

પ્રચાર માધ્યમોની ગેરસમજોનું નિરાકરણ

શૈક્ષણિક-સામાજિક-ઐતિહાસિક અને
વૈજ્ઞાનિક સમસ્યાઓનો ઈસ્લામી હલ

ગુજરાતી ન્યૂઝ પેપરો અને મેગેઝીનોમાં ઈસ્લામી તઅલીમ તથા કોઈ શરઈ મસ્અલા અને ઈસ્લામી કાનૂનને ગલત રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરી ઈસ્લામની સાચી છબી લોકો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે. સાથે યુરોપીય ભૌતિકવાદે જન્મ આપેલ નવા પડકારો, માનવસમાજને નુકસાનકર્તા કાયદાઓ, મદ્રસાઓનું મહત્વ, તેમના ઉપર થતા આક્ષેપોનું ખંડન, ઈસ્લામમાં શિક્ષણનું મહત્વ, ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સમાધાન અને સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષ બાબતે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

: પ્રકાશક :

અલ ફારૂક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ

અકોટા, વડોદરા

(ટ્રસ્ટ રજી. નં. ઈ/૭૬૫૩)

: સંપાદક :

(મવ.) ઈકબાલ મુહમ્મદ ટંકારવી (સા.)

દારૂલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યહ અરબિય્યહ માટલીવાલા

ઈદગાહ રોડ, ભરૂચ-૩૯૨ ૦૦૧

પ્રચાર માધ્યમોની ગૅસસમજોનું નિરાકરણ

શૈક્ષણિક-સામાજિક-ઐતિહાસિક અને
વૈજ્ઞાનિક સમસ્યાઓનો ઈસ્લામી હલ

ગુજરાતી ન્યૂઝ પેપરો અને મેગેઝીનોમાં ઈસ્લામી તથાલીમ તથા કોઈ
શરઈ મસ્તહા અને ઈસ્લામી કાનૂનને ગલત રીતે રજુ કરવામાં આવ્યો
હોય, તો તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરી ઈસ્લામની સાચી છબી લોકો સમક્ષ રજુ
કરવામાં આવે. સાથે યુરોપીય ભૌતિકવાદે જન્મ આપેલ નવા પડકારો,
માનવસમાજને નુકસાનકર્તા કાયદાઓ, મદ્રસાઓનું મહત્વ, તેમના ઉપર
થતા આક્રોષોનું ખંડન, ઈસ્લામમાં શિક્ષણનું મહત્વ, ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે
સમાધાન અને સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષ બાબતે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

: પ્રકાશક :

અલ ફાઝ્ક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ

અકોટા, વડોદરા

(ટ્રસ્ટ રજી. નં. ઈ/૭૬૫૩)

: સંપાદક :

(મવ.) ઈફબાલ મુહમ્મદ ટંકારવી (સા.)

દાણલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યાહ અરબિય્યાહ માટલીવાલા

ઈદગાહ રોડ, ભરૂચ-૩૯૨ ૦૦૧

કિતાબનું નામ : પ્રચાર માધ્યમોની ગેરસમજોનું નિરાકરણ

સંપાદક : (હજ. મવ.) ઈકબાલ મુહમ્મદ ટંકારવી (સા.)

પ્રકાશક : અલ ફારૂક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
અકોટા, વડોદરા
ટ્રસ્ટ રજી. નં. ઈ/૭૬૫૩

પ્રકાશન વર્ષ : ઈ.સ. ૨૦૧૫, હિ.સ. ૧૪૩૬

પ્રત : ૨૦૦૦

: કિતાબ મેળવવાનું સ્થળ :

(૧) અલ ફારૂક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
અકોટા, વડોદરા
(ટ્રસ્ટ રજી. નં. ઈ/૭૬૫૩)

(૨) દારૂલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યહ અરબિય્યહ માટલીવાલા
ઈદગાહ રોડ, ડી.એસ.પી. ઓફિસ સામે, ભરૂચ-૩૬૨૦૦૧
ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૨૩૮૬૪, ૨૨૩૫૦૫

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ
૧	પ્રસ્તાવના	૬
૨	શરૂ અલ્લાહપાકના નામથી	૧૦
૩	સર્વશક્તિમાન ફક્ત એક અલ્લાહપાકની ઝાત.....	૧૭
૪	કાફિર શબ્દની ચોખવટ	૨૩
૫	અંધશ્રદ્ધા બાબત ઇસ્લામી માર્ગદર્શન.....	૩૦
૬	ગેરમુસ્લિમ ભાઈ-બહેનોની ઇસ્લામ પ્રત્યે જિજ્ઞાસા અને આપણી નિષ્ક્રિયતા	૩૪
૭	મેકાલેની શિક્ષણનીતિ-ભૌતિકવાદની ફેક્ટરી	૪૧
૮	ધર્મ અને વિજ્ઞાન દરમિયાન લડાઈ	૪૭
૯	ડાર્વિનનો ઉત્ક્રાંતિવાદનો દૃષ્ટિકોણ વિજ્ઞાનની કસોટીએ	૫૩
૧૦	શયખ અબ્દુલકાદિર જુલાની (૨૯.)નું તૌહીદનું શિક્ષણ	૬૦
૧૧	કુરુઆન શરીફની પ્રતો સળગાવવાની ઘોષણાની અસર	૬૮
૧૨	માનવજગત ઉપર આપ ﷺના મહાન ઉપકારો	૭૭
૧૩	કુખાની બાબતે ભ્રામક પ્રચાર	૮૭
૧૪	હિજરત-આશુરહ-શહાદત ઇસ્લામી વર્ષનો આરંભ....	૯૬
૧૫	આધુનિક યુગ અને ઇસ્લામી શરીઅત	૧૦૨
૧૬	ઇસ્લામી કાનૂનની રોશનીમાં વર્તમાન સમસ્યાઓનું નિરાકરણ.....	૧૦૭
૧૭	કાલ્પનિક સમાન નાગરિકધારાનો વિરોધ શા માટે ?..	૧૧૨
૧૮	શરઈ પંચાયતોના બંધારણ અધિકારો-આવશ્યકતાઓ-સિદ્ધીઓ	૧૨૫
૧૯	દેવબંદના ફત્વા બાબતે ચોખવટ	૧૩૩
૨૦	નારી સ્વતંત્રતાની હકીકત	૧૩૮
૨૧	પરદા પર પાબંદીના સંદર્ભે યુરોપની નિર્ભજજતા	૧૪૬

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ
૨૨	નોબેલ પીસ પ્રાઈઝ માટે મલાલાનું નામ સન્માન કે ઈસ્લામ વિરૂદ્ધ ખ્રિસ્તી જંગ ?	૧૫૧
૨૩	અમિલલતા અને નગ્નતાનું પ્રદૂષણ.....	૧૫૮
૨૪	સુસભ્ય સમાજ કોણ અને અસભ્ય સમાજ કોણ ?	૧૬૪
૨૫	શિક્ષણનો પ્રારંભિક ઇતિહાસ અને ઈસ્લામનું મહત્વપૂર્ણ યોગદાન	૧૭૩
૨૬	ભારતિય ઉપખંડના મદ્રસાઓનો ઇતિહાસ	૧૭૯
૨૭	સહશિક્ષણ તથા સેક્સ શિક્ષણ દ્વારા ભારતિય સમાજનું માળખું છિન્નભિન્ન કરવાનું કાવત્રુ...	૧૮૫
૨૮	મફત ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ.....	૧૯૨
૨૯	આજે પણ ઈમાનનો શિકારી ટાંપીને જ બેઠો છે	૧૯૮
૩૦	અભ્યાસક્રમની સમીક્ષા : એક મહત્વપૂર્ણ બાબત	૨૦૫
૩૧	મુસ્લિમોના પુનરુત્થાનની સમસ્યા તથા તેનો ઉકેલ.....	૨૧૧
૩૨	સ્કુલોના પાઠ્યપુસ્તકોમાં કૌમવાદ	૨૧૬
૩૩	ઔરંગઝેબનો હિંદુઓ તથા મંદિરો સાથેનો વ્યવહાર ..	૨૨૧
૩૪	દેશદાઝ અને બિનસાંપ્રદાયિકતાના પ્રખર હિમાયતી ટીપુ સુલ્તાનને બદનામ કરવાની કોશિશ	૨૩૩
૩૫	ડો. પ્રવિણ તોગડીયાની સેવામાં	૨૪૧
૩૬	મદ્રસાઓની વિવિધ વિશેષતાઓ.....	૨૫૨
૩૭	દેશની પ્રગતિમાં દીની મદ્રસાઓની ભૂમિકા	૨૬૦
૩૮	સમયનો તકાવો અને ઉલમાએ કિરામતી જુમ્હેદારીઓ	૨૬૫
૩૯	મુસ્લિમોની દીની-દુન્યવી પ્રગતિ તથા દેશની આઝાદી-ઉન્નતિમાં દેવબંદી વર્ગનો મહત્વનો ફાળો	૨૭૧
૪૦	દોઢસો વર્ષ બાદ દેવબંદી વિચારધારાનો વિરોધ કેમ ?	૨૭૯
૪૧	આર્થિક મંદીથી છૂટકારા માટે ઈસ્લામી અર્થતંત્ર અપનાવો	૨૯૦
૪૨	વસ્તી વધારો આર્થિક પ્રગતિ કે અવરોધ ?	૩૦૨

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ
૪૩	જગતનો મોટો ફિત્તો : પેટ.....	૩૦૯
૪૪	દેશ પ્રત્યે મુસલમાનોની વફાદારી	૩૧૩
૪૫	એક મસ્જિદ કેવી રીતે મંદિર બની ગઈ ?	૩૧૮
૪૬	કરોડો મુસ્લિમો ક્યાંથી આવી ગયા ?	૩૩૫
૪૭	ભારતીય ઉપખંડમાં મુસ્લિમ શાસનના સ્થાપકો	૩૩૯
૪૮	મુસ્લિમ શાસનની ઝાંખી હિંદુ વિદ્વાનોની કલમે.....	૩૪૭
૪૯	અંકુશ વગરની જીભ અને કલમના નુકસાનો.....	૩૫૩
૫૦	ઈસ્લામમાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય	૩૫૭
૫૧	વાણી સ્વતંત્રતા મુદ્દે યુરોપના બેવડા માપદંડો	૩૬૪
૫૨	માનવહક્કોનું રક્ષણ-તુલનાત્મક અભ્યાસ	૩૭૩
૫૩	વર્તમાન યુગની સૌથી મહત્વની જરૂરત : શાંતિ	૩૮૦
૫૪	યુરોપિય દેશોની લડાઈઓની શરમનાક કહાણી.....	૩૮૭
૫૫	ઈસ્લામ અને યુરોપ વચ્ચે સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષની હકીકત..	૩૯૯
૫૬	ગ્લોબલ વોર્મિંગ અને ઈસ્લામી દૃષ્ટિકોણ	૪૧૨

પ્રસ્તાવના

વર્તમાન આધુનિક યુગમાં પ્રકાશન પ્રસારણના વિવિધ માધ્યમો મારફતે લોકોના દિલો-દિમાગ ઉપર પ્રિન્ટ અને ઈલેક્ટ્રોનિક મિડિયાએ જે કબ્જો મેળવ્યો છે, તેનાથી આપણે સૌ પરિચિત છીએ. અફઘાનિસ્તાન તથા ઈરાક સાથેના બંને બાડી યુધ્ધો દરમ્યાન મિડિયાએ ઘણી જ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે. જેનો મહાસત્તાઓએ પાછળથી એકરાર કર્યો છે.

આજનો માનવી ફક્ત તે જ સાંભળે અને માને છે, જે વિવિધ માધ્યમો દ્વારા તેના માનસ ઉપર છવાયેલ રહે છે. આ એક મનોવૈજ્ઞાનિક તારણ છે કે, એક સામાન્ય બનાવ કે સમાચારને વારંવાર અલગ અલગ માધ્યમો મારફતે મહત્વપૂર્ણ બનાવી જનમાનસમાં ઠસાવવા ઘણા સરળ રહે છે.

યુરોપ અને અમેરીકાની યહુદી લોબી અલગ અલગ ન્યુઝ પેપરો લાખોની સંખ્યામાં પ્રગટ કરે છે. એક એક પેપરના બે-ચાર ડઝનથી વધુ પાનાઓ હોય છે, જેમાં દરેક વિષયને લગતી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. જેથી દરેક વ્યક્તિ પોતાને મનપસંદ વિષય માટે તેને ખરીદે છે. જાહેરાતો મારફતે તેની ખોટ પૂરી થતી હોવાને લઈ તેની કિંમત પણ સામાન્ય હોય છે.

આની તુલનામાં ઈસ્લામી પ્રચાર માધ્યમો ઘણા જ પાછળ છે, પરંતુ પાછલા વર્ષોથી દિવસે દિવસે તેમાં પ્રગતિ થઈ રહી છે. હવે મુસ્લિમ જગતમાં ઘણા ન્યુઝ પેપરો અને વિવિધ પ્રકારના મેગેઝીનો પ્રકાશિત થઈ રહ્યા છે, જે પોતાના બાહ્ય દેખાવ અને આંતરિક ખુબીઓમાં યુરોપના

સામયિકોની તુલનામાં રજૂ કરી શકાય છે. જો કે તેની ગતિ ઘણી જ ધીમી છે. આ સામાન્ય ઈસ્લામી પ્રચાર માધ્યમો માનવસમાજને વિવિધ ક્ષેત્રોની મોટી ખોટ તો પૂરી નથી પાડી શકતા, પરંતુ પોતાની મર્યાદિત સાધન સામગ્રી તથા મુસ્લિમ નિઃસ્વાર્થ કાર્યકરો અને ઉમ્મતે-દઅવત (વિશ્વ પ્રચારક) હોવાની દ્રષ્ટીએ આવતી જવાબદારી પૂર્ણ કરવાની તત્પરતા જરૂર દાખવી રહ્યા છે.

મુસ્લિમ વર્લ્ડ લીગ જર્નલ (M. W. L. Journal)ના જુલાઈ ૨૦૦૩ના ઈસ્લામી મિડિયાના શિર્ષક હેઠળના અગ્રલેખમાં જણાવ્યું છે કે, મુસ્લિમોએ ઈસ્લામી મિડિયાને વધુથી વધુ વેગવાન બનાવવું. ઈસ્લામ અને મુસ્લિમો વિરૂદ્ધ થતા પ્રોપેગન્ડાને દૂર કરવા માટે પ્રકાશન પ્રસારણ દ્વારા અનથક પ્રયાસો કરી લોકો સમક્ષ ઈસ્લામની સાચી છબી રજૂ કરવી. નૈતિક મુલ્યોવાળા સંસ્કારિક અને રચનાત્મક પ્રોગ્રામો રજૂ કરી લોકોના માનસને સાચી દિશા તરફ વાળવા જરૂરી છે.

હઝરત મૌલાના નઝરુલ્હદીઝ નદવી સા. (દા.બ.) પોતાના સવિસ્તાર શાનદાર પુસ્તક “યુરોપિય મિડિયાની અસરો”માં યુરોપ અને અમેરીકી મિડિયાના જૂઠ, ફરેબ અને ગલત પ્રોપેગન્ડાના વિગતવાર નમૂના રજૂ કરી ઈસ્લામી મિડિયાની જરૂરત અને આવશ્યકતા ઉપર ભાર મૂકતા જણાવે છે કે, ઈસ્લામ તો સમગ્ર માનવજાત માટે રહમત અને પ્યારનો પયગામ રજૂ કરે છે. માટે સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જનહાર અલ્લાહ તઆલા તરફથી આપણા સૌની જવાબદારી છે કે, તૌહીદની આ દઅવત જે સમગ્ર માનવજાતની સંયુક્ત પૂંજી છે, તેને જગતવાસીઓ સુધી પહોંચાડવા વર્તમાન મિડિયાને વધુથી વધુ વેગવંત બનાવીએ.

સમયને લગતી નવી તરકીબો અને પ્રચાર માધ્યમો અપનાવવા આપણું ખાસ કર્તવ્ય, નિષ્ઠા, નૈતિક ફરજપાલન અને જીવનનો એક મહત્વનો અંશ છે. માટે ઈસ્લામી મિડિયાએ સરચ્ચાઈ, અમાનતદારી અને માનવસેવાના ઉચ્ચ હેતુઓ સદાચાર, સદવર્તન, શિષ્ટબદ્ધતા તથા ન્યાયની તઅલીમનો

પ્રચાર વધુથી વધુ કરવો, સાથે સાથે સમાજના કચડાયેલ વર્ગોનો ખાસ ખ્યાલ રાખવો. સમગ્ર માનવજાતને બંધુત્વ ભાવનાની સાથે સાંકળી લઈ જાતિવાદ, જાતિવાદ, પક્ષપાત, રંગભેદ અને ભાષાભેદ વગેરે સંકુચિત વિચારધારાઓ અને બીજા અન્ય દુર્ગુણોથી દૂર રહી સમાનતાના શિક્ષણને પ્રાધાન્ય આપવું. તથા ઈસ્લામની સહીદ અને સાચી તઅલીમ ઉપર થતા લગાતાર હુમલાઓના રચનાત્મક રીતે સચોટ અને અસરકારક જવાબો આપવા. જેથી ગેરમુસ્લિમો પણ ઈસ્લામની સાચી તઅલીમથી માહિતગાર થાય. અને તેમને પણ સંસ્કારિક, બૌદ્ધિક માર્ગદર્શન સાથે રહમતનો પયગામ મળે, જેથી માનવજીવનમાં પ્રેમ, રહમ અને નરમીની ભાવના પેદા થાય.

આ ઉચ્ચ દઅવતી હેતુસર આજથી અગિયાર (૧૧) વર્ષ પહેલાં ‘દારૂલ ઉલૂમ ઈસ્લામિય્યહ અરબિય્યહ માટલીવાલા’થી એક ઈસ્લામી સાહિત્યસભર માસિક “પયગામે રહમત” બહાર પાડવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. અને અલ્હમ્દુલિલ્લાહ મુસ્લિમ સમાજ તરફથી એને સારો આવકાર તથા સહકાર મળી રહ્યો છે. ખાસ કરીને તંત્રી લેખો (જે સમયના તકાજા અનુસાર હોવા સાથે ઘણી મેહનત, ચીવટ અને સંશોધન બાદ લખવામાં આવે છે) લોકોએ ઘણા પસંદ કર્યા છે. અન્ય સામયિકોએ પણ પોતાના પ્રગટ થતા મેગેઝીનો તથા બુકોમાં નકલ કર્યા છે. પાછલા ઘણા મહિનાઓથી હમારા ઈલ્મી દોસ્ત હમરત મૌલાના ફારૂક સા. બરોડવી (દા.બ.) (ઉસ્તાદે હદીષ વ તફસીર દારૂલ ઉલૂમ અક્કલકુવા) વારંવાર તંત્રી લેખોને અલગથી છપાવવા માટે આગ્રહ કરતા હતા અને હું તેને કોઈ ન કોઈ બહાનું કરી વાત બદલી કાઢતો હતો, પરંતુ છેવટે એમણે મૌલાના અ.રશીદ સા. મનુબરીને આ કામની જવાબદારી સોંપી દીધી, તો પછી તેમાંથી ઘણા અગત્યના લેખોને અલગ તારવી મૌલાનાને સોંપ્યા.

આ લેખો પાછલા અગિયાર વર્ષોમાં અલગ-અલગ સંજોગોનુસાર લખવામાં આવ્યા છે. તથા રાજકારણને લગતા લેખોમાં રાજકીય ઉથલ-

પાથલને લઈ ફેરફાર પણ થયો છે. અમૂક વ્યક્તિઓ તથા પાર્ટીઓના નામો અને હોદ્દાઓ વગેરેમાં તેનો ખ્યાલ રાખવો જરૂરી છે.

તંત્રીલેખોમાં ખાસ ધ્યાન એ રાખ્યું છે કે, ગુજરાતી ન્યૂઝ પેપરો અને મેગેઝીનોમાં ઈસ્લામી તઅલીમ તથા કોઈ શરઈ મસ્જિદા અને ઈસ્લામી કાનૂનને ગલત રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરી ઈસ્લામની સાચી છબી લોકો સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે. સાથે યુરોપીય ભૌતિકવાદે જન્મ આપેલ નવા પડકારો, માનવસમાજને નુકસાનકર્તા કાયદાઓ, મદ્રસાઓનું મહત્વ, તેમના ઉપર થતા આક્ષેપોનું ખંડન, ઈસ્લામમાં શિક્ષણનું મહત્વ, ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે સમાધાન, પરદો, સભ્યતા, નારી સ્વતંત્રતા, વાણી સ્વતંત્રતા, આર્થિક મંદી, વસ્તીવધારો અને માનવહક્કોના ઉલ્લંઘન બાબતે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ભારતીય ઇતિહાસને પ્રથમ અંગ્રેજોએ વિકૃત રીતે રજૂ કર્યો અને હવે આર.એસ.એસ. ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક તથા શૈક્ષણિક ફેરફારના બહાના હેઠળ પોતાના વિચારો (હિંદુત્વવાદ) પ્રમાણે બદલી રહ્યો છે. તેનો પણ ઉલ્લેખ કરી ઘણા બધા આક્ષેપોનું ખંડન કરવામાં આવ્યું છે.

આ મોકા પર હું હમ્મદ મૌલાના ફાઝલ સા. બરોડવી (દા.બ.) (ઉસ્તાદે હદીષ વ તફસીર : દારૂલ ઉલૂમ અક્કલકુવા)નો અંતઃકરણથી આભાર વ્યક્ત કરું છું કે, આપે આ તંત્રી લેખોને છપાવવા લાયક સમજી તેને પ્રગટ કરવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. અને તેની છપામણીને લગતો ખર્ચો ઉઠાવી ઘણો મોટો બોજ હલકો કરી આપ્યો. તથા મૌલાના અ.રશીદ સા. મનુબરી તથા જનાબ ઐયુબભાઈ ભાડભુતવાલાનો પણ અંતઃકરણથી આભારી છું. અલ્લાહ તઆલા આપ સૌની બધી જ દિલી મુરાદો પૂરી ફરમાવે. અને આખિરતમાં બેહતરીન બદલો આપે, આમીન. બિહુરમતિ સચ્ચિદિલ્મુરસલીન સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ.

શરૂ અલ્લાહપાકના નામથી

આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે એક હદીષ શરીફમાં ઈર્શાદ ફરમાવ્યો કે, “જે કોઈ કામ અલ્લાહપાકના નામથી શરૂ કરવામાં ન આવે, તે અધુરું છે.” એટલે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે દરેક મહત્વપૂર્ણ કાર્યની શરૂઆત “બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહીમ”થી કરવાની તાકીદ ફરમાવી છે. ખાતાં પહેલાં, મુસાફરીમાં સવાર થતાં પહેલાં, કોઈ પત્ર કે લખાણની શરૂમાં. સારાંશ કે, દરેક નોંધપાત્ર કાર્યની શરૂઆતમાં આપ (સલ.)નો બિસ્મિલ્લાહ પઢવાનો નિત્યક્રમ હતો.

જોવામાં આ એક ટૂંકો અમલ છે, જેને ઘણી વખત એક રસમ સમજી અવગણવામાં આવે છે. પરંતુ વાસ્તવમાં આ કોઈ રસમ નથી, બલ્કે તેનો આશય એક બહુ બુનિયાદી વિચાર સિંચનનો છે. આ એક એવી મહત્વપૂર્ણ હકીકતનો એકરાર છે, જેને લક્ષમાં રાખવાના કારણે સમગ્ર જીવન વિશે માનવીનો દૃષ્ટિકોણ તથા વ્યવહારમાં તેનો સમગ્ર અભિગમ જ બદલાય જાય છે. આ એ વાતનું એલાન છે કે, વિશ્વની કોઈ પણ વસ્તુ અલ્લાહ તઆલાના આદેશ તથા તેની ઈચ્છા વગર ગતિ કરી શકતી નથી. માણસને પોતાના વ્યવહારિક જીવનમાં સાધનોનો ઉપયોગ કરવાનો હુકમ જરૂર આપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આ સાધનો આપમેળે અસ્તિત્વમાં આવ્યા નથી તેમજ આ સાધનોમાં આપમેળે કંઈક કરી દેખાડવાની શક્તિ પણ નથી. વાસ્તવમાં આ સાધનોનો સર્જક તથા તેમાં તાસીર ધરાવતી ઘટનાઓ ઘટાવવા પાછળ કોઈ બીજી હસ્તી છે.

તેનો એક સાદો દાખલો એ છે કે, જ્યારે આપણે પાણી પીવા માંગીએ છીએ ત્યારે ઘણી વખત બેધ્યાનપણે પીને ઉભા થઈ જઈએ છીએ. સામાન્ય રીતે વિચારનાર વધારેમાં વધારે એટલું વિચારે છે કે, આ પાણી ક્યા કૂવા, કઈ નદી કે કઈ નહેરનું છે. પરંતુ પેલા કૂવા, નદી કે નહેર સુધી પાણી કેવી રીતે પહોંચ્યું ? અને માણસની તરસ છીપાવવા માટે અલ્લાહ તઆલાની પૂર્ણ શક્તિએ સૃષ્ટિની કેટલી તાકાતોને તેની સેવામાં લગાડી રાખી છે ! અને તેના માટે કેટલી ચિત્ર-વિચિત્ર વ્યવસ્થા ઉભી કરી છે, તેની તરફ ધ્યાન બહુ ઓછા લોકોનું જાય છે.

અલ્લાહ તઆલાએ પાણીનો પુષ્કળ ભંડાર સમુદ્રો રૂપે સુરક્ષિત કરી દીધો છે અને તે સડી ન જાય એટલે તેમાં ખારાશ મેળવી દીધી અને સાથે તેને ગતિમાન રાખ્યો છે. તેમાં હજારો દરિયાઈ જીવો દરરોજ મરી જાય છે, પરંતુ તે પાણી ક્યારેય સડતું નથી. તે છતાં માનવી માટે પાણીના આ પુષ્કળ ભંડારથી પ્રત્યક્ષપણે ફાયદો પ્રાપ્ત કરવો શક્ય નથી. એટલા માટે કે તેની ખારાશના કારણે કોઈ માણસ તેને પી શકતો નથી. બીજું કે આ પાણી દરિયાની આસપાસ રહેતા લોકો માટે જ ઉપલબ્ધ હોત, દૂર રહેતા લોકો તેનાથી વંચિત રહેતા. તે માટે અલ્લાહ તઆલાએ બાષ્પિભવન વડે આ પાણીને વાદળરૂપે બનાવી સમગ્ર આકાશમાં ફેલાવી દીધું.

આ સમગ્ર પ્રક્રિયામાં કંઈક એવા પ્રકારનો ઓટોમેટિક પ્લાન્ટ અલ્લાહ તઆલાએ ફિટ કરી દીધો, જેના વડે કોઈ પણ માનવીય પુરૂષાર્થ કે પૈસા ખર્ચ કર્યા વગર ખારૂ પાણી સતત મીઠું બની રહ્યું છે. વાદળો જાણે કે મફતની એક કાગોં સર્વિસ છે, જેના વડે આ પ્રવાહી પાણી પવનમાં તરતા તરતા હજારો બલ્કે લાખો માઈલ દૂરનું અંતર કાપે છે અને તેના આકાશી ઉક્રયનના કારણે વિશ્વના દરેક ખૂણામાં દરિયાનું પાણી મીઠું કરી સપ્લાય કરવાની આ જીમ્મેદારી લઈ રાખી છે.

પરંતુ માણસ એ સહન કરી શકતો ન હતો કે, તેની ઉપર કાયમ વાદળાઓ ઘેરાયેલા રહે અને વરસાદ પડતો રહે તેમજ તેમાં એટલી

શક્તિ પણ નથી કે તે વર્ષભરનું કે છ મહિનાનું પાણી એકી સાથે સંગ્રહ કરી રાખી શકે. એટલે અલ્લાહપાકની રહમતે વ્યવસ્થા કરી કે, વાદળા-ઓનું આ પાણી પર્વતો પર વરસાવી બરફરૂપે જમાવી સુરક્ષિત કરી દીધું. પાણીનો આ સ્ટોરેજ પર્વતોના શિખરો પર એક નયનરમ્ય દેશ્ય તો ઉભું કરે જ છે, સાથે તેની મૂળ કામગીરી આપણી તરસ છીપાવવાની છે.

માણસને એ તકલીફ પણ આપવામાં આવી નથી કે, તે પેલા બરફીલા પ્રદેશમાં ખુદ જઈ પોતાની જરૂરિયાત પૂરી કરે, બલ્કે તેને સૂર્યના તાપ વડે પીગળાવી નદી અને નાળા સ્વરૂપે વહેતુ કરી દીધું અને તે સિવાય જમીનમાં પાણીના સ્ત્રોતો વડે ખૂણે ખૂણામાં એવી પાઈપલાઈન બિછાવી દેવામાં આવી છે કે, માનવી જે જમીન ખોદે ત્યાં પાણી નીકળી જાય છે.

દરિયાથી પાણી ઉપાડી તેને પર્વતો ઉપર સુરક્ષિત કરવા તથા ભૂગર્ભ પાઈપલાઈન વડે દુનિયાના ખૂણે-ખાંચરે તેને પહોંચાડવાની આ મહાન વ્યવસ્થામાં ક્યાંય પણ માનવીય વિચારશક્તિ કે આયોજનની કોઈ દખલગીરી નથી. ઈન્સાનનું કાર્ય એટલું જ છે કે, તે આ વહેતી નદીઓ અથવા જમીનમાં ધૂપાયેલા આ સ્ત્રોતોમાંથી પોતાની જરૂરત અનુસાર પાણી મેળવી લે. જો કે આ કાર્ય પાણીની ઉપર્યુક્ત આકાશી તથા કુદરતી સપ્લાય વ્યવસ્થાના મુકાબલે બહુ નાનું તથા ટૂંકુ છે, પરંતુ આ નાના સરખા કાર્યને પાર પાડવા માટે પણ ઈન્સાન ઘણી જ મહેનત ઉઠાવે છે, ઘણા રૂપિયા ખર્ચે છે તથા સૃષ્ટિના અન્ય કુદરતી સાધનોનો પણ ઉપયોગ કરે છે.

પાણીનો દરેક ઘૂંટ જે આપણે એક ક્ષણમાં આપણા ગળામાંથી પેટમાં ઉતારી લઈએ છીએ, તે પાણી પહોંચાડવાનો પેલી આખી લાંબી પ્રક્રિયા-માંથી પસાર થઈને આપણી પાસે પહોંચે છે. જેમાં દરિયા, વાદળો, પર્વતો, સૂર્ય, પવન, નદી-નાળાઓ, ભૂમિ તથા તેમાં ધૂપાયેલ ભંડારો અને અંતે ઈન્સાન તથા તેણે બનાવેલા યંત્રો, બધા પોતપોતાની ભૂમિકા નિભાવે છે ત્યારે પાણીનો એક ઘૂંટડો આપણા ગળાની નીચે ઉતરે છે.

જ્યારે આપ (સલ.)એ એવી તાલીમ આપી કે, પાણી પીતાં પહેલાં “બિસ્મિલ્લાહ” પઢો યાને અલ્લાહપાકનું નામ લઈ પીવાનું શરૂ કરો. વાસ્તવમાં તેનો હેતુ એ છે કે, પાણીની આ નેઅમતના ઉપયોગ પહેલાં અલ્લાહ તઆલાના તે મહાન ઉપકારને યાદ કરો, જેણે તમારા હોઠો સુધી પાણીનો આ ઘૂંટડો પહોંચાડવા માટે સૃષ્ટિના કેટલા સ્રોતોને તમારી સેવામાં લગાડી દીધા છે. આ પાણી મેળવવા માટે તમે થોડીક બાહ્ય વ્યવસ્થા આપબળે જરૂર ઉભી કરી છે, પરંતુ આ બાહ્ય સાધનોની પહોંચ એક વિશેષ હદથી આગળ નથી જઈ શકતી. તેની હદ પાછળ અલ્લાહપાક તરફથી તે આશ્ચર્યજનક વ્યવસ્થા કામ કરી રહી છે, જે માનવીના પુરૂષાર્થ તો દૂર, તેની કલ્પનાથી પણ ઉપર છે. “બિસ્મિલ્લાહ”નું પઢવું મનમાં આ હકીકત તાજી કરવાના હેતુસર જ રાખવામાં આવ્યું છે.

ત્યાર પછી એક સામાન્ય માણસને તેનાથી વધારે કોઈ વાતની પડી નથી હોતી કે, તેને તરસ લાગી હતી, જેને તેણે એક ગ્લાસ પાણી પીને શાંત કરી દીધી. પરંતુ આ પાણી ગળામાંથી ઉતરીને ક્યાં જઈ રહ્યું છે ? અને તે શરીરમાં જઈ કઈ કામગીરીઓ બજાવી રહ્યું છે ? એ તરફ કોઈનું ધ્યાન જતું નથી. જરા ઝિણવટથી જુઓ તો વાસ્તવમાં આપણી શારીરિક મશીનરીના એક-એક પાર્ટસને પાણીની જરૂર હતી. જેના વગર આ મશીનરી કામ કરી શકે એમ ન હતી. પરંતુ માનવીને એની પણ જાણ થઈ ન શકે કે તેના શરીરમાં ક્યારે પાણીની જોઈતી માત્રા ઓછી થઈ ગઈ છે, એટલે કુદરતે તેને તરસરૂપી એક સર્વસામાન્ય મીટર આપી દીધું છે, જે દરેક જ્ઞાની, અજ્ઞાની, વનવાસી, શહેરવાસી, અહીં સુધી કે અણસમજુ બાળકને પણ આપોઆપ એ બતાવી દે છે કે, તેને પાણીની જરૂર છે. પરંતુ વાસ્તવમાં પાણીનો ફાયદો તેનાથી પણ વધારે છે. માત્ર હોઠ તથા ગળાની નહીં, શરીરની માંગ હતી અને તે ગળાથી પસાર થઈ સમગ્ર શરીરના પ્રત્યેક તે અંગને તૃપ્ત કરે છે, જેને પોતાની કાર્યક્ષમતા યથાવત્ રાખવા માટે તેની જરૂર હતી. આમ, શરીરની આંતરિક પાઈપલાઈન વડે તે પાણી

માયાથી પગ સુધી જરૂરતની બધી જ જગ્યાએ પહોંચાડવામાં આવે છે. જેટલા પાણીની શરીરને જરૂર હોય છે, તેટલું જ પાણી શરીરમાં બાકી રહે છે અને શેષ માત્રા શરીરની સાફસુફી પછી પોતાની સાથે હાનિકારક અંશોને વહાવીને ફરી શરીરમાંથી બહાર નીકળી જાય છે.

એ ઘટના તો બહુ મશહૂર છે કે, એક બાદશાહથી એક અલ્લાહ-વાળાએ તરસ વખતે પૂછ્યું કે, જો આપને આ વખતે પાણી ન મળે તો પાણી મેળવવા કેટલી દૌલત આપશો ? બાદશાહે જવાબ આપ્યો કે, અડધી સસ્તનત ! પછી બીજો પ્રશ્ન એ પૂછ્યો કે, પીધેલું પાણી શરીરમાં જ રહી જાય અને બહાર ન નીકળે તો તેને બહાર કાઢવા માટે તમે શું કરશો ? તો બાદશાહે જવાબ આપ્યો કે, “આખી સસ્તનત.” અલ્લાહવાળાએ કહ્યું કે, તમારી સમગ્ર દૌલત એક ગ્લાસ પાણીને શરીરમાં દાખલ કરવાની તથા બહાર કાઢવાની કિંમત બની શકતી નથી.

એ જ રીતે રોટીના તે ટુકડાને જોઈ લો, જે પળવારમાં આપણે ગળાથી નીચે ઉતારી લઈએ છીએ. ઉપરછલ્લી રીતે જોનારની નજર માત્ર એ હદે પહોંચે છે કે, આપણે પોતાના કમાયેલા રૂપિયાથી લોટ ખરીદી તેનાથી રોટલી બનાવી લીધી, પરંતુ બજાર સુધી આ લોટ પહોંચાડવા માટે જગતના કેટલા સ્રોતો પ્રવૃત્ત થયા તે તરફ સામાન્યતઃ કોઈની નજર નથી જતી. માણસનું કાર્ય તો એટલું જ હતું કે, તે જમીન ખેડીને તેમાં વાવેતર કરી નાંખે, પરંતુ કોણ છે જેણે આ નાનકડા બીજમાં એવો પ્રોસેસીંગ પ્લાન્ટ ફિટ કર્યો કે, તેમાંથી અંકુરો ફૂટી નીકળ્યા ? કોણ છે જેણે માટીના દળદાર પડળોમાં તે અંકુરોને પોષ્યા ? અને તેને એવી શક્તિ આપી કે, તે પોતાના કમજોર શરીરની લચકદાર અણીથી જમીનનું પેટ ચીરીને દેખાય અને એક લહેરાતી ખેતીમાં પરિવર્તન થઈ જાય. પછી કોણ છે, જેણે તેની ઉપર ચંદ્ર તથા સૂર્યના કિરણો પાથર્યા ? તેને મસ્તીભર્યા પવનનો સંસર્ગ પૂરો પાડ્યો, તેની ઉપર વાદળોના શામિયાણા તાણી તેને બળી જવાથી બચાવી લીધું અને તેના પર કૃપાની વર્ષા વરસાવી, તેના ઉછેરની ગતિ ઝડપી

બનાવી ? ત્યાં સુધી કે, એક ખેતરમાં હજજારો કણસલાઓ, ડુંડાઓ અને એક એક ડુંડામાં હજજારો દાણાઓ અસ્તિત્વમાં આવી ગયા ? કુરઆને કરીમમાં આ હકીકત પ્રતિ નિર્દેશ કરતાં કહે છે કે, “બતાવો તો ખરા, કે જે કાંઈ તમે જમીનમાં વાવો છો, તેને તમે ઉગાડો છો કે અમે ઉગાડીએ છીએ ?” (સૂ. વાકિઅહ : ૬૩-૬૪)

એટલે જ્યારે આપ (સલ.) એમ ફરમાવે છે કે, ખાતાં પહેલાં “બિસ્મિલ્લાહ” પઢો તો તેનો હેતુ આ જ હકીકત પ્રતિ નિર્દેશ કરવાનો છે કે, આ કોણિયો જે તમને મળે છે, એ ખુદાપાકની દેણ છે. જેણે તેને તમારા સુધી પહોંચાડવા માટે સૃષ્ટિના મહાકાય સ્રોતોને તમારા અંકુશમાં લાવી દીધા. એટલે આ કોણિયાનો સ્વાદ લેતી વેળા તે દાતાને ભૂલી ન જતા. એમ તો અલ્લાહપાકની આ દેણ (બખ્શિશ) તેની દરેક મખ્લૂકને મળી રહે છે, અર્થાત્ ખાવા-પીવાનું જાનવરોને પણ મળી રહે છે, પરંતુ જે માનવીને અલ્લાહપાકે સમજબૂઝ આપી છે, તેમાં અને અબુધ પ્રાણીઓમાં એટલો તો ફર્ક હોવો જ જોઈએ કે, આ સમજદાર મખ્લુક (યાને માનવી) આ નેઅમતોથી ફાયદો મેળવતી વખતે ગફલતમાં રાચવાને બદલે પોતાના વાસ્તવિક ઉપાસ્ય તથા ઉપકારક (મઅબૂદ વ મુહસિન)ને યાદ કર્યા કરે.

આ તો બે સાદા દાખલાઓ હતા, પરંતુ જીવનની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને લઈ લો. વિચાર કરતાં દરેક બાબતે આવી જ સ્થિતિ પ્રવર્તમાન હશે. યાને માનવીય પુરૂષાર્થ તથા બાહ્ય પરિબળોનું કાર્ય બહુ નાનું તથા મર્યાદિત અને તે મર્યાદિત ડુંડાળાથી બહાર ઝાંખીને જુઓ તો વિશ્વની નાનામાં નાની ઘટના એક એવી પાલનવ્યવસ્થા સાથે જોડાયેલી હોય છે, જે અનેક શુભાશયો ધરાવતી હોય અને જેમાં માનવીની મહેનત, કોશિશ, સાધનો તથા આયોજનની કોઈ ભૂમિકા નથી. પરંતુ સામાન્યતઃ માનવીની ટૂંકી દૃષ્ટિ બાહ્ય સાધનોરૂપી સાંકડા માર્ગથી આગળ નથી જતી અને તે રાત-દિન આ જ સાંકડા માર્ગના વળાંકોમાં ફસાયેલો રહે છે. અંબિયાએ કિરામ અલયહિમુસ્સલામ એટલા જ માટે તશરીફ લાવે છે કે, તેઓ માણસને

આ સંકિર્ણ દૃષ્ટિકોણથી બચાવી તેની દૃષ્ટિને વિશાળ તથા તેના વિચારને ઉંચો બનાવે.

આપ (સલ.)એ દરેક કાર્યને અલ્લાહપાકના નામથી શરૂ કરવાની તાલીમ આપીને જીવનના પ્રત્યેક તબક્કે માનવીનો સંબંધ પોતાના પાલનહાર સાથે સ્થાપવાની કોશિશ કરી છે. કારણ કે જ્યારે માનવી દરેક કાર્યને અંતે અલ્લાહપાકની ઈચ્છાને જવાબદાર ઠેરવે છે અને વારંવાર આ હકીકત સ્વિકારીને પોતાની નિઃસહાયતા તથા લાચારીનું એલાન કરે છે કે, તે આ દુનિયામાં સર્જક તથા સ્વામી (ખાલિક વ માલિક) બનીને નહીં, બલ્કે સર્જન તથા માલિકનો સેવક (મખ્લૂક વ બંદા) બનીને આવ્યો છે. આ બંદગીનો અહેસાસ તેના મનમાં વિનમ્રતા તથા હમદર્દી પેદા કરે છે અને ધમંડ તથા કૂરતા જેવા દુર્ગુણોથી તેની સુરક્ષા કરે છે.

ઈતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે કે, આ વિશ્વમાં જુલ્મ તથા અત્યાચાર ત્યારે જ અસ્તિત્વમાં આવે છે, જ્યારે માનવી પોતાની હકીકત ભૂલી જઈ પોતાના માલિકથી સંબંધ તોડી નાંખે છે અને અલ્લાહપાકે આપેલી નેઅમતોને માત્રને માત્ર પોતાના બાહુબળનો કરિશ્મો ઠરાવીને પોતાની જાતને જ સર્વેસર્વા સમજી બેસે છે. પરંતુ જે શખ્સ ડગલેને પગલે અલ્લાહપાકનું નામ લઈ એ સ્વીકારી રહ્યો હોય કે, મારું દરેક કાર્ય મારા માલિક તથા ખાલિકના પ્રતાપે થઈ રહ્યું છે, તો તેના મન પર ધમંડનો દાઘ નથી લાગતો અને તે અન્ય મખ્લૂક (માનવી હોય કે પ્રાણી) સાથે પણ ક્યારેય અત્યાચાર કરવાને તે પસંદ નથી કરતો.

“બિસ્મિલ્લાહ” અથવા “શરૂ અલ્લાહના નામથી” દેખાવે ટૂંકા શબ્દો છે, પરંતુ તેની પાછળ હકીકતોની એક દુનિયા ધૂપાયેલી છે. અને આપ (સલ.)એ દરેક કાર્યની શરૂમાં આ શબ્દો કહેવડાવીને માનવીને એવા માનવી બનવાની શીખ આપી છે કે, તે ફિરઔન તથા નમરૂદ જેવા ધમંડી તથા અત્યાચારી ન બને, બલ્કે અલ્લાહપાકનો વિનમ્ર બંદો બનીને રહે. આમ, માનવીનું પ્રત્યેક કાર્ય ‘બિસ્મિલ્લાહ’ વડે ઈબાદતમાં પરિવર્તિત થઈ જાય છે.

સર્વ શક્તિમાન ફક્ત એક અલ્લાહપાકની ઝાત

અલ્લાહ તઆલાએ માનવીને જ્યારનો ધરતી પર વસવાટ માટે ઉતાર્યો, ત્યારથી જ ધરતી આકાશ વગેરે તેની સમક્ષ કુદરતી રચના સ્વરૂપે પોતાના વાંચન માટે ખુલ્લા પુસ્તક સમાન છે. છતાં કયા કારણો છે, જે વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં અવરોધરૂપ બન્યા ? આનું મુખ્ય કારણ શિર્ક અને પ્રાચીનકાળ નો એકેશ્વરવાદ છે. શિર્ક રૂકાવટ હતો કે માનવી નેચરનું વાંચન કરી તેની શક્તિને પામી પોતાના લાભ માટે તેને વાપરે.

ધરતીથી લઈ આકાશ સુધી જે વસ્તુ સાથે નફા-નુકસાનનો સંબંધ લાગ્યો, માનવીએ તેની પૂજા કરવાનું શરૂ કર્યું. આ પૂજા ઈસ્લામથી પહેલાં દરેક યુગમાં પોતાના વર્ચસ્વ સાથે કાયમ રહી.

પ્રો. આર્નેસ્ટ ટોઈનબી આ વાતનો સ્વીકાર કરે છે કે, સૃષ્ટિપૂજાના યુગનો સૌથી પ્રથમ તૌહીદ (એકેશ્વરવાદ)નો અંત લાવી, એકેશ્વરવાદની માન્યતાએ માનવીને આ બુદ્ધિ અર્પણ કરી કે, સૃષ્ટિ એ સર્જક નથી. બલકે ફક્ત એ મહાન સર્જકની રચના છે. તે પૂજવા માટે નહીં, બલકે માનવીના લાભ માટે સર્જવામાં આવી છે.

એકેશ્વરવાદની માન્યતા દરેક યુગમાં આવનાર અલ્લાહપાકના નબીઓએ માનવી સુધી પહોંચાડી, પરંતુ હઝરત મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમથી પહેલાં કોઈપણ યુગ એવો નથી આવ્યો, જેમાં આટલો મોટો જનસમૂહાય એકેશ્વરવાદને માની લે. અને તેના સિધ્ધાંતો ઉપર માનવસમાજમાં જબરદસ્ત ક્રાંતિ લાવે. આજ કારણસર માનવી તૌહીદના વાસ્તવિક ફળનો ઈસ્લામ પહેલા સ્વાદ મેળવી શક્યો નહીં. આગલા પયગમ્બરોના અનુયાયીઓ તેમના લાવેલ એકેશ્વરવાદને સાચવી ન શક્યા. જેમકે હઝરત ઈસા અલયહિસ્સલામે નિર્મલ અને શુદ્ધ એકેશ્વરવાદનું શિક્ષણ આપ્યું, પરંતુ આપના અનુયાયીઓએ સમય જતાં આપને જ ખુદા (સર્જક) સમજવા માંડ્યા. આ શિર્ક અને એકેશ્વરવાદની માન્યતાઓ વિભિન્ન કારણોસર વિજ્ઞાનની પ્રગતિમાં આડરૂપ બની.

વિજ્ઞાન જે સૃષ્ટિ પામી છે, તેમાં સંપૂર્ણ એકાઈ (સમાનતા) છે. સમગ્ર સૃષ્ટિ એક જ પ્રકારના કાનૂનથી ચાલી રહી છે. એક અંગ્રેજ વૈજ્ઞાનિક પ્રો. ઈઆન રોકવર્થે એક લેખ લખ્યો છે. તેનું શિર્ષક લગાવ્યું છે કે, સૃષ્ટિ શા કારણોસર આટલી બધી સમાનતા ધરાવે છે ? માટે શિર્કનો ખ્યાલ વૈજ્ઞાનિક સૃષ્ટિ સાથે બંધબેસતો નથી. હવે દરેક ધર્મને જોઈએ તો અનેકેશ્વરવાદ ઉપર તેની બુન્યાદ છે. પારસી સૃષ્ટિના બે સર્જક માને છે. ખ્રિસ્તીઓ ત્રણ સર્જક માને છે. હિન્દુ ધર્મમાં ઓછામાં ઓછા ૩૨ અને વધારેમાં વધારે ૩૩ કરોડ બતાવવામાં આવ્યા છે. આફ્રિકાની વિભિન્ન જાતિઓમાં માનવી સિવાય દરેક વસ્તુ સર્જક છે. આ બધાથી વિપરિત ઇસ્લામમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઉદાહરણો સાથે વારંવાર સમજાવવામાં આવ્યું કે, સૃષ્ટિનો સર્જક ફક્ત એક જ અલ્લાહપાક છે. ઇસ્લામ અને અન્ય ધર્મોનો આ ફર્ક નજર સમક્ષ રાખતા માનવું પડશે કે, આધુનિક વૈજ્ઞાનિક યુગમાં જો કોઈ ધર્મ સ્વીકારવાપાત્ર હોય, તો તે ઇસ્લામ જ છે.

જમીન અને આસ્માન ઉપર ફક્ત અને ફક્ત પોતાની અપાર શક્તિ વડે હુકૂમત ચલાવનાર મહાન અલ્લાહપાકે પોતાના પાક પવિત્ર કુર્આનમાં વિવિધ જગ્યાએ અને વિભિન્ન પ્રકારે પોતાની મહાન શક્તિનું વારંવાર વર્ણન કરી મનુષ્ય અને તેના સાધનોની કમજોરીનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

એક જગ્યાએ ફરમાવ્યું, અને (હે સાંભળનાર માનવી !) જો અલ્લાહ તઆલા તને કોઈ તકલીફ પહોંચાડે, તો તે તકલીફને તેમના સિવાય કોઈ જ દૂર કરનાર નથી, અને જો તે તને કોઈ ભલાઈ પહોંચાડે તો (તેને પણ કોઈ રોકનાર નથી) કારણ કે તે દરેક વસ્તુ પર સંપૂર્ણ શક્તિ ધરાવનાર છે, અને તે જ પોતાના બંદાઓ પર (દરેક રીતે) સત્તાવાન છે. અને સંપૂર્ણ ખબર રાખનાર છે. [સૂ. અન્આમ : ૧૭/૧૮]

કુર્આન શરીફમાં અલ્લાહપાકે ફરમાવ્યું છે કે, તમને બહુ જ થોડું (લીમીટેડ) જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે. [સૂરએ બની ઈસ્સાઈલ]

અલ્લાહ તઆલા જ દરેક વસ્તુનો પેદા કરનાર અને તે જ દરેક

વસ્તુનો રક્ષક છે. આકાશો અને પૃથ્વીની ચાવીઓ તેની જ પાસે છે. અને જેમણે અલ્લાહ તઆલાની આયતોનો ઈન્કાર કર્યો છે, તે લોકો જ અતિ નુકસાનમાં રહેશે. [સૂ. ઝુમર : ૬૨/૬૩]

માણસનું કાર્ય તો એટલું જ હતું કે, તે જમીન ખેડીને તેમાં વાવેતર કરી નાંખે, પરંતુ કોણ છે, જેણે આ નાનકડા બીજમાં એવો પ્રોસેસિંગ પ્લાન્ટ ફીટ કર્યો કે, તેમાંથી અંકુરો ફૂટી નીકળ્યા ? કોણ છે, જેણે માટીના દળદાર પડળોમાં તે અંકુરોને પોષ્યા ? અને તેને એવી શક્તિ આપી કે તે પોતાના કમજોર શરીરની લચકદાર અણીથી જમીનનું પેટ ચીરીને દેખાય, અને એક લહેરાતી ખેતીમાં પરિવર્તિત થઈ જાય. પછી કોણ છે, જેણે તેની ઉપર ચંદ્ર તથા સૂર્યના કિરણો પાથર્યા ? તેને મસ્તીભર્યા પવનનો સંસર્ગ પૂરો પાડ્યો. તેની ઉપર વાદળોના શામિયાણા તાણી તેને બળી જવાથી બચાવી લીધું, અને તેના પર કૃપાની વર્ષા વરસાવી, તેના ઉછેરની ગતિ ઝડપી બનાવી. ત્યાં સુધી કે એક ખેતરમાં હજારો કણસલાઓ, ડુંડાઓ અને એક એક ડુંડામાં હજારો દાણાઓ અસ્તિત્વમાં આવી ગયા ? કુર્આન શરીફ આ હકીકત પ્રતિ નિર્દેશ કરતાં કહે છે કે, “બતાવો તો ખરા, કે જે કાંઈ તમે જમીનમાં વાવો છો, તેને તમે ઉગાડો છો કે અમે ઉગાડીએ છીએ ?” [વાકિઅહ : ૬૩/૬૪]

પોતાની શક્તિનો ઉલ્લેખ કરતાં ફરમાવે છે કે, “અને ગૈબ (ના ખઝાના)ની સઘળી ચાવીઓ અલ્લાહ તઆલા પાસે જ છે. જેને તેમના સિવાય કોઈ જાણતું નથી, અને તે જમીન અને પૃથ્વીમાંની તમામ વસ્તુઓને જાણે છે. અને કોઈ પાંદડું ખરતું નથી, પરંતુ તેને પણ તે જાણે છે. અને જમીનના અંધારાઓમાં કોઈ દાણો (પડતો) નથી, તેમજ કોઈ લીલી કે સૂકી વસ્તુ એવી (પડતી) નથી, પરંતુ તે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવહે મહફૂઝ)માં (લખાયેલી) છે. [સૂ. અન્આમ : ૫૯]

અને પોતાના પાલનહારથી એક રજકણ બરાબર પણ (કોઈ વસ્તુ) છુપી રહેતી નથી. ન પૃથ્વીમાં અને ન આકાશમાં. અને કોઈ વસ્તુ એથી

નાની કે મોટી (એવી) નથી, જે સ્પષ્ટ કિતાબ (લવડે મહફૂઝ)માં (લખાયેલી) ન હોય. [સૂ. યુનુસ : ૬૧]

અને લોકોએ તે (અદ્દાહ)ના સિવાય બીજા એવા મઅબૂદ બનાવી લીધા, કે જે કંઈ વસ્તુ પેદા કરી શકતા નથી. અને (બલકે) તેઓ ખુદ પેદા કરવામાં આવ્યા છે. અને તેઓ પોતાની ઝાત માટે કોઈ નુકસાન (દૂર કરવાના)ના માલિક નથી, કે નથી કોઈ ભલાઈના (માલિક), અને કોઈના મરણના માલિક નથી, કે નથી જીવનના, કે નથી (કોઈને ક્રિયામતમાં) ફરી સજીવન કરવાના. [સૂ. ફુર્કાન : ૩]

માનવી પોતાના શરીરની રચના અને માથાથી પગ સુધીના બધા અવયવોની કાર્યપદ્ધતિ ઉપર વિચાર કરશે, તો એને અદ્દાહ તઆલાની કુદરતની આશ્ચર્યજનક નિશાનીઓ માલૂમ પડશે. સાથે પોતાની લાચારી અને મોહતાજીનો પણ એહસાસ થશે.

અત્રે હમો રીડર ડાયજેસ્ટના હવાલાથી માનવીના આંતરિક શરીર તથા પૃથ્વી અને સૂર્યમંડળની રચના વિશે થોડીક માહિતી આપીએ છીએ. જેથી અદ્દાહ તઆલાની રહમતો અને નેઅમતોનો ખ્યાલ કરી ઈન્સાન અદ્દાહ તઆલા તરફ લાગી જાય.

માણસના શરીરમાં અદ્દાહપાકે સંદેશાના આપ-લેની એક ઉત્તમ વ્યવસ્થા કરેલી છે, જેને (Nervous System) જ્ઞાનતંતુ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રોગ્રામ હેઠળ દિવસ-રાતમાં કરોડો સંદેશાની આવન-જાવન થાય છે, જેમાં હૃદયના ઘબકારાથી લઈ શરીરના દરેક નાના-મોટા અવયવને વિભિન્ન પ્રકારના આદેશો અપાય છે.

આ વ્યવસ્થાનું કેન્દ્ર માણસનું મગજ છે. જેમાં લગભગ એક હજાર મીલીયન (Nerve Cells) જ્ઞાનકોષો છે, દરેક કોષોમાંથી ઘણાં જ બારીક તાર નીકળી પૂરા શરીરમાં ફેલાયેલા છે. જેને (Nerve fibers) જ્ઞાનતંતુ કહે છે. આ બારીક તંતુ ઉપર ખબર લાવવા-લઈ જવાની એક વ્યવસ્થા છે. જે લગભગ એક કલાકના ૭૦ માઈલની ઝડપે દોડતી રહે છે. આ મજજાતંતુ

(સ્નાયુઓ) વડે આપણે ચાખીએ, સાંભળીએ તથા જોઈએ (નિહાળ્યે) છીએ. આપણી જીભમાં ત્રણ હજાર સ્વાદની કણિકાઓ (Taste Buds) છે. જેમાંથી દરેક અલગ બારીક તાર વડે દિગ્ગામથી સંકળાયેલો છે. એના વડે જ આપણે દરેક પ્રકારના સ્વાદની મજા માણીએ છીએ. કાનમાં એક લાખ શ્રવણખાના છે. તે ખાનાઓ દ્વારા એક અત્યંત સૂક્ષ્મ કાર્ય વડે આપણા દિમાગ સુધી અવાજ જાય છે, અને દિમાગ સાંભળે છે. દરેક આંખમાં ૧૩૦ મિલિયન (Light receptors) પ્રકાશગ્રહણ કક્ષાબિંદુઓ હોય છે, જે પહોંચાડે છે. આપણા શરીરની બધી જ ચામડીઓમાં ચેતનતંતુઓની એક જાળ પથરાયેલી છે. જ્યારે કોઈ ગરમ વસ્તુ ચામડી સમક્ષ લાવવામાં આવે છે, ત્યારે લગભગ ત્રીસ હજાર ગરમ ખાનાઓ તેને મેહસૂસ કરી તરત જ દિમાગને તેની ખબર આપે છે. એ જ પ્રમાણે ચામડીમાં બે લાખ પચાસ હજાર ખાનાઓ ઠંડી મેહસૂસ કરે છે, અને જ્યારે કોઈ ઠંડી વસ્તુ શરીર સાથે સ્પર્શ થાય છે, તો દિમાગ અઢી લાખ ખાનાઓની ખબરોથી ભરાઈ જાય છે. અને તરત જ દિમાગ તેને લઈ પૂરા શરીરને ઘુજારી આપે છે. શરીરની નસો ફેલાઈ જાય છે, તરત જ વધારાનું લોહી તે નસોમાં દોડીને આવી જાય છે. જેથી શરીરને વધારે ગરમી મળે. જો આપણે અસહ્ય ગરમીથી પિડાતા હોઈએ તો ગરમીનું જાસૂસી તંત્ર તરત જ દિમાગને તેની ખબર આપે છે. અને ત્રણ મિલિયન પસીનાની ગ્રંથિઓ (Glands) ઠંડો રસ પસીના મારફતે બહાર કાઢવાનું શરૂ કરી આપે છે.

આપણી પૃથ્વી પોતાની ધરી ઉપર એક કલાકના હજાર માઈલની ઝડપથી ચોવીસ કલાકમાં એક ચક્કર પુરો કરે છે. થોડીવાર માટે કલ્પના કરો કે જો તેની ઝડપ કલાકના બસો (૨૦૦) માઈલ થઈ જાય, તો આપણા દિવસ-રાત (હાલના ૨૪ કલાકથી વધીને) ૨૪૦ કલાકના એટલે કે દસ ઘણા લાંબા થઈ જાય, અને તેને લઈ ઉનાળામાં દરેક પ્રકારની શાકભાજી અને વનસ્પતિ સુર્યની ૧૨૦ કલાકની લગાતાર ગરમીને લઈ બળીને ભસ્મ થઈ જાય. અને જે બચી જાય તે શિયાળાની કડકડતી ઠંડીના ૧૨૦ કલાકમાં હિમવર્ષાથી બળી જાય.

સૂર્ય પૃથ્વીથી નવ કરોડ ત્રીસ માઈલ દૂર છે. આ અંતર ઘણું જ મહત્વનું છે. કારણ કે આ અંતર અડધું થઈ જાય અને સૂર્ય પૃથ્વીથી નજીક થઈ જાય, તો પૃથ્વી ઉપર એટલી ગરમી વધી જાય કે તેનાથી પેપરો, કાગળો વગેરે બારીક વસ્તુઓ સળગવા માંડે. અને જો આ અંતર ડબલ થઈ સૂર્ય ૧૮ કરોડ ૬૦ લાખ માઈલ દૂર થઈ જાય, તો આપણા વાતાવરણમાં એટલી ઠંડી પ્રસરી ઉઠે કે જીવન જીવવું અસહ્ય થઈ જાય.

પૃથ્વી ૨૩ ડીગ્રીનો વ્યાસ બનાવી વાતાવરણમાં થોડી નમેલી-જુકેલી છે. આ નમાવ આપણને શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસાની ઋતુઓ આપે છે. એના કારણે પૃથ્વીનો વધુ ભાગ આબાદ છે, અને ખેતીવાડી થાય છે. જો પૃથ્વી આ પ્રમાણે નમેલી ન હોત તો ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવ ઉપર હંમેશા અંધારું છવાયેલું રહેત. મહાસાગરોની બાફ અને ધુમાડા ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ થઈ પૃથ્વી ઉપર ફક્ત બરફ બજાવત અથવા તો રેતીના રણ ઉત્પન્ન કરત. આ પ્રમાણે ઘણા વિકટ પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થઈ પૃથ્વી ઉપર આપણું જીવન અશક્ય બનાવી આપત.

પૃથ્વીનું ઉપરી પડ ફક્ત દસ (૧૦) ફૂટ મોટું હોય, તો વાતાવરણમાં ઓક્સીજનનું પ્રમાણ શૂન્ય થઈ સજીવ વસ્તુઓના જીવનને અશક્ય બનાવી આપત. આ જ પ્રમાણે મહાસાગરો અમુક ફૂટ ઉડા હોત તો તે કાર્બન-ડાયોક્સાઈડ અને ઓક્સીજનને વાતાવરણમાંથી ખેંચી પોતાના અંદર લઈ લેતે, જેથી પૃથ્વીની ઉપર કોઈ ઝાડ-ફૂલ અને વનસ્પતિ સજીવ ન રહેત.

પૃથ્વી ઉપરના વાતાવરણમાં છ પ્રકારની ગેસો છે. જેમાં નાઈટ્રોજન લગભગ ૭૮ ટકા, ઓક્સીજન ૨૧ ટકા અને બાકીની ગેસ ઘણા ઓછા પ્રમાણમાં છે. આ દરેકનું અલગ-અલગ અને વિભિન્ન પ્રકારે મળી રહેલું આપણા અસ્તિત્વ માટે અત્યંત જરૂરી છે. કોઈ એક પણ ઓછી વત્તી થવાથી પૃથ્વીના બધા જ સજીવોના અસ્તિત્વ માટે ગંભીર ખતરા પેદા કરી શકે છે.

જે અદ્દાહ તઆલા આપણા શરીરથી લઈ બ્રહ્માંડની આટલી વિશાળ

મંડળને આટલી ચોકસાઈ અને બારીકીથી વ્યવસ્થિત રીતે સંભાળી રહ્યા છે. જેમાં રજમાત્ર ફર્ક પડવાથી સજીવોનું જીવન અસ્વવ્યસ્ત થઈ શકે છે, તે કેટલા મહાન શક્તિમાન હશે ! તેમનું દરેક કામ કેટલું હિકમત, ભેદ અને મર્મવાળું હશે, તેને માનવી પોતાની મર્યાદિત બુદ્ધિથી સમજી શકતો નથી. છતાં અલ્લાહ તઆલાની આ વિશાળ વ્યવસ્થા ઉપર આંગળી ચીંધી પોતાની બુદ્ધિનું પ્રદર્શન કરી રહ્યો છે.

* કાફિર શબ્દની યોજવટ *

“કાફિર” એ અરબી ભાષાનો શબ્દ છે. અરબી ભાષાની આધારભૂત ડિક્શનરીઓમાં તેનો ભાવાર્થ છુપાવવું-સંતાડવું અને આવરણ નાંખવું થાય છે. એટલા જ માટે રાત માટે પણ કાફિર શબ્દ વપરાય છે. કારણ કે તે પણ અંધકારમાં લોકોને છુપાવે છે. ખેડૂત માટે પણ ‘કાફિર’ શબ્દ પ્રયોજાયો છે. કારણ કે તે પણ જમીનની અંદર બીજને સંતાડે છે. સમુદ્ર તથા અંધકારમય વાદળો માટે પણ કાફિર શબ્દ વપરાયો છે. કોઈ વસ્તુ સંતાડવા માટે પણ કાફિર શબ્દ વપરાયો છે. જેમકે અરબ લોકો પોતાના હથિયાર કપડાંમાં સંતાડતા હતા. તેના માટે એક વાક્ય પ્રચલિત હતું : کفر درعه بثوبه [મુફરદાતુલ્કુર્આન : પેજ-૫૫૯, ભાગ-૨, અલ્કામૂસુલ્મુહીત : પેજ-૬૦૫] એ જ પ્રમાણે ઉપકાર કરનારના ઉપકારને ભૂલી જનાર માટે પણ ‘કાફિર’ શબ્દ વપરાય છે. કુર્આન શરીફમાં પણ ઉપકાર ભૂલી જનાર માટે કાફિર શબ્દ વપરાયો છે. [મુફરદાતુલ્કુર્આન : પેજ-૫૫૯, ભાગ-૨, જમ્દરુલ્લુગત : પેજ-૪૧૦, ભાગ-૨, લિસાનુલ્અરબ : પેજ-૧૪૪, ભાગ-૫]

વિશ્વની દરેક ભાષાઓમાં એક શબ્દનો એક અસલ અર્થ હોય છે. અને તેનાથી અલગ અલગ પ્રકારના સંબંધોને લઈ તેના વિભિન્ન અર્થો થાય છે. માટે અલ્લાહપાકના અપાર એહસાનો ઉપકારોને માનવી ભૂલી જઈ બીજાને પોતાનો સર્જનહાર-માલિક સમજે અથવા તેની સાથે સર્જનહાર જેવો વર્તાવ કરે, તો તેને માટે પણ અરબીમાં ‘કાફિર’ શબ્દ વપરાયો છે.

ولا تكونوا أول كافرين
 [સ. બકરહ-૪૧] “તમો ઈસ્લામના સૌથી પહેલા ઈન્કાર કરનાર (કાફિર) ન બનો.” એ જ પ્રમાણે હજજનું ફર્જ હોવાનું સાબિત કરતા જે તેને ફર્જ ન માને તેને પણ કફરના શબ્દથી યાદ કર્યો : ومن كفر فان الله غنى عن العالمين
 [આલે ઈમાન : ૯૭] એ જ પ્રમાણે મક્કા મુકર્રમહના મૂર્તિપૂજકો આભિરત (પરલોક)ની સજા અને બદલાનો ઈન્કાર કરતા હતા. તેમના ઈન્કારને કુર્આન શરીફમાં કાફિરના શબ્દથી પ્રયોજ્યો : وهم بالآخرة هم كافرون
 [સ. યૂસુફ : ૩૬] આ બધી જ આયતોમાં કુફ્રનો અર્થ ‘ઈન્કાર કરવો અને ન માનવો’ થાય છે. એક આયતમાં છે કે, જ્યારે નર્કવાસીઓ (દોઝખીઓ) શયતાન ઉપર ગુસ્સે થશે તો શયતાન તેમના જવાબમાં ચતુરાઈથી કહેશે કે, તમે જે બીજા લોકોને અલ્લાહપાક સાથે ભાગીદાર માન્યા, તેનો હું ઈન્કાર કરું છું. انى كفرت بما أشركتمونى من قبل
 [સૂરહ ઈબ્રાહીમ : ૨૨] આ આયતમાં શયતાનના ઈન્કાર માટે કુફ્રનો શબ્દ વપરાયો છે.

એ જ પ્રમાણે હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામે ઈજ્જતવાસીઓને અલ્લાહ તઆલાનો પયગામ પહોંચાડ્યો, તેના જવાબમાં ઈજ્જતવાસીઓએ આપના પયગામને માનવાનો ઈન્કાર કરી તેને જાદુથી સંબોધ્યો. અને કહ્યું કે, હમો તમારા પયગામથી કાફિર (ઈન્કારી) છે. ولما جائهم الحق قالوا
 [સ. અખઝફ-૩૦] هذا سحروانا به كافرون

એ જ રીતે મક્કા મુકર્રમહના કાફિરો જેમને સૌપ્રથમ કુર્આન શરીફમાં સંબોધવામાં આવ્યા. અને કાફિરનો શબ્દ પણ તેમના માટે વાપરવામાં આવ્યો હતો. તે મક્કાવાસીઓ પોતે પણ પોતાના માટે કાફિરનો શબ્દ વાપરતા હતા. જેમકે એક આયતમાં છે : انا بما أرسلتم به كافرون
 [સ. અખઝફ-૨૪] અર્થાત્ હમો તમારી ઈસ્લામની દઅવતના ઈન્કારી છીએ.

આ આયત ‘કાફિર’ શબ્દ ઉપર વાંધો ઉઠાવનારા લોકોને ચોંકાવનારી છે. આ આયતમાં કુર્આન તેમના માટે કાફિરનો શબ્દ નથી વાપરતું, બલ્કે તે લોકો પોતાના માટે કાફિરનો શબ્દ સ્વજાતે વાપરે છે. જો એ અપમાન-

જનક ગાળ હોતે તો કોણ બેવકૂફ છે, જે પોતાના માટે અપમાનજનક શબ્દ ઘમંડ સાથે વાપરે. જ્યારે કે મક્કાવાસીઓએ આ જવાબ ઘમંડ અને ફખ્રના મોકાસર વાપર્યો હતો. એ જ પ્રમાણે ઉપરની આયતોમાં ઈજ્જતવાસીઓ તથા શયતાન પણ પોતાના માટે આ શબ્દ દલીલરૂપી વાક્યમાં વાપરી રહ્યા છે.

અને સૌથી વધુ ગળે ઉતરતી વાત તો એ છે કે, જ્યારે કુર્આન શરીફની આયતો નાઝિલ થઈ રહી હતી, ત્યારે મક્કાવાળાઓ તેના જવાબમાં કોઈ ન કોઈ આક્ષેપ કે ટીપ્પણી કરતા હતા. પરંતુ કદી પણ તેમણે કાફિર શબ્દ વિશે વાંધો ઉઠાવ્યો નથી. ત્રેવીસ (૨૩) વર્ષો સુધી લગાતાર કુર્આન શરીફ ઉતરતુ રહ્યું. અને કુર્આન શરીફમાં આ કુફ તથા કાફિરનો શબ્દ કુલ ચારસો ચોરાણુ (૪૯૪) વખત વપરાયો છે. છતાં એક વખત પણ તેનો વિરોધ ન કરવો, બલ્કે કુર્આન અને ઈસ્લામનો ઈન્કાર કરી પોતાના માટે કાફિર શબ્દ ઘમંડથી ઉચ્ચારવો એ વાતની દલીલ છે કે, તે પોતે પોતાની માતૃભાષાના શબ્દપ્રયોગોને સારી રીતે જાણતા હતા. અને પોતે મોકાસર તેનો પ્રયોગ પણ કરતા હતા.

ઉપરોક્ત કુર્આનિક હવાલાઓથી માલુમ પડે છે કે, “કાફિર” શબ્દ કોઈપણ રીતે અપમાનજનક શબ્દ નથી, બલ્કે ગુણવાચક શબ્દ છે. છતાં ઉલમાએ કિરામે લખ્યું છે કે, જો કોઈને ‘કાફિર’ શબ્દના સંબોધનથી તકલીફ પહોંચતી હોય તો તેને એ પ્રમાણે સંબોધવામાં ન આવે. અને જો તે છતાં સંબોધશે, તો ગુનેહગાર થશે. *لَوْ قَالَ لَذِمِّي “يَا كَافِرٌ” يَأْتِمُ أَنْ شَقَّ عَلَيْهِ* (الاشباه والنظائر ج/ ૨, ص/ ૨૦૭)

પરંતુ આ માનવી તરફથી માનવીને સંબોધન બાબત છે. જ્યાં સુધી કુર્આન શરીફમાં તેનો પ્રયોગ થયો છે, તો તે માનવી તરફથી સંબોધન નથી, બલ્કે સર્વશક્તિમાન અને મહા ઉપકારક અલ્લાહ તરફથી પોતાના તે બંદાઓને સંબોધન છે. જેમને તેણે પયદા કર્યા, નિર્જીવથી સજીવ બનાવ્યા. અને માંના પેટથી લઈ કબરના પેટ સુધી તેમની સઘળી જરૂરતો

પૂરી પાડી. ધરતી, આકાશ, પાણી, હવા, નદી, ઝરણા અને સમુદ્રો, ફૂલછોડ અને વનસ્પતિ, પશુ-પંખીઓ, જંગલો, પહાડો, રાત-દિવસ, સૂર્ય-ચંદ્ર વગેરેને તેમની સેવા માટે ખડે પગે રાખ્યા છે.

માનવીના સર્જન વિશે વર્ણન કરતા ફરમાવ્યું કે, “ધિક્કાર છે માનવી ઉપર, સત્યનો કેવો કટ્ટર ઈન્કાર કરનારો છે. અલ્લાહપાકે તેને કઈ વસ્તુમાંથી પેદા કર્યો છે. વિર્યના એક બિંદુમાંથી અલ્લાહપાકે તેને પેદા કર્યો છે. પછી તેની તકદીર બનાવી, પછી તેના માટે જીવનમાર્ગ સરળ બનાવ્યો, પછી તેને મૃત્યુ આપ્યું, અને કબરમાં પહોંચાડ્યો. પછી જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે તેને ફરી ઉભો કરી દે. કદાપી નહી, તેણે તે ફરજ અદા નથી કરી, જેનો તેને અલ્લાહપાકે આદેશ આપ્યો હતો. [૮૦:૧૭-૨૩]

બધા જ ધર્મોમાં અન્યધર્મીઓ માટે અલગ અલગ શબ્દ વપરાયો છે. યહૂદી અને ખ્રિસ્તી ધાર્મિક પુસ્તકોમાં અન્યધર્મીઓ માટે અલગ શબ્દો વપરાયા છે. હિંદુ ધાર્મિક પુસ્તકોમાં અન્યધર્મીઓ માટે મલચ્છ અને ચંડાલના શબ્દો જે ભાષાક્રિય દ્રષ્ટિએ અપમાનજનક છે, તે વપરાયા છે. છતાં મુસ્લિમો આ શબ્દો ઉપર વાંધો ઉઠાવતા નથી.

કોઈ અકીદા અને માન્યતાની દ્રષ્ટિએ પોતાને એક સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકનો ફરમાંબરદાર અને આજ્ઞાંકિત નથી માનતો, તેને ‘કાફિર’ની જગ્યાએ જબરદસ્તી મુસ્લિમ કહેવો કોઈપણ રીતે યોગ્ય નથી. જેમકે એક વ્યક્તિ પોતાને હિંદુ માન્યતાઓ-શ્રદ્ધાઓ પ્રમાણે હિંદુ કહેવા તૈયાર ન હોય છતાં તેને જબરદસ્તી હિંદુ કહી શકતા નથી. ચાહે અમુક હિંદુ ભાઈઓ શિખો અને જૈનોને હિંદુ કહે છે જ્યારે કે શિખો અને જૈનો પોતાને હિંદુ કહેવાનો ઈન્કાર કરે છે.

ઈસ્લામી દ્રષ્ટિકોણથી સઘળા માનવીઓનો અસલ ધર્મ એક જ છે. જે ધર્મ લઈને સૌથી પહેલા માનવી હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામ આ ધરતીમાં ઉતર્યા. ત્યારબાદ માનવીઓના માર્ગદર્શન માટે લગાતાર અલ્લાહપાક તરફથી પોતાના નબીઓ (મહાપુરુષો)ને મોકલવામાં આવ્યા.

આ પ્રમાણે હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ સુધી એક લાખથી વધુ રસૂલો અને નબીઓનો સિલસિલો ચાલુ રહ્યો. આ બધા જ નબીઓ અને રસૂલોએ એક વાતનું ખાસ શિક્ષણ આપ્યું કે, એક અલ્લાહપાકને જ સર્વશક્તિમાન માની તેની જ ઈબાદત (ઉપાસના) કરવામાં આવે. આ આવનાર નબીઓએ વારંવાર એલાન કર્યું કે, અમે પણ તમારી જેમ અલ્લાહપાકના બંદા છે, પોતે પૂજવાના લાયક નથી, ન સ્વયં (પોતે) ઈશ્વર છીએ. અને ન ઈશ્વર અમારા રૂપમાં ઉતર્યા છે. આ એક અંધવિશ્વાસ અને મહા પાપ છે. આ જ અંધવિશ્વાસે સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકની પૂજાથી હટાવી મનુષ્યને મૂર્તિ પૂજા તરફ ધકેલી દીધો.

એક સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકને માનનારા અને અનેક ખુદાઓમાં અલ્લાહ તઆલાની ખુદાઈને વહેંચનારાઓ બરાબર નથી થઈ શકતા. કુર્આને પાકમાં અલ્લાહ તઆલાએ એક દાખલો આપી સમજાવ્યું કે, હે જગતભરના મનુષ્યો ! એક ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે, તેને ધ્યાનથી સાંભળો. જે (મઅબૂદો)ને તમે અલ્લાહપાકને છોડીને પોકારો છે, તે સૌ ભેગા થઈને એક (નાની સરખી) માખી પણ પેદા કરવા ચાહે તો પેદા કરી શકતા નથી. [ચાહે બધા જ મઅબૂદો એકબીજાની મદદ માટે ભેગા થઈ જાય.] અને જો માખી તેમની પાસેથી કોઈ વસ્તુ ઝૂંટવી લઈ જાય, તો તેઓ આ વસ્તુને બચાવી પણ શકતા નથી. માંગનાર પણ નિર્બળ અને જેનાથી (મૂર્તિ) માંગવામાં આવે છે, તેઓ પણ નિર્બળ, કમજોર અને અશક્ત છે. આ લોકોએ અલ્લાહપાકની કદર જ ન જાણી, જેવી રીતે જાણવી જોઈએ. હકીકત એ છે કે, શક્તિશાળી અને ઈઝઝતવાળો તો અલ્લાહપાક જ છે. [સૂ. હજજ : ૭૩-૭૪]

આ નબીઓ અને રસૂલો અલ્લાહપાક તરફથી દરેક દેશ, ક્ષેત્ર અને કૌમોમાં અલગ અલગ યુગમાં આવતા રહ્યા. આ બધા જ તથા તેમના ઉપર ઉતરનાર કિતાબો સર્વે સાચા હતા. અને આ બધાએ જ ફક્ત એક અલ્લાહ તઆલાને માનવા તથા ફક્ત તેની જ ઈબાદત તથા તેની મરજી

પ્રમાણે જ જીવન ગુઝારવાનો આદેશ આપ્યો. તેમના સાચા હોવાનો પુરાવો જ એ છે કે, તેમણે કદી પોતાની ઈબાદત કરવાનો કોઈને આદેશ નથી આપ્યો. બલ્કે તેમણે જણાવ્યું કે, સૌથી મોટું પાપ એ જ છે કે, માનવી અલ્લાહપાક સિવાય બીજાને પૂજે.

ઉપરોક્ત ઈસ્લામી દ્રષ્ટિકોણ પ્રમાણે સઘળા નબીઓનો એક જ ધર્મ (ઈસ્લામ) છે. માનવીઓએ પોતાની રીતે અલગ નામો, અલગ શ્રદ્ધાઓ, ગલત માન્યતાઓ તથા પોતાની મનેચ્છાઓના આધારે તેના સ્વરૂપો બદલી નાંખ્યા. અને આ ઈસ્લામી દ્રષ્ટિકોણના આધારે જ કુર્આન શરીફ પણ ફક્ત મુસ્લિમોનું ધર્મપુસ્તક નથી, બલ્કે સઘળા ઈન્સાનોનું પુસ્તક છે. એટલા જ માટે કુર્આન શરીફમાં ફક્ત મુસ્લિમોને સંબોધન નથી કર્યું, બલ્કે વારંવાર ‘ચા અય્યુહન્નાસ’ અર્થાત્ હે માનવીઓ ! તથા ‘ચા ઈબ્રાહીમ’ હે મારા બંદાઓ ! ના સામાન્ય શબ્દો વાપર્યા છે. માટે કોઈને પણ એ અધિકાર નથી કે, તે કુર્આન શરીફને તથા ઈસ્લામને પોતાનો પ્રાયવેટ ધર્મ સમજે. બલ્કે ઈસ્લામ સઘળા માનવીઓની સંયુક્ત પૂંજી છે. દરેકને અધિકાર છે કે, અલ્લાહપાકની સાચી ઓળખ પામવા કુર્આન શરીફ તથા ઈસ્લામી તઅલીમને સમજવાની યથાશક્તિ પ્રમાણે કોશિશ કરે. અને જે વ્યક્તિ પહેલાથી જન્મજાત ઈસ્લામ ઉપર કાયમ હોય, તેનો ફર્જ બને છે કે, તે આ સંયુક્ત પૂંજીને અલ્લાહપાકના બીજા બંદાઓ સુધી પહોંચાડે.

અને હવે જ્યારે બધા ધાર્મિક પુસ્તકોમાં માનવી તરફથી શાબ્દિક અને ભાવાર્થિય ફેરફારો થઈ ગયા છે, જેનો સ્વીકાર દરેક ધર્મના સાચા ઈતિહાસકારો તથા ધાર્મિક વિદ્વાનોએ કર્યો છે. તથા તે નબીઓ અને રસૂલોની સાચી તઅલીમ પણ સુરક્ષિત નથી, તેનો ખ્રિસ્તી તથા યહૂદી વિદ્વાનો પણ સ્વીકાર કરી ચૂક્યા છે. ત્યારે કુર્આન શરીફ અને હઝરત મુહમ્મદ (સલ.) ઈતિહાસ તથા વિજ્ઞાનની કસોટીએ સંપૂર્ણ પાર ઉતર્યા છે. કુર્આન સૌથી વધુ સુરક્ષિત અને હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)નું શિક્ષણ પણ ગવાહીઓના પ્રમાણભૂત આધારોથી સંપૂર્ણ સુરક્ષિત રીતે આપણા સમક્ષ મૌજૂદ છે.

જ્યારે અલ્લાહપાકની અપાર રહમત અને શક્તિને લઈ એક જ કિતાબ અને એક જ રસૂલ મોકલવા કાફી લાગ્યા, તો તેણે માનવ વસ્તીના બિલ્કુલ વચમાં (અરબસ્તાન) પોતાના છેલ્લા રસૂલ હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ને છેલ્લી કિતાબ લઈ મોકલ્યા. અને બધા જ આગલા નબીઓએ પોતાના અનુયાયીઓને તેની બબર પણ આપી દીધી હતી. જેમકે બાઈબલમાં ફારકલિત તથા વેદ અને પુરાણોમાં તેનું વર્ણન મહામદ, અંતિમ અવતાર, જગત્પતિ, કલ્દિક અવતાર, વગેરે શબ્દોથી છે.

કુર્આન શરીફમાં અલ્લાહ તઆલાએ ચેલેન્જ કરતાં સૌપ્રથમ ફરમાવ્યું છે કે, “તમો કુર્આન શરીફને અલ્લાહપાકનું કલામ નથી માનતા, તો પછી તમો પણ તેના જેવું કલામ પેશ કરી બતાવો.” કુર્આન શરીફના આ ચેલેન્જે કુર્આનના વિરોધીઓનું મોટું બંધ કરી આપ્યું. અને ચારેવ બાજુ સન્નાટો છવાઈ ગયો. તો કુર્આન શરીફમાં ચેલેન્જને થોડું હળવું કરી ફક્ત દસ સુરતો ઉપર મર્યાદિત કરી દીધું. અને લાંબા ગાળા સુધી તેનો પણ કોઈ જવાબ ન મળતાં, વધુ હળવું કરી ફક્ત એક સૂરત લાવવાનું ચેલેન્જ કર્યું. જ્યારે આનો પણ કોઈ જવાબ ન બની શક્યો, તો છેલ્લા ફેસલા અને ચેલેન્જમાં ફરમાવ્યું કે, “હે મુહમ્મદ (સલ.) ! આપ ચેલેન્જ કરી કહી દો કે, અગર સઘળા માનવી અને જિન્નાત આ વાત ઉપર એકત્ર થઈ જાય કે, આ કુર્આન શરીફ જેવું બીજું કલામ બનાવી લાવે, તો એના જેવું હરગીઝ નહીં બનાવી શકે. ભલેને તેઓ એકબીજાના મદદગાર પણ બની જાય.

શ્રી લેનપોલ સ્વીકારે છે કે, કુર્આન શરીફની મોટી ખૂબી છે કે, તેના અસલી અને વાસ્તવિક હોવામાં કોઈ શંકા નથી. એક એક શબ્દ જે આજે આપણે ઉચ્ચારીએ છીએ, તેના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ કરી શકીએ છીએ કે, લગભગ તેરસો વર્ષથી કોઈપણ પ્રકારના ફેરફાર વગર તે સાબિત છે.

(Selection from the Quran p.c.)

ગાંધીજી અને વિનોબા ધર્મવૃત્તિ ધરાવતા વિદ્વાનો હતા. ગાંધીજી કુર્આન શરીફથી ઘણા પ્રભાવિત હતા. તેઓ તેને વાંચતા પણ હતા. આ જ હાલ

વિનોબાનો હતો. તેમણે તો કુર્આન શરીફની કેટલીક ચૂંટેલી આયતોનો તર્જુમો તથા ટૂંકી નોંધ પણ 'કુર્આન સાર'ના નામે સંકલિત કરી હતી.

અંધશ્રદ્ધા બાબત ઈસ્લામી માર્ગદર્શન

ઈન્સાનને અશરફુલ મખ્લૂકાત એટલે કે જગતની બધી જ મખ્લૂક અને સર્જનસૃષ્ટિ કરતાં ઉચ્ચતર સ્થાન આપ્યું છે. છતાં તે પોતાનાથી નીચલી કક્ષાની વસ્તુઓનો ડર અને ભય મેહસૂસ કરે, અને સર્વશક્તિમાન હકીકી માલિક અલ્લાહપાકનો ડર ન રાખે એ કેટલી શર્મજનક બાબત છે.

ઈસ્લામ એક સંપૂર્ણ ધર્મ છે. તે માનવજીવનના દરેક ક્ષેત્રે દરેક પ્રકારની બધી જ તઅલીમ અને શિક્ષણ વ્યવસ્થિત માળખામાં આપે છે. માનવ ફિતરત (પ્રાકૃતિ) અને સ્વભાવનો ઘણી જ સારી રીતે ખ્યાલ રાખે છે. તેની તઅલીમમાં અલ્લાહપાકનો ખોફ અને ડર સાથે તેની રહમત અને ઉમ્મીદનું પણ વર્ણન છે. પોતાની જાતથી બંદાઓને જરૂર ડરાવ્યા, પરંતુ એટલી હદે નહીં કે બંદાઓ નાઉમ્મીદ થઈ જાય. અને ઉમ્મીદો પણ એટલી હદે નથી દર્શાવી કે બંદાઓ બિલ્કુલ નિડર થઈ જાય.

અવલાદની કેળવણી, સારસંભાળ અને સંસ્કારમાં આ બન્નેવ વસ્તુઓનો ખ્યાલ રાખવો જરૂરી છે. નાની-નાની બાબતોમાં બાળકોને ડરાવવાથી તે બીકણ અને ડરપોક બની જાય છે. ભવિષ્યમાં કોઈ મોટું સાહસ કરવાથી હિંમત નથી દાખવી શકતા. કોઈ ઓફીસર સામે વાત કરવાથી પણ ડરે છે. અને બિલ્કુલ આઝાદ છોડી દેવાથી તે કોઈની પણ માનમર્યાદા અને અદબ જાળવતા નથી. મતલબ કે હિંમત અને ખોફ બન્નેવ વસ્તુ મર્યાદામાં શિખવાડવી જરૂરી છે.

સહાબાએ કિરામની તરકકીનો ભેદ આ જ હતો કે આપ (સલ.)એ તેમના દિલોમાં અલ્લાહપાકનો ખોફ જન્માવી સમગ્ર મખ્લૂક (સૃષ્ટિ)થી તેમને બેખોફ અને નિડર કરી દીધા હતા. એમના ખ્યાલમાં ભૂત-પલીત-અપશુકન-છૂટછાટ વગેરે કોઈ વસ્તુની બીક ન હતી. ચાંદ, સૂરજ, પહાડ,

સમુદ્ર વગેરે કોઈ એમના માટે રૂકાવટરૂપ ન હતી. તેમના મુકાબલામાં જે કૌમો હતી તે બાતિલ અકીદાઓ, અંધશ્રદ્ધાઓ તથા રાત-દિવસની અમુક ઘડીઓમાં અપશુકન માનવાવાળી હતી. તેમણે કૂતરા બિલાડાને પોતાના ભવિષ્યના માલિક બનાવી લીધા હતા. તારા તથા ગ્રહોનો ભય તેમને સતાવતો હતો. વહેમો, ટોણા ટચકા, છૂટછાટ, હસ્તરેખાઓ, બદફાલી તથા પક્ષીઓના બોલવાને પોતાની કિસ્મતના ફેસલા સમજતા હતા. ભવિષ્યવેત્તાઓ તથા ફાલ જોનારાને હાથની રેખાઓ બતાવી પોતાનું ભાવિ ભાખતા હતા. આજે પણ શેરના ભાવ ઘટવાને લઈ કાંસાના બનાવેલ આખલા (શેર માર્કેટ)ની દિશા બદલવાની વાતો થઈ રહી છે.

આપ (સલ.)ના યુગમાં સૂરજ ગ્રહણ થયું. તે જમાનાની માન્યતા પ્રમાણે સહાબાએ કિરામમાં પણ ચર્ચા થઈ કે સૂર્યગ્રહણ વખતે કોઈ મોટી હસ્તી મરણ પામશે અને કોઈ મહાન વ્યક્તિ પેદા થશે. અને તે દિવસોમાં આપ (સલ.)ના સાહબઝાદા હજ. ઈબ્રાહિમ (રહી.)ની વફાત થઈ હતી. આપ (સલ.)ને આ વાતની ખબર પડી તો આપે સહાબાએ કિરામને ભેગા કરી ફરમાવ્યું કે, સૂર્ય અને ચંદ્ર અલ્લાહપાકની (કુદરત અને તાકતની) નિશાનીઓ પૈકી છે. તે કોઈના મૃત્યુ કે જીવનને લઈ ગ્રહણ થતા નથી.

એ જ પ્રમાણે સુલેહ હુદયબિય્હ વખતે આપે એક જગ્યાએ પડાવ નાંખ્યો હતો. એક દિવસ રાત્રે વરસાદ પડ્યો. સવારે આપ (સલ.)એ ફજરની નમાઝ બાદ ફરમાવ્યું કે, અલ્લાહ તઆલાએ મારી ઉપર વહી ઉતારી કે આજની રાત મારા અમુક બંદાઓએ ઈમાનની હાલતમાં અને અમુકે કુફ્રની હાલતમાં ગુઝારી. જેમણે એમ કહ્યું કે અલ્લાહપાકે વરસાદ વરસાવ્યો, તેમણે તો ઈમાનની હાલતમાં રાત્રી ગુઝારી અને જેમણે એમ કહ્યું કે, ફલાણા તારાના ફલાણી જગ્યાએ જવાથી વરસાદ પડ્યો, તેમણે કુફ્રની હાલતમાં રાત્રી ગુઝારી.

આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમથી પહેલા જાહિલિય્યત યુગમાં આ પ્રમાણેની ઘણી અંધશ્રદ્ધાઓ પ્રચલિત હતી. આપે તેનાથી સહાબાએ

કિરામને વાકિફ કરી સહીહ માર્ગદર્શન આપ્યું. એક રિવાયતમાં ઘણી જ ચોખવટ સાથે ફરમાવ્યું કે એક માણસની બીમારી બીજાને લાગતી નથી. અર્થાત્ એકબીજાના સહવાસને લઈ બીમારી લાગતી નથી. જ્યાં સુધી કે અલ્લાહપાકનો હુકમ ન હોય. એક સહાબીએ આ મોકાસર સવાલ કર્યો કે, અમુક વખતે એક ઉંટને ખૂજલીની બીમારી થાય છે અને ત્યારબાદ બધા જ ઉંટોને તે બીમારી ઘણી જ ઝડપથી લાગી જાય છે. તો આપ (સલ.)એ તેના જવાબમાં સવાલ કર્યો કે, પહેલા ઉંટને કોણે ખૂજલીનો રોગ લગાડ્યો? મતલબ કે પહેલાને પણ ખૂજલી અલ્લાહપાકના હુકમથી થઈ અને બીજા બધા ઉંટોને પણ અલ્લાહપાકના હુકમથી જ ખૂજલી થઈ.

પ્લેગની બીમારીમાં જ્યાં પ્લેગ પ્રસર્યો હોય ત્યાંના લોકોને તે જગ્યાએથી બહાર જવાની મનાઈ ફરમાવી. અને બહારના લોકોને ત્યાં જવાની મનાઈ ફરમાવી. એટલા જ માટે કે કદાચ બહારવાળો કોઈ ખુદાના હુકમથી તે બીમારીમાં સપડાય જાય તો તે એમ સમજશે કે, મારા ત્યાં જવાથી બીમારી લાગુ પડી અને તેના ઈમાનમાં કમજોરી પેદા થઈ જશે. જેમકે સુરત શહેરમાં અમુક વર્ષો પહેલાં પ્લેગ પ્રસર્યો તો ત્યાંથી જે લોકો બહાર નીકળી ગયા તેમને બધી જ જગ્યાએથી નિરાશ થઈ પાછું ફરવું પડ્યું. ત્યાં સુધી કે ઘણા પેટ્રોલપંપો અને ગેરેજોવાળાઓએ પણ સુરત શહેરથી આવવાની જાણ થતા ત્યાંથી પણ તેમને પાછા કાઢ્યા હતા. ત્યારે આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમની હદીષ શરીફની કદર થઈ.

હઝરત ઉમર (રદી.)ના ખિલાફતકાળમાં આપ સિરિયા દેશ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં ખબર પડી કે ત્યાં પ્લેગ ફાટી નીકળ્યો છે. તો આપે સહાબાએ કિરામથી મશ્વેરો કર્યો. અને જ્યારે હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફ રદી.થી આ હદીષ સાંભળી તો પાછા ફરવાનું નક્કી કર્યું. તે વખતે એક સહાબીએ કહ્યું કે, શું અલ્લાહપાકની તકદીરથી આપ ભાગી રહ્યા છો ? તેના જવાબમાં હઝરત ઉમર (રદી.)એ ફરમાવ્યું કે, જી હાં ! અલ્લાહપાકની તકદીરથી ભાગી તો રહ્યા છીએ, પરંતુ અલ્લાહપાકની

તકદીર તરફ જ ભાગી રહ્યા છીએ. અર્થાત્ તેના હુકમ ઉપર જ અમલ કરી રહ્યા છીએ.

ખુદાએ લમ ચઝલકા દસ્તે કુદરત તુ જબાં હે તુ
ચકીલ પયદા કર એ ગાફિલ કે મઝલૂમે ગુમાં હે તુ

એ જ પ્રમાણે પક્ષીઓને ઉડાડી જમણી તરફ ઉડે તો સારૂ સમજવામાં આવતુ અને ડાબી તરફ ઉડે તો ખરાબ સમજવામાં આવતુ હતું. અને ધ્રુવડ રાત્રે કોઈના ઘર ઉપર બેસે તો તે ઘરવાળાનું મૃત્યુ થાય છે અથવા બોલે તો તેને અપશુકનવાળુ સમજવામાં આવતુ. આપ (સલ.)એ તેનો પણ સખ્ત વિરોધ કરી ફરમાવ્યું કે, આની કોઈ હકીકત નથી.

એ જ પ્રમાણે સફરના મહિનાને અરબ લોકો અપશુકનવાળો સમજતા હતા. તો તેના વિશે પણ ફરમાવ્યું કે, આની કોઈ હકીકત નથી. સમય અને યુગને અપશુકનિયાળ માની તેને ગાળો ભાંડવાથી રોક્યા. આજે પણ મુસ્લિમ સમાજમાં સફરના મહિનાને ખાલી મહિનો સમજી તેમાં શાદી-વિવાહ કરવાને સારૂ સમજવામાં આવતુ નથી. જ્યારે ઈસ્લામે ઈન્સાનનો ઘણો ઉંચો મરતબો દર્શાવ્યો છે. ઈન્સાનને અશરફુલ મખ્લૂકાત એટલે કે જગતની બધી જ મખ્લૂક અને સર્જનસૃષ્ટિ કરતાં ઉચ્ચતર સ્થાન આપ્યું છે. છતાં તે પોતાનાથી નીચલી કક્ષાની વસ્તુઓનો ડર અને ભય મેહસૂસ કરે, અને સર્વશક્તિમાન હકીકી માલિક અલ્લાહપાકનો ડર ન રાખે એ કેટલી શર્મજનક બાબત છે.

ઘણા મુસીબતના માર્યા લોકો, કરજદારો, પરેશાનીમા ઘેરાયેલા, બેરોજગારો અને બીમારો ખોટા વહેમો કે અંધશ્રદ્ધાઓ રાખી પોતાનું ઈમાન ખરાબ કરે છે. ફૂટપાથ પર બેસનારા, ફાલ જોનારા, પીંજરામાં પક્ષીઓ રાખી તેમની ચાંચ વડે બંધ કવરમાંથી કોઈ એક કવર ઉઠાવી લોકોને ઉલ્લુ બનાવે છે. તેમને પોતાના ભવિષ્યની તો ખબર નથી અને બીજા લોકોના ભાવિના ફેસલા કરવા બેસી જાય છે.

હઝરત હફસહ (રદી.)ની રિવાયત છે કે, આપ (સલ.) ફરમાવે છે

કે, “જે માણસ કોઈ કાઢિન અથવા નજૂમી કે ભવિષ્ય જોનારા પાસે જઈને કોઈ વાત પૂછે અને તેની વાત ઉપર યકીન કરી લે તો તેની ચાલીસ રાતોની નમાઝ કબૂલ થશે નહીં.” [મુસ્લિમ શરીફ]

એક હદીષમાં છે કે, જે કોઈ માણસ નજૂમી પાસે જઈ કોઈ ગેબની વાતો તેને પૂછે તો ચાળીસ રાત સુધી તેની તવબહ કબૂલ થતી નથી. અને જો નજૂમીની વાત બિલ્કુલ દિલથી સાચી માની લીધી અને તેના ઉપર યકીન કરી લીધું તો તેણે કુફ કર્યું કહેવાશે. [તબરાની, મિશકાત]

માટે ઈમાનવાળા ભાઈઓ અને બહેનોએ પોતાના સઘળા કામોમાં અલ્લાહ તઆલા ઉપર જ સંપૂર્ણ ભરોસો રાખી તેની જ બારગાહમાં પોતાની સઘળી હાજતો પેશ કરવી જોઈએ. તે આપણી ધોરી નસથી પણ વધારે આપણાથી નજીક છે. દરેકની દરેક પ્રકારની પૂકાર તે સાંભળે છે. તેણે પોતાની પાસે જ માંગવાની તાકીદ કરી છે. માટે વહેમ, અંધશ્રદ્ધા, શુભ-અશુભ, ટોણાં ટચકા, મણકા, ગ્રહ નડતર કે ચોધડિયા વગેરે ઉપરથી યકીન હટાવી તંદરૂસ્ત ઈસ્લામી તૌહિદવાળા અકીદા ઉપર યકીન જમાવો.

ગેરમુસ્લિમ ભાઈ-બહેનોની ઈસ્લામ પ્રત્યે જિજ્ઞાસા અને આપણી નિષ્ઠિયતા

ગયા વર્ષે વલ્લભ વિધાનગર-આણંદમાં સર્વધર્મ પુસ્તક મેળાનું આયોજન થયું હતું. તો સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી વલ્લભ વિધાનગરના બે મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ ભરૂચ દારૂલ ઉલૂમ માટલીવાલામાં આવ્યા અને પુસ્તક મેળા માટે મારી સંપાદન થયેલ અમૂક કિતાબોની કિંમત આપી માંગણી કરી. મેં તેમની ભાવનાઓ અને ઈસ્લામ પ્રત્યેની લાગણીને લઈ સહર્ષ ભેટ સ્વરૂપે આપી. તેમણે આ બુકો ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓમાં વહેંચી. પરંતુ ત્યાર બાદ આ નવયુવાનોનો ફોન આવ્યો કે હમારી પાસે બુક સ્ટોલમાં આવનારા હિન્દુ ભાઈઓની સૌથી પહેલી અને વધુ સંખ્યામાં જે કિતાબની માંગ હતી, તે કુર્આન શરીફના ગુજરાતી ભાષાંતરની હતી.

એના માટે પોકેટ સાઈઝ કે નાના પુસ્તકના સ્વરૂપે કાંઈ લખવામાં આવે. આ જ પ્રમાણે કેરાલાના આવેલા ઈસ્લામી દર્શનના પ્રચારકોએ મને કહ્યું કે, તેમણે સુરત શહેરમાં જન્માષ્ટમીના મેળામાં ઈસ્લામી બુક સ્ટોલ લગાડ્યો હતો. ત્યાં પણ હિન્દુ ભાઈ-બહેનો કુરઆન શરીફનો ગુજરાતી-હિન્દી અનુવાદ લેવા મોટી સંખ્યામાં આવતા હતા.

આ બન્ને બનાવોને ધ્યાનમાં રાખી આ વર્ષે રમઝાનના વેકેશનમાં મેં ૬૫૦ પેજમાં કુર્આન શરીફનો ગુજરાતી સારાંશ તૈયાર કર્યો. જેમાં દરેક સુરતનો ટૂંકસાર તથા તૌહીદ, રિસાલત, આબિરત, અલ્લાહપાકના અપાર ઉપકારો-ઈનામો, જત્રત, જહત્રમ તથા જીવનની સફળતા-નિષ્ફળતા દર્શાવતી આયતો, ઉદાહરણો અને કુરઆની કિસ્સાઓ મારફતે કુર્આન શરીફના બુન્યાદી હેતુઓનું ટૂંકમાં વર્ણન કર્યું. અને ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓમાં વધુ પ્રમાણમાં તેને પહોંચાડવાની યથાશક્તિ કોશિશ કરી. મુસ્લિમ ભાઈઓએ પણ કિતાબ ઘણી સારા પ્રમાણમાં ખરીદ કરી. હજુ આ બુક વલ્લાભ વિદ્યાનગરના નવયુવાનો સુધી પહોંચી ન હતી. કારણ કે મારી પાસે તેમના એડ્રેસ ન હતા. તેવામાં આ બન્ને વિદ્યાર્થીઓ પૈકી એક વિદ્યાર્થી (પટેલ ઈમ્તિયાઝ ઈબ્રાહીમ ગની-આછોદ)નો શુક્રિયહ લેટર મળ્યો. જેમાં તેમણે લખ્યું કે, અલ્લાહપાકના ફઝલથી મેં ચાલુ વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં M.Ed.નો કોર્સ પૂર્ણ કર્યો. આ કોર્સના ભાગરૂપે એક લઘુશોધ નિબંધ (Dissertation) તૈયાર કરવાનો હોય છે. આ લઘુશોધ નિબંધ મેં ઈસ્લામિક શિક્ષણ વિશે તૈયાર કર્યો હતો. જે આપ દ્વારા લિખિત...

- સુખ-શાંતિ અને સફળતાની ચાવી : ઈસ્લામી સંસ્કાર અને સભ્યતા
- અલ્લાહપાક તરફથી માનવજાતને સર્વશ્રેષ્ઠ ભેટ : ઈસ્લામ
- ઈસ્લામી ભૅકિંગ વ્યવસ્થા તથા રાહે અમલ

કિતાબોનો સંદર્ભ લઈને “ઈસ્લામિક શિક્ષણના સંદર્ભમાં ‘રાહે અમલ’નો અભ્યાસ અને તેના શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ” (A Study of “Rahe Amal” in the light of Islamic Education and its Educational

Implications) શિર્ષક હેઠળ તૈયાર કર્યો હતો. આ ઉપરાંત M.Ed. કોર્ષના ભાગરૂપે ઈસ્લામિક શિક્ષણ અને ઈસ્લામિક સમાજવ્યવસ્થા (મુઆશરાત) વિષય ઉપર બે સેમિનાર પણ રજૂ કર્યા હતા. જે અલ્લાહ તઆલાના ફઝલથી ઘણા જ સફળ રહ્યા.

આપના પુસ્તકોના વાંચનથી પ્રેરણા લઈને મેં મારા સમગ્ર અભ્યાસ દરમિયાન કોલેજમાં બિનમુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ અને અધ્યાપકો સાથે ચર્ચા કરીને ઈસ્લામ વિશેની કેટલીક ખોટી માન્યતાઓને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો.

આ ઉપરાંત આપના દ્વારા લિખિત કિતાબો સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી વલ્લભ વિદ્યાનગરના કેટલાક અધ્યાપકોને આપી હતી તથા કેટલીક કિતાબો કેટલીક કોલેજોની લાઈબ્રેરીમાં જે તે કોલેજના પ્રિન્સીપાલની પરવાનગી લઈને મૂકી છે. (આ કિતાબો સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીના કેમ્પસમાં યોજાતા સર્વ ધર્મ મેળા માટે આપે આપી હતી.)

અલ્લાહ તઆલાના ફઝલથી આ તમામ પ્રયાસોના ફળસ્વરૂપે અનુસ્નાતક શિક્ષણ વિભાગના અધ્યાપકોએ આવતા વર્ષે M.Ed.ના કોર્ષમાં ઈસ્લામિક શિક્ષણ વિષયનો એક એકમ ઉમેરવાની જાહેરાત પણ કરી છે.

આ પત્ર એવા દિવસોમાં મળ્યો, જ્યારે દૈનિક પેપરોમાં પહેલી મે થી સાત મે સુધી અમદાવાદ ખાતે પુસ્તક મેળાની જાહેરાતો આવતી હતી. માટે મેં આ મોકાને ગનીમત સમજી અમદાવાદ ખાતે જવાનું મુનાસિબ સમજ્યું. જેમાં મુખ્ય હેતુ “કુર્આન સારાંશ” ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓ સુધી પહોંચાડવાનો હતો. સાથે આ વિચાર પણ હતો કે, જે ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓ સુધી કુર્આન શરીફ પહોંચાડવા માંગીએ છીએ, તેમના પ્રશ્નો, સમસ્યાઓ, આચારવિચાર તથા વાંચવાની રૂચી શું છે ? તેનો આંખો દેખ્યો અહેવાલ સામે આવે.

પુસ્તક મેળામાં ૨૦૦થી વધુ સ્ટોલ લાગેલા હતા. ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, ઐતિહાસિક, વૈજ્ઞાનિક અને સાહિત્યિક વિષયોના વિભિન્ન સ્ટોલોની સ્વજાતે

મુલાકાત લીધી. ત્યાંથી ઘણી બધી ઉર્દૂ-ગુજરાતી બુકો પણ ખરીદી. દરેક સ્ટોલ પાસે જઈ વેચનાર અને ખરીદનારાઓને ઘણા નજીકથી નિહાળ્યા. તેમની ખરીદેલ બુકો તથા સ્ટોલ ઉપર ભેગી કરેલી બુકોથી ઘણી બધી બાબતોનો ખ્યાલ આવ્યો.

આ બધી બાબતો વિશે વિચાર કરી રહ્યો હતો કે, એક બુક સ્ટોલ ઉપર સ્વામી સચ્ચિદાનંદ સાહેબનું પુસ્તક “આપણે અને પશ્ચિમ” જોવા મળ્યું. એને ખરીદી લઈ વાંચ્યું તો જે બાબતો હું કહેવા માંગુ છું, તે ઘણી જ સારી રીતે લખવામાં આવી હતી. માટે તેમાંથી જ અમૂક ફકરાઓ નકલ કરું છું. જેનાથી આપણા ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓના પ્રશ્નો વિશે ખ્યાલ આવી જશે.

અત્યારે એકલા હરદ્વારમાં જ પાંચથી દશ હજાર મંદિરો થઈ ગયાં છે અને હજી બીજાં થઈ રહ્યાં છે. આપણે મંદિરઘેલી પ્રજા તો નથી ને ? હહાપણની બાદબાકી થયા પછી ઘેલછાનો સરવાળો થવા લાગતો હોય છે. કોઈ પણ ગામના કોઈ પણ તળાવની પાળે જઈને જોજો, કેટલાય દેવોની કેટલીય દેરીઓ જોવા મળશે. અને હજી પણ નવી દેરીઓની જરૂરિયાત જણાય છે ! એકતા વિના ભવ્યતા ન આવી શકે. ઈશ્વરની એકતા, ધર્મની એકતા અને પ્રજાની એકતા. આ ત્રણ એકતા હોય તો જ ભવ્યતા લાવી શકાય. હજારો ભગવાનો હોય, હજારો ધર્મો હોય અને હજારો ભાગમાં વહેંચાયેલી પ્રજા હોય, તો કદી એકતા ન થઈ શકે. (૫૪-૧૮૨)

કેટલાક લોકો રાત-દિવસ મુસ્લિમોને ગાળો દઈને ધૂણા ફેલાવવાથી પ્રશ્ન ઉકેલી ગયો સમજે છે. મારી દૃષ્ટિએ બે બાબત સિવાય બધી બાબતોમાં મુસ્લિમો હિન્દુઓથી ચડિયાતા સાબિત થાય છે. પહેલી બાબત છે શિક્ષણ અને બીજી બાબત છે આર્થિક દશા. આ સિવાય સામાજિક, રાજકીય અને ધાર્મિક ક્ષેત્રોમાં તે ઘણા ચડિયાતા છે. તેમનો સમાજ ઘણો વિશાળ અને ઘણો ઉદાર છે. જ્યારે હિન્દુઓ અસંખ્ય જ્ઞાતિઓ તથા પેટાજ્ઞાતિઓમાં વહેંચાયેલા છે. અને પ્રત્યેક જ્ઞાતિ બીજી જ્ઞાતિથી ઉંચી હોવાનો દાવો કરીને

નીચેની જ્ઞાતિમાં ભળી ન જવાય તેની સાવધાની રાખતી રહી છે. કન્યાને સ્વીકારવાની બાબતમાં મુસ્લિમો જેટલા ઉદાર થઈ શકે છે, તેટલા હિન્દુઓ નથી થઈ શકતા. સુખમાં કે દુઃખમાં મુસ્લિમો જેટલા એકબીજાની નજીક આવી શકે છે, તેટલા હિન્દુઓ નથી આવી શકતા. આના કારણે નાની સંખ્યામાં હોવા છતાં પણ તેઓ જે કાર્ય કરી શકે છે, તે ઘણી વિશાળ સંખ્યામાં હોવા છતાં હિન્દુઓ નથી કરી શકતા. રાજકીય રીતે પણ તેઓ વધુ કુશળ છે. ભલે તેમનામાં શૈક્ષણિક લાયકાત તથા આર્થિક સધ્ધરતા ઓછી હોય, પણ રાજકીય કુશળતા ક્યાંય વધારે છે. આપણે એ ન ભૂલવું જોઈએ કે આ મુઠ્ઠીભર મુસ્લિમોએ રાજપૂતો વગેરેનો સાથ લઈને સદીઓ સુધી ભારત ઉપર રાજ્ય કર્યું હતું. આવું રાજ્ય માત્ર તલવારના જોરે ન કરી શકાયું હોત, જો તેમનામાં મુત્સદ્દીગીરી ન હોત. (૫૪-૨૧૦)

આમ તો મુસ્લિમોએ પણ ઘણી મસ્જિદો બાંધી છે, પણ તેમનામાં અને આપણામાં કેટલાક પાયાના ભેદ છે. ઘણી મસ્જિદો હોવા છતાં પ્રત્યેક મસ્જિદમાં એક જ અલ્લાહ છે, જ્યારે આપણા દરેક મંદિરમાં જુદા જુદા ભગવાનો છે. કેટલાક મંદિરોમાં તો એટલા બધા ભગવાનો ગોઠવી દેવાયા છે કે, પૂછવું પડે કે આ ક્યા ભગવાન છે ? (૫૪-૨૧૧)

મુસ્લિમોની મસ્જિદ ઓછામાં ઓછા ખર્ચે ચલાવી શકાય છે. કારણ કે અલ્લાહનો કોઈ ખર્ચો જ નથી. એટલું જ નહિ, નમાઝ પઢવાનો પણ કોઈ ખર્ચો નથી. બસ, શ્રદ્ધાથી જાઓ, હાથ-પગ ધુઓ અને કશાય ઘોંઘાટ વિના લાઈનમાં (કમ પ્રમાણે) ઉભા રહીને નમાઝ પઢો. કોઈ ધક્કામુક્કી નહિ, કોઈ ઉંચનીચતા નહિ. ક્યાંય કોઈ પૈસા બાબતનું બોર્ડ નહિ. (૫૪-૨૧૧).....

હિન્દુ પ્રજા ભલે બૌદ્ધ કે જૈન ન થઈ, પણ તેની સ્પર્ધાના કારણે તેનામાં ઘણો સુધારો થતો રહ્યો. આગળ જતાં મુસ્લિમ પ્રજાનો સંપર્ક થયો. આ સ્પર્ધાના કારણે એકેશ્વરવાદી તથા સમાનતાલક્ષી ધાર્મિક સ્ફુરણ થયું. કબીર-નાનક વગેરે અનેક મહાપુરુષોએ આ સારી વાતને ઝીલી અને હિન્દુઓને ઝકઝોર્યાં. મહર્ષિ દયાનંદજી, રાજા રામમોહન રાય, મહાદેવ

ગોવિંદ રાનડે વગેરેએ આ જ વાતને શાસ્ત્રીય તથા માનવીય રૂપ આપવાનો પ્રયત્ન કર્યો. (પૃષ્ઠ-૨૨૦)

હિન્દુ પ્રજા સામે ત્રણ પ્રશ્નો છે : (૧) આટલા બધા સંપ્રદાયોથી શું મળ્યું ? (૨) હજી નવા નવા સંપ્રદાયો તથા ભગવાનો વધી રહ્યા છે, તેથી લાભ કે હાનિ થઈ રહી છે ? અને (૩) જો સંપૂર્ણ પ્રજા સંપ્રદાયોથી મુક્ત થઈને એક મૂળ સનાતન ધર્મમાં પાછી વળે તો કેટલો લાભ થાય ? આપણો નારો હોવો જોઈએ : “સંપ્રદાયમુક્ત ધાર્મિકતા” હું જાણું છું કે, આ કાર્ય (સંપ્રદાયોથી મુક્ત થઈને એક ધર્મમાં સ્થિર થવાનું) સરળ નથી, કઠિનથી પણ વધુ કઠિન છે. પણ આ સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. ઈસ્લામે આખા વિશ્વના મુસલમાનોમાં જે એકતા કરી છે, ખ્રિસ્તીઓએ આખા વિશ્વમાં ખ્રિસ્તીઓમાં જે એકતા કરી છે, તેવી જ એકતા જો હિન્દુ પ્રજા નહિ કરી શકે, તો દિવસના બાર વાગ્યે સૂર્ય જેટલો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેટલી જ પ્રજાની દુર્દશા સ્પષ્ટ છે. (પૃષ્ઠ-૨૩૧)

હિન્દુ પ્રજાની સામે ગંભીર પડકાર વ્યક્તિપૂજાનો છે. મુસ્લિમો કે ખ્રિસ્તીઓ વ્યક્તિપૂજાથી બચે છે એટલે બળવાન બને છે. કોઈ પણ મસ્જિદમાં કે ચર્ચમાં જઈને જુઓ તો ખ્યાલ આવશે કે, ત્યાં માત્ર અલ્લાહની જ વાત થાય છે. કોઈ મૌલવી કે મૌલાના પોતાના મહિમાની વાત નથી કરતો કે નથી કરાવતો. અલ્લાહ સિવાય બીજા કોઈનો મહિમા નહિ. આના કારણે મુસલમાનો એક અલ્લાહમાં દૃઢ થાય છે. શંકામુક્ત થાય છે તથા દૃઢ ઈમાનવાળા થાય છે. આ રીતે તેમની બ્લૂપ્રિન્ટ તેમને શક્તિ આપે છે. બીજી તરફ આપણે સપ્તાહોમાં રોજ એક નવા ભગવાનનો જન્મ કરાવીએ છીએ. માણસના જેવી જ ભગવાનની કથાઓ - સ્ત્રીઓ, બાળકો, વેવાઈઓ, યુદ્ધો, શાપો, આશીર્વાદો વગેરેની એવી એવી કથાઓ લોકોને સંભળાવીએ છીએ કે લોકોના મનમાં સાચી શ્રદ્ધા કે દૃઢતા થવાની જગ્યાએ જુદા જુદા ભગવાનોમાં ચંચળ વૃત્તિ થાય છે. પરમેશ્વર અજન્મા જ હોય તો માણસો જેવી તેમની કથા ન હોય. પણ આપણે અજન્મા પરમેશ્વર કરતાં જનમતા-

મરતા ભગવાનો તરફ પૂરેપૂરા વળી ગયા છીએ, તેથી એકેશ્વરવાદ સ્થાપિત નથી કરી શકાતો. (પૃષ્ઠ-૨૩૪)

ઈસ્લામના વિજયના અનેક કારણોમાંનું એક મહત્વનું કારણ છે ધાર્મિક સમાનતા. હિન્દુ પ્રજાની દુર્દશાના અનેક કારણોમાંનું એક મહત્વનું કારણ છે વિષમતા, ડગલે ને પગલે વિષમતા. વર્ણ આધારિત, જાતિ આધારિત, સ્થિતિ આધારિત આ વિષમતા, કોઈની ગેરસમજથી ભૂલથી આવી હોત તો તેને દૂર કરવામાં આટલી તકલીફ ન પડત. પણ આ વિષમતા શાસ્ત્ર-સ્થાપિત છે, એટલે તેને દૂર કરવામાં કઠિનાઈ આવી રહી છે. (પૃષ્ઠ-૨૪૨)

ઉપર જણાવેલ બાબતો આપણને સૌપ્રથમ અલ્લાહપાકનો શુક્રિયહ અને આભાર વ્યક્ત કરવાની પ્રેરણા આપે છે કે, તેણે આપણને પોતાની ઝાત સિવાય બીજાઓ સામે નમવાથી બચાવ્યા. તથા વ્યક્તિ પૂંજાની જગ્યાએ પોતાની જ ઈબાદત કરવાનો આદેશ આપ્યો. (જો કે અમૂક અંશે આપણામાં પણ ધીમે ધીમે વ્યક્તિપૂંજા જેવી બુરાઈઓ જન્મ લઈ રહી છે.) આપણને જે અમાનત (તૌહીદ)વાળો સંદેશો (પયગામ) અલ્લાહપાકના સમગ્ર બંદાઓ સુધી પહોંચાડવાનો આદેશ કર્યો છે, તેમાં આપણી કોતાહીને માફ કરી આપણને આ પયગામ અલ્લાહપાકના બંદાઓ સુધી પહોંચાડવાની તૌફીક આપે, આમીન.

આ પુસ્તક મેળામાં જે વસ્તુનો સૌથી વધુ અફસોસ થયો, તે એ કે બસોથી વધુ બુક સ્ટોલોમાં મુસ્લિમોના કુલ (ઉર્દૂ+ગુજરાતી પુસ્તકો સહિત) પાંચ સ્ટોલ હતા. ત્યાં થોડી વાર બેસી હિન્દુ ભાઈ-બહેનોની કુર્આન શરીફ તથા ઈસ્લામ પરિચયની બુકોની માંગણી જોઈ ઘણો અફસોસ થયો કે, લોકો ઈસ્લામ વિશે આટલી બધી જિજ્ઞાસા અને તલબ રાખે છે, પરંતુ આપણે તેમના માટે તેટલું નથી કરી શકતા, જેટલું ખ્રિસ્તી મિશનરીઓએ કર્યું છે.

ગુજરાતમાં (સાઠથી વધુ સંખ્યામાં) દારૂલ ઉલૂમો, અંજુમનો, ઈસ્લામી સામયિકો, જમીઅતે ઉલમા અને સેવાભાવી સંસ્થાઓનું આટલું મોટું

નેટવર્ક હોવા છતાં દેવબંદી વર્ગનો પોતાનો એક પણ સ્ટોલ ન હતો. જે આપણા માટે ઘણી વિચારવા લાયક બાબત છે. આજના સેક્યુલર માહોલમાં દરેક વ્યક્તિ દરેક માણસને કિતાબ-પુસ્તક ભેટ રૂપે આપી શકે છે, અને સામેવાળો સહર્ષ તેને સ્વિકારે છે. જેનો અનુભવ મને પોતાને થયો. જેટલા ગેરમુસ્લિમ ભાઈઓને ભેટ સ્વરૂપે “કુર્આન સારાંશ” આપ્યું, તો તેમણે તેની કિંમત આપવાનો ઘણો જ આગ્રહ કર્યો, તથા સામે ચાલીને કુર્આન શરીફ માંગ્યું. આજના ટેન્શનવાળા યુગમાં કુર્આન શરીફ તથા ઈસ્લામી તઅલીમ જ લોકોના દિલો-દિમાગને બધી રીતે શાંતી આપી શકે છે. કાશ ! કે આપણે આ બાબતને ગંભીરતાથી લઈએ અને પટેલ ઈમ્તિયાઝ આછોદવાળા જેવા મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓને પણ વિનંતી કરીશ કે તે આ અમાનત (ઈસ્લામ)ને બીજાઓ સુધી પહોંચાડવાની યથાશક્તિ કોશિશ કરે. પરંતુ તેમાં સાચી ભાવના અલ્લાહપાકના બંદાઓને અલ્લાહપાકથી મેળવવાની જ હોય. ડહાપણ, હિકમત, સમજદારી અને સંપૂર્ણ હોશ સાથે તથા સાચી હમદર્દી અને લાગણી રાખી કામ કરીશું, તો જરૂર અલ્લાહપાકની મદદ મળશે, ઈન્શાઅલ્લાહ.

મેકાલેની શિક્ષણનીતિ-ભૌતિકવાદની ફેક્ટરી

ઈસ્લામી અકીદાઓ જ નહીં, બલકે ઈસ્લામની સંપૂર્ણ તઅલીમ ઉપર જે આક્ષેપો અથવા પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થઈ રહ્યા છે, તેનું મુખ્ય કારણ આધુનિક શિક્ષણનિતિ તથા અભ્યાસક્રમ છે. જેમાં વિદ્યાર્થીઓને ભૌતિક વિજ્ઞાન, ભૂગોળ અને સમાજશાસ્ત્રનું જ જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. અને વર્તમાન શિક્ષણ-નિતિનો પાયો જ ધર્મ વિરૂદ્ધ બલકે અલ્લાહ તઆલાના અસ્તિત્વ અને તેને સૃષ્ટિના સર્જક તરીકે સ્વિકારવાને બદલે સમગ્ર સૃષ્ટિને ફક્ત પ્રાકૃતિક નિયમો જેમકે ન્યુટને દર્શાવેલ ગુરૂત્વાકર્ષણબળ, ડાર્વિનની ઉત્ક્રાંતિવાદની થિયરી, ડાલ્ટનના પ્રદર્શવિજ્ઞાન (પરમાણુ), નિલ બોહર (Bohr)ના ઇલેક્ટ્રોન, પ્રોટોન અને ન્યુટ્રોન તથા આઈન-સ્ટાઈનના સાપેક્ષવાદના આધારે ચાલતી સમજવામાં આવે છે. આ પ્રમાણેની

વિચારધારાઓ ધર્મમાં વિવિધ પ્રકારની શંકા-કુશંકાઓ ઉત્પન્ન કરે છે. અને સાથે ભૌતિકવાદની ધર્મથી વિમુખ કરનારી બીજી નવી વસ્તુઓ, મનેચ્છાઓને ભડકાવનારી અશ્વિલલ ફિલ્મો, ઈન્ટરનેટના વિવિધ પ્રોગ્રામો વગેરે બળતામાં તેલ બલ્કે પેટ્રોલ હોમવાનું કામ કરે છે. એમાં ચાર્લ્સ ડાર્વિનની ઉત્ક્રાંતિવાદની વિચારધારાએ સૌથી વધુ ધર્મને નુકસાન પહોંચાડવાનું કામ કર્યું છે.

વર્તમાન અભ્યાસક્રમમાં હજુ પણ ઉત્ક્રાંતિવાદની માન્યતાને સૌથી પ્રબળ માન્યતા માનવામાં આવી છે. પરંતુ અનુભવો એમ કહે છે કે, આ દૃષ્ટિકોણને સ્વીકૃતિ એટલા માટે નથી મળી કે, વૈજ્ઞાનિક ધોરણે તે સિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે. બલ્કે એટલા માટે મળી છે કે, આધુનિક શિક્ષિત વર્ગ જીવનની વ્યાખ્યા ખુદાપાક વગર કરવા માંગે છે. આધુનિક વર્ગને એવું લાગે છે કે, ઉત્ક્રાંતિવાદ સ્વરૂપે તેમને એક વ્યવહારુ દૃષ્ટિકોણ મળી ગયો છે. તેના સિવાય કોઈ પણ વાસ્તવિક વૈજ્ઞાનિક આધાર ઉત્ક્રાંતિવાદના પક્ષે મૌજૂદ નથી.

સાથે આ માન્યતાઓના ધાર્મિક તથા ઐતિહાસિક ઘટનાક્રમથી પણ માહિતગાર થવું જરૂરી છે. જેનાથી આ પ્રકારની માન્યતાઓ પાછળ યહુદીઓની ખ્રિસ્તી ધર્મ અને ચર્ચ સાથેની નફરત તથા દ્વેષની ભાવનાઓના કારણો પણ જાણી શકાય છે. આ વિષયે નીચેનો લેખ ઘણો જ માહિતીસભર અને ચોંકાવનારો છે.

કેનેડામાં રહેતા હેત્રી મેકોવ નામના લેખકે “ઈલ્યુમિનેટી” નામના પુસ્તકમાં દેશોની સરકારો, મલ્ટીનેશનલ કંપનીઓ અને યુનો જેવી સંસ્થાઓના માધ્યમથી દુનિયાભરની પ્રજાને ગુલામ બનાવનારા અને તેમનું શોષણ કરનારા બેન્કરોના જુથની વાત કરી છે. આ બેન્કરો બધા યહુદી છે. સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ, બેંક ઓફ ઈંગ્લેન્ડ અને ફેડરલ રિઝર્વ પણ તેમના અંકુશ હેઠળ છે. વર્લ્ડ બેન્ક અને ઈન્ટરનેશનલ મોનિટરી ફંડની નીતિઓ પણ તેમના આદેશ મુજબ ઘડાય છે. યુનો, યુનિસ્કો અને યુનેસ્કો જેવી સંસ્થાઓ પણ તેમના નિર્દેશો મુજબ ચાલે છે. દવાઓ બનાવતી, ખનિજ તેલનો ધંધો

કરતી અને શક્તિ બનાવતી મોટાભાગની કંપનીઓ પણ આ જૂથના કબજામાં છે. દુનિયાના દેશોની આર્થિક નીતિઓ પણ તેઓ નક્કી કરે છે. અમેરિકાના પ્રમુખ અને બ્રિટનના વડાપ્રધાન પણ તેમના ઈશારા ઉપર નાચે છે. અમેરિકાના જે પ્રમુખ તેમની નીતિઓ મુજબ કામ ન કરે, તેમની હત્યા કરી નાખવામાં આવે છે. આશરે એક ડઝન બેન્કરોનું બનેલું ‘ઈલ્યુમિનેટી’ નામનું જૂથ રિમોટ કન્ટ્રોલથી દુનિયા ઉપર રાજ કરે છે.

વિશ્વની પ્રજાને પોતાની ગુલામ બનાવીને તેમનું આર્થિક શોષણ કરવું એ “ઈલ્યુમિનેટી”નું મુખ્ય ધ્યેય છે. આ માટે તેઓ દુનિયાના દેશોની સરકારોને પોતાની ગુલામ બનાવે છે. આપણી ભારત સરકારની વાત કરીએ તો તે પણ સ્વતંત્ર નથી. આપણી આર્થિક નીતિઓ ભલે રિઝર્વ બેંક નક્કી કરતી હોય, પણ રિઝર્વ બેંક વિશ્વ બેંકના ઓર્ડર મુજબ જ કામ કરે છે. આપણી શિક્ષણ નીતિ ભલે કેન્દ્ર સરકારનું માનવ સંશોધન મંત્રાલય નક્કી કરતું હોય, પણ આ મંત્રાલય યુનેસ્કોના આદેશ મુજબ જ કામ કરે છે. ભારતની સ્કૂલોમાં સેક્સનું શિક્ષણ આપવાનો જે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો, તે યુનેસ્કોની એક યોજનાના ભાગરૂપે જ લેવામાં આવ્યો હતો. ભારતના તમામ બાળકો શાળાઓમાં જે પાઠ્ય પુસ્તકો ભણે છે, તે યુનેસ્કોના આદેશ મુજબ જ તૈયાર કરવામાં આવે છે. આપણા દેશનો વેપાર વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓર્ગેનાઈઝેશનના કાયદાઓ મુજબ જ ચલાવવામાં આવે છે. આ મુજબ જ આપણે આપણા કાયદાઓમાં ફેરફાર કરવા પડે છે. કેન્દ્ર સરકારનું આરોગ્ય ખાતુ વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનના આદેશ મુજબ કામ કરે છે. વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન એમ કહે કે, સ્વાઈનફ્લૂ મહામારી છે, એટલે આપણે ફરજિયાત તે સ્વીકારી લેવું પડે છે. અને તે મુજબ દેશના નાગરિકોને દવાઓ અથવા રસીઓ આપવી પડે છે.

યહૂદી બેન્કરોના એક જૂથ દ્વારા જ આપણા ધર્મોને ખતમ કરવાની ચાલ ચાલવામાં આવે છે. આપણા શિક્ષણમાં વિદેશીઓના દોરીસંચાર હેઠળ એવા પાઠો ઘુસાડવામાં આવ્યા છે, જેથી બાળકોની ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા ઉઠી

જાય અને તેઓ ધર્મગુરુઓને ધિક્કારતા થઈ જાય. આ શિક્ષણ લેનારી નવી પેઢી નાસ્તિક બની રહી છે.

“ઈલ્યુમિનેટી” જૂથ આશરે છેલ્લા ૨૦૦૦ વર્ષથી અસ્તિત્વમાં છે. ઈસુ ખ્રિસ્તને વધ સ્તંભ ઉપર (ખ્રિસ્તી માન્યતા પ્રમાણે) ચડાવનારા યહૂદીઓ પણ આ જૂથના સભ્યો હતા. વચ્ચે ૧૬૦૦ વર્ષ સુધી આ જૂથના અસ્તિત્વ બાબતમાં શંકા સેવાઈ રહી હતી. ૪૦૦ વર્ષ અગાઉ આ જૂથ ફરીથી સક્રિય બન્યું હતું. ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓની માન્યતા સામે બળવો પોકારનાર ગેલિલિયો પણ આ જૂથનો સભ્ય હતો. ગેલિલિયો અને કોપરનિકસે દુનિયાના કેન્દ્રમાં પૃથ્વી હોવાની માન્યતાને ખોટી જણાવી રોમન કેથોલિક ચર્ચની સત્તા સામે પડકાર ફેંક્યો હતો. ચાર્લ્સ ડાર્વિન પણ “ઈલ્યુમિનેટી”નો સભ્ય હતો. તેણે ઉત્ક્રાંતિનો સિદ્ધાંત આપીને ખ્રિસ્તી ધર્મની ઈશ્વર કર્તૃત્વની થિયરીના પાયા હચમચાવી નાંખ્યા હતા. આ પ્રહારમાંથી ખ્રિસ્તી ચર્ચને હજી કળ વળી નથી. પ્રજા ઉપરની ધર્મગુરુઓની પકડને ખતમ કરવામાં આ જૂથનો મોટો ફાળો છે.

કોઈ પણ પ્રજા ઉપર તેના દેશની સરકારની અને ધર્મની પકડ ખતમ થઈ જાય, એટલે તે મૂળ વગરનો બની જાય છે. “ઈલ્યુમિનેટી” જૂથ જગતમાં એવી પરિસ્થિતિ પેદા કરવા માંગે છે, જેમાં રાષ્ટ્રના અને ધર્મના સીમાડાઓ તૂટી જાય અથવા ઢીલા પડી જાય. રાષ્ટ્ર અને ધર્મ પછી આ જૂથનું નિશાન કૌમ છે. પ્રજાજનો ઉપર કૌમની અસર વ્યાપક હોય ત્યાં સુધી તેઓ બજારના પરિબલોની અસરમાં આવતા નથી. અને તેમનું આર્થિક શોષણ પણ કરી શકાતું નથી. ‘ઈલ્યુમિનેટી’ સંસ્થાના હાથમાં દુનિયાના મુખ્ય પ્રચાર માધ્યમો છે. એપી અને રોઈટર જેવી સમાચાર સંસ્થા તેમના અંકુશમાં છે. ટીવીની મુખ્ય ચેનલો અને દુનિયાના મુખ્ય અખબારો પણ તેમના કાબૂમાં છે. આ પ્રચાર માધ્યમોનો ઉપયોગ તેઓ કૌમો વચ્ચે વૈમનસ્ય ફેલાવવા માટે અને કૌમને બદનામ કરવા માટે કરે છે. આ જૂથનો પ્રભાવ શિક્ષણની સંસ્થાઓ

પર પણ છે. આ સંસ્થાઓમાં બાળપણથી એવું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે કે, કૌમ અને જ્ઞાતિ સંસ્થાઓ ખરાબ છે.

કોઈ વ્યક્તિ તેના રાષ્ટ્રના, કૌમના અને ધર્મના અંકુશમાંથી નીકળી જાય તે પછી પણ તેના પરિવારનો તેના ઉપર અંકુશ રહે છે. માણસ જ્યાં સુધી પરિવારનું પીઠબળ ધરાવતો હોય, ત્યાં સુધી તેનું આર્થિક શોષણ કરવું મુશ્કેલ બની જાય છે. “ઈલ્યુમિનેટી” જૂથનું ટાર્ગેટ ફેમિલી સિસ્ટમ પણ છે. દુનિયાના દેશોમાં છૂટાછેડાને પ્રોત્સાહન આપતા જે કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા છે, તે આ જૂથના આડકતરા પ્રભાવ હેઠળ જ બનાવવામાં આવ્યા છે. (ગુજરાત સમાચાર : શનિવાર, ૧૪ ઓગષ્ટ ૨૦૧૦)

મીનીસોટાની એક કોલેજ (Gustarus Adolphus College)માં ઓક્ટોબર ૧૯૮૯ના એક સેમીનાર થયો. તેનો વિષય હતો વિજ્ઞાનનો અંત (The End of Science). આ સેમીનારના આયોજકોએ તે પરિચય પત્રમાં લખ્યું હતું કે, જ્યારે આપણે આજની દુનિયાનું વાંચન કરીએ છીએ, તો ફલિત થાય છે કે, આપણે વિજ્ઞાનના અંતિમયુગમાં પ્રવેશી ચૂક્યા છે.

આ નવી વિચારધારાનો પ્રારંભ ૧૯૬૦માં અમેરીકાથી થયો, જ્યારે Daniel Bellનું પુસ્તક દૃષ્ટિકોણ અને વિચારધારાનો અંત (End of Ideology) પ્રગટ થયું. ત્યાર બાદ ૧૯૮૯માં ‘Francis Fukuyama’ના ઈતિહાસનો અંત ‘The End of History’ નામી પુસ્તકે આ વિષયને પુનઃ જીવંત કર્યો. આજકાલ અમેરીકામાં ઘણા પુસ્તકો પ્રગટ થઈ રહ્યા છે. જેનો વિષય અને શિર્ષકો વિજ્ઞાન, કોમ્યુનિઝમ, વેસ્ટનિઝમ, નેશનાલિઝમ અને આયડીયલોજીનો અંત વગેરે છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનની પ્રગતિ પછી માનવીએ એમ સમજી લીધું લીધું કે તેણે જગતની રચના અને નિર્માણનો છેલ્લો જાદુઈ નુસ્ખો પામી લીધો છે. હવે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીથી તે વૈભવશાળી, શાંતિમય, રળિયામણું, આનંદિત જીવન વિતાવશે, જેનું સ્વપ્ન માનવી હજારો વર્ષથી જોઈ રહ્યો

હતો. પરંતુ વિજ્ઞાનના અમલી અને કાર્યરિત વપરાશ પછી તેનું સ્વખ
 છિન્નભિન્ન થઈ ગયું. વિજ્ઞાન ઘણી પ્રગતિ તો લાવ્યું, પરંતુ સાથે તેણે ઘણા
 વિકટ પ્રશ્નો પણ ઉપસ્થિત કર્યા. તેણે યુદ્ધની ખુવારીનું પ્રમાણ વધારી દીધું.
 પહેલું અને બીજું વિશ્વયુદ્ધ અને ત્યાર પછીના યુદ્ધો સંપૂર્ણપણે મોર્ડન
 ટેકનોલોજીનું જ પરિણામ હતાં. ભૂતકાળના સઘળા નુકસાનોથી વધારે
 નુકસાન તેણે સર્જ્યું. તે સિવાય જીવનની પ્રત્યેક બાબતોમાં એવી ગુંચવડો
 અને વિકટ સમસ્યાઓ સર્જી, જેનું કોઈ સમાધાન જણાતું નથી. આ કડવા
 અનુભવ પછી વિશ્વભરમાં ધર્મ તરફ પ્રયાણની નવી પ્રક્રિયાનો આરંભ થઈ
 ચૂક્યો છે. આ બાબતે માનવી સઘળા ધર્મોનું વૈજ્ઞાનિક અને ઐતિહાસિક
 વાંચન કરી ચૂક્યો છે. પરંતુ તેણે જોયું કે, બધા જ મોટા મોટા ધર્મો
 ઈતિહાસના માપદંડ ઉપર પૂરા ઉતરતા નથી. હવે ફક્ત ઈસ્લામ જ વૈજ્ઞાનિક
 અને ઐતિહાસિક રીતે મોર્ડન યુગથી તાલ મેળવી શકે છે.

વૈજ્ઞાનિક ભૌતિક સુખની અમુક તે બાબતો વિચારવી પડશે, જેને લઈ
 આ બધી જ સુખ અને આનંદમય સાધન સામગ્રીઓ છતાં આજે માનવ-
 સમાજ આત્માની દૃષ્ટિએ જેટલો દુઃખી અને પરેશાન છે, કદાચ પાછલી
 સદીઓમાં નહીં હોય. એનું કારણ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ નથી, પરંતુ તેની લગામ
 જે લોકો (યુરોપ અને અમેરીકા)ના હાથમાં છે, તેમણે તેમાં પોતાની
 સ્વચ્છંદતા અને મનેચ્છાવાદી સંસ્કૃતિની વિજ્ઞાન સાથે ભેળસેળ કરી નાંખી
 છે. જેમાં અલ્લાહ તઆલાની યાદ, સ્મરણ, ઉપાસના (બંદગી) અને તેની
 સાથે પોતાનો આત્મિય સબંધ કમજોર થઈ ગયો. એક ફ્રાન્સીસી વૈજ્ઞાનિકના
 શબ્દોમાં માનવીએ વિજ્ઞાનિક પ્રગતિ કરી, પરંતુ પોતાના સર્જક અને માલિક
 એક અલ્લાહપાકને તે ભૂલી ગયો. જેના કારણે તે આત્મિય રીતે અશાંતિમાં
 જીવી રહ્યો છે. કુરઆનની પહેલી વહીના એક જ શબ્દમાં આ હકીકત
 તરફ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે, પઢો-ભણો, પોતાના પાલનહારના
 નામથી, જેણે જન્મ આપ્યો. એટલે કે પાલનહારના નામના સ્મરણ અને
 યાદી સાથે જો જ્ઞાન મેળવશો, તો તે ફળદાયક નિવડશે. અને જો તેને

ભૂલીને જ્ઞાન મેળવશો, તો તેના માઠા પરિણામ ભોગવવા પડશે. જે આજે આપણે ભોગવી રહ્યા છીએ. માટે વિજ્ઞાનથી આપણે એ અભિલાષા રાખીએ કે, તે જો પોતાના સર્જક અને માલિકના સ્મરણ અને યાદ સાથે હશે, તો માનવસમાજમાં જે અશાંતિ સર્જાયેલી છે, તેનો અંત આવશે.

✽ ધર્મ અને વિજ્ઞાન દરમ્યાન લડાઈ ✽

વિજ્ઞાન અને ખ્રિસ્તી ધર્મ દરમ્યાન વૈમનસ્ય અને લડાઈ ખાસ કરીને અઢારમી અને ઓગણીસમી સદીમાં છેલ્લે તબક્કે પહોંચી. આ તે યુગ છે, જેમાં મોર્ડન સાયન્સની નવી નવી શોધખોળાથી લોકો એમ સમજવા લાગ્યા કે, હવે ખુદા તઆલાને માનવાની કોઈ જરૂર નથી. પહેલાં ખુદા તઆલાને માનવાનું કારણ એ હતું કે, તેને માનવા સિવાય સૃષ્ટિનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ થતું ન હતું. મોર્ડન સાયન્સે પ્રારંભમાં દાવો કર્યો કે, વિજ્ઞાને સૃષ્ટિનું સ્પષ્ટીકરણ શોધી લીધું છે. અને તેના માટે કોઈ ખુદાઈ શક્તિ માનવું જરૂરી નથી. જ્યારે આ દાવો કરવામાં આવ્યો ત્યારે પણ તે કમઝોર હતો. અને ત્યાર બાદ તો વૈજ્ઞાનિકોએ પ્રત્યક્ષ અને અપ્રત્યક્ષ રીતે આ વાતનો સ્વિકાર કર્યો કે, તેમની પાસે ઉપરોક્ત દાવા માટે સંતોષકારક દલીલો નથી.

મોર્ડન વિજ્ઞાને અમુક પ્રયોગો કરી વસ્તુઓની વાસ્તવિકતા અને તેના વિશ્લેષણ પછી તેના કારણો જાણ્યા. ન્યુટનને અનુભવ થયો કે, તારાઓ અને ગ્રહો અમુક ચોક્કસ અટલ નિયમોથી જકડાઈને ભ્રમણ કરે છે. ડાર્વિને સર્વેક્ષણ કર્યું કે, માનવી કોઈ અલગ પ્રાણી નથી, બલકે કીડા-મકોડાથી પ્રગતિ કરીને ભૌતિક નિયમોનુસાર એક જમાનામાં તે આ મોડલ સુધી પહોંચ્યો. આ પ્રકારના પ્રયોગો અને રિસર્ચ પછી વૈજ્ઞાનિકોએ તારણ કાઢ્યું કે, ધરતીથી લઈ આકાશ સુધીની બધી જ વસ્તુઓ સામાન્ય નિયમ અનુસાર પોતાના કામમાં લાગેલી છે. જેને પ્રાકૃતિક નિયમો (Law of Nature)નું નામ આપવામાં આવ્યું. વૈજ્ઞાનિકોએ દાવો કર્યો કે, હમો પણ સૃષ્ટિ બનાવી શકીએ છીએ. હૈકલે (Haeckel) દાવો કર્યો કે, પાણી અને

રસાયણના મિશ્રણથી તે “માનવી”ની રચના કરી શકે છે.

દૂરબીનના અસ્તિત્વ અને ગણિત વિદ્યાની પ્રગતિ પહેલાં સૂર્યના ઉગવા અને આથમવા વિશે માણસ અજ્ઞાન હતો. માટે ખુદાઈ તાકત માની હતી, હવે બગોળશાસ્ત્રના બહોળા પ્રયોગોથી સાબિત થઈ ગયું કે, આકર્ષણ શક્તિની અદ્ભૂત વ્યવસ્થા દ્વારા સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા અને ગ્રહો ભ્રમણ કરી રહ્યા છે.

ઉપરોક્ત દાવાઓ એવા છે, જેમકે કોઈ રેલ્વે એન્જીનના પૈંડાનું ફરવું અને પાટા ઉપર દોડવાનું જોઈ એમ સમજે કે, બધી મશીનરીના હલનચલનને લઈ પૈંડા ફરી રહ્યા છે, તો શું આ વાત સાચી માની લઈશું કે, એન્જીન પોતાની બધી મશીનરી અને પાર્ટ સાથે ડ્રાયવર અને એન્જીનીયરની મદદ વિના જ હલનચલન કરી રહ્યું છે. આ જ પ્રમાણે વેજાનિકોએ અમુક કારણો અને નિયમો જાણવાથી વસ્તુઓની વાસ્તવિકતાથી સંપૂર્ણ માહિતગાર થયા વિના પોકળ દાવાઓ કર્યા છે. એક યુરોપિયન વિદ્વાનના કથનુસાર પ્રકૃતિ એ સૃષ્ટિનું સ્પષ્ટી-કરણ નથી, બલકે તેને પોતાને માટે એક સ્પષ્ટીકરણની જરૂર છે. "Nature does not explain, She is herself in need of an explanation." પ્રકૃતિના નિયમો તો સૃષ્ટિના બનાવો છે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ અને સર્જક નથી. "Nature is a fact, not an explanation."

મરઘીનું બચ્ચુ મજબૂત ઈંડાને તોડી એકવીસ દિવસ પછી બહાર આવે છે. વિજ્ઞાને દૂરબીનથી જોઈ તેનું કારણ દર્શાવ્યું કે, તે વખતે ઈંડાની અંદર બચ્ચાની ચોંચ પાસે નાનું મજબૂત શીંગડા જેવો આકાર નીકળી આવે છે. અને તેની મદદથી ઈંડુ તોડી બહાર આવે છે. પરંતુ આટલી વાત સમગ્ર પ્રકરણનો અંત નથી લાવતી. હવે સવાલ એ ઉપસ્થિત થાય છે કે, તે ક્યા કારણો છે, જેને લઈ બચ્ચાની ચોંચ ઉપર શીંગડુ પ્રગટ થાય છે? પહેલાં સવાલ એ હતો કે, ઈંડાનું છાણ કેવી રીતે ફાટે છે? હવે સવાલ એ ઉપસ્થિત થયો કે, શીંગડુ કેવી રીતે બને છે?

એક અમેરિકી જીવશાસ્ત્રી "Cecil Boyce Humann"ના શબ્દોમાં

ખોરાકના હજમ-પચન તથા શરીરનું એક અંગ બનવાની હેરતભરી પ્રક્રિયાને પહેલાં અલ્લાહપાકનું કાર્ય ગણવામાં આવતું હતું. હવે આધુનિક વિજ્ઞાને તેને રસાયણિક પ્રતિક્રિયાનું પરિણામ કહ્યું છે. પરંતુ શું તેનાથી અલ્લાહ તઆલાના અસ્તિત્વની બાદબાકી થઈ ગઈ છે ? અલ્લાહ તઆલા છે કે નહીં, એનું માપદંડ ફક્ત શું જીવશાસ્ત્રમાં ઘટતી ઘટનાઓ ઉપર આધાર રાખે છે ? શું આ એક માત્ર દંડ છે ? આખરે એ કઈ શક્તિ છે, જેણે રસાયણિક તત્વોને મજબૂર કર્યો કે તે આવી હિતકારી પ્રતિક્રિયા દર્શાવે ? ખોરાક માનવીના શરીરમાં દાખલ થયા પછી એક વિચિત્ર સ્વયંસંચાલિત વ્યવસ્થા હેઠળ જેમ વિવિધ તબક્કાઓમાંથી પસાર થાય છે, તેને જોયા પછી આ વાત ચર્ચાથી તદ્દન બહાર થઈ જાય છે કે, આ હેરતભરી વ્યવસ્થા માત્ર અકસ્માતે સર્જાઈ હોય. વાસ્તવિકતા તો એ છે કે, આ નિરીક્ષણ પછી તો ઓર વધારે જરૂરી થઈ ગયું છે કે, આપણે એ માની લઈએ કે અલ્લાહપાક પોતાના તે મહાન નિયમો દ્વારા કાર્ય કરે છે, જેના હેઠળ તેણે આ જીવનને અસ્તિત્વ અર્પણ કર્યું છે.

(The evidence of God in an expanding Universe, P.221)

આ (દાખલા)થી આપણે આધુનિક શોધોની હકીકત સમજી શકીએ છીએ. એ ખરી વાત છે કે, વિજ્ઞાને સૃષ્ટિ વિશે માનવીના નિરીક્ષણને બેહદ વિસ્તારી નાંખ્યું છે. તેણે દર્શાવી આપ્યું છે કે, તે કયા પ્રાકૃતિક નિયમો છે, જેમાં આ સૃષ્ટિ બંધાયેલી છે. અને જેના મુજબ તે ગતિમાન છે. દા.ત. પહેલાં માણસને માત્ર એટલી જાણ હતી કે, વર્ષા વરસે છે, પરંતુ હવે સમુદ્રની વરાળ ચઢવાથી લઈ વર્ષાના ટીપાંઓ વરસવા સુધીની આખી પ્રક્રિયા માણસને બહાર પડી ગઈ છે. જેના મુજબ વર્ષાની ઘટના આકાર પામે છે. પરંતુ આ બધી શોધો માત્ર ઘટનાના ચિત્રો છે. તે ઘટનાની સમજૂતી નથી. વિજ્ઞાન એ નથી દર્શાવતું કે પ્રકૃતિના નિયમો, નિયમો કેવી રીતે બની ગયા. તે કેવી રીતે આટલી ઉપયોગી સ્થિતિમાં નિરંતર આકાશ તથા ભૂમિમાં કાર્યરત્ છે. અને એટલી ચોકસાઈથી કાર્યરત્ છે કે, તેના આધારે વિજ્ઞાનમાં નિયમો ઘડવામાં આવે છે. વાસ્તવિકતા એ છે કે, તે કુદરત જેને જાણવાના

કારણે માણસ એવો દાવો કરવા લાગ્યો કે, તેણે સૃષ્ટિની સમજૂતી મેળવી લીધી છે. તે માત્ર એક ભ્રમ છે. આ વચલી કડીને અંતિમ કડી ઠરાવવા સમાન છે. અહીં આપણે ફરી ઉપરોક્ત વિદ્વાનના શબ્દો દોહરાવીશું : "Nature does not explain, she herself is need of an explanation." અર્થાત્ કુદરત સૃષ્ટિની સમજૂતી નથી આપતી. તે સ્વયં પોતાના માટે એક સમજૂતીની માંગણી કરી રહી છે.

દરિયા (સમુદ્ર)માં આવનાર ભરતીના કારણમાં વૈજ્ઞાનિકો ચાંદનું આકર્ષણ (Gravity pull of the Moon) અને દરિયા તથા કિનારાના સૂકા ભાગની ભૌગોલિક રચના (Geographical Configuration)ને માને છે. ધર્મ તેને રદ નથી કરતો, પરંતુ સવાલ એ છે કે, આકર્ષણ, ગુરૂત્વાકર્ષણ, ભૌગોલિક કારણો વગેરે પણ શું છે ? અને તે આ પરિણામો કેવી રીતે સર્જ શકે છે ? તેના શું કારણો છે ? છેવટે તો તે પણ સૃષ્ટિ જ છે. અને સર્જકની જરૂરત નકારી નથી શકતા, બલ્કે તેનું આટલું વ્યવસ્થિત રીતે પરિણામ સર્જવું જ સર્જકની દલીલ છે.

બગોળશાસ્ત્રનો અભ્યાસ દર્શાવે છે કે, વિશ્વના તમામ સમુદ્રોના તટે રેતીના જેટલા કણો હશે, કદાચ એટલી જ માત્રામાં આકાશમાં તારાઓની સંખ્યા હશે. અમુક તારાઓ પૃથ્વીથી થોડાક મોટા છે, પરંતુ ઘણાખરા તારાઓ એટલા વિશાળ છે કે, તેની અંદર લાખો પૃથ્વીઓ સમાય શકે છે. અને કેટલાક તારાઓ તો એટલા મહાકાય છે કે, તેમાં કરોડો પૃથ્વીઓ મૂકી શકાય એમ છે. આ સૃષ્ટિ એટલી વિશાળ છે કે, એક અત્યંત આધુનિક અવકાશયાન જેની ઝડપ પ્રકાશની ઝડપ (એક લાખ છ્યાસી હજાર માઈલ પ્રતિ સેકન્ડ) જેવી હોય, તે સૃષ્ટિની આસપાસ એક ચક્કર મારે, તો આ અવકાશયાનને તેની પ્રદક્ષિણા પૂરી કરવામાં દસ બિલિયન વર્ષ લાગશે. પછી આટલી વિશાળતા હોવા છતાં આ સૃષ્ટિ સ્થિર નથી, બલ્કે તે પ્રત્યેક જણે ચારેકોર ફેલાઈ રહી છે. આ વિસ્તરણની રફતાર એટલી ઝડપી છે કે, એડિંગ્ટન [સર આર્થર એડિંગ્ટન (૧૮૮૨-૧૯૪૪) વિખ્યાત બ્રિટીશ

ભૌતિક તથા ભૂગોળશાસ્ત્રી]ના અંદાજ મુજબ પ્રત્યેક ૧૩૦ કરોડ વર્ષ પછી સૃષ્ટિના તમામ અંતરો બમણા થઈ જાય છે. આવી રીતે આપણા તે કાલ્પનિક અવકાશયાન પણ સૃષ્ટિની પ્રદક્ષિણા ક્યારેય પૂરી નહીં કરી શકશે. ભલેને તે પ્રકાશની ઝડપથી ઉડે તે છતાં પણ તે વિસ્તરતી જતી સૃષ્ટિના રસ્તામાં જ રહેશે. સૃષ્ટિની આ વિશાળતાનો અંદાજો આઈન્સ-ટાઈનના સાપેક્ષવાદના આધારે બાંધવામાં આવ્યો છે. આ તો માત્ર એક ગણિતજ્ઞનો ક્યાસ છે. સાચું પૂછો તો મનુષ્ય હજુ સુધી સૃષ્ટિની વાસ્તવિક વિશાળતાનો પણ ભાગ મેળવી શક્યો નથી.

માનવી પોતાના શરીરની રચના અને માથાથી પગ સુધીના બધા અવયવોની કાર્યપદ્ધતિ ઉપર વિચાર કરશે, તો એને અદ્દલાહ તઆલાની કુદરતની આશ્ચર્યજનક નિશાનીઓ માલૂમ પડશે. સાથે પોતાની લાચારી અને મોહતાજીનો પણ એહસાસ થશે.

જે અદ્દલાહ તઆલા આપણા શરીરથી લઈ બ્રહ્માંડની આટલી વિશાળ મંડળને આટલી ચોકસાઈ અને બારીકીથી વ્યવસ્થિત રીતે સંભાળી રહ્યા છે. જેમાં રજમાત્ર ફર્ક પડવાથી સજીવોનું જીવન અસ્વવ્યસ્ત થઈ શકે છે, તે કેટલા મહાન શક્તિમાન હશે ! તેમનું દરેક કામ કેટલું હિકમત, ભેદ અને મર્મવાળું હશે, તેને માનવી પોતાની મર્યાદિત બુદ્ધિથી સમજી શકતો નથી. છતાં અદ્દલાહ તઆલાની આ વિશાળ વ્યવસ્થા ઉપર આંગળી ચીંધી પોતાની બુદ્ધિનું પ્રદર્શન કરી રહ્યો છે.

વિશાળ વિશ્વમાં જે આયોજન તથા સુવ્યવસ્થા જોવા મળે છે, તેવું જ આયોજન તથા સુવ્યવસ્થા સુક્ષ્મ વિશ્વમાં પણ જોવા મળે છે. આજ સુધીની માહિતી મુજબ અણુ સૌથી સુક્ષ્મતમ વિશ્વ ધરાવે છે. અણુ એટલો સુક્ષ્મ હોય છે કે, કોઈ પણ દર્શકયંત્રથી એ દેખાતો નથી. ભલેને આધુનિક સુક્ષ્મદર્શક યંત્રો કોઈ વસ્તુને હજારો-લાખો ગણો વધારીને દેખાડી શકતો હોય. જ્યાં સુધી માનવીની દૃષ્ટિ શક્તિનો સવાલ છે, ત્યાં સુધી અણુ તેના માટે અસ્તિત્વવિહિન છે. પરંતુ આટલા સુક્ષ્મ કણમાં પણ આશ્ચર્યજનક

રીતે (Bohr Theory મુજબ) આપણા સૌર મંડળની જેમ એક જબ્બર પરિક્રમણ વ્યવસ્થા અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

ડાલ્ટન નામના વૈજ્ઞાનિકે શોધી કાઢ્યું કે, દરેક પદાર્થ અત્યંત નાના-નાના અવિભાજિત કણોનો બનેલો છે. જેને પરમાણુ કહેવામાં આવે છે. અંગ્રેજીમાં તેને એટમ (તોડી ન શકાય એવો) કહે છે. આ પરમાણુ એટલો સુક્ષ્મ હોય છે કે, જો ભારતના દરેક નાગરિકનું કદ પરમાણુ સમાન માની લેવામાં આવે તો ભારતની આ અધધધ વસ્તીને માત્ર એક ટાંકળીના માથા પર સમાવી શકાય !

પરંતુ આશ્ચર્ય તો ત્યારે સર્જાયું, જ્યારે નીલ બોહર નામના વૈજ્ઞાનિકે સાબિત કર્યું કે, પરમાણુ એ કોઈ સૌથી નાનો કણ નથી, પણ એ તો એનાથી પણ નાના કણોની બનેલી એક પ્રણાલી છે. જેના કેન્દ્ર (ન્યુક્લિયસ)માં ઘન વિજભારિત પ્રોટોન અને વિજભાર રહિત ન્યુટ્રોન હોય છે. અને કેન્દ્રની ફરતે અવકાશમાં અત્યંત ઝડપે પ્રદક્ષિણા ઋણ વિજભારિત ઇલેક્ટ્રોન હોય છે. (જેમ સૂર્યની આસપાસ ગ્રહો પ્રદક્ષિણા કરે છે.) આ ઇલેક્ટ્રોનની ફરવાની ઝડપ એટલી હોય છે કે, તે એક સેકન્ડમાં એક હજાર અબજ વખત પ્રદક્ષિણા કરે છે. પરમાણુના મોટા ભાગમાં અવકાશ હોય છે. પરમાણુના કદને જો તમે ફૂટબોલના મેદાન સાથે સરખાવો તો પરમાણુના કેન્દ્રનું કદ ફૂટબોલ જેટલું થાય !

જુદા જુદા પદાર્થોના જુદા જુદા ગુણધર્મો હોવાનું કારણ તેના પરમાણુઓમાં રહેલ પ્રોટોન, ઇલેક્ટ્રોનની સંખ્યા છે. (યુરેનિયમના પરમાણુમાં ૯૨ પ્રોટોન, ૧૪૩ ન્યુટ્રોન અને ૯૨ ઇલેક્ટ્રોન છે.) અહીં પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોન વચ્ચે આકર્ષણબળ હોય છે. જ્યારે પ્રોટોન-પ્રોટોન અને ઇલેક્ટ્રોન-ઇલેક્ટ્રોન વચ્ચે અપાકર્ષણ બળ હોય છે, છતાં કેન્દ્રમાં બધા પ્રોટોન જકડાઈને રહે છે. કારણ કે તેમની વચ્ચે વળી ત્રીજા પ્રકારનું આકર્ષણ બળ હોય છે ! વળી, આ ત્રણ મૂળભૂત કણો ઉપરાંત વૈજ્ઞાનિકોએ પોઝિટ્રોન, ન્યુટ્રીનો જેવા બીજા આઠ-દસ કણો શોધી કાઢ્યા છે. પરમાણુમાં

આટલા બધા રહસ્યમય બળો ધરાવતી અત્યંત સુક્ષ્મ અને અત્યંત જટિલ પ્રણાલી હોવા છતાં એટલું સુંદર અને સુવ્યવસ્થિત આયોજન જોવા મળે છે, તો શું આ કોઈ પરમજ્ઞાની, પરમશક્તિમાન આયોજક અલ્લાહ તઆલા વિના શક્ય છે ?

ન્યુટનની વિચારધારા જે બસો વર્ષ સુધી સફળ સમજવામાં આવી, તેને બીજા વૈજ્ઞાનિક આઈઝન સ્ટાઈને રદ કરી. એ પ્રમાણે મેક્સ પ્લાન્ક (Max Planck) અને હૈઝનબર્ગે આવી લાપલાસ (Laplace)ની વિચારધારાને રદ કરી દીધી. ચાર્લ્સ ડાર્વીને માનવ પ્રગતિ વિકાસ વિચારધારા (ઉત્ક્રાંતિવાદ)નો જન્મ આપ્યો. તેમાં વિકાસની ગતિને લઈ ઘણા વૈજ્ઞાનિક અવરોધો ઉપસ્થિત થયા. કારણ કે પૃથ્વીની ઉંમરનો અંદાજો અને વિકાસગતિ બંનેવમાં વિરોધાભાસ પેદા થઈ ગયો. પૃથ્વીની જે ઉંમર વૈજ્ઞાનિકોએ માની તેના કરતાં વિકાસની ગતિ ઘણી જ ધીમી માનવામાં આવી. જેથી વિચારધારામાં ફેરફાર થઈ ગયો. છેવટે તેનો ઉકેલ લાવવા માટે નવી વિચારધારા અપનાવી, જેને "Panspermia" કહેવામાં આવે છે. તેનો ભાવાર્થ એ હતો કે, જીવનનો પ્રારંભ ધરતી સિવાય બીજા અંતરિક્ષમાં કોઈ અનિશ્ચિત જગ્યાએ થયો. અને ત્યાંથી સફર કરી તે ધરતી ઉપર આવી. પરંતુ આ વિચારધારા માનવામાં ઘણા જ મોટા બુન્યાદી સવાલો ઉપસ્થિત થયા, જેનો કોઈ હલ વિજ્ઞાન પાસે નથી. કારણ કે વૈજ્ઞાનિકોના મંતવ્ય અનુસાર પૃથ્વી સિવાય બીજા કોઈ પણ ગ્રહ કે ખંડમાં જીવનની બુન્યાદી જરૂરી વસ્તુઓ ઉપલબ્ધ નથી. જેમકે પાણી, જે જીવનની અત્યંત જરૂરી વસ્તુ છે. પરંતુ આજ સુધીની જાણકારી પ્રમાણે પૃથ્વી સિવાય અંતરીક્ષના કોઈ પણ ખંડમાં તેનું અસ્તિત્વ નથી.

ડાર્વિનનો ઉત્ક્રાંતિવાદનો દૈષ્ટિકોણ વિજ્ઞાનની કસોટીએ

ચાર્લ્સ ડાર્વિને વિવિધ પશુઓ અને જાનવરો વચ્ચે જાહેરી ફર્ક હોવા છતાં જીવવિજ્ઞાનની બાબતમાં ઘણું મળતાપણું જોયું. જેથી તેમણે આ દૈષ્ટિકોણ અપનાવ્યો કે, માનવી અને બીજા જાનવરો (પશુઓ) બંનેવ એક

જ સંયુક્ત નસલથી સબંધ રાખે છે. પશુઓ અને વાનર જીવન સફરની પ્રારંભિક કડીઓ છે. અને ઈન્સાન આ પ્રગતિ તથા ઉત્ક્રાંતિવાદની આગલી કડી છે. આ દૃષ્ટિકોણે ૧૦૦ વર્ષ સુધી માનવદિમાગ પર કબ્જો જમાવ્યો, પરંતુ ત્યાર બાદના વિજ્ઞાનના વધુ વિકાસે આ દૃષ્ટિકોણ ઉપર પ્રશ્નાર્થચિન્હો લગાડ્યા છે. દા.ત. વૈજ્ઞાનિકોએ આધુનિક શોધબોળને લઈ પૃથ્વીની ઉંમર માલૂમ કરી લીધી છે. અંદાજે લગભગ ૨૦૦૦ મિલિયન વર્ષ પહેલાં પૃથ્વી અસ્તિત્વમાં આવી છે. આ મુદત ડાર્વિનના દૃષ્ટિકોણને સહીડ સાબિત કરવા માટે કાફી નથી.

ઉત્ક્રાંતિવાદની થીયરી એમ કલ્પના કરે છે કે, એક જાતિમાંથી બીજી જાતિનું અસ્તિત્વ જૈવિક પરિવર્તનો વડે થાય છે. દા.ત. બકરીની અંદર પેઢી દર પેઢી અગણિત પરિવર્તનો આવ્યા. અહીં સુધી કે આ પરિવર્તનો ભેગા થવાના લીધે બકરીની અંતિમ પેઢીમાં જિરાફ જેવું પ્રાણી જન્મી ગયું. આ લાંબો પ્રવાસ અગણિત પરિવર્તનો દ્વારા ખેડાયો. એક ગણિતશાસ્ત્રી પ્રોફેસર પાટો (Patau)એ હિસાબ લગાવીને કહ્યું છે કે, “કોઈ જાતિમાં એક અત્યંત સામાન્ય પ્રકારનું કલ્પિત પરિવર્તન આણવા માટે એક મિલિયન પેઢીઓ જોઈશે.”

Even a minor chang in any species would take one million generations to be completed.

માની લો કે, જૈવિક પરિવર્તનોની આ ક્રિયા સર્જઈ શકે છે, તો પણ આ લાંબી જૈવિક પ્રક્રિયાનું પૃથ્વી ગ્રહ પર સર્જવવું શક્ય નથી. કારણ કે પૃથ્વીની આવરદા (ઉંમર) આ પ્રકારની લાંબી પ્રક્રિયા માટે બિલ્કુલ અપૂરતી છે. ચાર્લ્સ ડાર્વિનના કાળમાં પૃથ્વીની ઉંમરની જાણ ન હતી, પરંતુ હવે ટેકનોલોજીની પ્રગતિ પછી પૃથ્વીની આવરદા ચોક્કસપણે જાણમાં આવી ચૂકી છે.

ભૂસ્તર વિજ્ઞાનીઓનું માનવું છે કે, પૃથ્વી બે હજાર મિલિયન વર્ષ પહેલાં અસ્તિત્વમાં આવી. તે વખતે તે અત્યંત ગરમ હતી. ત્યાર પછી

પૃથ્વી ઠંડી થઈ અને પાણી અસ્તિત્વમાં આવ્યું. ભૂસ્તરીય અભ્યાસ મુજબ એક મિલિયન તેવીસ કરોડ વર્ષ પહેલાં પૃથ્વી ઠંડી થઈને એ માટે અનુકૂળ બની કે જીવન જેવી કોઈ વસ્તુ તેની પર પાંગરી શકે. હવે જો ઉત્ક્રાંતિવાદની કલ્પના મુજબ માનવી તથા અન્ય પ્રાણીઓ ઉત્ક્રાંતલક્ષી પ્રક્રિયા વડે અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે, તો પૃથ્વીની ઉપરોક્ત ઉંમર આવી પ્રક્રિયા માટે અત્યંત અપુરતી છે. એક મિલિયન ૨૩ કરોડ વર્ષની અંદર આ પ્રકારની ઉત્ક્રાંતિની પ્રક્રિયા મૂળે શક્ય નથી.

ત્યાર પછી એક નવી દોડ શરૂ થઈ. બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી અવકાશ વિજ્ઞાનનો યુગ આવી ગયો. તેની સાથોસાથ જ ઈલેક્ટ્રોનિક દૂરબીનો પણ બની ગઈ. એટલે એવા અવકાશગામી રોકેટો બનાવવામાં આવ્યા, જેની અંદર શક્તિશાળી ઈલેક્ટ્રોનિક દૂરબીનો લગાવેલી હતી. આ રોકેટો પૃથ્વી પરથી ઉપર અવકાશમાં મોકલવામાં આવ્યા. પૃથ્વીની ઉપર ખાસી ઉંચાઈએ વિહાર કરતા કરતા તેમણે સૃષ્ટિના દૂર દૂરના વિસ્તારોના ફોટા લીધા અને તેને પૃથ્વી પર મોકલ્યા. આ ચિત્રોને કોમ્પ્યુટરમાં સુરક્ષિત કરી લેવામાં આવ્યા. પરંતુ શોધ સંશોધન પછી જાણવા મળ્યું કે, આપણી પૃથ્વી સિવાય ક્યાંય પણ કોઈ એવો ગ્રહ નથી, જ્યાં જીવન પાંગરી શકે. આમ “પેન્સપર્મિયા”નો દૃષ્ટિકોણ વ્યવહારિક સ્તરે નાશ પામ્યો.

વાસ્તવિકતા એ છે કે, ઉત્ક્રાંતિનો દૃષ્ટિકોણ ૧૮૫૯માં પણ એક અવૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ હતો. જ્યારે ચાર્લ્સ ડાર્વિનની કૃતિ “જાતિઓનું મૂળ” પહેલી વખત છપાઈ અને ૨૦૦૯ માં પણ તે એટલો જ અવૈજ્ઞાનિક છે, જ્યારે કે અમેરિકી જનરલ “નેચર”માં કેટલાક અમેરિકી પ્રોફેસર્સના “સંશોધનના પરિણામો” છપાયા છે.

એમ કહેવામાં આવે છે કે, ઉત્ક્રાંતિના દૃષ્ટિબિંદુને આધુનિક કાળના શિક્ષિત વર્ગમાં વ્યાપક સ્વીકૃતિ મળી ચૂકી છે. પરંતુ અનુભવો એમ કહે છે કે, આ દૃષ્ટિકોણને સ્વીકૃતિ એટલા માટે નથી મળી કે, વૈજ્ઞાનિક ધોરણે તે સિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે. બલ્કે એટલા માટે મળી છે કે, આધુનિક શિક્ષિત

વર્ગ જીવનની વ્યાખ્યા ખુદાપાક વગર કરવા માંગે છે. આધુનિક વર્ગને એવું લાગે છે કે, ઉત્ક્રાંતિવાદ સ્વરૂપે તેમને એક વ્યવહારુ દૃષ્ટિકોણ મળી ગયો છે. તેના સિવાય કોઈ પણ વાસ્તવિક વૈજ્ઞાનિક આધાર ઉત્ક્રાંતિવાદના પક્ષે મૌજૂદ નથી.

અમૂક લોકો જીવનને પ્રારંભે અસ્તિત્વમાં લાવવા માટે ખુદા તઆલાને પ્રથમ કારણ તરીકે સ્વીકારે છે. પરંતુ આ વ્યાખ્યા બરાબર નથી. ધાર્મિક દૃષ્ટિબિંદુ મુજબ ખુદાપાકની હેસિયત માત્ર “પ્રથમ કારણ” નથી, બલ્કે ખુદાપાક પ્રત્યેક ક્ષણે આપણી જીંદગીમાં શામેલ છે. ખુદા તથા બંદા વચ્ચેનો સંબંધ લગાતાર અને સતત બાકી છે. જે વિચ્છેદ વગર પ્રત્યેક ક્ષણે જારી રહે છે. પછી એ કે ખુદાપાક હિસાબ લેનાર તથા બદલો આપનાર છે. કિયામતના દિવસે ખુદા માલિકિ યવમિદીન (બદલાના દિવસના માલિક)ની હેસિયતથી તમામ માનવીઓના શાશ્વત ભવિષ્ય વિશે ચૂકાદો આપનાર છે. ખુદાપાકની આ બધી હેસિયતોનો ઉત્ક્રાંતિવાદની થિયરીમાં ઈન્કાર થઈ જાય છે. આ સ્થિતિમાં જૈવિક ઉત્ક્રાંતિનો દૃષ્ટિબિંદુ ધાર્મિક હિસાબથી ક્યારેય સ્વીકાર્ય નહીં થઈ શકશે.

ખુદા તથા બંદા વચ્ચે જે સંબંધ જરૂરી છે, તે એક જીવંત સંબંધ છે. તે ઝિક, દુઆ, ઈબાદત, તફક્કુર વ તદબ્બુર (ચિંતનમનન) વડે પ્રત્યેક ક્ષણે સ્થપાયેલો રહે છે. ઈન્સાન દરેક પળે ખુદાપાકથી માંગે છે. અને દરેક પળે ખુદાપાક તરફથી તેને મળે છે. માણસ જેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવવા માટે ખુદાપાકનો મોહતાજ છે, તેવી જ રીતે તે પોતાને ટકાવી રાખવા માટે પણ સંપૂર્ણપણે ખુદાપાકનો મોહતાજ છે. ખુદાપાક જો એક ક્ષણ માટે માનવીને નજરઅંદાજ કરી દે, તો માણસ તબાહ થઈને રહી જાય. ધાર્મિક માન્યતા મુજબ ખુદાપાક માત્ર સર્જક નથી, બલ્કે તે રોઝી આપનાર તથા પ્રત્યેક અમલનો હિસાબ લેનાર પણ છે. એ સ્થિતિમાં ઉત્ક્રાંતિવાદમાં ચોક્કસ રીતે ખુદા તઆલાની બાદબાકી છે, જે બિલ્કુલ ગલત માન્યતા છે.

એટલા જ માટે મહાન વૈજ્ઞાનિકો કબૂલ કરે છે કે, વિજ્ઞાન આપણને સત્યતા અને યથાર્થનું આંશિક જ્ઞાન અર્પે છે. "Science gives us but a partial knowledge of reality."

પ્રો. ઈડીંગ્ટન (Eddington)ના મંતવ્ય પ્રમાણે વિજ્ઞાન આપણને ફક્ત પ્રદાર્થ વિજ્ઞાનના બાહ્ય સ્વરૂપની જાણકારી આપી શકે છે. તેથી વધુ પ્રદાર્થ વિજ્ઞાનના આંતરિક વિવરણ ઉપર વિજ્ઞાન પ્રકાશ નથી પાડી શકતી.

મોર્ડન વિજ્ઞાનીક જગતમાં ધર્મ પણ એક વાસ્તવિકતા સ્વરૂપે રહી શકે છે. (*The Limitations of Science : P.138-42*)

વીસમી સદીમાં એવા વૈજ્ઞાનિકો પેદા થયા, જેમણે સૃષ્ટિના ભૌતિક વિવરણનો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઈન્કાર કર્યો. મોર્ટન વાઈટ (Morton White) વાઈટ હેદ વિશે લખે છે કે, તે ઘણો હિંમતવાન વૈજ્ઞાનિક છે, જેણે ભૌતિકવાદના વાઘોને તેમના ઘર આંગણે લલકાર્યા છે. આ જ પ્રમાણે વાતો ઈડીંગ્ટન તથા જે.ડબ્લ્યુ વગેરેએ પોતાના પુસ્તકોમાં કરી છે.

(*The Limitation of Science : P.38-50*)

કુરઆને જે દાવો ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં કર્યો કે, સૃષ્ટિનો એક સર્જક છે, જે પોતાના ઈરાદાથી તેને ચલાવે છે. ત્યાર બાદ વૈજ્ઞાનિકોએ તેને રદ કરી કહ્યું કે, સૃષ્ટિ ફક્ત એક ભૌતિક મશીનરી છે, જે પોતે જ હરકત કરે છે. બસો વર્ષ બાદ તે Sir James Jeansએ રદ કર્યો અને કહ્યું કે, સૃષ્ટિ ભૌતિક નથી, બલકે વૈચારિક છે. જે.ડબ્લ્યુના શબ્દોમાં સૃષ્ટિનું છેલ્લું સ્વરૂપ હરકત કરનાર સર્જક છે.

લંડનથી એક પુસ્તક છપાયું છે, જેનું નામ "અભણતા-અજ્ઞાનતાની ડીક્ષનરી." જેમાં સાઈઠ પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિકોએ વિભિન્ન શૈક્ષણિક શાખાઓનું વિશ્લેષણ કરતાં બતાવ્યું કે, માનવી કેટલી વસ્તુઓ વિશે હજુ સુધી અભણ છે. સન્ડે ટાઈમ્સ લંડન, ૪ ડિસેમ્બર ૧૯૭૭ના પેજ-૧૩ ઉપર શિર્ષક લગાવ્યું છે : "The Top Ten Secrets of Science."

જીમ્સ જેનીસે કહ્યું કે, હવે અમે જાણી લીધું છે કે, સૃષ્ટિ એક એવા સર્જક (Designing controlling Power)ના અસ્તિત્વને સાબિત કરે છે, જે અમારી વ્યક્તિગત બુદ્ધિથી મળતાપણું દર્શાવે છે.

અર્વાચિન યુગમાં પાણીને ફક્ત પ્યાસ બુજાવવાના સ્વરૂપમાં જોવાતું હતું. પરંતુ ઓગણીસમી સદીમાં જ્યારે સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર દ્વારા જોવામાં આવ્યું તો પાણીમાં અસંખ્ય બેક્ટેરીયા દેખાયા. એ જ પ્રમાણે આકાશમાં જે તારાઓ દેખાતા હતા, તેટલાનું જ અસ્તિત્વ સમજવામાં આવતું હતું, પરંતુ દૂરબીનની શોધખોળ પછી તેની સંખ્યા ઘણી વધારે લાગી. આ જ પ્રમાણે ઘણી વસ્તુઓ છે, જે સમય વિતતા માનવીની સમજમાં આવી.

એટલા જ માટે વૈજ્ઞાનિકોએ સ્વીકાર કર્યો છે કે, જ્ઞાન બે પ્રકારના છે. એક તો વસ્તુઓનું જ્ઞાન અને બીજું સચ્ચાઈનું જ્ઞાન. વસ્તુઓને તો આપણે ડાયરેક્ટ જોઈ રહ્યા છે, પરંતુ અમુક વાસ્તવિકતા અને સચ્ચાઈઓ છે, જેને આપણે જોઈ શકતા નથી, પરંતુ માનવી પડે છે. જેમકે અજવાળુ (Light), આકર્ષણ (Gravity), લોહચુંબકિય શક્તિ (Magnetism), ન્યુક્લીયર (Nuclear energy) વગેરે સૃષ્ટિના સ્વિકાર્ય તથ્યો છે. પરંતુ આપણે તેને જોઈ શકતા નથી. આનાથી સાબિત થયું કે, Direct Argument જેટલું વેલ્યુ ધરાવે છે, તેટલું જ વેલ્યુ Inferential Argument ધરાવે છે.

ધર્મ તરફ પાછા ફરવું (A Return to Religion) :

અઢારમી અને ઓગણીસમી સદીના વૈજ્ઞાનિકો એમ સમજતા હતા કે, વીસમી સદીમાં માનવી પોતાની બુદ્ધિ અને દિમાગથી એવા એવા ગુંચવડભર્યા પ્રશ્નો હલ કરી લેશે કે, તેને પછી ધર્મની કોઈ જરૂરત નહીં રહેશે. પરંતુ એમની આગાહી ખોટી પડી અને હવે ઉપર દર્શાવેલ શિર્ષકોની વિગતવાર રિપોર્ટો છપાઈ રહી છે, જેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, માનવીના પોતાની ટેકનોલોજીથી બધા પ્રશ્નો હલ થવાની જગ્યાએ નવા નવા પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થઈ રહ્યા છે, જેના હલનો કોઈ માર્ગ ન મળતાં તે કંટાળી ગયો છે. કરોડપતિઓ જીવનની માયાજાળથી કંટાળી આપઘાત કરવા માંડ્યા.

ફક્ત બે હજાર મિલિયન વર્ષોમાં પૃથ્વીના તટ ઉપર સંપૂર્ણ શરીર ધરાવતા જીવોના દસ લાખથી વધુ પ્રકારો કેવી રીતે અસ્તિત્વમાં આવ્યા અને વનસ્પતિના બે લાખથી વધુ પ્રગતિ પામેલ પ્રકારો કેવી રીતે બની ગયા. આટલી ટૂંકી મુદતમાં તો એક મામૂલી જાનવર પણ નથી બની શકતું. જાનવરોની એક નસલ પ્રગતિ કરીને વાનર (ચિમ્પાન્ઝી)થી માનવી બની ગઈ. આ વિષયની એક દિલચસ્પ દાસ્તાન પણ વાંચવા જેવી છે. વૈજ્ઞાનિકોમાં આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો કે, માનવી અને વાનરની વચલી કડી શોધવામાં આવે.

૧૮૧૨ ઈસ્વીમાં લંડનના એક મેગેઝીને આ ખુશખબર સંભળાવી કે, માનવી અને વાનરની વચલી ખૂટતી ગુમ થયેલ કડી પણ મળી ગઈ છે. આ ખૂટતી કડીને ઉત્ક્રાંતિવાદના ઈતિહાસમાં પિલ્ડાઉન માનવી (Pit-down Man) કહેવામાં આવે છે. આની વિગત એ છે કે, લંડનના બ્રિટીશ મ્યુઝિયમને પુરાણા જમાનાનું એક “જડબુ” મળ્યું. જેનો આકાર વાનર જેવો હતો, પરંતુ તેના દાંત માનવીના દાંતથી મળતા આવતા હતા. આ હાડકાના ટુકડાને આધારે એક આકૃતિ બનાવવામાં આવી, જે જોનાર વ્યક્તિને “વાનર જેવો માનવી” અથવા “માનવી જેવા વાનર”ની જેમ દેખાતી હતી. તેને પિલ્ડાઉન માનવીનું નામ આપવામાં આવ્યું. કારણ કે તે પિલ્ડાઉન (ઈંગ્લેન્ડ) નામી જગ્યાએથી પ્રાપ્ત થઈ હતી.

આ પિલ્ડાઉન માનવીને ઘણી ખ્યાતિ મળી. ત્યાં સુધી કે અભ્યાસ-કમની બુકોમાં તેને કાયદેસર ભણાવવા માટે શામેલ કરવામાં આવ્યો.

પચાસ વર્ષ સુધી આ નવી શોધખોળનો જાદુ વૈજ્ઞાનિકો ઉપર રહ્યો, પરંતુ ૧૮૫૩ ઈસ્વીમાં અમુક વૈજ્ઞાનિકોને શક ગયો. તેમણે બ્રિટીશ મ્યુઝિયમના લોખંડના ફાયરબ્રુક બોક્સમાંથી આ “જડબુ” કાઢી વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિથી તેને પારખવાનું શરૂ કર્યું. ઘણી મહેનતના અંતે વૈજ્ઞાનિકોએ આ તારણ કાઢ્યું કે, આ એક સંપૂર્ણ ધોકો હતો. જેને હકીકત સમજવામાં આવ્યો હતો.

પિલ્ટડાઉન માનવીની અસલ હકીકત એ હતી કે, એક માણસે વાંદરાનું જડબુ લીધું. તેને મહુગની રંગથી રંગીને તેના દાંતને રેતીથી ઘસી ઈન્સાની દાંત જેવા બનાવ્યા. ત્યાર બાદ આ જડબુ બ્રિટીશ મ્યુઝિયમને હવાલે કરતા કહ્યું કે, આ તેને પિલ્ટડાઉન (ઈંગ્લેન્ડ)થી મળ્યું છે. આ એક દિલચસ્પ કહાની છે, જેની વિગત આ પુસ્તકો-માંથી મળી શકે છે :

- Encyclopaedia Britanica (1984) "Piltdown Man"
- Bulletin of the British Museum (Natural History) Vol. 2, No. 3 and 6.
- J. S. Weiner, The Piltdown Forgery (1955)
- Ronald Millar, The Piltdown Man (1972)
- Readers Digest, November 1956.

ઉત્ક્રાંતિનો પૂરો પ્રવાસ હાલની પૃથ્વી પર ખેડાયો હતો, પરંતુ ત્યાર પછીના સંશોધનોએ દર્શાવ્યું કે, જે ઉત્ક્રાંતિની કલ્પના કરવામાં આવી છે, તેનું આ પૃથ્વી પર સર્જાવું શક્ય નથી. દા.ત. પૃથ્વીની ઉંમર તેનાથી બહુ ઓછી છે, જે આ પ્રકારની ઉત્ક્રાંતિલક્ષી પ્રક્રિયા માટે જરૂરી છે.

શાયખ અબ્દુલકાદિર જીલાની (રહ.)નું તૌહીદનું શિક્ષણ

ઈસ્લામ ધર્મ અલ્લાહપાક તરફથી તેના બંદાઓ માટે આખરી પયગામ છે. તે સંપૂર્ણ રીતે દુનિયા સમક્ષ આવી ચૂક્યો છે અને કુર્આન શરીફમાં તેનું એઅલાન પણ કરવામાં આવ્યું છે. એક તરફ અલ્લાહ તઆલાનો દીન ઈસ્લામ સંપૂર્ણ છે, તો આ પણ એક વાસ્તવિકતા છે કે જીવન (યુગ) ગતિશિલ અને પ્રવાહિત છે.

આ હરપલ નવા ઉપસ્થિત થતાં પ્રશ્નો અને યુગના તકાબ્બોને પહોંચી વળવાની ઈસ્લામી શિક્ષણમાં ક્ષમતા રાખવામાં આવી છે. ઈસ્લામ એક જીવંત ધર્મ છે. અને ક્રિયામત સુધી તેણે માર્ગદર્શન આપવાનું છે. અને આ વાત બિલ્કુલ કુદરતી છે કે દુનિયાના વિભિન્ન માનવીઓ અને વિવિધ યુગોથી આ ઉમ્મતને સબંધ રહેશે અને એવી સમસ્યાઓનો મુકાબલો

કરવાનો રહેશે, જે બીજા ધર્મોવાળાના ઈતિહાસમાં પેશ આવી નહિ હોય.

માનવજીવનના હરપલ બદલતા હાલાતનો મુકાબલો કરવા માટે અલ્લાહપાકે આ ઉમ્મત માટે બે વ્યવસ્થાઓ કરી છે :

(૧) એક હઝરત જનાબ નબીએ અકરમ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમને એવી સંપૂર્ણ અર્થસભર અને જીવંત તઅલીમ લઈ મોકલ્યા, જે દરેક સંજોગો, સમસ્યાઓ અને દરેક હાલાતનો મુકાબલો કરી શકે છે. અને ઈસ્લામી તઅલીમાતમાં દરેક યુગના મસાઈલ અને મુશ્કેલીઓને હલ કરવાની પુરી સલાહિયત મૌજુદ છે.

(૨) બીજી વ્યવસ્થા એ કે અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના ઝિમ્મે આ વસ્તુ લઈ લીધી છે કે તે આ દીનને માટે દરેક યુગમાં એવા મહાન બુઝુર્ગો, મુહદ્દિસો અને સૂફીયાએ કિરામની જમાઅત પેદા કરતો રહેશે, જે ઈસ્લામી તઅલીમાતને લોકોના અમલી જીવનમાં ઉતારવાની કોશીશો કરશે. અને એવો માહોલ તૈયાર કરશે, જેને લઈ આ દીન લીલોછમ અને તાજો રહેશે. તેના ઉપર પાનખર ઋતુ આવશે નહિ.

ઈસ્લામી ઈતિહાસ આવા સૈકડો કિસ્સાઓથી ભરેલો છે કે, ઈસ્લામ અને મુસ્લિમો ઉપર કોઈ દેશ-પ્રદેશમાં એવા સંજોગો ઉપસ્થિત થયા. અને એવા ખતરનાક હાલાત આવ્યા કે લાગવા માંડયું કે હવે ઈસ્લામ આ પ્રદેશમાંથી સંપૂર્ણ નાબુદ થઈ જશે. કોઈ કલિમો પઢનાર બાકી રહેશે નહિ. તેવા જ ખતરનાક હાલાતમાં અલ્લાહ તઆલાના મુજિલસ, સરફરોશ, જાંબાઝ બંદાઓની ઈમાની બસીરત (દિર્ઘદ્રષ્ટિ) અને રૂહાની કુવ્વત (આધ્યાત્મિકત શક્તિ)થી દુશ્મનોમાં જ ઈસ્લામના ચાહકો મળી જાય છે. અને તે જ ઈસ્લામની શમઅને આગળ ધપાવે છે. અને ઈસ્લામી શરીઅતને સદાય જીવંત અને જવલંત રાખવામાં સફળ થાય છે.

એ જ પ્રમાણે ઉમ્મતમાં કોઈ આંતરિક ફિત્નો ઉપસ્થિત થાય. અને જાહિલો, દુન્યાદાર લોકો, બાદશાહો દુનિયાને દીન ઉપર મહત્વ આપવા માંડે, દુન્યવી ઐશ આરામને જ બધું સમજવામાં આવે. અને શિર્ક બિદઅતની

રાહથી ઈસ્લામનો રોશન ચહેરો બગાડવાની કોશિશો થાય, અથવા બીજી કૌમોના રસ્મો રિવાજ, બાતિલ અકીદાઓ આ ઉમ્મતમાં પ્રસરવા માંડે અથવા ફક્ત બુદ્ધિ અને અક્કલથી જ દીનના બુન્યાદી અરકાન અને અઅમાલને સમજવા-સમજાવવાની કોશિશો કરવામાં આવે, અને કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ વગેરેને અક્કલની કસોટીએ જ પારખવાના માપદંડ નક્કી કરવામાં આવે. આવા દરેક નાજુક અને ગંભીર સમયે પણ અલ્લાહપાકના નેક બંદાઓ આગળ આવ્યા. અને પોતાના સદાચાર, દ્રઢ ચારિત્ર અને ઈમાની બળે આવા આંતરિક તથા બાહ્ય ફિત્તાઓનો મુકાબલો કર્યો, અને દૂધનું દૂધ તથા પાણીનું પાણી કર્યું.

આવા મહાન બુતુર્ગોમાં સચ્ચિદના મહબૂબે સુબ્હાની, કુત્બે રબ્બાની, આરિફે હક્કાની હઝરત શયખ અબ્દુલકાદિર જીલાની (રહ.)ની ઝત્તે બાબરકત અતિ મહત્વ ધરાવે છે. જેમનો સિલસિલએ ખાનદાની દસ પેઢીઓના વાસ્તાથી સચ્ચિદના હઝરત હસન (રદી.)થી મળે છે. આપનો જન્મ ૪૭૦ હિજરીમાં ઈરાનના ઉત્તર પશ્ચિમ ભાગમાં ગીલાન અથવા જીલાન નામી કસ્બામાં થયો.

હજુ આપની વય ઘણી નાની હતી કે આપના વાલિદ દુન્યા ત્યાગી જન્મત નશીન થયા. પ્રથમ આપને કુર્આને કરીમના પ્રાથમિક શિક્ષણાર્થે સ્થાનિક મદ્રસામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા. ત્યાં આપે કુર્આન શરીફ હિફઝ કર્યું. અને જ્યારે આપની વય ૧૮ વર્ષની થઈ ત્યારે વાલિદાની રજા લઈ આપ ઉચ્ચ ઈલ્મ પ્રાપ્તિ અર્થે ચારસો માઈલની કંટાળા ભરેલી લાંબી મુસાફરી કરી બગદાદ પહોંચ્યા. જે વર્ષે ઈમામ ગિઝાલી (રહ.)એ યકીન અને મઅરિફતની તલાશમાં બગદાદ છોડ્યું તે જ વર્ષે ૪૮૮ હિજરીમાં સચ્ચિદના શયખ અબ્દુલકાદિર જીલાની (રહ.) બગદાદ તશરીફ લાવ્યા. આ ફક્ત આકસ્મિક કે સંજોગવસાત બનાવ નથી કે એક મહાન ઈમામ અને બુતુર્ગ હસ્તી (ઈમામ ગિઝાલી)થી બગદાદ મહરૂમ (વંચિત) થયું તો બીજા મહાન સુધારક અને દાઈનું ત્યાં આગમન થયું, બલ્કે અલ્લાહ

તઆલાના ગૈબી નિઝામને લઈ આ પ્રમાણે થયું.

બગદાદ પહોંચ્યા પછી ઈલ્મ પ્રાપ્તિ અંગે આપને આર્થિક મુસીબતો અને બીજી અસીમ યાતનાઓ ભોગવવી પડી; એ છતાં ઘણી જ સખ્ર, સહનશિલતા અને દ્રઢતા સાથે બધું જ સહન કર્યું. અને ત્યાંના ઉલમાએ હક્કાની અને મહાન ઈમામો પાસે કિરાઅત, તફસીર, હદીષ, ફિક્હ, ઈલ્મે કલામ, ઈલ્મે લુગત, નહવ, ઉરૂઝ, ઈલ્મે મુનાઝરા, તારીખ વિગેરે ઈલ્મ (વિદ્યા) સંપૂર્ણપણે પ્રાપ્ત કર્યો. અને એ અંગેની સનદ માહે ઝીલ્હજજ સને ૪૯૬ હિજરીમાં મેળવી. ઈલ્મે શરીઅત પ્રાપ્ત કર્યા પછી આપે ઈલ્મે તરીકત તરફ પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. તરીકતનું જ્ઞાન આપે વધુ પ્રમાણમાં હઝરત અબુલ ખયર હમ્માદ ઈબ્નિ મુસ્લિમ દબ્બાસ (રહ.) પાસે પ્રાપ્ત કર્યું.

તરીકતમાં કદમ મૂકતાં આપને મુજાહદા અને ઈબાદતોમાં તપશ્ચર્યા કરવાનો ઔર શોખ વધ્યો. આપ વસ્તી છોડી વનવગડામાં રહેવા લાગ્યા. આપે સખત મુજાહદા અને ઈબાદતો કરવાનું શરૂ કર્યું.

હઝરત શયખ અડગતાના પહાડ હતા. ઈતેબાએ સુન્નત, જબરદસ્ત ઈલ્મ અને અદ્લાહ પાકની મદદે આપને તે મકામ ઉપર પહોંચાડ્યા હતા કે હક્કો-બાતિલ, નૂર-અંધારૂ તથા સહીહ ઈલ્હામ અને શયતાની ચાલાકી પારખવામાં આપ નિષ્ણાંત હતા. આપ ઉપર આ હકીકત સંપૂર્ણ રીતે ખુલી ગઈ હતી કે શરીઅતે મુહમ્મદી સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના અહકામો અને હલાલ હરામમાં કિયામત સુધી કોઈ ફેરફાર થવાનો નથી. અને જે એના વિરૂધ્ધ દાવો કરે તે શયતાન છે.

હઝરત શયખ ફરમાવે છે કે, એક વખતે એક ઘણી મોટી રોશની જાહેર થઈ. જેનાથી આસમાનના કિનારા રોશન થઈ ગયા. તેમાંથી એક સુરત-શકલ જાહેર થઈ. તેણે મને સંબોધી કહ્યું કે, અય અબ્દુલકાદિર ! હું તારો રબ છું. મેં તારા માટે બધી જ હરામ વસ્તુઓ હલાલ કરી દીધી છે. મેં કહ્યું કે, મરદૂદ દૂર થઈ જા ! આ કહેતા જ પેલી રોશની અને અજવાળુ અંધારામાં પરિવર્તિત થઈ ગયું. પછી એક અવાજ આવ્યો કે,

અબ્દુલકાદિર ! તમોને તમારા ઈલ્મએ બચાવી લીધા, નહીં તો તમારી જેવા સિતેર સુફીઓને ગુમરાહ કરી ચૂક્યો છું. મેં કહ્યું કે, મારા ઈલ્મને લઈ નહીં બલ્કે અલ્લાહપાકની મહેરબાનીથી બચ્યો છું. કોઈ શાગિદ અજ કરી કે, આપ કેવી રીતે સમજી ગયા કે આ શયતાન છે. તો ફરમાવ્યું કે તેના આ કહેવાથી કે “મેં હરામ વસ્તુઓ આપના માટે હલાલ કરી દીધી.” હું સમજી ગયો કે આ શયતાન છે. કારણ કે આપ અલયહિસ્સલામ ઉપર જે વસ્તુ હરામ હોય તે મારા માટે કેવી રીતે હલાલ થઈ જાય ?

આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમનો ઈર્શાદ છે કે, જો તમારાથી શરીઅતનો કોઈ હુકમ તૂટતો હોય તો સમજી લો કે તમે ફિત્નામાં સપડાય ગયા છો અને શયતાન તમારી સાથે રમત રમી રહ્યો છે. માટે તરત જ શરીઅત તરફ પાછા ફરો. તેને મજબૂતીથી પકડી નફસની ખ્વાહિશનો જવાબ દો. એટલા માટે કે દરેક તે હકીકત જેનું શરીઅત સમર્થન કરતી નથી, તે બાતિલ છે.

આપણા જમાનાના જાહિલ સુફીઓ અને બનાવટી પીરો માટે આ ઘણો ઈબ્રતનો બનાવ છે કે, તેમની નમાઝો હિંદુસ્તાનમાં બેસી રહી મક્કા-મદીનામાં થઈ જાય છે. અદ્દાહ તઆલાના રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ જે મઅસૂમ હતા તે પોતાના ઈન્તેકાલના છેલ્લા દિવસોમાં બે સહાબાએ કિરામના સહારા વડે નમાઝ માટે મસ્જિદે નબવીમાં આવે છે. પોતાના રૂમમાં પણ નમાઝ નથી પઢતા. અને આજકાલના જાહિલ પીરોની નમાઝ (નમાઝ પઢવા વગર) ડાયરેક્ટ મદીનામાં અદા થઈ જાય છે. એવા લોકોને ખબર નથી કે હઝરત શયખ અબ્દુલકાદિર જીલ્લાની (રહ.) એવા બેનમાઝીઓને બેઈમાન કહે છે. તે લોકોને ઈસ્લામથી ખારિજ સમજે છે. પછી ચાહે તે “ગૌસકા દામન નહીં છોડેંગે” બોલતા રહે, ગૌસ (રહ.) પોતે જ પોતાનો દામન તેમનાથી દૂર રાખે છે.

હઝરત મહબૂબે સુબ્હાની (રહ.) કુદરતી સ્વભાવે જનતાથી દૂર રહિ એકાંતવાસને પસંદ કરનારા, ગુમનામીમાં રહી અલ્લાહપાક પ્રતિ એકાગ્ર

અને તલ્લીન રહેવાના ચાહક હતા. પરંતુ રોઝે અઝલથી નસીબના લેખ ન્યારા જ હતા, એમને સીરે તો “કુતબીય્યત”નો તાજ મુકાયો હતો. માર્ગથી ભટકેલાઓને ખરો માર્ગ દેખાડવાની, નિંદ્રામાં પોઢેલાઓને જાગૃત કરવાની, સંસાર-મદિરાના મદમસ્તોમાં શુદ્ધિ લાવવાની, જાહિલોને આલિમો અને આલિમોને બાઅમલ બનાવવાની, બગડેલ દિલોની સુધારણા કરવાની, બીમાર દિલોને સાજા કરવાની, પાપોથી પતિત અને નિર્જીવ બનેલાઓને અલ્લાહ તઆલાના નૂર વડે પાવન કરી જીવંત અને જવલંત કરવાની, લોભ, લાલચ, મદ, મોહ, નફસ અને શયતાનના બંદીવાન બનેલાઓને તેમના પંજાઓથી મુક્ત કરવાની, દીનદારોને દીનદારીનો લુત્ફ-આનંદ ચખાડવાની, પોતાના બોધ અને ઈમાન બળે તેમને સાચા દીનદાર, અદ્યાહવાળા બનાવી પોતાના મૌલા સમક્ષ રજૂ કરવાની ફરજો આપના ઝિમ્મે આવી પડી. આથી અલ્લાહપાકે એમને પડદામાંથી બહાર કાઢી ઉપર્યુક્ત ફર્જો બજાવી લાવવા એમના શયખ કાઝી અબુ સઈદ મખરમીના મદ્રસામાં લાવી બેસાડ્યા.

આપે બગદાદમાં ૭૩ વર્ષ ગુઝાર્યા અને પાંચ અબ્બાસી ખલીફાઓનો દૌર પસાર થયો. આમ જનતા દુન્યા પ્રાપ્તિ પાછળ દીવાની હતી. અમીરો સત્તા અને સંપત્તિના નશામાં ચૂર હતા. દુન્યાપરસ્ત આલિમોએ પોતાના સ્વાર્થ સાધવા જનતાને ખરા દીનના માર્ગથી હટાવી તેમની અને તેમના દીનની હાલત ખરાબ કરી મૂકી હતી. એવા સમયે હઝરત શાહ જીલાની (રહ.)એ બગદાદમાં શરીઅત અને તરીકતના ઈલ્મનું, ઈસ્લામ પ્રચારનું, લોક સુધારણાનું, દીનના ઉદ્ધાર અને સત્યના પ્રકાશનું અઘરું કાર્ય શરૂ કર્યું. આથી શરૂઆતમાં આપની ખરી અને નીડર વાતોથી આપના માર્ગમાં ઘણી અડચણો ઉભી થઈ, વિઘ્નો નંખાયા. આપને એ બાબતે ભારે કષ્ટ અને યાતનાઓ વેઠવી પડી. સબ્રની ખરેખરી અગ્નિ પરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડ્યું; પરંતુ આપ ખડકની પેઠે અડગ રહ્યા. અને વઅઝ, તાલીમ, તરબિયત અને ફતાવા આપવાનું કાર્ય જારી રાખ્યું. આપની વઅઝ, તાલીમ,

તરબિયત અને હક્ક વાત કહેવાની ખ્યાતિ દેશ-દેશાવરમાં ફેલાઈ. અને ઘણા દૂર દૂર દેશોના લોકો ફેઝ હાસિલ કરવા આપની પાસે આવવા લાગ્યા. સન ૫૪૫ હિજરી સુધીમાં તો આપના ફેઝનો પ્રભાવ પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યો. આપે જનતાના દિલો જીતી લીધા. વઅઝોમાં લોકોની મેદની એટલી વધી કે મદ્રસાનો વિસ્તાર વધારવો પડ્યો. એ છતાંયે તંગી પડતા વઅઝની મજલિસો શહેરની બહાર ઈદગાહમાં રાખવી પડતી.

આપની વઅઝોમાં મશાયખ, ઉલમા અને સાલેહ લોકો, અમીરો અને ફકીરો, સુલતાનો અને વજીરો, ઝાહિદો અને આમિલો, દુન્યાદારો અને દીનદારો, વક્તાઓ અને કવિઓ, કલમબાઝો અને તલવારબાઝો, નબળા અને સબળા, સખ્ત દિલો અને નરમ દિલો, શહેરીઓ અને ગ્રામ્યજનો, આમ અને ખાસ, સારાંશ કે દરેક મોત્મા મરતબાના અને દરેક પ્રકારના લોકો આવતા. તદુપરાંત યહુદીઓ, ખ્રિસ્તીઓ અને મુશ્રિકો સુધ્ધાં હાજરી આપતા. હઝરત શૈખના પોતાના કથનુસાર પાંચ હજારથી વધુ યહુદીઓ અને ખ્રિસ્તીઓ આપના હાથે ઈમાન લાવી ચૂક્યા હતા. અને એક લાખથી વધુ ગુનેહગારો, ફાસિકોએ આપના હાથ ઉપર તૌબા કરી પોતપોતાની ઝિંદગી સુધારી હતી.

હાકિઝ ઈબ્ને તયમિય્યહ (રહ.) ફરમાવે છે કે, આપની કરામતો સંખ્યાબંધ છે. જેમાં આખિરતથી ગાફિલ દિલોનું અલ્લાહ તઆલા તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરાવવું અને અલ્લાહપાકના આશિકેઝાર બનાવવા સૌથી મોટી કરામત છે.

જ્યારે આપની વય ૯૧ વર્ષ લગભગની થઈ તો ઝાતે ઈલાહીની મુહબ્બતનું આકર્ષણ શરૂ થયું અને સોમવાર તા. ૧૧ મી માહે રબીઉસ્સાની ૫૬૧ હિજરીમાં આપે આ ફાની જહાંનો ત્યાગ કર્યો. ઈત્તિકાલ પહેલા જે છેલ્લી નસીહતો કરી તેને આપના સાહબઝાદા શયખ અ.વહહાબ નકલ કરે છે કે, મેં વસીયત કરવાનું કહ્યું તો ફરમાવ્યું કે હમેશા અલ્લાહ તઆલાથી ડરતા રહો અને અલ્લાહપાકના સિવાય કોઈથી ન ડરો. અને

તેના સિવાય કોઈથી ઉમ્મીદ પણ ન રાખો. પોતાની સઘળી જરૂરતો અલ્લાહપાકના હવાલે કરો. ફક્ત તેના જ ઉપર ભરોસો રાખો. અને બધી જરૂરતો ફક્ત તેનાથી જ માંગો. અલ્લાહપાકના સિવાય કોઈના ઉપર ભરોસો ન કરો. તૌહિદ ઈખ્તિયાર કરો. ફરમાવ્યું કે, જ્યારે દિલ અલ્લાહ તઆલા સાથે વ્યવસ્થિત અને દુરુસ્ત થઈ જાય છે તો કોઈ વસ્તુ ઘટતી નથી. અંતિમ શબ્દો આ છે : હું તે ખુદાવંદે કુદુસથી મદદ ચાહું છું જેના સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી. તે જ પાક અને ઉચ્ચતમ છે અને હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) તેના રસૂલ છે. પછી ત્રણ વાર અલ્લાહ-અલ્લાહ-અલ્લાહ ફરમાવતા જ અવાજ રૂંધાય ગયો અને રૂહ મુબારકે ફાની દુન્યા છોડી દીધી. ઈન્ના લિલ્લાહ....

થઈ શકે છે કે તમને એક વસ્તુ ખરાબ લાગે,
પરંતુ તમારા માટે તેમાં ભલાઈ હોય. (ઝુ.બકરઠ)

કુરઆન શરીફની પ્રતો સળગાવવાની ઘોષણાની અસર

અલ્લાહપાક કોઈ (બાહ્ય) તકલીફ આપનાર વસ્તુ ઉભી કરે
છે. પરંતુ તેમાં ભલાઈ છૂપાયેલી હોય છે. -શેખ સઅદી (૨૬.)

અમેરિકી પાદરી ટેરી જોન્સની પવિત્ર કુર્આન શરીફની પ્રતોને સળગાવવાની શર્મજનક ઘોષણાથી સમગ્ર વિશ્વમાં એક પ્રકારની બેચેની અને વાતાવરણ ખરાબ થવાની દહેશત ફેલાઈ ગઈ હતી. આ પ્રકારની કુચ્છાથી મુસ્લિમ સમાજ પરેશાન હતો.

પરંતુ અલ્લાહપાકની હિકમતો, મર્મો અને ભેદો ઝાલિમ અને જાહિલ માનવી સમજી શકતો નથી. એટલે જ શિર્ષકમાં એક આયત અને ફારસી શબ્દોથી તેને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

યુરોપ-અમેરિકામાં સલમાન રુશ્દીની બદનામ કિતાબ શૈતાનિક વર્સિસના લેખન પછી બી.બી.સી. ઉર્દૂ સર્વિસની એક ટિપ્પણીમાં આવ્યું હતું કે, આ પુસ્તક વિશે વિશ્વભરના મુસ્લિમોના વિરોધને ટી.વી. ઉપર જોઈ ઘણા યુરોપિયનોને આશ્ચર્ય થયું કે હઝરત મુહમ્મદ (સલ.) પ્રત્યે મુસ્લિમોને આટલો અપાર પ્રેમ અને સ્નેહ કેમ છે કે તેમના તથા તેમની પવિત્ર પત્નીઓ વિરૂદ્ધ લખાણને મુસ્લિમો આટલા ધિક્કારથી જુએ છે. અને તેના માટે પોતાની જાન કુર્બાન કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. ત્યારબાદ યુરોપના સંશોધનિય દિમાગોને ચૈન નહિ આવ્યું. અને તેમણે આપ (સલ.) ની સીરતે અકદસ વાંચવાનું શરૂ કર્યું. વિશ્વ રહમત (સલ.)ના પાક-પવિત્ર જીવનચરિત્રે તેમને ઈસ્લામ લાવવાની પ્રેરણા આપી. અને પરિણામસ્વરૂપે દસ હજાર પ્રોફેસરો, ડોક્ટરો અને કોલેજોના વિદ્યાર્થીઓએ ઈસ્લામ અંગીકાર કર્યો. એ જ પ્રમાણે વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટરના ડ્રામા પછી પણ અમેરિકામાં કુર્આન

શ.ની માંગ વધવાની સાથે ઈસ્લામ કબૂલ કરનારાઓની સંખ્યામાં નોંધપાત્ર વધારો થયો હતો. હાલમાં આ પાદરીની કુચેષ્ટાએ પણ વધુથી વધુ લોકોને કુર્આન શ.ના વાંચન પ્રત્યે ભૂખ જન્માવી. અને કુર્આન શરીફ વિશેની ગેર-સમજો દૂર કરવા માટે યુરોપિય મીડિયાના પ્રમાણિક લેખકો અને રીપોર્ટરોએ કુર્આન શરીફ વિશે પોતાના સારા અભિપ્રાયો આપવાનું શરૂ કર્યું.

જેમાં અમેરિકી પ્રખર લેખક અને ધાર્મિક બાબતોના નિષ્ણાંત સ્ટીફન પ્રોથેરોએ એક ઘણુ સારૂ સૂચન કર્યું છે. તેમણે જે લોકો પ્રથમ વખતે કુર્આન શરીફનું વાંચન કરવા માંગતા હોય તેમને કહ્યું કે તમો કુર્આન શરીફના વાંચનનો પ્રારંભ સૌપ્રથમ સૂરએ ફાતિહાથી કરો. ત્યારબાદ ત્રીસમા સિપારાની નાની નાની સૂરતો પઢતા પઢતા મોટી સૂરતો તરફ આવો. ત્યારબાદ દરમ્યાની અરસામાં અંબિયાએ કિરામ અલયહિમુસ્સલામના કિસ્સાઓ અને તેમના જીવનચરિત્રનું સારી રીતે વાંચન કરો. ત્યારબાદ છેલ્લે કુર્આન શરીફની શરૂની મોટી મોટી સૂરતો પઢતા પઢતા ઈસ્લામી શરઈ અહકામનું વાંચન શરૂ કરો. આ પ્રમાણે કુર્આન શરીફની તઅલીમાત સમજવામાં આસાની રહેશે.

બીજા એક પ્રખર વિદ્વાન એમોરી યુનિવર્સિટીના મધ્યપૂર્વના રિસર્ચ વિભાગના વડા ગોર્ડન ન્યુબી યુરોપવાસીઓને જણાવે છે કે, “કુર્આન શરીફમાં હઝરત મૂસા (અલ.)નું વર્ણન ૧૩૦ વખત અને હઝરત ઈસા (અલ.)નું વર્ણન સો (૧૦૦)થી વધારે વખત આવ્યું છે. જ્યારે કે હઝરત મરયમ (અલ.)નું વર્ણન બાઈબલના નવા કરારથી પણ વધારે વખત છે. જ્યારે હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)નું નામ ફક્ત ચાર વખતે આવ્યું છે. કુર્આન શરીફ તૌહિદ (એકેશ્વરવાદ)ની છેલ્લી કિતાબ છે. અને હઝરત મુહમ્મદ (સલ.) પયગમ્બરોના સિલસિલાની છેલ્લી કડી છે. ઈસ્લામના અકીદાઓ અને શિક્ષણ સમજવા તથા સમજાવવામાં ઘણા સરળ છે. ઈસ્લામનો કલિમો (તવહિદનું શિક્ષણ) બાળકના જન્મની સાથે તેના કાનમાં પડે છે. અને મૌતના સમયે પણ તેની જુબાનથી આ જ કલિમો નિકળે છે.

કુર્આન શરીફ વિશેની યુરાપિય વિદ્વાનોની આ જાણકારી અમેરિકી જર્નાલિસ્ટ બ્રેટ બિક્નરે પોતાની એક તાજી રિપોર્ટમાં ભેગી કરી છે. શ્રી બિક્નરની આ રિપોર્ટ અમેરિકી ન્યુઝ નેટવર્ક ધી સ્ટાર (એન્સ્ટન સ્ટાર) માટે તૈયાર કરી હતી.

પ્રખ્યાત સંશોધક શ્રીમતિ કેરેન આર્મસ્ટ્રોંગના હવાલાથી પણ અમૂક જાણવા લાયક વાતો નકલ કરી છે. તથા પોતાના વ્યક્તિગત વાંચન અને અનુભવોના આધારે પણ ઘણું બધું લખ્યું છે.

જેમકે આ લખાણ કે યહૂદી અને ખ્રિસ્તી ધર્મપુસ્તકો પણ અલ્લાહપાક તરફથી ઉતર્યા હતા. પરંતુ સમય પસાર થતા તેમાં ફેરફાર થતો ગયો. પરંતુ કુર્આન શરીફ આજે પણ તે જ શબ્દોમાં સંપૂર્ણ સુરક્ષિત છે, જે હાલતમાં તે ઉતર્યું હતું. ત્યારબાદ લખે છે કે, આકાશી પુસ્તકોના અનુવાદો કરવા માનવીય દિમાગની ઉપજ છે. કુર્આન શરીફનું ફક્ત અરબી મતન (Texts) જ ભરોસાપાત્ર સમજવામાં આવે છે.

(Anstonstar.com / bratbickner.bickner@yahoo.com)

એમનો કહેવાનો આશય એ છે કે, બાઈબલના જુના કરાર તથા નવા કરાર (તૌરાત-ઈન્જિલ)નું શિક્ષણ અને કાયદાઓ એટલા માટે બદલાય ગયા કે તેમની અસલ ભાષા છોડીને તેમાં વિવિધ ભાષાંતરો થતા રહ્યા. ત્યાં સુધી કે ભાષાંતરો જ બાકી રહ્યા અને આજે અસલ બાઈબલનું અસ્તિત્વ જ બાકી રહ્યું નથી.

ઈન્ટરનેટ ઉપર આ બધા લખાણો ફ્લોરિડાના પાદરીની કુર્આન શરીફ વિરૂધ્ધ ટિપ્પણી અને તેને સગળાવવાની ધમકીના અનુસંધાનમાં જ લખવામાં આવ્યા છે. જે આ વાત દર્શાવે છે કે, મુસ્લિમોની પોતાની દઅવતની ઝુંબેશમાં સુસ્તી તથા કુર્આન શ. ઉપર અમલ કરવાની કમઝોરી છતાં અલ્લાહપાક પોતાના વાયદાનુસાર કે, “હમોએ જ કુર્આન શરીફ ઉતાર્યું અને હમો જ તેની સુરક્ષા કરવાના છીએ.” હમો દુશ્મનોને જાણી જોઈને આ પ્રમાણે ધમકીઓ આપવા તૈયાર કરીએ છીએ. જેથી કુર્આન શ.ની અસલ હકીકત

અને પાક-પવિત્ર તઅલીમ માનવજગત સુધી પહોંચાડીએ. કારણકે જેમને કુર્આન શરીફની તઅલીમ સમસ્ત માનવજગત સુધી પહોંચાડવાના જવાબદાર બનાવ્યા છે, તે આ જવાબદારી સારી રીતે બજાવતા નથી.

બીજા પણ ઘણા યુરોપિયન વિદ્વાનોએ કુર્આન શરીફના વાંચન પછી પોતાના અભિપ્રાયો દર્શાવ્યા છે. તેમાંથી થોડાક રજૂ કરું છું.

“કુર્આન એક સરળ અને બધાની સમજમાં આવે તેવો ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથ એવા સમયે દુનિયામાં પ્રસ્તુત કરવામાં આવ્યો, જ્યારે કે ચારે તરફ વિભિન્ન પ્રકારની પથભ્રષ્ટતાઓ ફેલાયેલ હતી. માનવતા, સજ્જનતા તેમજ સંસ્કૃતિ અને સભ્યતાને કોઈ જાણતું ન હતું. બધી બાજુ અશાંતિ અને બેચેની વ્યાપ્ત હતી. કુર્આને પોતાના શિક્ષણથી મનુષ્યોના હૃદયોમાં પ્રેમભાવનાઓ ઉત્પન્ન કરી. અને દુનિયાની કાયાપલટ કરી દીધી. બેચેની અને અશાંતિની જગ્યાએ શાંતિ અને સુરક્ષાનો અપાર સમુદ્ર લહેરાવી દીધો. અત્યાચાર અને અતિરેક, નિષ્ઠા અને પ્રેમમાં બદલાઈ ગયા. તેમજ પથભ્રષ્ટ લોકો સન્માર્ગ ઉપર આવી ગયા.”

(Thomas Carlyle, The Popular Religion of the world)

“ગર્ભના વિકાસની પરિસ્થિતિઓ વિશે કુર્આનની વ્યાખ્યા પૂર્ણરૂપે આધુનિક જાણકારી અનુસાર છે. અને કુર્આનમાં એક પણ કથન એવું નથી, જેના ઉપર આધુનિક વિજ્ઞાન સમાલોચના (ટિપ્પણી) કરી શકે.” *(Maurice Bucaille, The Bible, The Koran and Science, 1981 p.205)*

“કુર્આનની શિક્ષાઓ ખૂબ સરળ, સહજ અને માનવપ્રકૃતિને અનુકૂળ છે. એક પૂર્વગ્રહયુક્ત વ્યક્તિ પણ તેની શિક્ષાઓમાં કોઈ એવી ત્રુટિ નથી બતાવી શકતો, જે સંસ્કૃતિ અને સભ્યતાના માપદંડથી નીચલી કક્ષાની હોય.”

(પંડિત શાંતારામ, મુહમ્મદ સાહબકા જીવનચરિત્ર)

“આ (કુર્આન) અલ્લાહપાક તરફથી અક્ષરસઃ અવતરિત થયું છે, જે જિબ્રઈલ (ફરિશ્તા) દ્વારા હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ને સંભળાવવામાં આવ્યું, અને જેનો પ્રત્યેક શબ્દ પૂર્ણ છે. આ હંમેશાનો ચમત્કાર છે, જે પોતાના અને

અલ્લાહ પાકના પયગમ્બર હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ની સચ્ચાઈનું સાક્ષી છે. તેનો ચમત્કારિક ગુણ આંશિકરૂપે તેની શૈલીમાં છે. જે એટલી પૂર્ણ અને ઉન્નત છે કે, ન તો કોઈ માનવી અને ન જીવન આવો એક અધ્યાય તૈયાર કરી શકે છે, જે કુર્આનની નાની-નાની સૂરહની બરાબરી કરી શકે. અને આંશિકરૂપે તે દ્રષ્ટિએ પણ ચમત્કારપૂર્ણ ગ્રંથ છે કે તેની શિક્ષાઓ, તેની ભવિષ્યવાણીઓ અને વિસ્મિત કરી નાખનારી જાણકારીઓ એવી નથી કે મુહમ્મદ (સલ.) જેવા નિરક્ષર વ્યક્તિ પ્રસ્તુત કરી શકે. (H.G Dorman, Towards Understanding Islam, New York, 1948 p.3)

“કુર્આનમાં કોઈ પણ પ્રકારનું કપટ અને ધાર્મિક ભ્રમણાઓનો કોઈ હસ્તક્ષેપ જોવા મળતો નથી. આ બાબત કુર્આનને બધા મહત્વપૂર્ણ પ્રાચીન ધાર્મિક ગ્રંથોની સરખામણીમાં વિશિષ્ટતા પ્રદાન કરે છે.”

(B. C. Bose, Mohammadanism, Calcutta, 1931 p.4)

“કુર્આન ઈસ્લામનો મૂળ આધાર છે. નીતિશાસ્ત્ર અને વિજ્ઞાનમાં તેનું પ્રભુત્વ એટલું જ છે, જેટલું ધાર્મિક મામલાઓમાં. કુર્આન સર્વોચ્ચ છે. અને સામાન્ય રીતે તેની પ્રવૃત્તિ એટલી સહજ છે કે, કોઈ સંપ્રદાયના વાદ-વિવાદ કે તર્ક-વિતર્ક ઉપર પણ તેને કોઈ આપત્તિ નથી. આ એક નકારી ન શકાય તેવું સત્ય છે કે, કુર્આનનું પ્રત્યેક વાક્ય આજપર્યંત તે જ સ્થિતિમાં છે, જેવું અલ્લાહ પાકના રસૂલ (સલ.)ના યુગમાં હતું. (Sir William Muir, The Life of Muhammad, London 1903, Chp. The Coran)

“કુર્આન એક સંપૂર્ણ જીવન બંધારણ છે. જો તેની શિક્ષાઓ ઉપર અમલ કરવામાં આવે તો એક બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ તે જ સમયે સાંસારિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.”

(પ્રો. હર્બર્ટ વોયલ, એ લેક્ચર્સ ઓન ઈસ્લામ)

“કુર્આન જગતમાં સૌથી વધુ વાંચવામાં આવતું પુસ્તક છે. નિઃસંદેહ આ એવો ગ્રંથ છે, જેને સૌથી વધુ કંઠસ્થ કરવામાં આવે છે. અને તે પોતાના માનવાવાળાઓના દૈનિક જીવનને સૌથી અધિક પ્રભાવિત કરનાર ગ્રંથ સિધ્ધ

થયેલ છે.” (James A. Michener, *The Misunderstood Religion, In the Reader's Digest, American Edition, May 1955*)

ડૉ. મોરીસ બોકાઈ (Dr. Maurice Bucaille) ફ્રાન્સના એક ખ્રિસ્તી કુટુંબમાં પેદા થયા. તેમણે કુર્આન શરીફ અને વિજ્ઞાન વિશે એક પુસ્તક લખ્યું : "THE BIBLE, THE QUR'AN AND SCIENCE". જેમાં ડૉ. મોરીસે સાબિત કર્યું છે કે, વિજ્ઞાન વિશે કુર્આન શરીફના બયાનો અને વિવરણો આશ્ચર્યજનક રીતે આધુનિક જાણકારીના અનુરૂપ છે. કુર્આન શરીફ જો કે વૈજ્ઞાનિક યુગથી ઘણા પહેલા ઉતર્યું. પરંતુ પાછલા યુગમાં જાહેર થનાર બધી જ વાસ્તવિક હકીકતો, તથ્યો, પ્રયોગો, જાણકારીઓ અને તેમના વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણોનું તેમાં સચોટ વર્ણન હોવું આ વાતની સ્પષ્ટ સાબિતી છે કે કુર્આન શરીફ એક મહાન શક્તિશાળી અને મહાન જાણકાર અલ્લાહ તઆલા તરફથી છે. તે કોઈ માનવકૃતિ નથી.

ડૉ. મોરીસના કહેવા મુજબ એક સામાન્ય અંદાજ પ્રમાણે કુર્આન શરીફની ૪૦ આયતોનો સબંધ ખગોળશાસ્ત્રથી છે. જેમાં આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર તેમના ભ્રમણ, ધ્રુવ, રાત-દિવસનું લગાતાર નિયમસર આવવું-જવું, પૂર્વ અને પશ્ચિમનો સૂર્યોદય તથા સૂર્યાસ્તથી સબંધ, આકાશોની રચના, સૃષ્ટિની વિશાળતા, અંતરિક્ષ વિશેની માહિતી, ધરતી, પાણી, મહાસાગરો, ધરતીનો આકાર, ઉંચાણ, નીચાણ, પહાડો, ખડકો, વરસાદ, વિજળીની ચમક, ગાજવીજ, છાંયો તથા વનસ્પતિ જગતની માહિતી, જીવન આરંભ, વનસ્પતિની વૃદ્ધિ અને ઉછેરમાં નર અને માદાનું હોવું, પશુ જગતનું વર્ણન, મધમાખી, પક્ષીઓ, કરોડીયા, પશુઓના દૂધના વિવિધ અંશોના મિશ્રણનું વર્ણન (લોહી અને છાણથી શુદ્ધ રહી) સ્ત્રીના ગર્ભાશયમાં બાળકનો તબક્કાવાર ઉછેર, પુરૂષના વિર્યની પ્રારંભિક માહિતી, માસિક અવસ્થાના નિયમો, તલાક પામેલ સ્ત્રીઓની ઈદત વિશેના કાયદાઓ વગેરે આધુનિક વિજ્ઞાનથી વધુ નજીક છે.

પોતાના કુર્આન શરીફ વિષેના મહાનિબંધમાં ડૉ. કેથમોર લખે છે કે,

મહાન વૈજ્ઞાનિક ડો. સ્પીલનઝીનીએ અઢારમી સદીમાં પોતાના સતત પ્રયોગો દ્વારા સાબિત કર્યું કે, સ્ત્રી અને પુરુષના યૌની પ્રજનન તત્વોનું એકબીજામાં મિશ્રણ ન થાય ત્યાં સુધી બાળકનો જીવ વિકાસ અપ્રાપ્ત છે.

કુર્આન શરીફ સ્પીલનઝીનીથી અગ્યારસો (૧૧૦૦) વર્ષ પહેલા મિશ્રણ વિર્યનો ઉલ્લેખ કર્યો અને બતાવ્યું કે, સ્ત્રી-પુરુષના વિર્યોના મિશ્રણથી સંતાન પ્રાપ્તિ થાય છે.

ડો. કેથમોરનું કહેવું છે કે કુર્આન શરીફની આયતો અને હઝ. મુહમ્મદ (સલ.)ના અમુક આદેશો ધર્મ અને વિજ્ઞાન દરમ્યાન વર્ષોથી ચાલતા સંઘર્ષ અને વૈમનસ્ય દૂર કરવામાં ઘણા જ સહાયરૂપ પુરવાર થઈ શકે છે.

સર આર્થર કેથ એક અંગ્રેજ વિદ્વાન છે. તેમણે પોતાના પુસ્તક (માનવ પ્રગતિ વિશે નવો દ્રષ્ટિકોણ)માં ઈજીપ્તના પુરાણા ઇતિહાસનું વર્ણન કરતા લખ્યું છે કે, ઇસ્લામી યુગમાં ઈજીપ્તને મુસ્લિમોની તલવારે નહીં, બલ્કે કુર્આન શરીફે ફતેહ કર્યું છે. ઈજીપ્તનો ઇતિહાસ જગતના સૌથી પુરાણા ઇતિહાસમાંથી છે, જ્યાં લાંબા સમય સુધી ગ્રીકો, ઈરાનીઓ અને રોમનોનો કબ્જો રહ્યો છે. ઇસ્લામ પૂર્વે લગાતાર ચારસો વર્ષ ખ્રિસ્તી રાજાઓની હુકૂમત હતી, પરંતુ આ હુકૂમતોના લાંબા ગાળામાં ફક્ત રાજકીય જીત જ પ્રાપ્ત થઈ. ઈજીપ્તના ધર્મ અને સંસ્કૃતિમાં કોઈ ફેરફાર ન આવી શક્યો. પરંતુ સાતમી સદીમાં મુસ્લિમોનો પ્રવેશ બિલ્કુલ અનોખો હતો. ઇસ્લામ પહેલા ઈજીપ્તની ભાષા કિબ્તી હતી. હવે તેની ભાષા અરબી થઈ ગઈ. તેમનો સમાજ શિર્ક અને દેવી દેવતાની પરંપરાવાળો હતો. હવે સંપૂર્ણ તૌહિદવાળી સંસ્કૃતિ થઈ ગઈ. (નાઈલ નદી, જે દર વર્ષે એક સૌંદર્યવાન યુવતીની ભેટ ચઢાવવા બાદ જ વહેતી, હવે હઝરત ઉમર રદી.ની તૌહિદવાળી ચીટ્ટી બાદ હંમેશા માટે વહેતી થઈ ગઈ.) કુર્આન શરીફે ઈજીપ્તવાસીઓની ધાર્મિક માન્યતાઓ, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક વિચારો અને દ્રષ્ટિકોણ સુધ્ધાં બદલી નાખ્યા.

શ્રી બોસોર્થ સ્મિથ લખે છે કે, આપણી પાસે એક કિતાબ (કુર્આન

શરીફ) છે. જે પોતાના અસલી તથા સુરક્ષિત હોવામાં બિલ્કુલ અનોખી છે. તેના સાચા હોવામાં કોઈ અકલમંદ માણસ શંકા કરી શકતો નથી. (Bosworth op. cilp. 22) આ જ પ્રમાણે પ્રો. આર્નલ્ડે પોતાના પુસ્તક (Islami faith p.9)માં અને પ્રો. ફિલિપ હિટ્ટીએ (History of the Arabs, p.123)માં કુર્આન શરીફ વિષે વિચારો વ્યક્ત કર્યા છે.

કુર્આન શરીફની સાથે અરબી ભાષા પણ સંપૂર્ણ સુરક્ષિત છે, જ્યારે તૌરાત અને બાઈબલની અસલ ભાષા પણ સુરક્ષિત નથી. ખ્રિસ્તીઓ પાસે બાઈબલના નામે (૧) મત્તા (૨) મુરક્કસ (૩) લૌકા અને (૪) યોહન્ના. ચાર અજાણી વ્યક્તિઓના સંપાદિત કરેલ પુસ્તકો છે. ન કે તે બાઈબલ, જે હઝરત ઈસા અલયહિસ્સલામ ઉપર ઉતર્યું હતું. આ ચારેવ બાઈબલો પણ ઘણા વાક્યો અને ઈબારતોમાં એકબીજાથી વિરોધાભાસ દર્શાવે છે. વધુ આશ્ચર્યજનક વાત એ છે કે, આ ચારેવ બાઈબલો ઉપર ખ્રિસ્તીઓના કટ્ટર દુશ્મન સેન્ટપોલના શર્કવાળા વિચારોને ઠોકી બેસાડવામાં આવ્યા છે. જેણે યહૂદી હોવા છતાં ઢોંગ કરી ખ્રિસ્તી હોવાનો દાવો કરી ખ્રિસ્તી ધર્મને જડમૂળમાંથી જ બદલી નાંખ્યો.

બાઈબલના (Texts)માં ફેરફાર તથા થોડા અંતરે નાની-મોટી બ્રેકેટો (કૌંસ)નું હોવું, અંગ્રેજી તથા ઉર્દૂ અનુવાદમાં અલગ-અલગ કૌંસ તથા ગ્રિક ભાષામાં લખાયેલ, પરંતુ લાંડન અને જર્મનીમાં છપાયેલ (Texts)માં ફેરફાર અને દરેક નવી બાઈબલમાં પુરાણા હિબ્રુ અને ગ્રિક (Texts)ને ગલત સાબિત કરવું, વગેરે વિરોધાભાસોની હારમાળા એક ખ્રિસ્તીને પોતાના ધર્મપુસ્તક વિશે શંકાના વમળમાં નાંખી દે છે.

બાઈબલની સૌથી પુરાણી કૃતિ યુનાની ભાષામાં છે. તે હઝરત ઈસા અલયહિસ્સલામના સમયની બાઈબલ નથી. કારણકે યુનાની ભાષા હઝરત ઈસા અલયહિસ્સલામની પોતાની ભાષા જ ન હતી.

તૌરાત અને બાઈબલ બન્નેવ હઝ. મૂસા (અલૈ.) અને હઝ. ઈસા (અલૈ.)ના સમય બાદ એક લાંબી મુદતે ફક્ત યાદશક્તિને આધારે સંપાદિત

કરવામાં આવી. અને સેંકડો વર્ષો સુધી યહૂદી અને ખ્રિસ્તી ધાર્મિક વિદ્વાનો તરફથી ફેરફાર અને રદોબદલ થતી રહી. જ્યારે કુર્આન શ. આપ (સલ.)ના યુગમાં જ સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત શકલમાં લખવામાં આવ્યું. અને એના લખનાર સહાબાએ કિરામ તેને સંપૂર્ણ રીતે મોઢે પણ યાદ કરી ચૂક્યા હતા. આ પ્રમાણે બે પ્રકારથી (લેખિત તથા મૌખિક) કુર્આન શરીફની હિફાઝતનો આસ્માની બંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો. જેને એક યુરાપીય વિદ્વાને ડબલ ચેકીંગની વ્યવસ્થા તરીકે સંબોધ્યું છે. આ વ્યવસ્થા ઘણી જ ચીવટ અને મહેનત સાથે લગાતાર જારી રહી. સમગ્ર મુસ્લિમ જગતમાં એક પેઢીથી બીજી પેઢીના લાખો માણસો દરરોજ સવાર-સાંજ કુર્આન શરીફને મૌખિક તથા લેખિત રીતે યાદ કરવામાં મશ્ગુલ રહ્યા. આ અમલ લગાતાર જારી હતો કે (૧૯મી સદીમાં) પ્રેસનો યુગ આવી ગયો, પરંતુ કુર્આનને મોઢે યાદ કરવાનો સિલસિલો પ્રેસને લઈને બંધ નથી થયો, બલકે પાછલી સદીઓના પ્રમાણમાં હાફિઝોની સંખ્યામાં ઘણો મોટો વધારો થયો છે.

કુર્આન શરીફના વિરોધીઓ ગમે તેવા ષડયંત્રો રચે, કુર્આન શરીફને તેનાથી કોઈ આંચ આવી શકવાની નથી. ચૌદસો વર્ષના ઇતિહાસમાં કુર્આન શરીફની ઘણી તૌહિનો થઈ, ઘણા કાવત્રા થયા, નુબૂવ્વતના જૂઠા દાવેદારોએ કુર્આન શરીફની નકલો કરી.

અરબના પ્રખ્યાત શાયર અને મહાન સાહિત્યકાર ઈબ્ને મુકફફઅ છ મહિનાની લગાતાર કોશિષ પછી હિંમત હારી ગયો કે, ખુદાની કસમ ! હું આ પવિત્ર કુર્આન શરીફ જેવું એક વાક્ય પણ હરગીઝ નથી બનાવી શકતો.

માટે, મુસ્લિમોએ હિંમત હારવાની જરૂર નથી. કુર્આન શરીફ આજે પણ યુરોપ અને અમેરિકાના લોકોના દિલ જીતી લીધા છે. તેના વાંચકવર્ગની સંખ્યા દિવસે દિવસે વધી રહી છે. લોકો ઈસ્લામમાં દાખલ થઈ રહ્યા છે. કુર્આન શરીફે લોહચુંબકીય રીતે તેમને પોતાના તરફ આકર્ષી રહ્યું છે. અને ખુદાઈ ચેલેન્જ આજે પણ બાકી છે. “બેશક, અમે જ આ કુર્આન ઉતાર્યું છે, અને અમે જ તેના રક્ષક છીએ.”

માનવજગત ઉપર આપના મહાન ઉપકારો

માનવજગતને શું આપ્યું ?

વિક્રમ સંવત ૬૨૮ જેઠ એકમ, ઈ.સ. ૫૭૧, ૨૨મી એપ્રિલ, અર્થાત્ ૯ રબીઉલ અવ્વલના દિવસે જ્યારે આપ (સલ.)નો જન્મ થયો ત્યારે ફક્ત મૂર્તિપૂજા, મદિરાપાન, જુગાર અને બાળહત્યા જેવી સમસ્યાઓ જ ન હતી, બલ્કે આપ (સલ.)ના જન્મ સમયે સમસ્યાઓનો તોટો જ ન હતો, તેમજ આ સમસ્યાઓ કોઈ એક કૌમ તથા રાષ્ટ્રની પણ ન હતી, બલ્કે સમગ્ર વિશ્વ અને સમગ્ર માનવજાતની હતી. સમસ્યા એ હતી કે માનવજાતની નૌકાને કિનારા સુધી પહોંચાડવામાં આવે.

એક કમજોર, નિર્બળ, પાગલ દર્દી જો તોફાને ચઢે તો આખા મહોલ્લાની ઊંઘ હરામ કરી શકતો હોય, તો આખી માનવજાત જ્યારે ખંડનાત્મક પ્રવૃત્તિમાં લાગેલી હોય તો પરિસ્થિતિ શું હશે તે જોવા માટે તત્કાલીન સભ્યતાઓનો અભ્યાસ કરી લેવો પૂરતો છે. લંબાણના કારણે અત્રે માત્ર રોમન ઇતિહાસની એક ઝલક રજૂ કરીએ છીએ. એ રોમન એમ્પાયર જેની સુસભ્યતા અને સુવ્યવસ્થાના આજે પણ ગુણગાન ગવાય છે. યુરોપના ઇતિહાસકાર ‘લેકી’ પોતાની કૃતિ “હિસ્ટ્રી ઓફ ધ યુરોપિયન મોરલ્સ” માં લખે છે કે, રોમવાસીઓ માટે સૌથી વધારે દિલચસ્પ, રોચક અને મસ્તીભર્યું દૃશ્ય તે હતું, કે એકબીજા સાથે તલવારની લડાઈ અથવા ખૂંખાર પ્રાણીઓની લડાઈમાં હારી ગયેલ અને ઘાયલ થયેલ ‘ગ્લેડીયેટર’ની જાન નીકળતી હોય, અને તે તરફડીયાં મારતો હોય, રોમના માલદાર પ્રેક્ષકો આ બિહામણું દૃશ્ય જોવા પડાપડી કરતા અને ચિચિયારીઓ પાડતા હતા. પ્રેક્ષકો એટલી મસ્તીમાં આવી જતા કે પોલીસ માટે પણ તેમને અંકુશમાં રાખવાનું સરળ ન રહેતું. આ તો માત્ર દાખલા ખાતર લખ્યું છે, ઓછે વત્તે અંશે સમગ્ર વિશ્વની આવી જ દુર્દશા હતી. સ્વરૂપો જુદા હશે, પણ તત્વો સમાન હતા.

આવી વિકૃતિઓને રોકવા ઘણા સુધારણાલક્ષી પ્રયત્નો થયા. પરંતુ

બધા જ નિષ્કળ, કારણ કે માનવજાતની આખી વિચારધારા જ બદલાઈ ચૂકી હતી. માણસ માણસ તરીકે મટી ચૂક્યો હતો. જાણે માનવી વિરૂદ્ધ માનવીએ જ અલ્લાહપાકના દરબારમાં વિરોધમત નોંધાવ્યો હતો.

આવી ચિંતાજનક પરિસ્થિતિમાં રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)નું આગમન થયું. અને આપે એવી શિક્ષાઓ, આદેશો તથા ઉપદેશો આપ્યા, જેણે સમગ્ર વિશ્વ તેમજ સમસ્ત માનવજાતને નવું જીવન, નવો ઉત્સાહ, નવી શક્તિ, નવું માન-સન્માન અને નવી દિશા પ્રદાન કરી. તેના પ્રતાપે માનવતા, સુસભ્યતા, જ્ઞાન-વિજ્ઞાન, સત્ય તથા પ્રેમ અને નવ-નિર્માણના એક નૂતન યુગનો પ્રારંભ થયો.

❖ મહાન ઉપકારો ❖

પ્યારા આકા હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)નું આ ફાની દુન્યામાં આગમન માનવ જગતને દરેક પ્રકારની અને દરેક ક્ષેત્રે પહોંચતી તકલીફો, મુસીબતો અને પરેશાનીઓથી છૂટકારો આપવા માટે જ હતું. અને એટલા જ માટે કુર્આન શરીફમાં આપ (અલયહિસ્સલામ)ના વિશેષણો દર્શાવતા ખાસ વિશેષણ (માનવ સમાજને બધા જ બંધનોથી મુક્તિ અપાવવા)ને મહત્વ આપવાની સાથે આપ (સલ.)ને સઘળા જગતો માટે રહમત બનાવી મોકલવાનું એલાન પણ કરવામાં આવ્યું.

આપ (અલયહિસ્સલામ)એ સૌપ્રથમ માનવીને પોતાના સર્જનહારની ઓળખ આપી કે તે જ સર્વશક્તિમાન છે. નફો-નુકસાન, જીવન-મરણ, અમીરી-ગરીબી, સન્માન-અપમાન વગેરે તેના જ કબજામાં છે. તે સમગ્ર સૃષ્ટિનો અન્નદાતા છે. તેને તમો જીવનની પ્રત્યેક પળે પોકારી શકો છો.

આપના આ શિક્ષણની એ અસર થઈ કે તે ધર્મો અને સંપ્રદાયો જેમના મૂળમાં એકેશ્વરવાદ (તૌહિદ) નહતો, અને સૃષ્ટિના સર્જક સિવાય અન્યને પણ જે લોકો પોતાના કર્તા સમજતા હતા, તેઓ તૌહિદને માનતા થઈ ગયા.

આપણા દેશ ભારત ઉપર પણ આ શિક્ષણની અસર થઈ. ડોક્ટર

તારાયંદ તથા ડોક્ટર પાનીકરે પણ આ હકીકતનો સ્વીકાર કર્યો છે.

(Influence of Islam on Indian Culture - A Survey of Indian History)

સાથે સાથે આ વાત પણ સ્પષ્ટ કરી કે જગતની સમગ્ર વસ્તુઓ ધરતી, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, નદીઓ અને મહાસાગરો વગેરે માનવજાતના હિત અને વપરાશ માટે છે. એટલા જ માટે ખાવા-પીવા, મકાન, કપડાં, લગ્ન-વિવાહ, રોજી-રોટી કમાવી વગેરે જીવન જરૂરિયાતની પ્રત્યેક વસ્તુ (અમુક અપવાદ સિવાય) વાપરવાનો આદેશ આપ્યો. માનવીને સમગ્ર જાતિઓ ઉપર શ્રેષ્ઠતા આપી અને સમજાવ્યું કે તું ફક્ત પોતાના માલિકની યાદ અને ઈબાદત માટે જ સર્જવામાં આવ્યો છે. અને તેના માટે સમાજથી વિખૂટા પડી સન્યાસી જીવન વિતાવવાની જરૂરત નથી, બલ્કે પોતાના જીવનના સઘળા પ્રસંગોમાં તેના હુકમોનું પાલન કરી તેને પામી શકે છે. ધર્મ અને સમાજ ભેગા મળીને જ માનવ જીવન સંપૂર્ણ બને છે.

આપે ધાર્મિક, રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ માનવીની આઝાદી અને માનવ હક્કોના રક્ષણનો ખાસ ખ્યાલ રાખ્યો, અને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું કે મને કાળા-ગોરા, આરબ-બિન આરબ, દરેક માટે માર્ગદર્શક બનાવી મોકલવામાં આવ્યો છે. અને હું સાક્ષી આપુ છું કે, સઘળા મનુષ્યો ભાઈ-ભાઈ છે. શ્રેષ્ઠતાનો આધાર સદ્વર્ત્તવ, સંયમ, સદાચાર, અને અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની યાદ (સ્મરણ)માં જ છે. ઈસ્લામ સમગ્ર માનવજાતનો સામુહિક અધિકાર અને સહિયારી પૂંજી છે. તે કોઈ કૌમ, રાષ્ટ્ર કે યુગ પૂરતો મર્યાદિત નથી.

આપ (સલ.)ની આ સમાનતા અને બંધુત્વ ભાવનાવાળી તઅલીમના જ કારણે ઈસ્લામી ઇતિહાસની આશ્ચર્યજનક કહાણી છે કે જેટલા મહાન ધાર્મિક, ઐતિહાસિક, તર્કશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન અને ફિલોસોફીના કુશળ અને અનુભવી આલિમો તથા વિદ્વાનો થયા, તે વધુ પ્રમાણમાં આરબો સિવાય બીજી કૌમોમાંથી જ થયા.

શ્રીમતી સરોજીની નાયડુ ઈસ્લામી ભાઈચારા અને બંધુત્વની

ભાવનાનો ખુલ્લા મનથી સ્વીકાર કરતાં લખે છે કે, ઈસ્લામ પ્રથમ ધર્મ છે, જેણે સાચા અર્થમાં લોકશાહિનો પ્રચાર કરી તેને વ્યવહારિક સ્વરૂપ આપ્યું. મેં નમાઝ વગેરે બાબતોમાં મેહસુસ કર્યું કે ઈસ્લામ આચરણથી એક માનવીને બીજાનો ભાઈ બનાવે છે.

માલકમ એકસ (Malcolm-X) પણ મુસ્લિમ સમાજ વિષે કહે છે કે, અગિયાર વર્ષ સુધી મેં એક જ પ્લેટમાં ખાધું. અને એક જ ગ્લાસમાં મુસ્લિમો સાથે પાણી પીધું. અસ્પૃશ્યતાનું ઈસ્લામી ડિક્શનરીમાં નામ જ નથી.

આ પ્રમાણે આપ (સલ.)એ સંકૃતિત વિચારો, વાદો અને જુથોમાં સબડતા સમાજમાં રંગ રૂપ, નાતજાત, ઊંચ-નીચ, વર્ણભેદ, રાષ્ટ્ર તથા ભાષાના ભેદો મિટાવી સર્વેને ભાઈ-ભાઈ બનાવી, પૃથ્વીના પાલનહારનો પાલવ પકડાવ્યો અને માનવ આત્માને આધ્યાત્મિક પ્રકાશ, પવિત્રતા અને અનેરી ક્રાંતિનું માધ્યમ હોવાનો પરિચય આપ્યો.

આપે દર્શાવ્યું કે માણસ જન્મથી કોરી સ્લેટ છે. તે પોતાના કાર્યોથી સ્વર્ગ કે નર્ક નક્કી કરે છે. ભૂલ અને ગુનો માનવજીવનનો એક અંશ છે. પરંતુ ત્યારબાદ પશ્ચાતાપ અને ક્ષમા યાચનાથી તેના પાપ માફ થઈ જાય છે તે જન્મજાત ગુનેહગાર નથી. પાછલા કૃત્યોની સજામાં નવો જન્મ થતો નથી. તે કુદરતની સર્વશ્રેષ્ઠ રચના છે. દરેક વ્યક્તિએ પોતાનો હિસાબ આપવાનો છે. કોઈ પણ બીજાનો બોજ ઉઠાવશે નહિં. આખિરત (પરલોક)નું જીવન નિઃસંદેહ છે. ત્યાં સત્ય, જૂઠ દરેક કૃત્યનું ફળ મળશે.

આ માન્યતાઓએ માનવજાતને ઉત્સાહ, વીરતા, સાહસ અને પ્રોત્સાહન આપ્યું. અને અપશુકન, નિરાશા વગેરે આત્મહિન માન્યતાઓથી દૂર રાખી તેનામાં નવો જોશ અને ઉત્તેજના પેદા કરી.

આપે જ્ઞાન-વિજ્ઞાન શીખવાની પ્રેરણા આપી. આપની ઉપર ઉતરનાર પ્રથમ વહિમાં પ્રથમ હુકમ “જ્ઞાન શીખવાનો” કરવામાં આવ્યો. કુર્આન શરીફમાં અંદાજે ૨૩ આયતોમાં બુદ્ધિ, ચિંતન મનન અને સમજથી કામ

કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે. જેના કારણે માનવજીવનમાં ક્રાંતિ આવી અને માનવબુદ્ધિએ સંશોધનનો પ્રારંભ કર્યો.

પ્રો.બ્રિફાલ્ટ પોતાના પુસ્તક (The Making of Humanity)માં લખે છે કે યુરોપની પ્રગતિનો કોઈ અંશ એવો નથી, જેમાં ઈસ્લામિક સંસ્કૃતિનો ઉપયોગ અને તેની અસર ન હોય.

સ્પેનમાં મુસ્લિમોની જ્ઞાન સંબંધી પ્રગતિના આધારે જ યુરોપમાં વૈજ્ઞાનિક ક્રાંતિ આવી. જો કે યુરોપને તેની ઘણી આકરી કિંમત ચૂકવવી પડી.

યુરોપમાં ધર્મ અને વિજ્ઞાનના વૈમનસ્ય અને વાદ વિવાદની વિગતો ઘણી પ્રખ્યાત છે. જેમાં ચર્ચ તરફથી પોપ અને ધર્મગુરુઓની અદાલતો કાયમ કરવામાં આવી. વૈજ્ઞાનિકોની ધરપકડ થઈ. ત્રણ લાખ વ્યક્તિઓને સજા થઈ જેમાંથી ૩૨ (બત્રીસ) હજારને જીવતા સળગાવી દેવામાં આવ્યા. એમાં પદાર્થ અને બગોળવિદ્યાના પ્રખર વિદ્વાન Brundenનો પણ સમાવેશ થાય છે. ચર્ચ સમક્ષ તેમનો ફક્ત આજ અપરાધ હતો કે તે પૃથ્વી સિવાય બીજા ગ્રહો અને વસતીઓને માનતો હતો. આ જ પ્રમાણે મહાન વૈજ્ઞાનિક Galileoને પણ ફક્ત એટલા માટે જ મોતની સજા ફટકારવામાં આવી કે તે પૃથ્વીને સૂર્યની ચોતરફ ફરવાની માન્યતા ધરાવતો હતો. જો કે પછી ૮૦ વર્ષની ઉંમરે ચર્ચમાં જઈ પાદરી સાહેબ સમક્ષ ઘુંટણીએ પડી પોતાની આ વૈજ્ઞાનિક માન્યતાથી માફી માંગવાને લઈ ફાંસીની સજા માફ કરવામાં આવી. અમેરિકી લેખક (Draper)નું પુસ્તક (History of between Religion & Science) આ પ્રમાણેના દસ્તાવેજોથી ભરપૂર છે. જેમાં ચર્ચના અમાનુષિ વર્તનની કહાની વાંચી આજે પણ રૂંવાડા ખડાં થઈ જાય છે.

Hartwig Hirschfeld લખે છે કે, કુર્આન શરીફ આકાશ, ધરતી, સામાજિક જીવન, વેપાર ધંધો વગેરે વિભિન્ન પ્રકારના જ્ઞાનોનો ભંડાર છે. તેણે ફક્ત આરબો જ નહીં બલ્કે યહુદીઓ અને ખ્રિસ્તીઓ માટે પણ પ્રગતિનો માર્ગ મોકળો કર્યો.

ઉપરોક્ત મહાન ક્રાંતિઓ સાથે આપ (સલ.)એ સામાજિક જીવનમાં

દુશ્મનો પ્રત્યે માફીનો વર્તાવ કરી તેમને સમાજમાં ઉચ્ચ સ્થાન આપ્યું. માં-બાપ, પડોશી, બાળકો ખાસ કરીને છોકરીઓ પ્રત્યે ધ્યાન આપ્યું. સ્ત્રીઓને સમાન હક્કો અપાવ્યા. પતિને પત્ની સાથે માન-પ્રેમ, અને નરમીનો આદેશ આપતા ફરમાવ્યું કે તમારામાં સર્વશ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ તે છે, જે પોતાની પત્ની સાથે સદ્વર્તાવથી જીવન ગુજારતો હોય, આપ (સલ.)એ સ્ત્રીને એક પ્રતિષ્ઠિત પુત્રી, એક પવિત્ર પત્ની, અને માનનીય માતાનું સ્થાન આપ્યું, અને કહ્યું કે, તે ધર્મ, સમાજ, વિજ્ઞાન અને સદાચારી સમાજની રચનામાં પણ ભાગ લઈ શકે છે. ખરીદ-વેચાણ, વારસા વહેંચણી તથા પતિથી છૂટાછેડા થવા તેનું કોઈ સ્થાન ન હતું, બલ્કે “પતિ એ જ પરમેશ્વર”ની માન્યતા પ્રચલિત હતી. આપ (સલ.)એ અનાથો, વિધવાઓ, નિરાધારોના હક્કોનું રક્ષણ કર્યું. બલ્કે મૂંગા પશુ પક્ષીઓ સુધ્ધાંના હક્કો દર્શાવ્યા. સારાંશ કે માનવજીવનનાં પ્રત્યેક પ્રસંગ માટે આપના આદેશો રેકૉર્ડ કરેલ છે. તેમાં કોઈ અજ્ઞાનતા કે સંકોચ નથી. આપના જીવનના સઘળા પાસાઓ ખુલ્લા પુસ્તક સમાન સમગ્ર માનવજાતને માર્ગદર્શન આપે છે.

૨૯૬ ઈસસે મહરૂમ આબી ન ખાકી

હરી હો ગઈ સારી ખેતી ખુદાકી

માનવજાત પર આપના ઉપર જણાવેલ ઉપકારો ઘણા બધા છે. અહીં આપણે આપ (સલ.)ના કેટલાક એવા ઉપકારો જોઈશું કે જે ઉપકારોએ માનવજાતને સ્વસ્થ જીવન તરફ માર્ગદર્શન પુરું પાડ્યું છે. અને માનવતાના ઉત્થાન તથા પ્રગતિમાં બુનિયાદી અને નેતૃત્વપૂર્ણ ભૂમિકા અદા કરી છે.

*** મહાન ઉપકાર : તૌહિદ ***

રસૂલુલ્લાહ (સલ.)નો સૌથી મોટો ઉપકાર આ છે કે આપે જગતને તૌહિદ(એકેશ્વરવાદ)નો ઉપકાર આપ્યો. એકેશ્વરવાદ એક શ્રદ્ધાવિષયક બાબત છે. એક વિશ્વાસ છે. આનાથી વિશેષ જીવનદાયક વિશ્વાસ દુનિયાને પહેલા ક્યારેય નહીં મળ્યો હોય અને ભવિષ્યમાં પણ ક્યારેય નહીં મળશે. આ મનુષ્ય જેણે સાહિત્ય, દર્શનશાસ્ત્ર અને રાજનીતિમાં કાઢું

કાઢ્યું હતું. અને અનેક પ્રકારની વૈચારિક તથા ભૌતિક સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યો હતો, તે માણસ, પોતાનાથી પણ વધારે અસહાય બલકે નિર્જીવ અને ક્યારેક તો સ્વરચિત વસ્તુઓ સામે માથું ઝુકાવતો હતો. માત્ર પ્રાકૃતિક અને ભૂતપ્રેત જેવી અગોચર (કહેવાતી) શક્તિઓ સમક્ષ જ નહીં, બલકે ક્રીડા-મકોડા સમક્ષ પણ માથું ઝુકાવતો હતો. તેની આશા અને નિરાશાનું કેન્દ્ર આવી જ તુચ્છ વસ્તુઓ હતી. પરીણામતઃ તે કાલ્પનિક ભયથી ફફડતો રહેતો. અને માનસિક ગૂંચવણોમાં ફસાયેલો રહેતો. રસુલુલ્લાહ (સલ.)એ તેને શુદ્ધ એકેશ્વરવાદની શિક્ષા આપી, જેથી તે અલ્લાહપાક સિવાય પ્રત્યેક વ્યક્તિ તથા વસ્તુથી સ્વતંત્ર તથા નિર્ભય બની ગયો. એકેશ્વરવાદની રજૂઆતના કારણે તેનું આખું વિશ્વ જ બદલાઈ ગયું, તે દરેક પ્રકારની ગુલામી તથા ખેંચતાણથી મુક્ત થઈ ગયો. તે પોતાને વિશ્વનું સર્વશ્રેષ્ઠ અસ્તિત્વ અને માત્ર અલ્લાહપાકને આધીન વ્યક્તિ સમજવા લાગ્યો. આમ “માનવ ગૌરવ” જેનાથી સમગ્ર માનવજાત વંચિત થઈ ગઈ હતી, પુનઃ સ્થાપિત થયું.

ઈસ્લામે તૌહિદ(એકેશ્વરવાદ)ની તઅલીમ ને એટલી તાકાતથી વિવિધ દાખલાઓ, કિસ્સાઓ અને બૌદ્ધિક દલીલો સાથે રજૂ કરી કે અન્ય સમાજમાં પણ તેના પડઘા પડ્યા. ખ્રિસ્તી સમાજમાં પાછલી શતાબ્દી-ઓમાં ત્રિદેવવાદ (ખુદાઈ શક્તિને ત્રણમાં વહેંચવા)ને એકેશ્વરવાદના બીબામાં ઢાળવાના જે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા, તે તેનો ઝળહળતો પુરાવો છે. હિંદુ ધર્મના વિદ્વાનો પણ હિંદુધર્મના બહુદેવવાદને ખેંચીતાણીને એકેશ્વરવાદમાં ખપાવવાનો પ્રયાસ કરે જ છે. આ બધું ઈસ્લામી એકેશ્વરવાદના પ્રતાપે જ શક્ય બન્યું.

✽ માનવજાતની એકતા ✽

આપ (સલ.)નો બીજો ક્રાંતિકારી ઉપકાર “માનવજાતની એકતા”નો વિચાર છે. આપથી પહેલા (અને આજે પણ) માનવજાત ઊંચ-નીચમાં વહેંચાયેલી હતી. માનવ-માનવ વચ્ચે ભક્ત-ભગવાન જેવું અંતર હતું.

માનવજાતમાં સમતા કે સમાનતાનો કોઈ ભાવ જ ન હતો. આપ (સલ.)એ ચૌદસો વર્ષ પહેલાં એ ક્રાંતિકારી ઘોષણા કરી કે, તમારો માલિક અને સર્જનહાર ફક્ત એક અલ્લાહ તઆલા જ છે. તેના તરફથી સન્માન, ફક્ત અમલથી મળે છે. વંશવેલા કે કુળ-મૂળથી નહીં. ભદ્રતા કર્મ આધારિત છે, જન્મ આધારિત નહીં.

આપનું સમગ્ર જીવન ખુદાના એકત્વ તથા માનવીના એકત્વને સિદ્ધ કરવામાં વીત્યું. અતિમ હજ વખતે આપે જે પ્રવચન આપ્યું તેમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ બધી હકીકતો આપે દર્શાવી. આ બન્નેવ તે આધારશિલાઓ છે જેના ઉપર માનવજાતની વાસ્તવિક એકતાનો મહેલ ઊભો થાય છે.

જે સમયકાળમાં આ ઘોષણા કરવામાં આવી, તે સમયે દુનિયા તેને સાંભળવાના મૂડમાં ન હતી. દુનિયાવાસીઓ માટે આ એ'લાન ભૂકંપ સમાન હતું. કારણ કે, વિશ્વના વિભિન્ન વર્ગો, વર્ણો અને વંશજોના મનમાં સર્વોપરી હોવાનો ભ્રમ બેસી ગયો હતો. અનેક જાતિઓ તથા રાજાઓ પોતાને સૂર્ય, ચંદ્ર અથવા આકાશના પુત્રો સમજતા હતા, અથવા પોતાને ઈશ્વરનો અવતાર કહેતા હતા. કોઈ એમ કહેતો કે “મારી નસોમાં ઈશ્વરીય લોહિ વહે છે” તો કોઈ એમ કહેતો કે “જગત ઉપર રાજ કરવાનો અધિકાર ઉપરવાળાએ માત્ર અમારા વંશજોને જ આપ્યો છે.” આરબો પણ પાછળ ન હતા. તેઓ બિનઆરબોને “અજમી” કહેતા હતા. અર્થાત્ “મૂંગા લોકો.” જાણે કે બોલવાની કળા આરબો સિવાય કોઈની પાસે છે જ નહિં. આવા સમયે એમ કહેવું કે બધા માનવીઓ એક જ માતા-પિતાના સંતાન હોવાના લીધે સરખા છે, ભાઈ-ભાઈ છે. કોઈ ઉચો કે નીચો નથી, આ વાસ્તવમાં માનવજાતને એક બહુ મોટી ભેટ તથા માનવજાત ઉપર બહુ મોટો ઉપકાર હતો.

ભારતમાં મુસ્લિમો પોતાની સાથે સૌથી વધુ જે આશ્ચર્યજનક વસ્તુ લાવ્યા તે માનવએકતા અને સમાનતાનો ફીલોસોફી છે, જેનાથી ભારતવંશ અપરિચિત હતું. આ ઐતિહાસિક હકીકતનો સ્વીકાર પ્રથમ વડાપ્રધાન

પંડીત જવાહરલાલ નેહરુએ પણ ક્યો છે. પંડિતજી લખે છે કે, “ભારતના ઇતિહાસમાં ઉત્તર પશ્ચિમથી આવનાર બાદશાહો વિશેષ કરીને ઈસ્લામ ધર્મને ઘણી મહત્વતા પ્રાપ્ત છે. ઈસ્લામે વર્ણભેદ, જ્ઞાતિભેદ અને અછૂટ-પણું વગેરે સામાજિક બંધીઓ આપણા સમક્ષ જાહેર કરી. ઈસ્લામી બંધુત્વ અને સમાનતા જેના ઉપર મુસ્લિમોને દૃઢ વિશ્વાસ અને ઈમાન હતું. આ બાબતોએ હિંદુઓના માનસ ઉપર ઘણી સારી અસરકારક છાપ પાડી. ખાસ કરીને સમાજનો કચડાએલો વર્ગ ઈસ્લામથી ઘણો જ પ્રભાવિત થયો. (Discovery of India- P. 225) આ જ પ્રમાણે ડો. તારાયંદે પણ લખ્યું છે : Society and State the Mughal Period.

એ જ પ્રમાણે પ્રખ્યાત પ્રોફેસર (Gibb) ગિબ વિશ્વ કલ્ચર માટે ઈસ્લામની જરૂરત ઉપર ભાર મૂકતાં લખી છે કે, અલગ અલગ સંપ્રદાયો, વર્ણો અને સમાજો દરમિયાન સમાનતા કાયમ રાખવામાં ઈસ્લામ જેવી ભવ્ય સફળતા કોઈ ધર્મ કે સમાજ મેળવી શક્યો નથી. આફ્રિકા, ભારત, ઈન્ડોનેશીયા અને જાપાનના મુસ્લિમ સમાજથી આ વાત ફલિત થાય છે કે ઈસ્લામે કેવી રીતે વિભિન્ન જ્ઞાતિઓ અને તેમના રીતરિવાજો તથા સખ્ત વિરોધાભાસ વિચારધારાઓને પોતાના દામનમાં સમેટી લીધા છે. જો પૂર્વ અને પશ્ચિમની વિશાળ સોસાયટીઓ અને સમાજોમાં દુશ્મની અને નફરતની જગ્યાએ આપસી સુમેળ, મદદ અને બંધુત્વની ભાવના જન્માવવી હોય તો તેના માટે ઈસ્લામની સેવાઓ હાસિલ કરવી જરૂરી છે. (H.A.R. Gibb Whither Islam P.379)

માનવીમાં રંગ, ભાષા, ધર્મ વગેરેના બાહ્ય ફર્ક છતાં જ્યારે તેનું ઐતિહાસિક પરીક્ષણ કરીએ છીએ ત્યારે માલૂમ પડે છે કે, બધી જ માનવ નસ્લો એક માં-બાપની ઔલાદ અને સુપુત્રો છે. આ જ વાતનું કુર્આન શરીફમાં આ શબ્દોમાં વર્ણન કરવામાં આવે છે : “હે લોકો ! પોતાના પાલનહારથી ડરતા રહો, કે જેણે તમને એક વ્યક્તિથી પેદા કર્યા. અને તેનાથી તેમનું જોડું (પત્ની) પેદા કર્યું અને (પછી) તે બન્નેવથી ઘણાં

પુરુષો અને સ્ત્રીઓને જગતમાં ફેલાવ્યા.”

આ જ વાત હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)એ આ પ્રમાણે કરી કે, હે લોકો ! તમો સૌ આદમની ઔલાદ છો. અને આદમ માટીથી પેદા કરવામાં આવ્યા. એક મોકા ઉપર સંબોધન કરતા કહ્યું કે, હે લોકો ! તમારો પાલનહાર (રબ) પણ એક છે, અને તમારા બાપ પણ એક છે.

માનવએકતાનો આ ખ્યાલ દરેક માનવીના દિલમાં બીજા પ્રત્યે પ્રેમ અને ભલાઈનો જઝબો પેદા કરે છે. તે સમગ્ર માનવજાતિને એક પરિવાર સમજે છે. એક હદીષ શરીફમાં કહ્યું છે કે, સમગ્ર સૃષ્ટિની પ્રત્યેક સજીવ વસ્તુ અલ્લાહપાકનો પરિવાર છે. બધા લોકોમાં અલ્લાહપાકને સૌથી પ્રિય તે વ્યક્તિ છે, જે તેના કુટુંબ સાથે સદ્વર્ત્તાવ કરે.

માનવજાતની આ એકતા અને એક જ પરિવારના સભ્ય હોવાથી હકીકત જેનો ઈસ્લામે ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં સ્વીકાર કર્યો હતો. તે હાલની વૈજ્ઞાનિક માહિતીથી સંપૂર્ણ રીતે સાબિત થાય છે. DNA રિપોર્ટથી એક અમેરીકી (Geneticists) ટીમે પ્રથમ માતાને (First Women) શોધી કાઢી છે. અમેરીકાની બર્કલે યુનિવર્સિટીની લેબોરેટરીમાં ૧૪૭ ગર્ભવતી સ્ત્રીઓના (Placentas) ગર્ભકોષ લઈ લાંબા પ્રયોગો અને રીસર્ચના આધારે પ્રથમ માતાની શોધ સાથે આ પણ સાબિત કર્યું કે માનવી માનવી વચ્ચેનો જાહેર તફાવત રંગ, ભાષા વગેરેનું કોઈ મહત્વ નથી. બર્કલેની (Geneticists) ટીમ સિવાય એમોરી યુનિવર્સિટીની ટીમે પણ આ બાબતે વધુ તહકીક કરી, એ પણ સાબિત કર્યું કે આ પ્રથમ માતા એશિયન હોવાની શક્યતા વધુ લાગે છે.

✽ માનવીનો આદર, સુરક્ષા, ગૌરવ ✽

માનવજાત પર આપનો ત્રીજો ઉપકાર માનવજાત પ્રત્યે આદરની ભાવના જગાડવાનો છે. જે સમયે ઈસ્લામનું આગમન થયું તે વખતે મનુષ્યથી અધિક તુચ્છ કોઈ ન હતું. માનવીનું અસ્તિત્વ મૂલ્યવિહિન બની ગયું હતું. પ્રાણીઓ અથવા વૃક્ષોને (જેમની સાથે શ્રદ્ધાના સંબંધો સ્થપાય

જતા) મનુષ્યથી વધારે કીંમતી અને સુરક્ષાપાત્ર સમજવામાં આવતા હતા. આપ (સલ.)એ મનુષ્યને એટલી ઉચ્ચતા અર્પણ કરી કે, તેનાથી ઉપર માત્ર અલ્લાહપાકની જાત (સૃષ્ટિનો સર્જક) જ રહિ જવા પામી હતી. ઈસ્લામે સાફ શબ્દોમાં કહ્યું કે આ જગત માનવી માટે સર્જવામાં આવ્યું છે, અને માનવીને ખુદાની ઈબાદત માટે. એનાથી વધારે માનવીનું મહત્વ શું હશે કે આપ (સલ.)એ સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું કે “સમગ્ર વિશ્વ અલ્લાહનું કુટુંબ છે” અલ્લાહપાકને સૌથી પ્રિય વ્યક્તિ તે છે, જે તેના કુટુંબ સાથે સદ્વ્યવહાર કરે અને તેને આરામ પહોંચાડે.

જ્યારે માનવસમાજમાં માનવ એકત્વ તથા માનવ ગૌરવની ભાવના જાગૃત ન હતી, ત્યારે માનવીની શી હાલત હતી ? સિકંદરો અને સીઝરો ઉઠતા અને જાણે કબડી કે શિકાર ન રમતા હોય તેવી રીતે લાખો માણસોને વધેરી નાંખતા. અને આજે પણ જ્યારે રાષ્ટ્રવાદના અહંકારને પોષવા અને વ્યાપારિક મંડળોને પંપાળવામાં માનવ એકતા તથા માનવ ગૌરવનો એહસાસ ખત્મ થાય છે તો વિશ્વયુદ્ધ જેવા અનિષ્ટો અને અત્યાચારના ઈતિહાસો સર્જાય છે.

કુર્બાની બાબતે ભ્રામક પ્રચાર

કુર્બાની બાબતે ખોટો ભ્રમ ફેલાવતી એક પત્રિકા “પ્રજાપિતા બહાદુર શાહ ઈસ્લામીય વિશ્વ વિદ્યાલય” તરફથી “અલ્લાહકો પ્યારી છે કુર્બાની”ના શિર્ષક હેઠળ ગુજરાતની પૂર્વિયપટ્ટીના ગામડાઓમાં વહેંચવામાં આવી રહી છે. જેમાં કુર્બાની વિશે કોઈપણ પ્રકારની ઈસ્લામી જાણકારી વગર આયતો તથા ઈસ્લામી ઈતિહાસના ખોટા અર્થઘટનો કરી કુર્બાનીને ઈસ્લામ ધર્મ વિરુદ્ધ સાબિત કરવાનો નિરર્થક પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. ભોળા મુસ્લિમો તેમના દૂષપ્રચારનો શિકાર ન બને માટે કુર્બાની બાબતે સહીહ દૈષ્ટિકોણ રજૂ કરી રહ્યો છું.

કુર્બાનીમાં ‘કુર્બાન’ અરબીનો શબ્દ છે. તે પ્રત્યેક ચીજ જે ખુદા તઆલાની નજદીકી પ્રાપ્ત કરવાનું માધ્યમ બને, ચાહે કોઈ જાનવરનું

ઝબડ કરવું કે ખૈર-ખૈરાત કે અન્ય કોઈ સુકાર્ય, એને અરબી શબ્દકોષમાં ‘કુર્બાન’ કહેવામાં આવે છે. પણ જનસમૂહની પરિભાષામાં આ શબ્દનો પ્રયોગ અલ્લાહપાકની રજામંદી અને પ્રસન્નતા ખાતર કોઈ જાનવર ઝબડ કરવા પર થાય છે. કુર્બાનીથી પણ માનવી ખુદા તઆલાની નઝદીકીનો ચાહક હોય છે. માટે આ કાર્યને કુર્બાની કહેવામાં આવે છે.

હલાલ જાનવરને અલ્લાહ તઆલાની નઝદીકી મેળવવાના હેતુએ ઝબડ કરવાની પ્રથા જગતના અસ્તિત્વકાળથી જ પ્રચલિત છે. સૌપ્રથમ કુર્બાની જગતના પ્રથમ માનવી અને અલ્લાહપાકના પ્રથમ નબી હઝરત આદમ (અલૈ.)ના હાબિલ અને કાબિલ નામી બે પુત્રોએ આપી. તફસીર ઈબ્ને કથીરમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રહી.)થી રિવાયત છે કે, હાબિલે એક ઘેટાની અને કાબિલે પોતાના ખેતરના પાકમાંથી અમૂક હિસ્સાની કુર્બાની આપી.

કુર્બાની હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામના યુગથી આજ દિન સુધી દરેક કૌમ અને ધર્મમાં પ્રચલિત છે. “વલિ કુલ્લિ ઉમ્મતિન જઅલના મનસકન્ લિયઝકુરુસ્મલ્લાહિ અલામા રઝકહુમ” અર્થાત્ : અને પ્રત્યેક ઉમ્મતના માટે અમે કુર્બાની જરૂરી ઠેરવી છે કે, જેથી તેઓ તે જાનવરો પર જે તેઓને અલ્લાહપાકે અર્પણ કર્યા છે, અલ્લાહપાકનું નામ લે.

હિન્દુ ધર્મના વેદો (ધાર્મિક પુસ્તકો), યહૂદીઓની તૌરાત કે ઈસાઈ-ઓની ઈન્જીલ (જુનો કરાર-નવો કરાર), બલ્કે ગમે તે ધર્મના ધાર્મિક પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરો તો એ હકીકત સાવ સ્પષ્ટ થઈ જશે કે, દરેક ધર્મ પુસ્તકમાં કુર્બાનીનું વર્ણન અને તેના સુકાર્ય હોવાની સાબિતી પ્રાપ્ય છે.

ડૉક્ટર રાજેન્દ્રલાલ મિત્રા (એલ.એલ.ડી.સી.આઈ.એ.) જેઓ કલકત્તા હિન્દુ સોસાયટીના એક નામાંકિત મેમ્બર રહી ચૂક્યા છે. તેઓ પોતાના પુસ્તક “એન્ડોએરનેસ” ભાગ-૧, પૃષ્ઠ-૩૫૪ પર “બીફ ઈન ઈનેશન્ટ ઈન્ડીયા” (પુરાતન ભારતમાં ગાયનું માંસ)ના શિર્ષક હેઠળ લખે છે કે, ધર્માત હિન્દુઓ આલોકથી પરલોકગમનમાં ગાયના માંસને

સાથે લઈ જવું અતિ જરૂરી સમજતા હતા. એટલે સુધી કે, શબની સાથે બાળવા માટે હંમેશા એક ગાયની પણ કુર્બાની કરવામાં આવતી હતી. ડૉક્ટર સાહેબ લખે છે કે, વેદોમાં અનેક જગ્યાએ આ રિવાજનું વર્ણન છે. જેને હિન્દુ સમાજની પરિભાષામાં “ગોમેદા” કહેવામાં આવે છે.

યજુર્વેદમાં વિવિધ દેવી-દેવતાઓ માટે ક્યા ક્યા પ્રકારના જાનવરોની કુર્બાની કરવામાં આવે, તેનું સવિસ્તૃત વર્ણન જોવા મળે છે.

એ જ પ્રમાણે ખ્રિસ્તીઓના ધર્મ પુસ્તક “બાઈબલ”થી પણ કુર્બાનીની સાબિતી પુરવાર થાય છે. બલ્કે કુર્બાની તો ખ્રિસ્તી ધર્મનો આધારસ્થંભ કહી શકાય. ઈજીપ્તે મત્તા ભાગ-૫, આયત-૨૩માં હઝરત મસીહ (અલૈ.)નું આ કથન મૌજૂદ છે કે, જો તુ કુર્બાની કરવાના સ્થળે પોતાની મન્રત અર્થાત્ પોતાની કુર્બાની લઈ જાય અને ત્યાં તને યાદ આવ્યું કે, તારો ભાઈ તારાથી નારાજ છે, તો તે સ્થળે જ પોતાની કુર્બાની છોડી પાછો ફર. પ્રથમ પોતાના ભાઈ સાથે સુલેહ કર, ત્યાર બાદ કુર્બાની કરજે.

એ જ પ્રમાણે યહૂદીઓના ધર્મ પુસ્તક “તૌરાત”માં હઝરત નૂહ (અલૈ.), હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) અને હઝરત યઅકૂબ (અલૈ.)નું પોત-પોતાના સમયમાં વિવિધ પ્રકારના જાનવરોની કુર્બાની કર્યાનું વર્ણન તથા હઝરત સુલયમાન (અલૈ.) વિશે ૨૨૦૦૦ વાછરડા અને એક લાખ વીસ હજાર ઘેટાની કુર્બાની કર્યાનું વર્ણન મૌજૂદ છે.

કુર્બાની ઈસ્લામિક દૃષ્ટિએ એક મહાન ઈબાદત છે.

કુર્બાનીના જાઈઝ હોવા પર અખિલ મુસ્લિમ સમાજનો એકમત છે. અલબત્ત, તેના વાજિબ કે સુન્નત હોવા બાબત અનેક મત જોવા મળે છે.

કુર્બાનીની ફઝીલત માટે ફક્ત એટલું જ કાફી છે કે, કુર્બાનીને પૃથ્વીના પાલનહારે ઈસ્લામના પ્રતિકોમાંથી એક પ્રતિક (નિશાની) બનાવ્યું છે. આ મહાન ઈબાદતને “સુન્નતે ઈબ્રાહીમી” અને “સુન્નતે મુહમ્મદી” પણ કહેવામાં આવે છે. તદુપરાંત, એની મહત્વતા, યોગ્યતા કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ અને ઉમ્મતના બહુવર્ગિય મંતવ્યથી પુરવાર થાય છે.

કુરુઆનમાં સૂરએ હજમાં અલ્લાહપાક ઈશાદ કરમાવે છે : “**વલ-બુદ્દ**
જઅલ્લાહા લલુમ મિલ શઆઈરિલ્લાહ” અર્થાત્ : અને કુર્બાનીના ઉંટોને
 અમે તમારા માટે અલ્લાહપાકના નામની નિશાની ઠેરવ્યા છે. કુર્બાની
 અલ્લાહપાકના નામની નિશાની અર્થાત્ અલ્લાહપાકના દીનની નિશાની છે.

અલ્લાહ જલ્લ શાનહુએ પોતાના ખલીલ હઝરત ઈબ્રાહીમ (અલૈ.)
 તથા તેમના કુટુંબના સભ્યો હઝરત હાજરા અને હઝરત ઈસ્માઈલ
 (અલૈ.)ના કાર્યોને અમર બનાવવા માટે હજજ અને તેની વિભિન્ન ક્રિયા-
 ઓમાં શામેલ કરી ઈસ્લામના અનુયાયીઓને તે કાર્યોના અમલીકરણનો
 આદેશ આપ્યો છે. જેમકે સફા-મરવહની સઈ કરવી, ત્રણેવ જમરાની
 રમી કરવી, તવાફ કરવો અને કુર્બાની કરવી વગેરે.

ખલીલુલ્લાહિ કાર્યોમાંથી કેવળ કુર્બાની જ એક એવું કાર્ય છે, જેને
 અલ્લાહ તઆલાએ દીનના પ્રતિકનું બિરૂદ અર્પણ કર્યું છે.

કુરુઆન શરીફમાં અનેક જગ્યાએ કુર્બાનીનો આદેશ છે. સૂ.કવષરમાં
 આપ (સલ.)ને ઉદેશીને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં હુકમ કરવામાં આવ્યો કે, “**ફસલ્લિ**
લિરઝિઝ વઘ્હર” અર્થાત્ : તમે પોતાના પરવરદિગાર માટે નમાઝ પઢો
 અને કુર્બાની કરો. તદ્દુપરાંત, હુજૂરે કદી પણ કુર્બાનીનો ત્યાગ નથી કર્યો.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર (રદી.) ફરમાવે છે કે, હુજૂરે અકરમ
 (સલ.) મદીના મુનવ્વરહમાં ૧૦ વર્ષ રહ્યા અને પ્રતિવર્ષ કુર્બાની કરતા
 રહ્યા. (તિરમિઝી શરીફ)બલ્કે આપ (સલ.)એ કુર્બાનીના દિવસોમાં પ્રવાસમાં
 પણ કુર્બાનીનો ત્યાગ નથી કર્યો.

આપ (સલ.)એ હિ.સ.૧૦માં અંતિમ હજજ અદા ફરમાવી. જેને
 “હજજતુલ વિદાઅ” કહેવામાં આવે છે. રિવાયતોમાં આવે છે કે, આપ
 (સલ.)એ આ હજજમાં ૧૦૦ ઉંટોની કુર્બાની આપી હતી. જેમાંથી ૬૩
 ઉંટોની સ્વજાતે અને બાકી ઉંટોની કુર્બાની હઝરત અલી (રદી.)ના હસ્તે
 થઈ. આપ (સલ.)ના મુબારક અમલથી એ પણ સાબિત થાય છે કે, વધુથી
 વધુ કુર્બાનીઓ આપવી જોઈએ.

હઝરત બરાઅૂ ઈબ્ને આઝિબ (રહી.) ફરમાવે છે કે, હુઝૂર (સલ.) એક વેળા બકરહ ઈદના દિવસે સહાબાએ કિરામને સાથે લઈ મદીના શરીફના કબ્રસ્તાન ‘બકીઅ’ તરફ તશરીફ લઈ ગયા. ત્યાં જઈને એક મેદાનમાં પ્રથમ ઈદની નમાઝ પઢ્યા. ત્યાર બાદ જનમેદનીને સંબોધીને ફરમાવ્યું કે, આજના દિવસે આપણું પહેલું કામ ઈદની નમાઝ પઢવું છે, ત્યાર બાદ કુર્બાની કરવું. જેણે આ પ્રમાણે અમલ કર્યો, તેણે અમારા તરીકા અનુસાર કર્યું. અને જેણે નમાઝથી પહેલા ઝબહ કર્યું, તેની કુર્બાની કબૂલ-પાત્ર નથી, બલ્કે તે માત્ર ખાવા પુરતો ગોશત છે. કુર્બાની અને તેના સવાબ સાથે એનો કોઈ સંબંધ નથી. (બુખારી શરીફ)

મઝહૂર હદીષ શરીફમાં આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે કુર્બાનીના કાર્યને પોતાનો તરીકો અર્થાત્ સુન્નત બતલાવી. સારાંશ કે, આપના કથન અને કાર્યથી કુર્બાનીનું “સુન્નતે મુહમ્મદી” હોવું પુરવાર થાય છે.

અન્ય કૌમો પુરાતનકાળથી પોતાના દેવી-દેવતાઓના નામે કુર્બાનીઓ કરતી આવી છે. પરકૌમોમાં આ પ્રથાનો ફલસફો એ રહ્યો છે કે, આ પ્રમાણે દેવી-દેવતાઓના નામે કુર્બાની કરવાથી તેમના ક્રોધથી બચી શકાય. અને તેમનો પ્રેમ મેળવી શકાય. એ જ પ્રમાણે ઈસ્લામથી પહેલાં અરબના કાફિરો પણ વિભિન્ન પ્રકારના જાનવરોની કુર્બાની કરી તેનું લોહી તથા ગોશત વિગેરે ખાન-એ-કઅબાની દીવાળો તથા તે વખતે ત્યાં જે મૂર્તિઓ હતી, તેના પર લગાડી દેતા હતા. અને તેઓની માન્યતા એ હતી કે, આ પ્રમાણે અમારી કુર્બાની અલ્લાહ તઆલાના દરબારમાં કબૂલપાત્ર થઈ જાય છે.

ઈસ્લામે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આદેશ આપ્યો છે કે, “લંચ યનાલલ્લાહ લુહુમુહા વલા દિમાહિહા વલાકિંચ યનાલુહુવકવા મિન્કુમ” અર્થાત્ : અલ્લાહ તઆલા પાસે ન તે પશુઓનું ગોશત પહોંચે છે, અને ન તેમનું લોહી. પરંતુ તમારી પરહેઝગારી તેની પાસે પહોંચે છે.

મઝહૂર આયતે કરીમામાં કુર્બાનીનો ફલસફો બતલાવવામાં આવ્યો છે કે, જાનવર ઝબહ કરી માત્ર ગોશત ખાવા-ખવડાવવાથી કે તેનું લોહી

વહેવડાવવાથી અલ્લાહ તઆલાની ખુશનૂદી મળતી નથી. તેમજ એ ગોશ્ત કે લોહી તેના દરબારમાં પહોંચતું નથી. તેને ત્યાં તો તમારા દિલની પરહેઝગારી અને અદબ પહોંચે છે કે, કેવા ઉમંગ અને હોશથી એક કિંમતી વસ્તુને તેના નામ પર કુર્બાન કરી જાહેર કર્યું કે, અમે પોતે પણ તમારા માર્ગમાં કુર્બાન થવા તૈયાર છીએ. એ જ તકવા છે, જેનાથી અલ્લાહપાકની ખુશનૂદી પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ આ આયતથી કુર્બાનીનો ઈન્કાર સાબિત થતો નથી.

હઝરત આયશા (રદી.)થી રિવાયત છે કે, હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, કુર્બાનીના દિવસે કુર્બાનીથી વધુ શ્રેષ્ઠ અને પસંદ અલ્લાહ તઆલાના નઝદીક માણસનો કોઈ અમલ નથી. નિઃશંક, કિયામતના દિવસે (તેની આ કુર્બાની) સીંગ, વાળ અને ખળીઓ સહિત અલ્લાહ તઆલા સમક્ષ રજૂ થશે. અને જે કુર્બાની પૂરી નિખાલસતાથી આપવામાં આવે, જમીન પર તેનું લોહી વહે તે પહેલાં કબૂલપાત્ર થઈ જાય છે.

એક હદીષ શ.માં છે કે, જે વ્યક્તિ શક્તિશાળી હોય, તે જરૂર કુર્બાની કરે. હુઝૂર (સલ.)એ આ પ્રમાણે પણ ફરમાવ્યું છે કે, જે વ્યક્તિ શક્તિશાળી હોવા છતાં કુર્બાની ન આપે, તે અમારી ઈદગાહ પાસે પણ ન આવે.

એક હદીષ શરીફમાં હુઝૂર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે ઈર્શાદ ફરમાવ્યો કે, તમો પોતાની કુર્બાનીઓની સેવા-ચાકરી કરી બરાબર તૈયાર કરો. કારણકે (કિયામતના દિવસે) આ કુર્બાનીના જાનવર પુલસિરાત પર તમારી સવારી બનશે. ઈબ્ને અબ્બાસ (રદી.)થી રિવાયત છે કે, હુઝૂરે અકરમ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, ઈદના દિવસે ચાંદીના કલદાર રૂપિયા ખર્ચવા પણ કુર્બાની કરવાથી અફઝલ નથી.

પ્રાકૃતિક નિયમાનુસાર શિકારી પક્ષીઓ નાના પક્ષીઓનો, દરિયાઈ જાનવરો તથા મોટી માછલીઓ નાની માછલીઓનો તથા વાઘ, વરૂ, સિંહ, ચિત્તા જેવા શિકારી જાનવરો જંગલી જાનવરોનો, કરોળિયો માખીનો તો બિલાડી ઉંદરનો શિકાર કરે છે. સારાંશ કે, અલ્પ નિર્બળ (કમઝોર) મખ્લૂક પોતાનાથી સબળ શ્રેષ્ઠ (તાકતવર) મખ્લૂક માટે કુર્બાન થાય છે.

આ પ્રાકૃતિક નિયમથી સાબિત થાય છે કે, જીવ હત્યાની પ્રક્રિયાને હિંસા કે અત્યાચાર કહેવું યોગ્ય નથી.

“જીવ હત્યા પાપ છે”ના સૂત્રધારો ચાંચણ, માંકડ, કીડી-મકોડી કે ઈતર જીવાણુઓ તથા ખેતીમાં પડતી જીવાત કે ઈયળનો નાશ કરવા ડીડીટી, ટીક દવેન્ટી, ડાલ્ફ, બગડોલ, રોગર, ઝોલોન, નુવાકોન કે અન્ય જંતુનાશક દવાઓ છાંટવાનું સુકાર્ય કરે છે, તથા પ્રતિવર્ષ યુદ્ધના ધોરણે “મેલેરીયા નાબૂદી સમાહ” ઉજવી અસંખ્ય મચ્છરોનો નાશ કરે છે. તથા સાંપ-વીછી જેવા ઝેરી જાનવરોને મારી નાખે છે, ત્યારે શું તેઓ ભૂલી જાય છે કે, અમારૂં આ કૃત્ય પ્રાણીઓ માટે “જીવન અર્પિત” નહીં, બલ્કે “જીવ હત્યા”યુક્ત એક હિંસક કૃત્ય છે.

ભારતિય વૈજ્ઞાનિક સુભાષચંદ્ર બોઝે વનસ્પતિને પણ સજીવ સાબિત કરી છે. તથા પાણીમાં પણ અસંખ્ય જીવજંતુઓ (બેક્ટેરીયા)નું અસ્તિત્વ વિજ્ઞાને સાબિત કર્યું છે. માટે શાકભાજી, ફળફળાદી અને પાણી તથા દરેક પ્રકારના પીણાં ગટગટાવવાથી બલ્કે દવાઓ પીવાથી પણ જીવ હત્યાના પાપી પુરવાર થઈશું. એ જ પ્રમાણે ચામડાના જોડા-ચંપલ, લેડીઝ હેન્ડ બેગ, પોકેટ, લેપટોપ બેગ, ટ્રાવેલ બેગ, બેલ્ટ વગેરે સંખ્યાબંધ ચામડાની આઈટમો બનાવનાર, વેચનાર, તેમના એજન્ટો, કારખાનેદાર તથા તેમાં મજૂરી કરનાર બધા જ આ જીવ હત્યા અને તે પણ વાછરડાના ચામડા (કાફલેધર)માં ભાગીદાર છે.

ચામડા સિવાય ચરબીથી બનતી વસ્તુઓ બિસ્કીટો, ટૂથપેસ્ટો, ચમકદાર મિઠાઈઓ વગેરે સંખ્યાબંધ આઈટમો વાછરડાની ચરબીથી જ બનાવવામાં આવે છે.

અલ્કબીર (નામ મુસલમાની પણ પાકડા જૈન વણિક) જેવા હજજારો સ્લોટર હાઉસો (કતલખાનાઓ) ભારતમાં દરરોજ લાખોની સંખ્યામાં ગાય, વાછરડા વગેરે કાપી દેશ-વિદેશમાં ગોશ્ત સપ્લાય કરે છે. અને સરકારો તરફથી તેમને લાયસન્સો પણ મળેલા છે. આ બધા જ જીવ હત્યાના

મહા પાપમાં સંડોવાયેલા છે.

જીવ હત્યાનો અર્થ સજીવ પ્રાણીનો ઈરાદાપૂર્વક પ્રાણ લેવો થાય છે, તો અકલમંદો ઈરાદાપૂર્વક આ મહાન પાપ કરતાં કેમ અચકાતા નથી ?

સૃષ્ટિની શ્રેષ્ઠ મપ્લૂક માનવ છે. સર્જનહારે સૃષ્ટિનું સર્જન તેની જરૂરિયાતોના નિવારણકાજે કર્યું છે. ખુદા તઆલાએ દુનિયાની દરેક ચીજો માનવીના તાબામાં આપી એ સંકેત આપ્યો છે કે, જેમ આ ચીજો તારી આજ્ઞાધીન છે, તેમ તુ મારો આજ્ઞાપાલક બન.

દરેક પ્રકારના પ્રાણીઓને અલ્લાહ તઆલાએ માનવી માટે પેદા કર્યા છે. કોઈને સવારી માટે, તો કોઈને સામાનનો બોજો ઉપાડવા માટે, કોઈને ખેતીકામ માટે, તો કોઈને અન્ય જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટે માધ્યમરૂપે. જ્યારે પાલનહારે હલાલ જાનવરોના ગોશ્ત ખાવાની છૂટ આપી, તો તેમનો ગોશ્ત ખાવામાં કે તેમની કુર્બાની કરવામાં અત્યાચાર કેવો ? અને તે છતાં જો આ કાર્ય દયા વિરૂદ્ધ છે, તો હું કહીશ કે, મુસ્લિમ સમાજ સ્વાદવૃત્તિને સંતોષવા ખાતર નહીં, બલ્કે પોતાના ધાર્મિક દૃષ્ટિકોણ મુજબ ખુદાઈ આદેશને સ્વાધિન રહી કુર્બાની કરે છે, પણ દયાભાવનું પ્રદર્શન કરતા શાકાહારી મહાનુભાવોથી હું એમ પૂછું કે, શું કૃપાવૃત્તિ ફક્ત તેમનો વધ ન કરવામાં જ છે ? જો પ્રાણીઓની કતલ દયા વિરૂદ્ધ છે, તો સવારી કે ખેતીકામ, બોજો ઉપાડવા કે તેમનું દૂધ મેળવવાના આશયે તેને પોતાના તાબામાં રાખવું શું દયા વિરૂદ્ધ નથી ?

તદુપરાંત, અલ્લાહપાક જ્યારે સૃષ્ટિનો સર્જક અને સૃષ્ટિની પ્રત્યેક ચીજનો માલિક છે, તો તેને પોતાની માલિકીમાં મરજી મુજબ વહીવટ કરવાનો સંપૂર્ણ હક છે. અને તે પોતાની મિલ્કતમાં બીજાને પણ પોતાની મરજી મુજબ વહીવટનો પાવર આપી શકે છે.

મુસલમાનો કુર્બાનીના જાનવરોને અલ્લાહ તઆલાના નામે જ ખુદાઈ આદેશાનુસાર ઝબહ કરે છે. તેમાં અત્યાચારનો સુત્રોચ્ચાર શા માટે ?

મુસ્લિમો તો કુર્બાનીના નામે કેવળ પશુઓની જીવ હત્યા કરે છે, પણ આ ટીકાકારો તો ભાષા, પ્રાંત કે નાત-જાતના નામે જીવ હત્યા (માનવ હત્યા) કરતાં પણ શરમ અનુભવતા નથી.

કુર્બાનીને બિનવ્યાજબી ઠેરવતા “બ્રહ્માકુમારીઝ”ના હિમાયતીઓ સાંભળો ! “મનુસ્મૃતી”માં લખ્યું છે કે, જ્યારે બ્રાહ્મણ પુત્ર કાશીથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી પાછો ફરે, તો તેના પિતા ગાયની કતલ કરી તેના તાજા ચામડાને પુત્રના શરીરે લપેટી તેનું સ્વાગત કરે. “ચજુર્વેદ” અધ્યાય નંબર-૪૪, મંત્ર નંબર-૨૭માં છે કે, ગાયો બ્રહ્મેશ્વીના નામે કુર્બાન કરવામાં આવે. “મનુશાસ્ત્ર”માં લખ્યું છે કે, સૂર્યના ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયણકાળમાં કુર્બાની કરવું અને ખાવું ફર્ક છે. “ઋગ્વેદ”માં પણ કુર્બાનીનું વર્ણન છે. અને “સત્ પંથ” અધ્યાય નંબર-૪૪માં તો એટલે સુધી છે કે, આ દુનિયામાં વૈદના આદેશાનુસાર જે કુર્બાની થાય છે, તેને નાહક રક્તપાત સમજવામાં ન આવે.

કુર્બાની આપણને એ પયગામ આપે છે કે, જેમ હું પાલનહારના નામ પર સ્વજાતે કુર્બાન થાઉં છું, તેમ હે કુર્બાની આપનાર ! તું પણ તે જ ખુદા તઆલાના નામ પર પોતાનું સર્વસ્વ કુર્બાન કરવા સદા તત્પર રહેતા શીખ.

કુર્બાની આપણને એ પણ પયગામ આપે છે કે, જેમ હું આ જગત પટ પર પોતાની જીંદગીના દિવસો વિતાવી અલ્લાહપાકના દરબારમાં જઈ રહી છું, તેમ હે કુર્બાની કરનાર ! તારે પણ પાલનહારના દરબારમાં દુનિયાની જીંદગી પૂરી કરી આવવાનું છે. જેમ હું અલ્લાહપાકના નામ પર કુર્બાન થઈ જઈ રહી છું, તેમ તું પણ અલ્લાહપાક અને તેના દીન પર કુર્બાન થઈ આવજે.

કુર્બાનીનો એક પયગામ એ પણ છે કે, જેમ હું તારી સ્વાધીનતા સ્વીકારી તારી ઈચ્છા પ્રમાણે મારી જીંદગીનું સમર્પણ કરી રહી છું, તેમ હે કુર્બાની કરનાર ! તું પણ તારા માલિકનો સ્વાધિન બની તેના પ્રત્યેક આદેશાનુસાર પોતાના જીવનને ગુજારનારો બન.

આ કુર્બાની આપણને એ પણ પયગામ આપે છે કે, તમો અલ્લાહપાકના આજ્ઞાધિન બનો. ખુદાઈ આદેશ મુજબ પોતાનો કિંમતી સમય પોતાના વિચારો, હૃદયઉર્મિઓ, જાન-માલ અને પોતાની પ્યારામાં પ્યારી વસ્તુની કુર્બાની માટે સદા તૈયાર રહો, બલકે જો સમયની માંગ ખુદાપાકના દીન ખાતર તમારી જાન માંગે તો તે પણ સહર્ષ કુર્બાન કરી દો.

કુર્બાનીનો એક પયગામ એ પણ છે કે, હે કુર્બાની કરનાર ! તુ મારી કુર્બાની જેમના સ્મરણમાં કરી રહ્યો છે, તે મહાન વિભૂતિ (હઝ. ઈબ્રાહીમ અલયહિસ્સલામ)ના જીવનને નજર સમક્ષ રાખી પોતાનું જીવન ગુજારતાં શીખ. તે મહાન વિભૂતિએ જે ધૈર્ય, હિંમત, નિખાલસતા અને સ્વાધિનતાપૂર્ણ જીવન ગુજારી અમર નામના મેળવી, તુ પણ તેમના જેમ અલ્લાહપાક અને તેના દીન ખાતર નિખાલસતાસભર સ્વાધિનતાપૂર્ણ પોતાના સર્વાંગી જીવનની કુર્બાની આપી અમર બનતાં શીખ.

અલ્લાહ તઆલા આપણને આ પયગામથી બોધપાઠ લેવાની સદ્બુદ્ધિ આપે, આમીન.

હિજરત-આશુરહ-શહાદત ઈસ્લામી વર્ષનો આરંભ

ઈસ્લામી કેલેન્ડર પ્રમાણે હિજરી ૧૪૩૫ પુરૂ થઈ નવા ઈસ્લામી વર્ષનો પ્રારંભ થઈ રહ્યો છે, જે આપણને ઘણી બધી બોધદાયક નસીહતો અને ઐતિહાસિક પ્રસંગોની યાદ તાજી કરાવી રહ્યું છે.

વર્ષની સમાપ્તિ અને નવા વર્ષનો આરંભ સૌપ્રથમ સમયની કફ્ર કરવાની પ્રેરણા આપે છે કે, જીવનના કિંમતી દિવસો આ પ્રમાણે પસાર થઈ એક દિવસ ફાની જગતને અલવિદાઅ કહેવાની છે. દરરોજ ખબર આવે છે કે, ફલાણી વ્યક્તિનો ઈન્તિકાલ થઈ ગયો, પરંતુ આપણી ગફલત છે કે એક કાને સાંભળી બીજા કાનેથી કાઢી નાંખીએ છીએ. જાણે કે આપણને તો મૌત આવવાનું જ નથી.

ઈસ્લામી કેલેન્ડરના આરંભિક ઇતિહાસની વાત કરીએ તો એમ બન્યું કે અમીરુલ મુઅમિનીન હઝરત ઉમર (રદી.)ના ખિલાફતકાળમાં એક પત્ર આવ્યો, જેના ઉપર તારીખ તો લખેલી હતી, પરંતુ વર્ષ લખેલું ન હતું. તો હઝરત ઉમર (રદી.)એ સહાબાએ કિરામથી મશવેરો કર્યો, જેમાં ઈસ્લામી વર્ષના આરંભ વિશે ચર્ચા થઈ. કોઈએ હુઝૂરે અકરમ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના જન્મના વર્ષથી ઈસ્લામી વર્ષનો આરંભ કરવાનું સૂચવ્યું, તો કોઈએ ફત્હે મક્કા મુકર્રમહથી, તો કોઈએ બીજા મહત્વના બનાવો ધ્યાનમાં રાખી જે તે વર્ષ સૂચવ્યું. ઘણી ચર્ચા વિચારણાના અંતે હઝરત ઉમર (રદી.)એ પોતે મક્કા મુકર્રમહથી મદીના શરીફ હિજરતના બનાવને અતિ મહત્વ ગણાવી ઈસ્લામી વર્ષની શરૂઆત માટે નક્કી કર્યું. અને ઉમ્મતે મુસ્લિમાએ સર્વાનુમતે તેને સહર્ષ વધાવી લીધું. ઈસ્લામી ઇતિહાસના ઘણા બધા ખુશીના પ્રસંગો છોડી હિજરત જેવા અતિ કઠિન અને દુઃખદાયક બનાવને મહત્વપૂર્ણ બનાવી હઝરત ઉમર (રદી.)એ મુસ્લિમોને દિશાસૂચન કરી આપ્યું કે, જે કૌમ ખુશી અને રાહતના અવસરોને યાદ રાખી જશન અને તહેવારો મનાવવામાં મગ્ન રહે છે, તેની પડતી ઘણી જલ્દી આવી જાય છે. એશ-આરામ અને ભૌતિક સામાનોમાં રચ્યા પચ્યા રહિ તેમની જવાંમદી, હિંમત, કૌશલ્ય અને મહેનતની આદત ધૂટી જાય છે. અને તે કૌમ જાહેરી ચમક દમકમાં ગુમ થઈ પોતાનું અસ્તિત્વ ગુમાવી આપે છે. જીવંત કૌમ હંમેશા મહેનત અને મુજાહદાને યાદ રાખે છે. ઈકબાલ મર્દુમના શબ્દોમાં :

આ તુજકો બતાઉં મેં તકદીરે ઉમમ કયા હૈ

શમ્સીરો સિનાન અવ્વલ તાઉસો રબાબ આખિર

હિજરતનો અર્થ છોડવું થાય છે. જેમાં અલ્લાહપાકને રાજી રાખવા માટે બંદાઓ તરફથી આવતી બધી જ તકલીફો અને મુસીબતો વેઠવાની હોય છે. તેમાં આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ અને સહાબાએ કિરામની જેમ કદી પોતાની જાન-માલ અને પ્યારુ વતન પણ છોડવું શામેલ

છે. હદીષ શરીફમાં ગુનાહો છોડવાને પણ હિજરતના ઉપનામથી યાદ કરવામાં આવ્યું છે.

હિજરી વર્ષનો અંત અને નવા વર્ષનો આરંભ સહાબાએ કિરામ રહીયલ્લાહુ અન્હુમની આ મહાન કુર્બાની (જાન, માલ અને વતન છોડવા)ની યાદ તાજી કરાવે છે.

વર્ષના અંતે લોકો પોતાના ઘંધા-રોજગારનું સર્વે કરે છે. નફા-નુકસાનનો હિસાબ કરે છે. અને જ્યાંથી નુકસાન અને ખોટ થતી હોય, તેને દૂર કરવાની તથા નફો થતો હોય, તો તેનું પ્રમાણ વધારવાની કોશિષો કરે છે. સોચે વિચારે છે, તો એક મુસલમાન જેની જાન-માલનો સોદો જન્મતના બદલામાં થઈ જ ચૂક્યો છે. અને મૃત્યુ બાદ અલ્લાહ તઆલાના દરબારમાં એક-એક અમલનો બદલો મળવાનો છે. તેનું પણ આખિરતના વેપાર અને સોદાનું વર્ષ પુરૂ થઈ રહ્યું છે, તો આપણે દરેકે આપણા વર્ષભરની નમાઝો, રોઝા વિગેરેનો હિસાબ કરી ઈબાદતોમાં કોતાહિ અને ઉણપ રહિ ગઈ હોય તો અલ્લાહપાકની માફી માંગી, તે કોતાહિ દૂર કરવાની કોશિષ કરવી જોઈએ. આગલા વર્ષોના પ્રમાણમાં જો આ વર્ષે ઈબાદતોમાં વધારો થયો હોય, તો અલ્લાહ તબારક વ તઆલાનો શુક્ર અદા કરવો જોઈએ. કારણ કે કિયામતના દિવસે આપણા દરેક અમલથી આપણને માહિતગાર કરવામાં આવશે. બંદાઓ તો પોતાના કૃત્યોને ભૂલી ગયા હશે, પરંતુ અલ્લાહપાકના ફરિશ્તાઓએ બધાનો રેકૉર્ડ કર્યો હશે.

રવા હે ઉમ્ર ઔર ઈન્સાન ગાફિલ

મુસાફિર હે કે સોતા જાએ હે

૧૦મી મુહર્રમના દિવસ સાથે ઈસ્લામી ઇતિહાસ ખાસ કરીને હઝરતે અંબિયાએ કિરામ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના ઘણા મહત્વના બનાવો સંકળાયેલા છે. તેની સાથે એક બીજો મહત્વનો બનાવ સહાબીએ રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ અને જન્મતના જવાનોના સરદાર સય્યિદ હઝરત હુસૈન (રદી.)ની શહાદતનો દર્દનાક કિસ્સો પણ શામેલ છે.

રસૂલુલ્લાહ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના સહાબાએ કિરામે તથા આપના ખાનદાને જે કુરબાની ઈસ્લામને ચમકાવવામાં અને અલ્લાહપાકના બંદાઓને બંદાઓની ગુલામીમાંથી મુક્ત કરી ફક્ત અને ફક્ત એક અલ્લાહપાકના જ ગુલામ બનાવવા માટે આપી. હઝરત હુસૈન (રદી.) તે સમયે નાની ઉંમરના હતા, જેથી તેમાં શરીક ન થઈ શક્યા હતા, તો અલ્લાહપાકે કરબલાના મેદાનમાં આપની કુર્બાનીઓને કબૂલ ફરમાવી.

આપનું મદીના મુનવ્વરહથી ઈરાક જવું અને ઈસ્લામની અસલ શકલો સૂરત બદલવાવાળા લોકો સમક્ષ હિંમત, જવાંમદી અને ધૈર્યથી જમી રહેવું એ ઈસ્લામી ઈતિહાસનું એક સોનેરી પૃષ્ઠ અને અજોડ ઉદાહરણ છે. જો આ દાખલો ન હોત તો ઈસ્લામી ઈતિહાસ ઉપર એક કલંક રહિ જાત.

જ્યારે સમાજ અને સોસાયટીના સામૂહિક જીવનમાં બગાડ પેદા થઈ ગયો હોય, ત્યારે એક સમાજ સુધારકને હઝરત હુસૈન (રદી.)ની શહાદત સબક આપે છે. સામૂહિક બગાડના સમયે વ્યક્તિને તેની જવાબદારીનું ભાન અપાવે છે, અને સહારો આપે છે કે, ગુલામીના જીવન કરતાં મૌત બેહતર છે. દુન્યામાં ખુદાઈ બાદશાહતનું એલાન અને દૌલતો તાકતના નશાવાળાઓ સામે ધૈર્ય, સબ્ર અને મજબૂત દિલ રાખી જમી રહેવું એ હુસૈની કર્તવ્ય છે. ભૌતિક જીવનના આપણી જેવા લાલચી લોકોને હઝરત હુસૈન (રદી.)ની શહાદત યાદી અપાવે છે કે, દરેક હાલમાં જીવન જીવવાનું નામ ઝિંદગી નથી. બલ્કે,

કભી જાં ઔર કભી તસ્લીમે જાં હે ઝિંદગી

હઝરત હુસૈન (રદી.)ની જાહેરી અસફળતાની તુલનામાં સામા પક્ષની બધી જ જાહેરી ફતહ અને સફળતાઓ શર્મજનક અને ભોંઠપવાળી લાગે છે. જેનો તેમને એહસાસ થઈ ગયો હતો.

ઝોરે બાતિલ કુવ્વતે ઈમાં દબા શકતા નહીં

સર કટા શકતા હે મુઅમિન સર જુકા સકતા નહીં

મુહર્રમનો અર્થ અઝમત અને સન્માનપાત્ર થાય છે. ઈસ્લામ પૂર્વે

તેની પવિત્રતાને લઈ આ મહિનામાં લડાઈ-ઝઘડાથી લોકો દૂર રહેતા હતા. ઈસ્લામે પણ તેની પવિત્રતામાં ઔર વધારો કર્યો. આ મહિનામાં આપ (સલ.) વધુ પ્રમાણમાં રોઝા રાખતા હતા, બલ્કે અમુક ઉલ્લાહને કિરામતના મંતવ્ય પ્રમાણે રમઝાનના રોઝા ફર્જ થવા પહેલાં આશુરાહનો રોઝો રાખવો ફર્જ હતો. હિજરત કર્યા બાદ યહૂદીઓને આ દિવસે રોઝા રાખતા જોયા તો આપ (સલ.)એ આશુરાહની સાથે નવમી અથવા અગ્યારમી તારીખનો રોઝો રાખવાનો હુકમ ફરમાવ્યો. આપણે વિચારવાનું છે કે, જ્યારે ઈબાદતમાં તેમની સાથે મળતાપણું પસંદ નથી ફરમાવ્યું, તો પછી રસ્મો રિવાજ અને સામાજિક જીવનમાં તેમનું અનુકરણ કરવું કેવી રીતે હુઝૂરે અકરમ (સલ.)ને પસંદ હોય શકે છે ?

હઝ. હુસૈન (રદી.)નું જીવનચરિત્ર દર્શાવતી ભરોસાપાત્ર કિતાબોમાં લખ્યું છે કે, જ્યારે આપને પોતાની શહાદતનું સંપૂર્ણ યકીન થઈ ગયું, તો આપે જે વસીયતો કરી તેમાં મહત્વની વસીયતમાં આ ફરમાવ્યું : “જ્યારે હું શહાદત પ્રાપ્ત કરું તો કોઈ મારી મૌતને લઈ પોતાના ગિરેબાન ન ફાડે, અને ગાલ ઉપર તમાચા ન મારે તથા પોતાનો ચહેરો ઝખ્મી ન કરે.” આજે તાઝીયા લઈને ફરનારા ભાઈઓ વિચારે કે, તે હઝ. હુસૈન (રદી.)ના અંતિમ ઉદ્દગારોની વિરૂધ્ધ કરી તેમના રૂહને કેટલો સદમો પહોંચાડી રહ્યા છે. તથા તેમના મહબૂબ નાના અને આપણા પ્યારા આકા જનાબ નબીએ અકરમ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લના આ ફરમાનની પણ વિરૂધ્ધ કૃત્યો કરી રહ્યા છે, જેમાં આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, જે માણસ ગાલ ઉપર તમાચા મારે, ગિરેબાન ફાડે અને જાહિલિયતની જેમ અવાજ લગાવે તે અમારામાંથી નથી. [બુખારી શરીફ]

ત્રણ દિવસ કરતાં વધુ શોક મનાવવાની હુઝૂરે પાક સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે મનાઈ ફરમાવી છે. આ પ્રમાણે ફરનારને રસુલુલ્લાહ (સલ.) પોતાના દીનથી દૂર ફરમાવી રહ્યા છે.

એક રિવાયતમાં હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, અલ્લાહ તઆલાએ મને રહમતવાળો તથા સઘળા જગતો માટે હિદાયતનો માર્ગદર્શક બનાવી મોકલ્યો છે. અને મને હુકમ કર્યો છે કે, હું નાચગાનના વાજિંત્રો, ઢોલ, પીપોડીઓ વગેરેને મિટાવી દઉં. [મુસ્નદ અહમદ]

હઝરત ઝૈનુલ્આબિદીન (રહ.) (હઝરત હુસૈન રદી.ના નેક અને ખુશુર્ગ સાહબઝાદા)એ જ્યારે હઝરત હુસૈન (રદી.)ના હત્યારાઓને રડતા જોયા તો ફરમાવ્યું કે, “આ લોકો તો રડી રહ્યા છે, પછી અમારા ખાનદાનની સામૂહિક હત્યા કોણે કરી ?”

તાઝીયાદારી જો ઈસ્લામી અમલ હોતે તો હઝરાતે સહાબાએ કિરામ તથા અવલિયાએ ઈઝામથી જરૂર તેની સાબિતી મળતે, પરંતુ જે અમલ ઈસ્લામના આરંભિક સાડા ત્રણસો વર્ષ સુધી કોઈએ પણ ન કર્યો હોય, અને ઉપર હિજરીમાં મુઈઝઝુ-દૃવલહના હુકમથી જેની શરૂઆત થઈ, જેને તે વખતના મુહદ્દિસીન, મુફસ્સિરીન અને ઉલમાએ કિરામ ખાસ કરીને હઝરત શાહ અ.કાદિર જીલાની (રહ.)એ બિલ્કુલ પસંદ નહીં કર્યું હોય તેવા બિન ઈસ્લામી રિવાજને કેવી રીતે પસંદ કરી શકાય...!

જરા વિચારીએ કે, શું આપણા માં-બાપ અને સગા-સબંધીઓની મૌતની વરસી આપણે આ પ્રમાણે બજારોના નાચગાન અને શેરીઓમાં ધુમ ધડાકા તથા બનાવટી ઘોડાઓ નચાવીને મનાવીએ છીએ ? નહીં અને હરગીઝ નહીં. તો પછી અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)ના નવાસા, આપના ફૂલ અને જન્મતના જવાનોના સરદાર સાથે આ પ્રમાણેનો વર્તાવ શું આપણી તેમના પ્રત્યે મુહબ્બત અને અઝમત દર્શાવે છે કે, પછી હઝરત ઝૈનુલ્આબિદીન (રહ.)ના શબ્દોમાં તેમના હત્યારાઓની નકલ કરી, તેમની સાથે ગુનાહમાં ભાગીદારી કરીએ છીએ ? કે આ પ્રમાણેની હરકતોથી તેમના દુશ્મનોની ખુશીમાં વધારા કરીએ છીએ. અલ્લાહપાક આપણને અહલે બૈતની ભરપૂર મુહબ્બત તથા કદર કરી તેમનું અનુકરણ કરવાની તૌફિક અતા ફરમાવે, આમીન.

આધુનિક યુગ અને ઈસ્લામી શરીઅત

માનવ જગતનો ઇતિહાસ દર્શાવે છે કે માનવીએ પોતાની સામાજિક આર્થિક અને રાજકીય જીવન વ્યવસ્થા માટે ઘણા કાયદાઓ અને નિયમો ઘડ્યા, જેમાં કાનૂની નિષ્ણાંતોએ પોતાની બુદ્ધિ કસી અને સમાજે તેને કબૂલ કર્યા, પરંતુ થોડો સમય પસાર થતાં તે જ કાયદાઓ જેને પવિત્ર સમજી અપનાવવામાં આવ્યા હતા. માનવીએ તેને ઠુકરાવી નવા કાયદાઓ અપનાવ્યા. આ પ્રમાણેની પ્રક્રિયા હજારો વર્ષોથી ચાલતી આવે છે.

જમીનદારીના આર્થિક શોષણથી તંગ આવી કોમ્યુનિઝમ અને રાજાશાહીના અમાનુષિ વર્તનથી ત્રાસી લોકશાહીની સ્થાપના કરવામાં આવી, છતાં સામાન્ય નાગરિકોની પરેશાનીઓમાં કોઈ ઘટાડો થયો નહીં, બલ્કે રોજબરોજ તેની વધારે અવદશા થઈ રહી છે.

સ્ત્રી શોષણથી બચવા નારી સ્વાતંત્રતાનો અવાજ બુલંદ કરવામાં આવ્યો તો બીજી નિતનવી તરકીબોથી તેમનું શોષણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. જેમાં સરકારી કે બિન સરકારી બધી જ સંસ્થાઓમાં તેમનું જે દમન થઈ રહ્યું છે, તેનો ઉપર છલ્લો અહેવાલ રોજ સમાચારોમાં વાંચીએ છીએ.

કાનૂની જગતનો ઇતિહાસ દર્શાવે છે કે માનવ સમાજના કાયદા કાનૂન તથા તેના તે મુલ્યો અને આદર્શો જેના આધારે કાનૂન ઘડવામાં આવે અને માનવ જીવન ઉપર તેને લાગુ પાડવામાં આવે આ પ્રમાણેની પ્રક્રિયા સૌ પ્રથમ ઈરાકમાં સામેરી નામના રાજાના યુગથી (ઈ.સ. પૂર્વે ૧૮૦૦ વર્ષ) આરંભ થઈ. સૈકડો બુદ્ધિશાળીઓ અને અર્થશાસ્ત્રીઓના દિમાગ ખપાઈ ગયા. પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે આજ સુધી માનવી પોતાની જીવન વ્યવસ્થાના નિતિનિયમો પામી શક્યો નથી. કહેવા પૂરતી જગતના બધા જ દેશોમાં કાનૂની સરકારો કાયમ છે. પરંતુ તે પોતાના હેતુમાં સંપૂર્ણ રીતે નિષ્ફળ છે.

પ્રખ્યાત કાનૂની નિષ્ણાંત પ્રો. ફ્યુલર (L.L. FULLER)ના શબ્દોમાં

કાનૂન હજુ સુધી પોતાને જ શોધી શક્યો નથી. શ્રી ફ્યુલરે એક પુસ્તક લખ્યું છે જેનું નામ કાયદો પોતાની શોધમાં (THE LAW IN QUEST OF IT SELF) રાખ્યું છે.

મોડર્ન યુગમાં આ વિષય ઉપર બુદ્ધિશાળી અને નિષ્ણાંત કાયદા-શાસ્ત્રીઓએ પોતાની બુદ્ધિ કસીને ઘણું જ લીટરેચર તૈયાર કર્યું છે. બલ્કે ચેમ્બર્જ ઈન્સાઈકલો પીડીયાના નિબંધ લખનારના શબ્દોમાં કાનુનને એક ભવ્ય વિષયનો દરજ્જો આપી ઘણી જ પ્રગતિ થઈ રહી છે. પરંતુ બધી જ કોશીષો વ્યર્થ જઈ રહી છે. બલ્કે એક કાયદા શાસ્ત્રીના શબ્દોમાં તમે દસ કાયદા શાસ્ત્રીઓને કાયદાની વ્યાખ્યા કરવાનું કહેશો તો તમારે અગિયાર જવાબો સાંભળવા તૈયાર રહેવું પડશે. આ વિરોધાભાસ એટલા માટે છે કે કાનૂની નિષ્ણાંતોને તે ચોકકસ બિંદુ અને પાયોજ નથી મળી શક્યો જેના ઉપર કાનુનની આધારશિલા રાખી શકાય. W. FRIEDMANNના શબ્દોમાં આ એક વાસ્તવિકતા છે કે યુરોપીય સંસ્કૃતિને આ પ્રશ્નનો કોઈ ઉકેલ હજુ સુધી મળી શક્યો નથી.

અમુક કાયદાશાસ્ત્રીઓએ એવા કાયદા અને નિયમોને કાનુન માનવાથી જ ઈન્કાર કર્યો જેમાં પ્રજાની ઈચ્છાઓને બુનિયાદી સ્થાન પ્રાપ્ત ન થયું હોય જેના કારણે એવા આદર્શ કાયદાઓ જેને બુદ્ધિજીવીઓ અને નૈતિકવાદીઓ સમાજકલ્યાણ માટે જરૂરી સમજતા હતા, પણ પબ્લિક વિરોધ ને લઈ લાગુ પાડી ન શક્યા. દાખલા તરીકે નશાબંધીનો કાયદો અમેરીકી સમાજના વિરોધને લઈ કાનૂની દરજ્જો પ્રાપ્ત ન કરી શક્યો. એ જ પ્રમાણે ઈંગ્લેન્ડમાં ખુનની સજામાં ફેરફાર કરવો પડ્યો. સજાતીય સબંધો જેવી અમાનવીય વૃત્તિને કાયદામાં લાવવી પડી. આ પ્રમાણે કાનુન વિષે અંધાધુંધ (RELATIVISAM) ફેરફાર થતો રહ્યો. અમુક કાયદા-શાસ્ત્રીઓએ બધાજ નિયમો છોડી ફક્ત ન્યાયને મહત્વ આપ્યું.

આ પ્રમાણે સેંકડો વર્ષોના અભ્યાસ અને ચિંતનમનન પછી પણ બુદ્ધિ-જીવીઓ આજ સુધી કાયદો ઘડવા માટે કોઈ પાયો નક્કી કરી શક્યા નથી.

આ લાંબા અનુભવે બુદ્ધિજીવી ઓને ધર્મ તરફ પાછા ફરવાનો માર્ગ મોકળો કર્યો છે. ભૂતકાળમાં કાનૂન ઘડવામાં ધર્મ ઘણો મહત્વનો ભાગ ભજવતો હતો જેમ કે પ્રખર કાનૂની ઇતિહાસકાર સર હેનરી મૈન (SIR HENRY MAINE) લખે છે કે “લેખિત રીતે વ્યવસ્થિત કોઈ કાનૂન ચીનથી લઈ પેરુ (PERU) સુધી હમોને નથી મલતો જે પોતાના આરંભકાળથી જ ધાર્મિક રિતરિવાજો અને માન્યતાથી સંકળાયેલો ન હોય. (EARLY LAW AND CUSTOM P. 5)

આ બધા જ અનથક પ્રયાસોનો રિમાર્ક કરતા આજ પરિણામ જાહેર થાય છે કે ન્યાયના ચોકકસ માપદંડને નક્કી કરવા માટે ધર્મથી માર્ગદર્શન મેળવવા સિવાય બધી જ કોશીશો વ્યર્થ છે અને ન્યાયને અમલી સ્વરૂપ આપવા માટે ફક્ત ધર્મની અર્પણ કરેલ બુનિયાદ જ પોતાની અનોખી અને આગવી પ્રતિભા સાથે લાભ કરી શકે છે. (LEGAL THEORY P.450)

આધુનિક વિજ્ઞાનની પ્રગતિ પછી માનવીએ એમ સમજી લીધું કે તેણે જગતની રચના અને નિર્માણનો છેલ્લો જાદુઈ નુસ્ખો પામી લીધો છે. હવે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીથી તે શાંતિમય, વૈભવશાળી, રળિયામણું, સૌભાગ્યપૂર્ણ, આનંદિત જીવન વિતાવશે જેના એ હજારો વર્ષથી સ્વપ્નો જોઈ રહ્યો હતો.

પરંતુ વિજ્ઞાનના અમલી અને કાર્યરિત વપરાશ પછી તેનું સ્વપ્ન છિન્ન ભિન્ન થઈ ગયું. વિજ્ઞાન ઘણી બધી પ્રગતિ લાવ્યું, પરંતુ સાથે તેણે ઘણા બધા વિકટ પ્રશ્નો પણ ઉપસ્થિત કર્યા. તેણે યુદ્ધની ખુવારીનું પ્રમાણ વધારી દીધું. પહેલું અને બીજું વિશ્વ યુદ્ધ અને ત્યાર પછીના બધા જ યુદ્ધો સંપૂર્ણપણે મોર્ડન ટેકનોલોજીનું પરિણામ છે જેણે ભૂતકાળના સઘળા નુકશાનોથી વધારે નુકશાન સર્જ્યું. તે સિવાય જીવનની પ્રત્યેક બાબતોમાં એવી ગુંચવણો અને વિકટ સમસ્યાઓ સર્જી, જેનું કોઈ સમાધાન શક્ય નથી.

આ વિકટ પરિસ્થિતિને લઈ ૧૯૮૯માં એક સેમીનાર યોજાયો જેનો વિષય હતો, વિજ્ઞાનનો અંત (The End of Science) આ સેમિનારના

આયોજકોએ તેના પરિચયપત્રમાં લખ્યું હતું કે જ્યારે આપણે આજના જગતનું વાંચન કરીએ છીએ તો ફક્ત થાય છે કે આપણે વિજ્ઞાનના અંતિમ યુગમાં પ્રવેશી ચૂક્યા છીએ. આજકાલ અમેરિકામાં ઘણાં પુસ્તકો પ્રગટ થઈ રહ્યા છે જેમનો વિષય અને શિર્ષક આ પ્રમાણે છે. વિજ્ઞાન, કોમ્યુનિઝમ, વેસ્ટનિઝમ, નેશનલિઝમ અને આઈડીયાલોજીનો અંત, કારણ કે આધુનિક વિજ્ઞાને માનવીને રાહત પહોંચાડવાની જગ્યાએ કંટાળાજનક પરિસ્થિતિમાં મૂકી દીધો છે.

ખુદાઈ કાનૂનમાં વ્યક્તિની આઝાદી અને સ્વતંત્રતાને અલ્લાહપાકના આદેશને પાબંદ બનાવવામાં આવી. જ્યારે યુરોપે ખાસ કરીને ફ્રાન્સમાં લોકશાહીની કાંતીએ જન્મ લીધો ત્યારથી લઈ આજ સુધી વ્યક્તિ સ્વતંત્રતાનો અનુભવ થયો. પરંતુ આના ઘણા માઠા પરિણામ આવ્યા. સમાજમાં સ્વછંદતા આવી ગઈ. મોટા માણસોની માન મર્યાદા ન રહી, બલ્કે સામાજિક જીવનનું સમગ્ર માળખું બદલાઈ ગયું. હવે એવા સંશોધકો પેદા થયા જે વ્યક્તિની આઝાદીને નિરર્થક અને ખતરાવાળી માને છે.

શ્રી B. F. SKINNERનું કહેવું છે કે, આપણે આઝાદી પચાવી શકતા નથી આઝાદી કોઈ સર્વોચ્ચ કલ્યાણ નથી. માનવીએ કાયદાના નિયંત્રણમાં રહેવું જોઈએ.

ખુદાઈ કાનૂનમાં સ્ત્રી-પુરુષનું કાર્યક્ષેત્ર અલગ અલગ છે અને વ્યવહારિક જીવનમાં પુરુષને સ્ત્રી ઉપર પ્રધાનતા આપવામાં આવી છે.

માનવસર્જિત કાનૂને આ ખુદાઈ નિયમને સંપૂર્ણપણે રદ કર્યો, પરંતુ સો વર્ષના કડવા અનુભવે બતાવ્યું કે ખુદાઈ કાનૂન જ આ બાબતમાં વાસ્તવિકતાથી નજીક છે.

અમેરિકામાં નારી સ્વતંત્રતાની ચળવળ ઘણી પ્રબળ અને શક્તિશાળી છે. પરંતુ હવે તેના સમર્થકો સમજવા લાગ્યા છે કે આ બાબતમાં અસલ રૂકાવટ સામાજિક વ્યવસ્થા નથી, બલ્કે ખુદ પ્રાકૃતિ અને નેચર કારણરૂપ છે. એટલે કે અલ્લાહપાકે સ્ત્રીની બનાવટ આ પ્રમાણે જ બનાવી

છે કે તે પ્રાકૃતિક દ્રષ્ટિએ અમુક સંકુચિત જીવ વિજ્ઞાન ધરાવે છે. મેલ હારમોન અને ફીમેલ હારમોનનો ફર્ક બન્નેવના શરીરમાં આરંભથી જ છે.

એક અમેરીકી સર્જને (Edgar Berman) ઘણા લાંબા સંશોધન પછી ફેસલો આપ્યો કે સ્ત્રીઓ પોતાની હારમોન કેમીસ્ટ્રી ને લઈ રાજકારભાર ચલાવવામાં ભાવુકતાપણુ દર્શાવી શકે છે.

હવે નારીવાદીઓ જાતિય વિજ્ઞાન દ્વારા જૈન્ટીક કોડ બદલી નવા પ્રકારના સ્ત્રી-પુરુષને જન્મ આપવાનું વિચારી રહ્યા છે. જે લોકોએ સ્ત્રીને નારો આપ્યો હતો કે પોલીસી બનાવો કોફી ન બનાવો (Make Policy Not Coffee) તેમણે હવે હાર કબૂલ કરી સ્ત્રીને કોફી બનાવવા ગૃહમંત્રાલય સોંપવુ પડશે, નહીં તો તેમના સમાજનો અંજામ હાલના સંજોગોથી વધુ કડ્ડણ આવશે.

માનવરચિત કાનૂનની કમઝોરી એ છે કે તેની પાસે આ વાતનું કોઈ યોગ્ય બુદ્ધિમય કારણ નથી કે કોઈ ગુનાહિત કૃત્યને ગુનોહ કેમ ઠેરવે ? ફક્ત એક જ કારણ છે કે તે સામાજિક વ્યવસ્થા અને વહીવટી તંત્રમાં ખલેલ પહોંચાડે છે. આજ કારણે વ્યભિચાર કાનૂની દ્રષ્ટિએ ત્યાં સુધી ગુનો નથી બનતો જ્યાં સુધી (સ્ત્રી-પુરુષ) બન્નેમાંથી કોઈ એકે જબરદસ્તી (બળાત્કાર) ન કરી હોય. મતલબ કે માનવસમાજમાં વ્યભિચાર ગુનોહ નથી, બલકે બળાત્કાર ગુનોહ છે. આ કારણે જ ચોરી, લૂંટ, કતલ, અપહરણ, વગેરે સંખ્યાબંધ ગુનાહિત કૃત્યોથી સમાજના દિમાગ અને આત્મા પ્રદુષિત થઈ જાય છે. છતાં કાનૂન પાસે વ્યભિચારને ગુનોહ સાબિત કરવાનો કોઈ મજબુત પાયો નથી. આજ પ્રમાણે દારૂ અને નશીલા પદાર્થોને પણ ગુનોહ કહેવાની કોઈ બુન્યાદ કાનૂન પાસે નથી.

આ મુશ્કેલીનો ઉકેલ ફક્ત ખુદાઈ કાનૂનમાં છે. કારણ કે તે કાનૂનની બધી જ જરૂરતો પુરી પાડે છે. આજ પ્રમાણે કાનૂનનો અખ્લાક (નીતિ) સાથે પણ સંબંધ છે. વ્યકિત સાચી, સદાચારી બનવામાં ધર્મનો ઘણો મહત્વનો ફાળો છે. ખાસ કરી તે ધર્મો જે પારલૌકિક (મૃત્યુબાદ) જીવનને

પોતાની મુખ્ય માન્યતા માને છે. જેના પ્રમાણે વ્યક્તિને પોતાના સઘળા કર્મોનો હિસાબ પોતાના માલિકને આપવાનો છે. તો શું આજના કાનૂનવિદો આ મુદ્દો સમજવાનો પ્રયાસ કરશે ?

ઈસ્લામી કાનૂનની રોશનીમાં વર્તમાન સમસ્યાઓનું નિરાકરણ

માં-બાપ પોતાના બાળકોની જરૂરિયાતથી સૌથી વધારે વાકેફ હોય છે. દૂધ પીતા બાળકના ઈશારાઓને સમજવામાં પણ તેમને કોઈ મુશ્કેલી નથી થતી. ખેર, આ તો માનવી છે. પ્રાણીઓ જે કંઈ બોલી નથી શકતા અને જેમને સાંકેતિક (ઈશારાની) ભાષા પણ નથી આવડતી, તેમના માલિકો-પાલકો પણ તેમની જરૂરતોથી સારી રીતે વાકેફ હોય છે. અને એ જ હિસાબથી તેમના ખાવા-પીવા તથા લાલનપાલનની વ્યવસ્થા કરે છે. દેખીતી વાત છે કે, સૃષ્ટિના સર્જક મહાન અલ્લાહપાક જગતના સર્વશ્રેષ્ઠ જીવ “માનવી”ની જરૂરિયાતથી પણ વાકેફ છે. એટલે અલ્લાહપાક માનવી માટે જેટલા સારા તથા ઉચિત જીવનના નિયમો ઘડી શકે છે, ચોક્કસ જ કોઈ બીજી હસ્તી કે શક્તિ નથી કરી શકતી.

જીવનના નિયમો ઘડવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. અને ખુદાપાકથી વધીને કોઈ જ્ઞાની નથી. તેના માટે ડહાપણ તથા નિર્ણયશક્તિ જોઈએ. અને અલ્લાહપાકથી વધારે કોઈ શક્તિશાળી તથા જાણકાર નથી. એટલે જ કુર્આન શરીફમાં છે કે, ચૂકાદો કે નિર્ણયનો અધિકાર માત્ર અલ્લાહપાકને છે.

(અલ અન્આમ : ૬૨)

અલ્લાહ તઆલાએ જેવી રીતે દુન્યામાં માનવીની ભૌતિક જરૂરિયાત પૂરી કરવાની વ્યવસ્થા કરી છે, એવી જ રીતે તેણે માનવીને તેના પોતાના જીવનના નિયમોથી પણ અંધારામાં નથી રાખ્યા. કારણકે એક માણસ કે એક સમૂહ સમગ્ર માનવજાતની બધી જ જરૂરિયાતની જાણકારી ધરાવી નહીં શકે, અને તેનાથી એ પણ આશા નહીં રાખી શકાય કે વિવિધ માનવીય વર્ગોના હિતો વચ્ચે જે પરસ્પર વિરોધાભાસ છે (અને માનવીય હેસિયતથી

ખુદ તેના પણ હિતો છે), તે બધાની વચ્ચે તે ન્યાયપૂર્વક કામ પાર પાડી શકશે. એટલે ખુદાપાકના રબ, રહમાન તથા રહીમ હોવાનો તકાદો હતો કે તે માનવીને જીવન જીવવાની રીત પણ દર્શાવે.

આ રીત કે માર્ગના દર્શન માટે જ દરેક કાળમાં અલ્લાહપાકના નબી-રસૂલ આવતા રહ્યા. હઝરત આદમ (અલૈ.) માત્ર પહેલા માનવી જ નહીં ખુદાપાકના પહેલા પયગમ્બર પણ હતા. અલ્લાહપાક તરફથી માનવી માટે જે કાનૂન મોકલવામાં આવતો રહ્યો, તેને જ “શરીઅત” કહેવામાં આવે છે. માણસનો પ્રારંભિક કાળ શૈક્ષણિક તથા સાંસ્કૃતિક હિસાબથી અપરિપક્વતા (બાળપણ)નો કાળ હતો. એટલે અલ્લાહપાક તે જ કાળના અનુરૂપ આદેશો આપતા રહ્યા. અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ.) એવા કાળમાં તશરીફ લાવ્યા, જ્યારે કે માનવી દરેક રીતે “પુષ્પ વય”માં પહોંચી ચૂક્યો હતો. એટલે આપને એવા આદેશો આપવામાં આવ્યા, જે કિયામત (પ્રલયકાળ) સુધી બાકી રહેશે. હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ની શરીઅત એ સમયે દુન્યામાં આવી, જ્યારે માનવીની ક્ષમતાઓ પૂર્ણપણે વિકસી ચૂકી. એટલે જ આ શરીઅત હંમેશ માટે છે. અને એમાં માનવીને ક્યારેય સંકડાશનો અનુભવ નહીં થશે. કુરઆન શરીફની ભાષામાં તેનું જ નામ ‘ધર્મની પરિપૂર્ણતા’ તથા ‘નેઅમતની પૂર્તિ’ છે. (ફ. માઈદહ : ૩)

અલ્લાહપાકે પ્રબોધેલ આ જ તે જીવન વ્યવસ્થા છે, જેને ‘ઈસ્લામી શરીઅત’ અથવા ‘ઈસ્લામી કાનૂન’ કહેવામાં આવે છે. આ કાનૂન ગ્રીસના તત્વજ્ઞાનીઓના વિચારોની જેમ માત્ર “દૃષ્ટિકોણ” નથી. જેનું સ્વપ્ન તો જોવામાં આવે છે, પરંતુ તે સાકાર નથી થતું, તેમજ તે સમાજવાદી જીવનવ્યવસ્થાની જેમ કોઈ એવો કાનૂન નથી કે સિતેર વર્ષની મામૂલી મુદતમાં તેનું નામનિશાન મટી જાય, બલકે તે એક એવી સંતુલિત તથા સાહજક વ્યવસ્થા છે, જેણે લગભગ એક હજાર વર્ષ સુધી એશિયા, આફ્રિકા અને યુરોપના એક મોટા ભૂભાગ પર શાસન કર્યું છે. વિવિધ સંસ્કૃતિઓ તથા સામાજિક એકમોનો સામનો કર્યો છે, અને બહુ જ સારી રીતે દરેક

દેશકાળની સમસ્યાઓને હલ કરી છે. વિશ્વમાં જ્યારે પણ આ કાનૂનની ચકાસણી કરવામાં આવી ત્યારે તેની ઉપયોગિતાનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. દુર્ભાગ્યવશ તુર્કીની ઉસ્માની ખિલાફતના પતન પછી ઈસ્લામનું શાસકીય વર્તુળ મસ્જીદ અને વધારેમાં વધારે સામાજિક જીવનની કેટલીક સમસ્યાઓ પુરતુ સીમિત કરી નાંખવામાં આવ્યું, પરંતુ આજે પણ જે તે દેશમાં થોડો ઘણો ઈસ્લામી કાનૂન લાગુ છે, ત્યાં તેની ઉપયોગિતાનો લોકોને અહેસાસ થઈ રહ્યો છે. પરંતુ વર્તમાન મીડિયા આવા દેશોને મૂળભૂતવાદી, જુનવાણી તથા કટ્ટરવાદી હોવાના મહેણાં મારે છે.

પાછલા વર્ષોમાં જે દેશમાં પણ, જ્યારેય ઈસ્લામી કાનૂન લાગુ કરવાની ઘોષણા કરવામાં આવી, ત્યારે બધાના કાન સરવાં થઈ ગયા. અમૂક લોકો આની પ્રતિક્રિયારૂપે એવા બૂમ-બરાડા પાડે છે, જાણે કે કોઈ ખતરનાક તોફાન કે ભૂકંપ આવવાનો હોય. હદ તો ત્યારે થાય છે કે, આપણી જે પાર્ટીઓ આપણા દેશમાં ધાર્મિક રાષ્ટ્ર બનાવવાનું સ્વપ્ન જુએ છે, તે પણ આવી ઘોષણાને ધાર્મિક કટ્ટરવાદ કહે છે. આ પ્રકારના નિવેદનોથી લોકોમાં એવી ગેરસમજ ઉભી થાય છે કે, સાચે જ ઈસ્લામ કોઈ ડરામણી બાબત છે. જો કે શાંત દિમાગથી કામ લેવામાં આવે તો શરીઅત મુજબ કાનૂન ઘડવાની વાત એ સારી બબર છે, ખરાબ સમાચાર નથી. આ તો માનવીના હિતમાં છે, તેમાં તેનું કોઈ નુકસાન નથી.

ઈસ્લામી કાનૂનની બે બાબતો મૂળભૂત રીતે આગવું સ્થાન ધરાવે છે. એક છે ન્યાય, અને બીજું છે મધ્યમ માર્ગ.

ન્યાયનો અર્થ એ છે કે, દરેક વ્યક્તિની જવાબદારી તેની ક્ષમતાના હિસાબથી નક્કી કરવામાં આવે. દા.ત. દેશની સુરક્ષા, કાયદા વ્યવસ્થાની જાળવણી અને આના જેવી જવાબદારીઓ પુરૂષોને સોંપવામાં આવે. કારણકે પુરૂષો જ આની ક્ષમતા ધરાવે છે. ઘરગૃહસ્થીની બાબતો તથા બાળકોના ઉછેરની જવાબદારી સ્ત્રીઓના શિરે રહેશે. કારણકે તે એ કામોને વધારે સારી રીતે પાર પાડી શકે છે. મધ્યમ માર્ગનો અર્થ એ છે કે,

જવાબદારીઓ નાંખવામાં અનુચિત વધારો કે ઘટાડો કરવામાં નહીં આવે. દા.ત. આ જ સ્ત્રીઓના અધિકારોની બાબત લઈ લો. અમૂક લોકોએ સ્ત્રીઓને એટલી નિયતી કક્ષામાં મૂકી દીધી કે, તેને માનવજાતની આખરી પંગતમાં પણ જગ્યા ન આપી. અને અમૂક લોકોએ તેને એટલી ઉંચાઈ પર પહોંચાડી દીધી કે, જે જવાબદારીઓ ઉપાડવાની તેમાં શક્તિ ન હતી, તે જવાબદારીઓ પણ તેના માથે નાંખી દીધી. આવી જ સ્થિતિ મજૂરોના મામલે સર્જાઈ. કેટલાક લોકોએ મજૂરોને મૂડીવાદીઓના ગુલામ બનાવી નાંખ્યા. અને અન્ય લોકોએ એમ કહ્યું કે, શાસન કરવાનો અધિકાર મજૂરોનો જ છે. આ અલ્પોક્તિ તથા અતિશયોક્તિએ હંમેશા સમાજને નુકસાન પહોંચાડ્યું છે. શરીરતે ઈસ્લામીની વિશેષતા એ જ છે કે, જીવનના દરેક ક્ષેત્રે તેના ઘડેલા કાનૂન ન્યાયના તકાદાને પૂરા કરે છે. અને કોઈપણ જાતના અંતિમ વલણથી દૂર મધ્યમમાર્ગીય શૈલી અપનાવે છે. બહુ ઈસ્લામે પ્રબોધેલ શારીરિક સજાઓ પણ અત્યંત સંતુલિત તથા પ્રકૃતિસંગત છે.

સામાન્યપણે એમ વિચારવામાં આવે છે કે, ઈસ્લામી કાનૂન દોઢ હજાર વર્ષ જૂનો છે. એ સમયગાળા દરમિયાન દુન્યા આર્થિક, સામાજિક રીતે કેટલી બદલાય ચૂકી છે. જે માણસ બળદગાડા પર બેસીને પ્રવાસ ખેડતો, તે હવે હવામાં ઉડી રહ્યો છે. એવા જુના જમાનાના કાનૂન આજના વિકસિત યુગ માટે કેવી રીતે સુસંગત હોય શકે? પરંતુ આ એક ગેરસમજ છે. વાસ્તવમાં માનવી સાથે બે બાબતો જોડાયેલી છે. એક તેની પ્રકૃતિ, બીજી તે સાધનો જે તેની ચારેકોર ફેલાયેલા છે.

ઉંડાણપૂર્વક વિચારીશું તો જે કાંઈ પરિવર્તનો જોવા મળી રહ્યા છે, તેનો સબંધ સાધનો સાથે છે. માનવીની પ્રકૃતિ કે અંતરમાં કોઈ મૂળભૂત પરિવર્તન કે તબદીલી આવી નથી. રાંધવાની રીતો ચોક્કસ જ બદલાઈ ગઈ છે, ખાવા-પીવાની શૈલીમાં જરૂર પરિવર્તન આવ્યું છે, પરંતુ ભૂખ-તરસ જેવી રીતે પહેલાં લાગતી હતી, તેવી આજે પણ લાગે છે. માણસે તીર તથા તલવારના બદલે એટમ બોમ્બ તથા મિસાઈલ બનાવી લીધા

છે, પરંતુ તેની પાછળ સુરક્ષા કે બદલાની જે ભાવના પહેલાં હતી, એવી જ ભાવના આજે પણ તેના માટે પ્રેરક-બળ પુરૂં પાડે છે. જીવનના દરેક ક્ષેત્રને આ નિયમ લાગુ પાડી શકાય એમ છે.

ઈસ્લામી કાનૂનનો મુખ્ય વિષયવસ્તુ માનવીય પ્રકૃતિ છે, સાધનો નહીં. તે માનવીની સાહજિક વૃત્તિ પર અંકુશ મેળવે છે. અને તેને યોગ્ય દિશામાં વાળે છે. તે કહે છે કે, શક્તિનો ઉપયોગ અત્યાચાર ખત્મ કરવા માટે કરો, અત્યાચાર કરવા માટે નહીં. તે કહે છે કે, દૌલત ગરીબોના ઘરના દીપ રોશન કરવા માટે ખર્ચો, આપવડાઈ પ્રગટ કરવા માટે નહીં. તે ઈચ્છે છે કે, માણસ પોતાની વૈચારિક ક્ષમતાને માનવજાતના કલ્યાણ માટે ઉપયોગમાં લે, માનવજાતની બરબાદી માટેના હથિયારો કે સાધનો વિકસાવવામાં ન લગાવે. તે ચાહે છે કે, પ્રસાર માધ્યમોનો ઉપયોગ સત્યને પ્રગટ કરવા માટે તથા તેને મદદ કરવા માટે થાય, અપપ્રચાર તથા સત્યને દબાવવા કે દબાડાવવા માટે ન હોય. એટલે જેમ જેમ સાધનો વધતા જશે, ઈસ્લામી કાનૂનની આવશ્યકતા પણ વધતી જશે. એટલે જ આજે વિશ્વનો એવો કોઈ કાનૂન નથી જેણે ઈસ્લામી કાનૂનના તત્વો પોતાની અંદર સમાવ્યા નહીં હોય. ખાસ કરીને સામાજિક કાનૂનમાં તો ઈસ્લામી કાનૂનમાંથી એટલા બધા અંશ લેવામાં આવ્યા છે કે તેની ગણતરી પણ મુશ્કેલ છે. અને એ પણ એક હકીકત છે કે, જ્યાં પણ અને જેટલી પણ ઈસ્લામી શરીઅતની અવગણના કરવામાં આવી, ત્યાંના લોકો તેટલી જ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી રહ્યા છે.

એટલે ઈસ્લામી શરીઅતને લાગુ કરવી એક આશિર્વાદરૂપ ઘટના છે, અભિશાપરૂપ નહીં. એનાથી કોઈને ખતરો નથી કે કોઈએ તેનાથી ડરવાની જરૂર નથી. વાસ્તવમાં ઈસ્લામ એક કરૂણાવાન તથા શાંતિનો ચાહક ધર્મ છે. તે મુસ્લિમો માટે પણ રાહતરૂપ છે અને મુસ્લિમ દેશોની બિનમુસ્લિમ લઘુમતીઓ માટે પણ અને તેના પાડોશી દેશો માટે પણ. ખુદા કરે કે થોડાક મુસ્લિમ દેશો એના માટે તૈયાર થાય કે તેઓ પોતાની ભૂમિ પર માત્ર ખુદાપાકની ખુશી ખાતર શરીઅતના કાનૂનને તેની પુરી મોકળાશ સહિત,

સમજદારીપૂર્વક લાગુ કરે. જો સાચે જ તેમણે આવું કર્યું, તો એ એક એવો પ્રયોગ હશે, જેનાથી દુનિયા કંઈક શીખશે. અને એ લોકોના મોઢા બંધ થઈ જશે, જે માત્ર દુશ્મની તથા ઈર્ષ્યાના કારણે બોલબોલ કરે છે.

કાલ્પનિક સમાન નાગરિકધારાનો

વિરોધ શા માટે ?

જ્યારે પણ સમાનધારો લાગુ પાડવાની ઝુંબેશ ઉઠે છે, ત્યારે મુસ્લિમ પર્સનલ લૉને જ તેનું નિશાન બનાવવામાં આવે છે અને આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે કે, હિન્દુઓના ફેમિલી કાનૂનમાં ફેરફાર કરીને નવા યુગને લગતો કરી આપવામાં આવ્યો છે. ફક્ત લઘુમતીના ફેમિલી કાનૂનમાં સુધારો-વધારો કરી તેને કોમન સિવિલ કોડથી મેળવવાનું કામ બાકી છે.

આ દાવાની વાસ્તવિકતા ઉપર વિચાર કરીએ તો સ્પષ્ટ થઈ જશે કે, એકવીસમી સદીમાં પણ હિન્દુ લૉને સુરક્ષિત રાખવા અને તેને ધર્મ પ્રમાણે કરવા માટે ભારતીય બંધારણની કોલમોમાં કેવી રીતે અપવાદી કોલમો વધારવામાં આવે છે. ઉદાહરણરૂપે બંધારણના આર્ટિકલ ૪૪ના અમલીકરણ બાદ પાર્લામેન્ટે મેરેજ અને તલાકને લગતો એક કાનૂન મેરેજ એક્ટ (૧૯૫૪) ઘડ્યો. તેની સાથે બીજો સેક્યુલર કાનૂન ઈન્ડિયન સક્સેશન એક્ટ (૧૯૨૫ જેનો સબંધ વારસાઈ હકોથી હતો) શામેલ કરી નક્કી કર્યું કે, જે લોકો સ્પેશિયલ મેરેજ એક્ટના અનુસંધાનમાં મેરેજ કરશે તેમના ઉપર ૧૯૨૫નો બિનધાર્મિક વારસાઈ કાનૂન લાગુ પડશે.

પરંતુ આ ગેરધાર્મિક કાનૂનને બહુમતી (હિન્દુઓ) ઉપર લાગુ પાડવાની જગ્યાએ એમના માટે બીજા બે કાયદાઓ હિન્દુ મેરેજ એક્ટ (૧૯૫૫) અને હિન્દુ સક્સેશન એક્ટ (૧૯૫૬) ઘડવામાં આવ્યા. તલાક પામેલ સ્ત્રીના ભરણપોષણ માટે ઈન્ડિયા પીનલ કોડનો મુસ્લિમ પર્સનલ લૉથી ઉપરવટ થઈ શાહબાનુ મુકદ્દમામાં અમલ કરી મુસ્લિમો માટે સમસ્યા ઉભી કરી હતી. પરંતુ હિન્દુઓ માટે (૧૯૫૬) ભરણપોષણ અને દત્તકનો

અલગ કાનૂન બનાવ્યો.

દીવ-દમણ-ગોવાની ૧૯૬૨માં આઝાદી પછી બહુમતી સિવાય બધા સંપ્રદાયો માટે પોર્ટુગલ કૉડ જારી રાખ્યો. પરંતુ બહુમતીના રિવાજો માટેના એકકામ ૧૯૮૦ને કાનૂની હેસિયત આપવામાં આવી. વારસાઈ કાનૂન (૧૯૨૫)માં ફેરફાર કરી હિન્દુ, જૈન, બૌદ્ધ અને શિખો માટે તેનાથી અપવાદરૂપ હિન્દુ વારસાઈ એક્ટ ૧૯૫૬માં જારી કર્યા. પરંતુ મુસલમાનો અને ખ્રિસ્તીઓને (જો તે સ્પેશિયલ મેરેજ પ્રમાણે મેરેજ કરે તો) પોતાના પર્સનલ લૉ પ્રમાણે જ નહીં બલ્કે ૧૯૨૫ના કાનૂન પ્રમાણે વારસાઈ હક્ક નક્કી કરવામાં આવશે. આ જ પ્રમાણે ટેક્સના ઘણા કાયદાઓમાં સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબોનો વિશેષ ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો છે.

ઉપરોક્ત પુરાવાઓથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, બહુમતી હિન્દુ સમાજના કાયદાઓને સેક્યુલર અને મોર્ડન કાનૂનના અનુસંધાનમાં નહીં બલ્કે એમની મરજી અને ઈચ્છાનુસાર જ રાખવામાં આવ્યા છે.

અમુક લોકો કોમી ભાઈચારો તથા એકતા માટે સમાન કોડને જરૂરી સમજે છે. તેમણે વિચારવું જોઈએ કે પહેલું અને બીજું વિશ્વયુદ્ધ જે દેશો વચ્ચે થયું તો બધા જ ખ્રિસ્તી (પ્રોટેસ્ટન્ટ વર્ગના) હતા. તેમના ફેમિલી કાનૂન પણ સમાન જ હતા. અમેરિકાના દરેક રાજ્યનો ધારો અલગ છે. એક રાજ્યમાં ગુનો કરી લોકો બીજા રાજ્યમાં આશરો લે છે છતાં ત્યાં સમાનધારાની વાત કોઈ જ કરતું નથી.

શ્રી તેજબહાદુરસિંહ “મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ”ના શિર્ષક હેઠળ લેખમાં જણાવે છે કે, આપણે ભારતીયો એક કૌમ છીએ. પરંતુ હિન્દુ-મુસ્લિમ સમાજો પોતાની અલગ વિશિષ્ટતાઓ સાથે સેકડો વર્ષોથી કાયમ છે. આ વિશાળ દેશમાં એવા પ્રદેશો પણ છે કે જ્યાં એકની રહેણી-કરણી બીજાને પસંદ નથી. ઉત્તરની ભાષા દક્ષિણને સ્વિકારવા પાત્ર નથી. માટે કરોડોની જનતાને એક જ સમાજવ્યવસ્થા ગ્રહણ કરવા લાગ્યાર કરવી બુદ્ધિમતાની દલીલ નથી.

ઘણાં જ આશ્ચર્યની વાત છે કે એક જ ધર્મને માનનારા દેશના એસી ટકા નાગરિકો પોતાનો સમાનધારો નથી ઘડી શકતા તો પછી સમગ્ર દેશના વિભિન્ન સંપ્રદાયોથી એક ધારાની આશા કેવી રીતે રાખે છે ?

ડૉ. આંબેડકરે આર્ટિકલ ૪૪ ઉપર આક્ષેપનો જવાબ આપતાં કહ્યું હતું કે, મુસ્લિમોની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કોઈ પાગલ સરકાર જ સમાનધારો લાગુ પાડવાની ચેષ્ટા કરી શકે છે.

સમાનધારો જગતના કયા દેશમાં ચાલે છે ? અમેરિકામાં ખ્રિસ્તીઓ અને યહૂદીઓ પોતાના લૉ પ્રમાણે અમલ કરે છે.

ઈજીપ્ત જેવો મુસ્લિમ બહુમતી ધરાવતો દેશ અને ઈસ્લામ ત્યાંનો રાજકીય ધર્મ હોવા છતાં ત્યાંના ખ્રિસ્તીઓ જે લઘુમતીમાં છે તેમનો ફેમિલી લૉ અલગ છે. એ જ પ્રમાણે સિરિયા, ઈન્ડોનેશિયા, મલેશિયા અને પાકિસ્તાનમાં તેની લઘુમતી અને વિભિન્ન સંપ્રદાયોના કોડ અલગ છે.

મોઘવારી, બેકારી, આર્થિક પછાતપણું, સ્ત્રી હક્કોનું શોષણ અને સામાજિક અન્યાય દૂર કરવાની જાદુઈ લાકડી કે અલાઉદ્દીની ચિરાગ જો સમાનધારો લાગુ કરવામાં મળી જતો હોત તો જગતના બીજા દેશો આપણાંથી પહેલા તેને અપનાવી ચૂક્યા હોત.

અને શું દેશના બધા જ સંપ્રદાયોને એક સિવિલ કોડ માન્ય હશે ? તે ક્યો કોડ છે જે એના દાવેદારોના મનસ્વી દિમાગમાં છે ? મુસ્લિમ પર્સનલ લૉ શું છે ? મુસ્લિમો એમાં ફેરફાર કરવાના કેમ વિરોધી છે ? તે જાણવા માટે ઈસ્લામની હકીકત અને ઈસ્લામી કાયદાઓનું બારીકી તથા તટસ્થપણે વાંચન કરવું જરૂરી છે.

ઈસ્લામને કોઈ જરૂર નથી કે તે લેનિન, માર્કસ અને બાઈબલના દરવાજે ભીખ માંગે. ઈસ્લામ તો તે સર્વજ્ઞાની અલ્લાહપાકની પરિપૂર્ણ કુદરત અને રહમતનું પ્રદર્શન છે, જે પ્રત્યેક યુગ, કૌમ અને સઘળી સૃષ્ટિનો સર્જક તથા પાલક છે. તે માનવીના વાસ્તવિક રોગો તથા તેની જરૂરતોથી પરિચિત અને જાણકાર છે.

ઈસ્લામ ખુદાપ્રેરિત ધર્મ છે, તેથી તે પોતાના અનુયાયીઓને માનવ-જીવનની પ્રત્યેક દિશાનું માર્ગદર્શન આપે છે. જીવનનો કોઈ વિભાગ એવો નથી કે જેના માટે ઈસ્લામની આશ્ચર્યજનક જીવનવ્યવસ્થામાં આજ્ઞાઓ તથા સૂચનાઓનું પૂરતું પ્રમાણ મૌજૂદ ન હોય.

વારંવાર આ આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે મુસ્લિમ પર્સનલ લોમાં સ્ત્રીઓને ન્યાય નથી મળતો, તેમના હક્કોનું શોષણ થાય છે. આ આક્ષેપો તે લોકો તરફથી છે, જેમણે વાસ્તવિક રીતે ઈસ્લામનો અભ્યાસ જ કર્યો નથી અથવા તે ધર્મનિરપેક્ષતાના દાવા હેઠળ કોમી પરિબળોના હાથા બન્યા છે.

મિસ્ટર N. L. Coulson લખે છે કે, સ્ત્રીઓ વિશે કુર્આની કાનૂન શ્રેષ્ઠતાનું અગ્રિમ સ્થાન ધરાવે છે. નિકાહ અને તલાકના કાયદાઓનો સામાન્ય હેતુ જ સ્ત્રીઓના હક્કોનું રક્ષણ કરવું છે.

(A History of Islamic Law, Edinburg 1971, P.14)

ફ્રાન્સીસી વૈજ્ઞાનિક લિબોન લખે છે કે, ઈસ્લામ પ્રથમ ધર્મ છે, જેણે સ્ત્રીઓના હક્કો સુરક્ષિત અને કૌટુંબિક સંબંધો પ્રબળ બનાવ્યા.

શ્રી ટોલ્સટોય લખે છે કે, માનવજગતના માર્ગદર્શન માટે કુર્આન શરીફ સર્વશ્રેષ્ઠ માર્ગદર્શક છે. જે સત્યતા, સમાજવ્યવસ્થા અને નૈતિક સુધારાનું શિક્ષણ છે. દુનિયામાં માત્ર આ કિતાબ જ હોત, તેના સિવાય કોઈ માર્ગદર્શક ન આવત તો પણ તે વિશ્વના માર્ગદર્શન માટે પૂરતું હતું.

ઈસ્લામે સ્ત્રી હક્કોનું કેટલું રક્ષણ કર્યું છે તે જણાવતા શ્રીમતી એની બિસન્ટ (Mrs. Annie Besant) લખે છે કે, આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓ વિશે ઈસ્લામી કાનૂન હમણાં સુધી ઈંગ્લેન્ડમાં અપનાવાઈ રહ્યા હતા. જગતમાં અસ્તિત્વમાં આવેલ સઘળા કાનૂનોમાં તે ન્યાયી છે. મિલ્કત, વારસાઈના હક્ક અને તલાક બાબતે યુરોપથી ઘણા જ સારા અને વિશિષ્ટતા ધરાવનાર કાયદાઓ છે. તે સ્ત્રીઓના હક્કોનું સંપૂર્ણ રક્ષણ કરનાર હતા. બહુપત્નીત્વના શબ્દોએ લોકોને ઈસ્લામથી ગેરમાર્ગે દોર્યા. પરંતુ તેમની

નજર યુરોપમાં થતાં સ્ત્રી અપમાન તરફ નથી જતી, જેને કહેવાતા સ્ત્રી રક્ષકોએ સડકો ઉપર ફક્ત એટલા માટે તરછોડી મૂકી કે તેમનાથી એમનું દિલ ભરાઈ ગયું છે અને પછી તેમની કોઈ મદદ કરતું નથી.

(The Life & Teachings of Mohammad, P.3)

પયગમ્બરે ઇસ્લામ (સલ.)એ નિ:શંક સ્ત્રીનો દરજ્જો એનાથી ઘણો જ ઊંચો કર્યો જે તેને અરબોમાં પ્રાપ્ત હતો. ખાસ કરીને પતિના મરણ બાદ તેને વારસાઈ માલ તરીકે નહિં બલ્કે તેની વારસાઈ પ્રાપ્ત કરવાની હકદાર બનાવી અને આઝાદ વ્યક્તિની જેમ તેને હક્કો મળ્યા.

(Encyclopedia of religion Ethics, Vol. V.P. 271, Newyork 1912)

હિંદુ કોડ બિલ (૧૯૫૫)માં ભલે એક હિંદુ માટે માત્ર એક લગ્નની જ છૂટ આપવામાં આવી છે, પરંતુ ૧૯૬૧ની વસ્તી ગણતરીના સર્વેક્ષણ મુજબ એકથી વધુ સ્ત્રીઓ રાખવાનો અંદાજો બોલોમાં ૧૫.૨૫ ટકા, જૈનોમાં ૭.૯૭ ટકા, હિંદુઓમાં ૬.૭૨ ટકા જ્યારે મુસ્લિમોમાં ફક્ત ૫.૮ ટકા એટલે કે બધાથી જ ઓછો હતો.

૧૯૮૧ના સર્વેક્ષણ મુજબ પણ મુસ્લિમોમાં બહુપત્નીત્વનો અંદાજ ૪.૩ અને હિંદુઓમાં ૫.૬ ટકા હતો.

ઇસ્લામ પોતાની સમાજરચના તકવા (આત્મનિગ્રહ) દોષરહિત લાઈન ઉપર ઊભી કરવા માંગે છે. જેથી તકવાને નડતરરૂપ સઘળા અવરોધો દૂર કરવા માંગે છે, પરંતુ સાથે માનવ નિર્બળતાઓ અને જરૂરિયાતોને પણ લક્ષ બહાર રાખતો નથી. તે એક પુરુષને પોતાની જાતીય લાગણી સંતોષવા અમુક શરતો, અંકુશો અને મર્યાદાઓ સાથે પત્ની કરવાની છૂટ તો આપે છે, પરંતુ વેશ્યાગૃહમાં જવાની, રખાતો રાખવાની કે વ્યભિચાર કરવાની છૂટ આપતો નથી. જાતીય લાગણીઓને બહેકાવતા ટી.વી. અને ઈન્ટરનેટના પિકચરો, અશ્લીલ દ્રશ્યો, નૃત્યો કે ક્લબોને પ્રોત્સાહન નથી આપતો, જે મનુષ્યને હવસખોર પ્રાણી બનાવે છે. જેને સમજવા આજના યુરોપ અને અમેરિકાની સ્થિતિ જોઈ લેવી

પૂરતી છે. જ્યાં તલાકના ચૌકાવનારા આંકડા પ્રગટ થઈ રહ્યા છે.

પર્સનલ લો કૌટુંબિક ઝઘડાઓ હલ કરવામાં ઘણી મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જેમકે “વુમન એક્શન ગ્રુપ” અમદાવાદના એક સર્વે પ્રમાણે અમદાવાદમાં ૧૯૮૯ થી ૧૯૯૩ સુધી હિંદુઓ અને મુસ્લિમોના ૩૫૦૦૦ સિવિલ મુકદ્દમાં અદાલતમાં રજૂ થયા. જેમાં મુસ્લિમ પર્સનલ લો પ્રમાણે રજૂ થનાર કેસોની સંખ્યા ફક્ત ૫૩ હતી.

મૌલાના અબૂલ કલામ આઝાદે (૨૬.) ઈન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસના (રામગઢ, માર્ચ ૧૯૪૦) અધિવેશનમાં પ્રમુખસ્થાનેથી કહ્યું હતું કે, સંયુક્ત અને અતૂટ ભારતના એક નાગરિક હોવાનો મને ગર્વ છે. તેની સાથે ઈસ્લામના કાનૂનથી પણ મને તેટલો પ્રેમ છે. મારું કર્તવ્ય છે કે હું તેનું રક્ષણ કરું અને હું સહન નથી કરી શકતો કે તેમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરે. આ શબ્દો છે ભારતીય બંધારણના ઘડવૈયા અને કોંગ્રેસના પ્રાણસમાન નેતાના. એ જ પ્રમાણે વાત ડો. ઝાકીરહુસૈને કાશી વિદ્યાપીઠના શિક્ષણ સમારંભમાં (૧૯૩૫)માં કરી હતી.

International Confrence on Comparative Lawની પેરિસ ખાતેની બ્રાંચે યોજેલ કોન્ફરન્સના છેલ્લા દિવસે થયેલ ઠરાવમાં કહ્યું છે કે, ઈસ્લામી કાયદા કાનૂન વિશે યોજાયેલ આ બેઠક અઠવાડિયા સુધી ચાલેલ વાદવિવાદના અંતે આ નિર્ણય ઉપર પહોંચી છે કે ઈસ્લામી કાનૂન (ઉસૂલો)ના ફાયદાકારક હોવામાં કોઈ સંદેહ નથી. કાનૂનની આ શાખામાં તે બધા જ કાયદા-કાનૂન મૌજૂદ છે, જે તેને મોડર્નયુગની જરૂરિયાત પૂરી કરવાને લાયક બનાવે છે. (ઈન્ટરનેશનલ કાનૂની સ્પર્ધા રિપોર્ટ, જુલાઈ ૧૯૫૧)

સમગ્ર ઈસ્લામી કાનૂન પાછળ જે હકીકતો (મુસ્લિમોના મતાનુસાર) મૌજૂદ છે, તે ન જાણવાને કારણે ઘણી બધી ગેરસમજો ઉત્પન્ન થઈ છે. આધુનિક ભારતનો કટ્ટરવાદી વર્ગ (સેક્યુલર વર્ગ સહિત) આ સમગ્ર મામલાને ભૌતિક (માદી) દૃષ્ટિકોણથી મૂલવે છે, જ્યારે મુસ્લિમો તેને રૂહાની દૃષ્ટિબિંદુથી જુએ છે. મુસ્લિમો એમ માને છે કે, સમગ્ર ઈસ્લામી

કાનૂનના સાચા ઘડવૈયા (Legislator) સ્વયં અલ્લાહ તઆલા છે. કારણ કે એક માનવી એટલી ક્ષમતા ધરાવતો જ નથી કે તે બીજા માનવી માટે ઈષ્ટ-અનિષ્ટ (સારા-ખરાબ)ની વચ્ચે ભેદરેખા દોરી કાનૂન ઘડી શકે. કાનૂન ઘડવા માટે માનવ અસ્તિત્વ અને જીવનની સર્વ પ્રકારની જાણ હોવી જરૂરી છે. કોઈ માનવી પોતાના ટૂંકા જીવનકાળમાં વિદ્યાની તમામ શાખાઓમાં નિપૂણતા મેળવી નહીં શકવાને કારણે બીજા માનવી માટે કાનૂન ઘડી શકે એમ નથી. જ્યારે એ સિધ્ધ થયું કે માનવી માનવી માટે કાનૂન ઘડી ન શકે, તો તેનાથી આપોઆપ સિધ્ધ થાય છે કે, માનવી ખુદાઈપ્રેરિત કાનૂનમાં મનસ્વીપણે વધારો-ઘટાડો પણ કરી ન શકે.

મુસ્લિમોના માનસિક વલણને નક્કી કરતી એક બીજી મહત્વપૂર્ણ હકીકત આખિરતના જીવનની હકીકત છે. મુસ્લિમો એમ માને છે કે, આ જીવન પહેલું છે અને છેલ્લું પણ. જન્મ-મરણનો અહીં કોઈ ચક્રાવો નથી. આ એકમાત્ર જીવન પણ અલ્લાહ તઆલાએ મોઝમજા માટે (કે સજા માટે) અર્પણ કર્યું નથી, બલ્કે કસોટી (Test) માટે અર્પણ કર્યું છે. જે વ્યક્તિ ખુદાઈ પ્રેરિત કાનૂન (જેની છેક છેલ્લી આવૃત્તિ કુરઆન શરીફ છે)ને હૃદયપૂર્વક માનશે, તેને જન્નત (સ્વર્ગ) મળશે અને જે નહીં માને અથવા તેમાં સુધારા-વધારાનો સ્વીકાર કરશે, તેને દોઝખ (નર્ક)નું દુઃખમય જીવન મળશે. આવી સ્થિતિમાં મુસ્લિમો એમ વિચારે છે કે, ઈસ્લામી કાનૂન ઉપર અમલ કરવાથી આ જીવનમાં ભલે થોડી અગવડ પડતી હોય તો ભલે પડે, પરંતુ વધારો-ઘટાડો સ્વીકારીને પોતાનું પારલૌકિક (આખિરતનું) જીવન બગાડવું ન જોઈએ.

અલ્લાહપાકની માન્યતા એક તરફ સદાચાર-દુરાચારની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ કરે છે, તો બીજી બાજુ જન્નત-દોઝખની માન્યતા સદાચારની પ્રેરણા આપે છે અને દુરાચારથી રોકે છે. આજનો આધુનિક કાનૂન હજુ સુધી ઈષ્ટ-અનિષ્ટ (સારા-ખરાબ) વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદરેખા દોરી શક્યો નથી કે કાનૂનભંગ ઉપર કાબૂ મેળવી શક્યો નથી. તેનું કારણ એ જ કે આધુનિક

કાનૂન પાસે આવો કોઈ અધિભૌતિક પાયો (Metaphysicalbase) નથી. આધુનિકોએ ઈસ્લામની આ ખૂબી પ્રયોગ ખાતર પણ અપનાવવી જોઈએ.

પ્રત્યેક કાનૂન પાછળ કેટલાક મૂલ્યો હોય છે. સમાન નાગરિકધારાનો જે હોબાળો ઉભો થયો, તેના લીધે “ઈસ્લામનો પારીવારિક કાનૂન” વિશેષ ધ્યાનપાત્ર, ટીકાપાત્ર બન્યો છે, પરંતુ ઈસ્લામે પોતાના પારીવારિક (ક્રીટુંબિક) કાનૂન પાછળ જે મૂલ્ય સ્થાપ્યું છે, તેને ન જાણવાને કારણે અનેક ગેરસમજો ઉભી થઈ છે.

પારીવારિક (ક્રીટુંબિક) કાનૂન પાછળ ઈસ્લામે જે મૂલ્ય પ્રસ્થાપિત કર્યું છે, તે પુરૂષ પ્રધાનતાનું મૂલ્ય છે. કોઈ પણ જાતના સંકોચ વગર ઈસ્લામે તેનું એ’લાન પણ કર્યું છે. (૨:૨૨૮)

પાછલા પચાસ વર્ષોમાં જીવશાસ્ત્ર તથા માનસશાસ્ત્ર ક્ષેત્રે જે અવનવા સંશોધનો થયા છે, તેનાથી એ પુરવાર થઈ ચૂક્યું છે કે, પુરૂષોની પ્રધાનતા એ માનવસર્જિત નહીં, બલકે કુદરત સર્જિત છે. એટલે ઈસ્લામે ચૌદસો વર્ષ પૂર્વે સ્ત્રીને જે સ્થાન આપ્યું હતું, તે જ ન્યાયિક હતું.

સ્ત્રી-પુરૂષ સમાનતાની ખોટી વિભાવનાના આધારે જે આધુનિક કાનૂનો ઘડાયા, તેના કારણે પરિવાર વધારે વેરવિખેર બન્યો છે. એવું ઘટનાક્રીય પુરાવાઓથી સાબિત થાય છે. એટલે થોડાક દિવસો માટે જો આધુનિક સમાજ ઈસ્લામનો પારીવારિક કાનૂન અપનાવે, તો જરૂર તેના ફાયદાઓ માલૂમ પડશે.

ગુરૂ ગોલવલકરના વિચારો :

આર.એસ.એસ.ના માજી સર સંઘયાલક ગુરૂ ગોલવલકરે ૨૦મી ઓગષ્ટ ૧૯૭૨ના દિવસે દિલ્હીમાં દીનદયાલ રીસર્ચ ઈન્સ્ટીટ્યુટનું ઉદ્ઘાટન કર્યું. તે પ્રસંગે પ્રવચન કરતાં તેમણે કહ્યું કે, રાષ્ટ્રીય એકતા માટે સમાન નાગરિક ધારો કોઈ જરૂરી બાબત નથી. તેમનું એ પ્રવચન “મધરલેન્ડ” (૨૧ ઓગષ્ટ ૧૯૭૨)માં છપાયું હતું. તેના પછી સાપ્તાહિક

ઓર્ગનાઈઝર (૨૬ ઓગષ્ટ ૧૯૭૨)માં આ વિષય પર તેમનું એક ઈન્ટરવ્યુ પ્રસિધ્ધ થયું. તેઓએ ઈન્ટરવ્યુમાં જે કંઈ કહ્યું તેનો સારાંશ આ હતો :

“હું નથી સમજતો કે રાષ્ટ્રપ્રેમ જગવવા માટે આપણને સમાન નાગરિક ધારાની જરૂર છે. આ પ્રકારની ધારાકીય સમાનતાનો રાષ્ટ્રીય એકતા સાથે કોઈ સંબંધ નથી. ભારત હંમેશા વિવિધતાનો દેશ રહ્યો છે. તેમ છતાં આપણે લાંબા સમય સુધી એક તાકાતવર અને સંગઠિત પ્રજા બની રહ્યા. એકતા માટે આપણને સંવાદિતા (Harmony)ની જરૂર છે, સામ્યતા (Uniformity)ની નહીં. મારી અનુભૂતિ મુજબ પ્રકૃતિ વધારે પડતી એકવિધતાને પસંદ નથી કરતી. આપણી પાસે જીવનનો લાંબો અનુભવ છે અને આપણો અનુભવ એમ કહે છે કે, વિવિધતા અને એકતા એક સાથે સંભવી શકે છે. વાત બરાબર છે કે, બંધારણમાં એક કલમ ‘સમાન નાગરિક ધારા’ વિશે પણ છે. પરંતુ કોઈ વસ્તુ માત્ર એ કારણે સ્વીકાર્ય નથી બની જતી કે તે કોઈક બંધારણમાં લખાયેલી છે અને વાસ્તવમાં તો આપણું બંધારણ વિદેશી બંધારણોનો ખીચડો (Hotch-Potch) છે. તેને ભારતીય અનુભવોના આધારે ઘડવામાં આવ્યું નથી.”

એમ કહેવામાં આવે છે કે, મુસ્લિમો સમાન નાગરિક ધારાનો વિરોધ કરે છે. કારણ કે તેઓ પોતાની જુદી ઓળખ સાચવવા માંગે છે. પરંતુ કોઈ પણ વર્ગ કે સંપ્રદાય પોતાની જુદી ઓળખ જાળવવા માંગે છે તેની સામે મને કોઈ વાંધો નથી. જ્યાં સુધી આ ઓળખ રાષ્ટ્રપ્રેમની ભાવનાઓને ઓછી કરનારી ન હોય. મૂળ મુદ્દો એ છે કે, મુસ્લિમો અને હિન્દુઓ વચ્ચે સદ્ભાવના હોવી જોઈએ. મારા મતે મુસ્લિમોને પોતાની જીવનશૈલી મુજબ રહેવાનો પૂરો અધિકાર છે. અલબત્ત, તેઓએ દેશથી અને તેની સંસ્કૃતિથી પ્રેમ કરવો જોઈએ. હિન્દુઓ માટે પણ “સમાનધારો” ઘડવો નિરર્થક છે. આખરે હજારો વર્ષથી હિન્દુઓ આવી ભિન્નતા છતાં હળીમળીને જ રહેતા આવ્યા છે.

કોઈ માણસને આ વાત ફિલસૂફી ભરેલી લાગશે, પરંતુ હું માનું છું

કે, સમાનતા પ્રત્યેક કૌમ માટે મૃત્યુધંટ સમાન છે. પ્રકૃતિ તો વિવિધતા પસંદ કરે છે. મારા મતે દરેક જીવનશૈલીની સુરક્ષા થવી જોઈએ. પરંતુ આ તમામ વિવિધતાઓ રાષ્ટ્રીય એકતા માટે સહાયક નીવડવી જોઈએ.

સમાનધારો-સેક્યુલર તથા હિન્દુવાદ બંનેની વિરોધ છે :

ભારતમાં પાછલી એક સદીથી બે વિભિન્ન રાજકીય વર્ગો અસ્તિત્વમાં છે અને આજે પણ તેઓ અલગ-અલગ નામો સાથે મૌજૂદ છે. પહેલો વર્ગ એ છે જે “સેક્યુલર આઈડિયોલોજી”ના આધારે દેશનું નિર્માણ કરવા ચાહે છે, અને બીજો વર્ગ તે છે, જે “હિન્દુ આઈડિયોલોજી”ના આધારે ભારતીય સમાજનું ઘડતર કરવા માંગે છે. બંનેની વિચારસરણીઓ એકબીજાથી તદ્દન જુદી છે, પરંતુ વિચિત્ર વાત છે કે, બંને આ મુદ્દા પર સહમત થયા છે કે ભારતમાં સર્વ નાગરિકો માટે સમાનધારો બનાવી નાંખવો જોઈએ.

પરંતુ તટસ્થતાપૂર્વક જો મૂલવવામાં આવે તો સમાન નાગરિક ધારો બંનેની વિચારસરણી વિરૂદ્ધ છે. જો તેઓ પોતાના દૃષ્ટિબિંદુ પ્રત્યે સંનિષ્ઠ તથા શુદ્ધ છે, તો તેમણે આ પ્રકારની કોઈ પણ વિભાવનાની કદાપિ હિમાયત ન કરવી જોઈએ.

સેક્યુલરિઝમનો અર્થ ધર્મ બાબતે રાજ્યે દખલગીરી નહીં કરવાની નીતિ (Non-Interference) અખત્યાર કરવી થાય છે તેમજ લોકોને પોતાના ધર્મ અને આસ્થાની સ્વતંત્રતા આપીને માત્ર સંયુક્ત લૌકિક બાબતોની વ્યવસ્થા તેમજ આયોજન કરવું. આ જ સેક્યુલરિઝમનું વૈશ્વિક સ્તરે સર્વસ્વીકૃત અર્થઘટન છે અને આ અર્થઘટન મુજબ જ ભારતીય બંધારણની રચના કરવામાં આવી છે.

અમુક લોકો સેક્યુલરિઝમનું અર્થઘટન એવી રીતે કરે છે, જાણે કે તે સ્વયં એક ધર્મ છે અને તમામ પરંપરાગત ધર્મોને નષ્ટ કરીને વ્યક્તિથી લઈ સમષ્ટિ સુધી જીવનના પ્રત્યેક પાસાંને આવરી લેવા માંગે છે. પરંતુ આ અંતિમવાદ છે. આ પ્રકારના અંતિમવાદીઓ દરેક ધર્મ તથા વિચાર-

વ્યવસ્થામાં હોય છે. જેમ ખુદ મુસ્લિમોમાં એવા અંતિમવાદીઓ મૌજૂદ છે, જેઓ ઈસ્લામની છણાવટ એવી રીતે કરે છે, જેનાથી ઈસ્લામ ફક્ત રાજકારણ તથા યુદ્ધનો ધર્મ માલૂમ પડે. પરંતુ આ અતિશયોક્તિ તથા હિંસક વિચારસરણી છે. તે ઈસ્લામની સાચી અને સંપૂર્ણ ઓળખ નથી આપતી.

આ એક વાસ્તવિકતા છે કે, સેક્યુલરિઝમ અને સમાન નાગરિક ધારો એકબીજાના વિરોધાર્થી છે. ભારતનો સેક્યુલર વર્ગ જો સાચા અર્થમાં સેક્યુલર છે, તો તેણે સમાન નાગરિક ધારાની વાત ન કરવી જોઈએ. કારણ કે વ્યક્તિગત સ્તરે “ધાર્મિક સ્વતંત્રતા” સેક્યુલરિઝમનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે.

બીજો વર્ગ તે છે, જે હિન્દુ આઈડિયોલોજીના આધારે ઉભો રહેવા માંગે છે. આ વર્ગે જાણી લેવું જોઈએ કે, જો તેઓ ‘હિન્દુ આઈડિયોલોજી’માં આસ્થા ધરાવતા હોય તો એ ખુદ તેમની આસ્થા વિરૂદ્ધ છે કે તેઓ દરેક વર્ગ અને સંપ્રદાયને સમાન નાગરિક ધારા હેઠળ લાવવાનો પ્રયત્ન કરે.

હિન્દુ આઈડિયોલોજીનો બુન્યાદી સિધ્ધાંત “સર્વધર્મ સમભાવ” છે. મતલબ કે તમામ ધર્મો સાચા છે. હિંદુઈઝમની મૂળભૂત લાક્ષણિકતા એ છે કે, તે વિવિધતામાં એકતા (Unity in diversity)ને માને છે. તેના મતાનુસાર સત્યના બાહ્યસ્વરૂપો જુદા જુદા હોય છે, પરંતુ આંતરિક સત્ત્વ સમાન હોય છે. એમ કહી શકાય કે હિંદુઈઝમની શ્રદ્ધા અનેકતામાં એકતા જોવી છે.

સિવિલ કોડ અથવા કોઈ પણ કોડનો સબંધ બાહ્ય બદન સાથે હોય છે, આંતરિક ચેતના સાથે નથી હોતો. આ સ્થિતિમાં આ બાબત હિન્દુ દૃષ્ટિકોણથી વિરૂદ્ધ લેખાશે કે વિભિન્ન વર્ગોના “પર્સનલ લો”ને ખતમ કરી સર્વ નાગરિકો માટે માત્ર એક ધારો લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે.

હિંદુ જ્ઞાતિઓનો રિવાજ :

ખુદ હિંદુઓમાં લગ્ન-વિવાહની કોઈ એક રીત નક્કી નથી. હિંદુઓમાં સેંકડોની સંખ્યામાં વિભિન્ન વર્ગો તથા સંપ્રદાયો છે. દરેક સંપ્રદાય તથા

જાતિ પોતપોતાના કૌટુંબિક અથવા પ્રાદેશિક રીતરિવાજ મુજબ લગ્ન-વિવાહની વિધિ અદા કરે છે.

આજે પણ લગભગ તમામ હિંદુઓ પોતાના લગ્નો પોતાના ધાર્મિક તથા સાંપ્રદાયિક રિવાજ અનુસાર જ કરે છે. ભલેને સ્પેશ્યલ મેરેજ એક્ટ ૧૯૫૫ના સ્વરૂપે તેઓ માટે એક “સમાનધારો” મૌજૂદ છે.

Almost all Hindus still solemnise their marriages through religious customs although there is a civil way out through the special Marriages Act of 1954. (The Hindustan Times, May 22, 1995)

આ કોઈ યોગાનુયોગ (અચાનક) નથી. વાસ્તવિકરૂપે આ જે કાંઈ થઈ રહ્યું છે કે લોકો પોતપોતાની ધાર્મિક પરંપરા મુજબ લગ્નો કરે છે, તે જ બરાબર છે અને આમ જ થવું જોઈએ. લગ્ન-વિવાહનો સબંધ અત્યંત ખાનગી બાબતો સાથે છે. આવી બાબતોમાં દરેક વર્ગ હંમેશા પોતપોતાની કૌટુંબિક અથવા સાંપ્રદાયિક રસમ અને રિવાજ મુજબ જ અમલ કરે છે. આ પ્રકારના મામલાઓમાં તેના સિવાય બીજી કોઈ સ્થિતિ શક્ય નથી.

દેશની વાસ્તવિક જરૂરત - રાષ્ટ્રીય ચારિત્ર્ય :

ભારતને એક અખંડ, શાંત અને વિકસિત રાષ્ટ્ર બનાવવા માટે વાસ્તવમાં જેની જરૂર છે, તે “નેશનલ કેરેક્ટર” છે. દેશમાં જે કાંઈ ખૂટે છે અથવા જે ભ્રષ્ટાચાર પ્રવર્તે છે, તે બધાનું મૂળ કારણ માત્ર એક જ છે અને તે એ કે, સ્વતંત્રતા પછી લોકોમાં રાષ્ટ્રીય ચરિત્ર - નેશનલ કેરેક્ટર ઘડી શકાયું નથી.

રાષ્ટ્રીય ભાવના સ્વાર્થી ભાવનાની વિરોધાર્થી છે. તેનો અર્થ એ છે કે, દેશનો નાગરિક પોતાના હિતને મહત્વ આપવાને બદલે રાષ્ટ્રહિતને મહત્વ આપે. જ્યાં પણ બન્ને હિતો ટકરાતા હોય, તો તે નાગરિક સ્વહિતનું બલિદાન આપી રાષ્ટ્રહિત સાધવા પ્રયત્ન કરે, તેને પ્રાધાન્ય આપે.

ભારતનો શત્રુ દેશ પૈસાની લાલચ આપી તમને ખરીદવા ચાહે તો

તમારો દેશપ્રેમ તમને આમ કરવાથી રોકી દે. ટેક્સ નહીં ભરવામાં તમને વ્યક્તિગત લાભો મળી રહ્યા હોય તો પણ તમે ટેક્સ ભરી દો. કારણ કે તેનાથી રાષ્ટ્રને ફાયદો થશે. ભેળસેળયુક્ત વસ્તુ સપ્લાય કરવામાં તમારો નફો વધી રહ્યો હોય પરંતુ તમે આમ ન કરો. કારણ કે આવું કરવાથી રાષ્ટ્રની પ્રગતિ રૂંધાય છે. વ્યક્તિગત ફરિયાદો છતાં તમે રાષ્ટ્રીય સંપત્તિને નુકસાન ન પહોંચાડો તેમજ આર્થિક ચક્રોને રોકવા પ્રયત્ન ન કરો. કારણ કે તેમાં દેશની બરબાદી છે. ચૂંટણીમાં જો તમે હારી જાઓ તો ખેલદિલીપૂર્વક પોતાની હાર કબૂલ કરી લો. કારણ કે હાર સ્વીકાર નહીં કરવાનું પરિણામ એ આવે છે કે, દેશની રાજકીય વ્યવસ્થા બગડી જાય છે. જો તમે મહત્વપૂર્ણ હોદ્દો ધરાવતા હો તો પોતાના આર્થિક ફાયદા ખાતર કૌભાંડોમાં ન સંડોવાવો. કારણ કે આમ કરવાથી રાષ્ટ્રનું આર્થિક માળખું છિન્નભિન્ન થઈ જાય છે. જો તમને એક વખત સત્તા મળી જાય તો એવું ન ઈચ્છો કે “હું જ કાયમ રાજસિંહાસન પર બિરાજમાન રહું.” કારણ કે આ પ્રકારની સ્વાર્થી વૃત્તિ લોકશાહી તંત્રને તબાહીની ચરમસીમા પર લઈ જાય છે. જો તમે નેતા છો તો પોતાના રાજકીય રોટલા શેકવા ખાતર એક વર્તના માનસમાં બીજા વર્ગ પ્રત્યે વૈમનસ્ય અને ભયની લાગણી ન જન્માવો. કારણ કે તેનાથી આપની વોટબેંક તો બનશે, પરંતુ દેશની પ્રેમ ભાવનાવાળી બેંકોનું દેવાળું ફૂંકાઈ જશે.

આ જ સાચી દેશભક્તિ છે અને આ જ દેશની પ્રગતિમાં જરૂરી છે. પરંતુ આ વસ્તુ જ આજે આપણા દેશમાં નથી. એવું લાગે છે કે, બધા લોકો “દેશપ્રેમી” ના બદલે “સ્વપ્રેમી” બની ગયા છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના હિત ખાતર દેશના હિતને ભૂલી ગઈ છે. આ સ્વાર્થી વૃત્તિએ જ દેશની એ દુર્દશા કરી છે, જેની ફરિયાદ આજે દરેક નાગરિક કરી રહ્યો છે.

દેશભક્તિ સમાન નાગરિક ધારા જેવા બહારના ઉપચારથી ક્યારેય નહીં પ્રગટે, બલકે લોકોના માનસને રચનાત્મક વળાંક આપવાથી પ્રગટશે. તેના માટે આપણે તમામ સાધનોનો ઉપયોગ કરી લોકોને “એજ્યુકેટ”

કરવા પડશે. આપણે લોકોની સમજશક્તિ કેળવવા અને જાગૃતિ લાવવા માટે એક લાંબી અને ચોમુખી ઝુંબેશ ચલાવવી પડશે. નિઃશંક, આ એક અઘડું કાર્ય છે, પરંતુ વાસ્તવિકતા એ જ છે કે, તેના સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ આપણી પાસે નથી.

શરઈ પંચાયતોના બંધારણિય અધિકારો-આવશ્યકતાઓ-સિદ્ધીઓ

સુપ્રિમ કોર્ટના એડવોકેટ શ્રી વિશ્વ લોચન મડાને સુપ્રિમ કોર્ટમાં એક અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં દાવો કર્યો હતો કે ઈસ્લામી શરઈ પંચાયતો દેશની બંધારણીય કોર્ટો માટે એક ચેલેન્જ છે, તેમના કામોમાં રૂકાવટ અને નડતરરૂપ છે. માટે સુપ્રિમ કોર્ટ કેન્દ્ર સરકારને આદેશ આપે કે આ બધી શરઈ પંચાયતો, પર્સનલ લો બોર્ડ તથા દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ વગેરેના ફતાવા વિભાગો ઉપર તાત્કાલિક પાબંદી લગાવી દે અને સાથે સરકાર આ એલાન પણ કરે કે આ પ્રકારના ફત્વાઓની કાનૂની હેસીયતને રદ કરવામાં આવે છે. સુપ્રિમ કોર્ટે પોતાના હાલના ચુકાદામાં શરઈ પંચાયતોને રદબાતલ કરી તેના ઉપર પાબંદી લગાવી નથી. હાં, શરઈ પંચાયતોને અમૂક કાયદા અને શરતોને આધિન રહેવાની પાબંદ બનાવી છે. તેના ઉપર અમારે કોઈ ટીકા-ટિપ્પણી કરવી યોગ્ય નથી.

સુપ્રિમ કોર્ટના માનનીય વકીલ હોવા છતાં શરઈ પંચાયતોના અધિકારો, કાર્યક્ષેત્રો અને અમલી સ્વરૂપે તેમના ફેસલાઓ વિશે આટલી બધી અજાનતા કે અજાણતા આશ્ચર્ય પમાડે છે.

શરઈ પંચાયતોમાં મુસ્લિમોના સામાજિક ઝઘડાઓના જ ફેસલા અને સમાધાન કરાવવામાં આવે છે. કોઈ પણ જાતનો ફોજદારી કેસ તેમની પાસે આવતો નથી. અને ન શરઈ પંચાયતો ફોજદારી કેસ વિશે કોઈ ફેસલો કરે છે, કારણ કે તેમને સારી રીતે ભાન છે કે આ તેમના કાર્યક્ષેત્રની ઉપરવટ છે, તેના માટે તો ઈસ્લામી હુકૂમત હોવી જરૂરી છે.

શરઈ પંચાયતોમાં સામાન્ય રીતે નિકાહ, સ્ત્રી તથા બચ્ચાઓનું પાલણ પોષણ, તલાક, ખુલઅ, ફરજ, ઈદુત, બક્ષિસ, વસિયત (વિલ), વારસા વહેંચણી અને વક્ફ વગેરે ગણતરીની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. જેને ભારતના બંધારણે પણ પર્સનલ લો હેઠળ બાકી રાખ્યા છે. પર્સનલ લો વિશે લખાયેલ તમામ પુસ્તકો ચાહે તે મુસ્લિમ વિદ્વાનોના હોય કે પ્રખર હિંદુ કાયદાશાસ્ત્રીઓના લખેલા હોય, આ પુસ્તકોના પ્રકરણો વાંચીને ખ્યાલ આવી જશે કે ઉપર જણાવેલ સામાજિક પ્રશ્નો સિવાય કોઈ પણ ફોજદારી કાયદાનો તેમાં ઉલ્લેખ નથી હોતો. કારણ કે આ વિદ્વાન કાયદાશાસ્ત્રીઓ પણ જાણે છે કે, પર્સનલ લોમાં આ બાબતોને લગતા કાયદાઓની જ ચર્ચા કરવામાં આવે છે.

હવે ચર્ચા કરીએ શરઈ પંચાયતોના બંધારણીય અધિકારોની...

સૌપ્રથમ બંધારણની કલમ નં. (૨૫) જેમાં ભારતના દરેક નાગરિકને પોતાના ધાર્મિક અમલો અને ક્રિયાઓ તથા તેનો પ્રચાર-પ્રસાર કરવાની આઝાદી આપવામાં આવી છે. એજ પ્રમાણે કલમ નં. (૨૮)માં “કલ્ચર રાઈટ્સ” હેઠળ પોતાની સંસ્કૃતિ અને ભાષાની રક્ષા કરવાનો અધિકાર છે. કલમ નં. (૩૫)ના ફેરફારમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, લોકોના કોઈ સમૂહને (જેમની પાસે પોતાનો પર્સનલ લો હશે) પોતાનો પર્સનલ લો છોડવા માટે મજબૂર કરવામાં નહીં આવે, કલમ નં. (૧૨) તથા કલમ નં. (૧૮)ના ફેરફારોમાં પણ આજ પ્રમાણે જણાવ્યું છે.

(Constituent Assembly Debates-VII-545-721-830)

શરીઅત એપ્લીકેશન એક્ટ (Shariat Application Act 1937)ની કલમ નં. (૨)માં જણાવ્યું છે કે, શરીઅત એક્ટ લાગુ પડ્યા બાદ શરીઅત વિરુદ્ધ જે કાયદો કે રિવાજ અમલમાં હશે તે મુસ્લિમોને લાગુ પડશે નહીં.

કલમ નં. ૧૩-(૨)માં એવા કાયદાઓ ઘડવાને ગલત સાબિત ઠેરવ્યા છે, જેનાથી બુન્યાદી હક્કોનો વિરોધ થતો હોય.

આ જ પ્રમાણેની વાતો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૭૨માં પણ દર્શાવી

છે, દિલ્હીની વડી અદાલતે સને ૧૯૮૪માં અવલોકન કર્યું છે કે, બંધારણીય કાયદાને પતિ-પત્નીના સામાન્ય ઘરેલુ સંબંધોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાથી સંબંધો ઉપર ઘાતકી પ્રહાર થશે. (AIR 1984 Delhi page No. 66) ૧૯૮૦માં સુપ્રિમ કોર્ટે પણ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે બંધારણ વ્યક્તિગત કાનૂનને સ્પર્શતું નથી. [Statute-Law Relating to Muslims in India by Syed Tahir Mahmood : Principles of Mahomedan Law - D. F. Mulla's]

ઉપરોક્ત બંધારણીય હવાલાઓ લખવાનો હેતુ એ છે કે આ બંધારણીય હક્કોની મર્યાદામાં રહીને જ મુફતી સાહેબો અને શરઈ પંચાયતોના કાઝીઓ ફેસલાઓ અને સમાધાન કરાવે છે. જે દેશની બીજી મોઢી અને કંટાળા-જનક કાર્યવાહીવાળી કોર્ટોનો બોજ મફતમાં હળવો કરે છે. તથા મુસ્લિમ સમાજમાં થતા ઝઘડાઓનો શરઈ નિકાલ કરી સમાજમાં શાંતિ, ભાઈચારો, એકતા અને સહિષ્ણુતાનું વાતાવરણ સર્જે છે. તે સાથે આખિરતનો ડર પેદા કરે છે, જે સઘળા ડરોથી મહત્વનો છે. કારણ કે તે રાત્રીના અંધકારમાં પણ માણસને ગુનાહ કરવાથી રોકે છે. આ કારણોસર શરઈ પંચાયતોનો આભાર માનવો જોઈએ, ન કે ટીકાટીપ્પણી.

મહત્વની વાત એ છે જ્યારે લોક અદાલતોને આપણી સરકારો તથા અદાલતો ઘણા જ આદર અને માનની નજરથી જુએ છે, તથા તેમને પ્રોત્સાહન આપે છે. તો પછી શરઈ પંચાયતો પણ તેજ કામો બલ્કે તેનાથી વ્યવસ્થિત રીતે સરકારી તંત્ર ઉપર કોઈ પણ જાતના બોજારૂપ બન્યા વગર કરે છે, છતાં તેમની સાથે આવું ઓરમાયુ વર્તન કેમ?

બિહાર ઓરિસ્સા અને ઝારખંડમાં શરઈ પંચાયતો ૧૯૨૧થી કાર્યરત છે. પોતાના ૯૪ વર્ષના લાંબા ગાળામાં તેમણે હજારો ફેસલાઓ અને સમાધાનો કર્યા છે. બિહાર જેવા બદનામ અને ગુનાહિત ઇતિહાસ ધરાવતા રાજ્યમાં જઈ એડવોકેટ મિસ્ટર મડાન અને “દા વર્લ્ડ ઓફ ફત્વાઝ”ના લેખક મિસ્ટર અરુણશૌરી વગેરે સાહેબો શરઈ પંચાયતોના ફેસલાઓનું અવલોકન કરે. અને ત્યાંની હાઈકોર્ટનો અભિપ્રાય પણ માંગે, તો

વાસ્તવિકતાનું ભાન થશે કે સરકારી કોર્ટો કરતાં તદ્દન ઓછા ખર્ચે કોઈ જાતના ભપકા તથા પબ્લીસિટી વગર આ પંચાયતો આવા અત્યંત જટીલ અને કપળા ફેસલાઓ આટલી સરળતાથી કેવી રીતે પાર પાડે છે.

જુન ૨૦૦૪માં રાજ્યસભામાં કેન્દ્રીય રાજ્યકાયદા મંત્રી શ્રી કે. વેંકટપતિએ જણાવ્યું હતું કે ફક્ત હાઈકોર્ટોમાં જ ત્રણ લાખથી વધુ સંખ્યામાં કેસો પડેલા છે. સુપ્રીમ કોર્ટના ચીફ જસ્ટિસ શ્રી એ. અહમદીએ પણ આવી જ એક મોટી સંખ્યા પેડીંગ કેસોની જણાવી હતી. વિવિધ માધ્યમોથી આ સંદર્ભમાં જે વાસ્તવિકતાઓ અને સત્ય હકીકતો આવી રહી છે, તે અત્યંત ગંભીર છે. દેશની અદાલતોમાં પેડીંગ કેસોની સંખ્યા ત્રણ કરોડ છે. જે કેદીઓ હજુ વિચારણા હેઠળ બંદી છે, તેમના ઉપર વાર્ષિક લગભગ ચારસો કરોડ રૂપિયા ખર્ચ થાય છે. હાઈકોર્ટમાં એક જજ પાસે દરરોજના ૧૦૦ કેસો આવે છે. દેશની ૧૨,૩૭૮ ડિસ્ટ્રીક્ટ અને નીચલી કોર્ટોમાં બે કરોડ પેડીંગ કેસોને જોઈને જ એપ્રિલ ૨૦૦૧માં “ફાસ્ટ ટ્રેક કોર્ટો”ની સ્થાપના થઈ હતી. જેનો હેતુ એ હતો કે બે વર્ષ કે તેથી વધુ સમયના પેડીંગ કેસોનો તાત્કાલિક નિકાલ થાય, કે જેથી સામાન્ય વ્યક્તિને ચોક્કસ મુદ્દતમાં જલ્દીથી ન્યાય મળી શકે. પરંતુ આ હેતુમાં સફળતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકી. ચાર વર્ષમાં ૧૨ લાખ, ૫૮ હજાર કેસોમાંથી ૬ લાખ એટલે કે ૫૦ ટકા કેસોનો નિકાલ થઈ શક્યો.

ન્યાયાલયોમાં પેડીંગ પડેલ કેસોનો ઢગલો એક ગંભીર તેમજ મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન છે. સુપ્રીમ કોર્ટે ૨૦૦૨માં પોતાના એક ફેસલામાં કેન્દ્ર સરકારને એમ નિર્દેશ આપ્યો હતો કે પાંચ વર્ષના અંદર દસ લાખ વ્યક્તિઓ ઉપર ન્યાયીશોની સંખ્યા પચાસ કરી દેવી જોઈએ. સાથે સાથે સુપ્રીમ કોર્ટે જીલ્લા અદાલતોમાં જજોની ખાલી જગાઓ પૂર કરવાનો નિર્દેશ પણ આપ્યો હતો. પરંતુ અફસોસ કે આમાંથી એક પણ કામ આગળ ન ધપી શક્યું. હાલમાં દસ લાખ વ્યક્તિઓ ઉપર ન્યાયાધીશોની સંખ્યા પંદરની છે. આવી પરિસ્થિતિમાં તાત્કાલિક ન્યાય અપાવવો અને પેડીંગ

કેસોનાં ઢગલા ઓછા કરવા અતિ મુશ્કેલ કામ છે, કારણ કે જેટલા કેસોનો ઉકેલ આવે છે, તેથી અધિક બીજા કેસોનો ઢગલો તૈયાર જ હોય છે.

જે દેશમાં ન્યાયની આ પરિસ્થિતિ હોય, ત્યાં શરઈ પચાંચતોના કામકાજને પ્રોત્સાહન મળવું જોઈએ, જેથી સરકારી કોર્ટોનો બોજ તથા ખર્ચ બંને વ ઓછો થાય.

જગતના વિભિન્ન સમાજોમાં કોઈ ન કોઈ ખામી હોય છે. સમાજના બધા જ સભ્યો સારા કેરેક્ટરવાળા નથી હોતા. મુસ્લિમ સમાજમાં પણ અમુક વ્યક્તિઓ ખરાબ હોય છે. જેને લઈ સમાજને બદનામી મળે છે. પરંતુ આપણો રાષ્ટ્રીય પ્રેસ તથા મિડિયા ઈરાદાપૂર્વક વ્યવસ્થિત રીતે તેને એવી રીતે રજૂ કરે છે કે જાણે મુસ્લિમ સમાજમાં જ સ્ત્રીઓની હાલત અત્યંત ખરાબ છે. જ્યારે કે આજ ન્યુઝ પેપરો દરરોજ દહેજના ખપ્પરમાં સળગાવાતી, આપઘાત કરતી અને તે સિવાય બળાત્કાર વગેરે સામાજિક બદીઓનો શિકાર થતી સ્ત્રીઓનો ચિતાર રોજ આપણા સમક્ષ રજૂ કરે છે, ત્યારે એ ભૂલી જાય છે કે આમાં હિંદુ સ્ત્રીઓની ટકાવારી વધારે છે. અને મુસ્લિમ સ્ત્રીઓની ટકાવારી (વસ્તી પ્રમાણે) ઓછી છે. એટલા જ માટે મુસ્લિમ સમાજમાં થતા એકલ દોકલ કિસ્સાને હાઈ લાઈટ કરવામાં આવે છે. એ પોતે દર્શાવે છે કે અમારા સમાજમાં તો આની નવાઈ નથી. અમે જ તો નારી સુરક્ષાના ઓથા હેઠળ એના સર્જક છીએ. પરંતુ તમારા સમાજમાં પણ આ પ્રમાણે થાય છે ?

હિંદુ કોડ બિલ અને સેક્યુલર કાનૂનોમાં પણ સ્ત્રીઓના હક્કો પ્રત્યે ન્યાયિક વલણ દાખવવામાં આવ્યું નથી. જમીનદારી એક્ટમાં પુત્રની હયાતીમાં માતા, બેવા પત્ની અને છોકરીનો હક્ક છીનવી લેવામાં આવ્યો છે. એ જ પ્રમાણે હિંદુ વારસાઈ એક્ટમાં બહેનને હિસ્સો મેળવવાની શર્તો ઘણી જ કઠિન છે, તથા પતિ-પત્નીમાં છૂટા છેડા અને વારસાઈના કાનૂનમાં સ્ત્રીઓના હક્કો છીનવી લેવાયા છે.

દિલ્હી હાઈકોર્ટના રીટાયર્ડ ચીફ જસ્ટીસ મી. રાજેન્દ્ર સચર સ્વીકારે

છે કે, ઐતિહાસિક રીતે ઈસ્લામ સ્ત્રીઓને મિલકતમાંથી હક્કો અપાવવામાં સૌથી વધુ પ્રગતિશીલ છે. આ હકીકત છે કે, ૧૯૫૬માં હિન્દુ કોડબીલ બનવા પહેલા હિન્દુ સ્ત્રીને મિલકતમાં કોઈ હક ન હતો, જ્યારે ઈસ્લામે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓને આ હક ચૌદસો વર્ષ પૂર્વે આપ્યો હતો.

શ્રી જે. એમ. રોબર્ટસ લખે છે કે, ઈસ્લામ એકમાત્ર એવો ધર્મ છે, જેણે ઇતિહાસમાં પહેલી વખતે કાનૂની રીતે સ્ત્રીઓના વારસાઈ હક્કો નક્કી કર્યા.

સ્ત્રીનો દરજ્જો ઈસ્લામમાં તેટલો જ ઊંચો છે, જેટલો પુરુષનો. બલ્કે પુરુષથી પણ વધુ ઉચ્ચ સ્થાને સ્ત્રીને બિરાજમાન કરેલ છે. દુન્યવી હક્કો અને આબિરતના ઈન્આમોમાં પણ બન્નેવ વચ્ચે કોઈ ફર્ક અને ભેદ રાખવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ ઈસ્લામિક દ્રષ્ટિએ પુરુષ પુરુષ છે, અને સ્ત્રી સ્ત્રી છે. જીવન વ્યવસ્થા ચલાવવામાં બન્નેવ બરાબરના ભાગીદાર છે. પરંતુ ફિતરી (પ્રાકૃતિક)ફર્કનો ખ્યાલ રાખીને ઈસ્લામે બન્નેવનું કાર્યક્ષેત્ર અલગ અલગ રાખ્યું છે. સ્ત્રીઓ વિશે આજ દ્રષ્ટિકોણ સઘળા આકાશી પુસ્તકોમાં રહ્યો છે.

વર્તમાનયુગમાં નારી સ્વતંત્રતાની ચળવળે (Women's liberation movement) આ દ્રષ્ટિકોણ રજૂ કર્યો કે શિક્ષણ, ધંધા રોજગાર અને રાજકરણ બધામાં સ્ત્રીઓને તે જ દરજ્જો મળવો જોઈએ, જે પુરુષોને પ્રાપ્ત છે. સૌપ્રથમ ૧૭૯૨માં Mary wollstonecraft નામની બ્રિટિશ મહિલાએ આ પ્રમાણેનો દ્રષ્ટિકોણ પોતાના પુસ્તક (A vindication of the Rights of women)માં રજૂ કર્યો. ત્યાર બાદ ઘણા જોરશોરથી નારી સ્વતંત્રતાનો મુદ્દો ઉઠાળવામાં આવ્યો. અને તે માટે બધા જ દેશોમાં કાયદાઓ ઘડવામાં આવ્યા. અને દરેક ક્ષેત્રમાં પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ બસો વર્ષની લગાતાર કોશીયોનું કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહીં. અમલી સ્વરૂપે આજે પણ યુરોપ તથા અમેરિકામાં સ્ત્રીઓ પુરુષોની સમકક્ષતાનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરી શકી નથી.

વિજ્ઞાન નોબલ પ્રાઈઝના કુલ ૨૭૮ વિજેતાઓમાં ૨૭૨ પુરુષોની તુલનામાં ફક્ત છ સ્ત્રીઓ જ વિજેતા છે. નેશનલ એકેડમી ઓફ સાયન્સના ૮૦૦ પસંદગી પામેલ સભ્યોમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા ફક્ત નવ છે. અમેરિકાના પાંત્રીસ હજાર વૈજ્ઞાનિકોમાં સ્ત્રી વૈજ્ઞાનિકોની સંખ્યા ફક્ત દસ ટકા છે.

આજે પણ બધા જ ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રી એ જ પ્રમાણે પાછળ છે, જેમ નારી સ્વતંત્રતાની ચળવળ પહેલાં હતી. આ ચળવળની લગાતાર સંપૂર્ણ નિષ્ફળતાએ યુરોપના લોકોને પરેશાન કરી દીધા. સમગ્ર વિશ્વમાં વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિકોણથી અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો. છેવટે આ વાત સાબિત થઈ કે, સ્ત્રી અને પુરુષ દરમિયાન પંચદાઈશી (જન્મજાત) ફર્ક છે. અને તેના કારણે જ સ્ત્રીઓને બધા ક્ષેત્રોમાં પુરુષોના સમકક્ષ દરજ્જો ન મળી શક્યો. વિજ્ઞાનના બધા જ ક્ષેત્રોના લગાતાર સંશોધનોના પરિણામો પ્રમાણે પુરુષ તાકતવર જાતિ (Dominant sex) છે. (ટાઈમ મેગેઝીન : ૨૦ માર્ચ ૧૯૭૨)

એ જ પ્રમાણે રીડર ડાઈજેસ્ટના સંશોધન પ્રમાણે સ્ત્રી-પુરુષના મગજ (Brain)માં ઘણો જ મહત્વનો ફર્ક માલુમ પડે છે. અને તેનું કારણ હોર્મોન્સનો ફર્ક છે. એક યુરોપિયન વૈજ્ઞાનિકે આ તારણ કાઢ્યું કે, સ્ત્રી પુરુષના અવયવોનો આટલો બારીક ફર્ક સામાજિક જીવનમાં સ્ત્રી પુરુષના અલગ અલગ કામોની વહેંચણી કરી આપે છે. (રીડર ડાઈજેસ્ટ, ઓક્ટોબર ૧૯૮૧)

મેલ હોર્મોન્સ અને ફીમેલ હોર્મોન્સનો ફર્ક સ્ત્રી પુરુષમાં એમના જૈનિક કોડને લઈને છે, જે જન્મ પહેલાથી જ બન્નેવમાં મૌજુદ હોય છે. એનું કારણ સામાજિક નથી, બલકે જન્મજાત છે.

(ટાઈમ મેગેઝીન ૨૦ માર્ચ, ૧૯૭૨, ઈન્સાકલોપીડિયા બ્રિટાનિકા : ૧૯૮૪, ૧૯/૯૦૭)

જાન્યુઆરી ૨૦૦૫માં એક ચર્ચા દરમિયાન દુનિયાની સર્વશ્રેષ્ઠ યુનિવર્સિટી હાર્વર્ડના પ્રમુખ લેરી સુમ્મરસે (Larry summerse) એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહ્યું કે, જીવવિજ્ઞાન અને સમાજશાસ્ત્રની તુલનામાં, ગણિત તથા એન્જીન્યરિંગ જેવા વિષયોમાં સ્ત્રીઓની ઓછી સંખ્યાનું કારણ જૈવિક

(કહો કે શારીરિક) ભિન્નતા હોય શકે છે. આ પ્રમાણે કહેતા તેમણે વિશ્વના વિવિધ વિકસિત રાષ્ટ્રોમાં આ બાબતે થયેલા સંશોધનોના હવાલા પણ આપ્યા. અમેરિકાના આંકડાઓ દર્શાવે છે કે, અમેરિકી સ્કૂલોમાં સ્ત્રી શિક્ષકોની સંખ્યા ૩૫% છે. પરંતુ ગણિત, વિજ્ઞાનની ફેકલ્ટીમાં આ સંખ્યા ૨૦% જેટલી રહી જવા પામે છે. (ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા, ૨૮/૦૧/૦૫)

એક સંશોધન મુજબ પુરૂષોનું મગજ સ્ત્રીઓની તુલનામાં ચાર ગણું ઝડપી ચાલે છે. સંશોધન મુજબ પુરૂષોના મગજના કોષોમાં (Cells) સંદેશવહનની ઝડપ સ્ત્રીઓ કરતા ચાર ગણી વધારે હોય છે.

કોઈ વસ્તુને જોયા પછી આંખથી મગજ સુધી જે માહિતી પહોંચે છે, તેમાં જે સમય લાગે છે તે પુરૂષોમાં ઓછો અને સ્ત્રીઓમાં વધારે હોય છે. (સન્ડે ટાઈમ્સ ૭/૨/૦૫)

ઉપરોક્ત બધા જ વૈજ્ઞાનિક તારણો દર્શાવે છે કે, સ્ત્રી પુરૂષની શારીરિક બાંધણી, માનસિક આવેગો, હોર્મોન્સની વ્યવસ્થા તથા તેના કાર્યો વગેરે અત્યંત ભિન્ન છે. આ કેવી રીતે શક્ય છે કે, એક જ પ્રકારના કાર્ય માટે આટલા ભિન્ન સર્જનો સર્જવામાં આવે? જો સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્ને એક જેવા કાર્યો કરી શકે છે, અથવા એક પ્રકારની જામ્મેદારીઓ નિભાવી શકે છે તો, બન્ને વચ્ચે આટલો સ્પષ્ટ શારીરિક તથા માનસિક ભેદ શા માટે?

ફસાદકા હે ફિરંગી મુઆશરતમે મુલૂક કે
મઈ સાદા હે બિચારા ઝન શનાસ નહીં

દેવબંદના ફત્વા બાબતે ચોખવટ

દાડુલ ઉલૂમ દેવબંદ જેણે પોતાના ઈતિહાસના પ્રથમ દિવસથી લઈ દેશની આઝાદી સુધી દેશપ્રેમ, વતનની મુહબ્બત અને ભારતની આઝાદી માટે તન, મન અને ધનની બાજી લગાડનાર એક મોટો સમૂહ પેદા કર્યો. તેણે સંપૂર્ણ આઝાદીનું સૌપ્રથમ એલાન ૧૯૨૬ના કલકત્તા અધિવેશનથી કર્યું. કોંગ્રેસે પંડિત મોતીલાલ નહેરૂની આગેવાનીમાં તૈયાર કરેલ “નહેરૂ રિપોર્ટ”ને જમીઅતે ઉલમાએ એટલા જ માટે રદ કર્યો હતો કે, તેમાં દેશની સંપૂર્ણ આઝાદીની માંગણીની જગ્યાએ આંશિક આઝાદીની માંગણી હતી. છેવટે ૧૯૨૯ના લાહોર અધિવેશનમાં કોંગ્રેસે પણ જમીઅતે ઉલમાની વાત સ્વીકાર કરી સંપૂર્ણ આઝાદીની ઘોષણા કરી.

દાડુલ ઉલૂમ દેવબંદ તથા જમીઅતે ઉલમાએ મુસ્લિમો માટે ફક્ત ઈલ્મી દર્સગાહો અને મદ્રસાઓ જ કાયમ નથી કર્યા, બલ્કે તેની સાથે આર્થિક, સામાજિક અને રાજકીય બાબતોમાં અંગત રસ લઈ દરેક ક્ષેત્રે પોતાની આગવી સેવા બજાવી કર્તવ્યપાલન કર્યું છે.

આજે પણ ભારતના મુસ્લિમો જે આઝાદી અને સ્વતંત્રતા સાથે જીવન ગુજારી રહ્યા છે, તે પણ દાડુલ ઉલૂમ તથા જમીઅતે ઉલમાએ હિંદના ઉલમાએ કિરામની દેશ માટેની આઝાદીની લડતમાં ગાંધીજી, જવાહરલાલ નહેરૂ વગેરે સાથેની અનથક નિઃસ્વાર્થ મહેનતો અને બલીદાનના પ્રતાપે છે. હઝરત મવલાના હુસૈન અહમદ મદની (રહ.), મવલાના હિફ્તુર્રહમાન સ્યોહારવી (રહ.), મૂફતી કિફાયતુલ્લાહ (રહ.), મવલાના મુહમ્મદમિયાં (રહ.) વગેરેની દેશદાઝ અને કુર્બાનીઓના પ્રતાપે જ દેશનું બંધારણ બિન-સાંપ્રદાયિક (સેક્યુલર) બન્યું.

ભારતના ભાગલા વખતે અજમેર, દિલ્હી તથા બીજા ઘણા બધા સ્થળોએ શરણાર્થીઓએ મુસ્લિમ સૂફી-સંતોના મઝારો ઉપર કબ્જો જમાવી દીધો હતો ત્યારે પણ દેવબંદના આલિમોએ જ આ બુઝુર્ગોના મઝારે

મુબારકને શરણાર્થીઓના કબ્જામાંથી છોડાવવા અનથક મહેનત કરી હતી.

હઝરત ખ્વાજા મુઈનુદ્દીન ચિશતી અજમેરી (રહ.)ના મઝારે મુબારકને શરણાર્થીઓના કબ્જામાંથી છોડાવવા માટે હઝરત મવલાના હિફતુર્રહમાન સા.ની દેશના પ્રથમ વડાપ્રધાન પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂ સાથે લાંબી ચર્ચા થઈ ત્યારે પંડિતજીએ મવલાનાથી કહ્યું કે, આપ તો દેવબંદી છો, પછી અજમેરની દરગાહ પ્રત્યે આટલો બધો પ્રેમ અને આગ્રહ કેમ રાખો છો ? તો આઝાદીમાં મહાન બલિદાન આપનાર હઝરત મવલાના હિફતુર્રહમાન સાહબે પંડિતજીની આંખોમાં આંખો નાંખી વાત કરી કે, પંડિતજી ! આ અમારો અંગત મતભેદ છે, પરંતુ દરગાહની રક્ષા માટે ચાદર ચઢાવવાની પણ જરૂરત પડશે, તો હિફતુર્રહમાન ચાદર ચઢાવીને પણ દરગાહની રક્ષા કરશે. અને છેવટે દરગાહને શરણાર્થીઓથી સુરક્ષિત કરીને જ દમ લીધો. જેલના સાથી હોવાને લઈ પંડિતજીને પણ એમની વાત માનવી પડી. આ પ્રમાણે અલ્લાહ તઆલાએ દેવબંદના આલિમો મારફતે જે (આ સૂફિયાએ કિરામના હકીકી વારિષ છે) ભારતની દરગાહો અને મઝારોને પણ અન્યોના કબ્જાથી સુરક્ષિત રાખ્યા. (ઝલિક ફઝલુલ્લાહિ યુઅ્તીહિ મંય યશાઅ)

સેવાના ભેખધારી આ દારૂલ ઉલૂમનો ફતાવા વિભાગ જ્યારે તેનાથી એક મસૂઅલો પૂછવામાં આવે છે અને તેનો ઈસ્લામી કાયદા-કાનૂનની રોશનીમાં જવાબ આપે છે, તો ભારતનો પ્રિન્ટ તથા ઈલેક્ટ્રોનિક મિડીયા તો પોતાના પૂર્વગ્રહને લઈ તેને મારી મચોડીને લોકો સમક્ષ રજૂ કરે છે, તેને તેમાં મજબૂર સમજીએ છીએ. પરંતુ મુસ્લિમોમાં સવાયા સેક્યુલર ગણાતો વર્ગ દેવબંદનો ફત્વો ઈન્ટરનેટ પર વાંચ્યા વગર (કાગડો કાન લઈ ગયો જેમ) તેનો વિરોધ કરવા માંડે છે. અને તે જ દિવસોમાં હરિયાણાની “ખાપ પંચાયતો” તરફથી હિન્દુ મેરેજ એક્ટના નિયમોમાં ફેરફાર કરવા માટેના આંદોલન વિશે તથા તેમની રૂઢિચુસ્તતા અને ઓનર ફિલિંગ (યુગલોને મારી નાંખવા સુધી) બાબતે એક હરફ સુદ્ધાં લખવાથી ડરી રહ્યા હતા. દરેક રાજકીય પાર્ટીઓ પણ તે સમુદાયના મત ન મળવાના ડરે કાંઈ પણ કહેવાથી

બામોશ થઈ ગઈ હતી. તેની તુલનામાં મુસ્લિમ શરીઅત તથા સમાજને બોરી બામણીનું ખેતર સમજી જેને જે લખવું હોય તે લખી રહ્યા છે. આ બાબત મુસ્લિમ સમાજ માટે ઘણી જ અપમાનજનક છે.

ઈસ ઘરકો આગ લગ ગઈ ઘરકે ચિરાગસે

ખૈર, અસલ ફત્વા તરફ ધ્યાન દોરાવવા માંગું છું. દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદની બે વેબસાઈટો છે : (૧) www.darulifta.deoband.org (૨) www.darululoomdeoband.com. આ બંને વેબસાઈટો ઉપર સ્ત્રીઓની નોકરી બાબતના ઘણા બધા જવાબો લખેલા છે. તે બધાનો સારાંશ એ છે કે, સરકારી અથવા પ્રાઈવેટ સંસ્થાઓ જ્યાં સ્ત્રી-પુરૂષનો મેળ-મેળાપ થતો હોય અને તેને લઈ શરઈ મર્યાદાઓનો ખ્યાલ ન રાખી શકાતો હોય, તેવી સંસ્થાઓમાં સ્ત્રીઓએ નોકરી કરવી જાઈઝ નથી.

આ ફત્વામાં કમાઈ હરામ હોવા બાબતે કોઈ જ વર્ણન નથી, પરંતુ મિડીયાએ પોતાના તરફથી તેનો વધારો કર્યો.

એક બીજા ફત્વામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખ્યું છે કે, સ્ત્રીઓ માટે કમાવવાની મનાઈ નથી, પરંતુ મર્યાદામાં રહીને નોકરી કરે.

એક જવાબમાં છે કે, સ્ત્રીની કમાઈ હરામ નથી. માં-બાપ અને ભાઈ-બહેન તેની પરવાનગીથી તેના પૈસા વાપરી શકે છે, પરંતુ છોકરીનું જરૂરત વગર અને પરદા વગર નોકરી કરવું ગુનાહનું કામ છે.

આ બધા જ જવાબો ઈન્ટરનેટ ઉપર મૌજુદ છે. જેમાં શરતોને આધિન તથા મજબૂરીને લઈ નોકરી કરવાની પરવાનગી આપી છે.

ઈસ્લામની પોતાની એક આગવી આર્થિક તથા સામાજિક વ્યવસ્થા છે. જેમાં કમાવાની સંપૂર્ણ જવાબદારી પુરૂષો ઉપર છે. મજબૂરીમાં જ સ્ત્રી ઉપર આ જવાબદારી આવી શકે છે.

ફત્વો એ અરબી ભાષાનો શબ્દ છે, ઉર્દૂનો નહીં. આપણા કહેવાતા સેક્યુલર લેખકોને તેનું પણ ભાન નથી. એ જ પ્રમાણે ગુજરાત સમાચારના

લેખક મિત્ર શ્રી યાસીન દલાલ સાહેબને એ પણ ભાન નથી કે, કુરઆન શરીફ તથા હદીષ શરીફમાં પરદાનો હુકમ શું છે ? તથા વ્યાજ કેમ હરામ ઠેરવવામાં આવ્યું. બેંક તથા સાદા વ્યાજમાં કોઈ જ ફર્ક નથી. આ વિષયે દલીલો સહિત દળદાર પુસ્તકો લખાય ચૂક્યા છે તથા “શિક્ષણ મેળવવા માટે ચીન જવું પડે તો તે પણ જવાય” આ કુરઆન શરીફની આયત નથી, બલકે હદીષ છે. જો કે (અત્યંત બારીક સંશોધનને આધારે સનદ ભરોસા-પાત્ર ન હોવાને લઈ) તેના પણ ઝઈફ બલકે મૌઝૂઉ (મનઘડત) હોવાનો મુહદિષોએ હુકમ દર્શાવ્યો છે. અને પોતાના લેખમાં ફત્વા વિશે એલફેલ જેમ સમજમાં આવ્યું તેમ લખવાનું ચાલુ રાખ્યું છે.

એક જગ્યાએ લખે છે કે, સસરાની હવસનો ભોગ બન્યા બાદ બળજબરીપૂર્વક સસરાને પતિ બનાવવામાં આવ્યા અને પતિને પુત્ર બનાવવામાં આવ્યો. બંગાળમાં જલ્વાઈ ગુડીમાં એક બાપે પોતાની પુત્રી ઉપર જ બળાત્કાર કર્યો અને ગર્ભવતિ બનાવી દીધી અને પાછળથી મુલ્લાઓ દ્વારા પુત્રીને જ તેની માં જાહેર કરવામાં આવી.

આ બન્નેવ કિસ્સાઓમાં શ્રી યાસીન દલાલે જે હવાલો આપ્યો છે, તે સદંતર ખોટો છે. કોઈ પણ સનદ પ્રાપ્ત કરેલ આલિમ કે મૂફતી સાહેબે સસરાને પતિ કે પુત્રીને માતા જાહેર કરી નથી. અને તે આવી નીચ અને ગુનાહની હરકત વિશે વિચાર પણ કરી શકતા નથી. કારણ કે ઈસ્લામમાં રિશ્તા-સગાઈના નિતી-નિયમો અને કાયદાઓ નક્કી કરેલ છે, મૂફતીઓ નક્કી નથી કરતા. આ બન્નેવ કિસ્સાઓમાં પણ મિડીયાએ જાણી જોઈને ફત્વાનું ગલત અર્થઘટન કર્યું. પરંતુ શ્રી યાસીન દલાલ સાહેબે “યાસીન” જેવું પવિત્ર નામ હોવાને નાતે આ બાબતે ઈસ્લામી કાયદાઓ શું છે ? તે કોઈ પણ મૂફતી સાહેબને પૂછવું હતું અથવા જે જગ્યાએ આ બનાવો બન્યા ત્યાં જઈને પૂરી તપાસ કરવી-કરાવવી જરૂરી હતી, પછી આ વાત વહેતી કરવી હતી. અભણ વ્યક્તિઓની બનેલ પંચાયતો જો પોતાના તરફથી કોઈ સમાજને બાનમાં લઈ ખોટા કાયદાઓ જબરદસ્તી લાગુ પાડે, તો તેનાથી

ઈસ્લામને કોઈ લેવા-દેવા નથી. ચાહે તે ભારતમાં હોય કે પાકિસ્તાનના કબાઈલી પ્રદેશોમાં હોય.

શ્રી યાસીન સાહેબે પોતે એટલી તસ્દી ન લીધી કે, કોઈ મોટા દારૂલ ઉલૂમના મૂફતી સાહેબ પાસે જઈને લેખ લખતાં પહેલાં ઈસ્લામની બુન્યાદી જાણકારી પણ મેળવે. કોઈ પણ માણસ દરેક જ્ઞાન અને દરેક વિષયમાં પરિપૂર્ણ હોવાનો દાવો કરી શકતો નથી. અરબી ભાષા તથા વ્યાકરણ, ઉસૂલે ફિકહ, ક્વાઈદે ફિકહિય્યહ, મકાસિદે શરીઅત વગેરેની બારીક દલીલબદ્ધ જાણકારી વગર ફક્ત ઈંગ્લીશ ન્યૂઝ પેપરોનો ઉતારો કે બુકો વાંચી ધર્મની કાયદાકીય બાબતે લેખ ન લખી શકાય.

આજે પણ મુસ્લિમ સમાજ પોતાની ઘણી બધી કમજોરીઓ છતાં પોતાના અકીદાઓ, ઈબાદતો, સામાજિક પ્રશ્નો અને વેપારધંધા બાબતે કાંઈ પણ મૂંઝવણ હોય તો તેના ઉકેલ માટે મૂફતીયાને કિરામ પાસે જાય છે અને મૂફતી સા. કુરઆન શરીફ, હદીષ શરીફની રોશનીમાં તેનો જવાબ આપે છે. નવા ગુંચવડભર્યા મસૂઅલા માટે ફિકહી એકેડમીઓની સ્થાપના થઈ છે અને ત્યાં સામૂહિક રીતે સંમેલનો યોજી તથા મહાનિબંધ તૈયાર કરી તે વિષયે ખુલ્લી ચર્ચાઓ થાય છે. જેમાં ઉલમાએ કિરામ સિવાય જે તે વિષયના નિષ્ણાંત ગ્રેજ્યુએટો, ડોક્ટરો, એન્જીનિયરો, પ્રોફેસરો, બેંકના મેનેજરો, ડાયરેક્ટરો વગેરે સાહેબો પણ હાજર હોય છે.

મૂફતી સાહેબો એક અલ્લાહપાકને રાઝી રાખી કુરઆન શરીફ અને હદીષ શ.ની રોશનીમાં ઉમ્મત માટે મસાઈલનો હલ તલાશ કરે છે. લોકો ઉપર સમ્મી કરી કોઈ વસ્તુને હરામ નથી ઠેરવતા, બલ્કે બધા પાસાઓનો ખ્યાલ કરી ફત્વો આપે છે. મખ્લૂકને રાઝી કે નારાઝ કરવાનો કોઈ હેતુ નથી હોતો. જેને તેમના ફત્વા ઉપર અમલ કરવો હોય તે કરે છે અને જેને ન કરવો હોય તેને મૂફતી લોકો કાંઈ બળજબરી કરતા નથી. જેમકે વકીલથી કોઈ વ્યક્તિ દેશના કાયદાઓ બાબતે માહિતી મેળવે તો વકીલનું કામ કાયદો બતાવી પુરૂ થઈ જાય છે. તેમ મૂફતીનું કામ પણ ફત્વો બતાવી પુરૂ થઈ જાય છે.

હવે અસલ મુદ્દો સ્ત્રીઓની કોલેજ, નોકરી દરમ્યાન સામાજિક, આર્થિક અને મનોવૈજ્ઞાનિક પરિસ્થિતિ શું હોય છે ? તેના વિશે ચર્ચા કરવી મુનાસિબ સમજું છું. જેનાથી કુરઆને કરીમે મના કરેલ બેપદ્દગી, સ્ત્રી-પુરુષોનું એક-બીજા સાથે હરવું-ફરવું વગેરે બાબતોની ગંભીરતાથી ખ્યાલ આવે તથા શરીરઅતનું ઉલ્લંઘન કરવું સમાજને કેવી રીતે છિન્નભિન્ન કરી નાંખે છે.

નારી સ્વતંત્રતાની હકીકત

હુવા હે મુદ્દઈકા ફૈસલા અચ્છા મેરે હકમે

મુલ્લેખાંને કીયા ખુદ પાક દામન માહે કન્યા (યુસુફ અલ.)કા

ઈસ્લામે ઔરતને જે સ્થાન આપ્યું છે, એવું ન તો કોઈ ચળવળ કે ઝુંબેશ આપ્યું છે, ન તો કોઈ બીજા ધર્મે આપ્યું છે. બલકે ઈસ્લામના આગમન પૂર્વે તો ઔરતો ઉપર હદ બહારના ઝુલ્મ અને અત્યાચાર કરવામાં આવતા હતા. ઔરતોને કેટલી બુરી અને અયોગ્ય ગણવામાં આવતી હતી તેનો અંદાજ ઈસ્લામથી પહેલાં ઔરતો સાથે અત્યાચારી વર્તાવ ઉપર એક નાનકડો દ્રષ્ટિપાત કરી લગાવી શકાય એમ છે.

ઈસ્લામ પહેલાં ઔરતોને મનહૂસ સમજવામાં આવતી હતી. એક ઈસાઈ પાદરીએ ઔરતના વિષયમાં એવું મંતવ્ય જાહેર કર્યું છે કે, “એ (ઔરત) શયતાનના પ્રવેશનું દ્વાર છે. એ મના ફરમાવવામાં આવેલ વૃક્ષ તરફ લઈ જનાર, મર્દને ગારત કરનાર અભાગણી છે.” કેટલાક સમાજોમાં ઔરતોના સબંધથી એવો ખ્યાલ પ્રગટ કરવામાં આવે છે કે, “તકદીર (ભાગ્ય), તોફાન, મૃત્યુ, ઝેર, ઝેરીલા સર્પ, આમાંથી કોઈ એટલું ખરાબ નથી જેટલી કે ઔરત.” [અરબ સભ્યતા]

ઔરતો વિશે ઈટાલીઓ માનતા હતા કે, “બુરી ઔરતથી બચવું જોઈએ. ઘોડો સારો હોય કે ખરાબ, તેને સાદની જરૂર છે. એ જ પ્રમાણે ઔરત સારી હોય કે નહારી, તેને મારની જરૂર છે.”

સ્પેની ભાષામાં એક ઉકિત અત્યંત પ્રચલિત છે : બૂરી ઔરતથી બચવું જોઈએ, પણ સુંદર ચહેરાવાળી ઔરત ઉપર ભરોસો ન કરવો જોઈએ. કાઈસ સસ્ટમ જેની ગણના એક મોટા ખ્રિસ્તી પાઠરીમાં થાય છે. એ સ્ત્રીના વિષયમાં કહે છે કે, “એ (ઔરત) અનિવાર્ય બુરાઈ, એક જન્મજાત શંકા, એક આકર્ષક આફત, એક ખાનગી ખતરો, એક દિલરૂબા, દિલ લૂંટનારી મુસીબત છે.”

એક પ્રખ્યાત ફિલોસોફરના વિશે આવે છે કે, તે ઔરતોના વિષયમાં કહ્યા કરતો હતો કે, “ઔરતની મુહબ્બત તેની નફરતથી અધિક ખતરનાક છે. જો તેણીએ તમારા ઉપર મુહબ્બતભરી દ્રષ્ટિ નાંખી તો સમજો કે તબાહ થઈ જ ગયા.” ઔરતના વિશે એક એવી માન્યતા પણ હતી કે, “ઔરત એક ફરેબ છે, ધોકો છે. જો તમો તમારા આત્માની શાંતિ ચાહતા હોય તો ઔરતથી દૂર ભાગો.”

ઈસ્લામ પહેલાં છોકરીઓને જીવતી દાટી દેવાની પ્રથા પ્રચલિત હતી. અને સમાજમાં જેણે ઘણી બધી છોકરીઓને જીવતી દફનાવી દીધી હોય તેને પ્રતિષ્ઠિત ગણવામાં આવતો હતો. અરબસ્તાનમાં ઈસ્લામ પહેલાં ઔરતોને ઘેટાં-બકરાંની જેમ બજારોમાં વેચવામાં આવતી હતી. ત્યાં સુધી કે એક સમાજમાં શૌહર (પતિ)ના મૃત્યુ પછી ઔરતના જીવતા રહેવાને સારૂ સમજવામાં આવતું નહોતું. અને ઔરતોને શૌહરના મૃત્યુ પછી ચિતાઓમાં બળવું પડતું હતું.

❖ સ્ત્રીઓના હકકોનું વર્ણન ❖

અત્રે વિચાર કરવા જેવું છે કે, ઈસ્લામ પહેલાં ઔરતોને કેટલી બૂરી અને લાનતપાત્ર સમજવામાં આવતી હતી. જ્યારે ઈસ્લામનું આગમન થયું તો આ અબળાઓના વિશે જર્જરીત વિચારોને રદ કરી દેવામાં આવ્યા. અને તેણીને સન્માનિત દરજ્જો આપવામાં આવ્યો. અને તેણીને શિક્ષણ પ્રાપ્તિનો અધિકાર મળ્યો.

ઈસ્લામ એ વાતને કોઈપણ સંજોગોમાં બરદાશત કરતો નથી કે, કોઈ

ઔરતો ઉપર ગુલ્મ-અત્યાચાર કરે. આ કારણે રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ ઔરતો સાથે સદ્વર્તન કરવાનો આદેશ આપ્યો.

હુઝૂર (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, ઔરત પોતાના ઘરબારની દેખરેખ રાખનાર છે. [બુખારી શરીફ] આપ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, નિઃશંક તારી બીવીનો તારા ઉપર હક છે. [બુખારી શરીફ] પયગમ્બર (સલ.)એ આ પણ ફરમાવ્યું : જે શૌહર પોતાની બીવીની બદખ્વાહી અને ઈજા ઉપર સખ્ર અને ઘેર્યથી કામ લેશે, એ જન્નતી છે. [તિહાની]

બીવી સાથે સારો વર્તાવ કરવાના સબંધમાં આપ અલયહિસ્સલામે ફરમાવ્યું : “મોઅમિનોમાં સૌથી સંપૂર્ણ ઈમાન એ શખ્સનું છે, જેના અખ્લાક સૌથી સારા હોય. અને તમારામાં સૌથી સારો શખ્સ એ છે, જે પોતાની બીવી સાથે સૌથી સારો હોય. [તિરમિઝી શરીફ]

હુઝૂર (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ છોકરીઓની પરવરિશ ઉપર પણ ખાસ ધ્યાન આપ્યું. આપે ફરમાવ્યું : જે બંદો બે દીકરીઓનો ભાર ઉઠાવશે અને તેમનો ઉછેર કરશે, ત્યાં સુધી કે એ છોકરીઓ પુખ્તવયની થઈ જાય. તો એ બંદો અને હું કિયામતના દિવસે આ રીતે હોઈશું. અને આપે પોતાના હાથની આંગળીઓને બિલકુલ મેળવીને દેખાડ્યું. અર્થાત્ જે રીતે આ આંગળીઓ એકબીજાથી મળેલી છે. [બુખારી શરીફ]

રસૂલે અકરમ (સલ.)ની આ હદીષો ઉપરથી અંદાજો લગાવી શકાય છે કે, ઈસ્લામ ઔરતોને કેટલો બુલંદ મુકામ અને ઉચ્ચ સ્થાન આપે છે. અને તેમની સાથે કેટલો શરાફત અને સન્માનનીય વર્તાવનો હુકમ આપે છે.

ગુજરાત સહિત ભારત તથા યુરોપ-અમેરિકા જ્યાં સો ટકા સાક્ષરતા છે અને જ્યાંની સ્ત્રીઓ બાબતે બહારની દુનિયાને ઉંઘા ચશ્મા દેખાડવામાં આવે છે. ત્યાંથી શિક્ષિત અને રોજગાર પ્રાપ્ત મહિલાઓ સાથેનો વ્યવહાર યુરોપ-અમેરિકાના જ રિપોર્ટો દ્વારા વર્ણન કરેલ અહેવાલને આધારે રજૂ કરું છું.

ગુજરાત યુનિવર્સિટીના હુમન સાયકોલોજી ડિપાર્ટમેન્ટના એમ.એ. સાયકોલોજીના વિદ્યાર્થીઓના એક વર્ષના સંશોધનના પરિણામો વિશે જાણકારી આપતા ડો. જોન સોરીએ જણાવ્યું કે, આ સંશોધન દરમ્યાન બેકમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓ, ટીયરો, નર્સો અને સરકારી વિવિધ ઓફિસોમાં ટાઈપિસ્ટ તરીકે સેવા બજાવતી ૨૧ થી ૫૬ વર્ષ સુધીની સ્ત્રીઓના અનુભવને સામે રાખવામાં આવ્યા છે. કુલ ૩૦૬ સ્ત્રીઓમાંથી ૨૧૫ વિવાહિત હતી, અને ૮૧ ગેરવિવાહિત હતી. જેમણે દસમા ધોરણથી લઈ એમ.ફીલ. અથવા પી.એચ.ડી. સુધી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરેલ હતી. ઉંમરના હિસાબે એમને બે ઝોનમાં વહેંચી હતી. ૨૧ થી ૩૦ વર્ષ સુધીનો પ્રથમ ઝોન અને ૩૧ થી ૫૬ વર્ષ સુધીનો બીજો ઝોન હતો.

ધંધાકિય પ્રવૃત્તિઓવાળી સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો અને તેના નિરાકરણના વિષયે માંગેલા લેખિત સવાલો-જવાબોના સંશોધનથી આ પરિણામ પ્રાપ્ત થયું કે ૬૬% સ્ત્રીઓ પોતાના ઉપલા અધિકારી-ઓફિસરના શોષણનો ભોગ બની ચૂકી છે. જેમાં ૨૧ થી ૩૦ વર્ષની ઉંમરની ૧૮૮ સ્ત્રીઓમાંથી ૮૦%એ સ્વીકાર્યું કે, તેમની ઉપલા અધિકારીઓ તેમની સ્ત્રી હોવાનો દુરુપયોગ કરી યેનકેન પ્રકારે સતામણી કરે છે. ૩૧ થી ૪૦ વર્ષની ઉંમરની સ્ત્રીઓમાંથી ૪૫%નું કહેવું છે કે, તેમનું શારીરિક શોષણ અને છેડછાડ (છેડતી) થાય છે. પ્રાયવેટ કંપનીઓમાં કામ કરતી ૨૧ થી ૩૦ વર્ષની ૪૩% સ્ત્રીઓને પુરૂષની તુલનામાં ઓછો પગાર મળે છે. જ્યારે કે હોદ્દો અને કામ પુરૂષો જેટલું જ કરવાનું હોય છે.

સૌથી વધુ અફસોસજનક વાત એ છે કે, ૫૧% નોકરી કરતી સ્ત્રીઓ માનસિક બીમારીઓમાં સપડાયેલ છે. ઘર અને ઓફિસ બન્નેવ તરફથી પૂરતો સહકાર ન મળવાને લઈ તે આ બીમારીઓનો શિકાર બની છે. વધુ તારણ કાઢવામાં આવે તો ૨૧ થી ૩૦ વર્ષની ઉંમરની સ્ત્રીઓ ૬૩% અને ૩૧ થી ૫૬ વર્ષની સ્ત્રીઓમાં ૪૦% માનસિક રોગી માલૂમ પડી.

[www.patrika.com/news/]

મહિલાઓ સાથે છેડછાડ અને એમના સાથે બદતમીઝીના કિસ્સાઓ રોજ ન્યુઝ પેપરના પૃષ્ઠો ચમકાવે છે. દેશનું કદાચ જ કોઈ નાનું મોટું એવું શહેર હશે, જેમાં મહિલાઓની છેડતીના કિસ્સા ન બનતા હોય. એક સર્વ પ્રમાણે આપણા દેશમાં આ પ્રકારનો એક કિસ્સો દર પંદર મિનિટે બને છે. જ્યેન્દ્ર સ્ટડીઝ ગૃપે દિલ્હી શહેરની યુનિવર્સિટીઓના આંકડા પ્રગટ કર્યા છે, તેમાં ૯૧.૭% હોસ્ટેલમાં રહેનાર, ૮૮.૨% નોન હોસ્ટેલ અને ૮૫.૭% લોકલ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓએ કેમ્પસમાં દરરોજ જાતિય સતામણીની શિકાયત કરી છે.

યુરોપિય યુનિયન કમીશનની ૨૦૦૬ની રિપોર્ટ પ્રમાણે સમગ્ર યુરોપમાં દર વર્ષે ૧૦% વિવાહિત યુગલો છૂટાછેડા લઈ પોતાના સંબંધો તોડી નાંખે છે. સ્ત્રીઓની એક મોટી સંખ્યા પોતાની સ્વતંત્રતા બલ્કે સ્વછંદતા જાળવી રાખવા શાદી અને ત્યાર બાદ છોકરાઓની જંજતમાં પડવા માટે તૈયાર નથી. રિપોર્ટ પ્રમાણે શાદી-વિવાહના દરમાં દર વર્ષે ૭ થી ૯ ટકાનો ઘટાડો થઈ રહ્યો છે. સ્ત્રીઓને પુરૂષોની તુલનામાં કલાકના દરે ૧૫% પગાર ઓછો મળે છે. દરેક પાંચ સ્ત્રીમાંથી એકને પુરૂષોની મારપીટ વેઠવી પડે છે. યુરોપિય કમીશનના જણાવ્યા પ્રમાણે ૪૦ થી ૫૦ ટકા સ્ત્રીઓને કામકાજ-નોકરી દરમ્યાન પોતાની ઓફિસોમાં જાતિય સતામણી વેઠવી પડે છે.

વિશ્વ સંસ્થાના બાળ વિભાગના રિપોર્ટ પ્રમાણે યુરોપમાં દર વર્ષે દસ લાખ બાળકોને (જેમાં વધુ સંખ્યા બાળકીઓની હોય છે) જાતિય શોષણ માટે વેચી દેવામાં આવે છે. એ જ પ્રમાણે ૩૦% સ્ત્રીઓને પોતાના જીવનમાં ઓછામાં ઓછા એક વખતે જાતિય શોષણનો શિકાર બનાવવામાં આવે છે.

અમેરિકી ન્યાય મંત્રાલય પ્રમાણે દર બે મિનિટે એક અમેરિકી સ્ત્રી સાથે જાતિય સતામણી થાય છે. વર્ષે ચાર લાખથી પાંચ લાખ જાતિય શોષણના કેસો દાખલ કરવામાં આવે છે. એનાથી બે ઘણી સંખ્યા તે સ્ત્રીઓની છે, જે પોલિસ કેસ કરવાથી સંકોચ અનુભવે છે. એટલે કે અમેરિકામાં

વાર્ષિક ૧૨ થી ૧૫ લાખ સ્ત્રીઓની ઈઝઝત લૂંટાઈ છે. અફસોસ એ વાતનો છે કે, આ સ્ત્રીઓમાં દર ૬ માંથી એક છોકરીની ઉંમર ૧૨ વર્ષ અથવા તેનાથી પણ ઓછી હોય છે.

કેનેડામાં સ્ત્રીઓની જાતિય શોષણનો કાયદેસર રેકૉર્ડ તો મૌજૂદ નથી, પરંતુ વિવિધ સંસ્થાઓનું કહેવું છે કે, કેનેડામાં સ્ત્રીઓની જાતિય શોષણનો દર અમેરિકાથી અઢી ટકા વધારે છે. એટલે કે અમેરિકામાં વાર્ષિક દસ લાખ શોષણ થાય છે, તો કેનેડામાં તેનો દર સાડા બાર લાખ સુધી પહોંચે છે.

એમનેસ્ટી ઈન્ટરનેશનલના રિપોર્ટ પ્રમાણે અમેરિકામાં તલાકનો દર દર વર્ષે દસ ટકા વધારા સાથે નોંધાયો છે.

અમેરિકન ફૌજના મેડીકલ સેન્ટર ૨૦૦૩ ઈસ્વી.ની એક ઈન્કવાયરીથી માલૂમ પડે છે કે, ૫૫૮ સ્ત્રી ફૌજીઓમાંથી ૨૮ ટકા સ્ત્રીઓએ બતાવ્યું કે, ફૌજી નોકરી દરમ્યાન તેમની ઈઝઝત લૂંટાઈ ગઈ અથવા તેની કોશિશો કરવામાં આવી. આ તો તે સ્ત્રીઓની ટકાવારી છે, જેમણે જાતિય સતામણી વિરૂદ્ધ મોઢું ખોલ્યું. પેન્ટાગોનનો ઈ.સ. ૧૯૮૮નો સર્વે દર્શાવે છે કે, ફૌજમાં પુરૂષોની સતામણીનો ભોગ બનેલ નેવું ટકા સ્ત્રીઓ અમુક કારણોસર અધિકારીઓને પોતાની મઝલૂમીની દાસ્તાનનું વર્ણન કરી શકતી નથી.

અમેરિકાની સરકારી ઓફિસોમાં કામ કરતી મહિલાઓ વિશેના ૧૯૮૧ થી ૧૯૮૫ સુધીના સરવેમાં જણાવ્યું છે કે, ત્યાંની કેન્દ્ર સરકારના વિવિધ ડિપાર્ટમેન્ટમાં કામ કરતી ૪૨ ટકા મહિલાઓને સતાવવામાં આવી. અને સ્ટેટ ગર્વમેન્ટની વિવિધ શાખાઓમાં નોકરી કરતી ૭૦ ટકા મહિલાઓની શારીરિક સતામણી એમના માટે રોજિંદો અનુભવ થઈ ચૂક્યો છે.

[ઈન્ડિયન એક્પ્રેસ, ૩ ઓગસ્ટ ૧૯૮૬]

એક અમેરિકી કમીશને અમેરિકામાં વધતી જતી શારીરિક સતામણી અને બળાત્કારનું કારણ ત્યાં સ્ત્રીઓના અંગોનું નગ્ન પ્રદર્શન બતાવી તેની ઉપર પાબંદીની માંગણી કરી છે. [ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા, ૧૧ જુલાઈ ૧૯૮૬]

યુરોપમાં તલાકો (છૂટાછેડા)નું પ્રમાણ વધી રહ્યું છે. ફ્રાન્સમાં તલાકનું પ્રમાણ ૫૦%, કેનેડામાં ૪૦% અને અમેરિકામાં ૫૦% છે. અમેરિકાની ૧૦ મહિલાઓમાંથી છ મહિલાઓ છૂટાછેડાનો અનુભવ કરી ચૂકી છે.

[The Plain Truth, May 1987]

ઈન્સાયકલોપિડિયા ઓફ બ્રિટાનિકામાં લખ્યું છે કે, જગતના વધુ ઉદ્યોગો ધરાવતા દેશોમાં છૂટાછેડાનું પ્રમાણ ઘણું વધ્યું છે. તેનું કારણ સ્ત્રીઓનું આર્થિક રીતે પગભર અને સ્વાવલંબી હોવું છે. [Vol. III P.586] એક અંદાજ પ્રમાણે અમેરિકામાં દર અઠાર સેકન્ડે એક સ્ત્રીની તેના ધણી અથવા બોયફ્રેન્ડના હાથે મારપીટ થાય છે. તેમાંથી એક લાખથી વધુ સ્ત્રીઓને ડોક્ટરી મદદની જરૂર પડે છે. એક દિવસમાં અંદાજે ચાર સ્ત્રીઓ મરણ પામે છે. [રીડર ડાયજેસ્ટ, માર્ચ ૧૯૮૭]

પીટર ફોર્ડ સંશોધકોના હવાલાથી લખે છે કે, “તે કારણો જે ઈસ્લામ સ્વીકારનારી ધણી યુરોપિયન સ્ત્રીઓએ જણાવ્યા, તથા જે તેમની વિચારશૈલીનું પ્રતિબિંબ પણ પુરૂ પાડે છે, તેના મુજબ સ્ત્રીઓની એક મોટી સંખ્યા પશ્ચિમી સમાજના બેજવાબદારીભર્યા વર્તન વિરૂદ્ધ પ્રતિક્રિયા દર્શાવી રહી છે. પરસ્પરનો સંબંધ, એકબીજાની દરકાર તથા એકબીજાના મામલાઓ, મુશ્કેલીઓમાં સાથ આપવાની જે સમજ ઈસ્લામ પૂરી પાડે છે, તેને લઈ પશ્ચિમી સ્ત્રીઓના દિલ જીતી રહ્યો છે.

સન્નારીઓના ઈસ્લામ સ્વીકાર પર સંશોધન કરનારી કેરિયન વેન ન્યુવોર્કકર્કના મતે પશ્ચિમી સ્ત્રીઓમાં ઈસ્લામની લોકપ્રિયતાનું મોટું કારણ સ્ત્રીઓ તથા પુરૂષોના જુદા જુદા કાર્યક્ષેત્રો, અધિકારો તથા જવાબદારીઓના તે સ્પષ્ટ વિચારો છે, જે ઈસ્લામી શિક્ષાઓ દ્વારા સમજમાં આવે છે. ઈસ્લામમાં સ્ત્રીની માતૃત્વની ભૂમિકાનું બહુ ઉંચું સ્થાન છે. અહીં સ્ત્રી “જાતીય રમકડું” નથી હોતી. આ મત ચોક્કસ બહુ મહત્વપૂર્ણ છે, અને ધ્યાનપાત્ર છે. કારણકે ઈસ્લામ સ્ત્રીઓને માં, બહેન, પત્ની તેમજ પુત્રીની હેસિયતથી જે માન સન્માન આપે છે, પશ્ચિમી સમાજમાં તેવી કોઈ

વિભાવના નથી. આ જાતિગ્રસ્ત સમાજમાં સ્ત્રીઓના અધિકારો તથા સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના તમામ દાવાઓ છતાં ઔરત માત્ર પુરુષોનું રમકડું છે.

“ક્રિશ્ચિયન સાયન્સ મોનિટર”નો એક બીજો રિપોર્ટ જે ૨૭, ડિસેમ્બર ૨૦૦૪ના દિને “લેટિન અમેરિકનો ઇસ્લામમાં પોતાના પ્રવ્જોના ઉત્તરો શોધે છે”ના શિર્ષકથી પ્રગટ થયો હતો, તે આ જ વિષયમાં છે. ક્રિસ્ટાઈન આરમેરયુએ તૈયાર કરેલા આ રિપોર્ટનો મુખ્ય વિષય જ એ છે કે, “પશ્ચિમમાં ઇસ્લામ સ્વીકારના દિન-પ્રતિદિન વધતા વલણનું એક કારણ તે સન્માન છે, જે ઇસ્લામ સ્ત્રીને અર્પે છે.” રિપોર્ટ મુજબ અમેરિકામાં લગભગ ચાલીસ હજાર લેટિન અમેરિકન નવમુસ્લિમો છે. દર વર્ષે લગભગ વીસ હજાર અમેરિકી સ્ત્રી-પુરુષો ઇસ્લામ સ્વીકારે છે. જેમાં ઓછાવતા ૬% લેટિન અમેરિકન હોય છે. આ નવમુસ્લિમોમાંથી એક મોટી સંખ્યાનું કહેવું છે કે, ‘તેમના ઇસ્લામ સ્વીકાર પાછળ એ વિશ્વાસે મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી છે કે, ઇસ્લામમાં સ્ત્રીઓ સાથે સારો વ્યવહાર કરવામાં આવે છે.” ટીકાકારો કહી શકે છે કે, નિકાબ (ધૂંધટ)ની પાબંદી સ્ત્રીઓની ગુલામીનું પ્રતીક લાગે છે, પરંતુ લેટિન અમેરિકન સન્નારીઓનું કહેવું છે કે, “તેમના માટે આ એક આહ્વાદક હકીકત છે કે, જ્યારે તે બહાર માર્ગો પર નીકળે છે, ત્યારે તેમને જોઈને કોઈ સીટી નથી વગાડતું.”

સ્ત્રીઓને સમાનતા અને સ્વતંત્રતાના બહાના હેઠળ ઘરથી બહાર કાઢી બજારો, મેહફિલો બલ્કે ફૌજમાં ભરતી કરવામાં પણ યુરોપ અને અમેરિકાએ મહત્વનો રોલ ભજવ્યો છે. અમેરીકી ફૌજમાં બે લાખથી વધુ સ્ત્રીઓ છે. ફૌજ સેવાઓ બજાવવી તો એમના ફૌજી ડ્યુટી અને મુલ્કી સેવા બજાવવાના કર્તવ્યપાલનનો એક અંગ છે, પરંતુ તેનાથી વધુ ચૌકાવનારી બાબત એ છે કે, તેમને ફૌજી પુરુષો અને અફસરોનું જાતિય સુખ માણવા અને ભૂખ સંતોષવા માટે મજબૂર કરવામાં આવે છે. આ મજબૂરીઓ અને લાચારીઓએ તેમને જે મનોવૈજ્ઞાનિક પરેશાનીઓ અને તકલીફોમાં સપડાવી લીધી છે, તેનો અંદાજો એક માજી અમેરીકી ફૌજી

સ્ત્રી “માસ્થાન બદા”ની આપવિતિના વર્ણનથી આવી શકે છે કે, પહેલા જ્યારે હું અમેરીકી ઝંડો જોતી હતી, તો તે મને લાલ, સફેદ અને લીલા કલરનો દેખાતો હતો. પરંતુ હવે એમાં ફક્ત લોહીના ડાઘાઓ જ દેખાય છે. લાલ રંગ તે ખૂનનું પ્રતિક છે, જે મારા શરીરથી વહાવવામાં આવ્યું. લીલો રંગ તે ઝખ્મો અને ઠોકરોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, જે મારા કુમળા અને નાજુક શરીરને વેઠવા માટે મજબૂર થવું પડ્યું. અને સફેદ કલર મારા થરથર કાંપતાં, ગભરાયેલ ચેહરાની નિશાની છે. મારા પોતાના દેશ માટે મને શારીરિક અને માનસિક પીડાઓ અને અસહ્ય તકલીફો આપવામાં આવી. મારી ઈઝઝત બલ્કે સર્વસ્વ છીનવી લેવામાં આવ્યું.

જે પરિબળોએ સ્ત્રીઓની પ્રગતિના નામે તેઓને ચોવીસ કલાક કામે લગાડી દીધી છે, તેઓ જ વાસ્તવમાં સૌથી મોટા અત્યાચારી છે. નહીંતર શરીરઅતે તો ન્યાયપૂર્વક બન્નેના કાર્યક્ષેત્રો જુદા જુદા જ રાખ્યા છે. અને તેને ધ્યાનમાં રાખીને જ ઈસ્લામે પારિવારિક તથા સામાજિક કાનૂનો ઘડ્યા છે. તેમજ સ્ત્રી સાથે સદ્વર્ત્તાવને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે. આનાથી મોટી વાત કઈ હશે કે, પયગમ્બર સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે પોતાના વિદાય પ્રવચનમાં તથા પોતાની અંતિમ વસિયતમાં સ્ત્રીઓ સાથે સદ્વર્ત્તાવ પર વિશેષ ભાર મૂક્યો. જે કોઈએ પ્રાચીન તથા અર્વાચિન સત્યતાઓ વિષયક સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે આ જુદા જુદા કાર્યક્ષેત્રની અવગણના કરી છે, તેમણે સ્ત્રી પુરુષો, બન્ને ઉપર જુલ્મ કર્યો છે. વિજ્ઞાન જેટલી પ્રગતિ કરશે, અને હકીકતોથી પડદાઓ ઉંચકશે, તેટલી જ ઈસ્લામ પ્રત્યે ગલતફહ્મી દૂર થશે, અને અસત્યતાનો દુષ્પ્રચાર અર્થહીન થઈ જશે, ઈન્શાઅલ્લાહ.

પરદા પર પાબંદીના સંદર્ભે યુરોપની નિર્લજ્જતા

આપણાં અંગ્રેજી, હિંદી તથા ગુજરાતી વર્તમાનપત્રોના મનોરંજક પાનાઓ પર આપણી કેટલીક ભારતીય નારીઓને અર્ધનગ્નાવસ્થામાં જોઈને આપણે ક્યવાટ અનુભવી રહ્યા છીએ. જો કે આ તો માત્ર દસમો ભાગ છે. નગ્નતાનો વ્યાપ એનાથી વધારે છે. યુરોપ તથા તેના અનુસરણમાં આપણા

દેશના જાતીયતાના વ્યાપારીઓએ જે ખતરનાક વસ્તુઓ આપણા યુવાનોને પથભ્રષ્ટ (ગુમરાહ) કરવા માટે તૈયાર કરી રાખી છે, તેનું નિરિક્ષણ કરશો, તો આશ્ચર્ય તથા અફસોસ થશે કે આ દેશના નેતાઓએ કેમ પ્રજાના નૈતિક સ્વાસ્થ્યને નુકસાન પહોંચાડનારી બાબતો પર અંકુશ ન મેળવ્યો.

શું માનવીની સ્વતંત્રતાનો અર્થ એ છે કે, તે સમાજને જાતીયતાગ્રસ્ત બનાવી બરબાદ કરવા માટે જે હરકત કરવા માંગે, તેને તેમ કરવા દેવામાં આવે ? પશ્ચિમી સંસ્કૃતિ ભલેને માનવીને વાનર અથવા વરુ બનાવવાને સારું કામ કહે, પરંતુ પૂર્વ આ મામલામાં પોતાની વિશેષતાઓને કેમ છોડી મૂકે ? ખેદ તો એ વાતનો છે કે, આપણા પ્રસાર માધ્યમો પશ્ચિમના આ નિર્લજ્જ કૃત્યોની ભત્સના કરવાના બદલે તેની પ્રસંશા કરે છે.

ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયાના ૧લી માર્ચ ૨૦૧૦ના અંકમાં બાળકોને જાતીય પ્રાણી બનાવવાના પ્રયત્નો પર પ્રકાશ નાંખવામાં આવ્યો છે. “મિસ બમ્બા” નામની વેબસાઈટનો તેમાં ઉલ્લેખ છે, જે નવયુવાનોમાં બહુ પ્રિય છે. અને તેમાં બમ્બોલેંડની કાલ્પનિક જગત (સ્વર્ગ) બનાવવામાં આવી છે. જેમાં હરણની જેવી આંખોવાળી સુંદરીઓ દર્શાવવામાં આવે છે. મિસ બમ્બો એક કલાકાર બનીને સામે આવે છે, અને બમ્બોઈઝમની એક જુદી સંસ્કૃતિ ઘડે છે. તેમાં સૌંદર્ય પ્રાપ્ત કરવાની રીતો દર્શાવવામાં આવે છે. આ વેબ-સાઈટને લૉય કરનાર નિકોલસ જેકાર્ટ એવો દાવો કરે છે કે, તે દસથી પંદર વર્ષના બાળકોને જાતીય તથા મનોવૈજ્ઞાનિક માર્ગદર્શન પુરૂ પાડી રહ્યો છે. તેનો ખ્યાલ એ છે કે, ઉંમરના આ તબક્કામાં મનોશારીરિક વિકાસના ઘણા સોનેરી મોકાઓ મળે છે. આવી જ રીતે એવા મેગેઝીનો પણ છપાઈ રહ્યા છે, જેમાં સંપૂર્ણ નગ્ન ચિત્રોની ભરમાર હોય છે. અને આ બધા મેગેઝીનો પણ યુવાનોમાં પ્રિય છે.

આ છે જાતીય ઉત્તેજના પેદા કરવાની યુરોપની માનસિકતા. જેનો સ્વીકાર હાલમાં જ ઈંગ્લેન્ડના ગૃહ ખાતાએ એક સર્વેક્ષણ પછી ખુદ કર્યો. જેનું શિર્ષક છે : “નવયુવાનોને જાતીયતાના બાથરૂમમાં ડુબાડવાની

કોશિશ.” સર્વેશ્વર કરનાર એક મનોવૈજ્ઞાનિક લિંડા પાપાડવીઝએ સ્વીકાર કર્યો છે કે, પોપ વીડિયો, કોમ્પ્યુટર ગેમ્સ, વેબસાઈટ અને મુખ્યધારાના સામાયિકોમાં જાતીય ગાંડપણ પેદા કરવાવાળા ચિત્રોનું પૂર નવયુવાનોને ભટકાવે છે, તથા તેઓ એમ સમજવા લાગે છે કે, જાતીય સંતોષ મેળવવો એ જ જીવનનો મુખ્ય હેતુ છે. તેણીએ સ્વીકાર કર્યો છે કે, મીડિયામાં નગ્ન સ્ત્રીઓના ચિત્રો છવાયેલા રહે છે. આના કારણે આખો સમાજ ગંદો તથા વાસનાગ્રસ્ત થઈ ગયો છે. અને જાતીયતાનો વેપાર તથા નગ્નતાનો કારોબાર કૂદકે ને ભૂસકે વધી રહ્યો છે. સંગીત ક્ષેત્રની વાત કરતાં લિંડાએ કહ્યું કે, સંગીતના સ્ટેજ પર ઓછામાં ઓછી વીસ સ્ત્રીઓ કાંઈ પણ કામ વગર મૌજૂદ હોય છે. તેનો રિપોર્ટ આ શબ્દો સાથે સમાપ્ત થાય છે. “સ્ત્રીઓને બજારની ચીજ બનાવવામાં તથા તેને આવકનું સાધન બનાવવામાં યુરોપને કોઈ શરમ કે ખચકાટ નથી નડતો. આપણી સંસ્કૃતિની નસેનસમાં સ્ત્રીઓનું નૃત્ય તથા તેનું દેહ પ્રદર્શન ઉતરી ગયું છે. આ પ્રકારના દૃશ્યોથી આપણાં સમાજનો દરેક સભ્ય મજા લે છે.”

ઈંગ્લેન્ડના ગૃહખાતાની આ સત્તારી-સ્ત્રીઓ સાથેના આ અપમાનજનક વર્તાવ તથા તેના શરીરની લે-વેચથી ચિંતીત છે. એક દિલચસ્પ હકીકત એ છે કે, યુરોપ પોતાના પ્રાચીન ભૂતકાળ અર્થાત્ રોમન સંસ્કૃતિથી પણ સ્ત્રીઓને રમકડું બનાવવાની બાબતમાં બે ડગલાં આગળ વધી ગયું છે. ઈસ્લામી સંસ્કૃતિએ તેને વિવેક તથા લજજાનો માર્ગ દેખાડ્યો હતો, પરંતુ દુન્યાનું દુર્ભાગ્ય કે પોતાના ખતરનાક હથિયારોના બળે યુરોપ હવે વિશ્વનું માલિક બની ગયું છે. અને તેના દરેક દૂષણને એશિયા તથા આફ્રિકાના દુર્બળ માનવીઓ (પોતાના સાંસ્કૃતિક વારસાને ત્યજી) અપનાવી રહ્યા છે. અને હવે સ્થિતિ એ છે કે, પશ્ચિમ એશિયાને પોતાની ખૂબીઓ છોડી દેવાની સલાહ આપી રહ્યો છે. એટલે આજકાલ કેટલાય યુરોપીય દેશોમાં મુસ્લિમ સત્તારીઓની પવિત્રતાના ચિહ્નોની હાંસી ઉડાવવામાં આવી રહી છે. તેમના સ્કાર્ફ, ચાદર તથા નિકાબને જુના જમાનાની યાદગાર ઠરાવવામાં

આવી રહી છે. ફાંસે તો પોતાના દેશમાં પરદા ઉપર પાબંદી લગાડતો કાયદો અમલમાં મૂકી દીધો છે. અન્ય કેટલાક યુરોપિયન દેશો પણ નિકાબ પર પાબંદી લાદવા વિશે ગંભીરતાથી વિચારી રહ્યા છે. ફાંસમાં મોટી સંખ્યામાં મુસ્લિમો વસે છે. અને અલ્લહુલિલ્લાહ ! તેઓ પોતાના સાંસ્કૃતિક મૂલ્યોને જાળવી રહ્યા છે. પરંતુ હવે તેમના માટે જીવન દુષ્કર બનાવવાની કોશિશો થઈ રહી છે.

કોટક નામની એક ફૂડ કંપનીએ પોતાના ત્રણસોથી વધારે કેન્દ્રો પૈકી છ (૬) કેન્દ્રો પર હલાલ ફૂડ ઉપલબ્ધ કરાવવાનો નિર્ણય કર્યો. જ્યાં બિસ્મિલ્લાહ પઠીને જાનવરને ઝબહ કરવાની વ્યવસ્થા છે, ઝટકાથી કતલ નથી કરતા. તથા ડુક્કરનું માંસ નથી રાખતા. આ કેન્દ્રો મુસ્લિમોની વસ્તીઓમાં આવેલા છે. આ કેન્દ્રો વિરૂદ્ધ ફાંસની ડાબેરી પાર્ટી નેશનલ ફ્રંટ ઉભી થઈ ગઈ. જેને એ વાતે તકલીફ છે કે, બિનમુસ્લિમો સાથે ભેદભાવ રાખવામાં આવી રહ્યો છે. તેઓ માટે આ કેન્દ્રો પર ડુક્કર તથા ઝટકાનું માંસ કેમ ઉપલબ્ધ નથી ? તેમના મતે ફાંસ જેવા એક બિનસાંપ્રદાયિક દેશમાં એક ધર્મને આ વિશેષ સગવડ કેમ આપવામાં આવી રહી છે ? તેઓને એ બાબતે પણ ફરિયાદ છે કે, કેટલાક સ્વિમીંગપુલોમાં અમુક સમય માટે પુરૂષો પર તરવા માટે પાબંદી લાદી દેવામાં આવે છે, જેથી તેટલા સમય સુધી માત્ર સ્ત્રીઓ જ તરી શકે. તેમના મતે સ્ત્રી-પુરૂષના અધિકારો સરખા છે. માટે બન્નેવને સાથોસાથ તરવાની મંજૂરી મળવી જોઈએ. એવી જ રીતે એ વર્ગ એ વાત પર પણ ગુસ્સે છે કે, જ્યારે નમાઝનો સમય થાય છે, અને મસ્જિદ દૂર હોય છે, તો મુસ્લિમોને કોઈપણ પાક જગ્યાએ નમાઝ પઢવાની ખુલ્લી છૂટ છે. જ્યારે યહૂદીઓ તથા ખ્રિસ્તીઓ માત્ર પોતપોતાના ઉપાસનાલયોમાં જ પૂજાપાઠ કરે છે.

શ્રીમતિ ફરજાના બન્યાજીએ જે કેમ્બ્રીજ યુનિવર્સિટીના ફેંચ વિભાગમાં રિસર્ચ ફેલો છે. તેમણે તદ્દન યોગ્ય રીતે એ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો કે, જો મુસ્લિમ સત્તારીઓનો હિજાબ (ઘુંઘટ) ફાંસના ગર્વપાત્ર બિનસાંપ્રદાયિકતાના

પાયાને હચમચાવી નાંખે છે, તો શું આપણી બિનસાંપ્રદાયિકતા પર (દરેક માનવીને પોતાની મરજીના વસ્ત્રો ધારણ કરવામાં અવરોધ ઉભો કરવાથી) કોઈ ખરાબ પ્રભાવ નહીં પડશે ? પ્રમુખ સરકોઝીએ ઘણા જોશપૂર્વક કહ્યું કે, નિકાબ ફાંસમાં એક અણગમતી બાબત છે. અને તેમણે એક સંસદીય કમિટીની એ હેતુએ રચના કરી હતી કે, તે તેની પર પાબંદી વિશે વિચાર કરે. અને તે કમિટીએ ભલામણ કરી છે કે, હોસ્પિટલો, સ્કૂલો, સરકારી ઓફીસોમાં પરદાધારી સત્રારીઓને પ્રવેશ આપવામાં નહીં આવે.

પ્રશ્ન એ છે કે, કેંચ બંધારણ દરેક નાગરિકને પોતાનું મનપસંદ વસ્ત્ર પહેરવાની છૂટ આપે છે, તો સ્કૂલોમાં વિદ્યાર્થીનીઓને સ્કાર્ફના ઉપયોગથી કેમ રોકવામાં આવી રહી છે ? કેંચ લોકો એમ વિચારે છે કે, નિકાબ તથા સ્કાર્ફ જે તે સ્ત્રીની ઓળખ બનીને સામે આવે છે, અને ધાર્મિક અલગાવવાદનું પ્રતિક છે. જો કે એક બિનસાંપ્રદાયિક સમાજમાં ધર્મ એ વ્યક્તિગત જીવન સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ. પરંતુ વાસ્તવમાં કેંચ લોકો પોતાના જાતિવાદના દૂષણને બિનસાંપ્રદાયિકતાના ઓઠા હેઠળ સંતાડી રાખવા માંગે છે. અને કોઈ વર્ગ માટેની આગવી ઓળખ તેમના માટે અસહ્ય છે. જો કે ફાંસના મુસ્લિમોએ પોતાની ધાર્મિક મર્યાદાઓની જાળવણી કરવા સાથે કેંચ પ્રજા સાથે પણ સંપૂર્ણપણે સદ્ભાવ તથા એકતાના દર્શન કરાવ્યા છે. અને દુન્યાના અન્ય દેશોથી વધારે અહીંના મુસ્લિમો સ્થાનિક કેંચ પ્રજાથી નજીક છે. અને એકબીજા પર વિશ્વાસ ધરાવે છે.

પશ્ચિમના વર્તમાન શાસકોને હિજાબ (બુરખો) ગુલામીનું ચિહ્ન લાગે છે. પરંતુ આ તો માત્ર અગ્રતાક્રમ (Preference)નો મામલો છે. અર્થાત્ મુસ્લિમ સમાજ સ્ત્રીઓને ચાર રસ્તા પર લાવવાનું પસંદ નથી કરતો. અને તેણીઓ પર સામાજિક કાર્યોના બોજ નાંખી પારિવારિક જીવનને વેરવિખેર કરવા નથી માંગતો. જેવી રીતે પશ્ચિમમાં થઈ રહ્યું છે કે, જ્યાં નવી પેઢી માંની મમતાથી વંચિત થતી જઈ રહી છે. એટલા માટે કે રોજ-રોટી રળવા માટેની દોડમાં સ્ત્રી પુરૂષથી પાછળ રહેવા નથી માંગતી. આ આર્થિક સધ્ધરતા

મેળવવાનો પ્રયાસ કદાચ એટલા માટે કરવામાં આવી રહ્યો છે કે, પશ્ચિમમાં પુરુષ સખત અવિશ્વાસપાત્ર થતો જઈ રહ્યો છે. અને તે પોતે દરેક પળે એક નવા શિકારની શોધમાં રહે છે. જેથી તે પોતાની ઈચ્છા સંતોષી શકે. તે કુટુંબની જવાબદારી સ્વીકારવા-ઉપાડવા માટે તૈયાર નથી. સાર એ કે પશ્ચિમમાં મૂલ્યોનું જે ધોવાણ થયું છે, અને જે વિકટ પરિસ્થિતિ સર્જઈ છે, તેનો દુઃખભાવ ત્યાંના મુસ્લિમો પર પડશે. એટલે તેઓએ પોતાનો ધર્મ તથા પોતાના મૂલ્યોની સુરક્ષા માટે પોતાના પ્રયત્નો જારી રાખવા પડશે.

નોબેલ પીસ પ્રાઈઝ માટે મલાલાનું નામ સન્માન કે ઈસ્લામ વિરુદ્ધ ખ્રિસ્તી જંગ ?

મલાલા ઉપર હુમ્લા પછી વિવિધ માધ્યમોથી જે વિગતો બહાર આવી છે, તેનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, આજકાલ બનતા બનાવોની જેમ આ બનાવના બન્ને પક્ષો ત્રીજી શક્તિના ષડયંત્રનો ભોગ બન્યા છે. પ્રાપ્ત જાણકારીનો ખુલાસો એ છે કે....

- * ૧૪ ઓગસ્ટ પાકિસ્તાનમાં સ્વતંત્રતા દિવસ તરીકે ઉજવાય છે. તે જ દિવસે પાકિસ્તાનને પોતાની બનાવટી સ્વતંત્રતાનું ભાન કરાવવા અમેરિકી સંરક્ષણમંત્રીએ એલાન કર્યું કે, પાકિસ્તાન અને અમેરિકાની ઉચ્ચ ફોજી અને રાજકીય શક્તિઓ સહમત થઈ ગઈ છે કે, પાકિસ્તાની ફોજ ટૂંકમાં જલ્દીથી ઉત્તરી વઝીરિસ્તાનમાં ફોજી ઓપરેશન શરૂ કરશે.
- * ત્યાર બાદ પાકિસ્તાનમાં અમેરિકાના હિતરક્ષકો અને ગુલામિક માનસિકતા ધરાવતી લોબીએ આ ઓપરેશન માટે સામાન્ય નાગરિકોનું માનસ તૈયાર કરવાની જબરદસ્ત કોશિષો શરૂ કરી દીધી.
- * પરંતુ અચાનક આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ વિરુદ્ધ ફિલ્મ “ઈનોસન્સ ઓફ મુસ્લિમ્સ”ને લઈ સમગ્ર પાકિસ્તાનમાં અમેરિકા અને યુરોપ વિરુદ્ધ ભાવનાઓ જાગી અને ઘણા હંગામા થયા. આવા વાતાવરણમાં (અમેરિકાના હુકમને આધિન) પોતાના જ દેશના

નાગરિકો વિરૂદ્ધ લડાઈ છેડવાની પાકિસ્તાની સરકારની હિંમત થઈ નહીં. માટે જરૂરત હતી કે નાઈન ઈલેવન જેવો કોઈ ડ્રામો રચવામાં આવે અથવા કોઈ નવા બનાવની રાહ જોવાઈ રહી હતી, જેના બહાના હેઠળ લોકોનું ધ્યાન બીજી તરફ કેન્દ્રિત કરવામાં આવે. (આ પ્રકારની ઘટનાઓ ઉભી કરવી રાજકારણીઓના ડાબા હાથનો ખેલ હોય છે.)

આવા ભાવનાત્મક વાતાવરણમાં કોઈ ભાવનાત્મક બનાવ જ અસરકારક થઈ શકે છે. અને તેના માટે પંદર (૧૫) વર્ષની મલાલાનો ભોગ લેવાયો અને બનાવટી તાલિબાનોએ ફક્ત મલાલા ઉપર હુમલો કરવાની જવાબદારી જ કબૂલ નહીં કરી, બલ્કે મલાલાને મારવા માટે શરઈ ફત્વો પણ જારી કરી દીધો. પરંતુ ત્યાર બાદ શું બન્યું ? તેને પાકિસ્તાનના જ એક માસિક “આલમી તરજમાનુલ્લુરઆન”ના તંત્રી પ્રોફેસર ખુરશીદ અહમદની જબાની સાંભળીએ....

તેઓ લખે છે કે, પાકિસ્તાનની રાજકીય તથા ધાર્મિક બધી જ પાર્ટીઓએ મલાલા ઉપરના હુમલાને સખ શબ્દોમાં વખોડ્યો અને બધાએ સર્વાનુમતે આ બનાવને ઈસ્લામ તથા માનવતાના વિરૂદ્ધ કહી ગુનેહગારોને સખ સજા આપવાની માંગણી કરી. બીજી તરફ પાકિસ્તાની સરકાર, નાટોના ફૌજી ઓફિસરો, પાકિસ્તાની મીડિયા અને અમેરિકી નેતાઓ આનાથી ફાયદો ઉઠાવી વઝીરિસ્તાન ઉપર ફૌજી ચઢાઈ કરવા માટે લોકોને ઉશ્કેરવા લાગ્યા, પરંતુ પ્રો. ખુરશીદના શબ્દોમાં રાજકીય પાર્ટીઓ, સમજદાર પત્રકારો અને જાગૃત નાગરિકોએ આ સમગ્ર ખેલને નિષ્ફળ કરી દીધો અને ગૃહમંત્રી તથા ઝરદારી સાહેબે યુ ટર્ન લેવો પડ્યો.

આ જ પ્રમાણેનો રિપોર્ટ પાકિસ્તાનના વિદેશ મંત્રાલયના રિટાયર્ડ અફસર આસિફ એઝદીએ જંગ ગૃપના પ્રખર અંગ્રેજી પેપર “ધ ન્યુઝ ઈન્ટરનેશનલ”માં લખ્યો છે. જેમાં મલાલાના “ગુલમકાઈ”ના ઉપનામથી બીબીસીના બ્લોગનું લખાણ તથા ૨૦૦૯માં અમેરિકી ઉચ્ચ પ્રતિનિધિ રિચાર્ડ હોલ્બ્રુકની મલાલાથી મુલાકાત વગેરેનું વર્ણન કરી લખ્યું કે, આ

લોકો જ તેને મૌતના મોંમાં ધકેલવા માટે કારણરૂપ બન્યા છે.

આ મુદ્દે થોડા ઈશારા દિવ્ય ભાસ્કરના તા.૬-૨-૨૦૧૧ના 'કળશ'માં પણ જોવા મળે છે. તેમાં લખ્યું છે કે, "તેને સ્વાતની બાલસંસદની ચેરમેન બનાવવામાં આવી. ૨૦૧૧માં ડેસમન્ડ ટુટુએ મલાલાનું નોમિનેશન ઈન્ટર-નેશનલ ચિલ્ડ્રન્સ પીસ પ્રાઈઝ માટે કર્યું અને મલાલા પાકિસ્તાનના ઉદાર-વાદીઓની લાડકી બની ગઈ."

પાકિસ્તાની સરકારે મલાલાના બ્લોગની ચર્ચા જગાવવા માંડી, એટલે પાકિસ્તાની મીડિયાનું ધ્યાન તેના તરફ ખેંચાયું. બાર વર્ષની બાળા જે સ્પષ્ટતાથી વાત કરતી હતી, પોતાના મુદ્દા રજૂ કરતી હતી, તેનાથી રિપોર્ટર્સ પ્રભાવિત થઈ જતા હતા. ટી.વી. ચેનલો તેના ઈન્ટરવ્યુ પ્રસારિત કરવા માંડી. સ્વાતમાં સ્ત્રી શિક્ષણની હિમાયતી તરીકે તેનું નામ થવા માંડ્યું. બીબીસીની બ્લોગ ડાયરી લખવાનું પૂરું થયું, ત્યાં ન્યૂયોર્ક ટાઈમ્સના રિપોર્ટર આદમ એલિકે મલાલા પર એક ડોક્યુમેન્ટરી બનાવી. આ ડોક્યુમેન્ટરીએ મલાલાને વિશ્વભરમાં પ્રખ્યાત કરી દીધી. હવે તાલિબાનોના પેટમાં તેલ રેડાયું. મલાલાએ એક પ્રેસ કોન્ફરન્સ સંબોધીને તાલિબાનોને બરાબરના ઝાટક્યા એટલે તાલિબાને રેડિયો પર ઝિયાઉદ્દીનને મારી નાંખવાની ધમકી પ્રસારિત કરી. તાલિબાનોની ધમકીઓ ચાલુ રહી, સાથે જ મલાલાને મળતા પ્રતિભાવ પણ વધતા રહ્યા. વીરતા પુરસ્કાર પણ અપાયો. કેટલાક કટ્ટરવાદી જૂથોએ એવું કહ્યું કે, સીઆઈએના કહેવાથી મલાલા પર હુમલાનું ધડયંત્ર રચાયું હતું. જેથી તાલિબાનોને અને ઈસ્લામને વખોડી શકાય. જો કે આ દાવાઓને કોઈએ બહુ સ્વીકાર્યા નહીં.

મલાલાને વિવિધ પુરસ્કારોથી નવાજવામાં આવી, તેને પાકિસ્તાનમાં અને ઈસ્લામિક વર્લ્ડમાં સ્ત્રી કેળવણી અને સ્ત્રી મુક્તિની ચેમ્પિયન ગણાવવામાં આવી. યુનાઈટેડ નેશન્સે મલાલાના નામે એક પિટિશન લોન્ચ કરી. જેનો ઉદ્દેશ છે ૨૦૧૫ સુધીમાં વિશ્વનું કોઈ બાળક શિક્ષણવિહોણું ન રહે. હવે તેને નોબેલ પીસ પ્રાઈઝ માટે નોમિનેટ કરવામાં આવી છે. પંદર વર્ષની

તરુણીને પીસ પ્રાર્થન આપવામાં આવે તો ઇતિહાસ રચાશે, પણ અહીં માત્ર વીરતાને સન્માનવાનો ઉદ્દેશ નથી, અહીં ખ્રિસ્તી વિરુદ્ધ ઇસ્લામનો જંગ પણ કારણભૂત છે. નોબેલ પ્રાર્થન ઘણી વખત વિવાદમાં ઘેરાઈ ચૂક્યું છે. સામાન્ય રીતે એવું બને છે કે, જે લોકોને પશ્ચિમના દેશો વખાણતા હોય, પોતાના દેશમાં જેઓ શાસન કે રૂઢિચુસ્તો કે સ્થાપિત હિતો કે પરંપરા સામે જંગ લડતા હોય તેવા ચીન, રશિયા વગેરેના લોકોને નોબેલ પ્રાર્થન અપાયા છે. નોર્વેજિયન નોબેલ કમિટી ઉપર મૂડીવાદી પશ્ચિમી સરકારો હાવી રહી છે અને નિર્ણયો ઘણી વખત પોલિટિકલ ગણતરીથી લેવાતા હોય એવું લાગે છે. ગાંધીજીને નોબેલ પીસ પ્રાર્થન ન અપાયું તેની પાછળ પણ આ જ માનસિકતા કામ કરી ગઈ હતી. નોબેલની આવી થોડી શંકાસ્પદ છાપ છે એટલે એવું લાગે કે મલાલાને પારિતોષિક મળવાની સંભાવના ઘણી વધુ છે. જો કે તેની સ્પર્ધામાં રશિયાની સ્ત્રી ચળવળકાર છે, એ પણ રાજકીય ગણતરીમાં લઈ શકાય તેમ છે. (દિવ્ય ભાસ્કર)

દિલ્હીથી પ્રગટ થતા એક ઉર્દૂ દૈનિકના ૧૫ ઓક્ટો. ૨૦૧૨ના અંકમાં મલાલા યૂસુફઝી પર હુમલો અને પશ્ચિમી દેશોની દિલચસ્પીના શિર્ષક હેઠળ એડિટોરિયલ પેજ પર છપાયેલ લેખમાં મલાલા અને તેના માતા-પિતાના ફોટા, અમેરિકી દૂત રિચાર્ડ હોલબ્રુક તથા બ્રિગેડિયર માર્ટિન જોન્સ તેમજ સી.આઈ.એ.ના અજ્ઞાત કાર્યકરો સાથે છપાયો. લેખમાં મલાલાની ડાયરી (ગુલમકાઈ) જે બી.બી.સી.થી પ્રસારિત થતી હતી તેના હવાલાથી કહેવામાં આવ્યું હતું કે, મને બુરખો જોઈને પાષાણ (પથ્થર) યુગ યાદ આવી જાય છે, અને દાઢીધારી પુરુષ જોઈને ફિરઔનની યાદ આવી જાય છે. મલાલા પર હુમલાને મીડિયામાં જે કવરેજ આપવામાં આવ્યું તે જોઈ પાછલા ત્રણ-ચાર વર્ષોમાં પાકિસ્તાન ખાતે આ પ્રકારની બીજી બે અસરગ્રસ્ત મહિલાઓનો કિસ્સો માનસપટલ પર ઉભરી રહ્યો છે. એક ઘટના મુજ્જારન માઈ સાથેના મામલાની છે, અને બીજી ડો. શાઝિયા નામની મહિલાની છે. જો કે આ મહિલાઓને અંતિમવાદી પરિબળો સાથે કોઈ લેવાદેવા ન હતી.

પછી હાલમાં જ રહસ્યમય રીતે પાકિસ્તાનમાં બિનમુસ્લિમોની પુત્રીઓને બળજબરીપૂર્વક મુસલમાન બનાવી શાદીઓ કરાવવાના મામલાઓ આંતર-રાષ્ટ્રીય મીડિયા અને ફોરમોમાં ઉછાળવામાં આવ્યા. જેના પર ખુદ પાકિસ્તાન અને પાકિસ્તાનથી બહાર જુદા જુદા પ્રકારની પ્રતિક્રિયાઓ જોવા મળી.

અમેરિકી સરકારે ૯/૧૧ પછી શસ્ત્ર હુમલાઓની સાથોસાથ પોતાના થિંકટેંકની સમીક્ષા તથા સલાહ તેમજ માર્ગદર્શન હેઠળ મુસ્લિમ સમાજના દિલો પર મીડિયા અને ડોલરો વડે પણ હુમલો કર્યો છે. રેન્ડ કોર્પોરેશને પોતાના પૃથ્થકરણમાં ખાસ કરીને એ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે, વિશ્વભરના અંતિમવાદી મુસ્લિમો પરસ્પર સંકળાયેલા અને સંગઠિત છે. જ્યારે મવાળ મુસ્લિમો બહુમતીમાં હોવા છતાં અસંગઠિત હોવાના કારણે અસરકારક પરિબળ બની શક્યા નથી.

તેમના સૂચન મુજબ દુનિયાભરના મુસ્લિમોમાં પાંચ ટાર્ગેટ ગ્રુપ બનાવી તેઓને એકબીજા સાથે સાંકળી સંગઠિત કરવામાં આવે :

- * લિબરલ સેક્યુલર ગ્રુપ.
- * યુવાન મધ્યમમાર્ગી ધાર્મિક વિદ્વાનો.
- * સામાજિક કાર્યકરો અને એનજીઓ.
- * સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય કે સમાનતા માટે કામ કરતા મહિલા સંગઠનો.
- * મધ્યમમાર્ગી પત્રકારો, વિદ્વાનો અને બુદ્ધિજીવીઓનું ગ્રુપ.

મલાલા પર હુમલા પછી યુરોપ, અમેરિકા, સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ અને આંતરરાષ્ટ્રીય મીડિયાએ જેવી રીતે નિવેદનો કર્યા છે અને આ હરકત પર ફિટકાર વરસાવી છે, તે વાસ્તવમાં આ જ એજન્ડાનો ભાગ છે. ખુદ મલાલાના જે ફોટાઓ છપાયા છે, તેનાથી કંઈ વાત સમજમાં આવે છે. જો મલાલા સામાજિક કાર્યકર હતી, તો રિચાર્ડ હોલબ્રુક સહિત બ્રિગેડિયર માર્ટિન જોન્સ અને સી.આઈ.એ.ના અધિકારીઓ જેવા સૈન્ય નિષ્ણાંતો સાથે મુલાકાતનો શો અર્થ હોય છે ? માતા-પિતા અને પુત્રી આટલા ઉચ્ચ હોદ્દાઓ

સાથે ક્યા એજન્ડા પર વાત કરી રહ્યા હતા ? બધા જાણે છે કે, વિશ્વભરની ઈસ્લામી ચળવળો કે ઉલમાએ કિરામ સામાન્યપણે મહિલાઓને કેટલીક શરતો સહિત શિક્ષણ આપવાને જરૂરી સમજે છે, અને તેઓ તેની વ્યવસ્થા પણ કરે છે. પાકિસ્તાનમાં જ્યારે એક રાજ્યમાં એમ.એમ.એ.નું શાસન હતું ત્યારે તેમણે સ્ત્રી શિક્ષણ પર વિશેષ ધ્યાન આપ્યું હતું. પરંતુ સહશિક્ષણથી અલગ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. પરંતુ તેમના આ પગલાંનો મલાલાના “આકાઓ”એ જરા પણ પ્રચાર નહીં કર્યો. અમેરિકી આગેવાનો શિક્ષણની આડમાં આસ્થાનો શિકાર કરી રહ્યા છે, અને પોતાની સંસ્કૃતિ થોપી રહ્યા છે. નહીંતર મલાલાએ પોતાની ડાયરીમાં કેમ લખ્યું કે, મેં સ્કૂલના પ્રિન્સીપાલના આદેશ, કે યુનિફોર્મ વગર ઘરેલુ પોશાક અથવા બુરખો પહેરીને આવો, તો મને પથ્થર યુગ યાદ આવી ગયો. શું આટલી નાની બાળકીને પથ્થર યુગની આટલી બધી જાણકારી હતી ? શું આ તે મોટા ષડયંત્રની કડી નથી કે શિક્ષણના નામ પર ખુદાવિરોધી, ભૌતિકવાદી, જાતિયતાવાદી સંસ્કૃતિ ફેલાવવામાં આવે ?

એક વિચિત્ર યોગાનુયોગ જુઓ કે, માનવતાના બહુ મોટા હિમાયતી એવા ઈંગ્લેન્ડ ખાતે જે દિવસે મલાલાને ઈલાજ માટે ખસેડવામાં આવી, તે જ દિવસે ભારતના બ્રિટીશ દૂતાવાસના અધિકારીઓએ ભારતના જ એક રાજ્ય (ગુજરાત)ના મુખ્યમંત્રીનો બોયકોટ ખત્મ કરવાનું જાહેર કર્યું અને કહ્યું કે, અમે ભૂતકાળને ભૂલી જઈ નૂતન ભવિષ્યનું નિર્માણ કરીશું. માત્ર મલાલા પર આંસુ સારનારા બ્રિટીશ હાકેમો ગુજરાત રાજ્યની “હજજારો મલાલાઓ”ને ભૂલીને ક્યા નવા ભવિષ્યના નિર્માણની વાત કરે છે ! ગાઝા પર ઈઝરાયેલના ૧૭ દિવસ સુધી લંબાવાયેલા હુમલામાં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર-સંઘના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલ સ્કૂલ પર ઈઝરાયેલી બોમ્બમારામાં ડગ્ગની “મલાલાઓ” મૃત્યુ પામી કે ઈજાગ્રસ્ત થઈ. આ પાપ આચરનારાઓને સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ, અમેરિકા તથા યુરોપીયન યુનિયને કઈ સજાઓ ફટકારી? વિશ્વભરના અમેરિકી એજન્ટ જેવા મીડિયાએ આને કેટલું કવરેજ આપ્યું?

અમેરિકી કબજાના પરિણામે કોઈ પણ અતિશયોક્તિ વગર ઈરાક, પેલેસ્ટાઈન અને અફઘાનિસ્તાનમાં મલાલા જેવી હાડયામ ધરાવતી લાખો બાળકીઓ અન્ન, જળ, દવા, વસ્ત્રો, સંડાસ અને સ્કૂલો જેવી મૂળભૂત જરૂરિયાતો વગર જીવન વિતાવી રહી છે. ઘટના ઉપર અમેરિકા, યુરોપ અને સેક્યુલર મુસ્લિમોની માનવતા હરકતમાં નથી આવતી ? આ મીણ-બત્તીઓ લઈને પ્રાર્થનાઓ કરવી કઈ સંસ્કૃતિની રીતભાત છે ?

મલાલા જેવી માસૂમ બાળકીઓ મૂલ્યોનો ઢ્રાસ કરતી સંસ્કૃતિનો હાથો બની રહી છે. આપણી પેઢીને, ખાસ કરીને બાળકીઓને આવા કહેવાતા સંસ્કારી શેતાનોથી બચાવવી બહુ જરૂરી છે. મદો (પુરૂષો) તો મસ્જિદોમાં જાય છે, અલ્લાહવાળાઓની સોહબતમાં બેસે છે, પરંતુ પોતાના બાળકો ખાસ કરીને બાળકીઓને ભૌતિકવાદી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને હવાલે કરી દીધા છે. ત્યાં જે કાંઈ થઈ રહ્યું છે, બધાને ખબર છે. આપણાં કહેવાતા પ્રગતિશીલો સાચા શબ્દોમાં કહું તો પશ્ચિમગ્રસ્ત વર્ગે આ વિવાદમાં બહુ સમજ-વિચારીને રણનીતિ નક્કી કરવી જોઈએ. તેમણે એ વાસ્તવિકતા ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. પશ્ચિમ ઈસ્લામી જગતના લોકોને અંદરોઅંદર લડાવવા માટે જે મુસ્લિમોનો ઉપયોગ કરે છે, તેમને જ જરૂરત પૂરી થઈ ગયા પછી કચરાપેટીમાં નાંખી દે છે.

ગદાફી, સદામ વગેરે તેના દેષ્ટાંતો છે. ખુદ તાલિબાનનું અસ્તિત્વ અમેરિકા, બેનઝીર અને ફરહુતુલ્લાહ બાહિરના પ્રતાપે છે. જેમને અફઘાનિસ્તાનમાં રાતોરાત પેદા કરવામાં આવ્યા હતા. અને હથિયાર, પૈસા અને ટ્રેનિંગ આપવામાં આવી હતી. આજે તે જિન જ્યારે નિરંકુશ થઈ ગયો તો ઈસ્લામના ખાતામાં નાંખી દેવામાં આવ્યો. પોતાનું કામ કાઢી લઈ મરેલો સાંપ ઈસ્લામ તથા મુસ્લિમોના દરવાજે લટકાવવાની રમત ખેલાય રહી છે. જે મુસ્લિમ બુદ્ધિજીવીઓ અમેરિકી-પશ્ચિમી હિતોની હિમાયત કરી રહ્યા છે, તેઓએ આ હકીકતો નજર સમક્ષ રાખીને જ પોતાની વ્યૂહરચના ઘડવી જોઈએ. પશ્ચિમી મીડિયાના બહેકાવા-લાલચમાં ન આવો અને ઈસ્લામનું

નામ લો છો, તો દરેક સ્થિતિમાં ઇસ્લામી સિધ્ધાંતોને વળગી રહો. કુરઆને કરીમમાં છે : “કોઈ કૌમની દુશ્મની તમને સીમા ઉલ્લંઘન કરવા માટે નહીં પ્રેરે, ન્યાયપૂર્વક વર્તન કરો, એ જ તકવાથી નજીક છે, અને અલ્લાહ તઆલાથી ડરતા રહો.”

અશ્લિલતા અને નગ્નતાનું પ્રદૂષણ

આ વિશ્વના મોટા-મોટા વૈજ્ઞાનિકો અને પર્યાવરણવાદીઓ હવા તથા પાણીના પ્રદૂષણ, ત્યાં સુધી કે અવાજના પ્રદૂષણની વાતો કરે છે. અને તેના વિશે ઘણી ચિંતા વ્યક્ત કરે છે. તેને કાબૂમાં લેવા માટે મોટા-મોટા સેમિનારો કરવામાં આવી રહ્યા છે. આ યોજનાઓ પર વૈશ્વિક સ્તરે કાર્ય કરવામાં આવી રહ્યું છે. જો કે તેનાથી મોટું પ્રદૂષણ તો આપણી સમક્ષ મોઢું ફાડીને ઉભું છે. જે ભારતીય સમાજ જ નહીં, સમગ્ર માનવજાત માટે અત્યંત ખતરનાક છે. તે છે જાતીય પ્રદૂષણ (Sex pollution).

આ પ્રદૂષણ આપણાં સમાજમાં કેન્સરની જેમ ફેલાતું જઈ રહ્યું છે. પરંતુ એ જેટલું ખતરનાક છે, તેટલી માત્રામાં તે કોઈને ખતરનાક નથી લાગતું. અન્ય પ્રદૂષણોથી તો માનવજીવનને ખતરો છે જ, પરંતુ જાતીય પ્રદૂષણથી માનવતાને ખતરો છે. જે માનવીનું મહાન સત્ત્વ છે, અને તેનો ખાત્મો સમાજના સારા મૂલ્યોનો ખાત્મો છે. જે કોઈપણ સમાજની બુનિયાદ, હાર્દ તથા ઓળખ હોય છે.

શરમ, સંકોચ અને લજ્જા એ માનવીય સમાજનો પાયાનો ગુણ છે. જ્યારે પ્રાણીમાં લગભગ શરમ-સંકોચ નથી હોતી. જન્મતમાં ભૂલચૂકના લીધે હઝરત આદમ તથા હઝરત હવ્વા અલયહિમુસ્સલામના ગુપ્ત અંગો છતાં થઈ ગયા હતા. તો તેમણે શરમના માર્યા તત્કાલ પાંદડાઓ વડે શરીરને ઢાંકવાનું શરૂ કરી દીધું હતું. મતલબ કે જાતીય અંગોને ઢાંકવું જ માનવીનો પાયાનો ગુણ છે. જે તેને જાનવરોથી જુદો તારવે છે. પરંતુ આજની પશ્ચિમી જાતીયતાગ્રસ્ત સંસ્કૃતિ અંગ પ્રદર્શનની હિમાયત કરે છે. અને આ સાબિતી આપવામાં જ તેની સમગ્ર શક્તિ ખર્ચાઈ રહી છે.

જાતીય પ્રદૂષણો આપણા આખા સમાજને જકડી રાખ્યું છે. પરિસ્થિતિ એટલી વિસ્ફોટક થઈ ચૂકી છે કે, માનવી હજાર પ્રયત્નો છતાં આ પ્રદૂષણનો ભોગ બનવાથી બચી શકતો નથી. ઘરોમાં અને ઘરોથી બહાર, દરેક જગ્યાએ સ્ત્રીઓ નગ્ન કે અર્ધનગ્ન વસ્ત્રોમાં જોવા મળે છે. આજે પુરૂષની તુલનામાં સ્ત્રી પોતાના અંગોને બહુ ઓછા ઢાંકે છે. ઘરમાં હોય કે બજારમાં, મહેફિલમાં હોય કે રમત-ગમતના મેદાનમાં કે જાહેરખબરમાં, દરેક જગ્યાએ સ્ત્રી નગ્ન ઉભી છે. ઘરમાં સવારના પહોરમાં અખબાર ઉઠાવીને જુઓ તો તેમાં જાણી જોઈને છાપેલા સ્ત્રીના અર્ધ-નગ્ન ચિત્રો જોવા મળશે.

ટી.વી. પર જો તમે સાવચેતીના કારણોસર બધા પ્રોગ્રામ્સ છોડી માત્ર સમાચાર જોવા માંગશો, તો પણ બ્રેક દરમિયાન અશ્લીલ જાહેરખબરોથી બચી નથી શકતા. જો કોઈ મેગેઝીનના પાનાં ઉથલાવશો, તો ત્યાં પણ સ્ત્રીને નગ્ન કરવાની હોડ લાગેલી જોવા મળશે. માર્ગો પર ચોંટાડેલા પોસ્ટરો કે ઉભા કરાયેલા હોર્ડિંગ્સમાં ઠેર ઠેર તમને નગ્ન સ્વરૂપે સ્ત્રી જોવા મળશે. કોઈ વસ્તુ ખરીદશો, તો તેમાં અકારણે પણ સ્ત્રીનું ચિત્ર જોવા મળશે. બાગ-બગીચાઓ કે હરવા-ફરવાના સ્થળે જાઓ તો ત્યાં પણ અશ્લીલ દૃશ્યો જોવા મળશે.

પહેલાં કોલેજમાં સાદા તથા સુસભ્ય વસ્ત્રો પહેરવાની છૂટ હતી, હવે તો છોકરીઓ કોલેજ એવી રીતે જાય છે, જાણે કે શુટીંગ પર જઈ રહી હોય. બજારો તથા શુભ પ્રસંગોમાં સ્ત્રીઓ એવા કપડાં પહેરીને આવે છે કે, માથુ શરમથી ઝૂકી જાય છે. પરંતુ તેમના વાલીઓને કોઈ ખચકાટ નથી થતો, બલ્કે તેઓ એમ સમજે છે કે, આપણી પુત્રીઓ હાઈ સોસાયટી સાથે વ્યવહાર રાખવાને લાયક બની ગઈ છે.

સાયબર ક્રાફ્ટ વડે જાતીયતાગ્રસ્ત સમાજના નિર્માણને વેગ આપવામાં આવ્યો. અને જો આપ સાયબર ક્રાફ્ટનો ઉપયોગ ન કરતા હોવ તો આપના મોબાઈલ પર આપને મૈત્રી કરવાની ઓફર પણ કરવામાં આવે છે. ક્યાંથી અને કેવી રીતે બચશો ? શયતાને ચારેકોરથી હુમલો કરી રાખ્યો છે. અને

આનાથી પણ જાતીયતાગ્રસ્તોનું પેટ ન ભરાયું તો તેઓએ પશ્ચિમની નકલમાં “રિયાલિટી શો” અર્થાત્ “સચકા સામના” જેવા અશ્લીલ પ્રોગ્રામ્સ શરૂ કર્યા. જેમાં સ્ત્રી-પુરુષ પોતાના અવૈધ સબંધોનો નિઃસંકોચ એકરાર કરે છે.

તદુપરાંત ૧૪ ફેબ્રુઆરીએ “વેલેન્ટાઈન ડે”ના નામે પ્રેમ દિન તરીકે મનાવી જે નિર્લજ્જતા આચરવામાં આવે છે, તે ભારતીય સમાજને દૂષિત કરી રહી છે.

સૌથી મહત્વપૂર્ણ વાત એ કે આ જાતીય પ્રદૂષણના પ્રસારમાં આપણી કેન્દ્રિય સરકારની પણ અત્યંત મહત્વની ભૂમિકા રહી છે. જેણે વિવિધ માધ્યમો તથા જાહેરખબરો વડે ભારતીય સંસ્કૃતિને પશ્ચિમની જાતીયતાગ્રસ્ત સંસ્કૃતિથી ગંદી કરી દીધી છે. આ સંદર્ભે માત્ર એક દાખલો આપીશ.

પહેલાં પરિવાર નિયોજનની પ્રેરણા આપવા માટે સરકાર કોન્ડોમના ઉપયોગ પર ભાર આપતી હતી, પરંતુ હવે હેતુ બદલાય ગયો છે. હવે તેનો મકસદ પરસ્ત્રીગમનનો પ્રસાર કરવાનો છે. પુરાવા માટે એક જાહેરખબર જુઓ, જેમાં એક માણસ બીજા માણસને અત્યંત નિર્લજ્જતાપૂર્વક સલાહ આપી રહ્યો છે :

**પત્ની સાથે વફાદારી હોય કે ન હોય
કોન્ડોમ સાથે વફાદારી જરૂર કરજે ભાઈ**

નિરોધની આનાથી પણ વધારે અશ્લીલ તથા શરમજનક સરકારી જાહેરખબરો આવી ચૂકી છે. એક જાહેરખબરમાં માતા, પુત્ર તથા પુત્રી વચ્ચે તેની મહત્વતા સબંધે વિચાર-વિનિમય થતો દેખાડ્યો છે. એક બીજી જાહેરખબરમાં એક પિતા પોતાના પુત્રને કોલેજ ટ્રિપ પર જતાં પહેલાં નિરોધ આપે છે કે મોજમજા વખતે તેને યાદ રાખજે.

હવે જરા વિચારો ! આ સરકારી જાહેરખબરો આપણી સુંદર તથા પવિત્ર સંસ્કૃતિને નિર્મૂળ કરી કેવી કદરૂપી તથા નીચ સભ્યતાને આપણાં દેશમાં લાવવા માંગે છે. અને આપણાં સમાજને ક્યાં લઈ જવા માંગે છે. શું

આ ખુલ્લમખુલ્લા વ્યભિચાર જેવા મહાપાપને ફેલાવવાની જાહેરખબર નથી ? જેમાં સરકાર પણ સમગ્ર ભારતીય સમાજને ધકેલી દેવા માંગે છે !

સ્રીઓના શોષણ વિશે નેશનલ વુમન કમિશનની એક રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, ભારતના ૬૧૨ જીલ્લાઓમાંથી ૩૭૮ જીલ્લાઓમાં ૧૧૭૯૪ જગ્યાઓ એવી છે, જ્યાં લોહીનો વ્યાપાર (વેશ્યાવૃત્તિ) થાય છે. ૧૦૧૬ જગ્યાઓ એવી છે, જ્યાં વેશ્યાવૃત્તિ રીતસર એક ધંધા તરીકે કરવામાં આવે છે.

રિપોર્ટમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, કેરળ, આંધ્રપ્રદેશ અને પશ્ચિમ બંગાળ એવા રાજ્યો છે, જ્યાં લગભગ બધા જ જીલ્લાઓમાં શરીર વેચવાનું આ કાર્ય થાય છે. આશ્ચર્યજનક વાત એ છે કે, કેરળ જ્યાં શિક્ષણનો દર સૌથી વધારે છે, ત્યાં પણ શિક્ષિત યુવતીઓ બહુ ખરાબ રીતે વેશ્યાવૃત્તિની ગંદકીમાં સપડાયેલી છે. જરા વિચાર કરો ! ક્યાં પહોંચી ચૂક્યો છે આપણો ભારતીય સમાજ ?

આ પરિસ્થિતિ માટે આપણી કેન્દ્ર સરકાર તો જવાબદાર છે જ, પરંતુ શું આપણાં ભારતીય સમાજના બુદ્ધિજીવીઓ, વિચારકો, સામાજિક સંસ્થાના હોદ્દેદારો તથા ધાર્મિક સંગઠનોએ પણ કોઈ અસરકારક વિરોધ દર્શાવ્યો છે ? શું કોઈ સંયુક્ત પગલાં ભરવામાં આવ્યા છે ? હદ તો ત્યારે થઈ, જ્યારે ખુદ સુપ્રિમ કોર્ટે સજાતીય સબંધોને પણ પરસ્પર સંમતિથી થાય તો જાઈઝ ઠરાવ્યા છે. ઈન્ના લિલ્લાહિ વઈન્ના ઈલયહિ રાજિઉન.

આ નીચતા પર તો ભારતવાસીઓએ આખા દેશમાં વિરોધ દર્શાવી એક વંટોળ ઉભુ કરવું જોઈતું હતું. ત્યાં સુધી કે સુપ્રિમ કોર્ટનો આ ચૂકાદો પાછો લઈ લેવામાં ન આવે. ગણત્રીના કેટલાક દુષ્ટ લોકોના મુકાબલે ૯૯.૯૯ ટકા લોકોનો વિરોધ પ્રદર્શન પાણીના પરપોટા જેવો પૂરવાર થયો.

અલ્લાહ તઆલાએ સ્ત્રીને ઘરની જવાબદાર બનાવી હતી, જેથી ફેમિલી સિસ્ટમ સારી રીતે જાળવી રાખે, પરંતુ જ્યારે તે ઘરથી બહાર આવી ગઈ તો પરિણામ એ આવ્યું કે, પિતા પણ બહાર અને માતા પર બહાર અને

બાળકો શાળામાં કે નર્સરીમાં અને (ઘરે) તાળુ લાગી ગયું અને હવે ફેમિલી સિસ્ટમ વેરવિખેર થઈ ગઈ. સ્ત્રીનું સર્જન એટલા માટે કરવામાં આવ્યું છે કે, જ્યારે તે ઘરમાં રહેશે, તો ઘરની વ્યવસ્થા પણ કરશે અને સંતાનો તેના ખોળામાં કેળવણી પામશે. માતાનો ખોળો બાળકનું પ્રથમ કેળવણી કેન્દ્ર હોય છે, ત્યાંથી જ તેઓ સંસ્કારો શીખે છે, ત્યાંથી જ તેઓ ચારિત્ર્ય શીખે છે, ત્યાંથી જ જીવન પસાર કરવાની ખરી પદ્ધતિ શીખે છે. આજે પશ્ચિમી સમાજમાં સંતાનોને માતા અને પિતાની હૂંફ પ્રાપ્ત નથી. ફેમિલી સિસ્ટમ બરબાદ થઈને રહી ગઈ છે. સ્ત્રી અન્ય ઠેકાણે કામ કરી રહી છે, તો પુરુષ બીજી જગ્યાએ કામ કરી રહ્યો છે. બન્ને વચ્ચે દિવસ દરમિયાન કોઈ સંપર્ક થતો નથી. બન્ને સ્થળે આઝાદ સમાજનું વાતાવરણ છે, તો ઘણી વખતે એ બન્નેનો પરસ્પરનો સંબંધ કમજોર પડી જાય છે. અને તૂટવા લાગે છે. તેના સ્થાને નાજાઈઝ સંબંધો બંધાવવાના શરૂ થઈ જાય છે. અને તેના કારણે તલાક સુધી નોબત પહોંચે છે, ઘર બરબાદ થઈ જાય છે.

સ્ત્રી બિચારી સ્વતંત્રતાના ભ્રામક નારાઓથી પ્રભાવિત થઈને ઘરની બહાર આવી ગઈ. અને પ્રોપેગન્ડાના તમામ માધ્યમો વડે હોબાળો કરી કરીને તેને વિશ્વાસ કરાવી દેવામાં આવ્યો. તેમને સદીઓની ગુલામી પછી આજે આઝાદી મળી છે. અને તેમના દુઃખ અને મુસીબતોનો અંત આવી ગયો છે. આવા ભ્રામક નારાઓની આડમાં સ્ત્રીને ઘસડીને રસ્તાઓ પર લાવવામાં આવી, તેને ઓફિસોમાં કારકુન બનાવવામાં આવી, તેને પારકા પુરુષોના પ્રાઈવેટ સેક્રેટરીનો હોદ્દો આપવામાં આવ્યો, તેને સ્ટેનો ટાઈપીસ્ટ બનાવવાનું સન્માન આપવામાં આવ્યું, તેને વેપાર વધારવા માટે “સેલ્સ ગર્લ” અને “મોડલ ગર્લ” બનવાનું સન્માન આપવામાં આવ્યું. તેના દરેક અંગને જાહેરમાં બદનામ કરીને ગ્રાહકોને દાવત આપવામાં આવી કે, આવો અને અમારાથી માલ ખરીદો. એટલે સુધી કે એ સ્ત્રી જેના માથે પ્રાકૃતિક ધર્મ (ઈસ્લામ)એ આદર અને આબરૂનો તાજ મૂક્યો હતો અને જેના ગળે પાકદામની અને પવિત્રતાનો હાર પહેરાવ્યો હતો, તે વેપારી સંસ્થાઓ માટે

એક શો પીસ અને પુરૂષનો થાક દૂર કરવા માટે એક મનોરંજનનું સાધન બનીને રહી ગઈ.

પ્રોપેગન્ડાની શક્તિઓએ આ વિચિત્ર ફિલોસોફી માનસો પર ઠોકી બેસાડી છે કે, જો સ્ત્રી પોતાના ઘરમાં પોતાના પતિ, માં-બાપ, બહેન-ભાઈઓ અને સંતાનો માટે ઘરની વ્યવસ્થા કરે, તો આ કેદ અને અપમાન છે. પરંતુ તે જ સ્ત્રી પારકા પુરૂષો માટે જમવાનું રાંધે, તેમના રૂમની સફાઈ કરે, હોટલો અને વિમાનોમાં તેમની મિજબાની કરે, દુકાનો પર ગ્રાહકોને આકર્ષે અને ઓફિસોમાં પોતાના અધિકારીઓના નખરા સહન કરે, તો આ ‘સ્વતંત્રતા’ અને ‘સન્માન’ છે ! ઈત્રા લિલ્લાહિ વ ઈત્રા ઈલયહિ રાજિઉન !

અને પછી અત્યાચારની પરાકાષ્ઠા એ છે કે, સ્ત્રી રોજગાર માટે આઠ-આઠ કલાકની સખત અને અપમાનવાળી નોકરી કરવા છતાં પોતાના ઘરના કામકાજથી મુક્ત નથી. ઘરની સમગ્ર સેવાઓ આજે પણ પહેલાંની જેમ તેના જ ઝિમ્મે છે. યુરોપ અને અમેરિકામાં બહુમતિ એવી મહિલાઓની છે કે, જેમને આઠ કલાકની નોકરી કર્યા પછી પોતાના ઘરે પહોંચીને રાંધવાનું, વાસણ ધસવાના અને ઘરની સફાઈનું કામ પણ કરવું જ પડે છે.

કાશ ! આપણને નુકસાનનો અહેસાસ થઈ જાય. આ બહુ મોટું નુકસાન છે. આ આપણી સંસ્કૃતિ તથા પરંપરાઓ માટે ઘાતક છે. આ મામલામાં બિનમુસ્લિમ સંસ્થાઓ તથા સંગઠનોને સાથ-સહકાર આપવાની કે મેળવવાની પણ જરૂર છે. દર વર્ષે “વેલેન્ટાઈન ડે”ની ઉજવણીથી બે-ચાર દિવસ અગાઉ જ કેટલાક સંગઠનો તેની સામે વિરોધ દર્શાવે છે. અને ચેતવણી ઉચ્ચારે છે કે, આ દિવસે ઉજવણી કરનારા સામે સખત કારવાઈ કરવામાં આવશે. અને ભારતીય સંસ્કૃતિને બરબાદ કરનારાઓને હરગિજ બખ્શવામાં નહીં આવે.

પરંતુ અફસોસની વાત એ છે કે, કોઈ મુસ્લિમ સંગઠન તેની હિમાયતમાં કે “વેલેન્ટાઈન ડે”ની વિરૂધ્ધમાં અવાજ નથી ઉઠાવતું. શું આપણે સારા

કાર્યમાં માત્ર એટલા માટે સહકાર નથી આપતા કે તેને કોઈ બિનમુસ્લિમ સંસ્થાએ ઉપાડયું છે. જો કે આ એકબીજાથી નજીક આવવાની તક પૂરી પાડે છે. અને તેનાથી પરસ્પરની ગેરસમજો દૂર થવાનો મોકો મળે છે.

પાછલા દિવસોમાં એક રાજકીય પક્ષે ચૂંટણી પૂર્વે પોતાના ઢંઢેરામાં ઘોષણા કરી હતી કે, જો તે સત્તામાં આવશે તો ડાન્સ પાર્ટીઓ પર પાબંદી લગાવી દેશે. બીજા શબ્દોમાં પશ્ચિમી સંસ્કૃતિનો વિરોધ કરશે. આ સારી વાત કહેવાય. આપણે બીજા પક્ષોથી પણ કહેવું જોઈએ કે તેઓ ભારતીય તથા પૂર્વિય સંસ્કૃતિની સુરક્ષાના વાયદાનો પોતાના ઢંઢેરામાં સમાવેશ કરે.

જાગો, ઉઠો અને કંઈક કરો. જાતીયતાગ્રસ્ત સભ્યતાને જડમૂળમાંથી ઉખેડીને ફેંકી દેવા માટે કમર કસી લો. એ પહેલાં કે બહુ વાર થઈ જાય.

સુસભ્ય સમાજ કોણ અને અસભ્ય સમાજ કોણ ?

ભારતમાં દર ૨૬ મિનિટે એક છોકરી સાથે જાતિય સત્તામણી થાય છે. દર ૫૧ મિનિટે એક છોડતી થાય છે. આ આંકડા “ધ સ્ટેટ ઓફ વર્લ્ડ પોપ્યુલેશન”ના અહેવાલમાં જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. નેશનલ કાર્થમ રેકૉર્ડ બ્યુરો (એન.સી.આર.બી)ના ૨૦૧૧ના આંકડા પ્રમાણે ભારતમાં દર ત્રેવીસ મિનિટે એક બળાત્કાર થાય છે. એન.સી.આર.બી.નો અહેવાલ કહે છે કે, ૨૦૦૨માં ભારતમાં દર ૫૪ મિનિટે બળાત્કારનો એક બનાવ નોંધાતો હતો. આ આંકડાઓ દેખાડે છે કે, છેલ્લા દસ વર્ષમાં દેશે આર્થિક ક્ષેત્રે ભલે વિકાસ કર્યો, પરંતુ સામાજિક ક્ષેત્રે રકાસ થયો છે.

વિશ્વમાં બળાત્કારના બનાવો જ્યાં સૌથી વધુ બનતા હોય એવા દેશોની યાદીમાં ભારત ત્રીજા ક્રમે આવે છે. અમેરિકામાં દર ૪૫ સેકન્ડે એક સ્ત્રી જાતિય સત્તામણીનો ભોગ બને છે. રેપ કેસની બાબતમાં અમેરિકાનું ચિત્ર ભારત કરતાં પણ વરવું છે. જો કે એમાં કંઈ ગૌરવ લેવાની વાત નથી.

નેશનલ કાર્થમ રેકૉર્ડ બ્યુરોના અહેવાલ મુજબ ૨૦૧૧માં ભારતમાં બળાત્કારના ૨૩,૫૮૨ કેસ નોંધાયા હતા. અમેરિકામાં દર વર્ષે સરેરાશ

૮૯,૦૦૦ બળાત્કારના બનાવો નોંધાય છે. અમેરિકામાં થયેલા એક સર્વેક્ષણ પ્રમાણે ૬૦ ટકા જેટલા રેપના બનાવો પોલીસના ચોપડે નોંધાતા નથી.

પશ્ચિમના લોકો પોતાને બહુ સુધરેલા અને મોર્ડન માનતા હોય છે અને અશ્વેત લોકોને ગંદા, અસભ્ય અને જંગલી ગણીને તેમના પ્રત્યે ધૃષ્ટા સેવતા હોય છે. પરંતુ વસ્તીની દૃષ્ટિએ સૌથી વધુ બળાત્કાર થતા હોય એવા રાષ્ટ્રોની યાદીમાં અમેરિકા અને યુ.કે. (ઈંગ્લેન્ડ) બન્ને ટોપ ટેનમાં આવે છે.

જ્યાં બળાત્કારના બનાવો સૌથી ઓછા બનતા હોય એવા દેશોમાં ઈજીપ્ત સૌથી અવ્વલ છે. ત્યાં દર દસ લાખની વસ્તીએ વર્ષમાં માંડ એક રેપકેસ બને છે. (ગુજરાત સમાચાર દૈનિક, તા.૨૨-૧૨-૧૨)

ઈસ્લામે ૧૬ વર્ષની વયના છોકરાને શરઈ પુષ્પ ગણી તેના લગ્નની પરવાનગી આપી છે, પરંતુ ભારતના કાયદાઓ પ્રમાણે તે ૨૧ વર્ષનો અને છોકરી ૧૮ વર્ષની થાય ત્યારે જ લગ્નની પરવાનગી મળે છે. તેના કારણે ગુનાહો કરી તે બાળક હોવાના લઈ છૂટી જાય છે. દિવ્ય ભાસ્કરનો નીચેનો લેખ કાયદામાં સુધારાને અનિવાર્ય ગણી ઈસ્લામી કાયદાનું સમર્થન કરે છે.

આજના પ્રસાર માધ્યમોની અસર અને સામાજિક કારણોને લીધે ૧૪ થી ૧૬ વર્ષના કિશોરો પુષ્પ બની રહ્યા છે, પણ આપણા જરીપુરાણ કાયદાઓ તેમને બાળક ગણતા હોવાથી સમાજમાં વિસંવાદિતા પેદા થઈ રહી છે. તાજેતરમાં દિલ્હીમાં જે યુવતી ગેંગરેપનો ભોગ બની તેની ઉપર ત્રાટકનારા પુરૂષોમાં એક સાડા સત્તર વર્ષના તરુણનો પણ સમાવેશ થતો હતો. જુવેનાઈલ જસ્ટિસ એક્ટ મુજબ વધુમાં વધુ સજા ત્રણ વર્ષની જ થઈ શકે છે. વળી “બાળ ગુનેગાર”ને જેલમાં રાખવાને બદલે બાળ સુધાર ગૃહમાં રાખવામાં આવે છે. આ ત્રણ વર્ષ દરમિયાન જો તે પુષ્પ બની જાય, તો તેને મુક્ત કરી દેવામાં આવે છે. આપણા ફોજદારી કાયદા મુજબ ૧૭ વર્ષના તરુણને બાળક ગણવામાં આવતો હોવાથી તે ફાંસીની સજાથી તો બચી જશે, પછી ગણતરીના મહિનાઓમાં સુધારગૃહમાંથી બહાર પણ આવી જશે.

નેશનલ કાઈમ રેકૉર્ડસ બ્યૂરોના આંકડાઓ મુજબ બાળકો દ્વારા જેટલા ગુનાઓ આચરવામાં આવે છે, તેમાંના ૬૪ ટકા ગુનાઓ ૧૬-૧૮ની વયજૂથમાં રહેલા બાળકો દ્વારા આચરવામાં આવે છે. ઈ.સ. ૨૦૧૧માં દેશમાં કુલ ૩૩,૮૮૭ બાળ ગુનેગારોની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમાંના ૧૨૧૧ બાળકો ૭-૧૨ની વયજૂથના હતા. ૧૨-૧૬ની વયજૂથના બીજા ૧૧,૦૧૮ બાળકો હતા અને સૌથી વધુ ૨૧,૬૫૭ બાળ ગુનેગારો ૧૬-૧૮ની વયજૂથના હતા. આંકડાઓ એમ કહે છે કે, “બાળકો” દ્વારા આચરવામાં આવતી રેપની ઘટનાઓમાં ૧૮૮ ટકાનો ઉછાળો આવ્યો છે. ૧૬-૧૮ની વયજૂથના બાળકો દ્વારા અન્ય ગુનાઓ પણ વધી રહ્યા છે.

જુવેનાઈલ જસ્ટિસ એક્ટમાં ફેરફાર કરીને ૧૬ વર્ષના તરુણને ‘પુષ્પ’ જાહેર કરી દેવાથી સમસ્યાનો અંત આવવાનો નથી. વર્તમાન કાયદાઓ મુજબ જો કોઈ ૧૮ વર્ષનો પુરુષ ૧૬ વર્ષની કન્યા સાથે ભાગીને લગ્ન કરે તો તેની ઉપર દુષ્કર્મનો તેમજ અપહરણનો ગુનો દાખલ કરવામાં આવે છે. ૧૬ વર્ષની કન્યા જો પોતાની મરજીથી આ પુરુષની પત્ની બની હોય તો પણ કાયદો તેને માન્યતા આપતો નથી અને તેમના સંબંધો “દુષ્કર્મ” જ ગણાય છે.

૧૬-૧૮ની વયજૂથની કોઈ સગીર કન્યા પોતાની મરજીથી પોતાના પ્રેમી સાથે ભાગી જાય છે, ત્યારે આ સંબંધને મંજૂર ન કરનારા કન્યાના સંબંધીઓ પુરુષ સામે અપહરણનો અને દુષ્કર્મનો કેસ કરે છે. કારણ કે ૧૬ વર્ષની કન્યાને નાદાન માનવામાં આવે છે અને તેની સંમતિથી બાંધવામાં આવેલા શારીરિક સંબંધને પણ ‘દુષ્કર્મ’ માનવામાં આવે છે. આ કન્યા ૧૮ વર્ષની ઉંમર વિતાવી જાય અને બાળકની માતા બને તે પછી પણ તેનો પતિ જેલમાં સબડ્યા કરે છે. જો ૧૬ વર્ષની કન્યાને પોતાની મરજીથી પરણવાની અને પોતાના પતિ સાથે જાતીય સંબંધો બાંધવાની છૂટ આપવામાં આવે, તો આ પ્રકારના દુષ્કર્મના હજારો કિસ્સાઓ ઘટી જાય તેમ છે. (દિવ્ય ભાસ્કર : ૬-૧-૧૩)

દેશના પાટનગર દિલ્હી શહેરમાં બનેલા બળાત્કારના અનુસંધાનમાં આ લેખ છે. ત્યાર બાદ બળાત્કારીઓને ફાંસી અથવા તેમના ગુમાંગ કાપી

નાંખવા કે તેમને ત્રીસ વર્ષની આજીવન કેદની સજા કરવી વગેરે વિવિધ અભિપ્રાયો દર્શાવવામાં આવી રહ્યા છે. તેવામાં જ મદુરાઈ મઠના મહંત અરૂણ ગીરિનાથે મહિલાઓને અપીલ કરી છે કે, બળાત્કારનો ભોગ બનતા અટકવું હોય તો તે મુસ્લિમ મહિલાઓની જેમ પરદો કરે. (મુસ્લિમો માટે પણ આ બાબતે મક્કમપણે વિચારવું રહ્યું અને પોતાની સંસ્કૃતિનું મહત્વ સમજવું રહ્યું.) નીચેના લેખમાં એક યુરોપિયન સ્ત્રી નારી સ્વતંત્રતા ચળવળની ઝંડાધારી જેને અફઘાનિસ્તાનમાં તાલિબાન સરકારે જાસુસ તરીકે પકડી લીધી અને ત્યાર બાદ છોડી મૂકી. તેણે ઈસ્લામનો અભ્યાસ કર્યા બાદ ઈસ્લામ સ્વિકાર કર્યો અને ત્યાર બાદ ઈસ્લામ તથા યુરોપિય સંસ્કૃતિ બાબતે જે સત્ય હકીકતોનું વર્ણન કર્યું, તેને હમો રજૂ કરી રહ્યા છે.

અફઘાનિસ્તાનમાં ધરપકડ પહેલાં હું પરદાવાળી સ્ત્રીઓને અત્યંત અબળા તથા પીડિત સમજતી હતી. અમેરિકા પર આતંકવાદી હુમલાના માત્ર ૧૫ દિવસ પછી હું અફઘાનિસ્તાનમાં એ સ્થિતિમાં પ્રવેશી કે હું માથાથી પગ સુધી લીલા રંગના બુરખાથી ઢંકાયેલી હતી. અને અફઘાનિસ્તાનમાં સરકારી અત્યાચારના કાળમાં ધબકી રહેલા જીવન વિશે અખબારમાં એક લેખ લખવા માંગતી હતી. પરંતુ થયું એ કે, માફ રહસ્ય ખૂલી ગયું અને મારી ધરપકડ કરી મને નજરકેદ કરી લેવામાં આવી.

હું જે લોકોની કસ્ટડીમાં હતી, ૧૦ દિવસ સુધી તેમના પર ગુસ્સે થતી રહી. તેઓ પણ જો કે મને “ખરાબ સ્ત્રી” કહેતા હતા, પરંતુ તેઓએ મને એ શરતે મુક્ત કરી દીધી કે, હું કુરઆન વાંચીશ અને ઈસ્લામનો અભ્યાસ કરીશ. (સાચી વાત એ છે કે, મને વિશ્વાસ નથી કે છૂટતી વખતે કોણ વધારે ખુશ હતું, તેઓ કે હું ?)

લંડન, પાછી ઘરે પહોંચી અને દીને ઈસ્લામના અભ્યાસ વિશે મેં તેમનાથી કરેલો વાચદો પૂરો કર્યો. અને જે કાંઈ મને જાણવા મળ્યું, તેનાથી હું આશ્ચર્યમાં મૂકાઈ ગઈ. હું કુરઆનમાં એવા પ્રકરણોની ધારણા કરી રહી હતી કે, પોતાની પત્નીની મારપીટ કેવી રીતે કરવામાં આવે અને કેવી રીતે

પોતાની પુત્રીઓ પર અત્યાચાર ગુજારવામાં આવે. તેના બદલે કુરઆનના અભ્યાસ પછી મને ખબર પડી કે, દીને ઈસ્લામે સ્ત્રીના અધિકારો અને આદર પર ભાર મૂક્યો છે. મારી ધરપકડના અઢી વર્ષ પછી મેં ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકારી લીધો, તો કેટલાક મિત્રો અને સ્નેહીઓ આશ્ચર્ય સહિત નિરાશ થઈ ગયા અને બીજા કેટલાકે મને પ્રોત્સાહન આપ્યું.

બ્રિટનના વિદેશમંત્રી જેક સ્ટ્રોની એ ટિપ્પણી અત્યંત ખેદજનક છે કે, મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ જે બુરખો પહેરે છે, તે પરસ્પરના સંબંધો સ્થાપવામાં અવરોધ બને છે. વડાપ્રધાન ટોની બ્લેયર, સલમાન રુશદી, ઈટાલિયન વડાપ્રધાન રુમાનો પ્રોડીએ જેક સ્ટ્રોની તરફેણમાં નિવેદનો આપી દીધા.

હવે જ્યારે પરદો તથા પરદા વગર બન્ને પરિસ્થિતિનો મને અનુભવ છે. હું તમને બતાવી શકું છું કે, પશ્ચિમના જે પુરુષ રાજકારણીઓ તથા પત્રકારો મુસ્લિમ સમાજમાં પરદાવાળી સ્ત્રીઓ પર અત્યાચાર વિશે ખેદ વ્યક્ત કરે છે, તેઓને એ ખબર જ નથી કે તેઓ કઈ બાબત વિશે વાત કરી રહ્યા છે. તેઓ પરદો, બાળ વયે લગ્ન, સ્ત્રીઓની ખત્ના, ઓનર કીલીંગ અને બળજબરીપૂર્વકની શાદી વિશે જે મનમાં આવે તે બોલવા માંડે છે. અને તેઓ અત્યંત ખોટી રીતે આ બધી બાબતો માટે ઈસ્લામને દોષી ઠરાવે છે. તેમના ઘમંડથી વધારે તો તેમની અજ્ઞાનતા છે.

આ સાંસ્કૃતિક બાબતો અને રસ્મોરિવાજનો ઈસ્લામ ધર્મ સાથે ચોક્કસ જ કોઈ સંબંધ નથી. જો કુરઆનનો અભ્યાસ સમજદારીપૂર્વક કરવામાં આવે, તો જણાય આવશે કે પશ્ચિમી વિશ્વમાં નારી સ્વતંત્રતાના ટેકેદારોએ સિત્તેરના દાયકામાં જે હેતુ માટે પ્રયાસો કર્યા, તે જ વસ્તુ મુસ્લિમ સ્ત્રીઓને ૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં આપી દેવામાં આવી હતી. ઈસ્લામમાં આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ સ્ત્રી-પુરુષ એકસમાન છે. પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓ માટે પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જરૂરી છે. અને સ્ત્રીનું મહત્વ પુરુષથી જરા પણ ઓછું નથી. બાળકોનો જન્મ તથા તેના ઉછેરમાં કાબેલિયત, મુસ્લિમ સ્ત્રીઓનો એક હકારાત્મક ગુણ સમજવામાં આવે છે.

જ્યારે ઈસ્લામે સ્ત્રીઓને અગણિત અધિકારો આપેલા છે, તો પછી પશ્ચિમી પુરુષ મુસ્લિમ સ્ત્રીઓના પોશાક વિશે કેમ ચિંતીત છે ? આટલું જ નહીં, બલ્કે બ્રિટીશ સરકારના પ્રધાનો ગોર્ડન બ્રાઉન અને જોન રેડએ પરદા વિશે તુચ્છકારવાચક ટીપ્પણી કરી છે. જ્યારે એમનો ખુદનો સબંધ સરહદ-પાર સ્કોટલેન્ડ સાથે છે. જ્યાં પુરુષો સ્કર્ટ પહેરે છે.

જ્યારે હું મુસલમાન બની ગઈ અને માથા પર સ્કાર્ફ પહેરવાનું શરૂ કર્યું, તો મને ઘણી બધી પ્રતિક્રિયાઓનો સામનો કરવો પડ્યો. મેં હજુ તો મારું માથું અને વાળ જ ઢાંક્યા હતા, પરંતુ તેના કારણે હું તરત જ બીજા દરજ્જાની નાગરિક જેવી થઈ ગઈ. મને એ તો ખાતરી હતી કે, કોઈ ઈસ્લામ શત્રુ તરફથી મને કંઈક સાંભળવા મળશે, પરંતુ મને એ ડર ન હતો કે, પારકાઓ તરફથી પણ મારો ખુલ્લો વિરોધ થશે. રાત્રે For hireના ચમકતા શબ્દો સાથે ટેક્ષીઓ મારી આજુબાજુથી પસાર થઈ રહી હતી. મારી સામે થોભેલી એક ટેક્ષીમાંથી એક ગૌરવર્ણ મુસાફર ઉતર્યો. હું ટેક્ષી લેવા માટે આગળ વધી, ડ્રાઈવરે મને આંખો કાઢી જોઈ અને ગાડી હંકારી દઈ ચાલ્યો ગયો. બીજાએ બેસાડી તો લીધી, પણ મને એમ કહ્યું કે, “પાછળની સીટ પર બોમ્બ મૂકીને નહીં જતી.” અને મારાથી એમ પણ પૂછ્યું કે, “ઉસામા બિન લાદેન ક્યાં સંતાયો છે ?”

એ ખરી વાત છે કે, મુસ્લિમ સ્ત્રીથી તેના ધર્મનો તકાદો છે કે તે પોતાના માટે યોગ્ય વસ્ત્રો પસંદ કરે. પરંતુ જે મુસ્લિમ સ્ત્રીઓને હું જાણું છું, તેમનામાંથી ઘણીખરી પરદો પહેરવાને તો પસંદ કરે છે, જેનાથી ચહેરો ખુલ્લો રહે છે. પરંતુ કેટલીક મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ પરદાને પ્રાધાન્ય આપે છે. અભિવ્યક્તિની આ શૈલી મારી પોતાની છે. મારા પોશાકથી આપને એ ખબર પડી જાય છે કે, હું મુસલમાન છું અને હું ખુદને આદર-સન્માન આધારિત વર્તનની હક્કદાર સમજું છું. જેવી રીતે બેકનો એક ઓફિસર બિઝનેસ સુટ પહેરી એમ દર્શાવે છે કે, તેને એક એક્ઝિક્યુટિવ સમજવામાં આવવો જોઈએ. ખાસ કરીને પુરુષોનું સ્ત્રીઓને અયોગ્ય તથા હવસભરી

નજરોથી જોવું મારા જેવી નવમુસ્લિમ સત્તારી માટે અસહ્ય છે.

હું વર્ષો સુધી પશ્ચિમમાં સ્ત્રી મુક્તિ ચળવળની ઝંડાધારી રહી, પરંતુ હવે મારી ઉપર એ રહસ્ય છતું થયું કે, મુસ્લિમ સમાજમાં સ્ત્રીમુક્તિના ટેકેદારો પોતાના સેક્યુલર સાથીઓથી વધારે ક્રાંતિકારી છે. જ્યારે ઈ.સ. ૨૦૦૩માં “વિશ્વસુંદરી”ની સ્પર્ધાના પ્રસંગે ટૂંકા વસ્ત્રો ધારણ કરી અફઘાન સુંદરી દીદહ સમાવડાઈને સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય તરફ એક મહાન પગલું ઠરાવવામાં આવી. સમાવડાઈને સ્ત્રીમુક્તિ આંદોલનની જીતના ચિહ્નરૂપે એક વિશેષ ઈનામ પણ આપવામાં આવ્યું.

કેટલીક નારીવાદી યુવતીઓ પરદાને રાજકીય ચિહ્નરૂપ પણ સમજે છે. જેના વડે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિના દૂષણો, શરાબ તથા બેશર્મીને ત્યજવામાં આવે છે. હું પૂછું છું કે, સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિ કઈ બાબતથી થાય છે. સ્કર્ટની લંબાઈ કે વક્ષસ્થળોના કૃત્રિમ ઉભારથી કે વિવેકબુદ્ધિ અને ચારિત્ર્યથી ? ઇસ્લામમાં માન-સન્માનનો આધાર સત્તા, સંપત્તિ કે સૌંદર્ય નથી, બલકે સંયમ (તકવા) છે.

મને સમજમાં નથી આવતું કે, હું ઈટાલીના વડાપ્રધાન પ્રોડીના આ વલણ પર હસું કે રડું ? જેના મુજબ તેમણે આ ચર્ચામાં ભાગ લેતાં એ જાહેર કર્યું કે, પરદાનો ઉપયોગ ટાળવો જોઈએ. કારણ કે તેનાથી પરસ્પરનો મેળમિલાપ વધારે મુશ્કેલ બની જાય છે. કેટલી વાહિયાત વાત છે ! જો આવી જ વાત છે, તો પછી મોબાઈલ ફોન, ઈ-મેઈલ અને ફેક્સના ઉપયોગને કેમ યોગ્ય ઠરાવવામાં આવે છે ? અને રેડિયો પર સાંભળનારને બોલનારનો ચહેરો દેખાતો નથી તો તે રેડિયો બંધ તો નથી કરી દેતો !

ઇસ્લામે મને માન આપ્યું છે. મારા ધર્મે મને શિક્ષણ મેળવવાનો અધિકાર આપ્યો છે. અને હું વિવાહિત હોઉં કે અવિવાહિત, જ્ઞાનપ્રાપ્તિ મારા માટે ફર્જ (અનિવાર્ય) ઠરાવી છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે, શું ઇસ્લામી શિક્ષાઓ (તાલીમાત) આપણને એમ દર્શાવે છે કે, સ્ત્રીઓએ અનિવાર્યપણે પોતાના પતિના કપડાં ધોવા જોઈએ, રસોઈ કરવી જોઈએ કે ઘરની સાફસફાઈ

કરવી જોઈએ ? વાસ્તવમાં આ સ્ત્રી પર જરૂરી નથી. જ્યાં સુધી એ વાતનો સંબંધ છે કે, પુરુષોને પોતાની પત્નીઓને મારપીટ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે, તો તે ખોટી છે. ઈસ્લામના ટીકાકારો એકલદોકલ આયતો અને હદીષોનો હવાલો આપે છે, પરંતુ પૂર્વાપર સંદર્ભો (આગળ-પાછળના વર્ણન)થી છૂટી કરીને. તે આયતનો અર્થ વાસ્તવમાં એ છે કે, જો કોઈ પોતાની પત્ની સમક્ષ નારાજગી વ્યક્ત કરવા માટે માત્ર આઘાત આપવા ખાતર હળવી સજા આપવા માંગે તો એ મારી શકે છે, પરંતુ એવી રીતે મારવાની છૂટ નથી કે જેનાથી તેના શરીર પર નિશાન પડી જાય. વાસ્તવમાં કુરઆન એમ કહેવા માંગે છે કે, બેવકૂફ ! પોતાની પત્નીને ન માર.

સ્ત્રીના સ્થાન અને તેની સાથે દુર્વ્યવહારનો જ્યાં સુધી સંબંધ છે, ત્યારે માત્ર મુસ્લિમ પુરુષોનું નામ નહીં લેવું જોઈએ. હાલમાં જ કરવામાં આવેલ એક સર્વેક્ષણ (ધરેલુ હિંસાનો હોટલાઈન સરવે) મુજબ ચાર લાખ અમેરિકી સ્ત્રીઓ, સરેરાશ એક વર્ષ દરમિયાન પોતાના પુરુષ મિત્ર કે પતિ તરફથી સખત મારપીટનો ભોગ બનતી હોય છે, અને દરરોજ ત્રણથી વધારે સ્ત્રીઓની પોતાના પતિ કે પુરુષમિત્ર દ્વારા હત્યા કરવામાં આવે છે. ૮/૧૧ થી આજ સુધી આ સંખ્યા લગભગ ૫૫૦૦ સુધી પહોંચી ચૂકી છે.

સ્ત્રીઓ પ્રત્યે આ હિંસક મનોવલણ એક વૈશ્વિક કડ્ડણાંતિકા છે. અને હિંસક પુરુષોનો સંબંધ કોઈ એક ધર્મ કે સંસ્કૃતિ સાથે નથી. એક સર્વે મુજબ વિશ્વભરમાં ત્રણમાંથી એક સ્ત્રી પુરુષના અત્યાચારની ભોગ બને છે. એમાં મારપીટ, જાતીય શોષણ, અપમાનજનક વ્યવહાર, બધું જ શામેલ છે. આ એક સર્વસામાન્ય સમસ્યા છે, જેનો ધર્મ, સંસ્કૃતિ સાથે કોઈ સંબંધ નથી.

પરંતુ એ પણ એક વાસ્તવિકતા છે કે, સ્ત્રીઓ તરફથી વિરોધ પ્રદર્શન છતાં પશ્ચિમમાં પુરુષ ખુદને સ્ત્રીઓથી ચઢિયાતો સમજે છે. તે કોઈ પણ વિભાગમાં હોય, સ્ત્રીઓથી વધારે વેતન અને વળતર મેળવે છે. સ્ત્રીઓને હજુ સુધી એક જાતીય ચીજ (કોમોડિટી) સમજવામાં આવે છે.

તે લોકો માટે, જે હજુ સુધી એવો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે કે, ઈસ્લામને એક એવો ધર્મ પુરવાર કરે, જે સ્ત્રીઓ પર અત્યાચારને યોગ્ય ઠરાવે છે, હું પાદરી પેટ રોબર્ટસનનું એક નિવેદન નોંધીશ, જે તેમણે ૧૯૮૨માં “સશક્ત નારી”ના સંદર્ભમાં આપ્યું હતું કે, “સ્ત્રી મુક્તિનું આંદોલન એક કુટુંબ વિરોધી સોશયલિસ્ટ રાજકીય આંદોલન છે. જે સ્ત્રીઓને એ અધિકાર આપે છે કે, તેણીઓ પોતાના પતિઓને છોડીને ચાલી જાય, પોતાના બાળકોને મારી નાંખે, જાદુમંતર કરે, મૂડીવાદને ખત્મ કરે અને સજાતીય બની જાય.”

હવે તમે મને એ બતાવો કે, સુસભ્ય કોણ છે અને અસભ્ય કોણ છે ?

શિક્ષણનો પ્રારંભિક ઇતિહાસ અને ઈસ્લામનું મહત્વપૂર્ણ યોગદાન

પહેલાના સમયમાં મોટા મોટા મંદિરો, શાહી મહેલો, કિલ્લા અને મકબરા બનાવવામાં આવતા હતા. વિદ્યાધામો અને કોલેજો બનાવવાનો રિવાજ પૂર્વયુગમાં બિલ્કુલ ન હતો. એક યુરોપિય સંશોધનકારે લખ્યું છે કે સો ટકા શિક્ષણનો ખ્યાલ સૌપ્રથમ માનવ ઇતિહાસમાં મુસ્લિમોએ જ અર્પણ કર્યો.

મુસ્લિમોમાં આ ખ્યાલ ક્યાંથી આવ્યો ? મુસ્લિમોને આ ખ્યાલ કુર્આને કરીમ તરફથી મળ્યો. કુર્આન શરીફને તટસ્થ અને ખુલ્લા વિચારોથી પઢવામાં આવે તો ખબર પડશે કે કુર્આન શરીફ સૌથી વધુ ધ્યાન જ્ઞાન પ્રાપ્તિ તરફ આપે છે. કુર્આન શરીફમાં ફક્ત જ્ઞાનનો શબ્દ ૮૬૫ વખત વપરાયો છે. તે સિવાય જાણકારી, સમજ, બુદ્ધિ, સંશોધન વગેરેના શબ્દો પણ એટલા જ પ્રમાણમાં વપરાયા છે.

કુર્આન શરીફની પ્રથમ વહી (દિવ્યવાણી)માં હઝ. મુહમ્મદ (સલ.) ઉપર સૌપ્રથમ શબ્દ જે માનવ સમાજને ઉલ્લેખીને કહેવામાં આવ્યો તેમાં જ્ઞાન ઉપર જ ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

હઝરત ઈસા અલયહિસ્સલામને આસ્માન ઉપર ઉઠાવી લેવા બાદ છસો (૬૦૦) વર્ષનો લાંબો ગાળો પસાર થઈ જાય છે અને અલ્લાહપાક તરફથી માનવજાતને આટલી લાંબી મુદત બાદ સંબોધવામાં આવે છે. અને તે પણ સૌપ્રથમ અરબસ્તાનની એવી કૌમને સંબોધવામાં આવે છે જે તદ્દન અડિયલ, અભણ અને અસભ્ય છે. જે આ વાતનું પ્રમાણ છે કે ઈસ્લામમાં જ્ઞાન અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિના માધ્યમોને મોખરાનું સ્થાન પ્રાપ્ત છે. અને સાથે એ વાતનો પણ અણસાર આપ્યો કે ઈસ્લામનો પાયો અંધશ્રદ્ધા કે અજ્ઞાનતા ઉપર નહીં બલ્કે બુદ્ધિમાન્ય અને નક્કર દલીલો આધારિત છે. તેના અનુયાયીઓ અભણ અને અજ્ઞાની નહિ હશે.

ઈસ્લામે પહેલી વખત શિક્ષણને મર્યાદિત વર્તુળમાંથી બહાર કાઢી તેને એક વ્યાપક રૂપ આપ્યું. સાતમી સદીમાં ઈસ્લામનો પુનઃ ઉદય થયો. ઈસ્લામના આગમન પહેલા શિક્ષણ ફક્ત એક વિશેષ વર્ગ માટે જ ઉપલબ્ધ હતું. ઈસ્લામે જે ક્રાંતિ સર્જી તેના પ્રતાપે ઇતિહાસમાં પહેલી વખત એ નોંધાયું કે શિક્ષણને વિશેષ વર્ગની પકડમાંથી બહાર કાઢીને સામાન્યજનો સુધી પહોંચતું કરવામાં આવ્યું. શિક્ષણના પ્રચાર-પ્રસારની આ ક્રાંતિકારી ચળવળને જ શિક્ષણના ઇતિહાસમાં “મદ્રસો” કહેવામાં આવે છે.

ઈન્સાયકલોપિડિયા ઓફ બ્રિટાનિકામાં “હિસ્ટ્રી ઓફ એજ્યુકેશન” ઉપર બાણુ પાનાનો એક શોધનિબંધ લખવામાં આવ્યો છે. તેને અનેક શિક્ષણશાસ્ત્રીઓએ મળીને તૈયાર કર્યો છે. તે નિબંધમાં શિક્ષણના ઇતિહાસને વિવિધ તબક્કાઓ તથા યુગોમાં વહેંચવામાં આવ્યો છે. તેના મુજબ પહેલો દૌર પ્રારંભિક સંસ્કૃતિ (PRIMITIVE CULTURE)નો હતો. આ પ્રારંભિક કાળમાં શિક્ષણનો હેતુ એ હતો કે યુવા પેઢી (અલબત્ત વિશેષ વર્ગની) સામાજિક રિવાજો તથા પરંપરાઓથી વાકેફ થાય. તેના અનુસરણ માટે તેને તૈયાર કરવામાં આવે, તે જમાનામાં લખવા-વાંચવાનો રિવાજ બહુ ઓછો હતો, એટલે આ કૌટુંબિક શિક્ષણ પણ મૌખિક ધોરણે અપાતું હતું. અને તેમને મોઢે (કંઠસ્થ) કરાવવામાં આવતું હતું. જેથી તે નાશ પામે નહીં.

આખા વંશને આવું શિક્ષણ ઉપલબ્ધ ન હતું. ફક્ત ઉચ્ચ વર્ગને જ તેની સુવિધા મળતી. ઉચ્ચ વર્ગમાં મુખ્યત્વે બે પ્રકારના લોકો હતા. એક કુટુંબ કબીલાનો રાજકીય અગ્રગણ્ય વર્ગ અને બીજો ધાર્મિક વર્ગ, જે સામાન્ય લોકોની ધાર્મિક વિધિઓ આટોપવામાં મદદ કરતો હતો. સામાન્યજનોનો આ પ્રક્રિયામાં કોઈ ભાગ ન હતો. [EB 6/317-18]

બીજા યુગને તેમાં “ફલાસિકલ કલ્ચર”નું નામ આપવામાં આવ્યું છે. મતલબ પ્રાચીન ઐતિહાસિક કાળ. તે જમાનામાં લેખન-વાંચનનો વ્યાપ વધ્યો હતો. પરંતુ હજી સુધી શિક્ષણની નીતિરીતિ પહેલા કાળ જેવી જ

યથાવત હતી. અનઔપચારિક શિક્ષણની સાથોસાથ તે દૌરમાં જોકે ઔપચારિક શિક્ષણનો પાયો નંખાઈ ચૂક્યો હતો. પરંતુ હજુ પણ શિક્ષણ સામાન્યજનની પહોંચ બહાર હતું. તેના ઉપર ઉચ્ચ જાતિ [HIGHER CASTES]નો કબ્જો હતો. આ ઉચ્ચ રાજકીય તથા ધાર્મિક વર્ગ સિવાય કુટુંબ-કબીલા કે કૌમના સામાન્યજનો માટે શિક્ષણને જરૂરી સમજવામાં આવતું ન હતું.

કેટલીક કૌમોમાં સામાન્ય વર્ગને શિક્ષણ અપાતું હોવાના પુરાવાઓ મળે છે. પરંતુ આ શિક્ષણ માત્ર માહિતી મેળવવાના અર્થમાં હતું. તેનો આશય એ હતો કે લોકો સમાજની પરંપરાઓથી માહિતગાર થાય. અને એક પ્રસ્થાપિત સમાજ વિઢલ કોઈ પ્રવૃત્તિ ન કરે. અને સમાજ વેરવિખેર થવાથી બચી જાય. સારાંશ એ કે આ શિક્ષણનો આશય એ હતો કે, કચડાયેલી પ્રજાને જાણ થાય કે તેમણે ઉચ્ચ વર્ગની ગુલામી કેવી રીતે કરવી જોઈએ. [6/319-320]

ત્યાર પછી ત્રીજો કાળ શરૂ થાય છે, જેને સાચા અર્થમાં શીખવા-શીખવવાનો યુગ કહી શકાશે. આ કાળનો પ્રારંભ સૈધ્ધાંતિક રીતે જુઓ તો ઈસ્લામી ક્રાંતિ પછી થયો. આ યુગ શરૂ થવા માટે એક અનિવાર્ય પૂર્વશરત એ હતી કે માનવીય સમાજમાં ઉંચનીચના ભેદભાવ ખત્મ થાય. અને આ ભેદભાવનો ખાત્મો માત્ર ઈસ્લામના આગમન પછી થયો. ઈસ્લામ પૂર્વે માનવજાત બે વિભાગમાં વહેંચાયેલી હતી. ઉચ્ચ વર્ગ અને નિમ્ન વર્ગ. અથવા ઉંચી અને નીચી જાતિ. દા.ત. ચીનમાં રાજાને આકાશી પુત્ર [SON OF HEAVEN] કહેવામાં આવતો હતો. ભારતમાં વર્ણવ્યવસ્થાના નામે જે અન્યાયી સમાજની રચના અસ્તિત્વમાં હતી તેનાથી કોણ અજાણ છે ? લગભગ આવી જ સમસ્યાઓથી જગતના અન્ય સમાજો પણ પીડાતા હતા. ઈસ્લામે આવીને સર્વપ્રથમ આ બઠીને દૂર કરી. ઈસ્લામની આ સિધ્ધીને ન્યાયી તથા તટસ્થ અભિગમ ધરાવતા અનેક ઈતિહાસકારોએ સ્વીકારી છે. ઈસ્લામે જ્યારે ઉંચ-નીચ અને અસ્પૃશ્યતાને વ્યવહારિક સ્તરે નાબૂદ

કરી, ત્યારે જ એ શક્ય બન્યું કે શિક્ષણ અમુક વિશેષ વર્ગોના ઈજારામાંથી નીકળી સામાન્યજનોના ઉંબરે પહોંચે. તે સર્વજન સુલભ બની જાય.

આ પ્રક્રિયાની શરૂઆત ઈસ્લામે સૂચવેલ ઈબાદત (ઉપાસનાની પદ્ધતિ)થી થઈ. ઈસ્લામ પૂર્વે ઉપાસનાની પદ્ધતિ એ હતી કે કોઈપણ ‘વ્યક્તિ’ (જીવીત કે મૃત) ખુદા તથા બંદા વચ્ચે માધ્યમરૂપે અનિવાર્યપણે રહેતી. ઉપાસના, સીધેસીધી ખુદા તથા બંદા વચ્ચેની ઘટના બની શકતી ન હતી. આ અન્યાયિક વહેંચણી (માધ્યમની અનિવાર્યતા)ના કારણે ધાર્મિક જ્ઞાન માત્ર તે માણસ માટે જ જરૂરી હતું, જે માધ્યમની ભૂમિકા બજાવી પૂજાવિધિ કરાવતો હોય. આ વર્ગભેદના કારણે ધર્મવડાઓ [PRIESTS] સુધી જ શિક્ષણ સીમિત રહ્યું. અને સામાન્ય પ્રજા તેનાથી અલિપ્ત રહી.

ઈસ્લામે પહેલી વાર ઈબાદત—બંદગી (ઉપાસના)ને ખુદા તથા બંદા વચ્ચેનો સીધેસીધો સંબંધ ધરાવતી ઘટના તરીકે રજૂ કરી. આવું કરવાથી લખવું—વાંચવું બધા માટે ફરજિયાત બની ગયું. તે તેની બુનિયાદી આવશ્યકતા બની ગયું. ઈસ્લામ અંગીકાર પછી પ્રત્યેક વ્યક્તિ કુર્આન વાંચી તેને મોઢે યાદ કરવા લાગ્યો, જેથી તે તેની રોજંદી ઈબાદતમાં કુર્આન શરીફ પઢી શકે. અન્ય જરૂરી ઈબાદતો (દા.ત. અત્તહિયાત, દુરૂદ શરીફ, દુઆએ કુનૂત વિગેરે)ના શબ્દો પણ યાદ કરવા માટે તે અક્ષરજ્ઞાન મેળવવા લાગ્યો. માત્ર ઈબાદતની વિધિ જ નહીં બલ્કે ઈસ્લામે અન્ય સ્તરોએ પણ એવા ક્રાંતિકારી નિયમો પેશ કર્યા, જેના લીધે આ ભેદભાવ ખત્મ કે હળવો થતો ગયો.

એક માનવી અને બીજા માનવી વચ્ચે કેટલીક ભિન્નતા અને વિવિધતાઓના કારણે એવું ઠસાવવામાં આવતું રહ્યું કે કેટલાક લોકો ઉંચા છે, અને કેટલાક લોકો નીચા છે. ઈસ્લામે ભેદભાવ આધારિત આ વિચારને જડમૂળથી ઉખેડી કાઢ્યો. અને છેડેચોક ઘોષણા કરી કે, “એ લોકો, અમે તમને એક પુરૂષ અને એક સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન કર્યા છે. અને તમને કુટુંબ કબીલામાં વહેંચી નાખ્યા છે. જેથી તમે એકબીજાને (સરળતાથી)

ઓળખી શકો. સાચી વાત તો એ છે કે અલ્લાહપાકના મતે તમારામાંથી એ બંદો વધારે સન્માનનીય છે જે (ખુદાથી) સૌથી વધારે ડરતો હોય. સાચે જ અલ્લાહપાક જાણ રાખનાર, ભાળ રાખનાર છે.” [અલહુજુરાત-૧૩]

આ વિષયે હદીષ શરીફ પણ એમ જ કહે છે. દા.ત. અલ્લાહના રસૂલ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમએ ફરમાવ્યું છે કે બધા જ માનવીઓ ભાઈ-ભાઈ છે. [અબૂ દાવૂદ] આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે એમ પણ કહ્યું છે કે “બધા જ માનવીઓ હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામના સંતાન છે અને અલ્લાહપાકે હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામને માટીથી બનાવ્યા હતા.” એવી જ રીતે આપે ફરમાવ્યું કે “સાંભળો, કોઈ આરબને બિનઆરબ ઉપર કોઈ પણ જાતની ઉંચાઈ પ્રાપ્ત નથી. અને કોઈ બિનઆરબને કોઈ આરબ ઉપર પણ શ્રેષ્ઠતા મળેલી નથી. કોઈ ગોરાને કાળા ઉપર અને કોઈ કાળાને ગોરા ઉપર કોઈ પ્રકારની (જન્મજાત) ઉચ્ચતા પ્રાપ્ત નથી. જો ઉચ્ચતા મળી શકતી હોય તો એક માત્ર ખુદાના ખૌફ-ડરના કારણે મળી શકે છે. [મુસ્નદે અહમદ ૫/૪૧૧]

માનવીય સમાનતાની આ ઘોષણા માત્ર ઘોષણા ન હતી, બલ્કે તે એક વાસ્તવિક ક્રાંતિનું જાહેરનામું હતું. હઝરત મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ તથા આપના સાથીઓ (સહાબા)ને અલ્લાહપાકની વિશેષ મદદથી એ તક મળી કે તેઓ માનવીય સમાનતાની માત્ર સૈધાંતિક ઘોષણા જ નહીં કરે, બલ્કે વિશ્વના વિશાળ ક્ષેત્રફળમાં ક્રાંતિ લાવી તેને વ્યવહારમાં પ્રસ્થાપિત પણ કરે. ઇતિહાસના સંશોધનકારોએ સામાન્યતઃ સ્વીકાર્યું છે કે સામાજિક વ્યવહારમાં માનવીય સમાનતાની વ્યવસ્થા ઇતિહાસમાં સર્વપ્રથમ ઈસ્લામે સ્થાપી હતી.

ઈસ્લામ પહેલાં ઠેર ઠેર રાજાશાહી હતી. અન્યજનો માટે જાણે લખાઈ ચૂક્યું હતું કે, તેઓ કચડાયેલ-શોષિત પ્રજા તરીકે જ રહે. ભેદભાવ આધારિત આ રાજકીય વ્યવસ્થાએ શિક્ષણને શાસકો-રાજકર્તાઓની જાગીર બનાવી, સામાન્ય પ્રજાજનો માટે તેમાં કોઈ જ હિસ્સો રાખ્યો ન હતો.

ઈસ્લામે આ સરમુખત્યારશાહીને નાબૂદ કરીને લોકશાહીલક્ષી સલાહકાર સમિતિ (શૂરા) આધારિત રાજ્યવ્યવસ્થા રજૂ કરી. અને વ્યવહારમાં તેની સ્થાપના પણ કરી. ઈતિહાસકારોએ માન્યુ છે કે, પ્રાચીન રાજાશાહીનો અંત ઈસ્લામી ક્રાંતિ પછી થયો છે. દા.ત. ફ્રેંચ ઈતિહાસકાર હેન્રી પિરેને [HENRI PIRENNE] લખ્યું છે કે, ઈસ્લામે જો રોમન તથા ઈરાનિયન સામ્રાજ્યનો ખાત્મો ન કર્યો હોત તો, વિશ્વમાંથી કદાચ કયારેય સરમુખત્યારશાહી ખત્મ ન થઈ હોત.

આ એક ઐતિહાસિક હકીકત છે કે પ્રાચીન રાજાશાહી વ્યવસ્થા તૂટીને લોકશાહી કાળનું આગમન માત્ર ઈસ્લામી ક્રાંતિ પછી જ શક્ય બન્યું. આ ક્રાંતિના વિવિધ સામાજિક પરિણામો ઈતિહાસમાં નોંધાયા. તેનું શૈક્ષણિક પરિણામ એ આવ્યું, જેની આગળ અમે ચર્ચા કરી.

એન્સાયક્લોપિડીયા બ્રિટાનિકા (૧૯૮૪)માં કહેવામાં આવ્યું છે કે, ઈસ્લામના આગમન પછી મદ્રસાઓનો મોટાપાયે વિકાસ થયો. સર્વપ્રથમ તઅલીમ (શિક્ષણ આપવા કે મેળવવા) માટે કુંડાળાઓ વાળીને બેસવાની રીત અપનાવાઈ. પછી દરેક મસ્જિદ સાથે એક મકતબ (પ્રાથમિક પાઠ-શાળા) હોવું અનિવાર્ય સમજવામાં આવ્યું. મસ્જિદમાં ચાલતા મદ્રસાઓ જ્યારે અપૂરતા જણાયા તો મોટી સંખ્યામાં અલગ ઈમારતોમાં મદ્રસાઓ શરૂ થવા લાગ્યા. અબ્બાસીકાળમાં તો મદ્રસાઓ સોળે કળાએ ખીલી ઉઠ્યા. હવે મોટા મોટા વિશ્વવિદ્યાલયો [UNIVERSITIES] બનવા લાગ્યા. દા.ત. નિઝામિય્યહ, મુસ્તન્સિરિય્યહ વિગેરે. [6/332-33]

સારાંશ કે, ઈસ્લામ પૂર્વે વિવિધ અંધશ્રદ્ધાયુક્ત વહેમો [SUPERSTITIONS]ના કારણે માનવીય અસમાનતાના વિચારને બળ મળતું રહ્યું. તેણે સમાજમાં ફાટકૂટ મચાવી હતી. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે, જ્ઞાન (વિજ્ઞાન) મેળવવાની સુવિધા માત્ર ઉચ્ચ વર્ગ માટે જ ઉપલબ્ધ હતી. અને નિમ્ન વર્ગ હજારો વર્ષ સુધી અજ્ઞાનતાના અંધકારમાં અટવાતો રહ્યો. સાતમી સદીમાં પહેલી વખત આ અંધશ્રદ્ધાઓ તથા વહેમો ઈસ્લામે તોડી

નાખ્યા. આ ક્રાંતિના જે હકારાત્મક પરિણામો આવ્યા તે એ કે જ્ઞાન મેળવવું બધા માટે શક્ય બન્યું. માલદાર માટે પણ, ગરીબ માટે પણ. બ્રાહ્મણ માટે પણ, શુદ્ર માટે પણ.

ભારતિય ઉપખંડના મદ્રસાઓનો ઇતિહાસ

કુર્આન શરીફે ઈસ્લમ અને જ્ઞાનને સંકુચિત કુંડાળામાંથી કાઢી માનવ ઇતિહાસને વ્યાપક વિશાળ જ્ઞાન [Mass Education]ના ખ્યાલની ઓળખ આપી અને હઝરત મુહમ્મદ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે અમલીરૂપે પોતાના શહેર મદીના મુનવ્વરહમાં સૌપ્રથમ વિદ્યાધામની સ્થાપના કરી. જેના પ્રથમ ઉસ્તાદ પણ આપ પોતે જ હતા. અને કોઈ પણ નાત-જાત, કુટુંબ-કબીલાના ભેદભાવ વગર બધા જ ઈસ્લામ સ્વિકારનાર લોકો તે મદ્રસામાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા. તેમાં ધાર્મિક, રાજકીય, સામાજિક, અર્થશાસ્ત્ર તથા કાનૂન વ્યવસ્થા વગેરે બધા જ વિષયો ઉપર ચર્ચા થતી હતી. અને વિદ્યા સાથે સૌથી વધુ વિનય, વિવેક, ઉચ્ચ સંસ્કારો, સદ્ગુણો અને સદાચારોના સિંચનને મહત્વ અપાતુ હતું.

મુસ્લિમોમાં લખવા-ભણવાનો રિવાજ એટલો વ્યાપક થઈ ગયો કે તેમણે જગતના બધા જ જ્ઞાન ભંડારોથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી અરબી ભાષામાં તેનું ભાષાંતર કર્યું. અને દરેક વિષયમાં પારંગત થઈ જગતની બધી જ કૌમોના ઉસ્તાદ બની ગયા. દરેક જગ્યાએ લખવા-વાંચવા અને ભણવા-ભણાવવાને જ પોતાનું મિશન બનાવ્યું. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા-કરાવવાની આ લહેર મક્કા મુકર્મહથી ઉઠી, પછી મદીના મુનવ્વરહ પહોંચી. ત્યાંથી દમાશ્કસ (સિરિયા) પહોંચી. ત્યારબાદ બગદાદ (ઈરાક) અને કાહિરહ (ઈજીપ્ત) તેનું કેન્દ્ર બન્યા. ત્યાર પછી કુર્તુબા અને ગરનાતા (સ્પેન)માં દાખલ થઈ. ત્યાંથી ફેલાઈને સમગ્ર યુરોપ ખંડમાં પ્રસરી.

મુસ્લિમોના આ ઈસ્લમદોસ્ત સ્વભાવનું પરિણામ હતું કે જ્યારે એમના પ્રથમ કાફલા ભારતીય ઉપખંડમાં પ્રવેશ્યા તો અહિંયા પણ તેમણે વધુ પ્રમાણમાં પ્રાયવેટ તથા સરકારી નિમંત્રણ હેઠળ મદ્રસા અને વિદ્યાપીઠો

કાયમ કરી. આ કહેવું સાચું છે કે ભારતીય ઉપખંડમાં ઈસ્લમ (જ્ઞાન)નો વ્યાપક ફેલાવો પણ પહેલી વખતે મુસ્લિમો દ્વારા થયો.

શ્રી પંડિત જવાહરલાલ નહેરૂએ સ્વીકાર કર્યો છે કે, મુસ્લિમો ભારતમાં એક શાનદાર સંસ્કૃતિ લઈને આવ્યા હતા.

ભારતમાં ૪૦૯ હિજરી (૧૦૧૮ ઈ.સ.) પછી સુલ્તાન મહમૂદ ગઝનવીના અમીરો દ્વારા મદ્રસા બનાવવાના શરૂ થયા. ત્યાર બાદ સુલ્તાન શિહાબુદ્દીન ઘોરીએ ૫૮૭ હિજરી (૧૧૯૧ ઈ.સ.)માં અજમેરમાં મદ્રસો કાયમ કર્યો. સુલ્તાન શમ્સુદ્દીન અલ્તમશે ૬૦૭ હિજરી (૧૨૧૧ ઈ.સ.)માં દીલ્હીમાં સંખ્યાબંધ મદ્રસા કાયમ કર્યા. જ્યાં વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો માટે ખાવા-પીવા અને રહેવાની (બોર્ડિંગ + લોજીંગ) સઘળી વ્યવસ્થા સરકાર તરફથી થતી હતી. તે સમયે આ મદ્રસાઓની ખ્યાતિ દૂર દૂર સુધી પ્રસરી ગઈ હતી. અને દૂર દૂરથી વિદ્યાર્થીઓ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે દીલ્હી આવતા હતા. સુલ્તાન મુહમ્મદ તઘલક તથા ફિરોજશાહે પણ ઘણા મદ્રસા બનાવ્યા. જેમાં મદ્રસા ફિરોજશાહી (૭૫૩ હિ. ૧૩૫૨ ઈ.સ.) તો ત્યાંના ઉચ્ચ શિક્ષણને લઈ ઘણો જ પ્રખ્યાત થઈ ગયો હતો. મોગલ બાદશાહોમાં હુમાયુ પોતે ભણેલા હતા. તે વખતના પ્રચલિત બધા જ જ્ઞાન ભંડારોથી પરિચિત હતા. તેમણે પણ દિલ્હીમાં મદ્રસા સ્થાપ્યા. ત્યારબાદ અકબર, જહાંગીર અને શાહજહાંના યુગમાં પણ ઘણા મદ્રસાઓની સ્થાપના થઈ. અને બાદશાહો સિવાય મોટા મોટા વિદ્વાન આલિમો તથા વઝીરો અને અમીરોએ પણ ઘણા મદ્રસા સ્થાપ્યા. જેમાં આગ્રા, ફતેહપૂરસિકી, મથુરા, બદાયુ, લખનૌ, હૈદરાબાદ, જોનપૂર, શાહજહાંપૂર, પટના, અમદાવાદ, સુરત, પાટણ અને ભરૂચ વગેરે શહેરોમાં સંખ્યાબંધ મદ્રસા કાયમ થયા.

ઓગણીસમી સદીના પ્રારંભમાં જ્યારે અંગ્રેજોએ ભારત ઉપર કબજો જમાવ્યો તેની સાથે મદ્રસાઓ ઉપર ઝુલ્મ અને અત્યાચાર શરૂ થઈ ગયો. તેનું કારણ એ હતું કે અંગ્રેજો વિરૂધ્ધની સૌપ્રથમ રાજકીય ચહેલપહેલ વધુ પ્રમાણમાં ઉલમાએ કિરામ અને મદ્રસાઓ તરફથી જ શરૂ થઈ. જેથી

અંગ્રેજોએ મદ્રસાઓની જાગીરો અને વક્ફોની મિલ્કતો કબ્જે કરી લીધી. ઉલમાએ કિરામની ઘણી મોટી સંખ્યાને શહીદ કરી, સંખ્યાબંધને જેલમાં પૂરી દીધા. ઘણા મદ્રસાઓ બંધ કરી દીધા.

ઉલમાએ કિરામના અંગ્રેજોના વિરોધનું એક કારણ વિદેશી તાકાતોના દેશ ઉપર કબ્જો જમાવવાના ષડયંત્રને અસફળ કરવાનું હતું. જે તેમના દેશપ્રેમ, વફાદારી, ત્યાગ અને બલિદાનની ભાવનાને લઈ જરૂરી હતું.

વિરોધનું બીજું કારણ એ હતું કે અંગ્રેજોએ ભારતમાં પોતાની નવી શિક્ષણનિતિ અને અભ્યાસક્રમ લાગુ પાડ્યો હતો. જેના દ્વારા ભારતિયોને અંગ્રેજી કલ્પર અને સંસ્કૃતિમાં રંગી દેવા હતા.

ભારતિય ઉપખંડમાં વર્તમાન શૈક્ષણિક વ્યવસ્થાના સ્થાપક લોર્ડ મેકાલે હતા, જેમણે પોતાની ઐતિહાસિક ડાયરી (ઈ.સ. ૧૮૫૩)માં ભારતના ગવર્નર જનરલ સમક્ષ રજૂ કરી હતી. જેમાં શૈક્ષણિક વ્યવસ્થાના સઘળા હેતુઓ ઘણા જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વર્ણન કર્યા છે.

એમનું મોટામાં મોટું મિશન અને બુન્યાદી હેતુ એ હતો કે, ભારતિયો ખાસ કરીને નવી પેઢીને પોતાની સંસ્કૃતિ વારસા વિષે લઘુતાગ્રંથિતામાં પિડાતા કરી તેમના દિલ અને દિમાગમાં પશ્ચિમી સંસ્કૃતિનો સિક્કો જમાવી આપવો. ભારતિયો પોતાની સંસ્કૃતિ, સમાજ અને પૂર્વીય જ્ઞાન પ્રત્યે ધિક્કાર અને ઘૃણાની લાગણી અનુભવી, જીવનના દરેક ક્ષેત્રે પશ્ચિમનું આંધળું અનુકરણ કરવાને જ સિધ્ધિના સોપાન સર કરવા સમાન સમજવા લાગે. લોર્ડ મેકાલેએ ૭ માર્ચ ૧૮૩૫ની શૈક્ષણિક મીટીંગમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં વર્ણન કરતા કહ્યું છે કે, આપણે એક એવો જનસમૂહ તૈયાર કરવાનો છે, જે લોહી અને રંગમાં તો ભારતિય હોય, પરંતુ આચાર વિચાર, રહેણી કરણી અને સંસ્કૃતિમાં સંપૂર્ણ અંગ્રેજ હોય.

આ જ કારણોસર લોર્ડ મેકાલેએ સંસ્કૃત અને અરબી પાઠશાળાઓ તથા મદ્રસાઓ પ્રત્યે તિરસ્કારની ભાવના જન્માવવાની પોતાની યથા-શક્તિ પ્રમાણે કોશિશ કરી છે. ત્યાં સુધી કે પોતાને સંસ્કૃત અને અરબી

ભાષાની જાણકારી ન હોવાના એકરાર કર્યા બાદ પણ લખે છે કે યુરોપની કોઈ સારી લાયબ્રેરીની ફક્ત એક અલ્મારી ભારત અને અરબોના સઘળા સાહિત્ય ભંડારોથી શ્રેષ્ઠ છે.

૧૮૩૪માં લોર્ડ મેકાલે લંડનથી ભારત આવ્યા. તેમણે ભારતના શૈક્ષણિક માળખાને તથા અરબી અને સંસ્કૃત મદ્રસાઓ તથા પાઠશાળાઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ એક શૈક્ષણિક સ્કીમ બનાવી. જેની બુન્યાદ ઉપર ભારતમાં નવો અભ્યાસક્રમ અને શિક્ષણનિતિ લાગુ પાડી.

આવા નાજુક સંજોગોમાં ઉલમાએ કિરામે ઘણી સમજદારી અને દીર્ઘદ્રષ્ટીથી કામ લઈ સહીહ માર્ગદર્શન આપ્યું. અને સૌપ્રથમ દેવબંદમાં ઈસ્લામી યુનિવર્સિટી કાયમ કરી. ત્યારબાદ સહારનપૂર, લખનૌ, દિલ્હી, મુરાદાબાદ, બનારસ, આઝમગઢ, વેલુર, મુબારકપૂર વગેરે જગ્યાઓએ મદ્રસા કાયમ થયા. અને ત્યાર બાદ પાછલા સો-દોઢસો વર્ષોમાં સમગ્ર ભારતિય ઉપખંડમાં મદ્રસાઓની જાળ બિછાવવામાં આવી.

મેકાલેના આ ચેલેંજને ઉલમાએ કિરામે કબૂલ કરી તેનો જવાબ દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદની સુરતમાં રજૂ કર્યો. જેનો ભાવાર્થ એ હતો હમો એક એવો જનસમૂહ ઉભો કરીશું જે લોહી, રંગ અને વર્તનમાં ભારતિય હોય અને રહેણીકરણીમાં ઈસ્લામી સંસ્કૃતિને સાચવવાવાળો હોય.

ઈતિહાસ સાક્ષી આપે છે કે લોર્ડ મેકાલેનો પ્લાન અસફળ રહ્યો. અને ઉલમાએ કિરામનો પ્લાન અલ્લાહપાકની તૌફીકથી સફળ રહ્યો. આ મહેનતનું જ પરિણામ છે કે, ભારતિય ઉપખંડમાં મુસ્લિમોએ પોતાનું ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અસ્તિત્વ જ બાકી નથી રાખ્યું, બલ્કે સમગ્ર વિશ્વમાં ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ ફેલાવનારા અને તેનું રક્ષણ કરનારા સાબિત થયા. યુરોપિય સંસ્કૃતિનો જુવાળ મુસ્લિમોની ધાર્મિક ઓળખ મિટાવવામાં સફળ ન થયો, તેનું મુખ્ય કારણ મદ્રસાઓ અને ઉલમાએ કિરામની કુર્બાની તથા બલિદાનની ભાવના છે.

ઈ.સ. ૧૮૨૩માં સૌપ્રથમ ભારતની આઝાદી માટે ચળવળ ઉપાડી.

અને અંગ્રેજો વિરુદ્ધ સશસ્ત્ર જીહાદનો પ્રારંભ કર્યો. અને શાહ અ.અઝીઝ રહ.એ સૌપ્રથમ અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ફત્વો આપ્યો. પરંતુ ચાલીસ વર્ષના અનુભવ પછી ઉલમાએ કિરામે બીજો મોરચો પણ ખોલ્યો અને એલાન વગર ફત્વો આપ્યો કે ફક્ત સશસ્ત્ર મુકાબલો પૂરતો નથી. તેની સાથે રચનાત્મક પ્રવૃત્તિથી ઈસ્લામી સંસ્કૃતિની સાચવણી પણ અત્યંત જરૂરી છે. અને તેના માટે ઠેર ઠેર મદ્રસાઓની જાળ બિછાવવાનું નક્કી કર્યું. અને સૌપ્રથમ દેવબંદમાં તે જ આલિમોએ મદ્રસો કાયમ કર્યો જે અંગ્રેજો વિરુદ્ધની જંગમાં ૧૮૫૭માં શરીક રહ્યા હતા.

૧૮૫૭ની આઝાદીની જંગમાં અસફળતા પછી ઉલમાએ કિરામે ઘણા ચિંતનમનન અને દિર્ઘદ્રષ્ટિ તથા આપસમાં વિચારવિમર્શ કરી એ નક્કી કર્યું કે અંગ્રેજોથી લડાઈના મોરચે સફળતા મેળવવી મુશ્કેલ છે. હવે જંગ અને ટકરાવ છોડી અમલી મેદાનમાં કોઈ રચનાત્મક કામ શરૂ કરવામાં આવે. કુર્આન અને હદીથ શરીફની રોશનીમાં એમને નજર આવ્યું કે, આ રચનાત્મક કામ ફક્ત ઈલ્મ (જ્ઞાન) મેળવવું અને પહોંચાડવાનું છે. માટે ફેસલો કર્યો કે, મુસ્લિમ કૌમને તાલીમ અને શિસ્તબદ્ધ બનાવવામાં પોતાની શક્તિને વાપરે અને સાથે રચનાત્મક, આયોજનબદ્ધ, અહિંસક આંદોલનથી દેશને અંગ્રેજોની ગુલામીથી મુક્ત પણ કરાવીએ.

ઉલમાએ દેવબંદના આદરણીય બુઝુર્ગ અને આઝાદીની જંગના મહાન સપૂત હઝ. મૌલાના શૈખુલ હિંદ (રહ.) જેમનો કાબૂલમાં આરઝી સેક્યુલર ભારતિય સરકાર રચવામાં પણ મહત્વનો ફાળો હતો. તેમણે જ્યારે અંગ્રેજો વિરુદ્ધ લગાતાર નિષ્ફળતાઓ જોઈ તથા એશિયા અને યુરોપના રાજકીય વાતાવરણને પોતાની સખી આંખે જોયું. અને અંગ્રેજોની વિરુદ્ધ તુર્કી ખલીફા તથા અફઘાન સરકારની મદદ લઈ ભારત ઉપર આક્રમણ કરવાનો સંપૂર્ણ માસ્ટરપ્લાન બનાવ્યો હતો. જેમાં હિંદુ-મુસ્લિમ બન્નેવ કૌમની સંયુક્ત સરકાર રચી હતી. અને તેના પ્રમુખ રાજા મહેન્દ્ર પ્રતાપને બનાવવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ તેમના સઘળા દસ્તાવેજો જેની

આપ-લે રેશમી રૂમાલની વળાંટમાં લખાણ દ્વારા થતી હતી. આ અતિ ગુપ્ત પ્લાનની માહિતી પણ જ્યારે અંગ્રેજોને દેશના ગદારોએ પહોંચતી કરી અને આ મહાન વિભૂતિ શૈખુલ હિંદ હઝરત મૌલાના મહમૂદુલ્લસન દેવબંદી રહ.ને મક્કા મુકર્મહમ્મી (જે તે વખતે તુર્કી ખિલાફતમાં શામેલ હતું ત્યાં તે તુર્કી સરકારથી મદદ માટે ગયા હતા) માલ્ટા (યુરોપ)ની જેલમાં પહોંચાડવામાં આવ્યા. અને ત્યાં કષ્ટો વેઠવા પડ્યા. જેલમાંથી છૂટકારો મળ્યા બાદ આપે બે વાતો તરફ ખાસ ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. તેમાં પ્રથમ ઈલ્મ (જ્ઞાન) અને બીજી વાત હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાની હતી.

આપ મરણ પથારીએ પડેલા હતા. અલીગઢ યુનિ.ના વિદ્યાર્થીઓએ યુનિવર્સિટીનો બાયકોટ કર્યો હતો. અને એક અલગ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના માટે આપને તેના પ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યા હતા. સપ્ત બિમારીને લઈ આપના સેવકોએ અલીગઢ જવાથી રોક્યા તો વતનપ્રેમ અને દેશદાઝને લઈ કહ્યું કે “મારા પ્રમુખ બનવાથી અંગ્રેજોને નુકસાન થતું હશે, તો હું જરૂરથી આ પ્રોગ્રામમાં શરીક થઈશ.” છેવટે સપ્ત બિમારી અને અતિશય કમજોરી છતાં પાલખીમાં સૂતા સૂતા પણ અલીગઢ પહોંચ્યા અને આપના પ્રમુખિય પ્રવચનથી નવી યુનિવર્સિટી “જામિઅહ મિલ્લીયહ”ની સ્થાપના કરવામાં આવી. આપે પ્રમુખિય પ્રવચનમાં કહ્યું કે, હમે ભારતના બે ઐતિહાસિક સ્થળો અલીગઢ અને દેવબંદ (ધાર્મિક અને સેક્યુલર શિક્ષણ)નો સબંધ એકબીજાથી જોડ્યો.

આપે દીન-દુન્યા બંનેની જ્ઞાનપ્રાપ્તિ તરફ મુસ્લિમોનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. પરંતુ દુન્યવી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારાઓને દીનના બુન્યાદી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ જામિઅહ મિલ્લીયહના પ્રમુખિય પ્રવચનમાં ખાસ જોર આપ્યું. ઈમાન, તૌહિદ, રિસાલત તથા આખિરતના અકીદાઓ અને ઈબાદતોની પાબંદી કરવાની ખાસ તાકીદ કરી. આશા છે કે, સેક્યુલર શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરનારા વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો દીની શિક્ષણ તરફ પણ પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

સહશિક્ષણ તથા સેક્સ શિક્ષણ દ્વારા ભારતિય સમાજનું માળખું છિન્નભિન્ન કરવાનું કાવત્રું

ન સમજોગે તો મિટ જાઓગે હિંદુસ્તાનવાલો
તુમહારી દાસ્તાં તક ભી ન હોગી દાસ્તાનોમેં

માનવ સંશોધન અને વિકાસ મંત્રાલયે જુન-૨૦૦૭ થી દેશભરની બધી જ સેન્ટ્રલ બોર્ડ હેઠળની (CBSE)ની સ્કૂલોમાં ધોરણ-૬ થી લઈ ધોરણ-૧૨ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ-વિદ્યાર્થીનીઓ માટે સેક્સનું શિક્ષણ ફરજિયાત કરી દીધું છે અને રાજ્ય સરકારોને પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે, તે પોતાના નિયંત્રણ હેઠળની સ્કૂલોમાં તેને લાગુ પાડે. આની પાછળ યુનીસેફ અને વર્લ્ડ પોપ્યુલેશન ફંડનો હાથ છે. જે એઈડ્ઝના બહાના હેઠળ આ પ્રદૂષણ ભારતમાં ઘુસાડવા માંગે છે.

ભારતની સ્કૂલોમાં ભણતા બાળકોને સેક્સનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ કે નહીં એ બાબતમાં ગરમાગરમ ચર્ચાઓ ચાલી રહી છે. એક વર્ગ એવું માને છે કે સ્કૂલમાં જતા બાળકોને સેક્સ વિશે બધું જ ભણાવી દેવું જોઈએ. તેમાં સ્ત્રી પુરુષના પ્રજનન અંગોથી માંડીને સંભોગની ક્રિયા, ગર્ભાવસ્થા, માસિક સ્ત્રાવ, બાળકોનો જન્મ, સંતતિ નિયમનના, મુખમૈથુન, કોન્ડોમનો ઉપયોગ, જાતીય સતામણી જેવી તમામ બાબતોનો સમાવેશ થઈ જવો જોઈએ. બીજો એક વર્ગ એવું માને છે કે, બાળકોને સેક્સનું શિક્ષણ બિલ્કુલ આપવું જોઈએ નહીં.

એક અંગ્રેજી રાષ્ટ્રીય દૈનિકે પોતાના તંત્રી લેખમાં લખ્યું છે કે, “સેક્સની ક્રિયા વગર ભારતની વસ્તી એક અબજ ઉપર કેવી રીતે પહોંચી ગઈ ? સેક્સની બાબતમાં આપણો દેશ દંભનો શિકાર બન્યો છે.” શું દેશની વસ્તી એક અબજ ઉપર પહોંચી ગઈ તેના ઉપરથી એવું ફલિત થાય છે કે બાળકોને પણ સેક્સનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ. આપણા દેશોમાં પ્રજનનનું કાર્ય બાળકો કરી રહ્યા છે ?

નવી દિલ્હીમાં સેકસના શિક્ષણનો વિરોધ કરવા માટે જે સેમિનાર યોજાઈ ગયો, તેમાં માત્ર ધર્મગુરુઓ અને વિદ્યાગુરુઓ જ નહોતા આવ્યા. પણ દેશના ટોચ કક્ષાના બુદ્ધિજીવીઓ પણ આવ્યા હતા. આ બુદ્ધિજીવીઓના વક્તવ્યોનો સૂર એક જ હતો કે, “અમે મૂળભૂત રીતે સેકસનું શિક્ષણ આપવાના વિરોધી નથી. આ શિક્ષણ લગ્ન કરી ચૂકેલા અથવા લગ્નની વયે પહોંચેલા યુવક-યુવતીઓને આ વિષયનું વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન ધરાવતા નિષ્ણાંતો દ્વારા શિષ્ટ ભાષામાં આપવામાં આવે તેની સામે અમારો વિરોધ નથી. તેને બદલે અત્યારે સ્કૂલમાં ભણતા કુમળા બાળકોને શિથિલ ચારિત્ર્ય ધરાવતા શિક્ષકો દ્વારા અશ્લીલ ભાષામાં જે રીતે થિયરેટિકલ અને પ્રેક્ટિકલ શિક્ષણ પણ અપાઈ રહ્યું છે તેના અમે વિરોધી છીએ.”

નવી દિલ્હીના સેમિનારમાં હાજર રહેલા સુપ્રિમ કોર્ટના ભૂતપૂર્વ ચીફ જસ્ટીસ આર. સી. લાહોટીએ જે કંઈ કહ્યું તે સેકસના શિક્ષણનું આંધળું સમર્થન કરનારા સૌ કોઈએ સાંભળવા જેવું છે : “જો પૂર્વને પૂર્વ જ રહેવા દેવું હોય તો પશ્ચિમના આ કચરાને દેશમાં પ્રવેશવા જ ન દો. એઈડ્સનો રોગ આપણા દેશને અમેરિકા તરફથી ભેટમાં મળ્યો છે. અને આપણા દેશના શાસકોએ અમેરિકાથી આવા સડેલા વિચારોની આયાત કરવાનું બંધ કરવું જોઈએ.”

મુંબઈની સેન્ટ ઝેવિયર્સ કોલેજના લેકચરર શ્રીમતિ પ્રતિભા નૈથાનીએ સી.બી.એસ.ઈ.ની સ્કૂલોમાં સેકસના શિક્ષણ અંતર્ગત બાળકોને શું ભણાવાઈ રહ્યું છે તેના થોડાક નમૂનાઓ અભ્યાસક્રમમાંથી ભેગા કર્યા છે.

✽ ધોરણ-૬માં ભણતા વિદ્યાર્થીઓએ ૮ વર્ષ અને ૧૫ વર્ષની ઉંમરના છોકરા-છોકરીઓના ચિત્રો દોરવાના હોય છે. જેમાં આ સમયગાળા દરમિયાન તેમના શરીરમાં કેવા બાહ્ય ફેરફારો થાય છે તે પણ દર્શાવવાનું હોય છે. આ કસરત દ્વારા બાળકોને સ્ત્રી-પુરુષના ગુપ્ત અંગોપાંગોનો પણ ખ્યાલ આપવામાં આવે છે.

✽ ધોરણ-૬માં ભણતા બાળકને પૂછવામાં આવે છે કે, માસિક સ્ત્રાવ

દરમિયાન સ્ત્રીને કેવી તકલીફ થાય છે ? છટ્ટા ધોરણમાં ભણતું બાળક ૧૦-૧૧ વર્ષની ઉંમરનું હોય છે. તેને આવો સવાલ કરવામાં કેટલું ઔચિત્ય છે ?

- * ધોરણ-૭ના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષક કહે છે કે, તમને જ્યારે સેક્સની ઈચ્છા થાય ત્યારે તેનો અમલ કરવો કે નહીં એ નક્કી કરવાનો તમને અધિકાર છે. શું સાતમા ધોરણમાં ભણતા વિદ્યાર્થીને સેક્સમાં પ્રવૃત્ત બનાવવાની આ ચેષ્ટા નથી ?
- * સાતમા ધોરણના એક વિદ્યાર્થીને બીજા વિદ્યાર્થીના શરીરને સ્પર્શ કરવાની પ્રેરણા કરવામાં આવે છે. કઈ જગ્યાએ સ્પર્શ કરવામાં આવે તો નથી ગમતું એ વિદ્યાર્થીએ નક્કી કરવાનું હોય છે. કલ્પના કરો કે, એક છોકરીને સ્પર્શ કરવાની છૂટ આપવામાં આવે અને પુરૂષ શિક્ષક પ્રેક્ષક હોય તો કેવી પરિસ્થિતિ થાય ?
- * ધોરણ-૮ના વિદ્યાર્થીઓને 'જો કપડાં ન હોય તો' જેવા કાલ્પનિક વિષય ઉપર નિબંધ લખવાનું કહેવામાં આવે છે. શિક્ષકોને સુચના આપવામાં આવે છે કે, વિદ્યાર્થીઓ હાસ્યાસ્પદ વાતો લખે તો પણ વાંધો નહીં. આ વિષયની વર્ગમાં ચર્ચા પણ કરવામાં આવે છે. જે વર્ગમાં છોકરા-છોકરીઓ સાથે ભણતા હોય ત્યાં આવી ચર્ચા છેડવામાં આવે તો શું પરિણામ આવે ?
- * ધોરણ-૮ના વિદ્યાર્થીઓને સ્ત્રી-પુરૂષના પ્રજનન અંગોનો ચાર્ટ બતાવવામાં આવે છે. અને તેમને ઓળખવાનું કહેવામાં આવે છે. આ ચાર્ટમાં શિશ્ન, યોનિ, કિલટોરિસ, પ્રોસ્ટેટ ગ્લાન્ડ વિગેરે બધું હોય છે. વિદ્યાર્થીઓને આ સાથે શિશ્ન અને યોનિ કેવી રીતે સાફ કરવા એ પણ ભણાવવામાં આવે છે. ધોરણ-૮ના વિદ્યાર્થીઓને કહેવામાં આવે છે કે, તંદુરસ્ત સ્ત્રી-પુરૂષો હસ્તમૈથુન કરે છે. સ્ત્રીએ હસ્તમૈથુન કરવું હોય તો કેવી રીતે કરવું એ પણ આ પ્રકરણમાં ભણાવવામાં આવે છે.

✽ ધોરણ-૧૨માં સોળ વર્ષના કુમાર-કુમારીને જે શીખવવાનો કોર્સ ઘડ્યો છે તે સવાલ-જવાબરૂપે નીચે પ્રસ્તુત છે :

[૧] પ્રશ્ન : શું છોકરો હસ્તમૈથુન કરે તો તે નપુંસક બની જાય છે ? જવાબ : હસ્તમૈથુન તો યુવાનની સેક્સની ઈચ્છાને સંતોષવાનો એક માર્ગ છે. અને તે નોર્મલ છે. તેમાં ખોટું નથી. તેની આરોગ્ય પર કોઈ અસર થતી નથી. જો ૧૬ વર્ષનો છોકરો હસ્તમૈથુનમાં વધુ પડતો જાય તો સેક્સ્યુઅલ વાસના જ નહીં તે કોઈપણ બાબતમાં નાસીપાસ થાય તો ફસ્ટ્રેશનને નિવારવા પણ હસ્તમૈથુન કરતો થઈ જાય છે. અને તેથી તેની રોગપ્રતિકારક શક્તિ ઘટે છે. ચહેરાનું નૂર ઘટે છે. ફરિયાદ કરાવું કે હસ્તમૈથુનની આ 'ભલામણ' સેક્સ એજ્યુકેશનના સરકારી પાઠ્યક્રમમાં છે. આડકતરી રીતે જાણે કહેવાય છે કે હસ્તમૈથુન કરી સ્વમઝા માણો. કોઈ નુકસાન નથી !

[૨] પ્રશ્ન : ઓરલ સેક્સ એટલે શું ? વર્ગમાં આવો પ્રશ્ન પુછાય છે. પાઠ્યક્રમમાં તેનો જવાબ છે કે, ઓરલ સેક્સ એટલે મુખમૈથુન. પુરુષના લિંગને મોંમાં લઈને ઉત્તેજવાની ક્રિયા (આ ક્રિયા ખરાબ છે તેવી પાઠ્યક્રમમાં કોઈ ચેતવણી નથી).

[૩] પ્રશ્ન : છોકરીઓ માસિકસ્ત્રાવમાં હોય ત્યારે સેક્સ કરવાથી છોકરી ગર્ભવતી બનતી નથી તે વાત સાચી છે ? પાઠ્યક્રમમાં આવા સવાલનો શિક્ષક જવાબ આપે છે કે, માસિક સ્ત્રાવમાં સેક્સ કરાવે તો પણ છોકરી ગર્ભવતી થાય છે ! (બસ આટલું લખીને શિક્ષક વધુ કહેતા નથી કે માસિક સ્ત્રાવમાં સેક્સ કરવું આરોગ્ય માટે સારું નથી.)

[૪] પ્રશ્ન પુછાય છે કે, “તમારો પ્રેમ વ્યક્ત કરવા માટે સુકસ્યુઅલ ઈન્ટરકોર્સ શું શ્રેષ્ઠ રસ્તો છે ?” આનો સત્તાવાર જવાબ મળે છે કે તમારો પ્રેમ વ્યક્ત કરવા સૈકડો રસ્તા છે, સેક્સની જરૂર નથી. ઉપરાંત સેક્સ્યુઅલ એક્ટિવિટીમાં ઘણી બાબતો આવી જાય છે. છોકરા-છોકરી એકબીજાનો હાથ પકડે, એકબીજાને ભેટે, સ્પર્શે, એકબીજાને ચુંબન કરે અને એક-

બીજાના અંગને રમાડે, મઝા લે ! સ્ત્રીના ગુપ્ત અંગને રમાડીને તેમાંથી પરાકાષ્ઠાનું સુખ છોકરીને આપે ! [આનાથી પણ વધુ ખતરનાક સવાલ જવાબ સેક્સ એજ્યુકેશનના કોર્સમાં છે. આ પ્રેમ વ્યક્ત કરવા માટે જે રસ્તા બતાવ્યા છે તે તો યુવા પ્રજાને વંઠાવવાની વાત છે.] -દિવ્ય ભાસ્કર

**આમ હોગી આશિકી કાલેજકે ઈંગ્લે વૂલ (સંકુલ)મે
લયલા વ મજનૂન નઝર આયેંગે હર સ્કૂલમે**

એક સમયે બ્રિટનની સરકાર માનતી હતી કે સ્કૂલના બાળકોને સેક્સનું શિક્ષણ આપવાથી કિશોરીઓ ગર્ભવતી થવાના કિસ્સાઓ ઘટશે, પણ તેથી ઉલ્ટું બન્યું છે. બ્રિટનમાં દર વર્ષે સ્કૂલમાં ભણતી આશરે ૧૦,૦૦૦ કન્યાઓ ગર્ભવતી બને છે. તેમને સલામત ગર્ભપાતની સલાહ આપવા માટે સ્કૂલોમાં નર્સો રાખવી પડી છે. આ કિશોરીઓ માટે સ્કૂલની કેન્ટીનમાં સંતતિ નિયમનની ગોળીઓની વ્યવસ્થા કરવી પડી છે.

અમેરિકાને પણ હવે કુમળી વયે જાતીય શિક્ષણ આપવાના દુષ-પરિણામો દેખાઈ રહ્યા છે. આ કારણે પ્રેસિડેન્ટ જ્યોર્જ બુશે સ્કૂલના બાળકોને સેક્સથી દૂર રહેવાનું સમજાવવા માટે મોટી ઝુંબેશ સરકારી ખર્ચે શરૂ કરી છે. આ માટે સરકાર તરફથી ૧.૧ અબજ ડોલરનું ભંડોળ ફાળવવામાં આવ્યું છે. સ્કૂલમાં બ્રહ્મચર્યના સેમિનારો યોજાય છે. અમેરિકાની સરકાર જ્યારે બાળકોને બ્રહ્મચર્યના પાઠો ભણાવી રહી છે ત્યારે આપણી સરકાર સેક્સના પાઠો ભણાવવા ઉતાવળી બની છે. એ વિધિની મોટી વિચિત્રતા જ છે. [ગુજરાત સમાચાર : ૨૧/૦૭/૦૭, શનિવાર]

અમેરિકન ફૈજના મેડીકલ સેન્ટર ૨૦૦૩ની એક ઈન્કવાયરીથી માલુમ પડે છે કે, ૫૫૮ સ્ત્રી ફૈજીઓમાંથી ૨૮% સ્ત્રીઓએ બતાવ્યું કે, ફૈજી નોકરી દરમ્યાન તેમની ઈઝઝત લૂંટાઈ ગઈ અથવા તેની કોશિશો કરવામાં આવી. આ તો તે સ્ત્રીઓની ટકાવારી છે, જેમણે જાતિય સતામણી વિરૂધ્ધ મોઢું ખોલ્યું. પેન્ટાગોનનો ઈ.સ. ૧૯૮૮નો સર્વે દર્શાવે છે કે, ફૈજમાં પુરુષોની સતામણીનો ભોગ બનેલ ૯૦ ટકા સ્ત્રીઓ અમુક

કારણોસર અધિકારીઓને પોતાની મઝલૂમીની દાસ્તાનનું વર્ણન કરી શકતી નથી.

ભારતમાં પણ પોલીસ ઓફિસરોનું કહેવું છે કે, જો છોકરીઓનો પહેરવેશ વ્યવસ્થિત થઈ જાય તો શાંતિ જાળવવામાં મદદ મળી શકે છે.

જયેન્દ્ર સ્ટીડ ગૃપે દિલ્હી શહેરની યુનિવર્સિટીઓના આંકડા પ્રગટ કર્યા છે, તેમાં ૯૧.૭ ટકા હોસ્ટેલમાં રહેનાર, ૮૮.૨ ટકા નોન હોસ્ટેલમાં અને ૮૫.૭ ટકા લોકલ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓએ કેમ્પસમાં દરરોજ જાતિય સતામણીની શિકાયત કરી છે.

દિલ્હીની એક પબ્લિક સ્કૂલનો સર્વે રિપોર્ટ ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયાએ પ્રકાશિત કર્યો છે, જે અત્યંત ચોંકાવનારો છે કે, બારમી ક્લાસથી પહેલા જ તે સ્કૂલોના ૭૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ કોઈ ન કોઈ પ્રકારે શારીરિક સુખ માણી ચૂક્યા છે. તેનું કારણ વિદ્યાર્થીનીઓના પશ્ચિમી કલ્ચરના ભડકાવનાર ડ્રેસીસ હોય છે.

સો ટકા સાક્ષરતાની ડંફાશો મારતા રાજ્ય કેરાલામાં ૨૦૦૩ જુનથી એક વર્ષના ગાળામાં ૨૦૧૭ જેટલી સુશિક્ષિત મહિલાઓની જાતિય સતામણીના તથા ૨૮૬૩ જેટલા પુરૂષો દ્વારા પત્નીઓ પર ગુજરાતા અત્યાચારોના કેસો થયેલા છે. છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં આ પ્રકારના કેસોમાં ૩૯૬ પિડીતોએ આત્મહત્યા કરેલી છે.

એક આંતરરાષ્ટ્રીય એજન્સીએ આપેલી માહિતી પ્રમાણે ભારતમાં દરરોજ ૨૧૪ બળાત્કાર થાય છે. નાની બાળકીઓ સાથે બળાત્કાર કરવાની વિક્રમરૂપ કુખ્યાતિ ભારતે ૧૯૯૪માં મેળવી હતી. આ વર્ષે દરરોજ ચાર બાળકીઓ પર બળાત્કાર થયો હતો. લાગે છે કે હાલનું વર્ષ ૧૯૯૪ને પણ પાછળ મૂકી દેશે. [જન્મભૂમિ, તા. ૨૪/૯/૦૪]

ઈન્સાનોને પેદા કરવાવાળા અલ્લાહપાકે માનવસમાજની સ્વચ્છતા આદર્શતા અને પાકીઝગીની જે સુંદર વ્યવસ્થા કરી છે, તેમાં સ્ત્રી-પુરૂષના

કામો વહેંચી આપ્યા છે. સ્ત્રી જો ઘરની જવાબદારી સંભાળી, આદર પત્ની અને પ્રેમાળ માતાની જવાબદારીનું ભાન રાખે તો તે પુરુષનો ઘરની બહારની બધી જ જવાબદારીઓથી ભાર હલકો કરી આપે છે. પરંતુ જ્યારે તે પોતાની ઘરેલું જવાબદારીઓમાં નિષ્ક્રિય રહી પારકા પુરુષોની નજરોમાં પ્રિય થવા પોતાના અંગોનું પ્રદર્શન કરવા બહાર નીકળી પડે છે, તો ગૃહનિર્માણ થવાની જગ્યાએ બરબાદીનું કારણ બને છે.

આ વાત ખૂબ ગંભીરતાપૂર્વક વિચારવાની છે કે, શિક્ષણમાં છોકરા-છોકરીઓનું સાથે રહી ભણવું ક્યાં સુધી સ્વીકાર્ય હોય શકે? સહ શિક્ષણની બાબતે બે પાસાંઓ ધ્યાનપાત્ર છે. શું વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓનો અભ્યાસક્રમ એકસમાન હોવો જોઈએ કે અલગ? બીજું એ કે વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને એક જ વર્ગખંડમાં બેસાડવા જોઈએ કે અલગ અલગ?

નાની વયે જ્યારે જાતીય આવેગોથી બાળકો મુક્ત હોય છે, ત્યારે સહશિક્ષણની ગુંજાઈ શ છે. પ્રાયમરી સુધી સહશિક્ષણની વ્યવસ્થા રાખી શકાય એમ છે. એટલે જ ઈસ્લામે નાસમજ બાળકોને પારકી સ્ત્રી પાસે આવવા-જવાની છુટ આપી છે. [અનુર : ૫૮] પરંતુ જ્યારે બાળકોમાં જાતીય આવેગો પ્રબળ થવા લાગે તો વર્ગખંડમાં તેમને એક સાથે બેસાડવા એ આગ તથા ગંધક એકત્ર કરવા જેવું છે. ઈસ્લામનું દ્રષ્ટિબિંદુ આ બાબતે અત્યંત સ્પષ્ટ છે કે, એક પુરુષ પારકી સ્ત્રીને જોઈ શકે નહિ.

આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે ફરમાવ્યું કે, “નજર ઈબ્લીસ (શયતાન)ના તીરોમાંથી એક તીર છે.” સમગ્ર ખરાબીના મૂળ આ નજરમાં છે. નજરથી જ બધા ફિત્નાઓ જાગે છે. જ્યારે વારંવાર નજર પડે છે તો હિંમત વધે છે. વાત કરવાની હિંમત થાય છે, પછી હવસનો હાથ ઉપડે છે, મુલાકાતો ગોઠવાય છે. અને અંતે શરમ તથા લજજાની બધી હદો વટાવી દે છે. એટલે નજરના બગાડને નજરઅંદાજ કરી શકાય એમ નથી. ખાસ કરીને એ સ્થિતિમાં જ્યારે કે યુસ્ત તથા આકર્ષક યુનિફોર્મ હોય. માત્ર ચહેરો જ નહીં, સ્કર્ટના કારણે ઘુંટણ સુધીનો ભાગ પણ ખુલ્લો હોય.

શુદ્ધ શૈક્ષણિક દ્રષ્ટિકોણથી જુઓ તો મૂળ શિક્ષણ બે વાતોનું નામ છે. જે કાંઈ ભણાવવામાં આવી રહ્યું છે તેને વિદ્યાર્થી સારી પેઠે સમજે અને બીજું એ કે, તેને યાદ રાખે. આ બન્ને બાબતો માટે એકાગ્રતા હોવી જરૂરી છે. તેના માટે વિદ્યાર્થી કે વિદ્યાર્થીનીનું પુરું ધ્યાન શિક્ષક તરફ હોય એ જરૂરી છે. તેમજ ભયનું વાતાવરણ ન સર્જાય એ પણ જરૂરી છે. પરંતુ સહશિક્ષણમાં છોકરા-છોકરીઓનું ધ્યાન વહેંચાતું રહે છે. તેઓ વિજાતીય પાત્રની હાજરીમાં એકચિત્તે પાઠ સાંભળી શકતા નથી. બીજી તરફ શરીર, સારા ઘરની વિદ્યાર્થીનીઓ, છેલબટાઉ, રોડરોમિયોથી ભયભીત રહેતી હોય છે. અને ગભરાતા ગભરાતા તેઓ વર્ગખંડમાં બેસે છે. આવી સ્થિતિમાં વિદ્યાર્થીઓ એકાગ્રતા કેવી રીતે સિધ્ધ કરી શકવાના છે ?

જો કોઈ સંસ્થા કે વ્યક્તિ તે વિદ્યાર્થીઓનું સર્વેક્ષણ કરે જેમણે સહ-શિક્ષણ મેળવ્યું છે, તથા જેઓ અલગ અલગ (બોયઝ અલગ, ગર્લ્સ અલગ) સ્કૂલ કોલેજોમાં ભણ્યા હોય તો મારું અનુમાન છે કે અલગ અલગ તાલીમ પામેલા વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાર્થીનીઓ વધારે સફળ હશે. જો આપણે વિદ્યાર્થીનીઓ માટે અલગ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ ઉચ્ચ ધારા-ધોરણ સહિત નહીં સ્થાપીએ તો આપણા માટે આપણી સામાજિક તથા ધાર્મિક મૂલ્યોની સાચવણી શક્ય નહીં બને. અને પશ્ચિમનું આંધળું અનુકરણ આપણને ક્યાંયના નહીં રાખે.

મફત ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ અને બંધારણીય અધિકારો

મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણ બાળકોનો મૂળભૂત અધિકાર એક્ટ (The Right of children to free and compulsory Education Act 2009) બિલ સંદર્ભમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું. ૧૯ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૦ના દિને ગેઝેટમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યું અને પહેલી એપ્રિલ ૨૦૧૦થી તેને લાગુ કરવામાં આવ્યું. ટૂંકમાં આ એક્ટને Right to Education અથવા RTE કહેવામાં આવે છે. આ એક્ટનો હેતુ આપણા દેશના ૬ થી ૧૪ વર્ષના

બાળકોના પ્રાથમિક શિક્ષણનું નવું માળખું અસ્તિત્વમાં લાવવાનો અને વિનામૂલ્યે ફરજિયાત શિક્ષણની સવલત ઉપલબ્ધ કરાવવાનો છે.

કોઈપણ સરકારની એ મોટી જવાબદારી છે કે, પોતાના દેશના બાળકો માટે શિક્ષણની યથાયોગ્ય વ્યવસ્થા કરે. એ હિસાબથી આ એક બહુ સારું પગલું છે કે, મફત ફરજિયાત શિક્ષણનો એક્ટ સંસદથી મંજૂર કરાવવામાં આવ્યો. પરંતુ જેવી રીતે આ એક હિંમતભર્યું કદમ તથા એક સુંદર વિચાર છે, તેવી જ રીતે તે ઉતાવળભર્યો તથા બેધ્યાનીથી ઉઠાવવામાં આવેલ એક ભૂર્જતાભર્યો નિર્ણય પણ છે. આ કાનૂનને જેવો છે તેવો જો લાગુ કરી દેવામાં આવશે, તો લઘુમતિઓના મામલામાં તેના પરિણામો બહુ ખરાબ આવશે. આનાથી તેમના ધાર્મિક શિક્ષણ તથા સાંસ્કૃતિક ઓળખ પર અવળી અસર પડશે. ઓલ ઈન્ડિયા મુસ્લિમ પર્સનલ લો બોર્ડની કાર્યકારી સમિતિએ પોતાની મિટીંગ (૨ જુલાઈ ૨૦૧૦)માં આ એક્ટના હવાલાથી પોતાના હકારાત્મક તથા નકારાત્મક વિચારો તથા સંદેહોને આ શબ્દોમાં દર્શાવ્યા છે :

- * શિક્ષણની તકો ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે અને બાળકોને પાયાના શિક્ષણથી શણગારવા માટે આ શ્રેષ્ઠ એક્ટ છે.
- * આ એક્ટને લાગુ કર્યા પછી મદ્રાસાઓ, પાઠશાળાઓ, ગામડામાં ચાલતી નાની નાની શિક્ષણ સંસ્થાઓનો કોઈ અવકાશ નથી રહેતો. ઉક્ત સંસ્થાઓ આ નવા કાનૂન મુજબ ગુનેહગાર છે, અને તેમને દંડ ફટકારી શકાય છે.
- * આ એક્ટમાં ભારતિય બંધારણની મૂળભૂત અધિકારોની કલમ ૨૮, ૩૦ની અવગણના કરવામાં આવી. દા.ત. હવે કોઈ નવો માણસ શિક્ષણ સંસ્થા નહીં ખોલી શકે. ક્યાં તો સરકાર ખોલશે, ક્યાં તો મોટા મોટો ઉદ્યોગપતિઓ ખોલશે.
- * આ એક્ટથી એવી શિક્ષણ વ્યવસ્થા ઉભી થશે, જેમાંથી ૭૫% એવા વિદ્યાર્થીઓ બહાર પડશે, જેમની અંદર આઠમા ધોરણથી આગળ ભણવાની લાયકાત નહીં હશે.

✱ બાળકોમાં નીતિના બદલે અનીતિ જન્મશે. બાળકો સુશીલ બનવાના બદલે અશ્લીલતામાં સરી પડશે.

એક્ટની કલમ નં. ૨ (N)માં સરકારે શિક્ષણની જે વ્યાખ્યા દર્શાવી છે, તે મૂળભૂત બંધારણીય અધિકારોથી વિપરીત છે. સરકારના મતે વિનામૂલ્ય ફરજિયાત શિક્ષણનો અર્થ પહેલાથી આઠમા ધોરણ સુધીનું શિક્ષણ, પ્રાથમિક શિક્ષણ છે. આ પ્રાથમિક શિક્ષણ કોઈ પણ પરંપરાગત શાળામાં પૂરા સમય (Full Time) માટે આપવામાં આવશે. શિક્ષણ એ આપવામાં આવશે, જેને સરકાર તથા સરકાર સંબંધી સંસ્થાઓ કાનૂની ધોરણે શિક્ષણ તરીકે સ્વીકારે. દરેક બાળકનો એ અધિકાર છે કે, તે પરંપરાગત સ્કૂલમાંથી પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવે, સાથોસાથ સ્કૂલ ધારાધોરણ મુજબની હોય તથા તેમાં શિક્ષણ સારી રીતે આપવામાં આવતું હોય.

પરંપરાગત શાળા જેમાં બાળકોને મફત ફરજિયાત શિક્ષણ આપવામાં આવશે, તે શાળાની વ્યાખ્યા એક્ટમાં વિગતવાર દર્શાવવામાં આવી છે :

- ✱ સ્કૂલથી મતલબ સરકાર દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત સ્કૂલ છે, જે પ્રાથમિક શિક્ષણ આપે.
- ✱ તે સ્કૂલ, જેને સરકાર કે સ્થાનિક અધિકારીઓએ સ્થાપી હોય અને તેના પર સરકાર કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો અંકુશ હોય.
- ✱ તે સ્કૂલ, જે સરકાર અથવા સ્થાનિક અધિકારીઓ પાસેથી આંશિક કે પૂરી આર્થિક સહાય મેળવતી હોય.
- ✱ તે સ્કૂલ, જે નક્કી કરેલી કેટેગરી સાથે સંબંધ ધરાવતી હોય.
- ✱ તે સ્કૂલ, જે સરકાર કે સ્થાનિક અધિકારીઓ દ્વારા આર્થિક સહાય મેળવતી ન હોય.

ઉપરોક્ત પ્રકારની બધી જ સ્કૂલો, મદ્રસાઓ, મક્તબો, પાઠશાળાઓમાં RTE કાનૂન લાગુ થશે. અને ઉપરોક્ત સંસ્થાઓ કલમ ૨ (N)ની અંદર આવશે. આ બધી સંસ્થાઓએ RTEના નીતિનિયમો માનવા પડશે.

સ્કૂલની મજદૂર વ્યાખ્યાના વર્તુળમાંથી જે સ્કૂલ બહાર હશે, તેને “સ્કૂલ” સમજવામાં નહીં આવશે. બીજા શબ્દોમાં કોઈ મદ્રસો, મક્તબ કે પાઠશાળા, જેણે સરકારથી મંજૂરી લીધી નહીં હોય અને તેમાં સરકારી અભ્યાસક્રમ ભણાવાતા ન હોય, તો તે સંસ્થા દોષી હશે. અને ત્યાં જે શિક્ષણ આપવામાં આવી રહ્યું હશે, તે સરકારની મરજી વિરુદ્ધ લેખાશે. તેમજ જો કોઈ સંસ્થા ફુલટાઈમ (પુરા સમય) માટે પ્રાથમિક શિક્ષણ નહીં આપશે, તો તે પણ ગુનેહગાર ઠરશે. સ્કૂલ માટે જે નીતિનિયમો આપવામાં આવ્યા છે, તેની સ્પષ્ટતા કલમ ૧૮ અને ૨૫માં કરવામાં આવી છે. ગામડાં તો દૂર રહ્યા, શહેરવાસી મુસ્લિમો માટે પણ આ કાનૂન પર અમલ કરવું અશક્ય છે. પરિણામ એ આવશે કે, સ્કૂલના (કહેવાતા) ધારાધોરણ તથા અભ્યાસ-ક્રમમાં કમી રહી જવાના ગુનામાં સંડોવણી બદલ ઉક્ત સંસ્થાઓ, તેના ટ્રસ્ટીઓ, તેના ઉસ્તાદો તથા વાલીઓ ગુનેહગાર ઠરશે. એટલે જ કલમ (5)17 કહે છે કે, જે માણસ સ્કૂલની માન્યતાનું સર્ટિફિકેટ મેળવ્યા વગર સ્કૂલ ચલાવશે અથવા માન્યતાપ્રાપ્ત સ્કૂલની મંજૂરી રદ કરવા છતાં સ્કૂલ ચલાવે છે, તેને એક લાખ રૂપિયા સુધી દંડ ભરવો પડશે. અને જો મંજૂરી વગર શિક્ષણકાર્ય ચાલુ રાખવામાં આવશે, તો એ સ્થિતિમાં પ્રતિદિન માટે દંડ પેટે દસ હજાર (૧૦,૦૦૦) રૂપિયા આપવા પડશે. RTEની જ કલમ ૧૮માં કહેવામાં આવ્યું છે કે, સરકારની મંજૂરી લીધા વગર કોઈ પણ સ્કૂલ સ્થાપી નહીં શકાશે.

આમ, ન નવા મદ્રસાઓ, મકાતિબ બનાવી શકાશે, ન જૂના મદ્રસાઓ તથા મકાતિબોને (સ્કૂલની વ્યાખ્યામાં બંધબેસતા ન હોવાના લીધે) બચાવી શકાશે. જો કોઈએ ઉલ્લંઘન કર્યું, તો એક લાખ રૂપિયાનો દંડ અને ત્યાર પછી પણ ઉલ્લંઘન ચાલુ રહ્યું તો દરરોજ દસ હજાર રૂપિયાનો દંડ આપવો પડશે. સારાંશ કે, કોઈ એક પણ શરત પૂરી નહીં થશે, તો દંડ ભરવો પડશે. જો નોટિસ મળ્યા પછી ત્રણ વર્ષની અંદર કોઈ શૈક્ષણિક સંસ્થા સરકારે નક્કી કરેલા ધારાધોરણ મુજબ નહીં વર્તશે, તો તે સંસ્થા બંધ કરવી પડશે.

સરકારે આઝાદી પછી લઘુમતિ સંસ્થાઓ સ્થાપવા માટે NOCની શરત તો લગાવીને રાખી જ છે, આ સર્ટિફિકેટ મેળવવું પણ લોખંડના ચણા ચાવવા બરાબર છે. હવે નવી સ્કૂલ ખોલવા માટે મંજૂરી (Recognition)ની શરત પડતા પર પાટુ સમાન નીવડશે. હજ. મૌલાના મુહમ્મદ વલી રહમાનીના શબ્દોમાં “આઠમા ધોરણ સુધીની મંજૂરી જો મેળવવી હોય, તો ધારાધોરણ મુજબની જગ્યા, બાંધકામ, શિક્ષકો, કર્મચારીઓ અને વિદ્યાર્થીઓ ભેગા કરવા પડશે. ત્યારે જ ઈન્સ્પેક્ટર (એજ્યુકેશન) O.K.ની રિપોર્ટ આપશે. પછી ‘વ્યવહાર’ કરીને મંજૂરી મેળવવી પડશે. પરંતુ જો ઈન્સ્પેકશન વખતે અધિકારીએ એમ પૂછી લીધું કે, આ વિદ્યાર્થીઓને શા માટે એકત્ર કર્યા છે ? અને કોઈ સ્કૂલવાળાએ બાફી માર્યું કે, “ભણાવવા માટે” તો ઉક્ત એક્ટ મુજબ આ માન્યતા વગરની સંસ્થાને એક લાખ રૂપિયાનો દંડ આપવો પડશે. સરકારી અધિકારીઓની બૂરી નિયતથી લઘુમતિ સંસ્થાઓને કેવી રીતે બચાવી શકાશે ? આનો જવાબ તો સરકાર જ આપી શકે છે.”

જો તમે પાંચમા ધોરણ સુધી સ્કૂલ ખોલવા માંગો તો તમને ક્યારેય મંજૂરી નહીં મળે. મંજૂરી મળશે તો આઠમા સુધીની જ મળશે. આ બધી જ કલમો ભારતિય બંધારણની તે મૂળભૂત અધિકારોની કલમ વિરૂદ્ધ છે, જેના મુજબ દરેક ભારતિય નાગરીક કે સમૂહને પોતાને મનગમતી શૈક્ષણિક તથા ધાર્મિક સંસ્થાઓ સ્થાપવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે.

વર્તમાન એક્ટમાં “રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમ” ભણાવવા ઉપર ભાર આપવામાં આવ્યો છે. કલમ ૩(A) પણ મૂળભૂત અધિકારોથી વિપરીત છે.

ઉક્ત એક્ટ મુજબ આઠમા ધોરણ સુધી કોઈ પરીક્ષા લેવામાં નહીં આવે. તેઓને પરીક્ષા વગર જ ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવી દેવામાં આવશે. વિદ્યાર્થીને નાપાસ થવાનો ભય જ નહીં રહેશે, તો તે મહેનત જ કેમ કરશે ? અને જો તેર-ચૌદ વર્ષ સુધી બાળકોને મહેનતની ટેવ (પરીક્ષાના હવાલાથી) પાડવામાં નહીં આવશે, તો આગળના અભ્યાસમાં એના અંદર

મહેનત કરીને પાસ થવાની ઉમંગ કેવી રીતે જાગશે ?

સમાન નાગરિક ધારા દ્વારા પહેલાં ધાર્મિક ઓળખ પર હુમલો કરવામાં આવ્યો, હવે “સમાન અભ્યાસક્રમ”ના અખતરા દ્વારા લોકોની જુદી જુદી સાંસ્કૃતિક તેમજ ભાષાકીય ઓળખ ભૂંસવાની કોશિશ કરવામાં આવી રહી છે. લગભગ એવું લાગે છે કે, નિશાન ઉપર લઘુમતિઓ છે. આનાથી ભારતની લોકતંત્ર વ્યવસ્થા ઉપર અવળી અસર થશે.

બધા જ બાળકો ડાહ્યા નથી હોતા, અમૂક બાળકો તોફાની હોય છે. તોફાની બાળકોમાં પણ કેટલાક બાળકો એવા હોય છે કે, તેમને જો સામાન્ય શારીરિક સજા આપવામાં આવે, તો તેઓ સખણાં રહે છે. ઉક્ત શૈક્ષણિક એક્ટમાં શારીરિક-માનસિક કોઈ પણ પ્રકારની સજા સંપૂર્ણપણે મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે. જો કે “શારીરિક કે માનસિક સજા” એક અસ્પષ્ટ શબ્દ છે. કોઈ વિદ્યાર્થીને હોમવર્ક (ગૃહકાર્ય) નહીં કરવાના લીધે કલાસમાં ઉભો કરી દેવામાં આવે, તો એ શારીરિક સજા થઈ જશે અથવા શિક્ષક એમ પૂછી લે કે, તેં હોમવર્ક કેમ નહીં કર્યું ? તો સહઅધ્યાયીઓ સમક્ષ તેનું અપમાન થવાના લીધે આ માનસિક સજાની વ્યાખ્યામાં આવી જશે. તો આવી સ્થિતિમાં ઉક્ત કાનૂનની નજરમાં શિક્ષક ગુનેહગાર ઠરી શકે છે. અને તેના પર એક્શન લઈ શકાશે. મતલબ એ થશે કે, વિદ્યાર્થીની ભલાઈ ખાતર થોડીક “કડક ભાષા” પણ એક “પાપ” ગણાશે.

ઉક્ત શૈક્ષણિક એક્ટમાં હેલ્થ એન્ડ ફિઝીકલ એજ્યુકેશનના નામે સેક્સ એજ્યુકેશન આપવામાં આવશે. એનાથી જાતિય જ્ઞાન તો નહીં આવે, પરંતુ જાતિય અવ્યવસ્થા જરૂર સર્જાશે.

ઉક્ત એક્ટ મુજબ એકઝીક્યુટિવ બોડીમાં ૭૫ ટકા વાલીઓ હશે, અને ૨૫ ટકા સ્કૂલના સંચાલકો તથા ટીચર્સ હશે. વળી, ૭૫ ટકા વાલીઓમાં અડધી સંખ્યા સ્ત્રીઓની હોવી જરૂરી છે. નારીવાદીઓ માટે તો આ ખુશખબરી છે, પરંતુ નાદાન નારીવાદીઓ એ નથી સમજતા કે, આ પુરૂષ પ્રધાન સમાજ સ્ત્રી પર તો પુરૂષની જવાબદારીઓ નાંખી દે છે (સ્કૂલ

ચલાવવાની), પરંતુ શોષણકર્તા પુરૂષપ્રધાન સમાજ સ્ત્રીની કોઈ જવાબદારી (દા.ત. ઘરકામની) પોતાના શીરે લેવાની તૈયારી નથી દર્શાવતો. પશ્ચિમ આ માર્ગ પર ચાલી ચૂક્યું છે, અને તેણે આ માર્ગ છોડવાની શરૂઆત પણ કરી દીધી છે. પરંતુ ભારતિય બુદ્ધિવાદીઓને પશ્ચિમનું થૂકેલું ચાટવામાં મજા આવે છે.

એક ગરીબ બાળક ક્યાં તો સ્કૂલે જ નથી જતો, ક્યાં તો પહેલા-બીજા ધોરણ પછી મજૂરી પર લાગી જાય છે. આ એકટ મુજબ જો ગરીબ બાળકોને બળજબરીપૂર્વક ભણાવવામાં આવશે, તો આઠમા ધોરણ પછી પણ એ પોતાની આર્થિક ભીંસ ઓછી કરવા માટે શાળા તો છોડી જ દેવાનો છે. તો શું આઠમું ધોરણ પાસે ક્યાં પછી એના આધારે તેને કોઈ નોકરી મળશે ? કે પછી તેને ત્યાર પછી પણ મજૂરીમાં જ જોતરાવું પડશે ? ગરીબ બાળક આઠમા પછી માધ્યમિક શિક્ષણ કેવી રીતે જારી રાખી શકશે એ સરકારે વિચાર્યું છે ?

આજે પણ ઈમાનનો શિકારી ટાંપીને જ બેઠો છે

ઈસ્લામ અને અન્ય ધર્મો વચ્ચે જે માન્યતા ભેદરેખા દોરે છે, તે શુદ્ધ એકેશ્વરવાદની માન્યતા છે. “શુદ્ધ એકેશ્વરવાદ”નો અર્થ એ છે કે, અલ્લાહ તઆલા પોતાના વ્યક્તિત્વ (જાત)ના હિસાબથી પણ અજોડ છે. ન તેનો કોઈ પિતા છે, ન માતા. ન પત્ની, ન સંતાન. ન કુટુંબ, ન કબીલો. તેમજ તે પોતાના ગુણો (સિફાત)ના હિસાબથી પણ અજોડ છે. તદુપરાંત તેની સત્તામાં પણ તેનો કોઈ ભાગીદાર નથી. ઝિંદગી તથા મૌત, રોઝીની તંગી તથા તેમાં બરકત, તંદુરસ્તી તથા બીમારી, અજ્ઞાનતા તથા જ્ઞાન, બધાની ચાવીઓ તેણે પોતાના હાથમાં રાખી છે. ન કોઈ શક્તિનો દેવતા છે, ન કોઈ જ્ઞાન તથા રોજીની દેવી. એકેશ્વરવાદમાં એ વાત પણ શામેલ છે કે, અલ્લાહ તઆલાના કેટલાક અધિકારો છે, જે ખાસ કરીને તેને જ પ્રાપ્ત છે. અન્ય કોઈ તેમાં ભાગીદાર નથી. ઈબાદત (પૂજા) અલ્લાહપાકની જ કરવાની છે. દુઆ (પ્રાર્થના) અલ્લાહપાકથી જ કરવાની છે. અલ્લાહ

તઆલા જ સિજદાના હક્કદાર છે. કોઈ પણ વસ્તુને હલાલ કે હરામ કરવાની સત્તા અલ્લાહપાકના જ હાથમાં છે. ન અન્યની ઈબાદત જાઈઝ છે, ન સિજદો કરવો અને ન તેની સામે હાથ જોડવા. અર્થાત્ તૌહીદ (એકેશ્વરવાદ) અલ્લાહ તઆલાની ઝાત (તત્વ)માં પણ છે, સિફાત (સત્વ)માં પણ છે અને હુકૂક (અધિકારો)માં પણ છે.

ઈસ્લામ સિવાય વિશ્વમાં જેટલા પણ ધર્મો છે, ક્યાં તો સ્પષ્ટપણે અનેક દેવવાદના પ્રચારક છે, ક્યાં તો જો એકદેવવાદના હિમાયતી છે, તો પરોક્ષ (આડકતરી) રીતે અનેક દેવવાદમાં સપડાયેલા છે. કોઈ ખુદા માટે સંતાન માને છે, કોઈ એમ માને છે કે ખુદાપાકે સૃષ્ટિના સંચાલન માટે કેબિનેટ બનાવી રાખી છે. અને પોતાની સત્તાઓ જુદા જુદા ખાતાઓને હવાલે કરી દીધી છે. કોઈ મોઢાથી ખુદાપાકને એક કહે છે, પરંતુ પોતાનું માથુ જુદા જુદા સ્થાનકો પર નમાવે છે. શુદ્ધ, નિર્મળ એકદેવવાદ ઈસ્લામની લાક્ષણિકતા છે. અને આ માનવજાત માટે ખુદાપાકની બહુ મોટી મહેર (રહમત) છે. આ એકદેવવાદ જુદી જુદી ડેલીઓ પર માથુ ઝુકાવવાથી અને જુદા જુદા દરબારમાં હાથ ફેલાવવાથી છૂટકારો અપાવે છે. માનવીય સમાનતાનો વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરે છે. વર્ણ તથા જાતિના આધારે એક માનવી તથા બીજા માનવી વચ્ચેના ભેદને મિટાવે છે અને ઈસ્લામની બધી શિક્ષાઓ માટે શિક્ષકનો દરજ્જો ધરાવે છે.

કુરઆન મજીદ આપણને દર્શાવે છે કે, વિશ્વમાં જેટલા પયગમ્બરો આવ્યા, તે બધાનું મૂળ અભિયાન આ જ એકદેવવાદનો પ્રચાર હતો. પયગમ્બર હઝરત મુહમ્મદ (સલ.) અંતિમ પયગમ્બર હતા. અને જરૂરી હતું કે, આપના વડે એકદેવવાદનો વિચાર એટલો પાક્યો કરી દેવામાં આવે કે, હંમેશ માટે વૈજ્ઞાનિક સ્તરે અનેક દેવવાદની વિચારધારા પરાજિત થઈ જાય. આપ (સલ.)એ આ ઝુંબેશ માટે ઘણી તકલીફો સહન કરી, ગલીકૂચીઓમાં ફરવાના કારણે પગમાં છાલાં પડ્યા, ઈજાઓ થઈ, પથ્થર મારવામાં આવ્યા, કડવા વેણ સાંભળ્યા, ભૂખ વેઠી અને દરેક પ્રકારની

તકલીફ ઉઠાવતાં એક એક માણસને કાકલૂદી કરી કે, “લા ઈલાહ ઈલ્લાહ” (અલ્લાહપાક સિવાય કોઈ ઈબાદતને લાયક નથી)નો એકરાર કરી લો અને સફળતા મેળવી લો. “ફૂલૂ લા ઈલાહ ઈલ્લાહુ તુફલિહૂ.”

ઈસ્લામ પૂર્વે અનેક દેવવાદની માન્યતાનું એવું વૈચારિક પ્રભુત્વ હતું કે, જે ધર્મો એકદેવવાદની ઝુંબેશ ઉપાડતા હતા તેઓ પણ પોતાનો પાલવ અનેક દેવવાદથી બચાવી શકતા ન હતા. હઝરત ઈસા મસીહ (અલૈ.)ના આકાશગમન (રફૂઝ ઈલસસમાઅ) પછી દોઢેક સદી દરમિયાન જ ઈસાઈ ધર્મ “ત્રિદેવવાદ”ના બીબામાં ઢળી ગયો. ખુદ હિન્દુ ધર્મના પ્રાચીન સંદર્ભગ્રંથોને જોવામાં આવે તો એમાં પણ સ્પષ્ટપણે એકદેવવાદની શીખ જોવા મળે છે. પરંતુ વર્તમાનમાં હિન્દુમત કદાચ વિશ્વમાં અનેક દેવવાદી વિચારધારાનો સૌથી મોટો પ્રતિનિધિ છે. જેની પાસે દેવ-દેવીઓની એટલી મોટી સેના છે કે, તેમની ગણતરી કરવી પણ સરળ નથી.

આ ઈસ્લામનું ક્રાંતિકારી રૂપ છે કે, તેણે આ વિચારની કાયાપલટ કરી નાંખી અને એકદેવવાદની માન્યતાને એટલી પ્રભાવી બનાવી નાંખી કે, જે અનેક દેવવાદી ધર્મો હતા તેઓ પણ પોતાની અંદર એકદેવવાદના તત્વો શોધવા લાગ્યા. ખ્રિસ્તીઓમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ સંપ્રદાય જન્મ્યો, જેણે હઝ. ઈસા (અલૈ.)ના “ઈશ્વરપુત્ર” હોવાનો ઈન્કાર કર્યો. હિન્દુઓમાં આર્યસમાજની ચળવળ ઉભી થઈ, જેનો હેતુ મૂર્તિપૂજાનો વિરોધ હતો. ઘણા બધા અનેક દેવવાદી ધર્મો તો એવા હતા, જે ઈસ્લામના આગમન પછી નામશેષ થઈ ગયા અથવા તેમનો વ્યાપ એટલો મર્યાદિત થઈ ગયો કે, તેઓ નામશેષ જેવા થઈ ગયા.

ભારતની એ વિશેષતા રહી છે કે, હિન્દુ ધર્મ પહેલાં તો અન્ય ધર્મોને બળજબરીપૂર્વક દેશમાંથી કાઢી નાંખવાનો પ્રયત્ન કર્યો. બૌદ્ધમત અને જૈનમત આનું ઉદાહરણ છે. પરંતુ જ્યારે એ વાત શક્ય ન બની શકી, તો તેણે અન્ય ધર્મોને પોતાની અંદર સમાવી લેવાની યુક્તિ અજમાવી અને તેમાં તેને મોટા પાયે સફળતા પણ મળી. બૌદ્ધમત અને જૈનમત વ્યવહારતઃ

હમણાં હિન્દુમતનો જ એક ભાગ બનીને રહી ગયા છે. આવો જ હાલ ગુરુનાનકજી દ્વારા સ્થપાયેલ “શીખમત”નો થયો. ઈસ્લામ સાથે પણ હિન્દુમતે પોતાના તે ઈતિહાસને દોહરાવવા માંગ્યો. સર્વધર્મ સમભાવનો વિચાર અને તે વિચાર હેઠળ ઈતિહાસની વિખ્યાત “ભક્તિ ઝુંબેશ” આવા જ પ્રયત્નોનો એક ભાગ છે. ત્યાર પછી અકબર અને દારાશિકોહ જેવા શાસકો વડે આ ચળવળને બળ પુરૂ પાડવાનો સામાન તૈયાર કરવામાં આવ્યો, જેને ઔરંગઝેબ આલમગીર (૨૬.) જેવા શાની તથા વિચક્ષણ રાજપુરૂષે નિષ્ફળ બનાવી દીધો.

જે લોકો ભારતને માત્ર ધર્મના પડછાયા હેઠળ જોવા માંગે છે, તેમના માટે આ વાત ચિંતાજનક છે કે આખરે સદીઓના પ્રયત્નો છતાં મુસલમાનોને હિન્દુ ધર્મ અને સંસ્કૃતિમાં કેમ સંમિલિત કરી ન શકાયા. આ લોખંડના ચણાને કેવી રીતે ઓગાળવામાં આવે ? તેના માટે પહેલાં પહેલાં કોમી રમખાણોનો સિલસિલો શરૂ કરવામાં આવ્યો કે મુસ્લિમો ભીંસમાં આવી જઈ ઈસ્લામી વિચાર તથા સંસ્કૃતિનો પાલવ છોડી દે. પરંતુ તેમનું એ સ્વપ્ન સાકાર ન થઈ શક્યું અને દુનિયાએ અનુભવ્યું કે, એક મુસલમાન માટે પોતાના લોહીનું છેલ્લું ટીપું વહાવી દેવું વધારે સરળ છે, પરંતુ તે પોતાના ધર્મને છોડી નથી શકતો. ત્યાર પછી મુસ્લિમોના વ્યક્તિગત કાનૂનને નિશાન બનાવવામાં આવ્યું કે, જો આ કાનૂનનું અસ્તિત્વ નહીં રહે, તો મુસ્લિમો અને દેશબાંધવો વચ્ચે સાંસ્કૃતિક અંતર ખત્મ થઈ જશે. અને કદાચ તેઓ આ કૌમને આવી રીતે પોતાની અંદર ભેળવી દેશે. પરંતુ ભારતના મુસ્લિમ સમાજની એકતાએ આ કાવત્રાને પણ નિષ્ફળ બનાવી દીધું.

આ પશ્ચાદભૂમાં કોમવાદી પરિબળોને એવો અહેસાસ થઈ ગયો છે કે, મુસ્લિમોના ઈસ્લામી વિચાર વ્યવહારની ધોરી નસ વાસ્તવમાં શિક્ષણ સંસ્થાઓ (મદ્રસાઓ) છે. જ્યાં સુધી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાંથી એકદેવવાદ અને અનેક દેવવાદ વચ્ચેના આ ભેદભાવને મિટાવવામાં નહીં આવે, ત્યાં

સુધી આ હેતુ પ્રાપ્ત નહીં કરી શકાશે. આ જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં એક બાજુ દીની પાઠશાળાઓ (મદ્રસાઓ)ને બદનામ કરવાની ઝુંબેશ ચલાવવામાં આવી રહી છે. જે સંસ્થાઓ સાચા અર્થમાં માનવતાની ઝંડાધારી છે, તે સંસ્થાઓને આતંકવાદી કહેવામાં આવી રહી છે. અને બીજી બાજુ સરકારી પાઠશાળાઓના અભ્યાસક્રમમાં એવું પરિવર્તન લાવવામાં આવી રહ્યું છે કે, તે વ્યવહારિક સ્તરે હિન્દુ ધર્મનો પરિચય તથા તેનો પ્રચાર બની જાય અને અન્ય કૌમોમાં લઘુતાગ્રંથી ઉત્પન્ન થાય. તેની સાથો સાથ “વંદે માતરમ્” અને “સરસ્વતી વંદના” ગાવાની ચળવળ શરૂ કરવામાં આવી રહી છે. “વંદે માતરમ્” અનેક દેવવાદયુક્ત (શિર્કવાળી) કવિતા છે. જેમાં ભારતની ભૂમિને ઉપાસ્ય (મઅબૂદ)નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે. આ એક એવા રાષ્ટ્રશત્રુની કવિતા છે, જે અંગ્રેજોના આગમનથી ખૂશીઓ મનાવે છે અને હિન્દુઓ તથા મુસ્લિમો વચ્ચે નફરતના બી વાવે છે. સરસ્વતી હિન્દુ ભાઈઓના ખ્યાલમાં જ્ઞાનની દેવી છે. “સરસ્વતી વંદના”નો અર્થ સરસ્વતીની પૂજા કરવી છે. આ બધી યુક્તિઓનો મૂળ હેતુ તથા લક્ષ્ય એ જ છે કે, મુસલમાન અને બીજી લઘુમતીઓને હિન્દુ ધર્મ તથા સંસ્કૃતિમાં ખેંચી લેવામાં આવે. શિર્ક (અનેક દેવવાદ) સાથે તેમનો મનમેળ થઈ જાય અને તૌહીદ (એકદેવવાદ)ના પવિત્ર વિચારથી હાથ ધોઈ બેસે.

હકીકત એ છે કે, મુસ્લિમો અથવા કોઈ બીજી કૌમથી એ વાતોની માંગણી વાસ્તવમાં એ વાતની માંગણી છે કે, પોતાની ધાર્મિક માન્યતાઓ ત્યજી દઈ બહુમતીની ધાર્મિક માન્યતાઓને સ્વીકારી લે. આ આડકતરી રીતે ધર્મ પરિવર્તન કરાવવાનું ષડયંત્ર છે. આ માત્ર કોઈ રાષ્ટ્રીય સમસ્યા નથી, બલકે શુદ્ધ ધાર્મિક સમસ્યા છે અને મુસ્લિમો માટે તો ધાર્મિક હિસાબથી જાણે કે આ જીવન-મરણનો પ્રશ્ન છે.

આ લઘુમતીઓ પર માત્ર અત્યાચાર નથી, બલકે આપણા આ બહુકોમીય રાષ્ટ્રની બિનસાંપ્રદાયિક ભૂમિકા અને લોકશાહી મૂલ્યોની પણ ખુલ્લમ ખુલ્લી હત્યા છે. એટલે ચોક્કસ જ આ એવી વાત છે, જે દરેક

રાષ્ટ્રપ્રેમી નાગરિકને તડપાવી દે.

ઈસ્લામમાં મક્કા મુકર્રમા અને મદીના મુનવ્વરા સૌથી વધારે પવિત્ર સ્થાનો છે. પરંતુ અહીંની માટી પણ મુસ્લિમો માટે પૂજનીય નથી. પાછલા બધા જ પયગમ્બરો સહિત હજા. મુહમ્મદ (સલ.) મુસ્લિમોની નજરમાં અત્યંત પવિત્ર હસ્તી છે. પરંતુ તેમની પણ “વંદના” અને “બંદગી” થતી નથી. એટલે મુસ્લિમો કેમ કરીને આવી માંગણીઓ સંતોષી શકે છે. મુસ્લિમોએ આ દેશ પર લગભગ એક હજાર વર્ષ સુધી રાજ કર્યું છે. જો તેમણે ધર્મની બાબતમાં બળજબરીનો આ માર્ગ અપનાવ્યો હોતે તો કદાચ લઘુમતી-બહુમતીની સમસ્યા જ ન હોતે. અને સમગ્ર ભારતીય ઉપખંડ એક ધર્મ તથા સંસ્કૃતિના રંગે રંગાયેલું હોતે. પરંતુ મુસ્લિમોએ ધર્મ, સંસ્કૃતિ, અહીં સુધી કે ભાષાની બાબતમાં પણ ક્યારેય બળજબરીનો માર્ગ નહીં અપનાવ્યો.

આ પરિસ્થિતિમાં મુસ્લિમો માટે જરૂરી છે કે.....

- * તેઓ વધારેમાં વધારે ખાનગી સ્કૂલો, કોલેજો સ્થાપે. જેથી સરકારી શિક્ષણ સંસ્થાઓના “ધાર્મિક આતંકવાદ”થી સુરક્ષિત રહી શકે.
- * અભ્યાસક્રમમાં થયેલું વિષયુક્ત પરિવર્તન અને નવો ઇતિહાસ લખવાની કોશિશનો પૂરી શક્તિથી મુકાબલો કરીએ અને સરકારી સ્કૂલોમાં ‘વંદે માતરમ્’ના માત્ર ફરજિયાતપણાંનો જ વિરોધ નહીં કરીએ, બલકે દેશની સેક્યુલર ભૂમિકા અને બંધારણીય અધિકારોની પશ્ચાદભૂમાં એ વાતની ઝુંબેશ ચલાવીએ કે કોઈ પણ ધાર્મિક કવિતા સ્કૂલોમાં ગાવામાં જ ન આવે.
- * ગામડે-ગામડે, વસ્તીએ-વસ્તીએ દીની તઅલીમના પાર્ટટાઈમ તથા ફુલ-ટાઈમ કેન્દ્રો (મક્તબ) સ્થાપે. એ વાતની વ્યવસ્થા કરે કે કોઈ મુસલમાન બાળક દીનની બુન્યાદી તઅલીમથી અજાત ન રહે તેમજ મુસલમાન પોતાના સંચાલન હેઠળની સ્કૂલોમાં પાયાના ધાર્મિક

શિક્ષણની વ્યવસ્થા કરે અને વિદ્યાર્થીઓ, વિદ્યાર્થીનીઓને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિથી નજીક લાવીએ.

- * દીની મદ્રસાઓ આજે આપણાં દેશમાં ઇસ્લામી મૂલ્યોની સુરક્ષા અને ઇસ્લામ વિરૂદ્ધ ફિત્નાઓના મુકાબલા માટેના સૌથી મોટા કેન્દ્રો છે. તેમને બળ પુરૂ પાડીએ અને તેમની ઉપર આંચ ન આવવા દઈએ.
- * પોતાના બાળકોના દિલોમાં શિર્ક (અનેક દેવવાદ)ની નફરત બેસાડે અને એકદેવવાદની માન્યતાને તેમના દિલો-દિમાગમાં સારી રીતે ઉતારે.
- * નવી પેઢીને વ્યવસ્થિત રીતે મુસ્લિમોની ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક, સાહિત્યિક, રાજકીય ઇતિહાસથી માહિતગાર કરે. ભારતનો સાચો, તથ્ય આધારિત ઇતિહાસ તેઓને ભણાવે. જેથી મુસ્લિમ બાળકો લઘુતાગ્રંથીથી ન પીડાય અને તે એમ કહેવાની સ્થિતિમાં હોય કે અમે ભારતને લૂંટ્યું નથી, બલકે તેને શણગાર્યું છે અને તેને ઘણું બધું આપ્યું છે.
- * દેશબાંધવોમાં શિક્ષિત, ગંભીર તથા સાદા મનના લોકોને વ્યક્તિગત તથા સામૂહિક સ્તરે, મૌખિક તથા લેખિત સ્વરૂપે દર્શાવીએ કે વંદે માતરમ્ અને તેના જેવી ઇસ્લામ વિરોધી બાબતોની મુસ્લિમોથી માંગણી કરવી જાણે કે તેમનાથી તેમનો ધર્મ છોડવાની માંગણી કરવી છે.

જો આપણે હમણાં આ મુદ્દા પ્રતિ ધ્યાન ન આપ્યું, તો ખબર નહીં ભવિષ્યનું ભૂગોળ શું હશે ? બુલબુલના નસીબમાં આજે પણ શાંત ખૂણો નથી, કારણ કે શિકારી આજે પણ ટાંપીને બેઠો છે.

ગોશએ અમન નહીં આજ ભી બુલબુલકો નસીબ
સશમે સચ્ચાદ બહરસૂ નિગરાં આજ ભી છે

અભ્યાસક્રમની સમિક્ષા : એક મહત્વપૂર્ણ બાબત

માનવીય વિચારના ઘડતરમાં બે વાતો પાયાની હેસિયત ધરાવે છે : એક વાતાવરણ (માહોલ), બીજું શિક્ષણ. માનવી જે વાતાવરણમાં ઉછરે છે, તેના વડીલોનો જે વિચાર હોય છે, એનો તેની ઉપર અસામાન્ય પ્રભાવ પડે છે. આ સાંભળેલી-જોયેલી વાતો કાનો તથા આંખોથી પસાર થઈ દિલદિમાગ સુધી પહોંચી જાય છે. અને તે વાતોનું સત્ય હોવું તેના મન પર એવું અંકિત થઈ જાય છે જાણે કે તે પથ્થરની લકીર હોય. એટલે જ આપણને કુર્આન મજીદના અભ્યાસથી જાણવા મળે છે કે, જ્યારે પણ નબીઓને કોઈ કૌમ તરફ મોકલવામાં આવ્યા ત્યારે તેમણે તૌહીદ (એક દેવવાદ) તરફ બોલાવ્યા. શિર્કથી રોક્યા. સારા સંસ્કારની દઅવત આપી અને ખૂરી આદતોની મનાઈ ફરમાવી. તો ઘણાખરા લોકોએ તેમનો વિરોધ કર્યો. તે વિરોધ માટે તેમની પાસે કોઈ દલીલ ન હતી અને દલીલ હોય પણ કેવી રીતે, કુફ-શિર્ક માટે પણ શું કોઈ દલીલ હોય છે ? અને સારી વાતો પર ખરાબ વાતોને પ્રાથમિકતા આપવા માટે કોઈ આધાર મળી શકે છે ? પરંતુ થાય એ છે કે, દરેક દલીલની સામે તેમની એક જ વાત થતી હતી કે, જે કાર્યોને અમે અમારા પૂર્વજોને કરતા જોયા છે, તેને અમે કેવી રીતે છોડી શકીએ છીએ ? (૨:૧૭૦) આ તે જ વાતાવરણની અસર છે.

વિચાર કરો કે, માનવીના સ્વભાવમાં સ્વતંત્રતા છે, પરંતુ માનવીઓએ સદીઓ સુધી એક વ્યક્તિ કે એક વંશની ગુલામી સ્વીકારી છે. અને આ સ્વીકૃતિ પણ એવી, જેમાં ધીમે ધીમે દિલની ખૂશી પણ શામેલ થઈ જતી હતી. બ્રાહ્મણોએ ઉંચનીચની એક અન્યાયી ફિલસૂફી ઉપજાવી કાઢી અને તેને સમાજનો હિસ્સો બનાવી દીધો. દ્રાવિડોએ જો કે પ્રારંભે તેનો વિરોધ કર્યો, પરંતુ ધીમે ધીમે વિરોધ શાંત થતો ગયો અને શુદ્રના નામે એક એવો વર્ગ અસ્તિત્વમાં આવી ગયો જેઓ પોતે પોતાની જાતને તુચ્છ સમજતા હતા. અને એમ વિશ્વાસ કરતા હતા કે, તેઓને સવર્ણોની સેવા માટે સર્જવામાં આવ્યા છે અને તેમાં જ તેમનું સૌભાગ્ય છે. વિચાર કરો તો આ બધું તે

વાતાવરણનો પ્રભાવ હતો, જે તે વખતે બનેલું હતું. જ્યારે બાળક પેદા થતું અને પોતાની આંખો ખોલતું તો રાત-દિન આ જ વિચારને અનુરૂપ આચરણ તેને જોવા મળતું. ખુદ પોતાના વડીલોને આ બાબત પર સંતુષ્ટ જોતું. આખરે ધીમે ધીમે તેની પણ ગુલામીની માનસિકતા દંઢ થઈ જતી.

બીજી વસ્તુ જે માનવી પર પ્રભાવ નાંખે છે, તે છે શિક્ષણ. જ્ઞાન એક પ્રકાશ છે, જે માનવીના વિચાર તથા નજર સામેનો અંધકાર દૂર કરે છે. જેવી રીતે સૂર્યોદય થતાં જ રાતનો અંધકાર વિખેરાય જતો હોય છે, એવી જ રીતે શિક્ષણની રોશની માનવીની વર્તણૂકને બદલી નાંખે છે અને દિલ-દિમાગ પર તેનું શાસન સ્થપાય જાય છે. એટલા માટે કે શિક્ષણ દ્વારા જે વૈચારિક ક્રાંતિ આવે છે તેનો આધાર દલીલ પર હોય છે. એટલે વાતાવરણ તથા પરંપરાના આધારે વિચારની જે ઈમારત ઉભી થાય, જ્યારે શિક્ષણ વડે તેની પર હુમલો કરવામાં આવે છે. તો ભલે શરૂમાં વિરોધ થાય છે, પરંતુ અંતે શિક્ષણને જીત મળે છે. ખાસ કરીને નાની વયના બાળકો અને યુવાનો તેનાથી જલ્દી પ્રભાવિત થાય છે. આ જ કારણે અંબિયા (અલૈ.)ની દઅવત હંમેશ યુવાનો કબૂલ કરવામાં આગળ આવ્યા. મોટી ઉંમરના લોકો તેમને જોઈને કહેતા હતા કે, આ યુવાનો અને બિનઅનુભવી લોકોના મંતવ્યનો શો ભરોસો ?

તેનું એક મનોવૈજ્ઞાનિક કારણ એ છે કે, બાળપણથી લઈ યુવાવસ્થા સુધીની ઉંમર બગાવત (વિદ્રોહ)ની ઉંમર હોય છે. આ ઉંમરમાં માનવીનું મન પરંપરાગત વાતોથી સંતુષ્ટ થવા નથી માંગતું, બલ્કે તેમની અંદર અસામાન્ય કક્ષાની સંશોધનવૃત્તિ હોય છે. જ્યારે પરસ્પર વિરોધાભાસી વાતો સામે આવે છે તો તે ઈચ્છે છે કે, દલીલના આધારે નિર્ણય કરે કે, કઈ વાત સાચી છે અને કઈ વાત ખોટી છે. આ જ સંશોધનવૃત્તિના કારણે નબીઓને પોતાની અનેકદેવપૂજક તથા માથાભારે કૌમમાંથી એવા લોકો મળી જતાં હોય છે, જે બધા હિતોને પાછા ઠેલી તેમની પૂકારને કબૂલ કરતા હતા અને નવયુવાન હોવાના કારણે તેમની અંદર પોતાની સુંબેશ

માટે કંઈક કરવાનો જુસ્સો હોય છે. જો અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)ના જીવનમાં આપણને તે દૃશ્ય જોવું હોય તો આપણે હિજરતની ઘટના નજરમાં રાખવી જોઈએ કે, મક્કાથી મુહાજિરો અર્થાત્ સત્યમાર્ગના પ્રવાસીઓ જેવી રીતે લૂંટાયેલી-પીટાયેલી અને જીવનના સાધનોથી વંચિત અવસ્થામાં મદીના શરીફ પહોંચ્યા. રાવી કહે છે કે, તે બધાની દાઢીઓ કાળી હતી. સિવાય હઝરત અબૂબક સિદીક (રદી.) કે જેમની મુબારક દાઢીમાં કાળા-ધોળા બન્નેવ પ્રકારના વાળ હતા.

અને એ પણ એક હકીકત છે કે, જે લોકો શિક્ષણ તથા કેળવણી દ્વારા કોઈ વિચારધારાને સ્વીકારે છે, તેઓ તેની ઉપર અડગ રહે છે. ડરાવીને કે લલચાવીને તેમને ડગમગાવી શકાતા નથી. ઈતિહાસમાં આના દાખલાઓ મળી આવે છે. તેનાથી વિપરિત પરંપરાગત વિચારધારા બાહ્ય રીતે મજબૂત નજર આવે છે, પરંતુ દલીલ પર આધારિત વિરોધી વિચારધારાનો જ્યારે પવન ફુંકાય છે, તો પરંપરાગત વિચારધારાનો માળો કરોળિયાના જાળાની જેમ વિખેરાય જાય છે.

પશ્ચિમી દેશોમાં યહૂદીઓના લાંબા ગાળાના કાવત્રાઓ દ્વારા ઈસ્લામને બદનામ કરવા માટે, મુસ્લિમોને એકલા પાડી દેવા માટે, ખ્રિસ્તી વિશ્વને મુસ્લિમોથી ભયભીત કરવા માટે, પશ્ચિમમાં ઈસ્લામ વિશે ગેરસમજો ફેલાવવા માટે લેખન તથા અધ્યાપનને પણ એક મહત્વપૂર્ણ સાધન તરીકે અપનાવાય રહ્યા છે. ઓરિએન્ટલિસ્ટો (પૂર્વના વિષયોના પશ્ચિમી વિદ્વાનો)નો એક મોટો વર્ગ આ કાર્ય માટે કાર્યરત છે. તેઓ ઈસ્લામ પર નિરાધાર વાંધાવચકા રજૂ કર્યા કરે છે. જવાબ આપી દીધા પછી પણ તેને દોહરાવ્યા કરે છે. કારણ, હથિયાર જો બુકુ હોય તો પણ નિશસ્ત્ર માણસને નુકસાન પહોંચાડી શકાય છે. એવી જ રીતે જો દલીલ કમજોર કે ખોટી હોય તો પણ સત્યથી અજાણ વ્યક્તિને પ્રભાવિત કરવા માટે પુરતી હોય છે.

પશ્ચિમી વિશ્વવિદ્યાલયો પણ આમાંથી બાકાત નથી. ત્યાં ઈસ્લામનો અભ્યાસ મૂળ સંદર્ભના બદલે ગૌણ સંદર્ભો (ધર્મના જાણકારોની જગ્યાએ

અધકચરા જાણકારો કે વિરોધી લેખકો) વડે કરવામાં આવે છે. ઈસ્લામી વિષયો પર લખાયેલા પી.એચ.ડી.ના મહાનિબંધો પર મંજૂરીની મહોર ત્યારે જ મારવામાં આવે છે, જ્યારે તેમાં કાંઈને કાંઈ ઈસ્લામ વિરોધી વાત લખવામાં આવે. વિખ્યાત મિસ્ત્રી વિદ્વાન ડો. મુસ્તફા સબાઈના હદીષ શરીફની ચોખ્ખવટ વિશેના શોધ નિબંધ “અસ્તુન્નતુ વ મકાનતુહા ફીતશરીઈલ ઇસ્લામી”ને યુરોપની એક યુનિવર્સિટીએ માત્ર એટલા માટે નામંજૂર કરી દીધો કે તેમાં ઓરિએન્ટલિસ્ટોએ ઉઠાવેલા વાંધાવચકાનો યોગ્ય જવાબ આપવામાં આવ્યો હતો અને ઈસ્લામ વિરોધી કોઈ વાત લખવામાં આવી ન હતી.

આ રોગ ધીમે ધીમે પૂર્વિય દેશોમાં પણ પ્રસરી રહ્યો છે. ભારતમાં શરૂથી જ સંઘ પરિવારના લોકોએ અભ્યાસક્રમમાં ઝેર ભરવાની કોશિશ કરી છે. કોંગ્રેસ આ પ્રયત્નોનો હાથો બનતી રહી. સંઘ પરિવારના મતે શિક્ષણ વિભાગ પર પ્રભાવી બનવું કેટલું મહત્વપૂર્ણ છે તેનો અંદાજો એ વાતથી લગાવી શકાય છે કે, જનતા પાર્ટીના કાળથી લઈ આજ સુધી જ્યાં પણ ભાજપ સત્તામાં ભાગીદાર બન્યું, ત્યાં તેણે શિક્ષણખાતું પોતાના કબજામાં રાખ્યું. અને જ્યાં તેમની સરકાર બની ત્યાં તેમણે પૂરી તાકાતથી આ ખાતાને પોતાના રંગમાં રંગવાની કોશિશ કરી. આનું પરિણામ એ છે કે, શૈક્ષણિક મટીરીયલ તૈયાર કરનારા ઘણાંખરા લેખકો આ જ વિચારધારાના બીબામાં ઢળાયેલા છે. એટલે કેન્દ્રથી લઈ રાજ્ય સુધીના શૈક્ષણિક બોર્ડો દ્વારા સંકલિત પુસ્તકોમાં વાંધાજનક વાતો સામે આવતી રહી છે.

આંધ્રપ્રદેશના સરકારી અભ્યાસક્રમ મુજબ પ્રકાશિત સાતમા અને નવમા ધોરણના પુસ્તકો બે મુસ્લિમ શિક્ષકો લઈને આવ્યા. જે અંગ્રેજી તથા ઉર્દૂ બન્ને ભાષામાં હતા. તેના લેખકો તેમજ સમીક્ષકો ગેરમુસ્લિમો હતા. નવમા ધોરણની ચોપડીમાં ઈસ્લામનો પરિચય કરાવતાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, ઈસ્લામના ૬ અરકાન (ફરજિયાત બાબતો) છે. અને છઠ્ઠા ફરજિયાત કર્તવ્ય (રૂકન) તરીકે “જિહાદ”નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો

છે. આ ખોટું પણ છે અને તેનો હેતુ લોકોમાં ઈસ્લામ વિશે ગેરસમજ ફેલાવવાનો પણ છે. આ વાત ખોટી એટલા માટે છે કે, જિહાદ ભલે એક મહત્વપૂર્ણ ઈબાદત છે, પરંતુ ઈસ્લામના જે પાંચ અરકાન (ફરજો) હદીષ શરીફમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જિહાદનો તેમાં સમાવેશ નથી થતો. અને કુશંકા પ્રેરિત એટલા માટે છે કે, જિહાદનો હેતુ સાત્વિક છે. અત્યાચારીને અત્યાચારથી રોકવો અને પીડિતની સહાય કરવી એ જિહાદનો મકસદ છે. પરંતુ આજે બિનમુસ્લિમ મિત્રોના મનમાં એવી વાત ઠસાવી દેવામાં આવી છે કે, જિહાદ બિનમુસ્લિમો સાથે લડવાનું નામ છે. હવે દેખીતી વાત છે કે, બિનમુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ ઈસ્લામનો આ પરિચય વાંચશે તો તે તેમની અંદર મુસ્લિમો વિશે નફરત જાગી ઉઠશે.

સાતમા ધોરણની ચોપડીમાં ઈસ્લામનો પરિચય કરાવતા સૂફીસંતોની સેવાઓનો ઉલ્લેખ એવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે કે, “તેમણે શરીઅતને ફગાવી દીધી હતી, તેઓ કટ્ટરવાદી ન હતા.” અને તેમાં જ એ વાત પણ લખી છે કે, “સૂફીઓ નાચગાનને જાઈઝ (વૈધ) ઠેરવતા હતા.” આનાથી એવું જાહેર થાય છે કે, ઈસ્લામ જાણે કે કટ્ટરવાદી ધર્મ છે અને સૂફીઓના મતે શરીઅત વિશ્વાસપાત્ર નથી. એ સાચું છે કે, કેટલાક સૂફીઓ શે’ર શાયરી સાંભળવાને જાઈઝ ઠેરવતા હતા, પરંતુ તે સંગીતના સાધનો વગર. તેમાં ખુદાપાકની હમ્દ (સ્તુતિ) તથા રસૂલુલ્લાહ (સલ.)ની નઅત (પ્રશસ્તિ કાવ્ય) સિવાય કશું ન હતું. તેઓ અલ્લાહપાક તથા તેના રસૂલ સલ્વલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમની મુહબ્બતમાં એટલા ગળાડૂબ હતા કે, કોઈ ચોટદાર શે’ર પર ક્યારેક તેઓ ભાન ભૂલી જઈ પોતાના શરીર પરથી કાબૂ ગુમાવી દેતા હતા. (તેમની એ સ્થિતિ ન ટીકાપાત્ર છે, ન અનુસરણપાત્ર છે.) એટલે એવી સ્થિતિને ઈસ્લામમાં વાજિંત્રો સહિતના સંગીત તથા નાચગાનની યોગ્યતા સાબિત કરવા માટે દલીલરૂપે રજૂ કરવી ઠીક નથી. (ઈસ્લામમાં પ્રમાણભૂત બાબતો ચાર છે : કુરઆન-હદીષ, મુસ્લિમ વિદ્વાનોની સર્વસંમતિ તથા અનુમાન (કિયાસ). અમુક સૂફીઓની આવી અપવાદિક ઘટનાથી કોઈ નિયમ તારવવો ઈસ્લામી કાયદાશાસ્ત્ર મુજબ બરાબર નથી.)

થોડાક મહિનાઓ અગાઉ જે રાજ્યોમાં ભાજપની સરકારો છે અથવા જ્યાં ભાજપ સરકારમાં ભાગીદાર છે, ત્યાં સરકારી સ્તરે “સૂર્ય નમસ્કાર” કરવાની સૂચનાઓ આપવામાં આવી છે. જેનો અર્થ સૂર્યપૂજા છે. એવી જ રીતે કેટલાક રાજ્યોમાં સ્કૂલોની અંદર સરસ્વતીની મૂર્તિ રાખવામાં આવી છે અને બધા વિદ્યાર્થીઓને તેના પર પાણી તથા ફુલ ચઢાવવા પડે છે. વંદે માતરમ્ તો દેશની વિવિધ સ્કૂલોમાં ગવડાવવામાં આવે છે અને ખેદજનક વાત એ છે કે, આ બધું સરકારી સ્કૂલોમાં પણ થઈ રહ્યું છે. સારાંશ કે, સ્કૂલોમાં અભ્યાસક્રમ વડે અને વિદ્યાર્થીઓને માત્ર હિંદુ વિચારધારાની નજીક લઈ જવામાં આવી રહ્યા છે, બલ્કે ઈસ્લામ વિરુદ્ધ ગેરસમજો પણ ઉભી કરવામાં આવી રહી છે.

આ તો લખેલી વાતો હતી, બાકી એવા સર અને ટીચર્સ જેઓ પૂર્વગ્રહ-યુક્ત માનસિકતા ધરાવે છે કે, તેઓ ક્લાસમાં જે કંઈ વાતો કરે છે તેનું નુકસાન લખાયેલી વાતોથી પણ વધારે છે. એક મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીનીએ મને એક વિખ્યાત કોલેજની વાત કરતાં કહ્યું કે, ત્યાંની મહિલા પ્રોફેસરે મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીનીઓને સંબોધન કરતાં કહ્યું કે, “બુરખો ઈસ્લામમાં નથી. મોઢલકાળમાં સ્ત્રીઓનું અપહરણ કરી લેવામાં આવતું હતું એટલે સ્ત્રીઓએ ચહેરો ઢાંકવાનું શરૂ કર્યું. આજના કાળમાં તમને આની જરૂર નથી.” વિચારો ! આ કેટલી ખતરનાક વાત છે. આનાથી એક બાજુ મુસ્લિમ છોકરીઓના મનમાં એવું બેસાડી દેવામાં આવશે કે, ઈસ્લામમાં માથાથી પગ સુધી પરદાનો હુકમ નથી. બીજી બાજુ મુસ્લિમોના ઈતિહાસ વિશે એવી વિકૃત જાણકારી મળશે કે, તેઓ જાન-માલ તથા ઈઝઝત-આબરૂને હાંડતા હતા.

આ તો માત્ર થોડાક નમૂના છે, જે આપણી જાણમાં આવ્યા. બાકી આવી તો અસંખ્ય ઘટનાઓ ઘટે છે, જે પ્રકાશમાં નથી આવતી. આના ઉકેલ માટે મુસ્લિમોએ એક એવી સંસ્થા સ્થાપવી જોઈએ, જે રાષ્ટ્ર તથા રાજ્ય સ્તરે પ્રાયમરીથી લઈ યુનિવર્સિટી લેવલ સુધી અભ્યાસક્રમ પર

નજર રાખે, સરકારી સૂચનાઓ પર ધ્યાન રાખે, તેમાં જો કંઈ વાંધાજનક લાગે તો શિક્ષણખાતાના સંપર્કમાં રહી તેને જાણ કરે, માહિતી દોષ હોય તો તેમાં સુધારો કરાવે, લાગતા-વળગતા અધિકારીઓ, રાજકારણીઓ સુધી આ બધી માહિતીઓ મોકલાવે, મીડિયાને માહિતગાર કરે. વિવિધ મુસ્લિમ સંગઠનો જો આવી સંસ્થા સ્થાપવા સફળ થાય અને પોતાનો વિરોધ નોંધાવે તો આશા છે કે, આપણે ફાસીસ્ટ પરિબળોનો મુકાબલો કરી શકીશું. આ સમયની માંગ છે. જો આના પ્રતિ ધ્યાન નહીં આપીશું, તો એનું નુકસાન એટલું મોટું તથા તેની અસર એટલી દૂરગામી હશે કે તેની ભરપાઈ શક્ય નહીં હશે.

મુસ્લિમોના પુનરુત્થાનની સમસ્યા તથા તેનો ઉકેલ

માનવીય જીવનના સૌંદર્યનો આધાર તેની શિક્ષણ તથા સંસ્કારની વ્યવસ્થા પર છે. આ વ્યવસ્થા માં-બાપથી શરૂ થાય છે, અને ઉલમાએ કિરામ તથા સામાજિક સુધારકો સુધી વિસ્તરે છે. જ્યારે સમાજ સારો બને છે, ત્યારે તેમાં આ ત્રણેય પરિબળોનો સિંહફાળો હોય છે. જાગૃત પ્રજાઓ આ મહત્વપૂર્ણ બાબત પ્રતિ બહુ ધ્યાન આપે છે, અને પછી તેના સારામાં સારા પરિણામો મેળવવામાં આવે છે. બીજી બાજુ પછાત કૌમો આના પ્રતિ દુર્લક્ષ સેવતી જાય છે, પછી તે કૌમોને તેના ભયંકર પરિણામો ભોગવવા પડે છે.

ઈતિહાસમાં બન્ને પ્રકારના ઉદાહરણો જોવા મળે છે. આરબો વેર-વિખેર હતા, ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ગુમરાહ હતા, અને દુન્યવી દૃષ્ટિએ પછાત હતા. પરંતુ અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)એ કુરઆન શરીફના માધ્યમથી તેમને એવા સંસ્કાર આપ્યા કે આરબો વિશ્વના રાહબર બની ગયા. તેઓ યુગસર્જક બની ગયા. તેમના યોગદાનથી સદીઓ સુધી માનવીઓ ફાયદો ઉઠાવતા રહ્યા, અને કદાચ સદીઓ સુધી ઉઠાવતા રહેશે.

વર્તમાનકાળને ધ્યાનમાં રાખીને કેળવણીને ત્રણ વિભાગમાં વહેંચી શકાય છે. એક કેળવણી સર્વસામાન્ય કેળવણી છે, જે ઘરની અંદર વડીલો

દ્વારા અને ઘરની બહાર ઉલમાએ કિરામથી થાય છે. બીજો વિભાગ શૈક્ષણિક વ્યવસ્થા વડે કેળવવાનો છે, અને ત્રીજો વિભાગ પ્રસાર માધ્યમો વડે લોકોને એજ્યુકેટ કરવાનો છે. આ ત્રણેય વિભાગ નવી પેઢીનું માનસ તો ઘડે જ છે. સાથોસાથ મોટેરાઓનું પણ મંતવ્ય ઘડવામાં પહેલો તથા ત્રીજો વિભાગ અસરકારક નીવડે છે. કારણકે સમસ્યા માત્ર યુવાનોની જ નથી, મોટી ઉંમરના મુસ્લિમોની પણ છે. તેઓની અંદર પણ સ્વતંત્રતા તથા સ્વચ્છંદતાના લક્ષણો દેખાય છે. એટલે તેઓને પણ કેવી રીતે દીન સાથે જોડાયેલા રાખી શકાય એ એક પ્રશ્ન છે. જો આની ચિંતા નહીં કરીશું તો આપણે બીજાઓના ધાર્મિક સાંસ્કૃતિક બીબાઓમાં ઢળી જઈશું.

એક અભ્યાસ એમ કહે છે કે, ભારતમાં મુસ્લિમોના લાંબા શાસનકાળ છતાં હિન્દુ સ્ત્રીઓ ઘરમાં પોતાના બાળકોને હિન્દુ ધર્મની શિક્ષા તથા સંસ્કાર આપતી રહી.

મુસ્લિમોમાં આ વ્યવસ્થા ભાગલા પહેલાં હતી. બાળકો સ્કૂલ-મદ્રસે પહોંચે એ પહેલાં જ તેને અક્ષરજ્ઞાન મળી જતું હતું. ભાગલા પછી આનું ચલણ ઓછું થતું ચાલ્યું ગયું. હદ ત્યારે થઈ કે હવે આપણા બાળકો સ્પોર્ટ્સમેન કે એક્ટર્સના નામો જાણે છે, પરંતુ અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.) વિશે કશું પણ નથી જાણતા. તેમને અંગ્રેજી, હિન્દી, ગુજરાતી આવડે છે, પરંતુ અરબી, ફારસી કે ઉર્દૂ નથી આવડતી.

માં-બાપ હવે પોતાના બાળકોને ઈસ્લામ ધર્મ તથા સંસ્કૃતિ વિશે માહિતી નથી આપતા. પરિણામે જ્યારે તેઓ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના ધારામાં પડે છે, તો કોઈ પણ ઉલટી દિશા તરફ પ્રયાણ કરી શકે છે.

ઘરના વર્તુળથી બહાર નીકળી તો રીતસર અભ્યાસનો તબક્કો આવે છે. એ સંદર્ભે પણ ચોમેર અંધકાર જ અંધકાર છે. કોઈ કૌમ માટે તેના મૂલ્યો સાચવવા માટે સૌથી વધારે મહત્વપૂર્ણ બાબત ભાષાનું છે. અને માનસ ઘડતર કરતાં વિષયોનું છે. એનાથી જ વ્યક્તિ ઘડાય છે. અને આ કોઈ આંશિક બાબત નથી, બલકે અત્યંત સર્વવ્યાપક બાબત છે. એનાથી કોઈ

સમાજ આંખ આડા કાન કરી નહીં શકશે. ભલે તે આસ્તિક હોય કે નાસ્તિક. ભાષા તથા યોગ્ય વિષયોના લીધે કામ કરવાનો જુસ્સો પેદા થાય છે.

જ્યાં સુધી ભાષાનો સંબંધ છે, તો તે માત્ર શબ્દોની આપ-લેનું સાધન નથી, બલકે તે માનવીના વિચાર-વલણ ઉપર પણ પ્રભાવ નાંખે છે.

કોઈપણ ભાષાના શબ્દો, રૂઢિપ્રયોગો પોતપોતાનું એક વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે, જેમ માણસનું વ્યક્તિત્વ હોય છે. સારા માણસથી મળીને ખૂશી થાય છે, ખરાબ માણસની મુલાકાત મન પર એક ખરાબ છાપ છોડી જાય છે. આવું જ શબ્દોનું પણ છે. ઈબાદત, પૂજા અને પ્રેયર (Prayer), સલામ અને પ્રણામ, અલ્લાહ, પરમેશ્વર અને ગોડ (God)ના શબ્દો જુદી જુદી અસરો ઉભી કરે છે. ભલે અર્થના હિસાબથી આ બધા શબ્દોને એકમેકના પર્યાયવાચી સમજવામાં આવે છે, પરંતુ ઈબાદતના શબ્દથી માનસપટ પર એવું ચિત્ર ઉપસે છે કે, કોઈ ઈસ્લામી પધ્ધતિ મુજબ નમાઝ પઢી રહ્યો છે. અને “પૂજા” શબ્દના પ્રયોગ પછી મનમાં એવું દૃશ્ય આવે છે કે, કોઈ મંદિરમાં મૂર્તિ સમક્ષ હાથ જોડીને ઉભેલો છે.

માત્ર ભાષાના શિક્ષણ વડે કોઈના પણ વિચારને એક ધર્મથી બીજા ધર્મ તરફ અને એક સંસ્કૃતિથી બીજી સંસ્કૃતિ તરફ વાળી શકાય છે.

ભારતીય મુસ્લિમોએ પોતપોતાની સ્થાનિક ભાષા દા.ત. અહીં ગુજરાતી સાથે મજબૂત સંબંધ ધરાવતા હોવા છતાં ઉર્દૂ ભાષાથી દૂર ન થવું જોઈએ. આવું કરવાથી આવનારી પેઢીઓ માટે સમસ્યાઓ ઉભી થશે.

બધી જ જાગૃત કૌમો પોતાની ભાષાને સુરક્ષિત રાખવાનો આગ્રહ સેવી રહી છે. કારણ કે એ તેમનું સાંસ્કૃતિક જીવન ધબકતું રાખવા માટે અનિવાર્ય છે. અને જો ક્યારેક બાંધછોડ કરવી પડે, તો પોતાની માતૃભાષા કે રાષ્ટ્રભાષાને તેના ખરાબ પ્રભાવથી બચાવવાની કોશિશમાં લાગી જાય છે.

જ્યાં સુધી એ વિષયોનો સંબંધ છે, જે માનસઘડતરનું કામ કરે છે, તેમાં સાહિત્ય, ઇતિહાસ, નીતિ તથા રાજનીતિશાસ્ત્ર ખાસ કરીને ઉલ્લેખનીય

છે. આ વિષયો વડે સંમતિ તથા અસંમતિ મેળવી શકાય છે. કોઈ શિક્ષિત માનવી તેને અવગણી નહીં શકે. જો સ્કૂલમાં કોઈનું માનસ નહીં ઘડાય, તો જાહેર માધ્યમો વડે તેનું પ્રસારણ કરવામાં આવે છે અને લોકોને બાટલીમાં ઉતારી લે છે.

ઈતિહાસમાં ઔરંગઝેબ (૨૬.)ને જેવી રીતે બદનામ કરવામાં આવ્યા, તેનાથી સામાન્ય શિક્ષિત મુસ્લિમો કેટલી મોટી સંખ્યામાં પ્રભાવિત થયા, તો એમાં વાંક કોનો હતો ? આપણો વાંક હતો. કારણ કે આપણે બિન-મુસ્લિમોના લખેલા ગ્રંથોને માહિતી મેળવવાનું સાધન બનાવ્યું. પરંતુ જ્યારે કેટલાક ન્યાયપ્રિય (મુસ્લિમ તથા બિનમુસ્લિમ) ઈતિહાસકારોએ તે ગેરસમજો દૂર કરી, તો ઘણા બધા લોકોના દિમાગ સાફ થયા. જે લોકો સુધી આવું સાહિત્ય નથી પહોંચ્યું, તેઓ આજ સુધી જાદુનાથ સરકારના પુસ્તકોને જ પ્રમાણભૂત સમજે છે.

નીતિશાસ્ત્ર એક વિશાળ વિષય બની ચૂક્યો છે. યુરોપના મોટા મોટા વિચારકોએ તેમાં રંગ પૂર્યો છે. અને શિક્ષિત લોકો સામાન્યતઃ તેનાથી જ પ્રભાવિત છે. આ પ્રભાવને તમે માત્ર એમ કહી ખતમ નહીં કરી શકો કે આ ખોટું છે. તેઓ વૈજ્ઞાનિક તથા પ્રાયોગિક દલીલોના આધારે કોઈક વાત રજૂ કરે છે કે માને છે. જો આના તોડ માટે આપણે તે જ ધોરણના જવાબો તૈયાર નહીં કરીશું, તો આપણે તેઓના વિચારોને બદલી નહીં શકીશું.

તત્ત્વજ્ઞાન અને માનસશાસ્ત્ર ક્ષેત્રે ઘણા બધા વાદો યુરોપે અપનાવ્યા છે, જેમનો આધાર ક્યાં તો નાસ્તિકતા પર છે, ક્યાં તો અનેકદેવવાદ પર છે. પરંતુ તેની ઉપર વૈજ્ઞાનિક સંશોધનના લેબલ લાગેલા છે. પૂર્વની બધી જ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ પશ્ચિમે ભણાવેલો આ પાઠ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને ભણાવે છે. કારણ કે તેમની પાસે એવો વિચાર નથી કે જે યુરોપના વિચારનો વિકલ્પ બની શકે. પૂર્વ ખાતે મુસ્લિમો પાસે એક વૈકલ્પિક વિચાર-વ્યવહાર વ્યવસ્થા છે, પરંતુ તેને આધુનિક શૈલીમાં અભિવ્યક્ત (રજૂ) કરવામાં નથી આવી તેમજ તેને વ્યવહારિક રૂપે રજૂ કરવામાં નહીં આવી.

મદ્રસાઓમાં પણ આ કમી છે કે, તેઓ વિદ્યાર્થીઓને પોતાના વિચાર વ્યવહારને સારી રીતે સમજવાની ક્ષમતા તથા વિરોધીઓની અસત્યતા પૂરવાર કરવાની શક્તિ નથી આપતા. રૂસોએ જે લોકતાંત્રિક માનસ ઘડ્યું, ડાર્વિને માનવીની જે ભૌતિક હકીકત બતાવી, ફ્રોઈડે માનવીની જે માનસિક હકીકત દર્શાવી, સાત્રેએ માનવીનું જે સ્થાન નક્કી કર્યું, મેકયાવલીએ સત્તાનું જે તત્વજ્ઞાન આપ્યું, માર્કસે માનવીય સમાજની જે વ્યવસ્થા કલ્પી તે બધાનો આધાર માત્ર દાવાઓ ઉપર ન હતો, બલકે તેની પાછળ કહેવાતી વૈજ્ઞાનિક દલીલો હતી. જો આપણે જ્ઞાનનો જ્ઞાન વડે મુકાબલો નહીં કરીશું, તો આપણે મજબૂર થઈ દબાય જઈશું. વધારામાં પુરૂ ભારતમાં સ્થાનિક બિનઈસ્લામી દર્શનશાસ્ત્રોની પણ અસર શિક્ષણ પર જોવા મળે છે. મુસ્લિમોની નવી પેઢી આ શિક્ષણ સંસ્થાઓ સાથે સંલગ્ન છે. રહ્યા એ બાળકો, જે મદ્રસાઓમાં ભણે છે. તો તેમની સંખ્યા સચ્ચર સમિતીના અહેવાલ મુજબ બે-ચાર ટકાથી વધારે નથી. અને બીજી સમસ્યા એ છે કે, તેમના અભ્યાસક્રમમાં એવા વિષયો નથી, જે તેઓને આધુનિક પડકારોનો સામનો કરવા માટે સક્ષમ બનાવે.

શૈક્ષણિક સંસ્થાઓથી જો કંઈક ક્યાશ રહી ગઈ હોય, તો તે ક્યાશ પ્રસારના આધુનિક માધ્યમો પૂરી કરી દે છે. આ પ્રસાર માધ્યમો લોકોની ભૌતિકવાદી માનસિકતા ઘડવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી રહ્યા છે.

મારા મતે હમણાં પાંચ મુદ્દાઓ પર વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. બાળકોને ઘરમાંથી કુરઆન શરીફની તઅલીમ, દીનની બુન્યાદી વાતો તથા કામો વિશે જાણકારી આપી દેવામાં આવે. આ કામ માં-બાપ કે ઘરના વડીલો કરી શકે છે. ટી.વી; મોબાઈલ, ઈન્ટરનેટ પર પાબંદી લગાવવામાં આવે. ઘરમાં માનસઘડતરનું આ કાર્ય ચાલતાં-ફરતાં થઈ શકે છે. રાત્રે સિરીયલોના બદલે માં-બાપ બાળકોને ઈસ્લામી કહાનીઓ સંભળાવે, તો તેનાથી બહુ મોટું કામ થઈ શકે છે.

* મુસ્લિમોના ૮૫% બાળકો સ્કૂલો કે કોલેજમાં શિક્ષણ મેળવે છે. ત્યાં

બિનઈસ્લામી બલ્કે ઈસ્લામ વિરોધી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે, તેના તોડ માટે લઘુમતિ શાળાઓ સ્થાપવાની જરૂર છે. સ્કૂલના બિનઈસ્લામી વાતાવરણની અસર ઓછી કરવા માટે મકાતિબની વ્યવસ્થા ઉભી કરી તેને મજબૂત બનાવવામાં આવે.

- ✽ આપણી સામાજિક વ્યવસ્થાને ઈસ્લામી રંગ આપવામાં આવે. જ્યાં આપણી વસ્તી છે, ત્યાં “અમ્મ બિલ મઅરુફ” વડે સારો માહોલ બનાવવામાં આવે અને “નહ્મ અનિલ મુન્કર” દ્વારા ખરાબ વાતાવરણ દૂર કરવામાં આવે. એવા પ્રોગ્રામ્સ કરવામાં આવે, જેથી મહોલ્લા-વાસીઓ દીનની બુન્યાદી વાતોથી વાકેફ થતા રહે.
- ✽ ચોથો મુદ્દો એ છે કે, મદ્રસાઓના અભ્યાસક્રમમાં એવા વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવે, જેનાથી વિદ્યાર્થીઓમાં આધુનિક પડકારોને સમજવાની ક્ષમતા તથા ઈસ્લામી હિતોની સુરક્ષાની શક્તિ પેદા થાય. આ ક્ષમતા વિકસાવવા માટે નીતિશાસ્ત્ર, રાજનીતિશાસ્ત્ર, દર્શનશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર તથા શિક્ષણશાસ્ત્ર જેવા વિષયોને અભ્યાસ-ક્રમનો ફરજિયાત કે મરજિયાત ભાગ બનાવવામાં આવે.
- ✽ પાંચમો મુદ્દો એ છે કે, પત્રકારત્વ તથા સાહિત્ય ક્ષેત્રે પણ ધ્યાન આપવામાં આવે. આજનું ઈસ્લામ વિરોધી પત્રકારત્વ લોકોના વિચાર પર જબરો પ્રભાવ પાડી રહ્યું છે. એટલે તેનો વિકલ્પ પુરો પાડવો અને વાચકોની ભૂખ સંતોષવી એ જ સાચો ઉકેલ છે.

સ્કૂલોના પાઠ્યપુસ્તકોમાં કૌમવાદ

અત્રે અમે રાજ્યસભામાં કરવામાં આવેલ તે પ્રવચનનો સાર રજૂ કરીએ છીએ જે શ્રી બી. એન. પાંડે (ગવર્નર ઓરિસ્સા)એ ૨૯, જુલાઈ ૧૯૭૭ના દિવસે કર્યું હતું. પ્રશ્ન એ હતો કે ભારતના મધ્યયુગીય ઇતિહાસનો અભ્યાસક્રમ કેવો હોય, જેનાથી સાંસ્કૃતિક એકતા સ્થપાય, તથા સમાન લાગણી અનુભવાય. આ સંદર્ભે તેમણે બહુ લાંબુ પ્રવચન કર્યું. જેના કેટલાક અંશો વાચકો સમક્ષ પેશ કરીએ છીએ.

“દુર્ભાગ્યવશ આપણી સ્કૂલો અને કોલેજોમાં પાછલા કેટલાય દશકાઓથી જે પુસ્તકો ભણાવવામાં આવી રહ્યા છે, તે તે જ છે જે યુરોપીય લેખકોએ જે કાંઈ (ઊંઠા) ભણાવ્યા છે તેના પ્રભાવમાંથી ભારતીયો હજુ સુધી બહાર આવી શક્યા નથી. આવા ઈતિહાસ લેખનથી આપણું રાષ્ટ્રીય જીવન ડહોળાય રહ્યું છે. ઉક્ત પુસ્તકોમાં એમ સાબિત કરવામાં આવે છે કે હિંદુ-મુસ્લિમો એકબીજા પ્રત્યે કેવું હિંસક વલણ ધરાવતા હતા. તેઓ એકબીજાના પ્રદેશો જીતી લઈ લૂંટમાર કરતા હતા. ધાર્મિક ભેદભાવ રાખતા હતા. તે પુસ્તકોમાં એમ પણ બતાવવામાં આવ્યું છે કે, મુસ્લિમો હિંદુઓની સંસ્કૃતિને બરબાદ કરવામાં વ્યસ્ત રહ્યા. તેમના મંદિરો તથા મહેલો તોડ્યા, તેમની મૂર્તિઓ ખંડિત કરી, અને તેમની સમક્ષ એ ખોફનાક શર્ત પેશ કરતા રહ્યા કે, “ઈસ્લામ સ્વીકાર કરો, નહીંતર તલવારનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.” પછી આ બધી વિગતો માનવીય જીવનના એવા તબક્કા (બાલ્યાવસ્થા કે કિશોરાવસ્થા)માં ભણાવવામાં આવે છે કે તે તબક્કામાં મન પર જે ઊંડી છાપ પડી જાય છે, તો પછી જીવનભર બાકી રહે છે. તેને ભૂંસી નાંખવાનું મુશ્કેલ હોય છે. એટલે આ કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી કે હિંદુઓ અને મુસ્લિમો એકબીજાને શંકાની નજરે જોવા માટે ટેવાય ગયા છે. તથા તેમની વચ્ચે પરસ્પર અવિશ્વાસ પેદા થઈ ગયો છે. આ ખોટી માહિતીના કારણે હિંદુઓ એ માનવા માટે મજબૂર થઈ ગયા કે, મુસ્લિમોનું આઠસો વર્ષનું શાસન નિરાશાપ્રેરક હતું. તેઓ મુસ્લિમોના ઈતિહાસ (ભારતના સંદર્ભમાં) પર ગર્વ નથી અનુભવતા. બલકે તેની અવગણના કરી પોતાના પ્રાચીન વારસાથી જ બહું શીખવા ધારે છે. પછી તેને જ સોનેરીકાળ સમજી તેના ગુણગાન ગાયા કરે છે. બીજી બાજુ મુસ્લિમો પોતાના આગમન પૂર્વેના ભારતીય ઈતિહાસને નજર અંદાજ કરી નાંખે છે. જેના આધારે તેઓના સાંસ્કૃતિક કારનામાઓ સર્જી શકાયા. જો કે તેમણે અહીંના પ્રાચીન ઈતિહાસ ઉપર પણ ગર્વ કરવો જોઈએ. હિંદુઓ તથા મુસ્લિમોની આ લાગણીઓ ભડકાવવામાં અંગ્રેજ ઈતિહાસવિદોએ બહુ મોટો ભાગ ભજવ્યો છે.

ડો. બી. એન. પાંડેએ પોતાનું પ્રવચન ચાલુ રાખતાં એમ પણ કહ્યું કે, “શીવાજીના પ્રાઈવેટ સેક્રેટરી શેખ સદર કાઝી હતા. જે તેના બધા દસ્તાવેજો સાચવીને રાખતા હતા. અને તેના વતી પત્રવ્યવહાર કરતા હતા. સીદી હંબલ તથા સીદી બિલાલ તેના બે ફોજી અફસરો મુસલમાન હતા. તેની નૌકા સેનાનો સેનાપતિ પણ એક મુસલમાન હતો. શીવાજી દિલ્હીના કેન્દ્રીય શાસન વિરુદ્ધ ન હતા, આ તે પત્રોથી પ્રગટ થાય છે, જે તેમણે ઔરંગઝેબને લખ્યા હતા. અને જે પારસ નબીસ લાયબ્રેરીમાં આજ સુધી સુરક્ષિત છે. તેઓ કેટલીક છૂટછાટ માંગતા હતા. અને તે એ હતી કે તેમને ચોથ વસૂલ કરવાની તથા પોતાના નામે સિક્કા પાડવાનો અધિકાર આપવામાં આવે. શીવાજીના દાદા એક મુસલમાન બુઝુર્ગ શાહ શરફુદ્દીન પ્રત્યે આસ્થા ધરાવતા હતા. તેમના નામ પર તેમણે પોતાના એક પુત્રનું નામ શાહજી તથા બીજાનું શરફાજી રાખ્યું. ખુદ શીવાજીને કલ્સીના મુસલમાન બુઝુર્ગ (સંત) બાબા યાકૂત પ્રત્યે ઘણી શ્રદ્ધા હતી.

રાણા પ્રતાપ સાથે અકબરે હલ્દીઘાટ પર જે યુદ્ધ કર્યું, તે કોઈપણ અર્થમાં ધર્મપ્રેરિત ન હતું. તેમાં અકબર તરફથી ચાલીસ હજાર રાજપૂતો અને સાઠ હજાર મોઘલ સૈનિકો હતો. રાજા માનસિંઘ અકબરનો તે વખતે સેનાપતિ હતો. બીજું, રાણા પ્રતાપની સેનામાં ઘણા બધા પઠાણો હતા. તેની એક ટુકડીની બાગડોર હકીમ ખાંસુરના હાથમાં હતી. જાલોરનો પઠાણ રાજા તાજખાન એક હજાર સવારો સહિત રાણા પ્રતાપની તરફેણમાં લડી રહ્યો હતો. વળી, રાણા પ્રતાપની ફોજમાં ચાલીસ હજાર રાજપૂતો પણ હતા. ચિત્ર એવું બને છે કે રાજપૂત, રાજપૂત વિરુદ્ધ અને પઠાણ, પઠાણ વિરુદ્ધ લડી રહ્યા છે. પછી આ યુદ્ધને આપણે ઈસ્લામ અને હિંદુમતની લડાઈ કેવી રીતે કહી શકીએ છીએ ? આ તો કેન્દ્રીય તથા પ્રાદેશિક પરિબળોની પરસ્પરની અથડામણ હતી. રાણા પ્રતાપ પ્રસંશાને પાત્ર ખરા, કારણકે તેઓ પોતાની બહાદુરીથી પોતાની સ્વતંત્રતા યથાવત્ રાખવા માંગતા હતા. પરંતુ કોઈપણ સંજોગોમાં આપણે તેમના યુદ્ધને ઈસ્લામ તથા હિંદુ મતનું યુદ્ધ નહીં કહી શકીએ.

બીજી પણ ઘણી વાતોનો ઉલ્લેખ કરી ડો. બી. એન. પાંડેએ કહ્યું કે, આ ઘટનાઓ ઇતિહાસમાં ભણાવવામાં નથી આવતી. જરૂર છે કે ઇતિહાસના પુસ્તકોમાં એવી બિન પાયેદાર ઘટનાઓ લખવામાં ન આવે, જેનાથી બે સમૂહો વચ્ચે વૈમનસ્ય પેદા થાય.

શ્રી એન. સી. સકસેના :

શ્રી એન. સી. સકસેના (આઈ.એ.એસ.) લઘુમતિ કમીશનના જોઈન્ટ સેક્રેટરી હતા. તેમને એવી જીમ્મેદારી સોંપવામાં આવી કે તેઓ ઉત્તરપ્રદેશની સ્કૂલોના અભ્યાસક્રમમાં ચાલતા પુસ્તકોની સમીક્ષા કરે. તેમણે આ સંબંધે જે અહેવાલ રજૂ કર્યો તેનો ટૂંકસાર આ મુજબ છે.

“નવભારત” (બીજો ભાગ) નામી પુસ્તકમાં રાણી દુર્ગાવતી તથા અકબર વચ્ચે યુધ્ધનું વર્ણન એવી રીતે કર્યું છે, જાણે કે રાણી દુર્ગાવતીનું શાસન એટલે સમગ્ર ભારત અને અકબર એટલે એક ગુનેહગાર તથા એક વિદેશી બાદશાહ. જેને નાના વિસ્તારો પર હુમલો કરી તકલીફ પહોંચાડવામાં આનંદ આવતો હતો. જો આવું લખનાર શાંતિ ઈચ્છતો હોય તો તે યુધ્ધને યોગ્ય કેવી રીતે સાબિત કરે છે.

પુસ્તકમાં હર્ષવર્ધન પર જે પ્રકરણ છે તેમાં પ્રાચીન ભારતમાં તેમના વિવિધ યુધ્ધો માટે પ્રસંશા કરવામાં આવી છે. મતલબ એક બાજુ વિસ્તારવાદ, શાસનની મજબૂતી તથા દેશની એકતાના નામે યુધ્ધોને યોગ્ય ઠરાવવામાં આવે છે, પરંતુ આ જ કારણોસર જો મુસ્લિમ શાસકો યુધ્ધ કરે છે, તો તેમની પર ફિટકાર વરસાવવામાં આવે છે.

ઇતિહાસના પાઠ્યપુસ્તક (બીજા ભાગ)માં શીવાજી વિશે લખ્યું છે કે, તેઓ મહારાષ્ટ્રીય વિભૂતિ હતા. તેમણે ઔરંગઝેબની નાકે દમ લાવી દીધો હતો ને પોતાનું સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું.

પ્રશ્ન એ છે કે શું ભારતમાં મોઘલોનું શાસન વિદેશી શાસન હતું ? જો આવું છે તો વર્તમાનકાળના ભારતીય મુસ્લિમો એવું વિચારી શકે છે

કે તેઓ એક વિદેશી શાસનમાં જીવી રહ્યા છે. એટલા માટે કે અહીંનો વડાપ્રધાન તથા રાષ્ટ્રપતિ હિંદુ છે, ક્યાં તો બિનમુસ્લિમ છે. શીવાજી રાષ્ટ્રીય નાયક કેવી રીતે હોય શકે તે એક સંપ્રદાયવાદી મરાઠા હતા. પોતાના સંપ્રદાયમાં બહુ કટ્ટર હતા.

નવભારત નામી પુસ્તકમાં (પહેલા તથા બીજા ભાગમાં) અબ્દુલ હમીદ અને ઈબ્રાહીમ ગાર્દી વિશે એક વાક્ય આમ છે કે, “હમીદે પોતાના બલિદાન દ્વારા એ વાત સિધ્ધ કરી દીધી કે ભારત એક જાતિનું નથી. તેની ધરતી પર પ્રત્યેકને સમાન અધિકાર છે. ઈબ્રાહીમ સાચા અર્થમાં મુસલમાન હતો. અને પોતાની માતૃભૂમિ પ્રત્યે તેમાં શ્રદ્ધા તથા નિષ્ઠા ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલી હતી.”

આ વાંચી એવું લાગે છે કે, ઈબ્રાહીમ અને હમીદ જો કે મુસલમાન હતા, પરંતુ રાષ્ટ્રપ્રેમી રહ્યા. આનો અર્થ એ કે આપણે એ મુસ્લિમોને શંકાની નજરે જોવાનું જેઓને યુધ્ધમાં લડીને મરી જવાનો મોકો નહીં મળ્યો ? શું આપણા દેશની સેક્યુલર ભૂમિકા ત્યારે જ ઉભી થઈ શકી, જ્યારે હમીદે પોતાના પ્રાણની આહૂતિ આપી ? આવા પ્રશ્નના ઉત્તરો આપવાની જરૂર છે.

આપણે માનવું પડશે કે આપણાં ટીચરો—પ્રોફેસરો પણ આવા વિષયુક્ત પુસ્તકો વાંચીને જ શિક્ષણ મેળવે છે. દેખીતી વાત છે કે તેઓ પણ કોમવાદથી મુક્ત રહી શકતા નથી. એટલે સમાન ભાવના જગાડે એવા અભ્યાસક્રમો તૈયાર કરવાની તાતી આવશ્યકતા છે.

[મુસ્લિમ ઈન્ડિયા, ડીસે. ૧૯૮૩]

હમણાં પ્રો. બી. એન. પાંડેના પ્રવચન તથા શ્રી એન. સી. સક્સેનાના લખાણનો જે ટૂંકસાર રજૂ કરવામાં આવ્યો, તેનાથી સહિષ્ણુ હિંદુઓનો દ્રષ્ટિબિંદુ જાણવા મળ્યો. જો ભારતીય ઇતિહાસનો અભ્યાસ તે જ દ્રષ્ટિ-કોણથી કરવામાં આવે, જેની ભલામણ ઉપરોક્ત લીટીઓમાં કરવામાં આવી છે તો ભારતમાં કોમી એકતાની વર્તમાન ઝૂંબેશને જરૂરથી બળ મળશે.

ઔરંગઝેબનો હિંદુઓ તથા મંદિરો સાથેનો વ્યવહાર

શ્રી બી. એન. પાંડે (ભૂતપૂર્વ ગવર્નર ઓરિસ્સા) પોતાના લાંબા સંશોધનપૂર્ણ લેખમાં જણાવે છે કે, ૧૯૪૮-૧૯૫૩ દરમિયાન જ્યારે હું ઈલ્હાબાદ મ્યુનિસિપાલિટીનો ચેરમેન હતો તો મારી પાસે એક જમીન સંપાદન સુધારાનો કેસ આવ્યો. આ વિવાદ એક જમીન માટે હતો. જે સોમેશ્વરનાથ મહાદેવ મંદિર માટે દાન કરવામાં આવી હતી. મંદિરના મહંતના દેહાંત પછી તે જમીનના બે પક્ષો દાવેદાર થયા હતા. દાવેદારો પૈકી એકે કેટલાક એવા દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા જે તેના કુટુંબના કબજામાં હતા. અને તે એ “ફરમાન” સ્વરૂપે હતા, જે ઔરંગઝેબે જારી કર્યા હતા. ઔરંગઝેબે જમીનનો ખાસ્સો મોટો ભાગ અને કેટલાક રોકડા રૂપિયા આ શર્તે મંદિરને દાનમાં આપ્યા હતા કે, તેનાથી મળનારી આવકનો ઉપયોગ દેવતાને ચઢાવવા તથા પૂજા માટે કરવામાં આવશે.

[બી. એન. પાંડે, આગળનો હવાલો, લેક્ચર્સ સીરીઝ, ૫-૧૨/૧૩]

ઔરંગઝેબે જારી કરેલા મંદિરો માટે જમીન વક્ફ કરતાં અનેક ફરમાનો ૧૬૫૯ થી ૧૬૮૫ વચ્ચેના મળી આવ્યા છે. [હાઈકોર્ટ પેરિસ, ૧૯૩૪, ૫-૧૪] ઉત્તર ભારતના કેટલાક ગુરૂદ્વારાઓ પાસેથી પણ જમીનો વક્ફ કરવા સંબંધી ઔરંગઝેબના ફરમાનો મળી આવ્યા છે. [આગળનો હવાલો]

‘બનારસ ફરમાન’ના નામથી ખ્યાત એક ફરમાન વાંચવાથી માલુમ પડે છે કે, બનારસના ગૌરી મહોલ્લાના રહેવાસી એક બ્રાહ્મણ પરિવાર માટે આ ફરમાન બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. જેની સંપૂર્ણ વિગતો પહેલી વખત ૧૯૧૧માં જર્નલ ઓફ ધી રોયલ એશિયાટિક ઓફ બંગાલમાં પ્રગટ થઈ. ૧૦ માર્ચ ૧૬૫૯ ઈ.સ.ના દિવસે અપાયેલ આ ફરમાન મુજબ એક મુસલમાન કોઈ હિંદુ મંદિર તોડી ત્યાં બગીચો (પાર્ક) બનાવવા માંગતો હતો, પરંતુ ઔરંગઝેબે તેને આમ કરતાં અટકાવી દીધો. [આગળનો હવાલો]

કેટલાક બીજા ફરમાનોના અભ્યાસથી જાણવા મળે છે કે ઔરંગઝેબ એ વાત માટે પ્રયત્નશીલ હતા કે બનારસના હિંદુઓ સુખશાંતિથી જીવન

વિતાવે. એક ખાસ મોકા પર જ્યારે મહારાજા ઘીરાજ રાજા રામસિંઘે એક ઠરખાસ્ત ઔરંગઝેબને મોકલાવી કે ગંગા નદીના તટ પર ભગવત ગોસાંઈ નામી ધાર્મિક પુજારી માટે (આપના) પિતાના કાળથી જ એક મકાન બાંધવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ હવે કેટલાક મુસ્લિમો ગોસાંઈને હેરાન કરી રહ્યા છે. તો ઔરંગઝેબે સંબંધિત અધિકારીઓને નોટીસ મોકલાવી કે ગોસાંઈને હેરાન કરશો તો સજાને પાત્ર ઠરશો. તેમણે એવી સલાહ પણ આપી કે હિંદુ ધર્મ અને હિંદુઓ વચ્ચે સુખશાંતિનું વાતાવરણ સર્જવા કે બાકી રાખવામાં બધા મુસ્લિમો સહકાર આપે. [આગળનો હવાલો : પૃ-૧૫/૧૬]

૧૯૩૪ના ઈલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના એક કેસના કાગળો વાંચવાથી જાણવા મળે છે કે ઔરંગઝેબ મુસ્લિમો દ્વારા કરવામાં આવેલ જમીનો પર ગેરકાનૂની કબ્જાના વિરોધી હતા. બનારસના રહેવાસી જગમલ તથા અર્જુનમલે આ બાબતે એક અરજી આપી કે બનારસના એક મુસલમાન નઝીર બેગે તેમના પાંચ મકાનો પર ગેરકાયદેસર કબ્જો કરી લીધો છે. આ સંબંધે ઔરંગઝેબે ૧૬૭૫ ઈ.સ.માં એક ફરમાન પાઠવ્યું કે જો અર્જુનમલ તથા જગમલની વાત સાચી હોય તો નઝીરબેગને કોઈપણ સંજોગોમાં ઘરમાં પ્રવેશવા દેવામાં નહીં આવે. [આગળનો હવાલો]

હું અસમંજસમાં પડી ગયો. અંદાજો એ હતો કે આ ફરમાનો ઉપજાવી કાઢેલા હશે. મને આશ્ચર્ય એ વાતે પણ હતું કે ઔરંગઝેબ, જેને મંદિરોને તોડવા માટે ખ્યાતિ મળી હતી, તે મંદિરોને જાગીર અર્પણ કરવા વિશે કેવી રીતે આદેશ આપી શકતો હશે ?

ફરમાનનું લખાણ આ મુજબ હતું કે, “આ જાગીર, પૂજા અને દેવતાઓના ભોગ માટે અર્પણ કરવામાં આવી રહી છે.” મને એ પ્રશ્ન એ પરેશાન કરી દીધો હતો કે ઔરંગઝેબ પોતાની ઓળખ વિરુદ્ધ જઈ મંદિરોને કેવી રીતે સહાય આપતો હશે ? મને વિશ્વાસ હતો કે આ દસ્તાવેજો અસલી નથી. પરંતુ કોઈ નિર્ણય પર આવતાં પહેલાં મને ઠીક લાગ્યું કે, હું ડો. તેજબહાદુર સપ્ત પાસેથી સલાહ લઈ લઉં, જેઓ ફારસી તથા અરબીના

મોટા વિદ્વાન હતા. મેં કાગળો તેમની સામે મૂકી સલાહ આપવાની વિનંતી કરી. દસ્તાવેજોના નિરીક્ષણ પછી ડો. સમ્રુએ કહ્યું કે, ઔરંગઝેબના આ ફરમાનો બિલ્કુલ અસલી છે. પછી તેમણે પોતાના મુન્શી પાસે વારાણસીના જંગમેરી શીવા મંદિરના કેસની ફાઈલ મંગાવી, જેની અનેક અપીલો ઈલ્હાબાદ હાઈકોર્ટમાં પાછલા પંદર વર્ષથી સુનાવણી હેઠળ છે. જંગમેરી શીવા મંદિરની પાસે મંદિરને જાગીર અર્પણ કરવા સંબંધી ઔરંગઝેબના અન્ય બીજા પણ ફરમાનો હતા.

ઔરંગઝેબનું આ નવું ચિત્ર જ્યારે મારી સમક્ષ આવ્યું તો મને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. ત્યારપછી ડો. સાહબના અંગુલિનિર્દેશ મુજબ મેં અનેક મહત્વપૂર્ણ મંદિરોના મહંતોને પત્રો લખ્યા કે જો તેમની પાસે તેમના મંદિરોને જાગીર આપવા સંબંધી ઔરંગઝેબના કોઈ ફરમાન હોય તો મને તેની ફોટોકોપી મોકલવામાં આવે. મને ઘણો જ અચંબો તથા તાજજુબ જેવું લાગ્યું. અને મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. જ્યારે મને મોટા મોટા મંદિરો દા.ત. મહાકાલેશ્વર મંદિર (ઉજજૈન), બાલાજી મંદિર (ચિત્રકૂટ), ઉમાનંદ મંદિર (ગૌહાટી), જૈન મંદિર (શૈત્રુંજય) અને બીજા અનેક મંદિરો અને ગુરૂદ્વારાઓ (જે ઉત્તર ભારતમાં વિખરાયેલા છે) તરફથી ઔરંગઝેબના ફરમાનોની નકલ મળી. આ ફરમાનો ૧૦૬૫ હિ.સ. થી ૧૦૯૧ અર્થાત્ ૧૬૫૯ થી ૧૬૯૫ ઈ.સ. વચ્ચે આપવામાં આવ્યા હતા.

ઉપરોક્ત દાખલાઓથી હિંદુ મંદિરો પ્રત્યે જ્યાં ઔરંગઝેબની સખાવત પુરવાર થાય છે ત્યાં જ એ પણ સાબિત થાય છે કે ઇતિહાસકારોએ તેના વિશે જે કાંઈ લખ્યું છે તે પૂર્વગ્રહના કારણે લખ્યું છે. તે ચિત્રની માત્ર એક બાજુ હતી. ભારત એક વિશાળ દેશ છે. જ્યાં હજારો મંદિરો ઠેર ઠેર જોવા મળે છે. મને વિશ્વાસ છે કે જો પુરતું સંશોધન કરવામાં આવે તો આવા બીજા પણ ઉદાહરણો મળી આવશે. જે એ વાતની સાબિતી હશે કે બિનમુસ્લિમો પ્રત્યે ઔરંગઝેબ કેટલા ઉદારદિલ હતા.

ઔરંગઝેબના ફરમાનોના સંશોધન દરમિયાન મારી મુલાકાત જનાબ

જાનચંદ્ર અને ડો. પી. એલ. ગુપ્તા સાથે પણ થઈ. જેઓ પટના મ્યુઝિયમના માજી સંચાલક હતા, અને જે ઔરંગઝેબ વિશે ઐતિહાસિક મહત્વ ધરાવતું સંશોધન કરી રહ્યા છે. મને એ જાણીને ખુશી થઈ કે સત્ય શોધક એવા કેટલાક બીજા સંશોધકો પણ છે જે પોતાની રીતે સંપૂર્ણ કોશિશ કરી રહ્યા છે કે ઔરંગઝેબના ચિત્ર પરથી બદનામીના એ ડાઘા દૂર કરી દેવામાં આવે, જે પૂર્વગ્રહથી પીડાતા ઇતિહાસવિદોએ લગાવ્યા હતા, લગાવ્યા છે. જેનો એક શાયરે આ પ્રમાણે વ્યક્ત કર્યો છે :

તુમ્હે લે હે કે સાશી દાસ્તાંમે બસ યાદ હે ઇત્ના કે
આલમગીર હિંદુ કુશ થા, ઝાલિમ થા, સિતમગર થા

ઔરંગઝેબને બદનામ કરવા માટે જે ફરમાનને આધાર બનાવવામાં આવે છે, તે બનારસ ફરમાનની હકીકત એ છે કે જુના મંદિરોના મહંતોની કામગીરીમાં દખલગીરી કરવા કેટલાક અસંતુષ્ટો નવા નવા મંદિરો બંધાવતા હતા. ઔરંગઝેબે આવા નવા મંદિરો બાંધવા પર પાબંદી ચાલુ રાખી હતી. (ચાલુ રાખી હતી નો અર્થ એ છે કે, આ કાનૂન શાહજહાંકાળથી ચાલ્યો આવતો હતો.) તેમજ તેમણે આવા ગેરકાયદેસર નવા બંધાયેલા મંદિરોને તોડી પાડવાના પણ આદેશ આપ્યા હતા.

શાહજહાંના સમયમાં એક બનાવ બન્યો હતો કે, એક જગ્યાએ બે પૂરાણા મંદિરો હતા. અમુક હિંદુઓએ ત્રીજું મંદિર બાંધવાનું શરૂ કર્યું. જેને લઈ ત્યાંના હિંદુઓમાં આપસમાં ઝઘડો થયો. જ્યારે શાહજહાંને ખબર પડી તો તેમણે ઝઘડો દૂર કરવા માટે સરકારની પરવાનગી વગર નવું મંદિર બાંધવા માટે પાબંદી લગાવી દીધી. તે જ હુકમ ઔરંગઝેબના સમયમાં પણ જારી રહ્યો. બનારસ ફરમાનમાં તે જ આગલી હુકમની બહાલી છે, કોઈ નવો હુકમ લગાવ્યો નથી. એક અન્ય ફરમાનથી જાણવા મળે છે કે ઔરંગઝેબ હૃદયપૂર્વક ઈચ્છતા હતા કે હિંદુઓ સુખચેનથી રહે.

આ ફરમાન ઔરંગઝેબે ૧૦ માર્ચ ૧૬૫૮ના બનારસના સ્થાનિક સરકારી હોદ્દદારના નામે જારી કર્યો. જે એક બ્રાહ્મણના કેસ કરવાને લઈ

કર્ચો. આ કેસમાં તે બ્રાહ્મણે જે ત્યાંના સ્થાનિક મંદિરનો વહીવટકર્તા હતો. અને તેને અમુક લોકો સતાવી રહ્યા હતા તેમની શિકાયતો કરી હતી. તે શિકાયતો દૂર કરવા માટે અને ખાસ કરીને બ્રાહ્મણોનો ખ્યાલ રાખવા માટે જે ફરમાન જારી કર્યું હતું.

ગોલકુંડાની જામે મસ્જિદ પણ તેમણે તોડી પાડી. કારણ કે ત્યાંના શાસક તાનાશાહે એ હરકત કરી કે શાહી કર તો ઉઘરાવ્યો, પરંતુ તેને દિલ્હી દરબારમાં જમા ન કરાવ્યો. થોડાક જ વર્ષોમાં આ રકમ કરોડોને આંબી ગઈ. તાનાશાહે આ ખજાનો જમીનમાં દાટી દઈ તેની ઉપર જામે મસ્જિદ બાંધી દીધી. જ્યારે ઔરંગઝેબને આની જાણ થઈ ત્યારે તેમણે તેને તોડી પાડવાનો આદેશ આપ્યો અને દફન કરેલો ખજાનો કબજામાં લઈ લોક કલ્યાણના કામોમાં ખર્ચ કર્યો.

બી. એન. પાંડેના કહ્યાનુસાર તેમની સરકારની નીતિ મુજબ તેમણે હિંદુ મંદિરો તથા મઠો માટે ખર્ચાઓ નક્કી કરી આપ્યા. [બી. એન. પાંડે-ખુદાબખ્શ મેમોરિયલ એન્યુઅલ લેક્ચર્સ / ઈ વેશનવર્ચ ઓફ પંડોરા-ગ્રેવાલ-બી. એન. ગોસ્વામી-સેન્ટ ઓફ એડવાન્સ સ્ટડીઝ, શિમલા] ઈલ્હાબાદ સ્થિત સોમેશ્વરનાથ મહાદેવ મંદિર તથા મહેશ્વરનાથના પૂંજારીઓ માટે બનારસમાં કાશી વિશ્વનાથનું મંદિર, ચિત્રકૂટનું બાલાજી મંદિર, ગૌડાટીનું ઉમાનંદ મંદિર, શૈત્રુંજયમાં જૈન મંદિર, ઉત્તર ભારતમાં આવેલ અનેક મંદિરો તથા ગુરૂદ્વારો માટે ઔરંગઝેબે જાગીરો વક્ફ કરી હતી.

[બી. એન. પાંડે, ખુદાબખ્શ મેમોરિયલ એન્યુઅલ લેક્ચર્સ, પટના, ૧૯૮૬]

બનારસના કાશી વિશ્વનાથ મંદિરને તોડવાનો આક્ષેપ ઔરંગઝેબના માથે થોપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આજ સુધી તેનો કોઈ સમકાલીન પુરાવો સાંપડ્યો નથી, જેનાથી ઔરંગઝેબ દ્વારા ઉક્ત મંદિર તોડવાનું સાબિત કરી શકાય. હિંદુ રાજાઓએ અનેક હિંદુ મંદિરો તોડ્યા છે, પરંતુ તેના પર કોઈ ખાસ ટીકા કરવામાં આવી નથી. પ્રશ્ન એ થાય છે કે આખર બનારસ તથા મથુરાના મંદિરો તોડવાની વાતો જ કેમ કરવામાં આવે છે ? શું ભારતના

અન્ય ભાગોમાં મોટા મોટા મંદિરો ન હતા ? દક્ષિણ ભારત મોટા તથા મહત્વપૂર્ણ મંદિરો માટે આજે પણ વિશ્વભરમાં પ્રખ્યાત છે. (તો ત્યાંના કોઈ મંદિર કેમ ઔરંગઝેબે ન તોડ્યા ?) બીજો પ્રશ્ન એ છે કે ઔરંગઝેબ તો વિરોધીઓના કહ્યા મુજબ એક કટ્ટર મુસલમાન હતો, તો શું મંદિર તોડીને તેની જગ્યાએ મસ્જિદ બાંધવાની શરીઅત પરવાનગી આપે છે ? શરીઅતમાં તો તેની સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે. આ મુદ્દો પણ ધ્યાનપાત્ર છે કે મોઘલ બાદશાહો પાસે શું જગ્યાની ટાંચ (કમી) હતી કે તેમના માટે મંદિર તોડી તોડી મસ્જિદો બાંધવી જરૂરી હતી. વાસ્તવિકતા તો એ છે કે ઔરંગઝેબ નવી નવી મસ્જિદો બાંધવાના શોખીન જ ન હતા. તેમના શાસનકાળમાં તો વધારે પડતું મસ્જિદોની મરામતનું જ કામ થયું છે.

લગભગ સમગ્ર ભારત ઔરંગઝેબના શાસન હેઠળ રહ્યું, તો પણ હિંદુ ધર્મ તેની આગવી ઓળખ સહિત બાકી રહ્યો. ઔરંગઝેબ ચોક્કસ જ આ હકીકત જાણતા હતા કે હિંદુ ધર્મને ઠેસ પહોંચાડી તેના માનનારાઓની બક્ષમરજી વહોરવી મુનાસિબ નથી. માત્ર આ કારણસર જ તેમના સમય-કાળમાં વધુ પ્રમાણમાં મંદિરોનું ધાર્મિક પાવિત્ર્ય બાકી રહ્યું.

ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી ઔરંગઝેબના શાસનકાળ તથા તેના ધાર્મિક દ્રષ્ટિકોણને સમજવો પડશે. બનારસના કાશી વિશ્વનાથ મંદિરને તોડવાના સંબંધે પી. સીતારામ નાથે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પુરાવો રજૂ કર્યો છે. (જુઓ ધી ફીદર્સ એન્ડ ધી સ્ટોન્સ—પી. સીતારામ) જેની નોંધ બી. એન. પાંડેએ પણ પોતાના લેખમાં લીધી છે. [બી. એન. પાંડે ખુદાબખ્શ મેમોરિયલ એન્યુઅલ લેક્ચર્સ, પટના, ૧૯૮૬] તેઓએ લખ્યું છે કે, કચ્છની આઠ મહારાણીઓ કાશી વિશ્વનાથ મંદિરમાં દર્શનાર્થે ગઈ. તેમાંથી એક સુંદર રાણીનું મહંતોએ અપહરણ કરી લીધું. કચ્છના રાજાએ આ ઘટનાની જાણ ઔરંગઝેબને કરી. પહેલાં તો ઔરંગઝેબે એમ કહી વાત ટાળી દીધી કે આ હિંદુઓનો આંતરિક મામલો છે. અને આમાં તે કોઈ પગલાં લે તો એ બરાબર ન કહેવાશે, પરંતુ કચ્છના રાજાએ ઘણા કાલાવાલા કર્યા તો ઔરંગઝેબે કેટલાક હિંદુ સૈનિકોને

ઘટનાની તપાસ અર્થે મોકલ્યા. તે સૈનિકોને મહંતના માણસોએ ઘાકધમકી આપી માર મારી ભગાડી મૂક્યા. ઔરંગઝેબ પોતાના સૈનિકો સાથેના આવતાવધી ગિન્નાયા. તેમણે બીજી વખત કેટલાક ઉચ્ચ હોદ્દદાર સૈનિકોને ઘટના પાછળની હકીકત જાણવા માટે મોકલ્યા, પરંતુ આવખતે પણ મંદિરના પૂજારીઓએ બરાબર સામનો કર્યો. મુઘલ સૈનિકોએ પણ મુકાબલો કર્યો. મંદિરની અંદર સૈનિકો તથા પૂજારીઓ વચ્ચે થયેલી આ અથડામણના કારણે મંદિર ધરાશયી થયું અને અથડામણની સ્થિતિમાં આમ હોવું શક્ય છે. સૈનિકો જ્યારે અંદર પ્રવેશી ગયા તો તેમણે અપહત રાણીની શોધ આદરી. શોધખોળ દરમિયાન વિશેષ દેવતા (મહાદેવ)ની પાછળ એક સુરંગ મળી આવી. જ્યાંથી માથું ફાડી નાખતી દુર્ગધ આવતી હતી. બે દિવસ સુધી દવા છાંટી તે દુર્ગધ દૂર કરવામાં આવી. આ દરમિયાન ત્યાં સતત ચોકી પહેરો રાખવામાં આવ્યો. ત્રીજા દિવસે સૈનિકોએ સુરંગમાંથી કહોવાયેલી અનેક સ્ત્રીઓની લાશો કાઢી. કચ્છની લાપતા રાણીની લાશ પણ મળી આવી જે નગ્નાવસ્થામાં હતી. અને સામુહિક બળાત્કારના કારણે મૃત્યુ પામી હતી. મોટા પૂજારીની ધરપકડ કરવામાં આવી. અને તેને સખત સજા ફટકારવામાં આવી.

હેદરાબાદના સાલારજંગ મ્યુઝિયમમાં રાખેલ એક રેકૉર્ડ (નોંધ)ના અભ્યાસથી જાણવા મળે છે કે દખ્ખણની બગાવતોને કચડવા માટે ઔરંગઝેબ થોડાક દિવસો માટે ત્યાં રોકાયા હતા. તે દરમિયાન નજીકના એક ગામડાના એક બ્રાહ્મણ પરિવારને ત્યાંથી શિવલિંગ ચોરાય ગયું. લોકોને તે બ્રાહ્મણની આજુબાજુમાં રહેતા કેટલાક મુસ્લિમ પરિવારો પર શંકા હતી. શિવલિંગના દર્શન કર્યા વગર તે બ્રાહ્મણ કશું પણ ખાતો-પીતો ન હતો. એ કારણે તેની હાલત મરવા જેવી થઈ ગઈ હતી. આ વાતની જાણ તેની પત્ની દ્વારા જ્યારે ઔરંગઝેબને થઈ તો તેમણે સ્થાનિક અધિકારીઓને આદેશ આપ્યો કે, ચોવીસ કલાકની અંદર અંદર આ બ્રાહ્મણ પરિવારને શિવલિંગ મળી જવું જોઈએ. નહીંતર આખા ગામને સજા ફટકારવામાં આવશે. ઉક્ત રેકૉર્ડના અંતે એ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે તે શિવલિંગ પેલા બ્રાહ્મણને મળી ગયું.

શ્રાવક સંપ્રદાયના સીતાદાસ જૌહરી માટે ઔરંગઝેબે ૧૬૬૦ ઈ.સ.માં નસાર અને આબુજીની પહાડીઓ પણ દાન કરી. તેમણે પોતાના તાબાના અધિકારીઓને ભારપૂર્વક આદેશ આપ્યો કે આ પહાડીઓની આવકમાંથી કોઈ વેરો વસૂલવામાં નહીં આવે અને કોઈ પણ શત્રુ રાજાને તેના પર કબ્જો કરવા દેવામાં નહીં આવે. [શ્રી પંકજ પચુરી, 'મંદિરકા મુઘલિયા રિશ્તા' ઈન્ડિયા ટૂડે (હિન્દી) અંક ૨૧, ૧૫ સપ્ટે. ૧૯૮૭, પૃ-૧/૭]

કર્ણાટક પર વિજય મેળવ્યા બાદ તિરુપતિના વિખ્યાત મંદિર માટે ઔરંગઝેબે વિશેષ દિલચસ્પી દર્શાવી.

[શ્રી રામ શર્મા, 'મુઘલ શાસકોકી ધાર્મિક નીતિ' પૃ. ૧૬૧ / મિરઆતે અહમદી પૃ. ૧૬૨]

પોતાના શાસનકાળના છેલ્લા ૨૭ વર્ષો તેમણે દક્ષિણ ભારતમાં વિતાવ્યા, પરંતુ આ સમયકાળ દરમિયાન ત્યાં કોઈ હિંદુ મંદિર તોડવામાં આવ્યા નથી.

[શ્રી રામ શર્મા, આગળનો હવાલો, પૃ. ૧૬૨]

બંગાળના વિશાલપુર શહેરમાં ઔરંગઝેબના જમાનામાં બે મંદિરો ૧૬૮૧માં બાંધવામાં આવ્યા અને ત્રીજું મંદિર ૧૬૮૦માં બાંધવામાં આવ્યું.

[મનુષી IV, ૧૧૮-૧૨૧ / શ્રી રામશર્મા, આગળનો હવાલો]

ગુજરાતના સહસ્ત્રાંગ સરોવરના ગંદા પાણીને કાઢી લઈ સ્વચ્છ પાણી ભરવા માટેનો પુરો ખર્ચો સરકારી તિજોરીમાંથી અદા કરવાનો ઔરંગઝેબે આદેશ આપ્યો. [ન્યૂઝ લેટર, ૭ જુલાઈ ૧૬૬૪, શ્રી રામશર્મા]

ગયા (બિહાર) ખાતે એક મંદિર માટે તેમણે જમીન દાન કરી.

[આ'ઝમ, તારીખે કશ્મીર, પૃ. ૧૬૫]

ઉપરોક્ત હકીકતોથી જાણવા મળે છે કે, તે જમાનામાં જે મંદિરો તરફથી સરકારને સહકાર મળતો રહ્યો, ઔરંગઝેબે તેમની સાથે સહવર્તાવ કર્યો. પરંતુ તે મંદિરોને ઔરંગઝેબે વિના વિલંબે તત્કાળ કચડી નાંખ્યા, જેના માધ્યમથી હિંદુ રાજાઓ બગાવત કરવા ઈચ્છતા હતા. તેમણે મુસ્લિમો સાથે પણ આ જ નીતિ અપનાવી. ગોલકુંડાની શાહી મસ્જિદ, જે સરકાર વિરોધી તત્વોનો જાણે કે અફો બની ચૂકી હતી, તોડી પાડવામાં

આવી, બલ્કે તેમણે પોતાના બાપ, ભાઈ અને ખતરો લાગતાં બેટા તથા બેટીને પણ બખ્ષી નહીં. જરૂર મુજબ હિંદુ મુસલમાન વચ્ચે ભેદભાવ રાખ્યા વગર તે પોતાના માણસોની પોલીશનને હંમેશા મજબૂત કરવામાં વ્યસ્ત રહ્યા. હિંદુઓ વિશે આપણે કહી શકીએ છીએ કે તેઓ બધા જ ઔરંગઝેબના વિરોધી ન હતા. હિંદુ હોય કે મુસલમાન ઔરંગઝેબ વિરોધીઓ સાથે એકસરખી રીતે સખ્તાઈપૂર્વક વર્તતા હતા. અને મિત્રો સાથે હૃદયપૂર્વક વ્યવહાર કરતા હતા. પછી તે મિત્ર હિંદુ હોય કે મુસલમાન.

બનારસી ફરમાન વિશે એક જરૂરી નોંધ :

ઈંગ્લેન્ડના એક પ્રખર ઓરીયન્ટિયલ લેફ્ટનન્ટ કર્નલ ડી. સી. ફલટને ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ ઈ.ના બનારસ જવાનો મોકો મળ્યો. ત્યાં તેમને ઔરંગઝેબના ફરમાનની ફોટો કોપી મળી આવી. કર્નલ ફલટ ઔરંગઝેબ વિશે પહેલેથી જાણતા હતા કે તેમને હિંદુ મંદિરો બાબતે બદનામ કરવામાં આવ્યા છે. એટલા માટે તેમને આ ફરમાનનું સાચું હોવું શંકાસ્પદ લાગ્યું. એટલા માટે તે બીજા વખતે બનારસ પહોંચ્યા. ત્યાંના કોટવાલ ખાન બહાદુર મુ.તૈયબની મદદથી અસલ ફરમાન જોવાનું મળ્યું. કોટવાલ સાહેબના કહેવા પ્રમાણે બનારસના સંગલાગોરી મહોલ્લામાં ગોપી ઉપાધ્યાય નામી એક બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. જેમના મરવાને પંદર વર્ષ થઈ ગયા હતા. તેમને સગા-સબંધીઓમાં ફક્ત એક નવાસો મંગલ પાંડે નામી હતો. તે પણ આજ મહોલ્લામાં રહેતો હતો. નાનાના મરણ બાદ કુટુંબના બીજા કાગળો સાથે ઔરંગઝેબનું આ ફરમાન પણ તેને વારસામાં મળ્યું. એપ્રિલ ૧૯૦૫ના મંગલ પાંડેએ બનારસની કલેક્ટરની ઓફિસમાં એક અરજી કરી અને હું (કોટવાલ તૈયબ સા.) કલેક્ટરના હુકમથી પ્રાથમિક શોધખોળ માટે નિયુક્ત હતો. મંગલ પાંડે એક ઘાટીયા બ્રાહ્મણ છે. જે નદીની ઘાટ ઉપર બેઠો રહેતો હતો અને પૂંજારીની સેવા બજાવતો હતો. પાછલા દિવસોમાં ગુજરાતથી અમુક સ્ત્રીઓ પોતાની ધાર્મિક વિધિ પ્રમાણે ત્યાં આવીને ઘાટ ઉપર ઘરણા દેવા બેસી ગઈ. અને જોરજોરથી રડવા

માંડી, તથા શોરબકોર કરવા માંડી. જેથી બીજા પૂંજારીઓની ઉપાસનામાં ખલેલ પહોંચવા માંડ્યો. મંગલ પાંડેએ તેમને રડવાથી રોકી અને કહ્યું કે, તમો આવા બુમ-બરાડા પાડશો તો બીજા પૂંજારીઓ આ ઘાટ ઉપર આવતા અટકી જશે. અને મને નુકસાન થશે. મંગલ પાંડે અને આ સ્ત્રી-ઓના ઝઘડાએ ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. અને મંગલ પાંડેએ અદાલતના દ્વાર ખખડાવ્યા. મેં તેને પૂછ્યું કે તમારી પાસે આ ઘાટના પુરોહિત હોવાના કોઈ કાનૂની દસ્તાવેજ હોય તો રજૂ કરો. આના જવાબમાં તેણે અને તેના નોકર બાબુ નંદને અમુક કાગળો રજૂ કર્યા. જેમાં બાદશાહ ઔરંગઝેબનું ફરમાન પણ મૌજુદ હતું. જેમાં બાદશાહના પૂત્ર શાહઝાદા મુહમ્મદ સુલ્તાનનો સિક્કો પણ લાગેલો હતો.

આ સ્પષ્ટીકરણ પછી કર્નલ ફિલ્ટની શંકાઓનું નિરાકરણ થઈ ગયું. તેમણે સમગ્ર બાબત તથા બાદશાહનું ‘બનારસ ફરમાન’ પણ પ્રગટ કર્યું.

આસામના પાટનગર ગૌહાટીમાં આવેલ ઉમાનંદ મંદિરના પુજારી સુદામા બ્રાહ્મણને ઔરંગઝેબે અમુક જમીન તથા જંગલોની આવકનો એક ભાગ દાનમાં આપ્યો. [આસામ રિસર્ચ સોસાયટી, જાન્યુઆરી, એપ્રિલ ૧૯૪૨, પૃ-૧/૧૨] ઉજ્જૈનના મહાકાલેશ્વર નામી વિખ્યાત શિવ મંદિરમાં અખંડ જ્યોત (ચોવીસ કલાક) પ્રગટાવવા માટે ઔરંગઝેબના પહેલાંથી જ એક બહુ મોટી જમીન મંદિર માટે વક્ફ હતી. ઔરંગઝેબના કાળમાં કેટલાક મુસ્લિમ હોદ્દેદારોએ તેના પર પાબંદી લાદી, જેની ફરિયાદ કરતાં ઉક્ત શિવ મંદિરના પુજારીએ એક અરજી ઔરંગઝેબને લખી. ઔરંગઝેબે એક ઉચ્ચ અધિકારી મુહમ્મદ મેહદીને તપાસ સોંપી. ત્યાર પછી ચબૂતરા કોટવાલીના વેરા અધિકારીને ચાર શેર ઘી ઉક્ત મંદિર માટે દિપક પ્રગટાવવા માટે આપવાનો આદેશ આપ્યો.

અનેક ઇતિહાસકારો અમદાવાદ શહેરના રઈસ (સરદાર) દ્વારા બનાવવામાં આવેલ ચિંતામણિ મંદિરને ઔરંગઝેબે તોડી પાડ્યું તેનું વર્ણન તો વધારી ચઢાવીને કરે છે. પરંતુ એ હકીકતને નજરઅંદાજ કરે છે કે તે જ

સરદારે (રઈસે) બંધાવેલ શેત્રુંજય અને આબુ મંદિરને ઔરંગઝેબે જમીનો વક્ફમાં આપી હતી. જેની વિગતો તે કાગળમાં મળી આવે છે જેને જોન્સે ૧૯૨૩ ઈ.સ.માં ચીફ સેક્રેટરીને રજૂ કર્યો હતો.

[જર્નલ ઓફ બોમ્બે યુનિવર્સિટી, I/૫૫]

સાહસભાઈના પુત્ર શાંતિદાસ જોડરી (જેઓ શ્રાવક સંપ્રદાય પાળતા હતા) માટે પાલીતાણાનું એક ગામ ઔરંગઝેબે પોતાના ફરમાન વડે દાન કર્યું હતું. ફરમાનમાં લખે છે કે, જે વ્યક્તિ શેત્રુંજય અને તેના મંદિરની સુરક્ષા કરશે તે પાલીતાણાની આવકનો હકદાર લેખાશે. જેથી ત્યાંની રૈયત હમારા માટે દુઆ કરતી રહે. પાલીતાણાની પહાડીઓ શેત્રુંજયના નામે જગમશહૂર છે. જ્યાં એક મંદિર પણ છે. [બી. એન. પાંડે લેકચર સીરીઝ]

ભારતના પહેલા રાષ્ટ્રપતિ ડૉ. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ પોતાના પુસ્તકમાં લખે છે કે, મુન્શી સુબ્બાન રાય જે ઔરંગઝેબના કાળનો ઇતિહાસ લેખક હતો. પોતાની કિતાબ “ખુલાસતુત્તવારીખ”માં લખે છે કે, “દીપાલીવાલ નામી ગામ જે કાલાનુર પાસે આવેલ છે, ત્યાં શાહ શમ્સુદ્દીન દરિયાઈનું મઝાર છે. હિંદુ તથા મુસ્લિમો બન્ને તેમનાથી અકીદત (અધ્ધા) ધરાવે છે. તેઓ હયાત હતા ત્યારથી જ દીપાલી નામના એક હિંદુને એટલી હદે તેમના ઉપર આસ્થા હતી કે તેઓની વફાત પછી હિંદુ અને મુસલમાન બધાએ મળીને દીપાલીને જ મઝારનો વહીવટકર્તા (ટ્રસ્ટી) બનાવી દીધો. થોડાક વર્ષો પછી કેટલાક મુસ્લિમોએ વાંધો ઉઠાવ્યો અને દીપાલીને વહીવટમાંથી ખસેડવાની માંગ કરી, પરંતુ ઔરંગઝેબે આ હંગામો સફળ થવા ન દીધો. અને આજે જ્યારે આ ગ્રંથ રચાય રહ્યો છે (યાને ખુલાસતુત્તવારીખ) ત્યારે ઔરંગઝેબના કાર્યકાળને ૩ વર્ષ થઈ ગયા છે અને મઝારનો વહીવટ પહેલાંની જેમ હિંદુઓના (દીપાલી) હસ્તે છે.

[રાજેન્દ્ર પ્રસાદ, ઈન્ડિયા ડિવાઈડેડ, દિલ્હી ૧૯૮૬, પૃ. ૩૫-૩૬]

ગાદીએ બેસવાના (રાજ્યાભિષેકના) પાંચમા વર્ષે જ્યારે ભારતમાં શાંતિ સ્થપાઈ ગઈ અને આલમગીર દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કરી ગયા તો

ઈતિહાસના પૃષ્ઠો પર ત્યાર પછી મંદિર તોડવાની એક પણ ઘટના નોંધાયેલી મળતી નથી. દક્ષિણમાં બીજાપુર તથા ગોવલકુંડા જેવી મુસ્લિમ સત્તાઓ સાથે મુકાબલો હતો. જો ધાર્મિક પૂર્વગ્રહ હોતે તો અહીં મંદિરો તોડવાનો સૌથી સારો મોકો હતો.

શહેનશાહ ઔરંગઝેબ પર એક બહુ મોટો આક્ષેપ એ પણ લગાડવામાં આવે છે કે, તેઓ હિંદુ મંદિરોના સૌથી મોટા વિરોધી હતા. પરંતુ આ આક્ષેપ લગાવનારાઓથી પૂછી શકાય એમ છે કે, જો ઔરંગઝેબ આ હિંદુ મંદિરોના સાચે જ વિરોધી હોત તો તેઓ દક્ષિણમાં લાંબી મુદત સુધી અજંટા ઈલોરાના હિંદુ મંદિરોના નજીક જ નહીં તેની છાંયમાં પચ્ચીસ વર્ષ કેમ પડ્યા પાથર્યા રહ્યા ? અને તે મંદિરો તથા મૂર્તિઓને કેવી રીતે તેઓ સાંખતા રહ્યા ?

ઔરંગઝેબ દક્ષિણમાં એક—બે વર્ષ નહીં, બલ્કે તેમના જીવનના અંતિમ ૨૫ વર્ષ દક્ષિણમાં જ વીત્યા છે. આ મુદત દરમિયાન કોણ જાણે તેઓ કેટલી વખત દક્ષિણના પેલા ઐતિહાસિક મંદિરો પાસેથી પસાર થયા હશે, પરંતુ તેમણે અથવા તેમના સૈન્યના કોઈ સૈનિકે આટલી લાંબી મુદતમાં મંદિરની હજારો મૂર્તિઓમાંથી કોઈ એક મૂર્તિને પણ હાથ અડાડ્યો નથી. શું કોઈ મૂર્તિભંજક અને મંદિરશત્રુથી આ આશા રાખી શકાય છે ? દક્ષિણ સિવાય દિલ્હી, મથુરા, આગ્રા, વૃંદાવન, બનારસ અને ભારતના અન્ય વિસ્તારોમાં આજે પણ એક—બે નહીં, ઔરંગઝેબ કાળના હજારો મંદિરો મૌજૂદ છે. તેમને તોડી નાંખવાનું તો દૂર રહ્યું, તેમની મૂર્તિઓને કોઈએ સ્પર્શ સુધ્ધાં કર્યો નથી. તે છતાં ઔરંગઝેબ પર એવો આરોપ મૂકવામાં આવે છે કે, “તેઓ મૂર્તિભંજક હતા અને હિંદુ મંદિરોના દુશ્મન હતા.” જૂઠ્ઠી પણ કોઈ હદ હોય છે !

ચોક્કસ આ પ્રશ્ન થઈ શકે છે કે ઔરંગઝેબ જો મંદિર વિરોધી હતા તો તેઓ મંદિરોને જાગીરો તથા પંડિતોને ભથ્થાંઓ કેમ આપતા હતા ? ભારતના સૌથી મોટા હિંદુ ઇતિહાસકાર જાદવનાથ સરકારે પોતાના પુસ્તક ‘મોગલ ઇતિહાસ’માં એવા અસંખ્ય ફરમાનોની નોંધ લીધી છે, જેના

મુજબ ઔરંગઝેબે મંદિરો માટે જમીનો તથા જાગીરો અર્પણ કરી હતી. આ કેટલી વિચિત્ર વાત છે કે, ઔરંગઝેબ મંદિર વિરોધી પણ હતા. અને તેમને યથાવત્ રાખવા માટે જાગીરો પણ આપતા રહેતા હતા ?

બનારસ સ્થિત, જ્ઞાનવાણી (ગ્યાનવાપી) મસ્જિદ વિશે એમ કહેવામાં આવે છે કે, ઔરંગઝેબે તેને મંદિર તોડીને બનાવી હતી, પરંતુ ઇતિહાસ આપણને એમ દર્શાવે છે કે ત્યાં કોઈપણ કાળે કોઈપણ મંદિર ન હતું. વાસ્તવમાં તો ત્યાં અકબર બાદશાહ પ્રેરિત ‘દીને ઈલાહી’ની એક સંસ્થા હતી. જેને તોડીને શાહજહાંએ ઈ.સ. ૧૬૭૩માં એક મસ્જિદ બનાવી લીધી હતી. અને તેનું તારીખી નામ (એવું નામ જેના શબ્દના અંકોના સરવાળાથી તેની સ્થાપનાની તારીખ નીકળી આવે) “ઈવાને શરીઅત” રાખવામાં આવ્યું હતું. આ હકીકતો જોતાં કયો ન્યાયપ્રિય માણસ ઔરંગઝેબ પર મૂર્તિભંજકનો આક્ષેપ લગાડી શકશે ?

દેશદાઝ અને બિનસાંપ્રદાયિકતાના પ્રખર હિમાયતી ટીપુ સુલ્તાનને બદનામ કરવાની કોશિશ

અમદાવાદ હર્ષલ પબ્લિકેશન તરફથી પ્રગટ થતા મેગેઝિન ‘સફારી’ના ઓગષ્ટ ૨૦૧૪ના અંક નં. ૨૪૩ના પેજ નં. ૨૨ ઉપર ભારતની આઝાદીના મહાન લડવૈયા ટીપુ સુલ્તાન (રહ.) વિશે એક ઐતિહાસિક બનાવનું વર્ણન કરતાં લખ્યું છે કે, ઈ.સ. ૧૭૮૯માં મૈસૂરના ટીપુ સુલ્તાને ઉત્તર મલબાર પર આક્રમણ કરી એ પ્રદેશમાં આતંક ફેલાવ્યો હતો. ટીપુના લશ્કરે અનેક ઘરોને આગ ચાંપી, મંદિરો તોડી પાડ્યા અને ધર્મ પરિવર્તન કરાવવા માટે લોકો પર જુલમો ગુજાર્યા. સફારીના અંકમાં લખાયેલ આ બાબત તરફ જનાબ અઝહરુદ્દીન અજમેરી સાહેબે અમારું ધ્યાન દોરવ્યું અને તકાદો કર્યો કે, ટીપુ સુલ્તાન (રહ.) વિશે ઉપરોક્ત આક્ષેપોનો જવાબ ‘પયગામે રહમત’માં આપવામાં આવે તો લોકોને ઐતિહાસિક જાણકારી સાથે ટીપુ સુલ્તાન જેવા મહાન ક્રાંતિકારી અને સ્વતંત્ર સેનાની વિશે સત્ય હકીકત પ્રકાશમાં આવે.

ભારતિય ઉપખંડમાં બે મુસ્લિમ બાદશાહોએ મંદિરોનો ખ્યાલ રાખી સૌથી વધુ મંદિરો માટે જમીન-જાગીર અને રોકડ રકમો આપી છે. પરંતુ ઈતિહાસનું દુર્ભાગ્ય છે કે, આ બન્નેવ (ઔરંગઝેબ-ટીપુ સુલ્તાન)ને સૌથી વધુ બદનામ કરવામાં આવી રહ્યા છે.

‘સફારી’ અંકમાં પ્રગટ થયેલ લખાણ જેવું જ કલકત્તા યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિભાગના પ્રમુખ ડો. હરીપ્રસાદ શાસ્ત્રીએ લખેલ મેટ્રીકની પરીક્ષા માટેના ઈતિહાસના પાઠ્ય પુસ્તકમાં (TEXT) પણ લખ્યું હતું કે, “ત્રણ હજાર બ્રાહ્મણોએ માત્ર એટલા માટે આત્મહત્યા કરી લીધી કે, ટીપુ સુલ્તાન તેમને બળજબરીપૂર્વક મુસલમાન બનાવવા માંગતા હતા.”

આ પ્રકારના લખાણો અંગ્રેજ ઈતિહાસકારોના “લડાવો અને હુકૂમત કરો” આશય હેઠળ લખાયેલા છે. અને તેનો જવાબ શ્રી બી. એન. પાંડે (ગવર્નર એમ.પી. અને ઓરિસ્સા)એ ૨૯ જુલાઈ ૧૯૭૭ના રાજ્યસભામાં કરેલ પ્રવચનમાં વિગતવાર ચર્ચા કરતાં આપ્યો હતો.

ત્યાર બાદ તેમણે એક પુસ્તક પણ લખ્યું છે, જેનું નામ "Aurangzeb and Tipu Sultan" (Evaluation of their Religious Policies) છે. તેમાં ઔરંગઝેબ બાદશાહ અને ટીપુ સુલ્તાન પર થયેલ આક્ષેપોનું ખંડન કર્યું છે.

શ્રી બી. એન. પાંડે લખે છે કે, જ્યારે એક પ્રસંગે મને જાણ થઈ કે કલકત્તા યુનિવર્સિટીના સંસ્કૃત વિભાગના પ્રમુખ ડો. હરીપ્રસાદ શાસ્ત્રીએ એક ટેક્સ્ટ (TEXT) બુકમાં એમ લખ્યું છે કે “ત્રણ હજાર બ્રાહ્મણોએ માત્ર એટલા માટે આત્મહત્યા કરી લીધી કે ટીપુ સુલ્તાન તેમને બળજબરીપૂર્વક મુસલમાન બનાવવા માંગતા હતા.” તો મેં તરત ડો. શાસ્ત્રીથી તેનો હવાલો માંગ્યો. તેમને કેટલાય પત્રો લખ્યા. તો તેમણે જવાબ આપ્યો કે આ ઘટના “મૈસુર ગેઝેટર”માંથી લીધી છે. તે ગેઝેટરની શોધ મેં ઈલ્હાબાદ તથા કલકત્તાની ઈમ્પીરીયલ લાયબ્રેરીમાં કરી તો મને આ લખાણનું સમર્થન ન મળ્યું. મૈસુર યુનિવર્સિટીના તત્કાલીન વાઈસ

ચાન્સલર સર હરિચંદ્રનાથ સેલ હતા. મેં એક પત્ર વડે આ ઘટના વિશે જાણવાની તેમની સમક્ષ ઈચ્છા દર્શાવી. તેમણે મારો પત્ર શ્રીકાંત્યા પાસે મોકલી દીધો. જેઓ તે વખતે “મૈસુર ગેઝેટર”ની નવી આવૃત્તિ તૈયાર કરી રહ્યા હતા. તેમણે મને લખી મોકલ્યું કે “મૈસુર ગેઝેટરમાં આવી કોઈ ઘટના નોંધવામાં આવી નથી.” તેમણે એમ પણ લખ્યું કે “તેઓ મૈસુરના ઇતિહાસથી સારી પેઠે વાકેફ છે. એટલે તેઓ વિશ્વાસપૂર્વક કહી શકે છે કે મૈસુરમાં આવી કોઈ ઘટના ઘટી નથી.” તેમણે એમ પણ લખ્યું કે “ટીપુ સુલ્તાનના સેનાપતિ કિજારાવ નામી એક બ્રાહ્મણ હતા.” પછી તેમણે મૈસુરના ૧૫૬ મંદિરોની સૂચી પણ મોકલી, જેને ટીપુ સુલ્તાન વાર્ષિક સહાય આપતા હતા. ટીપુ સુલ્તાનના મૈસુરના શ્રીગેરી મઠના જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્ય સાથે ઘણા સૌહાર્દપૂર્ણ સંબંધ હતા. તેમણે ટીપુ સુલ્તાને શંકરાચાર્યને ઉદ્દેશીને લખેલા ત્રીસ પત્રોની ફોટો સ્ટેટ કોપી પણ જવાબ સાથે મોકલાવી હતી. મૈસુરના શાસકોનો નિત્યક્રમ હતો કે તેઓ શ્રી રંગપદ્મની અંદર જે રંગનાથ મંદિર છે ત્યાં જતા હતા. ટીપુ સુલ્તાન પણ સવારે નાસ્તા પહેલાં દરરોજ ત્યાં જતા હતા.

પ્રો. શ્રી કાંત્યાએ એમ પણ લખ્યું કે, “ડો. શાસ્ત્રીએ આ ઘટના કદાચ કર્નલ માઈલ્સની “હિસ્ટ્રી ઓફ મૈસુર”થી લીધી હશે, જેમણે ફારસીનો એક હસ્તપ્રત “તારીખે ટીપુ સુલ્તાન”નું ભાષાંતર કર્યું હતું. આ હસ્તપ્રત રાણી વિક્ટોરીયાની ખાનગી લાયબ્રેરીમાં મોજુદ છે. મેં આગળ તપાસ કરી તો જાણવા મળ્યું કે આવી કોઈ હસ્તપ્રત રાણી વિક્ટોરીયાની લાયબ્રેરીમાં નથી. કર્નલ માઈલ્સના પુસ્તકમાં બધા ક્રિસ્ટિયન મનઘડત તથા જુદા છે. ડો. શાસ્ત્રીનું પુસ્તક બંગાળ, આસામ, બિહાર, ઓરિસ્સા, યુ.પી.; એમ. પી. અને રાજસ્થાનની સ્કૂલોના અભ્યાસક્રમમાં શામેલ હતું. મેં કલકત્તા યુનિવર્સિટીના તત્કાલીન વાઈસ ચાન્સલર સર આશુતોષ મુખરજી સાથે પત્રવ્યવહાર કર્યો. અને બધી ઘટનાઓ લખી મોકલી તો તેમણે પેલું પુસ્તક અભ્યાસક્રમમાંથી કઢાવી નાંખ્યું. પરંતુ મને એ જોઈ આશ્ચર્ય થયું કે યુ.પી.ના જુનિયર સ્કૂલોના

અભ્યાસક્રમના પુસ્તક (૧૯૭૨)માં આ વાત ફરી દોહરાવવામાં આવી.

આ એક મુખ્ય અને વારંવાર બેવડાવાતો આરોપ છે કે, ટીપુ સુલ્તાન ધર્મચુસ્ત હતા, જેમણે બિનમુસ્લિમોનું દમન કર્યું હતું. આપણે એ નોંધવું જોઈએ કે, ભારતમાં મુસ્લિમ શાસકો વિરૂદ્ધ ધર્માધિતાનો આરોપ હિંદુ-મુસ્લિમ વચ્ચે વેરભાવ અને દુશ્મનાવટ વધારવા માટે સદાય દબાણપૂર્વક લેવાયેલ છે. ટીપુ સુલ્તાન એક ધર્મનિષ્ઠ મુસ્લિમ હતા, પરંતુ ધર્માધિતા અને કોઈની શ્રદ્ધાના ભક્તિભાવમાં ભારે તફાવત છે.

આપણે કહી શકીએ કે, મૂળ હકીકતોના તટસ્થ અભ્યાસ એ રહસ્ય છતુ કરે છે કે, ટીપુ સુલ્તાન સંસ્કારી શાસક હતા. પોતે બિનસાંપ્રદાયિક વિચાર ધરાવતા. જો તેમણે કુર્ગના હિંદુઓને, મેંગલોરના ખ્રિસ્તીઓ અને નાયરના મુસ્લિમોને કચડ્યા હતા તે એ કારણે કે તેઓ અંગ્રેજો સાથે જોડાઈને ટીપુ સુલ્તાનની સર્વોપરિતાને હાનિ પહોંચાડવાના ઈચ્છુક હતા. તે મલબારના મોપીલાઓ અને મહેદવી મુસલમાનોને આ જ લોકોના દાયરામાં જોયા, તો તેઓનો વિશ્વાસ કરતા ખચકાયા ન હતા. તેમણે સવાનુર, કુદાયાહુ અને કુર્નુલના નવાબો ઉપર આક્રમણ કર્યું હતું અને મરાઠા કરતાં નિઝામ પ્રત્યે તેમનું વલણ વધુ દુશ્મનાવટભર્યું હતું. તેમની સમ્માઈ તે સમયે રાજકીય કારણે હતી. અહેવાલ જણાવે છે કે, વધુ પડતો આનંદ કે આગસ, ધર્માધિતા યા રૂઢિચુસ્તતા જે એના કારભારમાં અવરોધ પેદા કરે છે એને ટીપુ સુલ્તાન કદાપિ ચલાવતા ન હતા. અંગ્રેજો સાથે એમને મતભેદ હોવા છતાં પશ્ચિમી દેશોનું વિજ્ઞાન અને તેઓના પ્રકારની રાજ્ય વ્યવસ્થાના તેઓ આગ્રહી હતા.

સામાજિક અને ધાર્મિક બાબતે ટીપુ સુલ્તાનની મૂળ સુધી પહોંચવાની લાક્ષણિકતા સમાનહકધર્મી મુલવી શકાય. મૈસુર નજીક કાલી મંદિરમાં તેમણે નરબલીનો રિવાજ બંધ કરાવ્યો હતો. દારૂબંધી તથા ભાંગની ખેતી બંધ કરાવી હતી. સ્થાયી અને મુસાફરી કરતા દારૂડિયા અને કેફી પદાર્થોનો વ્યવહાર કરતા ફકીરોને સજા કરી દેશનિકાલ કર્યા. વેશ્યાગીરી, સ્ત્રી શોષણ

પ્રથા ગેરકાયદેસર જાહેર કરી. નાયર જાતિની બહેનોની માનમર્યાદા તથા વિનમ્રતાની જાળવણી માટે પગલાં ભર્યા અને આદેશ જારી કર્યો કે તેઓ સંપૂર્ણ કપડાં સહિત પોતાના ઘરોમાંથી બહાર નીકળે. અનેકપતિ પ્રથાનો વ્યવહાર બંધ કરાવ્યો.

કે. એમ. પાનીકર સાચે જ કહે છે કે, આ રીતે નાયર જાતિની અશ્લીલ પ્રથા પર મનાઈ હુકમ ફરમાવી ટીપુ સુલ્તાન સમજતા કે પોતે સાંસ્કૃતિક મિશન ચલાવી રહ્યા છે. આ એક સુધારકની બુદ્ધિ છે, જે સૈધ્ધાંતિક તથા ભૌતિક રીતે લોકોના કલ્યાણ માટે કેટલા આતુર છે તેનું દર્શન કરાવે છે.

ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ટીપુ સુલ્તાન સંસ્કારી તથા સમાનહકધર્મી સુલ્તાન હતા, પરંતુ અંગ્રેજ લેબક ચાર્લ્સ સ્ટીવાડે જેવાએ તેઓને ધર્માધ સુલ્તાન તરીકે ચિતર્યા હતા. જેમણે ધાર્મિક રીતે જાતિ ભેદ અને અસહિષ્ણુતા પેદા કરી શક્તિ દ્વારા ધર્મ પરિવર્તન કરાવ્યું. ઉપરાંત ચોક્કસ જાતિનો સફાયો કરી યુદ્ધો લડ્યા હતા, પરંતુ સાચે જ સઘળા પુરાવા આ તમામ આરોપોનું ખંડન કરે છે. બધી જ જાતિના લોકો ઉપર સરખો વેરો, જમીન, વ્યાપાર અને ધંધા સબંધે નાંખ્યો હતો. પ્રત્યેક સુબામાં તેમણે એક કાઝી તથા એક પંડિતને ન્યાય માટે તથા શ્રી રંગપટ્ટમની હાઈકોર્ટમાં અપીલ માટે એક હિંદુ અને એક મુસ્લિમની જજ તરીકે નિમણૂંક કરી હતી. એમણે બનાવેલ કેલેન્ડર હિંદુ-મુસ્લિમ બન્નેવ કૌમોને માન્ય હતું. રાજાશાહીના પ્રતિક સમ હાથીની છાપ તેમના તાંબાના સિક્કા ઉપર જોવા મળતી.

વધુ પ્રમાણમાં રાજકારભારમાં મોટા હોદ્દા ઉપર હિંદુઓની નિમણૂંક જેવા કે પુર્નિઆ, આપાજીરામ, શ્રી નિવાસરાવ, મુલચંદ, સુજાનરાવ અને બીજા કેટલાય હતા. શ્રી રંગપટ્ટમમાં બ્રાહ્મણોના રહેઠાણ માટે કેટલાક મકાનો અનામત રાખ્યા હતા. હિંદુ-મુસ્લિમ, ખ્રિસ્તી લોકો શાંતિથી હળીમળીને રહેતા હતા તે એ દર્શાવે છે કે, એમના રાજ્યમાં સામાજિક સમાનતા સંપૂર્ણપણે જળવાયેલી હતી. આ સઘળી હકીકતો દર્શાવે છે કે, એમણે કદાપિ જાતિભેદ દર્શાવ્યો ન હતો, કે ન તો તેઓ મુસ્લિમોનું

પ્રભુત્વ ચાહતા હતા. ન તો તેઓ મૂર્તિભંજક કે મંદિરભંજક હતા, બલકે હકીકતમાં એ તમામ મંદિરો જે તેમના રાજ્યમાં આબાદ હતા તેને સક્રિય પ્રોત્સાહન પણ આપતા અને નાણાંકીય સહારો પણ પૂરો પાડતા. તેનો ઉદાહરણીય દાખલો શ્રીગેરીના હિંદુ મઠના જગતગુરુ સાથે તેમનું રક્ષણ કરી પૂરો પાડ્યો હતો અને સાથે નાણાં, અનાજ, કાપડ વગેરે ભેટમાં આપ્યા. હિંદુ હુમલાખોરોના આ મંદિર ઉપર લૂંટના પ્રસંગે તેમણે ત્વરીત પગલાં ભર્યા.

મેલૂકોટિના શ્રી નારાયણ સ્વામી મંદિરને તેમણે ૧૨ હાથી, ઘરેણાં, સોના અને ચાંદીના વાસણો ભેટમાં આપ્યા હતા. નનજાગુડના શ્રી કંઠેશ્વરના મંદિરને ચાંદીનો કપ તથા પ્રખ્યાત 'પાદશાહ લિન્ગ' જે એક ખાસ પ્રકારના લીલા મજબૂત સુશોભિત પથ્થરમાંથી બનેલ હતો, ત્યાં લગાવ્યો હતો. સાત ચાંદીના કપ તથા ચાંદીની ધુપદાની દીપક શ્રી રંગપદ્મના શ્રી રંગનાથન મંદિરને ભેટ આપ્યા હતા. શ્રી વેંકટરામન અને તિરૂમાલાનો માન-મર્તબો વધાર્યો હતો. કંજીવરામન મુકામે ભગવાનના રહેઠાણ બનાવવા માટે દાન આપ્યા હતા. રથ ઉત્સવમાં તેઓ ભાગ લેતા અને દારૂખાના, રોશની માટે દાન પણ આપતા. દક્ષિણ મલબાર અને બીજા સ્થળોએ વિના મૂલ્યે મંદિરો માટે જમીનની વ્યવસ્થા કરતા. પુષ્પાગીરી મઠ, ગોંડિકોઠનું અંજયનિયા સ્વામી મંદિર, ગુદુપેટનું નરસિમ્હા સ્વામી મંદિર, મંચુરનું ચિનાકેશવા સ્વામી, માતુરનું પ્રસન્ના વેંકટેશ્વર મંદિર, પ્રિવેલીમાં આવેલ શ્રીરંગા મંદિર આ સર્વનો ખર્ચ ટીપુ સુલ્તાન ઉપાડતા હતા. પુલીવેન્ડામાં અંજાનેશ્વર મંદિરમાં બંધ પડેલ પૂજાવિધિ એમણે ચાલુ કરાવી. મહારાજા હરિપ્પા જેવા બ્રાહ્મણોને તેમણે જમીન ભેટમાં આપી. રાયાકોટ્ટાઈ મંદિરના પૂજારીઓને તેમણે રોકડ રકમની મદદ કરી હતી. મેલૂકોટીમાં શ્રીવિશ્નવ સંપ્રદાયના બે વર્ગો વેડાગલાઈ અને ટીનકલાઈ વચ્ચે મંદિર બાબતમાં તેમનો ન્યાય નિષ્પક્ષપાતી હતો. આ સત્યો, હકીકતો, શાંતિ અને ભારે પુરાવાઓ દર્શાવે છે કે, હિંદુઓને તેમના તરફથી મદદ અને પ્રોત્સાહન સતત મળતા રહેતા અને તેઓ શાંતિથી પોતાના ધર્મનું સંપૂર્ણપણે

સ્વતંત્રતાથી પાલન કરતા હતા. ખ્રિસ્તી ધર્મ સાથે પણ તેમનો વ્યવહાર સમાનહકધર્મી હતો. સિરીયન અને આર્મેનિયન સંપ્રદાયના ખ્રિસ્તીઓના જનકલ્યાણ અર્થે ધ્યાન આપતા અને ગોવાના આર્કબિશપને તેઓના ક્રેથોલિક પાદરીઓને મૈસુરના ખ્રિસ્તીઓની સેવામાં મોકલવા માટે વિનંતી પણ કરી હતી.

ટીપુ સુલ્તાન સુશિક્ષિત બાદશાહ હતા. તેઓ સમજતા હતા કે, પોતે મુસ્લિમ શાસક હોવા છતાં બિનમુસ્લિમ દેશમાં છે. જ્યાં મુસ્લિમ લોકો સમગ્ર વસ્તીના હિસાબે ઘણી ઓછી એવી લઘુમતિમાં છે. તેઓ પોતાની સત્તાની મર્યાદાઓથી વાકેફ હતા. બિનમુસ્લિમોને મંજૂર ન હોય એવો કોઈ પ્રકારનો કારભાર પોતાના રાજ્યમાં ચલાવતા ન હતા. મલબાર અને કુર્ગના સામંતોની અમીરશાહીની પ્રત્યાઘાતી વર્તણૂકનું જે માપ તેમણે કાઢ્યું હતું તે દર્શાવતું જ નથી કે, ટીપુ સુલ્તાન ખાસ ધાર્મિક મિશન ધરાવતા હતા. આ કાર્યો તેમના રાજ્ય સંચાલન અંગેના રાજકીય વિચારને આધિન હુકમો હતા. જે પોતાના રાજ્યના ધર્મોમાં એક ધર્મની સલામતી માટે વ્યૂહરચનાને લગતા હતા. એ જ પ્રમાણે મહેદવી મુસ્લિમોનો દેશનિકાલ ન તો તે માટે હતો કે તેઓ મુસ્લિમની વ્યાખ્યામાં બેસતા ન હતા, બલકે તેમણે જાણકારી મેળવી હતી કે તેઓ તેમના વિરૂદ્ધ ષડયંત્ર ઘડી રહ્યા છે, અને વિદેશી દુશ્મન તાકતોના એજન્ટ તરીકે તેમની સામે પડતા હતા.

ટીપુ સુલ્તાન એક જ્ઞાની વ્યક્તિ હતા. તેઓ હંમેશા જ્ઞાનીઓને પસંદ કરતા. એમનો દરબાર ઘણા જ્ઞાની હિંદુ પંડિતો અને મુસ્લિમ વિદ્વાનોથી હર્યોભર્યો રહેતો. તેમનું વિશાળ પુસ્તકાલય કિંમતી અને અસામાન્ય પુસ્તકોથી ભરપૂર રહેતું. તેઓ સાદુ, સ્વચ્છ અને વિનયશીલ જીવન જીવ્યા. તેમનો ખોરાક દૂધ અને ફળોનો રહેતો. તેમણે કદાપિ દારૂ યા અન્ય માદક પદાર્થોનું સેવન કર્યું ન હતું.

ટીપુ સુલ્તાનમાં કોઈ પણ પ્રકારનું છીછરાપણું ન હતું. જે રાજાના શપથમાં પવિત્ર સ્વીકારેલ છે કે, “જો હું તમારું દમન કરું તો મને સ્વર્ગથી,

જીવનથી, અંનતિથી વંચિત કરવામાં આવે. મારી પ્રજાના સુખમાં જ માફ સુખ રહેલું છે. તેઓના કલ્યાણમાં જ માફ સુખ રહેલું છે. તે કોઈ ખુશીઓ જેનો હું પોતે વિચાર કરું તે કલ્યાણકારી નથી, પરંતુ જે કાંઈ ખુશીઓ મારી પ્રજા વિચારે તે સુખમય છે.” સ્થાનિક વતનના પાયામાંથી ઉદ્ભવેલ નવા વિચારો પેદા કરવામાં આ હકીકતે તેમને મદદ કરી.

‘યંગ ઈન્ડિયા’ તંત્રી, મહાત્મા ગાંધી, ૨૩ જાન્યુઆરી ૧૯૩૦, પેજ-૩૧માં નીચેની હકીકત દર્શાવવામાં આવી છે.

“મૈસુરના ફતેહઅલી ટીપુ સુલ્તાન જેમને વિદેશી ઇતિહાસકારોએ ધર્મઝનૂની તરીકે વર્ણવેલ કે જે પોતાની હિંદુ પ્રજાને દબાવી તેઓને તાકતના જોરે ધર્મ પરિવર્તન કરાવી ઈસ્લામમાં દાખલ કર્યો હોવાનો આરોપ લગાવે છે, પરંતુ સમગ્ર રીતે તે આ પ્રમાણે ન હતા. અન્યથા હિંદુ પ્રજા સાથે તો સંબંધો સંપૂર્ણપણે અત્યંત સ્નેહાળ હતા. મૈસુર રાજ્યના આર્કિઓલોજી વિભાગના કબ્જામાં ૩૦ થી વધુ પત્રો ટીપુ સુલ્તાનના છે. જે તેણે શ્રીંગેરી મઠના શંકરાચાર્ય ઉપર લખ્યા હતા. આ પત્રો કન્નડ ભાષાની લાક્ષણિકતામાં લખેલ છે. ૧૭૯૩માં શંકરાચાર્ય ઉપર લખેલ એક પત્રમાં તેમના તરફથી મળેલ પત્રનો ઉલ્લેખ કરે છે અને તેઓને વિનંતી કરે છે કે, તેઓ તપ કરે અને સમગ્ર જગત માટે તથા પોતાના રાજ્ય માટે કલ્યાણ અને પ્રગતિ માટે પ્રાર્થના કરે. અંતમાં તે શંકરાચાર્યને વિનંતી કરે છે કે, તેઓ મૈસુર રાજ્યમાં પરત ફરે. કારણ પવિત્ર વ્યક્તિઓની હાજરીથી સારા વરસાદ અને સારા પાક અને ભંડારની અનુભૂતિ થાય છે.” આ પત્ર ભારતના ઇતિહાસમાં સોનેરી પત્ર તરીકે છાપકામનો આદર્શ નમૂનો છે.

ટીપુ સુલ્તાન અતિશય પ્રમાણમાં હિંદુ મંદિરોને દાન આપતા તે મંદિરો જેવા કે શ્રી વેંકટરામન, શ્રી નિવાસ અને શ્રી રંગનાથ, જે ટીપુ સુલ્તાનના મહેલોની પડોશમાં આવેલા હતા. આજે પણ તેમના ઉદાર મનની સહિષ્ણુતાનો પુરાવો આપે છે અને દર્શાવે છે કે, તેઓ ઉચ્ચ કક્ષાના શહીદ અને સાચા અર્થમાં સ્વતંત્રતા માટે જ શહીદ હતા. -મહાત્મા ગાંધીજી

ડો. પ્રવિણ તોગડીયાની સેવામાં

વો કેહતે થે ઠિંદુ-મુસ્લિમ, એક માલા કે મનકે હે
આપસ કે થે કીને-ઝઘડે, ઘંઘે પાગલપન કે હે
ઠાઈલ (રૂકાવટ) હો મુઠબતમે નફરત કી જો દીવાળો
એહસાસે મુઝબત (માનવતા) કે ફૂલો સે સજ કાલો

આપ એક ગ્રેજ્યુએટ અને તે પણ ડોક્ટર હોવાને નાતે માનવસેવાના ભેખધારીની છાપ ધરાવો છો. ભારતિય સમાજના વિભિન્ન સંપ્રદાયો-ધર્મો વિશે પૂરતી માહિતી આપની પાસે હશે જ. અને આ જ પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઇસ્લામમાં જ્ઞાનની મહત્વતા, મદ્રસાઓના ઇતિહાસની પૂર્વભૂમિકા, પ્રવૃત્તિઓ, હેતુઓ તથા એક સંસ્કારી અને આદર્શ સમાજની રચનામાં મદ્રસાઓનો મહત્વનો ફાળો વગેરે બાબતોનો આપે તલસ્પર્શી અભ્યાસ કર્યો હશે એવી આશા રાખુ છું.

મદ્રસાઓ વિરૂદ્ધ આજ સુધી સરકારી દફતરે કોઈ ગુનો નોંધાયો નથી, છતાં મીડિયામાં વારંવાર આપનું નિવેદન પ્રગટ થાય છે. જો આપની પાસે મદ્રસાઓની વિરૂદ્ધ કોઈપણ પુરાવો હોય તો તેની સરળ રીત એ છે કે આપ સરકારને તેની જાણ કરો, જેથી તે તપાસ કરે. પરંતુ અમોને ઘણું જ આશ્ચર્ય થાય છે કે સરકારી ઓફિસરો તથા પોલીસ અધિકારીઓ એક વર્ષ દરમિયાન ત્રણ-ચાર વખતે મદ્રસાઓમાં આવીને બધી જ માહિતી લઈ જાય છે (જે બીજી કોઈપણ સરકારી કે બિનસરકારી સ્કૂલ-કોલેજ પાસેથી લેતા નથી). વિદ્યાર્થીઓ તથા પ્રાધ્યાપકો અને કર્મચારીઓની વિગતવાર ફાઈલો જોઈને તેના અભિપ્રાયમાં અમુક ઓફિસરો તો એવું પણ કહે છે કે, આટલો પારદર્શક વહીવટ અને આટલી વ્યવસ્થિત ફાઈલો તો સરકારી ખાતાઓમાં પણ હોતી નથી.

છતાં આપના તરફથી મીડિયામાં મદ્રસાઓ વિશે આક્ષેપો કરવા અને ગુજરાત સરકાર તરફથી ખંડન ન થવું, બલ્કે મુકપ્રેક્ષક બની રહેવું સમજમાં આવતું નથી. આપના આ આક્ષેપો મદ્રસાઓ ઉપર નથી, બલ્કે વહીવટીતંત્ર

ઉપર થઈ રહ્યા છે. પરંતુ સરકારી ઓફિસરો સત્ય બાબતો જાણતા હોવા છતાં પોતાની સફાઈના બે શબ્દો પણ કહી શકતા નથી. એ સરકાર માટે કલંકરૂપ છે. આશા રાખીએ છીએ કે સરકારશ્રી આ બાબતે પોતાનો સ્વતંત્ર રિપોર્ટ રજૂ કરશે, જેથી રાજ્યનું અશાંત વાતાવરણ વધુ કલૂષિત ન થાય. અને ઝખ્મોના ઘા રૂઝાય જાય.

બીજી મહત્વની વાત એ છે કે આપ રાષ્ટ્રવાદી અને રાષ્ટ્રપ્રેમી છો તો પછી ફક્ત મદ્રસાઓની જ તપાસના શા માટે આગ્રહી છો ! જ્યાં પણ આપને દેશદ્રોહ અને સમાજ વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિની બાતમી મળે અથવા તેનો ઉલ્લેખ મીડિયામાં થાય તો આપના રાષ્ટ્રપ્રેમનો તકાઝો છે કે તેની વિરુદ્ધ આપ અવાજ ઉઠાવો. સ્વતંત્ર ભારતના બધા જ ધર્મસ્થાનો તથા વિદ્યાધામો ચાહે મદ્રસા હોય કે ગુરુકુળો હોય, જેન આશ્રમો હોય કે બૌદ્ધ વિહાર હોય, ખ્રિસ્તી મિશનરી હોય કે ગુરુદ્વારા, પ્રાયવેટ સ્કૂલો હોય કે સરકારી કોલેજો, દેશપ્રેમ અને દેશદાઝની બાબતમાં બધા માટે સરખા નિયમો હોવા જોઈએ. કોઈ એક જગ્યાએ થતી અસામાજિક પ્રવૃત્તિનો ઠાંકપિછોડો કરવો અને બીજાઓ ઉપર ખોટા આક્ષેપો કરવા એ દેશપ્રેમ નથી, બલકે પોતાના સમાજ પ્રત્યે પણ બેદરકારી અને અસમાનતા દાખવવા સમાન છે. જેનાથી સમાજના વિભિન્ન વર્ગો વચ્ચે અવિશ્વાસની ભાવના તથા વિખવાદ જન્મે છે.

મદ્રસાઓના બાંધકામ, હિસાબ-કિતાબ :

જ્યાં સુધી મદ્રસાઓના બાંધકામ અને વહીવટનો પ્રશ્ન છે તો આપને ખબર હશે જ કે મદ્રસાઓના બાંધકામના કોન્ટ્રાક્ટરો, એન્જનીયરો, આર્કિટેક્ટ તથા મજૂર વર્ગ વધુ પડતા હિંદુ ભાઈ-બહેનો જ હોય છે. તેમને મદ્રસાઓના બાંધકામના નકશા વગેરેની માહિતી મુસ્લિમો કરતાં વધારે હોય છે. તેમાં ભૌતિકગણિત છે કે નથી તેની તેમને સંપૂર્ણ માહિતી હોય છે. માટે તેમનાથી પણ મદ્રસાઓના પ્લાનિંગ નકશા લઈ જોઈ શકાય છે. એક વાતની સ્પષ્ટતા કરીશ કે ઇસ્લામ એક ખુલ્લો અને સાદો ધર્મ છે. તેની

ધાર્મિક વિધિઓમાં કોઈ બાબત અંગત હોતી જ નથી. બલ્કે વધુ પડતી ઈબાદતો (ઉપાસનાઓ) સામૂહિક બજાવવાની હોય છે. અને વ્યક્તિગત કરતાં સામૂહિક ઈબાદતોનું મહત્વ તથા પૂજ્ય પણ વધુ હોય છે. માટે મુસ્લિમ ધર્મસ્થાનો તથા વિદ્યાધામોમાં ભોંયતળિયાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો જ નથી.

વાર્ષિક હિસાબ-કિતાબ માટે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ પણ હિંદુ ભાઈઓ જ હોય છે. એ જ પ્રમાણે મદ્રસાઓમાં સાફ-સફાઈ અને બાગ બગીચાની દેખરેખ તથા નાના-મોટા બધા જ કામોમાં મુસ્લિમ કર્મચારીઓ સાથે હિંદુ કર્મચારીઓ અને મજૂર વર્ગ પણ શામેલ હોય છે. જે મદ્રસાઓની બધી બિલ્ડિંગો તથા રૂમોમાં થતી રાત-દિવસની બધી ગતિવિધિઓથી સંપૂર્ણ માહિતગાર હોય છે.

દરેક મદ્રસો કાયદેસર મુંબઈ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ એક્ટ અને ત્યારબાદ ૧૯૮૬થી વક્ફ બોર્ડમાં રજીસ્ટર્ડ નંબર સાથે તેને લગતા બધા જ નિતિ-નિયમોને અનુરૂપ પોતાના હેતુઓ, સભ્યો, હોદ્દાઓ વગેરે સાથે નોંધાયેલ છે. અને દર વર્ષે વર્ષ દરમિયાન થતી ગતિવિધિઓ દર્શાવતો અહેવાલ તથા આવક-જાવકનો હિસાબ રિપોર્ટ અને સરવૈયુ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ દ્વારા ઓડિટ થયેલ સહી-સિક્કાઓ સાથે દર્શાવવામાં આવે છે. જેની એક-એક નકલ દર વર્ષે સરકારી અધિકારીઓ અને પોલીસ ખાતુ લઈ જાય છે. તથા દાન ફાળો આપતા મુસ્લિમોને વહેંચવામાં આવે છે. અને મસ્જિદો તથા લાયબ્રેરીઓમાં પણ મૂકવામાં આવે છે.

એ જ પ્રમાણે બિનનિવાસી ભારતીયો પણ ફેરના નિયમ મુજબ વિદેશથી F.C.R. એકાઉન્ટ દ્વારા રકમો મોકલે છે. દરેક મદ્રસા પાસે F.C.R. પંચ પરવાનગીનો રજીસ્ટર્ડ નંબર હોય છે. તેનો પણ અલગથી આવક-જાવકનો હિસાબ મદ્રસાના એકાઉન્ટન્ટ મારફતે ઓડિટરને આપવામાં આવે છે. તે બરાબર તપાસ્યા બાદ જ ઓડિટર સહી-સિક્કા લગાવે છે. આ પ્રમાણેના પારદર્શક વહીવટને લઈ આજ સુધી ગુજરાતના કોઈ પણ મદ્રસામાં નાણાંકીય ઉચાપત કે દુરુપયોગની ફરિયાદ નોંધાયેલ નથી.

અને સૌથી વધુ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે ગુજરાતના ઘણા મદ્રસાઓ નેશનલ હાઈવે, સ્ટેટ હાઈવે અથવા કોઈપણ સડકના કિનારે જાહેર માગો ઉપર ખુલ્લા વાતાવરણમાં જ સ્થાપાયા છે. અને તેમના પ્રવેશદ્વાર દરેક આવનારા મહેમાનો માટે સદાય ખુલ્લા રહે છે. અને જો કોઈ હિંદુ ભાઈ “મદ્રસો જોવા માટે આવ્યો છું” એમ કહે છે તો મદ્રસાના સંચાલકો ખુશ થઈ બધી જ પ્રવૃત્તિઓનું જાતનિરિક્ષણ કરાવે છે. હવે તો વધુ પડતા મદ્રસાઓની વેબસાઈટો તથા ઈ-મેલ સિસ્ટમો છે. માટે ઓનલાઈનથી વિચારોની આપ-લે અને શંકા-કુશંકાઓનું નિરાકરણ થઈ શકે છે. કોઈ પણ જાતના ભેદ કે રહસ્યમય વગર તેની બાહ્ય તથા આંતરિક સ્વચ્છતા, સુંદરતા અને તેના ખુલ્લા શાંત વાતાવરણમાં આવી તન મનને ઠંડક અને શિતળતાનો અનેરો લ્હાવો મળે છે.

મદ્રસાઓના અભ્યાસક્રમ તથા આતંકવાદ સબંધે :

અભ્યાસક્રમ વિશેની આપની ચર્ચાના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે પાકિસ્તાન અને ભારતના મદ્રસાઓનો અભ્યાસક્રમ ચોક્કસ એક છે. અને પાકિસ્તાનના વધુ પડતા મદ્રસાઓ પણ તે જ રીતે વ્યવસ્થિત પોતાના હેતુઓ અને પ્રવૃત્તિઓમાં પરોવાયેલા છે. ત્યાં પણ કોઈ આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓ ચાલતી નથી. હાં, અફઘાનિસ્તાનની સરહદના અમુક મદ્રસાઓમાં જિહાદી પ્રવૃત્તિઓ ચાલતી હતી, અને કદાચ હાલમાં પણ ચાલતી હશે, પરંતુ તેનો ઈતિહાસ અને તેની પૂર્વભૂમિકા જાણવી પડશે. જ્યારે રશિયન સામ્યવાદીઓ (નાસ્તિકો)એ અફઘાનિસ્તાન ઉપર ગેરકાયદેસરનો કબ્જો જમાવ્યો. અને ત્યાંથી હિજરત કરીને લાખોની સંખ્યામાં લોકો પાડોશી દેશો પાકિસ્તાન તથા ઈરાન ચાલ્યા ગયા.

આ અત્યંત નાજુક પરિસ્થિતીનો અમેરીકાએ ખંધા રાજકારણીની જેમ ખૂબ સારી રીતે ફાયદો ઉઠાવ્યો. પાકિસ્તાન-અફઘાનિસ્તાનના મુસ્લિમો અને ધર્મગુરુઓને એમ સમજાવવામાં અમેરીકા સફળ થઈ ગયું કે જો અફઘાનિસ્તાનમાં સોવિયેત રશિયાનો મુકાબલો કરવામાં નહિં આવશે, તો

રશિયન લાલ અજગર પાકિસ્તાનને પણ કોળિયો બનાવી દેશે. અને તેનું સમજમાં આવે તેવું બાહ્ય કારણ પણ હતું. કારણકે રશિયન સામ્યવાદીઓએ ઉઝબેકિસ્તાન, કઝાકિસ્તાન, તુર્કમાનિસ્તાન, તાજિકિસ્તાન, આઝરબાઈજાન અને આર્મેનિયા જેવા સંખ્યાબંધ મુસ્લિમ દેશો ઉપર જબરદસ્તી કબ્જો કરી ત્યાંના મુસ્લિમોની સામુહિક કત્લેઆમ કરી હતી. સૌથી મહત્વની દુઃખદાયક બાબત ઈસ્લામ ધર્મથી તેમને વિમૂખ કરવાની હતી. આ ઐતિહાસિક સત્ય તથ્યોનો અમેરિકાએ ખૂબ ખૂબ લાભ ઉઠાવી પાકિસ્તાનમાં એક ઈન્ટરનેશનલ લશ્કરી છાવણી ઉભી કરી દીધી. અને પાકિસ્તાનના અમુક સરહદી મદ્રસાઓ પણ તેનો ભોગ બન્યા. આ એક અત્યંત કડ્ડણ ઇતિહાસ છે. જેમાં અમેરિકાએ એક કાંકરે ઘણા શિકાર કર્યા. તેમાં સોવિયેત યુનિયનના સામ્યવાદનો મહેલ તોડવાની સાથે પાકિસ્તાની મુસ્લિમોમાં ગન કલ્ચર ફેલાવવાનો પણ હતો. કારણકે માનવજગતનો ઇતિહાસ તથા મનોવિજ્ઞાન બતાવે છે કે કોઈ પણ કૌમ કાયદા કાનૂનને જ્યારે માન આપતી નથી, તો પછી ત્યાં જંગલરાજ સ્થપાય જાય છે. ત્યાં “અંધેરી નગરી ને ગંદુ રાજા” જેવી પરિસ્થિતી જન્મ લે છે. જે હાલના સંજોગોમાં આપણે પાકિસ્તાન-અફઘાનિસ્તાનમાં જોઈ રહ્યા છે.

પરંતુ આ બધું મદ્રસાઓના અભ્યાસક્રમને લઈને નહીં, બલ્કે સંજોગો અને રાજકીય ઘટનાચક્રથી લાભ ઉઠાવનારા પરિબળોને લઈને થયું. એટલા જ માટે પાકિસ્તાન તથા ભારતના હજારો મદ્રસાઓ બલ્કે યુરોપ અને આફ્રિકાના મદ્રસાઓ પણ આ જ અભ્યાસક્રમથી પોતાના મૂળભૂત હેતુઓ ઘણી જ શાંતિ, નમ્રતા, સદાચાર, શિષ્ટાચાર અને ધીરજ સાથે સિધ્ધ કરી રહ્યા છે. આ જ અભ્યાસક્રમ અફઘાનિસ્તાન ઉપર સોવિયેત રશિયાના આક્રમણ પહેલા પણ પાકિસ્તાન અને અફઘાનિસ્તાનમાં ચાલતો હતો, ત્યારે કેમ આતંકવાદ પેદા ન થયો. માલૂમ પડ્યું કે અભ્યાસક્રમને આનાથી કોઈ લેવા નથી. નહીં તો આપણે એમ પણ કહી શકીએ છીએ કે મોર્ડન કોલેજો, યુનિવર્સિટીઓના અભ્યાસક્રમે પ્રથમ અને બીજા વિશ્વયુદ્ધને જન્મ આપ્યો.

અને હાલના જગતભરના બધા જ ધર્મોના આતંકવાદીઓ પણ કેમીકલ એન્જીનિયરીંગ, સાઈબર ક્રાફ્ટ અને મનોવિજ્ઞાનની ભેટ છે. કારણ કે મોડર્ન અભ્યાસક્રમના વિષયોમાં નિપૂણતા વગર કોઈપણ પાકો આતંકવાદી બની શકતો નથી.

મદ્રસાના અભ્યાસક્રમનું સૌથી મહત્વનું કામ સમાજ સુધારણા, ઉચ્ચ સંસ્કારો અને નૈતિક મૂલ્યોનું જતન કરવાનું છે. તથા ભલાઈ, માણસાઈ અને નેકીના કામમાં લોકોને આગળ ધપાવી અન્યોના દુઃખ દર્દમાં સહભાગી બનાવવાનું છે. એટલા જ માટે મુસ્લિમ સમાજમાં થતી રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ અને કોઈપણ નાતજાતના ભેદભાવ વગર સમાજ સેવાના કામોમાં આલિમો તરફથી સૌથી વધુ સહકાર પ્રાપ્ત થાય છે. ઘણી સાર્વજનિક સંસ્થાઓ, અંજુમનો, રિલીફ ટ્રસ્ટો તથા માનવસર્જિત કે કુદરતી આફતો સમયે બિમારો, અનાથો, બેવાઓ માટે દવાદારૂ, અનાજ, પાણી વગેરેની વ્યવસ્થા વધુ પડતી મદ્રસાના આલિમોના સાથ-સહકારથી જ પાર પડે છે. આ સાથે સમાજમાંથી અભણતા, બેકારી, દારૂ, જુગાર, જડતા, રૂઢિવાદ, ગુંડાગીરી, ખોટા ભપકાઓ, ખોટા રિવાજો તથા અંધ-શ્રદ્ધાઓ દૂર કરવામાં મદ્રસાઓનો મહત્વનો ફાળો છે. મદ્રસાઓને જેટલી સ્વતંત્રતાથી સમાજમાં કામ કરવાનો મોકો મળશે તેટલી જ મુસ્લિમ સમાજ (અને ભારતિય સમાજ)માંથી અભણતા, ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ અને અંધશ્રદ્ધાઓ દૂર થશે. જે વિસ્તારમાં મદ્રસાઓ છે અથવા મદ્રસાઓથી જે લોકો લાભ ઉઠાવી રહ્યા છે, તે વિસ્તારોમાં ગુનાહોનું પ્રમાણ ચોક્કસ ઓછું જોવા મળશે. આપને પણ નમ્ર વિનંતી કરીશ કે આપ પણ જો હિંદુઓના હિતેચ્છુ અને રક્ષક છો તો પોતાનું ધ્યાન હિંદુઓના આંતરિક પ્રશ્નો અને સમાજ સુધારણામાં ખાસ લગાડો. હિંદુ સમાજમાં જે ક્ષેત્રે પણ બગાડ આવ્યો હોય અને લોકોને હાલાકી વેઠવી પડતી હોય તો સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી, સ્વામી વિવેકાનંદ, રાજા રામમોહનરાય અને ગાંધીજીની જેમ ખુલ્લા મનની વિચારશિલતા દાખવી આ બગાડને દૂર કરવાના પ્રયત્નો કરશો તો હિંદુ સમાજનું ઘણું ભલું થશે.

સાથે મહાન વિચારક અભ્યાસી અને હિંદુ ધર્મના સાચા લાગણીશીલ હિતેચ્છુ શ્રી ગુણવંત શાહ સાહેબના એક ચિંતનજનક લેખનો છેલ્લો ફકરો લખવાનું મન થાય છે.

“જેમ પ્રદૂષિત સેક્યુલરિઝમ દેશના હિતમાં નથી, એ જ પ્રમાણે પ્રદૂષિત હિંદુત્વ પણ દેશના હિતમાં નથી. આસારામ સામે જે સ્વયંભૂ બળવો ગુજરાતમાં થયો તેની આગેવાની જો આર.એસ.એસ; વિશ્વ હિંદુ પરિષદ અને બજરંગદળે લીધી હોત, તો હિંદુત્વની શોભા વધી હોત. આ ત્રણે સંગઠનો પરિશુદ્ધ હિંદુત્વમાં માને છે કે ગંદાગોબરા હિંદુત્વમાં ? શું આ સંગઠનોને હિંદુત્વને લાગેલાં કલંકો પ્રત્યે પણ પ્રેમ છે ? જે ધર્મ સ્વસુધારણાની ક્ષમતા ગુમાવી બેસે છે તેનું કોઈ ભવિષ્ય નથી હોતું. સદ્ભાગ્યે હજી પણ હિંદુત્વમાં પોતાની મર્યાદાઓ ખોળીને તેની સામે લડવાની તાકાત બચી છે. પોતાને ‘સનાતન હિંદુ’ ગણાવનારા મહાત્મા ગાંધીએ આવી પ્રયંસ તાકાત બતાવી હતી. એમનું હિંદુત્વ તો મનુષ્યત્વનું જ બીજું નામ હતું. હિંદુઓ આજે એક વિચારકાંતિના ઓવારે બેઠા છે. તેઓ ક્યારે જાગશે ? [વિચારોના વૃંદાવનમાં, દિવ્ય ભાસ્કર : ૧૦/૦૮/૦૮]

આ જ અભ્યાસક્રમ અખંડ ભારતના પ્રખર હિમાયતી મૌલાના અબૂલ કલામ આઝાદ અને લંડનની કોન્ફરન્સમાં ભારતની સ્વતંત્રતાની ઘોષણા કરનાર મૌલાના મુહમ્મદઅલી જૌહર તથા અંગ્રેજો વિરૂધ્ધ ભારતના હિંદુ મુસ્લિમોની સંયુક્ત આરજી સરકાર કાયમ કરનાર શૈખુલ હિંદ હઝરત મૌલાના મહમુદુલ્લસન દેવબંદી તથા કરાંચીમાં અંગ્રેજ ન્યાયાધીશો સમક્ષ ખુલ્લી છાતીએ ગરજદાર અવાજ સાથે અંગ્રેજો વિરૂધ્ધ ફત્વો આપનાર અને સ્વતંત્રતા માટે વર્ષો સુધી અંગ્રેજોની જેલમાં રહેનાર મૌલાના હુસૈન અહમદ મદની પણ આ જ અભ્યાસક્રમ ફક્ત ભણ્યા જ નથી, બલ્કે વર્ષો સુધી દેવબંદમાં ભણાવ્યા પણ છે. અને તેની સાથે દેશ માટે મહાન બલીદાનો આપતા રહ્યા છે. જે આ અભ્યાસક્રમની દેશ માટેની બલીદાન આપવાની પ્રેરણા તથા વફાદારીની ભાવના છે, ન કે આતંકવાદી બનવા માટેની.

મદ્રસાઓના અભ્યાસક્રમની વિગતવાર માહિતી દર્શાવતું એક પુસ્તક મેં (તંત્રી) પણ (ગુજરાતી નાઈગલીશ)માં લખ્યું છે. જેનું નામ “મદ્રસાઓની પ્રવૃત્તિઓ-હેતુઓ-અભ્યાસક્રમો” છે. જેમાં અભ્યાસક્રમની સંપૂર્ણ માહિતી પારિભાષિક શબ્દોમાં રૂપાંતર કરી સમજાવવાની કોશીશ કરી છે. કેટલાક મહાનુભાવોના મંતવ્યો :

મદ્રસાઓના અભ્યાસક્રમ તથા આતંકવાદ સંબંધે અમુક મહાનુભાવો તથા મદ્રસાઓના વિષયે પી.એચ.ડી. થયેલા સ્કોલરો, પ્રખર લેખકો અને અનુભવીઓના મંતવ્યો રજૂ કરૂં છું, જેમણે મદ્રસાઓ વિશેની રજે રજ માહિતી એકત્ર કરી મદ્રસાઓ વિશે દળદાર પુસ્તકો લખ્યા છે.

જેમ કે ભારતના પ્રથમ રાષ્ટ્રપ્રમુખ શ્રી રાજેન્દ્ર પ્રસાદ ૧૯૫૭ની સ્વતંત્રતા ચળવળની સો વર્ષિય ઉજવણી પ્રસંગે દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદના આલિમોએ દેશની આઝાદી માટે જે લાંબી કુર્બાની અને યોગદાન આપ્યું તેનો આભાર વ્યક્ત કરવા ૧૩ જુલાઈ ૧૯૫૭ના દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ ગયા. અને પોતાની મુલાકાત સમયે ત્યાંના શાંતિ અને સૌહાર્દભર્યા વાતાવરણનો સ્વાદ માણ્યા બાદ અંતરની અવાજે જણાવ્યું હતું કે આપણા દેશમાં દેવબંદ જેવા મદ્રસાઓની તાતી જરૂર છે. આ ફક્ત મુસ્લિમોની સેવા નથી, બલ્કે આખા દેશ અને જગતની સેવા છે. આજે દુનિયામાં ભૌતિક-તાના વિકાસથી અશાંતિ ફેલાયેલી છે. દિલોમાં સુખ શાંતિનો અભાવ છે. જેનો ખરો ઉપચાર આત્મિયતા જ છે. હું જોઈ રહ્યો છું કે સુખ શાંતિની આ સાધન સામગ્રી દારૂલ ઉલૂમના વડીલો જગતને અર્પણ કરી રહ્યા છે. હું દારૂલ ઉલૂમમાં આવી ઘણો આનંદિત થયો અને અહિંથી કાંઈક લઈ જઈ રહ્યો છું. [ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ, પ્રથમ રાષ્ટ્રપ્રમુખ ૧૩, જુલાઈ ૧૯૫૭]

મને આશા છે કે આપ સાહેબ પણ જો કોઈપણ એક દારૂલ ઉલૂમ અને મદ્રસામાં જશો, તો આપના અંતરને પણ એવો જ એહસાસ થશે, જેવો શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદ સાહેબને થયો હતો.

આ ગયરીયતકે પરદે એક બાર ફિર ઉઠા લે
બિછરોં કો ફિર મિલા હૈં નકશે દુઈ મિટા હૈં

આ જ પ્રમાણેનો અભિપ્રાય પ્રખર લેખક અને ઈન્ટરનેશનલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ફોર ધ સ્ટડી ઓફ ઈસ્લામ ઈન મોડર્ન વર્લ્ડ (હોલેન્ડ)માં પોસ્ટ ડોક્ટરીયેટ પ્રાપ્ત કરનાર શ્રી યોગેન્દ્ર સ્કંદ સાહેબે પોતાના મદ્રસાઓ વિશેના વિગતવાર પુસ્તકમાં રજૂ કર્યા છે. તેમના દળદાર પુસ્તકનું નામ Bastions of Believers (Madrasa & Islamic Education in India) છે. અને ઉપટમા પેજમાં મદ્રસાઓને લગતી બધી જ બાબતોની ચર્ચા (ખાસ કરીને આતંકવાદ) સ્વજાતે મદ્રસાઓની મુલાકાત લઈ સવિસ્તર કરી છે. તેમાં એક બાબત આ પણ લખી છે કે ભૂતકાળમાં હિંદુઓ પણ આ મદ્રસાઓમાં શિક્ષણ લેતા હતા. દાખલારૂપે તેમણે લખ્યું છે કે ભારતિય નવઉત્થાનના સંસ્થાપક શ્રી રાજારામ મોહનરાયે એક મદ્રસામાં શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

આગળ લખે છે કે, પત્રકારોએ દીની મદ્રસાઓમાં આતંકવાદી ગતિવિધિઓ ચલાવવાના જે આક્ષેપો કર્યા છે, તે સદંતર જુઠાણું છે. દક્ષિણ એશિયામાં સૈકાઓથી મદ્રસાઓનું અસ્તિત્વ છે. અને લગભગ બે સૈકાઓથી સામાન્ય રીતે તેના કોર્સમાં બુન્યાદી ફેરફાર થયો નથી. તેઓ એ બાબત ભૂલી જાય છે કે, મદ્રસાઓનો કોર્સ પોતાના સામાન્ય સ્વભાવ પ્રમાણે લડાઈ ઝઘડાઓથી દૂર રહેવા પર આધારિત છે. એ જ પ્રમાણે તેમને રાજકારણ સાથે પણ કોઈ લેવા દેવા હોતી નથી. આ કોર્સ જુનવાણી જરૂર છે, પણ રાજકીય રીતે આતંકવાદ પર આધારિત તો નથી જ. એટલા જ માટે રાજકીય બાબતોને મદ્રસાઓમાં ભાગ્યેજ જગ્યા મળે છે. તેના બદલે આવી વિચારસરણી અને ચળવળોને કોલેજ અને યુનિવર્સિટીઓ, વિશેષ રીતે તેમના હૃદયસમા વિષયો સાયન્સ, એન્જીન્યરીંગ, મેડીસીન, વિગેરેમાં જગ્યા મળે છે.

દીની મદ્રસાઓ રાજ્યોના ઈસ્લામીકરણ અથવા સત્તા પ્રાપ્ત કરવાના

પ્રયત્નો કરવાને બદલે ભારતમાં મુસ્લિમ ધાર્મિક ઓળખને બાકી રાખવા અને તેની સુરક્ષા માટે પ્રયત્નશીલ છે. ૧૯૪૭ પછી ભારતના જુદા જુદા ભાગોમાં મોટી સંખ્યામાં મદ્રસાઓની સ્થાપનાનું કારણ પણ આ જ છે. આ બધા જ મદ્રસાઓ છેવટ સુધી રાજકારણથી દૂર રહી ઈસ્લામનું શિક્ષણ આપે છે. તેમની સમગ્ર શક્તિ મુસ્લિમ બાળકોને અકાઈદ (માન્યતાઓ) અને ધાર્મિક રિવાજોની તાલીમ આપવા પર હોય છે. ભારતના બધા જ મદ્રસાઓ આ જ માર્ગ ચાલી રહ્યા છે. તેમના કોર્ષમાં કોઈ તફાવત નથી. એટલા માટે એમ કેહવું કે આ આતંકવાદના અડ્ડાઓ બની ગયા છે, એક બુન્યાદ વિહોણો અને જુદો આક્ષેપ છે.

[હવાલો અલ્ફુરકાન, એપ્રિલ-૦૪ તથા એપ્રિલ-૦૮]

મદ્રસાઓ વિરુદ્ધ અમેરિકા તથા યુરોપિય મીડિયા અને ત્યાંની ગર્વમેન્ટો તરફથી રોજ રોજ લખવાને કારણે યુરોપ, અમેરિકામાં સ્કોલરો અને લેખકોની એક એવી ટીમ ઉભી થઈ જેમણે મદ્રસાઓ વિશે સાચી માહિતી મેળવવાનો સાચો અને યોગ્ય પ્રયાસ કર્યો. જેને લઈ તેમણે મદ્રસાઓની રજે રજ માહિતી મેળવી મદ્રસાઓ વિશે દળદાર પુસ્તકો લખ્યા અને તેમાં દલીલો તથા જોરદાર પુરાવાઓથી સાબિત કર્યું કે આતંકવાદ સાથે મદ્રસાઓને કોઈ જ લેવાદેવા નથી. બલ્કે મદ્રસાઓ માનવતા, સદાચાર અને પ્રેમની ભાવના પેદા કરે છે.

હાલમાં મીસ્ટર પેટરબર્ગન અને શ્રી પાંડે બન્નેવ લેખકોએ મળીને એક સવિસ્તર નિબંધ લખ્યો છે જેનો શિર્ષક “મદ્રસાઓ વિશે ભ્રમ” છે.

અમેરીકી સરંક્ષણ મંત્રી મી. રોનાલ્ડ રમ્સફિલ્ડના મદ્રસાઓ વિરુદ્ધ આપેલ પ્રવચનના જવાબમાં મીસ્ટર બર્ગન લખે છે કે આ ધાર્મિક સ્કૂલો (મદ્રસા)માં ન તો ટેકનીકલ શિક્ષણ અપાય છે અને ન તો Linguistic Skills ઉપર વધુ ધ્યાન આપવામાં આવે છે. જ્યારે કે એક નિષ્ણાંત આતંકવાદી બનવા માટે આ બન્નેવ વસ્તુઓની જરૂરત હોય છે. આજ સુધી મદ્રસાઓ વિશે એક પણ એવી સાબિતી નથી મળતી, જેનાથી સ્પષ્ટ

થતું હોય કે તે એવા આતંકવાદીઓને શિક્ષણ આપે છે જે યુરોપ વિરુદ્ધ હુમલા કરવાની શક્તિ ધરાવતી હોય.

મીસ્ટર પેટરબર્ગન પોતાના દાવાને વધુ સ્પષ્ટ કરતાં દલીલરૂપે જણાવે છે કે હાલમાં યુરોપ-અમેરિકા વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ ભયાનક આતંકવાદી હુમલાઓમાં લગભગ ૭૫ શંકાસ્પદ આતંકવાદીઓની શૈક્ષણિક કારકીર્દી અને પૂર્વ ભૂમિકાનું ઘણું બારીકાઈથી મેં અવલોકન કર્યું તો માલુમ પડ્યું કે તેમાંથી વધુ પ્રમાણમાં યુનિવર્સિટીઓમાં ભણેલા લોકો છે. ખાસ કરીને ટેકનીકલ એન્જીન્યરીંગ વિગેરે વિષયોમાં તેમનું પ્રમાણ વધુ છે.

છેલ્લે લખે છે કે મુસ્લિમોમાં શિક્ષણને આગળ ધપાવવામાં અને મુસ્લિમોની શૈક્ષણિક પ્રગતિમાં મદ્રસાઓનો ઘણો મોટો ફાળો છે. અને સૌથી મહત્વની વાત એ છે કે આ મદ્રસાઓ અમેરિકા માટે કોઈ જ ખતરારૂપ નથી.

ઉપરોક્ત હવાલાઓ લખવાનો હેતુ એ જ છે કે, આપ જેવા જે લોકોએ મદ્રસાઓની મુલાકાત નથી લીધી. અને ત્યાંના વાતાવરણને કદી નજીકથી નિહાળ્યું નથી, છતાં મદ્રસાઓ વિશે બ્રામક પ્રચાર કરી રહ્યા છે, તેમને નમ્ર વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ મદ્રસાઓના શાંત વાતાવરણમાં મહેમાન બનીને આવે, જેથી તેમને જે કાંઈ શંકા-કુશંકાઓ છે, તેનું સાથે બેસી નિરાકરણ સાથે વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવે. અને એકબીજાને સમજવાની કોશિષ કરીએ....

અપની મુહબ્બત અપની વફા કા
યું ભી સિલા (બદલા) હમ પાતે હૈ
કત્લ યહાં હો જાએ કિસીકા,
હમ કાતિલ કેહલાતે હૈ.....!!!

શૈક્ષણિક નિષ્ણાંતોના તુલનાત્મક અભ્યાસના આધારે

મદ્રસાઓની વિવિધ વિશેષતાઓ

ઈસ્લામી સ્કોલર મવલાના વહીદુદ્દીન ખાન સાહબ જે પોતે પણ મદ્રસાઓની જ ઉપજ છે, તે પોતાના મદ્રસાના અનુભવ વિશે દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદના સ્થાપક હજી. મૌલાના નાનોત્વી (રહ.) વિશે યોજાયેલ સેમિનાર માટે તૈયાર કરેલ મહાનિબંધમાં લખે છે કે, મદ્રસાઓની વ્યવસ્થામાં ડીસીપ્લીન-સભ્યતા, મર્યાદા વગેરે બાબતો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે. મારા વિશે જાણકાર માણસો જાણે છે કે, મારા સ્વભાવમાં જે ડીસીપ્લીન છે, તે મારી પ્રકૃતિ (Second Nature) બની ગઈ છે. મદ્રસાના જીવન દરમ્યાન મારી જે સારસંભાળ રાખવામાં આવી. અને મને જે નિતિ-નિયમોનો પાબંદ બનાવવામાં આવ્યો, તેણે જ મારા સ્વભાવને ડીસીપ્લીન-વાળો બનાવી દીધો. આ અનુભવને આધારે એમ કહેવું યોગ્ય લેખાશે કે, દરેક મદ્રસો નિતિ-નિયમો અને ડીસીપ્લીનનું એક ટ્રેનિંગ સેન્ટર અને (Disciplined Way) છે. પ્રેસ કોન્ફરન્સ, રેડીયો, ટી.વી. ઈન્ટરનેટ વગેરે બધા જ પ્રોગ્રામોમાં હું પોતાને સંપૂર્ણ રીતે મદ્રસાની ઉપજ (Product) સમજું છું. મારી આ બધી રચનાત્મક કાર્યવાહીઓની કેડીટ સૌપ્રથમ મદ્રસાને મળે છે, ત્યારબાદ મને અને મારા સાથીઓને મળે છે. મદ્રસાએ જ આ બધી પ્રવૃત્તિઓ માટે મને ભાન, એહસાસ અને મોકળુ મેદાન અર્પણ કર્યું છે. અને મારી મહેનત તથા પરિશ્રમના વર્તુળમાં દરેક કદમે મને માર્ગદર્શન પુરૂ પાડ્યું છે.

મદ્રસાઓ મારફત દેશને સારા પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકો મળી રહ્યા છે. આવા નાગરિકોની દરેક સમાજને જરૂરત હોય છે. સારા નાગરિકો વગર કોઈ સમાજ સારો સમાજ બની શકતો નથી. પરંતુ અફસોસ છે કે, આજે ભારતમાં એવી સંસ્થાઓ નથી, જે સારા નાગરિકો તૈયાર કરતી હોય. દેશમાં સ્કુલો, કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓની શૈક્ષણિક વ્યવસ્થા સેક્યુલર આધારિત છે. માટે સારા નાગરિકો તૈયાર કરવા તેમના હેતુઓમાં શામેલ નથી. જ્યારે

કે મદ્રસાઓનો બુન્યાદી હેતુ તથા તેમની પ્રાથમિક તઅલીમથી લઈ ડીગ્રી પ્રાપ્ત કરવા સુધીનો સંપૂર્ણ અભ્યાસક્રમ તથા દૈનિક કાર્યક્રમોમાં નૈતિકતા અને અખલાકને સૌથી વધુ મહત્વતા આપવામાં આવે છે.

મૌલાના વહીદુદ્દીન ખાન સાહબ આગળ લખે છે કે, દીની મદ્રસાઓની સૌથી મહત્વપૂર્ણ વિશિષ્ટતા એ છે કે, તેની બુન્યાદ વાસ્તવિક જ્ઞાન ઉપર કાયમ છે. અર્થાત્ ઈસ્લામી શિક્ષણ ઉપર છે, જે ધર્મનું ફક્ત એક સુરક્ષિત એડીશન છે. બીજા કોઈપણ ધર્મો આજના વૈજ્ઞાનિક પરિક્ષણ પ્રમાણે સુરક્ષિતતાની કસોટીએ પાસ થઈ શકતા નથી. આના પણ ઘણા પ્રયોગો યુરોપ તથા અમેરીકાના આંતરરાષ્ટ્રીય ધાર્મિક પુસ્તકો વિશેના સેમીનારોમાં થઈ ચૂક્યા છે. અને તેમાં કુર્આન શરીફ વિશે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઠરાવો પાસ થઈ ચૂક્યા છે કે, પ્રાચિનકાળથી લઈ આજ સુધી સૌથી સુરક્ષિત કોઈ પુસ્તક હોય તો તે ફક્ત અને ફક્ત કુર્આન શરીફ જ છે. બીજા બધા જ માનવીય કે આકાશીય પુસ્તકોમાંથી કોઈપણ પુસ્તક બાહ્ય તથા આંતરિક (શાબ્દીક કે ભાવાર્થિય) સુરક્ષિતતાની કસોટીએ ઉતરી શકતું નથી.

આ સુરક્ષિતતાનું સૌથી મોટું અને પ્રથમ પરિણામ એ આવે છે કે, મદ્રસાનો વિદ્યાર્થી પ્રથમ દિવસથી પોતાની માન્યતા, શ્રદ્ધા અને અમલીકરણમાં દૃઢ માન્યતા અને ચોક્કસ ભરોસા સાથે આગળ વધે છે. તે એ યકીન સાથે પોતાની શૈક્ષણિક કારકિર્દીમાં આગળ ધપે છે કે, તે જે કંઈ પ્રાપ્ત કરી રહ્યો છે, તે ચોક્કસ સચ્ચાઈ છે, તેમાં જૂઠું કે શંકા-કુશંકાને કોઈ સ્થાન નથી.

કુર્આન શરીફ અને હદીષ શરીફ વિશે સચ્ચાઈની આ પારખાઈ અને રાતદિવસ તેમનો અભ્યાસ તથા ચિંતનમનન તેમને પોતાના જ્ઞાન વિશે કોઈ પ્રકારની શંકાઓથી સુરક્ષિત રાખી [તેમની બૌદ્ધિક તથા આધ્યાત્મિક શક્તિ વધારી] તેમનામાં દૃઢ વિશ્વાસ પેદા કરે છે. જે ઘણી જ મહાન સિધ્ધિ છે. કારણકે તેના જ્ઞાનનો આધાર ખુદાઈ જ્ઞાન આધારિત છે, જ્યારે બીજી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના શિક્ષણનો આધાર માનવીય જ્ઞાન આધારિત છે.

હું (મૌ. વહીદુદ્દીન ખાન) અત્રે અમૂક તુલનાત્મક દાખલાઓ ટાંકવા માંગુ છું, જેનાથી અંદાજો થઈ જશે કે મદ્રસાઓ અને બીજી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં શું ફર્ક છે.

* પશ્ચિમી વિચારધારાવાળી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ ચાહે દેશમાં હોય કે દેશની બહાર હોય, બધી જ અમલી સ્વરૂપે એક જ હેતુ ધરાવે છે. અને તે એ કે વિદ્યાર્થીમાં એટલી લાયકાત પેદા થઈ જાય કે તે સારી નોકરી પ્રાપ્ત કરી શકે. દરેક જગ્યાએ જોબની દિશા દર્શાવતા શિક્ષણ (Job-oriented Education)નો રિવાજ છે. બીજા શબ્દોમાં માનવીને “કમાનાર જાનવર” બનાવવાના કારખાના છે.

મદ્રસાઓનો મામલો એાથી વિપરીત છે. એક વાક્યમાં “મદ્રસાઓ ખુદાઈ દિયાનિર્દેષ શિક્ષણ” (God-oriented Education)ના ઈદારા છે. તે માનવીમાં ઉચ્ચ હેતુઓનો એહસાસ જગાવે છે. તે માનવીને ભૌતિકતા (માદૃયત)થી ઉપર ઉઠાવી રૂહાની (આધ્યાત્મિક) ઉચાઈથી જીવવાનું શિખવાડે છે.

* શૈક્ષણિક ઈદારાઓ પ્રેક્ટીકલ રીતે એ પાઠ શિખવાડે છે કે, દુન્યાની ભૌતિક વસ્તુઓ (મકાન, નોકરી, ફર્નીચર, વૈભવતાના સાધનોની વિપુલતા)ની પ્રાપ્તિ આપણા જીવનનો અંતિમ ધ્યેય છે.

જ્યારે મદ્રસાઓ પોતાના અભ્યાસક્રમના સમગ્ર માળખામાં વિદ્યાર્થીનું એ માનસ બનાવે છે કે, આ બધી ભૌતિક વસ્તુઓ ફક્ત તમારી જરૂરત છે, તમારો જીવનધ્યેય અને હેતુ નથી.

* પશ્ચિમી શૈક્ષણિક ઈદારાઓની જે ફિલોસૂફી છે, તેમાં માનવીની સ્વતંત્રતાનો ઉલ્લેખ તો જરૂર છે, પરંતુ સ્વતંત્રતાની કોઈ મર્યાદા (Limitations) નથી. તેના ખરાબ પરિણામો યુરોપ અમેરીકા અને ભારતમાં પણ નવયુવાન છોકરા-છોકરીઓના જાતિય સંબંધો અને તેમાં નિષ્ફળતાના સ્વરૂપે સામાજિક સંબંધોની અસમતુલાથી સમાજ

કેટલી નવી નવી બુરાઈઓને જન્મ આપી રહ્યો છે. અને કેટલી વ્યક્તિઓ તેનાથી પ્રભાવિત થઈ આત્મહત્યાઓ કરી રહી છે. [તે સિવાય આ લગામ વગરની સ્વતંત્રતા કેટલા લોકોને કેટલા ક્ષેત્રોમાં દુઃખી કરી રહી છે, તેનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે. કોલેજોમાં થતી રેગિંગ જે વિદ્યાર્થીઓની મોતનું કારણ પણ બને છે, તે પણ સ્વછંદતાનો જ નમુનો છે.]

આની તુલનામાં મદ્રસાઓના શિક્ષણની બુન્યાદ ખુદાઈ ચરીઅતના નિયમો આધારિત છે. મોટમદ્રસાઓની શૈક્ષણિક ફિલેસૂફીમાં માનવીની સ્વતંત્રતાની બધી જ હદો અને મર્યાદાઓ તેના બધા જ પ્રકારો સાથે સવિસ્તર રીતે ભાણાવવામાં આવે છે. [અને અમલી પ્રેક્ટીસ મારફતે મનેચ્છાઓને કંટ્રોલ કરવાની બધી જ ભૌતિક તથા આધ્યાત્મિક તરફીઓ અજમાવવામાં આવે છે.]

* પશ્ચિમી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં સામાન્ય રીતે જે જીવન નિયમ પ્રચલિત છે, તે ઉપયોગીતા અને સંબંધ (Relativity)નો નિયમ છે. જેનો ભાવાર્થ એ કે આ જગતમાં અમારું શિક્ષણ અને અમારો દરેક દ્રષ્ટિકોણ વાસ્તવિક નહીં, બલકે સંબંધિત હેસિયત ધરાવે છે. જેના પરિણામસ્વરૂપે મોર્ડન શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં અખલાક (નૈતિકતા) પણ એક આધ્યાત્મિક અને રૂહાની મૂલ્યો તથા આદરતાના માપદંડ પ્રમાણે નહીં, બલકે ફક્ત લાલચ, તકવાદ, ફાયદો અને અંગત લાભ (Utilitarianism) આધારિત હોય છે. માટે તે વસ્તુ જ કામની ગણાશે, જે લાભદાયક હોય. આ દ્રષ્ટિકોણ આધારિત શિક્ષણ પામેલ લોકોએ માનવસમાજને જાનવરોની કક્ષાએ ઉતારી દીધો છે. જેનો અનુભવ સમગ્ર માનવ-સમાજમાં આપણે જોઈ રહ્યા છો. પોતાના માં-બાપ સાથે પુત્રોનો સંબંધ આ જ પ્રમાણે છે કે, પોતાની જરૂરત (નોકરી, શાદી) પૂરી થઈ જાય છે, તો તે ઘરમાં બોજરૂપ બની જાય છે. તે હવે ઘરડા ઘરને જ લાયક રહે છે. તેમના બંગલા, બેલેન્સ ઉપર જ પુત્રોની લલચાઈ નજરો હોય

છે. લોહીની બધી જ સગાઈ ભૂલી જઈ માં-બાપ સાથે ઘંઘાકીય સંબંધો બાકી રહે છે. કારણ કે તેની શિક્ષણનિતિમાં આ સંસ્કારોનું સિંચન થતું જ નથી. જ્યારે પોતાની જનેતા સાથે તેનો આ પ્રકારનો સંબંધ હોય છે, તો અન્યો સાથેની તો વાત જ ક્યાં રહી ?

જ્યારે મદ્રસાઓનું શિક્ષણ આધિરતનીજીંદગી-પરલોકનો વારંવાર એકસાસ અને ભાન અપાવે છે. ત્યાં એક સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકનો ખીફ (ડર) હંમેશા નજર સમક્ષ રાખવામાં આવે છે. જે તેને એકાંતમાં પાણુ ગુનોહ કરવાથી રોકે છે. ત્યાં દરેક બાબતનો એક નિયમ ખુદાઈ કાનૂન હેઠળ હોય છે, માનવિય લાભ આધારિત નહીં. આ ફિલોસૂફી કુદરતી રીતે કાયમી અખલાક (નેતિકતા) (Eternal Ethics)ને જીવંત રાખે છે. બહે સામેવાળી વ્યક્તિ નુકસાન પહોંચાડે, તો પાણુ નેતિકતાથી જ તેની સાથે સંબંધ રાખવાનો હુકમ ઈસ્લામી શિક્ષણે આપ્યો છે.

✽ યુરોપિય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની સિસ્ટમમાં એક મોટી ખામી એ છે કે, તેને કોઈપણ બાબતમાં ઉદ્ભવબિંદુ (Starting Point)નું જ્ઞાન હોતું નથી. તેનો સંપૂર્ણ આધાર જાત અનુભવ અને પરિક્ષણ ઉપર હોય છે. અને માનવી પોતાની અનિવાર્ય સીમિત બુદ્ધિ (Limitation)ના કારણે કદી એ જાણી શકતો નથી કે કોઈપણ બાબતનું વાસ્તવિક અને ચોક્કસ ઉદ્ભવબિંદુ શું છે ? એનો સામાન્ય દાખલો ચાર્લ્સ ડાર્વિનનો જીવવિજ્ઞાનના વિકાસનો દ્રષ્ટિકોણ છે. જેના ઉપર સો વર્ષથી વધુ સમય વિતી ગયો, સંખ્યાબંધ જીવ વિજ્ઞાનીઓના દિમાગો ખપાઈ ગયા, હજારો બીલીયન ડોલર ખર્ચાય ગયા, છતાં આ કલ્પના (Hypothesis) આજે પણ એક માત્ર કલ્પના જ છે. માટે જીવવિજ્ઞાન દ્રષ્ટિકોણના પ્રખર વૈજ્ઞાનિકો આજે પણ સ્વીકારે છે કે, આ દ્રષ્ટિકોણ આજે પણ ફક્ત એક કામચલાઉ દ્રષ્ટિકોણ (Workable Theory) જ છે. કોઈ પ્રમાણિત સાબિત થયેલ વાસ્તવિક દ્રષ્ટિકોણ નથી.

એ જ પ્રમાણે માનવજીવનના અંત અને આખરી પડાવ વિશે પણ

મોડન વિજ્ઞાન ખામોશ છે. તો પછી તે બીજા જીવન (અનંત) માટેની તૈયારી બાબતે કેવી રીતે માર્ગદર્શન આપી શકે છે ?

એની તુલનામાં મદ્રસાઓમાં શિક્ષાગુ પામેલા લોકોનું દિમાગ પહેલા દિવસથી જ બિલ્કુલ સાફ હોય છે. કુર્આન શરીફની તાલીમને લઈ તેને પ્રથમ દિવસથી જ ચકીન હોય છે કે, માનવજીવનનો પ્રારંભ ખુદાપાકના સર્જન અને રચના મારફતે જ થયો છે. ફક્ત અમૂક નિર્જીવ પદાર્થોના સામાન્ય પ્રકારના વિકાસથી જીવવિજ્ઞાનનું અસ્તિત્વ અને તેનો સમગ્ર માળખાકીય વ્યવહાર ચાલી શકેતથી. એની સાથે સાથે માનવજીવનના અંત અને આખિરત (મૃત્યુ પછી) વિશેનો દ્રષ્ટિકોણ પણ સ્પષ્ટ છે. કારણકે માનવજીવનના છેલ્લા પડાવ અને ત્યાંના હિસાબ કિતાબ બાબતે પણ મદ્રસામાં શિક્ષાગુ પામેલા સજાગ છે.

* પશ્ચિમી શિક્ષણ પદ્ધતિમાં જે ફિલોસૂફી પ્રચલિત છે, તેના પ્રમાણે માનવી એક ખુશી અને આનંદશોધક જાનવર (Pleasure-Seeking Animal) છે. આ ફિલોસૂફીનું કુદરતી પરિણામ એ છે કે, આજનો માનવી ફક્ત લજ્જત, ખુશી અને આનંદ પ્રાપ્ત કરવાને જીવન હેતુ સમજી ગયો છે. આ દ્રષ્ટિકોણનો અમલી અનુભવ દર્શાવે છે કે તે ઘણો ખતરનાક અને ગલત છે. કારણ કે આ પ્રકારના માનસવાળા લોકો આખું જીવન તે વસ્તુઓને પ્રાપ્ત કરવામાં લગાડી આપે છે, જેને તે ખુશી અને આનંદ પ્રાપ્તિનું માધ્યમ સમજે છે. અને હજારો પ્રકારની તકલીફો વેઠીને જ્યારે તે માધ્યમો (સાધનો) પ્રાપ્ત કરે છે, પરંતુ તે છતાં જ્યારે ચૈન સુકુન અને માનસિક રાહતો મળતી નથી, તો માયૂસ થઈ જાય છે. માનસિક સમતુલન ગુમાવી દે છે. અને ક્યારેક આપઘાત કરવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે. એનું સાદુ અને સરળ કારણ એ છે કે, જગતની બધી જ વસ્તુઓ મર્યાદિત ખુશી જ આપી શકે છે. આ જગતમાં દરેક રાહત સાથે તકલીફ લાગેલી જ છે. સાધન સંપત્તિ સંપૂર્ણ સુખ આપી શકતી નથી. અને માનવી સંપૂર્ણ રાહત ચાહે છે. જ્યારે તેને

સંપૂર્ણ રાહત મળતી નથી, તો તે આ પ્રકારની અનથક કોશિશો અને મુસીબતો વેઠવાને લઈ અંતે માયૂસ થઈ જાય છે.

એની તુલનામાં મદ્રસાઓમાં ઝાવાગી પામેલ માણસપ્રથમ દિવસથી જ આ પાઠ ભાગે છે કે, આ દુનિયા પરિક્ષાગૃહ છે, આનંદગૃહ નથી. આ ફિલોસૂફી તેના દ્રષ્ટિકોણને સદંતર બદલી નાંખે છે. તે આ દુનિયાની સફળતાની તુલનામાં મૃત્યુ બાદની સફળતાને જ પ્રાથમિકતા આપે છે. આ દુનિયામાં સુખ મળે તો તેને અલ્લાહપાકનો ઉપકાર માને છે, અને દુઃખ મળે તો આખિરત (પરલોક)માં મળનારી રાહતોના શોખમાં સમ્ર અને ધીરજ જેવી આધ્યાત્મિક શક્તિના આધારે તેને સહર્ષ વેઠી લે છે.

આ વૈચારિક ફર્કના પરિણામરૂપે મદ્રસામાં તાલીમ પામેલ આલિમ વૈભવતા, ઠાઠમાઠ અને લકઝરી જીવન કરતાં કરકસરની સાથે જીવન જરૂરીયાતની વસ્તુઓ ઉપર પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી દે છે. તે કદી હતાશ-નિરાશ (માયૂસ) થતો નથી. આવતીકાલ (આખિરત)ની મુશીનો એસાસ તેના માટે આજની ચિંતા હલકી કરી દે છે. એનું દિલ લોભ, લોલુપતા, લાલસા અને ઈર્ષા જેવા નકારાત્મક વિચારોથી પાક હોય છે.

પશ્ચિમી વિચારધારા અને મદ્રસાઓ વચ્ચેના તફાવત બાબતે જે કાંઈ લખવામાં આવ્યું છે, તે સૈધ્ધાંતિક અને મૌલિકતા (ઉસૂલી) પ્રમાણે છે. જ્યાં સુધી પ્રેક્ટીકલ અને અમલીકરણનો સબંધ છે, તો મદ્રસાઓમાં પણ અમૂક ખામીઓ અને ક્ષતિઓ છે. પરંતુ બન્ને વચ્ચે બુન્યાદી ભેદ એ છે કે, સ્કૂલો કોલેજોમાં જે ખામીઓ છે, તેનું મુખ્ય કારણ તેમના સિધ્ધાંતો અને ફિલોસૂફી પોતે જ છે. આ રીતે તે એમના વ્યવસ્થાક્રિય માળખાનો અનિવાર્ય અને જરૂરી અંગ છે. જ્યારે મદ્રસાઓમાં જે ખામીઓ કે ક્ષતિઓ છે, તે અમલીકરણમાં કમી-કોતાહીના કારણે છે. મદ્રસાઓના શૈક્ષણિક દ્રષ્ટિકોણને કારણે નથી. અને આ એક સચોટ હકીકત છે કે, અમલી કોતાહી સુધારણા (ઈસ્લાહ)ની કોશિશોથી દૂર થઈ શકે છે. જ્યારે દ્રષ્ટિકોણિય અને સિધ્ધાંતિક કમી ત્યાં સુધી દૂર થઈ શકતી નથી, જ્યાં સુધી તે દ્રષ્ટિકોણના

ખોટા હોવાનું કબૂલ કરી તેને રદ કરવામાં ન આવે.

કોલેજ અને યુનિવર્સિટીઓની તલસ્પર્શી બાબતોના અનુભવી અને નિષ્ણાંત તથા લાહોરની શિબ્લી કોલેજના પ્રિન્સીપાલ શ્રી નઝર અહમદે મદ્રસાઓની સમીક્ષા અને સરવે રજુ કરતો ૮૦૦ પેજનો એક દળદાર રિપોર્ટ પ્રગટ કર્યો છે. જેમાં લખે છે કે, મદ્રસાઓના પ્રાધ્યાપકો અને વિદ્યાર્થીઓની મૂળભૂત માન્યતા પ્રમાણે જ્ઞાન અને ઈલ્મ અલ્લાહની અમાનત, તેના પવિત્ર નબી (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)નો વારસો અને પરલોક (આખિરત) જીવનની સફળતાની ચાવી છે.

ઉપરોક્ત ઉચ્ચ વિચારસરણીનું આ પરિણામ છે કે, મદ્રસાઓમાં શિક્ષણના જેટલા શિર્ષકો છે, તે બધામાં નમ્રતા, વિનય, સાદગી, સદાચાર, ગંભીરતા, સહનશિલતા, શિષ્ટાચારના ચિન્હો જાહેર થાય છે. પ્રાધ્યાપકોનું અપમાન, અશિષ્ટતા, કલાસ રૂમોમાં અવ્યવસ્થા, તોફાન, મસ્તી, તોડફોડ, હડતાળો, અસામાજિકતા વગેરે પ્રદૂષણોનું નામનિશાન નથી.

દરેક પાઠ અલ્લાહપાકની પ્રસંશા, જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં પોતાની વિનમ્રતા અને પ્રાર્થના કરીને જ આરંભ થાય છે. તે વખતે કલાસરૂમોનું સમગ્ર વાતાવરણ અતિ ભાવનાત્મક અને આત્મશાંતિનું પ્રેરક હોય છે.

પ્રાધ્યાપકોમાં આપસમાં એક-બીજા પ્રત્યે બંધુત્વભાવના અને સન્માનની લાગણી હોય છે. દરેક નાની વ્યક્તિ પોતાનાથી મોટી વ્યક્તિના માન મર્યાદાનો ખૂબ ખ્યાલ રાખે છે. એમના દરમ્યાન ઉચ્ચતા અને શ્રેષ્ઠતાનો માપદંડ ફક્ત જ્ઞાનની પ્રખરતા અને આત્મશુદ્ધિ (તકવા)માં અગ્રેસરતા છે.

વિદ્યાર્થીઓ પોતાના પ્રાધ્યાપકોનો ઘણો જ આદર અને માન જાળવે છે. પોતાની મહેફિલોમાં પણ પ્રાધ્યાપકોના ગુણ ઘણા જ અંતઃકરણ અને ભાવનાપૂર્વક ગાય છે. તેમની સેવા કરવાને પુણ્ય સમજે છે. પોતાની પ્રાર્થના (દુઆ)માં પ્રાધ્યાપકોના નામ લઈને દુઆઓ કરે છે. પ્રાધ્યાપકો પણ તેમની ઉપર પોતાના બાળકોની જેમ જ પ્રેમ અને હેત વરસાવે છે.

ઘણા મુબારકબાદી અને ધન્યવાદને પાત્ર છે તે ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ, જેમની ગરીબાઈએ તેમને ઉત્તમ ધાર્મિક સંસ્કારોથી (ધીરજ, સહન-શીલતા, પરિશ્રમ) દૂર નથી કર્યા.

દેશની પ્રગતિમાં દીની મદ્રસાઓની ભૂમિકા

આ એક ઐતિહાસિક સત્ય છે કે, ૧૮૫૭ના વિપ્લવથી ૫૩ વર્ષ પહેલાં જ ભારતના તમામ મદ્રસાઓના સાચા સ્થાપક હઝરત શાહ વલિયુલ્લાહ (રહ.)ના અનુગામી હઝ. શાહ અબ્દુલઅઝીઝ (રહ.)એ અંગ્રેજો વિરૂધ્ધ જિહાદનો ફત્વો આપ્યો. તે ફત્વાના અનુસરણમાં તેમના અનુગામી સચ્ચિદ અહમદ શહીદ (રહ.)એ દેશની સ્વતંત્રતા માટે પ્રયત્નો કર્યા. જેઓએ પોતાના દેશ ભારતથી અંગ્રેજોને બહાર કાઢવા માટે મહારાજા સિંધિયા અને મહારાજા હોલ્કરને સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં શામેલ થવાનું આહ્વાન આપ્યું અને તેમની સહાય માંગી.

હઝરત શાહ વલિયુલ્લાહ (રહ.)ના જન્મસ્થાન તથા તેમના વતન ફુલત (જી.મુઝફ્ફરનગર)થી આઝાદીની ઝુંબેશમાં પ્રત્યેક ઘરના એક સભ્યે પોતાની જાનની આહુતિ આપી શહાદત વહોરી. સચ્ચિદ અહમદ શહીદના તે સૈન્યના ઘણા સૈનિકો મદ્રસામાંથી પઢીને બહાર નીકળ્યા હતા. તે સોનેરીકાળ પછી હાજી ઈમ્દાદુલ્લાહ મુહાજિર મક્કી (રહ.), હઝ. મૌલાના રહમતુલ્લાહ કૈરાનવી (રહ.) વગેરેએ શામલીના મેદાનમાં દેશની આઝાદી માટે યુદ્ધ કર્યું. આ પ્રારંભિક પ્રયત્નોમાં મુખ્ય ભૂમિકા અદા કર્યા પછી એ લોકોએ દેશભરમાં રાષ્ટ્રપ્રેમી સભ્યો ઉભા કરવા માટે દીની મદ્રસાઓની જાળ બિછાવવાનો નિર્ણય કર્યો. સૌથી પહેલાં દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદનો પાયો (ઈસ્વીસન ૧૮૬૭માં) નાંખવામાં આવ્યો. ત્યાર પછી મઝાહિરે ઉલૂમ સહારનપૂર, ત્યાર પછી નદવતુલ ઉલમા લખનઉની સ્થાપના કરવામાં આવી. તે મદ્રસાઓએ, ખાસ કરીને દા.ઉ. દેવબંદે સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામમાં સૌથી વધુ ભાગ લીધો. શયખુલ હિંદ હઝ. મવ. મહમૂદુલહસન (રહ.), હઝ. મવ. હુસૈન અહમદ મદની (રહ.), હઝ. મવ. શૌકતઅલી (રહ.), હઝ. મવ.

મુહમ્મદ અલી જૌહર (૨૬.), હઝ. મવ. હસરત મોહાની (૨૬.), હઝ. મવ. અબુલ કલામ આઝાદ (૨૬.) જેવા હજારો લોકોએ આઝાદી માટે પ્રયત્નો કર્યા અને હજારો આલિમોને શૂળી પર ચઢાવી દેવામાં આવ્યા.

ભારતવાસીઓની સામૂહિક કોશિષના પરિણામે સ્વતંત્રતા મળી ગયા પછી દીની મદ્રસાઓએ પોતાનું ધાર્મિક કર્તવ્ય સમજી દેશની પ્રગતિ માટે સેવાઓ બજાવી. દીની મદ્રસા સાથે જોડાયેલા લોકોનો ખ્યાલ છે કે, એક સાચા મુસલમાન હોવાની હેસિયતથી દેશથી પ્રેમ અને દેશની સેવા તેમનું ધાર્મિક કર્તવ્ય છે. તે આના માટે અખબારો અને બીજા પ્રસાર માધ્યમો દ્વારા પોતાના દેશપ્રેમી હોવાની ઘોષણા કરવાને જરૂરી નથી સમજતા, બલ્કે તે આને પોતાની ધાર્મિક ભાવનાઓનું અપમાન સમજે છે. આ જ મૂળભૂત કારણ છે કે, જેના લીધે દેશની પ્રગતિમાં દીની મદ્રસાઓની ભૂમિકાનો વિગતવાર પરિચય સામે ન આવી શક્યો. નીચે આપેલ આંકડાઓથી દીની મદ્રસાઓની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકાનો અંદાજો લગાવી શકાય છે.

કોઈ પણ કૌમ (રાષ્ટ્ર)ની પ્રગતિમાં શિક્ષણનું ઘણું મહત્વ હોય છે. આઝાદીની લડતમાં પોતાની મૂલ્યવાન ભૂમિકા અદા કર્યા પછી મદ્રસાઓએ શિક્ષણક્ષેત્રે પણ પોતાનું કર્તવ્ય નિભાવ્યું. સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ શિક્ષણપ્રધાન મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદ એક દીની મદ્રસાના સંતાન હતા. જેમણે પોતાના હોદ્દાના હિસાબે સ્વતંત્ર ભારતની શૈક્ષણિક વ્યવસ્થાનો મજબૂત પાયો નાંખ્યો. ત્યાર પછી ડો. ઝાકિરહુસૈને તેમના કાર્યને વધુ આગળ ધપાવ્યું. વિશ્વવિખ્યાત અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિ.ના સંસ્થાપક સરસૈયદ અહમદખાનની શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે જે સેવાઓ છે, એનાથી આપણે બધા વાકેફ છીએ. તેમણે પણ મદ્રસાનું શિક્ષણ લીધું હતું. જામિઆ મિલિયાહ ઈસ્લામિયાહ-ન્યુદિલ્હી, ઉખ્માનિયા યુનિવર્સિટી-હેદરાબાદ અને કાશ્મીર યુનિવર્સિટી-શ્રીનગરના સંસ્થાપકોએ મદ્રસાઓમાંથી શિક્ષણ મેળવ્યું હતું.

૨૦૦૩ના એક સર્વેક્ષણ મુજબ દીની મદ્રસાઓ અને તેમની શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અંતર્ગત સ્થપાયેલો પ્રાયમરી અને જુનિયર હાઈસ્કૂલોમાં ભણતા

વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા લગભગ એકાધું લાખ હતી. દેશની લગભગ વીસ ટકા લઘુમતિઓની વસ્તી (જેમાં શિક્ષણની સરેરાશ ૪૬ ટકા છે)માંથી ૬૬ ટકા લોકોએ ઉક્ત મદ્રસાઓ દ્વારા શિક્ષણ મેળવ્યું છે. તદુપરાંત લઘુમતિઓ દ્વારા સ્થાપ-વામાં આવેલ ઈન્ટર, ડિગ્રી, મેડીકલ અને એન્જિનિયરીંગ કોલેજોની સારી એવી સંખ્યા ઉક્ત મદ્રસાઓની કમિટીઓ દ્વારા સ્થપાયેલી છે તથા તેમના સંચાલન હેઠળ ચાલી રહી છે.

શિક્ષણ પછી બેરોજગારી દેશના વિકાસમાં સૌથી મોટો અવરોધ છે. આ મદ્રસાઓના નેટવર્કથી દર વર્ષે ૬૬૦૦ આલિમ-ફાઝિલ અને મુફતી તથા ૨૬૫૦૦ હાફિઝ અને કારીની સનદ (પ્રમાણપત્ર) લઈને બહાર નીકળે છે. જે પૈકી ૯૩ ટકા લોકો રોજગાર માટે તે જ મદ્રસાઓ સાથે જોડાય જાય છે. આમ, દેશના લગભગ ૩૧૦૦૦ નાગરિકોને તે મદ્રસાઓ વડે રોજગાર મળી રહે છે. મદ્રસાઓમાં પઠીને બહાર આવેલા લોકોમાં બેરોજગારી એક ટકા પણ નથી હોતી. આટલી મોટી સંખ્યામાં દેશના નાગરિકોને રોજગારના હિસાબથી પગભર બનાવી દેવા, તે મદ્રસાઓની કેટલી મોટી સેવા છે ! તદુપરાંત તે મદ્રસાઓથી ફારિગ થયેલા હજારો વિદ્યાર્થીઓ આખા વિશ્વમાં રોજગાર માટે ફેલાય ગયા છે. આના લીધે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે દેશની ગરિમામાં વધારો થયો છે.

૨૦૦૪-૨૦૦૫માં શિક્ષણખાતા દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ આંકડા મુજબ આપણી સરકારે એક બાળકના પ્રાયમરી શિક્ષણ પાછળ એક વર્ષમાં ૧૩૨૬ રૂપિયા ખર્ચ કર્યા. ૯૧ લાખ બાળકો માટે સરકારને એક અરબ વીસ કરોડ રૂપિયા ખર્ચ કરવા પડતે. તે મદ્રસાના સંચાલકોએ લોકફાળા દ્વારા મેળવીને ખર્ચ કરી નાંખ્યા. આમ, દેશની આર્થિક પ્રગતિમાં એક અરબ વીસ લાખ રૂપિયાની સહાય આ મદ્રસાઓ માત્ર પ્રાયમરી સ્કૂલો દ્વારા કરે છે. જે મદ્રસાઓને F.C.R.A. મળી ચૂક્યું છે, તેના વડે લગભગ બે કરોડ ડોલરની વિદેશી રકમ દેશના ખજાનામાં જમા થઈ જાય છે. ચાર વર્ષ અગાઉના આંકડા મુજબ દીની મદ્રસાઓમાં ભણેલા જે લોકો દેશ

બહાર વસવાટ ધરાવે છે, તેમનાથી દેશને વાર્ષિક વીસ કરોડ ડોલરનું ડુંડિયામણ મળે છે. દેશની પ્રગતિમાં દીની મદ્રસાઓની ઉપયોગિતા પુરવાર કરવા માટે માત્ર આ જ વાત પુરતી છે.

સંપૂર્ણ યુનાની ઈલાજની વ્યવસ્થા આ મદ્રસાઓની દેણ છે. જેના કારણે મોટી સંખ્યામાં હકીમો તૈયાર થાય છે અને દેશની સેવાનું કાર્ય થયું છે. તદુપરાંત આ મદ્રસાઓ પોતાની સંસ્થાઓ અંતર્ગત હોસ્પિટલો, ડિસ્પેન્સરીઓ ચલાવે છે. અને દરેક મદ્રસો ઓછામાં ઓછું પોતાના મહોલ્લા અને ગામડામાં પોલિયો અને બીજી રસીઓ વગેરે માટે આરોગ્ય ખાતાના કર્મચારીઓને સહાય કરે છે.

મદ્રસાઓમાં ભણેલા લોકોએ વૈશ્વિક સ્તરે દેશની ગરિમા વધારી છે. એકલા હઝરત મવલાના સચ્ચિદ અબુલહસન અલીમિયાં નદવી (રહ.)નું ઉદાહરણ લઈ લો. તેમને શાહ ફૈસલ એવોર્ડ, સીરત એવોર્ડ જેવા કેટલાય આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ મળ્યા. તેઓ વિશ્વના આ એકમાત્ર એવા આલિમ હતા, જેમની ઉપર તેમની હયાતીમાં જ ૪૨ લોકોએ વિશ્વભરની વિવિધ યુનિવર્સિટીમાં રિસર્ચનું કાર્ય પુરૂ કર્યું. આ હવાલાથી તેમનું નામ ગ્રીનીસ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડમાં સમાવેશ કરવાને લાયક છે. તે સિવાય કેટલાય આલિમો છે, જેમણે આંતરરાષ્ટ્રીય એવોર્ડ કે પુરસ્કારો મેળવીને દેશની ગરિમામાં વધારો કર્યો.

દેશને તૂટવાથી બચાવવા માટે એકતા, ભાતૃત્વની ભાવના અને શાંતિનું વાતાવરણ ઉભુ કરવું દેશની પ્રગતિ માટે અત્યંત જરૂરી છે. આ સંદર્ભે પણ દીની મદ્રસાઓની ભૂમિકા બહુ મહત્વપૂર્ણ છે. હઝરત મૌલાના અલીમિયાં નદવી (રહ.) જેવા દીની મદ્રસાઓ સાથે સંલગ્ન ઘણા લોકોએ દેશની એકતા અને સલામતી માટે ‘પયામે ઈન્સાનિયત’ જેવી ઝુંબેશો ચલાવી. જેની કોમી એકતા યથાવત્ રાખવામાં ઘણી મોટી ભૂમિકા છે.

મદ્રસાની આ વ્યવસ્થા દેશને કેટલા સારા નાગરિકો પૂરા પાડે છે તેનો કંઈક અંદાજો ગૃહખાતાના તે આંકડાઓથી લગાવી શકાય છે, જે

તેણે ૨૦૦૨-૨૦૦૩, ૨૦૦૩-૨૦૦૪, ૨૦૦૪-૨૦૦૫ના ત્રણ વર્ષના પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તે આંકડાઓ મુજબ દીની મદ્રસાઓ સાથે સબંધ ધરાવતા લોકોની અનુક્રમે ૪૬૩, ૪૮૩, ૫૧૪ F.I.R. નોંધવામાં આવી. જ્યારે મદ્રસાઓ સાથે સબંધ ન ધરાવતા બીજા લોકોની માત્ર એક જ પોલીસ સ્ટેશનમાં અને એક જ મહિનામાં એક હજારથી પણ વધારે ફરિયાદો (F.I.R.) નોંધાઈ. આ પરથી દેશની પ્રગતિમાં દીની મદ્રસાઓની મહત્વતાનો અંદાજો લગાવી શકાય છે. એક આરોપીને પકડવા, તપાસ કરવા માટે કેસ અને પછી જેલ ભેગો કરવા માટે દેશની કેટલી રકમ ખર્ચ થાય છે એ વિચારણીય મુદ્દો છે. મદ્રસાઓ સાથે જ સબંધ ધરાવતી તબ્લીગી જમાઅતની કોશિષોથી લાખો ચોર, બદમાશ, જુગારી અને વ્યભિચારી તૌબા કરી સારા નાગરિકો બને છે.

સત્યતાપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તો મદ્રસાઓની સ્થાપનાનો હેતુ જ વિદ્યાર્થીઓમાં ઈમાનદારી, જન સેવા અને બુરાઈઓથી બચવાની તાલીમ આપવાનો છે. એટલે જ સમાજ સુધારણા તેમના પાયાનું અભિયાન છે. અને તેનાથી દેશની પ્રગતિ જોડાયેલી છે. તે સિવાય દેશનું રાજકારણ બલ્કે જીવનક્ષેત્રની દરેક વિગતો પ્રગટ કરવામાં આવે તો તેનાથી મદ્રસાઓ વડે કરવામાં આવેલી દેશની પ્રગતિ માટેના પ્રયત્નોનો અંદાજો કરી શકાય છે.

અફસોસ છે કે, દેશના કેટલાક દુશ્મનો માનવતા અને દેશપ્રેમનો પાઠ શીખવનારા આ મદ્રસાઓને બદનામ કરી રહ્યા છે અને તેને આતંકવાદના અડાઓ તરીકે દર્શાવી રહ્યા છે. અજ્ઞાનવશ કેટલાક ભોળા લોકો પણ તેમની ચાલમાં ફસાય જાય છે. જ્યારે વાસ્તવિકતા એ છે કે, દેશની આઝાદીથી લઈ આજ સુધી મદ્રસાથી સબંધ ધરાવનાર કોઈ એક માણસ માટે પણ દેશદ્રોહ કે આતંકવાદનો કોઈ આરોપ પૂરવાર થઈ શક્યો નથી. આ વાસ્તવિકતાનો સ્વીકાર ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન ડો.મનમોહન સિંધે પોતાના અમેરિકી પ્રવાસ દરમિયાન કર્યો હતો અને હાલમાં ગૃહમંત્રી શ્રી રાજનાથસિંહે પણ મદ્રસાઓને ક્લીનચીટ આપી છે. એટલે દરેક

દેશપ્રેમીની જવાબદારી છે કે, તે મદ્રસાઓનું સાચું ચિત્ર સામે લાવે અને સરકારનું કર્તવ્ય છે કે, તે આ પ્રકારના આંકડાઓ પ્રગટ કરીને દીની મદ્રસાઓની મહત્વતા સ્પષ્ટ કરે અને દેશની જરૂરિયાત સમજે તેમજ મદ્રસાઓ સાથે સંબંધ ધરાવતા લોકોનો આદર કરે.

સમયનો તકાળો અને ઉલમાએ કિરામતી જુમ્હેદારીઓ

ઈસ્લામ તે ધર્મ છે કે, જે દિવસે તેણે ધર્મરૂપ ધારણ કર્યું, તે જ દિવસે તે રાજનીતિરૂપ પણ હતો. તેનું મિશ્નર તેનું તખ્ત, તેની મસ્જિદ તેની અદાલત અને તેની તૌહીદ ફારાઓ તથા સીઝરોની રાજાશાહી માટે મૃત્યુઘંટ સમાન હતી. સહાબાએ કિરામતું આખું જીવન આ હકીકતનું જ ચિત્રણ છે અને તે જ ઈસ્લામની સાચી તસ્વીર છે.

દુનિયામાં ઈસ્લામ જ એક એવો ધર્મ છે, જે જ્ઞાન સાથે વિશેષ સંબંધ ધરાવે છે તથા હડાપણ (સમજદારી) સાથે તેને ખાસ સંબંધ છે. તેના મતાનુસાર માનવવંશનો પ્રારંભ જ જ્ઞાનથી થયો અને તે કારણે જ હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામના માથા પર સન્માનનો તાજ મૂકવામાં આવ્યો.

કુર્આન શરીફમાં છે કે, “અમે માનવપૂત્રોને સન્માન આપ્યું.” તો આજનું ખાનદાની સન્માન તે સન્માનનું પ્રતિબિંબ છે, જે હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામને આપવામાં આવ્યું. અને કુર્આન શરીફ આ શબ્દો વડે રજૂ કરે છે, અને અલ્લાહ પાકે હઝરત આદમ અલયહિસ્સલામને બધા નામો શિખવાડી દીધાં. [૨:૩૧]

આપણને એવા પયગમ્બર આપવામાં આવ્યા જેમની એક વિશેષતા કુર્આન શરીફે એમ વર્ણવી છે કે “તે પોતાના અનુયાયીઓને જ્ઞાન શીખવે છે.” આપણને એવી વહી (ખુદાઈ વાણી) મળી છે, જેનો આરંભ આ શબ્દથી થાય છે કે, “પઠો, તમારા તે પરવરદિગારનું નામ લઈને જેણે તમારું સર્જન કર્યું છે. જેણે માનવીનું સર્જન માંસના ટુકડાથી કર્યું છે. પઠો, તમારા એ પરવરદિગારના નામ સાથે જેણે તમને કલમ વડે જ્ઞાન આપ્યું. માનવીને એ

વાતનું જ્ઞાન આપ્યું જે એ જાણતો ન હતો.” [૯૬:૧-૫]

તે આરબો જેમની અજ્ઞાનતાના દાખલાઓ આપવામાં આવતા હતા, તેઓ આ દીન મેળવીને જ્ઞાન-વિજ્ઞાનના માલિક બની ગયા. તે કુરૈશ જેમાં આપ (સલ.)ના આગમન વખતે પ્રખ્યાત ઇતિહાસકાર અલ્લામા બલાઝરીના કથન અનુસાર માત્ર સત્તર લોકોને લખતા વાંચતા આવડતુ હતું, તેઓ ઈસ્લામના પ્રકાશથી ઝળહળતા બની સમગ્ર વિશ્વના ગુરુ બની ગયા. ઈસ્લામ અરબસ્તાનના રણપ્રદેશમાંથી નીકળીને જગતના જે ભાગોમાં પહોંચ્યો તેને જ્ઞાનની રોશનીથી ઝગમગ બનાવી દીધો. મિસર, શામ, ઈરાન, ઈરાક, ખુરાસાન, આફ્રિકા, પશ્ચિમ બધે જ જ્ઞાનની વસંત ખીલી ઉઠી. આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમના માનવંત સાથીઓ તથા તે સાથીઓના અનુયાયીઓએ પયગમ્બર (સલ.)ના હસ્તે જે જ્ઞાન મેળવ્યું તેને સમગ્ર જગતમાં વહેંચ્યું. આજે તેમના પ્રયત્નોના પ્રતાપે જ અરબસ્તાનની ભૂમિથી હજજારો માઈલ દૂર બેસીને આપણા આલિમો જ્ઞાનની સરવાણી વહાવી રહ્યા છે.

મદીનાની નાની મસ્જિદ જે મસ્જિદે નબવીના નામથી મશહૂર છે, મુસ્લિમોની પહેલી શાળા હતી. તે ઉપાસનાગૃહ પણ હતી અને વિદ્યાધામ પણ. મુસ્લિમો જ્યાં ગયા ત્યાં તેમની મસ્જિદો તેમના મદ્રસા બની રહ્યા. અહીં સુધી કે પૂર્વિય ઈરાન (ખુરાસાન)માં મદ્રસાના નામથી ચોથી સદી હિજરીમાં જુદી ઈમારતો બનાવવાનું ચલણ થયું. જ્યાં સુધી જરૂરતનો સંબંધ છે, આ ભાગલા મુસ્લિમ સભ્યતાની વિશાળતાનું એક અનિવાર્ય પરિણામ હતું, પરંતુ જ્યાં સુધી વાસ્તવિકતાનો સંબંધ છે એ વાત ભૂલવી ન જોઈએ કે આપણી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ આપણી ઈબાદત (ઉપાસના)નો જ એક ભાગ છે. આપણી મસ્જિદો જ આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓ છે. તેનો હેતુ એ છે કે, જેમ આપણી ઈબાદત (પૂજા) માત્ર ખુદા માટે હોય છે, તેમ આપણી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પણ માત્ર ખુદા માટે જ હોવી જોઈએ. કારણ કે ઈસ્લામમાં જ્ઞાન મેળવવાનું અંતિમ લક્ષ્ય નોકરી કે પ્રસિધ્ધિ નથી, કે તેની

પાછળ રોજી રોટી રળવાનો કે દુનિયા કમાવાનો આશય નથી, બલ્કે તેનો મક્કસદ ખુદાની સાચી ઓળખ તથા તેના આદેશોની જાણકારી મેળવવાનો છે. અને તેના વડે તેની ખુશી મેળવવાનો છે. એટલે જે માણસ આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે ઈલ્મ (જ્ઞાન) પ્રાપ્ત નથી કરતો તે સાચો જ્ઞાની પણ નથી.

આપને તિર્મિઝી શરીફની તે રિવાયત તો યાદ હશે (જેને બયાન કરતી વખતે ઈમામ તિર્મિઝી બેહોશ થઈ જતા હતા) કે એક આલિમને એમ કહી દેવામાં આવશે કે, “તમે વિદ્વતા (ઈલ્મ) એટલા માટે હાંસલ કર્યો હતો કે લોકો તમને મોટા વિદ્વાન (આલિમ) કહે.” તો તેમને કહી દેવામાં આવશે કે, તમને તમારી મજૂરી મળી ગઈ. પછી તેમને નર્ક ભેગા કરી દેવામાં આવશે.

હદીષોમાં ઉલમાએ સૂઅ (બૂરા આલિમો)ના બૂરા અંજામ વિશે જે બતાવવામાં આવ્યું છે તેનાથી આપમાંથી કોણ વાકેફ નથી. ડગલેને પગલે અલ્લાહ પાકની પનાહ (આશ્રય) માંગતા રહેવું જોઈએ કે, અલ્લાહ પાક આવી ખોડખાંપણોથી મુક્ત રાખે અને આપણને યહૂદીઓના તે આલિમો જેવા ન બનાવે, જેમને કુર્આને એવા ગધેડાઓ સાથે સરખાવ્યા છે, જેની ઉપર શાસ્ત્રો (કિતાબો) લદાયેલાં છે. (પરંતુ તેને તેનાથી કોઈ ફાયદો નથી.) તેમજ આપણી જીવનપદ્ધતિ એવી ન હોવી જોઈએ કે, આપણા ઉપર કુર્આનની એ વાત બંધબેસતી આવી જાય કે “તમે લોકોને તો નેકીની તાલીમ આપો છો અને ખુદ પોતાને ભૂલી જાઓ છો.” [૨:૪૪]

એક આલિમે દીનનો સૌથી પહેલો ફર્જ એ છે કે, અલ્લાહ પાક સાથે તેનો સંબંધ મજબૂત હોય. તેનો પ્રત્યેક કદમ અલ્લાહ પાક માટે ઉપડે, તેની પ્રવૃત્તિનું કેન્દ્રબિંદુ ખુદા તઆલાની હસ્તી તથા તેની ખૂશી હોય, તેનું જ્ઞાન પહેલાં તેના માટે હોય પછી બીજાઓ માટે હોય. “પહેલાં બોધગ્રહણ કર, પછી લોકોને બોધ આપ.” વાળી કહેવત તેની નજર સમક્ષ હોવી જોઈએ. જેનો મામલો ખુદા સાથે બરાબર નથી, જેના અમલમાં ઈખ્લાસ (શુદ્ધતા) નથી, તેના માટે કોઈ ખૈર-બરકત નથી.

પ્રાચીન વિદ્વાનો (આલિમો)ની ઉંમરો લગભગ આપણી ઉંમરોથી વધારે ન હતી, પરંતુ આ ટૂંકી મુદ્દતમાં તેમણે જે મોટા મોટા કારનામાઓ અંજામ દીધા, જે દળદાર ગ્રંથો ઈલ્મની યાદગારરૂપ છોડી ગયા, પોતાના શિષ્યોનું એક વિશાળ વર્તુળ મૂકી ગયા, તે ઈતિહાસના પાનાઓમાં હેરતભરી નિગાહથી વાંચવામાં આવે છે. જો દુનિયામાં ઈબ્ને જરીર તબરી રહ.ની કોઈ બીજી કિતાબ ન હોત, અને માત્ર તેમની તફસીરના આ ત્રીસ ભાગો હોત તો પણ તેમની દીની તથા ઈલ્મી સેવા માટે એક હેરતભર્યો દાખલો બની જત. પરંતુ આ દળદાર કૃતિ સહિત હદીષ, કાયદાશાસ્ત્ર તથા ઈતિહાસના તેમના બીજા અનેકાનેક કારનામાઓ મોજુદ છે.

ઈબ્ને જવઝી (રહ.)ની કૃતિઓનું તેમના જીવનના આધારે ગણિત માંડવામાં આવે તો દરરોજ ૬ પાનાઓની સરેરાશ નીકળે છે. ઈમામ રાઝી (રહ.)ની માત્ર તફસીરે કબીર જ લખાઈ હોત, તો તેમના જીવનની બહુ મોટી સિધ્ધિ લેખાતે, પરંતુ તેમનું લેખનકાર્ય આ સિવાય પણ હજારો પાનાઓ પર પથરાયેલું છે. અને તે પણ એવી સ્થિતિમાં જ્યારે મુસ્લિમ વિશ્વ ઉપર તાતારીઓ ફરી વળ્યા હતા. ઈમામ માલિક (રહ.)ના શાગિર્દોમાં એશિયા, અફ્રિકા અને યૂરોપ એમ ત્રણ ખંડોના નિવાસીઓ શામેલ હતા. ઈમામ બુખારી (રહ.)ના નેવું હજાર શાગિર્દો હતા. આવા કેટલાક દાખલાઓ છે, જેનો હેતુ માત્ર એ દર્શાવવાનો છે કે આ મહાન બુઝુર્ગોના કાર્યોની આ વિશાળતા તેમની સારી નિયતને આભારી હતી. આજે પણ આપણી સફળતા તે જ સિદ્ધાંતોમાં છુપાયેલી છે, જે સિદ્ધાંતો વડે પહેલાં લોકોને સફળતા પ્રાપ્ત થઈ હતી.

હઝરત ઈમામ માલિક (રહ.)નું આ કથન ભૂલવા જેવું નથી કે, “આ ઉમ્મતના પાછલા કાળના લોકોનો સુધાર પણ તે જ નિયમ દ્વારા થશે, જે નિયમ દ્વારા પહેલા કાળના લોકોનો સુધાર થયો હતો.”

આપણે ત્યાં જ્ઞાન જ્યારે વાદ-વિવાદ તથા શાસ્ત્રાર્થ (મુનાઝિરા) માટે રહી ગયું અને સલજૂકી બાદશાહોના કાળમાં કાનૂનવિદોએ જ્ઞાનને

નોકરી તથા દરબારોમાં માન ઈકરામ મેળવવાનું સાધન બનાવ્યું તો પછી જે બરાબ હાલત થઈ, તેનો જે બળાપો હજી. ઈમામ ગઝાલી (રહ.)એ “ઈહ્યાઉલ ઉલૂમ”માં કાઢ્યો છે, તે આજે પણ આપણા બોધગ્રહણ માટે પૂરતો છે. બગદાદમાં હંબલી તથા અશાઈરા વચ્ચે રક્તરંજિત અથડામણો અને સલજૂકી કાળમાં અશાઈરા તથા મુઅતઝિલા વચ્ચે પરસ્પર ખટરાગના કડવા પરિણામો ભૂલવા જેવા નથી. પહેલી ઘટના બગદાદની તબાહી માટે કારણભૂત બની અને બીજી ઘટના ‘અલમવત’માં બાતિનિય્યા (ભૂગર્ભવૃત્તિ ધરાવતો સંપ્રદાય)ના ૧૦૦ વર્ષિય શાસન માટે ભૂમિકારૂપ બની. ખુદ આપણા દેશમાં આજ સુધી ઉલમાએ સાંપ્રદાયિક નિયમ મુજબ સત્યના મંડન તથા અસત્યના ખંડન માટે જે રીતો અપનાવી તથા તેના જે પરિણામો આવ્યાં તે કોનાથી છુપાયેલા છે. આ અફસોસજનક ઝઘડાઓના કારણે ઉમ્મતની એકતાને હાનિ પહોંચી છે. તથા મુસ્લિમો નાના નાના સંપ્રદાયોમાં એવી રીતે વહેંચાય ગયા છે કે, સાચા અર્થમાં દીનની પવિત્રતાનું કોઈને ભાન નથી. અને બધાં એવી મૂર્ખતામાં રાચે છે કે, “ડાળીઓને પાણી પાવાથી મૂળિયાંઓ મજબૂત બનશે.”

વર્તમાનકાળમાં ખાસ કરીને ઉલમા વર્ગે આ સંપ્રદાયવાદના કુંડાળામાંથી બહાર આવી ઈસ્લામની સેવા તથા મુસ્લિમોના શુભેચ્છા કાર્યોમાં રત રહેવું જોઈએ. આજે આપણાં જે ફિકહી (સંહિતા સંબંધી) મતભેદો છે તે ઓછાવત્તા અંશે સહાબાએ કિરામ (રહી.)ના કાળથી ચાલ્યો આવે છે. એકના મતે એક મસ્જિદો મજબૂત છે, તો બીજાના મતે અન્ય પાસું મજબૂત છે. આ બધા વાદવિવાદ છતાં સહાબાએ કિરામ ‘મુસ્લિમો ભાઈ ભાઈ છે’ તેમજ “જાણે કે સીસાથી પિગળાવેલ દીવાળ”ના નમૂનારૂપ હતા. તો શું કારણ છે કે આજે પણ આપણે (તેમના અનુસરણ કરતાં) પોતપોતાના વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ સહિત હળીમળીને એકતા સાધી નહીં શકીએ ? “અને તેણે તમારું નામ મુસ્લિમ રાખ્યું” તેને ચરિતાર્થ કરી ન શકીએ ?

આજે પરિવર્તનશીલ વિશ્વની જાણકારી વગર આપણે મુસ્લિમોની

સેવા કરી શકવાના નથી. રાજકીય તથા આર્થિક સ્થિતિ એટલી ઝડપથી બદલાઈ રહી છે કે, તેનું મૂલ્યાંકન કરવું તથા તેના ઉકેલની યુક્તિ વિચારવી એક મુસ્લિમ આલિમ માટે અત્યંત જરૂરી છે. માત્ર મોઢું ફેરવી લેવાથી સમસ્યા હલ નથી થઈ જતી. કપરા સંજોગોનો મુકાબલો કરી મુસ્લિમો માટે સન્માનપૂર્ણ સ્થિતિ સર્જવા માટે પણ એક આલિમે દીને પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

ઈસ્લામ તે ધર્મ છે કે, જે દિવસે તેણે ધર્મરૂપ ધારણ કર્યું, તે જ દિવસે તે રાજનીતિરૂપ પણ હતો. તેનું મિશ્નર તેનું તખ્ત, તેની મસ્જિદ તેની અદાલત અને તેની તૌહીદ ફારાઓ તથા સીઝરોની રાજાશાહી માટે મૃત્યુધંટ સમાન હતી. સહાબાએ કિરામતું આખું જીવન આ હકીકતનું જ ચિત્રણ છે અને તે જ ઈસ્લામની સાચી તસ્વીર છે.

આલિમોનું કાર્ય પઢવા-પઢાવવા સુધી મર્યાદિત નથી. તેમણે પોતાના પૂર્વજોના નકશેકદમ પર ચાલીને વ્યવહારિક જીવનમાં પણ ઉતરવું જોઈએ. જ્ઞાનની સાથોસાથ અમલી સ્વરૂપે પણ પ્રવૃત્ત થવાની જરૂર છે. આજે સ્પર્ધાનો યુગ છે. જ્ઞાન ઈષ્ટ-અનિષ્ટ (સારા-ખરાબ) વચ્ચે ભેદરેખા દોરે છે, પરંતુ એ પુરતી નથી. જ્યાં સુધી ઈષ્ટને પામવાની ઝંખના તથા અનિષ્ટથી બચવાની આપણી અંદર ખેવના ના હોય. જ્યારે મુસ્લિમોનો સૂર્ય મધ્યાહને તપતો હતો, તેમજ શાસક અવસ્થામાં હતા ત્યારે ભય હતો કે મુસ્લિમો ક્યાંક દુનિયાની મોહમાયામાં ફસાઈને આખિરતથી બેધ્યાન ન થઈ જાય એટલે તે વખતે આલિમોએ દુનિયાની ક્ષણભંગુરતાનો મુદ્દો ઉપસાવી સંયમિત વૈરાગ્યની વાત કરી. હવે, આજે ચિત્ર બદલાય ગયું છે. હવે શાસન હોવા છતાં સન્માનપૂર્ણ સ્થાન નથી. આ સન્માનપૂર્ણ સ્થાનની પુનઃ પ્રાપ્તિ માટે જરૂરી છે કે, ઉલમા વર્ગ સૈધ્ધાંતિક સ્તરે તેને પૂરવાર કરે અને વ્યવહારિક સ્તરે તેને સિધ્ધ કરવા માટે મુસ્લિમોમાં પ્રાણ ફૂકી યોગ્ય દિશામાં પ્રવૃત્ત થવા માટે ઉભારે. જેથી તેઓ એ સ્થાન મેળવી શકે, જે દુનિયાના અંતિમ ધર્મના અનુયાયીઓ માટે જ શોભે છે.

મુસ્લિમોની દીની-દુન્યવી પ્રગતિ તથા દેશની આઝાદી-ઉન્નતિમાં દેવબંદી વર્ગનો મહત્વનો ફાળો

ભારતમાં મુસ્લિમ શાસનના પતન અને અંગ્રેજી સામ્રાજ્યની સ્થાપના થતાં મુસ્લિમોને જે ધાર્મિક, રાજકીય, આર્થિક, શૈક્ષણિક અને સામાજિક પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થયા. તેને દૂર કરવા અલગ અલગ જમાઅતો અને સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં આવી. રાજકીય રીતે મહાન મુહમ્મદ શાહ અ.અઝીઝ દહેલવી (રહ.)એ અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ફત્વો આપ્યો. અને ભારતની સ્વતંત્રતાની ચળવળ શરૂ થઈ. શાહ અહમદશહીદ અને મૌ. ઈસ્માઈલ શહીદ (રહ.)ની આગેવાની હેઠળ, અને ત્યારબાદ ૧૮૫૭ના સંગ્રામમાં દેવબંદના આલિમો દ્વારા અમલી રીતે સ્વજાતે શામલી (યુ.પી.)માં શરીફ થવાથી લઈ ભારતની આઝાદી સુધીની લાંબી મંઝિલ લગાતાર દેવબંદ અને સહારનપૂરના આલિમો તથા એમના દ્વારા કાયમ કરેલ જમીઅતે ઉલમાએ હિંદ અને બીજી પેટા જમાઅતોએ હિંદુ ભાઈઓ સાથે મળીને દરેક મોરચે બલીદાનો આપ્યા. અને કોંગ્રેસે ચાહે ભારતના ભાગલા કબૂલ કરી લીધા, પરંતુ જમીઅતે ઉલમા તે કબૂલ કરવા તૈયાર ન હતી. આ માટે જમીઅતે ઉલમાને મુસ્લિમ લીગના કાર્યકરો તરફથી ઘણી માનસિક, સામાજિક બલ્કે ધાર્મિક તકલીફો આપવામાં આવી, પરંતુ દેવબંદના આલિમોએ તે છતાં ભારતના ભાગલાને બિલ્કુલ પસંદ કર્યા ન હતા. તેમની વતન પ્રત્યેની મુહબ્બત અને તેના માટે સ્વજાતે અર્પેલ કુર્બાનીઓનો ઇતિહાસ તેમને ભાગલાનો વિચાર સુધ્ધાં કરવા માટે તૈયાર કરતો ન હતો. અને આજે પણ દેવબંદી વર્ગ ભારતની એકતા તથા અખંડતામાં અતૂટ વિશ્વાસ ધરાવે છે. માટે તેમની બધી જ પ્રવૃત્તિઓ દેશની પ્રગતિના રચનાત્મક કાર્યોમાં જ લાગેલી રહે છે.

શૈક્ષણિક અને ધાર્મિક (પોતાની ઈસ્લામી સંસ્કૃતિ અને વિચારધારા) પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે દેવબંદ, સહારનપૂર અને લખનૌમાં ઈસ્લામી યુનિવર્સિટીઓની સ્થાપના કરીને મુસ્લિમ સમાજમાં દીની જાગૃતિ પેદા કરી. અને તેના ફળસ્વરૂપે આજે ભારતિય ઉપખંડમાં સહીહ ઈસ્લામી

તઅલીમ આપતા લાખો દારૂલ ઉલૂમો, મદ્રસાઓ અને આલિમોનું મજબૂત નેટવર્ક કાયમ થઈ ગયું છે. આ સાથે સામાન્ય મુસ્લિમ સમાજમાં ઈસ્લામી, અખલાકી (નૈતિક) મૂલ્યોનું જતન અને સમાજમાંથી કુરિવાજો, જડતા તથા કટ્ટરવાદ ખતમ કરી વિનમ્રતા, વિવેકબુદ્ધિ અને આખિરતની તૈયારી કરવા માટેના અમલો તરફ લોકોને આકર્ષવા માટે તબ્લીગી જમાઅતના સ્વરૂપમાં એક દઅવતી મિશન શરૂ કરવામાં આવ્યું. અને આજે અલ્લમ્દુલિલ્લાહ વિશ્વવ્યાપી ખ્યાતિ પામી તેણે દુનિયાના કરોડો મુસ્લિમોને સમાજ વિરોધી બુરાઈઓ ત્યજી સાચા ઈસ્લામી માર્ગ તરફ વાળ્યા છે.

સમાજના ગરીબ વર્ગની બુન્યાદી જરૂરતો પૂરી પાડવા દવા-ઈલાજ તથા કુદરતી કે માનવસર્જિત આફતો સમયે સમાજને મદદરૂપ થવા માટે રિલીફ કમિટીઓ, વિવિધ અંજુમનો, જમીઅતે ઉલમા તથા બીજી સંસ્થાઓ તરફથી સહયોગ મળતો રહે છે. ગુજરાતના તોફાન પિડિતો માટે પાંચ હજારથી વધુ પાકા મકાનો બનાવી જમીઅતે ઉલમાએ ગુજરાતના મુસ્લિમો માટે મદદનો રેકૉર્ડ કાયમ કર્યો છે. આ સાથે જમીઅત તથા બીજી ધાર્મિક સંસ્થાઓ અને દારૂલ ઉલૂમો તરફથી સમગ્ર ભારતમાં નાના મક્તબો (પ્રાયમરી શિક્ષણ)ની જાળ બિછાવવામાં આવી છે. જેથી મુસ્લિમોના નાના ભૂલકાઓ દીની શિક્ષણથી વંચિત ન રહે. તથા સમયની જરૂરત પ્રમાણે જગ્યાએ જગ્યાએ દુન્યવી શિક્ષણ આપતી પ્રાથમિક-માધ્યમિક શાળાઓ, કોલેજો અને આઈ.ટી.આઈ.ના વર્ગો પણ કાયમ કર્યા. સામાજિક પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે બધા જ દારૂલ ઉલૂમોના દારૂલ્ઈફતા વિભાગો તથા મૂફતી હઝરાતના ફત્વાઓના દળદાર પુસ્તકો ઉર્દૂ, ગુજરાતી, ઈંગ્લીશ અને દેશની અન્ય ભાષાઓમાં છપાય ચૂક્યા છે.

સમયની મહત્વની જરૂરત માટે ફિક્હી એકેદમીઓની સ્થાપના :

પરંતુ વર્તમાન યુગમાં વૈજ્ઞાનિક શોધખોળો અને નિતનવા સંશોધનો તથા ઉદ્યોગો, વેપાર-વાણિજ્ય, આયાત-નિકાસ તથા ડોક્ટરી લાઈનની હરણકાળ પ્રગતિએ ઘણા નવા મસાઈલ ઉત્પન્ન કર્યા છે, જે થોડા સમય

પહેલાના ઉલમાએ કિરામની કલ્પનામાં પણ ન હતા. સાથે આ વાત પણ જાણવી જરૂરી છે કે, આજના યુગમાં આ મસાઈલને હલ કરવા ઘણું જ નાજુક અને મહત્વનું કામ છે, જેમાં થોડી સમજફેરથી અથવા વધુ પડતી છૂટછાટથી ખતરનાક દીની નુકસાન પહોંચવાનો ભય છે. એના માટે કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફમાં ઉંડો અભ્યાસ, દ્રઢતા, દીર્ઘદ્રષ્ટિ અને ભારે સાવચેતીની જરૂર છે.

આ જ કારણોસર હઝરત મૌ. મુહમ્મદ શરીફ સા. (રહ.) ફરમાવતા હતા કે, વિજ્ઞાનના ઘણા એવા મસાઈલ, જેમનો સ્પષ્ટ આદેશ કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફમાં નથી. તેના હલ માટે ફિક્હ અને ઉસૂલે ફિક્હની રોશનીમાં ઘણી તહકીક અને મહેનતની જરૂર છે. આગળ ફરમાવે છે કે, થવું તો એમ જોઈતું હતું કે, ઈસ્લામી જગતના યુનંદા ફુકહા અને પરહેઝગાર માણસો ભેગા થઈ સંયુક્ત રીતે મસાઈલ હલ કરે.

હઝરત અલી (રદી.)એ અર્જ કરી કે હે અલ્લાહના રસૂલ! (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) જો કોઈ એવી નવી સમસ્યા ઉત્પન્ન થાય કે કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફમાં તેનું સ્પષ્ટ વર્ણન અમોને ના મળે તો શું કરવું? આપ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, (અનુભવી) ઉલમાએ કિરામ અને પરહેઝગાર લોકોને એકત્ર કરી સલાહથી કામ લો. કોઈ એકના મંતવ્ય પર ફેસલો ન કરો. [જવાબિરૂદ્દિક્હ] તફસીરે કુર્તુબીમાં છે કે, સહાબાએ કિરામ અહકામ વિશે સલાહ-સૂચન કરી કુર્આન શરીફ અને હદીસ શરીફનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કરતા હતા. [કુર્તુબી : ભાગ-૧૬, પૃષ્ઠ-૩૭]

મદીના મુનવ્વરામાં સાત ફુકહાએ કિરામની જમાઅત હતી. જ્યારે કોઈ નવી સમસ્યા ઉપસ્થિત થતી તો આ સાતેવ ફુકહાએ કિરામ ભેગા મળી ચર્ચા-વિચારણા કરી ફેસલો આપતા. એમની તહકીક વગર કોઈ કાઝી ફેસલો આપી શકતા ન હતા.

આપણા ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) એ ઈલ્મના ભંડાર હોવા છતાં વિભિન્ન જ્ઞાનના ભંડારસમા ઉલમાની એક મજલિસ સ્થાપી હતી, જેમાં

વિવિધ મસાઈલ પર વિચાર-વિમર્શ થતી હતી.

એ જ પ્રમાણે સુલ્તાન ઔરંગઝેબ (૨૬.)એ સમયના પ્રખર ઉલમાએ કિરામની મજલિસ સ્થાપી ઈસ્લામી ફિક્કહની ભવ્ય સેવાઓ બજાવી છે. જેના ફળસ્વરૂપે ફતાવા આલમગીરી જેવી દળદાર કિતાબ આપણા સમક્ષ મૌજૂદ છે. હઝરત થાનવી (૨૬.) પણ નવા મસાઈલની તહકીક માટે પોતાના હોનહાર શાગિર્દો અને ઉલમાએ કિરામના મશ્વેરાથી કામ લેતા હતા.

હિન્દુસ્તાનની આઝાદી બાદ ઘણી નવી સમસ્યાઓએ જન્મ લીધો, તો ઉલમાએ દેવબંદે તેને હલ કરવા માટે સમગ્ર ભારતના ઉલમાએ કિરામને સાથે રાખી અલગ કમીટીઓની સ્થાપના કરી.

હઝરત મૌલાના અબુલ હસન અલી નદવી સા. (૨૬.) ફરમાવે છે કે, સંચાર સાધનો (તાર, ટેલીફોન, વાયરલેસ, રેડીયો અને ટપાલ વગેરે) નવી શોધોને લઈ ચાંદના મસ્જિદામાં ઘણા વિવાદો સર્જાયા. તો હિન્દુસ્તાનના ઉલમાએ કિરામે તેની તરફ ધ્યાન આપ્યું. જમીઅતે ઉલમાના નેજા હેઠળ અને નિમંત્રણથી ૧૯૫૧માં મુરાદાબાદમાં એક ફિક્કહી ઈજતેમાઅ (સંમેલન) યોજાયો, જેમાં બધા જ દારૂલ ઉલૂમોના પ્રખર ઉલમાએ કિરામ શરીક હતા. ખાસ કરીને સૌના માનીતા બે બુઝુર્ગો શૈખુલ ઈસ્લામ હઝરત મૌલાના સય્યદ હુસૈન અહમદ મદની સા. (૨૬.) અને હઝરત મૌલાના મૂફતી કિફાયતુલ્લાહ સા. (૨૬.) પણ શરીક હતા. ઉપરોક્ત હાલાતના તકાજા અને એહસાસને લઈ નદવતુલ ઉલમા (લખનૌ) તરફથી મજલિસે તહકીકાતે શરઈય્યહ અને જમીઅતે ઉલમા તરફથી “ઈદારા અલ્મબા-હિસુલિફકહિય્યહ” નામની સંસ્થાઓ સ્થાપવામાં આવી.

પાછલા વર્ષોમાં મુસ્લિમ પર્સનલ લોમાં ફેરફાર કરવાની અવાજો ઘણા જોરશોરથી ઉઠી. સરકાર રાજકીય કારણોસર પોતે કોઈ પગલું લઈ શકતી ન હતી, તો અમુક ભાડુતી મુસ્લિમો અને ગૈર મુસ્લિમો મારફત પાર્લામેન્ટમાં તથા ન્યૂઝપેપરોમાં પણ લખવામાં આવ્યું, તો ગૈરતમંદ અને દીર્ઘદ્રષ્ટિ ધરાવનાર દેવબંદી ઉલમાએ કિરામ અને બુઝુર્ગો ઈમાની

ફિરાસતથી સમજી ગયા કે સરકારની નિયત આ બહાને સમાન સિવિલ કોડ રચવાની છે. જેથી મુસ્લિમ પર્સનલ લો બોર્ડના નામથી ડિસેમ્બર ૧૯૭૨ના મુંબઈમાં બધી જ મુસ્લિમ જમાઅતો અને વર્ગના લોકો સાથે ભેગા મળી સંયુક્ત પ્લેટફોર્મ રચ્યું.

દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદના વખાણપાત્ર ફરજંદ હઝરત મૌલાના કાઝી મુજાહિદુલ ઈસ્લામ કાસિમી સા. (રહ.) લખે છે કે, પર્સનલ લો ની મિટીંગો અને જલ્સાઓમાં ઘણી જગ્યાએ જવાનું થયું. દેશના અલગ અલગ પ્રદેશોમાં ઉલમાએ ફિરામ અને ગ્રેજ્યુએટ લોકોથી મળી મુસ્લિમોની સમસ્યાઓ અને ગૂંચવાએલ મસાઈલ જાણવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો. તો ઘણી તિવ્રતાથી આ એડસાસ થયો કે જલ્દીથી જ એક એવી જમાઅત અસ્તિત્વમાં આવવી જોઈએ, જે પધ્ધતિસર નવા મસાઈલ પર વિચાર કરી ઈસ્લામી કાનૂનની રોશનીમાં તેનો સચોટ હલ કાઢે, નહીં તો પશ્ચિમી સંસ્કૃતિની આંધી ઉમ્મતને ઘણું મોટું નુકસાન પહોંચાડશે. આવા નાજુક અને કપરા સમયમાં કંઈ કરવાની નિયતથી “મરકઝુલબહસિલ્હિલી”ની બુન્યાદ નાખવામાં આવી. અને મરકઝ તરફથી એક તહકીકી (સંશોધનિય) ફિક્કહી ત્રિમાસિક મેગેઝીન “બહસોનઝર”ના નામથી શરૂ કરવામાં આવ્યું. જે હાલમાં પણ પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. ત્યાર બાદ એપ્રિલ ૧૯૮૮માં દિલ્હીમાં પહેલો સેમિનાર થયો, જેમાં હઝરત મૌલાના અલીમિયાં સા. નદવી (રહ.) અને હઝરત મૌલાના સૈયદ મિન્નતુલ્લાહ રહમાની સા. (રહ.)ની હાજરી અને હઝરત મૌલાના મસીયુલ્લાહખાં સા. (રહ.) હઝ. મૂફતી મહમૂદુલહસન સા. ગંગોહી (રહ.) અને હઝ. મૌલાના મૂફતી નિઝામુદ્દીન સા. (રહ.)ના અનુમોદિત મુબારક વાક્યોએ આ સેમિનારને ઘણો જ રસપ્રદ અને સફળ બનાવ્યો. તેનાથી પ્રેરણા લઈ આ કામને વધુ વેગવાન બનાવવા અને આગળ ધપાવવા માટે ઈસ્લામિક ફિક્કહ એકેડમીના નામે સંસ્થા ઉભી કરવામાં આવી. જેના અત્યાર સુધી ચોવીસ (૨૪) કામ્યાબ સેમિનાર (સંમેલનો)માં સો (૧૦૦) અતિ મહત્વના વિવિધ મસાઈલ ઉપર ચર્ચા-વિચારણા કરવામાં આવી. અને આ

વર્ષ ફેબ્રુઆરીમાં પચ્ચીસમો સેમીનાર યોજાવાની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે.

આ ફિક્કી સેમીનારોએ ભારતના ઉલમાએ કિરામ અને નવયુવાન મૂફતીઓમાં ચિંતનમનન, જ્ઞાનની ઉત્સુકતા અને ઊંડા અભ્યાસની ધગશ તથા નવા જોશ-જુસ્સાની ભાવના અને ચેતના પેદા કરી, નવા નવા મસ્જિદાઓ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. અને હળીમળીને વિચાર-વિમર્શનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયું. આ બધા ફેસલાઓ “મહત્વના ફિક્કી ઠરાવો”ના સ્વરૂપમાં છપાય ચૂક્યા છે, અને આ સેમીનારોમાં રજૂ થયેલ બધા ઇસ્લામી સંશોધનિય નિબંધોને અલગથી પુસ્તકોના સ્વરૂપમાં પાંત્રીસ ભાગમાં તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યા છે. જેમાંથી પાંચ (૫) ભાગ નવા જ્ઞાનદાર એડીશનોમાં છપાય ચૂક્યા છે. સાથે મોર્ડન યુગને લગતી ઇસ્લામી જગતની અરબી કિતાબોનું ઉર્દૂમાં રૂપાંતર કરી ઉલમાએ કિરામ તથા સામાન્યજનો માટે સહુલત કરી રહ્યા છે, જેમાં અલ્મવસુઅતુલ્લિકહિય્યાહ (મસાઈલ વિશેનો દળદાર ગ્રંથ) જે કુવૈતથી ચાલીસ વોલ્યુમમાં છપાય ચૂકી છે. તેનું ઇસ્લામી ફિક્કહ એકેડમી દીલ્હી તરફથી સંપૂર્ણ ઉર્દૂમાં રૂપાંતર કરી (કુલ પિસ્તાલીસ દળદાર ભાગમાં) કુવૈતના વકફ મંત્રાલય તરફથી છપાવાનું શરૂ થઈ ચૂક્યું છે. નમુનારૂપે પહેલો ભાગ સરસ કાગળ અને જ્ઞાનદાર પ્રિન્ટીંગ, ડીઝાઈન, બાઈન્ડીંગ સાથે છપાયને આવી ચૂક્યો છે. આ સિવાય ઇસ્લામી ફિક્કહ એકેડમી તરફથી મોર્ડન ફિક્કહને લગતી સો (૧૦૦)થી વધુ કિતાબો છપાય ચૂકી છે.

આ સાથે મદ્રસાઓથી ફારિંગ થયેલ નવયુવાન આલિમો, મૂફતીઓની સંશોધનની વૃત્તિ બાકી રાખવા માટે અલગ અલગ જગ્યાએ ટ્રેનીંગ કોર્સો માટેના કેમ્પોનું પણ આયોજન કર્યું છે. અને જે આલિમો પોતાના અભ્યાસમાં પ્રથમ વર્ગથી પાસ થયા હોય, તથા મહેનતી પણ હોય, તેમના માટે સ્પેશિયલ બે વર્ષનો મૂફતી તથા કાઝીનો કોર્સ પણ રાખવામાં આવ્યો છે. તેમના રહેવા, ખાવા-પીવા વગેરેની બધી જ સહુલતો સાથે સ્કોલરશીપ પણ આપવામાં આવે છે.

નવયુવાન આલિમો નવા મસાઈલ બાબતે આપસમાં બેસી ચિંતન-મનન અને વાદવિવાદ (બહસ) તથા પરામર્શ કરે, તે હેતુથી અત્યાર સુધીમાં ચૌદ તઅલીમી મિટીંગોનું પણ આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. જેમાં આધુનિક મસાઈલ વિશે ચર્ચા-વિચારણા કરવા માટે આ બાબતોના નિષ્ણાત આલિમો, પ્રોફેસરો, ડોક્ટરો, વકીલો વગેરેને વિવિધ દેશોમાંથી બોલાવી તેમની પાસે લેકચરો પણ આપવામાં આવ્યા છે.

અત્યાર સુધી થયેલ ૨૪ ફિક્કહી સેમીનારોમાં આધુનિક મસાઈલના મહત્વના વિષયો આ પ્રમાણે છે :

માનવ અંગોને અલગ અલગ પ્રકારના ઓપરેશનો મારફત જોડવા બાબત ડોક્ટરી નૈતિકતા, બર્થ કંટ્રોલ, દુકાન મકાનની પાઘડી, કરન્સી નોટ, બે દેશોની કરન્સીઓની અદલાબદલી, બેંક વ્યાજ, વેપારિક વ્યાજ, ઈસ્લામી બેન્કીંગ વ્યવસ્થા, હક્કો (ટ્રેડમાર્ક, પ્રકાશન, ગુડવીલ, કંપનીના નામો)નો વેપાર, વીમા કંપની, ઝકાતને લગતા નવા મસાઈલ, ઉશર (જમીનની ઝકાત) વિશે ઈસ્લામી વ્યવસ્થા, ભારતિય જમીનોના ઉશરી અથવા ખિરાજી હોવા બાબત, મશીનથી જાનવરને ઝબહ કરવું, ચાંદ બાબત, શરઈ અહકામમાં જરૂરત, હાજત વગેરે સખ્ત મજબૂરીઓને લઈ મસાઈલમાં ધૂટછાટ, નિકાહમાં શર્તોનો હુકમ, કબ્જા પહેલા વસ્તુઓની લેવડદેવડ, શેર માર્કેટીંગ, વક્ફ, હપ્તેથી વસ્તુઓનો વેપાર, હજજ-ઉમરહને લગતા નવા પ્રશ્નોનો હલ, ક્લુનિંગ (માનવી અંગો વિશે), ઈન્ટરનેટથી થતા વેપાર-નિકાહ વગેરે, મીડિયાને લગતી બાબતો, મુસ્લિમ-ગેર મુસ્લિમ સબંધોની માહિતી, ઈસ્લામ અને વિશ્વશાંતિ, જીલાટીન (ચરબી તથા હાડકા)વાળી વસ્તુઓના હલાલ હરામ હોવા બાબત, આલ્કોહોલની બનેલ દવાઓ તથા વસ્તુઓ બાબત, જૈનેટીક ટેસ્ટ (વૈજ્ઞાનિક ઢબે બાળકનો જન્મ તથા ઉછેર), મેડીકલ વીમો, બેંકો તરફથી ઈશ્યુ થયેલ કેડીટ, એ.ટી.એમ; ડેબીટ કાર્ડનો શરઈ વપરાશ, ડી.એન.એ. ટેસ્ટની શરઈ હેસીયત, હજજમાં શયતાનને કાંકરી મારવા બાબતે થતી બેદરકારીનો હલ, શ્વાસ લેવાના મશીન (ઈન્હીલર)ને

લગતા મસાઈલ, યુથીન્ઝા, નેટવર્ક માર્કેટીંગ, એજ્યુકેશન લોન, સ્ત્રીઓની નોકરી બાબત, કેદીઓ સાથેનો વર્તાવ બાબત, પ્લાસ્ટીક સર્જરીને લગતા મસાઈલ, વિડીયો, કેમેરાને લગતા મસાઈલ, વિ. નવા ગુંચવડભર્યા મસાઈલ ઉપર જે તે વિષયને લગતી વિગતવાર માહિતીથી ભરપૂર ચર્ચાઓ અને દલીલો કરવામાં આવી છે.

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! દેવબંદી, તબ્લીગી વિચારસરણી ધરાવતા ઉલમાએ કિરામ તથા તેમના કરોડો અનુયાયીઓ આ પ્રકારના રચનાત્મક કામોમાં જ રસ ધરાવે છે. કોઈપણ વ્યક્તિ, સંપ્રદાય કે ધર્મ વિરુદ્ધ કોઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓથી તેઓ દૂર રહે છે, બલ્કે તેમના આવા પ્રકારના ભલાઈનેકી તથા સેવાભાવી કામોમાં અડચણરૂપ બનતા લોકો સાથે પણ તેઓ દરગુજર અને સબ્રથી કામ લે છે. તેનાથી વિરુદ્ધ તે વ્યક્તિઓ કે સમૂહો જેમણે દેશ માટે કોઈ બલીદાન આપ્યું નથી, બલ્કે અંગ્રેજોના ઝુલ્મ અને અત્યાચાર વખતે પણ તેમણે ભારતને દારૂઈસ્લામ કહી અંગ્રેજોને ખુશ રાખ્યા હતા. તથા ભારતના મુસ્લિમોને લગતા કોઈપણ દીની, આર્થિક, રાજકીય, શૈક્ષણિક કે સામાજિક કામોથી તેમણે કદી પણ દિલચસ્પી રાખી નથી. તે બિચારા દેવબંદી આલિમો વિરુદ્ધ પાછલા સો વર્ષથી તનતોડ મહેનત કરી રહ્યા છે. છતાં નિષ્ફળતા સિવાય તેમને કંઈ જ હાથ આવ્યું નથી, તો હવે ગમે તેવા એલફેલ શબ્દોથી પોતાના અનુયાયીઓ ઉપર અંકુશ બાકી રાખવા માંગે છે. આવા લોકોથી ગુઝારિશ છે કે આજના કપળા સમયમાં દેવબંદી વર્ગ વિરુદ્ધ મિડીયા દ્વારા વાણી વિલાસ કરવાની જગ્યાએ એમના જેવા રચનાત્મક કામોની ભારતીય મુસ્લિમોને વધુ જરૂરત છે. દેવબંદી વર્ગના ફક્ત એક આલિમે દીન હઝરત મૌલાના ગુલામ મુહમ્મદ વસ્તાનવી સા. (દા.બ.)ની વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કરેલ અનથક કોશીશો જોવા અને તેનાથી પ્રેરણા લેવા માટે અક્કલકુવા, ડી. ધુલિયા, મહારાષ્ટ્રની એક મુલાકાત કાફી થઈ પડશે. આપ જે વર્ગનું પ્રતિનિધિત્વ કરી રહ્યા છો, તેમના ધાર્મિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક, આર્થિક અને રાજકીય ઘણા જટીલ પ્રશ્નો હલ

કરવાના બાકી છે. તેના માટે સખ્ત મહેનત કરશો તો એ આપના તરફથી આપના અકીદતમંદોથી સાચી લાગણી રાખેલી ગણાશે. ફક્ત નફરત ફેલાવવાથી ઉમ્મતના મસ્અલા હલ થશે નહીં. અલ્લાહપાક સહીહ સમજ આપી ઉમ્મતને એક અને નેક બનાવે, આમીન.

દોઢસો વર્ષ બાદ દેવબંદી વિચારધારાનો વિરોધ કેમ ?

ખરેખર તાલિબાન, સિમી, હિઝબુલ મુજાહિદીન, લશ્કરે તોઈબહ (તયબહ), અલ કાયદા આ બધા જ રોબોટ છે. એમની બેટરી છે, દેવબંદી વિચારધારા. અને ચાર્જર છે તબ્લીગી જમાત !

[ગુજરાત સમાચાર રવિપૂર્તિ, તા.૦૮/૦૩/૦૯, લેખક : જય વસાવડા]

ઉપરોક્ત લેખ અને આ પ્રમાણેના ડઝનબંધ લેખો દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ અને તબ્લીગી જમાઅત વિશે જગતભરના અને ખાસ કરીને ભારત (ગુજરાત)ના સામયિકોમાં થોડા થોડા દિવસોના અંતરે ઈરાદાપૂર્વક, વ્યવસ્થિત, આયોજનબદ્ધ પદ્ધતિથી છપાતા રહે છે. આ લેખોમાં ઇતિહાસને પોતાના દિમાગી ચોખટા પ્રમાણે ફિટ કરી, તેનાથી ચોક્કસ તારણો સુધી તાર્કિક દલીલોથી પહોંચી પોતાના હેતુઓ પૂરા પાડવાના હોય છે. આ માટેની ઐતિહાસિક, સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય માહિતી માટે કદી દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ, દિલ્હી મરકઝ કે ઉલમાએ કિરામ પાસે સ્વજાતે જઈને માહિતી એકત્ર કરવાની કે પોતાના પ્રશ્નોની છણાવટ કરવાની ફૂરસદ મળતી નથી.

ઉપરોક્ત લાંબા સવિસ્તર લેખમાં શ્રી જય વસાવડા સાહેબે ૧૮૫૭ના સ્વતંત્રતા સંગ્રામ માટે દેવબંદના આલિમોની ચળવળનું વર્ણન તો જરૂર કર્યું છે, પરંતુ તેને રજૂ કરવાની શૈલી અને શબ્દો એ પ્રકારના લખ્યા છે, જેનાથી વાંચકોના દિલમાં અંગ્રેજો વિરુદ્ધનો સ્વતંત્રતા સંગ્રામ એક ગુનાહિત કૃત્ય તરીકે આલેખાય, બલ્કે દેશદ્રોહ માલૂમ પડે. વાહ.....! અંગ્રેજ આકાઓ ! સ્વતંત્રતાના ૬૦ વર્ષ બાદ પણ ભારતીયો આપની વૈચારિક અને ઐતિહાસિક ગુલામીમાંથી મુક્ત થતા નથી. અને ૧૮૫૭ના સ્વતંત્રતાના આંદોલનને કદી તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં “બળવા”નું ઉપનામ આપે છે, અને કદી શ્રી જય

વસાવડા સાહેબ જેવા લેખકો “ખોળા જેવા દેવબંદ ગામ”માં અંગ્રેજોએ ૪૪ ક્રાંતિકારીઓને ફાંસી આપી હતી તેને દેશ સેવા, વતનપ્રેમ જેવી ભાવનાથી જોવાને બદલે “અસલી ઈસ્લામને ટકાવી રાખવાનો પડકાર” ગણાવી હલકી રીતે ચિતરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. દેવબંદે અને જમીઅતે ઉલમાએ સંપૂર્ણ સ્વરાજની માંગણી મહાત્મા ગાંધીની કોંગ્રેસથી પણ પહેલા કરી હતી, એવું સ્વીકારવા છતાં તરત જ આગલા પેરેગ્રાફમાં વસાવડા સાહેબ દેવબંદને “વિભાજનવાદી કઠ્ઠરપંથીઓનો પ્રેરણાસ્ત્રોત મનાવી દેવબંદી વિચારધારા”ના અલ્કાબથી નવાઝી પોતાના આગલા પાછલા કથનોમાં વિરોધાભાસ સર્જી રહ્યા છે.

દેવબંદની સ્થાપના ૧૮૬૬માં થઈ, ત્યારથી લઈ ભારતની આઝાદી સુધી દેવબંદી વિચારધારા તથા એમની સ્થાપેલી જમીઅતે ઉલમાએ હિંદનો આઝાદી સુધીનો પૂરો ઇતિહાસ સાક્ષી છે કે, તેમણે હંમેશા દેશની એકતા અને અખંડતા બાકી રહે એવા જ ફેસલા અને કાર્યો કર્યા છે. અને હંમેશા મુસ્લિમ લીગ, આર.એસ.એસ. તથા હિંદુ મહાસભાથી પોતાને અળગા રાખી દેશ માટે મહત્વનું બલીદાન આપનાર કોંગ્રેસ સાથે જ પોતાનો રાજકીય સબંધ રાખ્યો હતો. જેનો ઉલ્લેખ કોંગ્રેસ, મુસ્લિમ લીગ તથા જમીઅતે ઉલમાના ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં સવિસ્તર મૌજૂદ છે. તથા અંગ્રેજોની ડાયરીઓમાં પણ દેવબંદી વિચારધારાને હંમેશા ભારતની આઝાદીના મહાન ચળવળકારોમાં ગણી પોતાના પ્રથમ શત્રુઓમાંથી ગણ્યા છે. દેવબંદી વિચારધારાનું એક ઉપનામ “કાસિમી” શબ્દ છે. જેને આજે પણ બ્રિટીશ ગર્વમેન્ટે પોતાના શત્રુ તરીકે યાદ રાખ્યું છે.

સ્વતંત્રતા બાદ પણ ઉલમાએ દેવબંદે હંમેશા દેશની પ્રગતિ, ઉન્નતિ અને વિકાસ જેવા રચનાત્મક કાર્યોમાં જ રસ લીધો છે. અને સમગ્ર વિશ્વમાં ભારતનું નામ રોશન કર્યું છે. જેનો દેશના હિંદુ સ્કોલરો, વિદેશો ખાતે એલથી રહેલા મહાનુભાવો તથા પર્યટન માટે જનારા શૈક્ષણિક નિષ્ણાંતોએ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

અત્યંત અફસોસની વાત છે કે, શ્રી વસાવડા સાહેબ “મુહમ્મદઅલી જુન્નહ”ને સેક્યુલર માનસ ધરાવતા, આધુનિક, ઉદારમતવાદી રાષ્ટ્રનું સર્જન કરનાર ગણાવી જીન્નહના તે પ્રવચનો અને ગાંધીજી સાથે થયેલ ચર્ચાઓને ભૂલી જાય છે, જેમાં મી. જીન્નહ તથા લીગના બીજા નેતાઓએ ઈસ્લામી રાષ્ટ્ર માટેની દલીલો કરી ધર્મના નામે જ ભારતના ભાગલા પાડવાનું ફક્ત આહ્વાન જ નહીં, બલ્કે ઘોષણા પણ કરી હતી. શ્રી વસાવડા જીન્નહ સાહેબના વખાણ કરી ભાગલાના વિરોધી દેવબંદી વિદ્વાનોની ટીકા કરતા લખે છે કે, દેવબંદી આલિમો ભાગલાના વિરોધી હતા, પરંતુ તેમનું લક્ષ આઝાદી નહીં, ઈસ્લામની ઓળખ હતી. આનો સીધો અર્થ એ થાય છે કે, શ્રી વસાવડા ભારતના ભાગલાને પસંદ કરે છે. અને પાકિસ્તાન જેને દેવબંદી આલિમો છેલ્લે સુધી પસંદ કરતા ન હતા, છતાં શ્રી વસાવડા સાહેબ પોતાના લેખનાં શિર્ષક “પાકિસ્તાની ત્રાસવાદનું એપિસેન્ટર ભારતમાં હતું ?”માં સવાલ ઉપસ્થિત કરી પોતાનું નિશાન દેવબંદને બનાવવા માંગે છે. આ કેવો વિરોધાભાસ કે, જે દેવબંદ પાકિસ્તાનને આજે પણ પસંદ નથી કરતું, તેની વિચારધારા પ્રમાણે પાકિસ્તાનનું અસ્તિત્વ જ વિવાદાસ્પદ છે, તે દેવબંદ મી. જીન્નહના પાકિસ્તાનની તરફદારી કરી વિભાજનવાદનો પ્રેરણાસ્ત્રોત બને ?

શું મહાત્મા ગાંધી, સરદાર પટેલ અને જવાહરલાલ નેહરુ વગેરે કોંગ્રેસના અગ્રગણ્ય નેતાઓ દેવબંદી વિચારધારાને (જેની સ્થાપના ૧૮૬૬ પહેલાથી થઈ ગઈ હતી) ઓળખી જ શક્યા નહીં ? અને દેવબંદી વિચારધારા સાથે હંમેશા સહમત રહ્યા. ત્યારે એક પણ હિંદુ મહાસભાવાળા કે મુસ્લિમ-લીગવાળાએ દેવબંદી વિચારધારા ઉપર ઉપરોક્ત વિભાજનવાદી હોવાનો આક્ષેપ લગાડ્યો નહીં, જ્યારે કે આ તો મહાસભા કે લીગની વિચારધારાને મળતી વિચારધારા હતી. તે લોકો તો આને સહર્ષ સ્વીકારી લેતે. તેની જગ્યાએ લીગવાળા તો દેવબંદી વિચારધારાને પોતાના માટે સૌથી મોટી રૂકાવટ અને ખતરો સમજતા હતા. બલ્કે દેવબંદીઓને કોંગ્રેસ (ત્યારની કોંગ્રેસ)ના

ચમચાઓ કહેતા હતા. બલ્કે અમુક મુસ્લિમલીગીઓએ તો દેવબંદી ઉલ્લામને ધર્મના આધારે ભારતના ભાગલા ન કબૂલ કરવાને લઈ ઈસ્લામના શત્રુ અને ગેરમુસ્લિમ કહી દીધા હતા. એના જવાબમાં મૌલાના હુસૈન અહમદ મદની રહ.એ “ઈસ્લામ ઔર મુત્તાહિદા કવમિધ્યત” નામનું પુસ્તક લખી અનેક દલીલો દ્વારા સંયુક્ત સંસ્કૃતિની હિમાયત કરીને દેશના ભાગલાને બિનજરૂરી અને ખોટા ઠરાવી સખ્ત વિરોધ કર્યો હતો. તથા લોકશાહી-પ્રજાસત્તાક રાજ્ય અંગેના ઈસ્લામનો દ્રષ્ટિકોણ સ્પષ્ટ કરીને કૌમી તથા રાષ્ટ્રીય એકતાની ભારે હિમાયત કરી હતી.

અત્રે હું અમુક મહાનુભાવોના મંતવ્યો રજૂ કરું છું. જે તેમણે દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદની મુલાકાત પ્રસંગે ભાવભીના સ્વરે રજૂ કર્યા હતા. દરેકે પોતાના મંતવ્યોમાં દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદની ભારતિય એકતા, અખંડતા અને શાંતિ માટેના અનથક પ્રયાસોની પ્રસંશા કરી છે.

✽ આ તે મદ્રસો છે, જેણે પ્રથમ દિવસથી જ બ્રિટીશ સામ્રાજ્યનો વિરોધ કર્યો. અને સ્વતંત્રતા સંગ્રામના દરેક મોરચે સૌથી પ્રથમ બલિદાનો આપ્યા. [આચાર્ય વિનોબા ભાવે, ડિસેમ્બર ૧૯૫૧]

✽ દારૂલ ઉલૂમે દેશભરમાં આઝાદીનો જોશ અને ભાવના ઉત્પન્ન કરી. દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદના મહાન વિદ્વાનોએ હિન્દુસ્તાનની આઝાદીની જે ચળવળ શરૂ કરી હતી, તેનાથી લોકોના દિલોમાં સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિનો જોશ અને ઉમંગ પેદા થયો. અને તે જ પ્રયત્નોના સથવારે હિન્દુસ્તાન આઝાદ થયું. ઈસ્લામ અને મુસલમાનોએ આ દેશને ઘણું ખરું અર્પણ કરેલ છે. દેશની આર્થિકતાને પગભર કરી છે. અને અહિંયાના જીવન પર ઊંડા પ્રભાવો સ્થાપિત કર્યા છે.

[ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન શ્રીમતિ ઈન્દિરા ગાંધી, ૧૯૮૦]

✽ દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદે કૌમ અને દેશનું નામ ઉંચું કર્યું છે.

[વિદ્યા ભૂષણ, સિંચાઈમંત્રી, યુ.પી. ૨-૧-૧૯૮૩]

✽ દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ આઝાદીની લડાઈનું મધ્યબિંદુ અને અમારી

સંસ્કૃતિ તથા કલ્ચરનું કેન્દ્ર છે.

[શ્રી જરખંડરોય, ખાદ્યમંત્રી, યુ.પી. ૧૧/૧૧/૧૯૬૭]

* દેશની આઝાદીમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવનાર.

[વીર બહાદુરસિંઘ, મુખ્યમંત્રી, યુ.પી. ૨૬ નવેમ્બર ઈ.સ. ૧૯૮૫]

* દેવબંદનું નામ હિન્દુસ્તાનના સ્વતંત્રતા સંગ્રામના ઇતિહાસમાં સદાના માટે યાદ રહેશે.

[દરબારીલાલ શર્મા, ચેરમેન, યુ.પી. લખનૌ]

* ઈસ્લામી રાષ્ટ્રોમાં જ્યારે હિન્દુસ્તાનનો ઉલ્લેખ આવે છે, ત્યારે દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદનો ઉલ્લેખ અવશ્ય થાય છે. મિસર (ઈજિપ્ત)ની અઝહર યુનિવર્સિટીમાં જ્યારે મેં પોતાને દેવબંદના નજીકનો નિવાસી બતાવ્યો, તો ત્યાંના વિદ્વાનોએ ઘણો હર્ષોલ્લાસ દાખવ્યો. જેનાથી મને પોતાની આદરતાનો અનુભવ થયો.

[અજીત પ્રસાદ, જૈન ગવર્નર, કેરાલા, ૮ ડિસેમ્બર ૧૯૬૫]

* દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદની સ્થાપના જ દેશપ્રેમથી થઈ છે. લગભગ સો (૧૦૦) વર્ષથી દારૂલ ઉલૂમ દેશની સમક્ષ પોતાના દેશપ્રેમી હોવાનો વર્તાવ દાખવ્યો છે. આ સંસ્થાએ દેશ અને દેશ બહાર વિદેશી વિદ્યાર્થીઓના સથવારે હિન્દુસ્તાની સહાનુભૂતિનો પ્રચાર કર્યો છે. આ સંસ્થા સભ્યતા, શાંતિ અને દેશભક્તિનું શિક્ષણ આપે છે. આ જ ધ્યેયથી હું અહિંયા આવ્યો અને પ્રભાવિત થઈ જઈ રહ્યો છું.

[રામચંદ્ર વિકલ, મેમ્બર ઓફ પાર્લામેન્ટ, ૧૨ ડિસેમ્બર ૧૯૭૧]

* અમે ઈન્સ્યુરન્સ કમિટીના સભ્યો આજે દારૂલ ઉલૂમમાં આવી ઘણા આનંદિત થયા. આ સંસ્થા જે હિન્દુસ્તાનની આઝાદીની લડાઈનું મુખ્ય સ્થળ અને દેશની એકતાની ધ્વજ વાહક રહી છે. અને જેની પ્રસંશા રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી જેવી હસ્તીએ કરી છે. વાસ્તવિકતા છે કે, તેમાં ઉપસ્થિત થવું અને તેને નિહાળવું અમારા માટે ગર્વ લાયક છે. દારૂલ ઉલૂમના માર્ગદર્શકો આખા દેશમાં એકતા અને શાંતિ માટે કામ કરી રહ્યા છે.

[સાવત્રી શ્યામ, એમ.એલ.સી. શિવરાજ, નહેરુ એમ.એલ.સી.]

વસાવડા સાહેબ આપથી વિનંતી કરીશ કે, આપના શબ્દો પ્રમાણે “ઈતિહાસના ભોંયરામાં ઊડે ઉતરીને ખૂણા ખાંચરા” જરૂર તપાસો, પરંતુ ફક્ત ખૂણા ખાંચરા જોઈને ફેસલો કરતા પહેલાં બિલ્ડીંગના મુખ્ય દ્વાર તથા ખુલ્લી ઈમારત પણ જોવી પડશે. દેવબંદી વિચારધારાએ આપના માટે કે કોઈપણ સત્યના શોધક માટે ખૂણા ખાંચરા રાખ્યા જ નથી. એમણે તો પોતાના ઈતિહાસની ઈમારત ઘણી સાદી, સરળ અને ઉજાસમાં જ રાખી છે. જેમાં અજવાળુ જ અજવાળુ છે. આપણા ઍગલ સુધારવાની જરૂર છે.

માનવ જગતને બે વિશ્વયુધ્ધોની આગમાં હોમી કરોડો વ્યક્તિઓની જાનહાની કરાવનાર શું દેવબંદના વિદ્યાર્થીઓ હતા ? પરમાણુ, ન્યુક્લિયર, રસાયણિક તથા જૈવિક શસ્ત્રોના સોદાગરો શું દેવબંદની ઉપજ છે ? વિશ્વના સંખ્યાબંધ દેશોમાં ચાલી રહેલા આંતરવિગ્રહો ઉપર દ્રષ્ટિ ફેરવશો તો બબર પડશે કે, તેમને હથિયારોથી કોણ સજજ કરી રહ્યું છે ? અને ક્યા ક્યા દેશો તથા તેમની શસ્ત્રો બનાવતી વિવિધ ફેક્ટરીઓ કેવી રીતે પોતાના એજન્ટો મારફતે આતંકવાદીઓને શસ્ત્રો સપ્લાય કરે છે ? અબજોના કૌભાંડો, સ્ત્રીઓ સાથે અમાનુષી વ્યવહારો, ખતરનાક અપરાધો, છેતર-પીંડીની નિતનવી અને આધુનિક તરકીબો દ્વારા ન્યૂઝ પેપરોના પ્રથમ પૃષ્ઠો ચમકાવનારા શું દેવબંદના અભ્યાસક્રમથી આ બધું શિખ્યા હશે ? શું “ઘાસચારો ખાઈને પણ એટમબૉમ બનાવી ભારત સામે હજાર વર્ષ સુધી લડવાની” ઘોષણા કરનાર ઝુલ્ફીકારઅલી ભુટ્ટો દેવબંદી વિચારધારાના અગ્રેસર હશે ? ભારતની ભૂમી ઉપર આવી કાશ્મીર અને ભારતના મુસ્લિમો માટે મગરના આંસુ સારનાર, કારગીલ યુધ્ધના સર્જક પરવેઝ મુશરફની આંખમાં આંખ નાંખી તેમના પ્રવચનનો પ્રતિકાર કરનાર કોઈ જીન્નહ કે વસાવડા ઉભા થયા હશે ? નહીં અને નહીં, બલ્કે સૌપ્રથમ તેમનો પ્રતિકાર કરનાર પણ દેવબંદી વિચારધારાના મુખ્ય પ્રેરક સૈયદ હુસૈન અહમદ મદની (રહ.) (જેમણે ગાંધીજી અને નેહરૂ જેટલો સમય બ્રિટીશ શાસનની જેલોમાં વિતાવ્યો છે)ના પૌત્ર મેહમુદ મદની જ હતા. જેમણે જનરલ

મુશરફના પ્રવચનના ધુંવાધાર પ્રવાહના સન્નાટાને તોડી જડબાતોડ જવાબો આપ્યા હતા. શું આ જવાબો વિભાજનવાદી વૃત્તિવાળા હતા કે ભારતના મુસ્લિમોની સાચી તસ્વીર રજૂ કરી અખંડતા અને એકતાના પાઠ હતા ?

આ જ અસલ દેવબંદી વિચારધારા છે, જેણે હંમેશા ભારતનું નામ સમગ્ર વિશ્વમાં રોશન કરી પોતાની દેશદાઝ અને વતન પ્રેમની વારંવાર દુહાઈ દીધી છે. પરંતુ કોઈને ખુશ કરવા કે નારાજ કરવા માટે નહીં. ફક્ત અને ફક્ત ઈસ્લામી તાલીમ પ્રમાણે હક્ક અને સત્યનો અવાજ સમજી તેને રજૂ કર્યો છે. જેમકે હઝરત મૌ. અલીમીયાં નદવી (રહ.) જેમણે સમગ્ર આરબ જગતમાં ભારતનું મસ્તક ગર્વથી ઉંચું રાખ્યું છે. તેમણે કટોકટી દરમ્યાન ઈન્દિરા ગાંધીને સાચી વાત રજૂ કરી ભવિષ્યના ઇતિહાસની આગાહી આપી હતી. જે સમયે વિરોધ પક્ષના બધા જ નેતાઓ ચૂપ થઈ ગયા હતા, ત્યારે મૌલાના અલીમીયાં નદવી રહ.એ ઈન્દિરા ગાંધી સમક્ષ તેમની દમન અને અત્યાચારવાળી નિતિના માઠા પરિણામો ભોગવવાની આગાહી સાથે વાસ્તવિકતાનું ભાન કરાવ્યું હતું.

શ્રી વસાવડા લખે છે કે, દેવબંદના વિદ્વાનો શાંતિની વાત કરી ત્રાસવાદને વખોડે છે. સાદગીપૂર્વક ધાર્મિક તાલીમ જ આપે છે. ગરીબ બાળકોને ધર્મના પાઠ ભણાવે છે. વાત “રવીસ્ટેક રૂથ” છે. દેવબંદમાં મારકાપના સંદેશ કે બોમ્બ બનાવવાની તાલીમ અપાતી નથી. પણ જે બંધિયાર માનસનું પુરાતન ધર્મ કેન્દ્ર બેઈનવોશ થાય છે, એમાં પાછળથી ત્રાસવાદની હિંસક વાવણી આસાનીથી થઈ શકે એવું ખેતર તૈયાર થાય છે.

ઉપરોક્ત વિધાનના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે, દેવબંદ અને દેવબંદી વિચારધારા આધારિત મદ્રસાઓનું સંપૂર્ણ સર્વે કરવામાં આવે અને ત્યારબાદ અત્યાર સુધી થયેલ આતંકવાદના બનાવો પાછળ પકડાયેલ વ્યક્તિઓના બાયોડેટા જોવામાં આવે કે ભારતમાં કે ભારતની બહાર દેવબંદી વિચારધારાથી સંકળાયેલ કે દેવબંદના અભ્યાસક્રમ ભણેલા કેટલા

માણસો આ પ્રમાણેની હિંસક પ્રવૃત્તિઓમાં સંડોવાયેલા છે ? આપે કદાચ સર્વે ન કર્યું હોય તો ભારતના જાસુસી ખાતાઓની બધી જ સમિતિ કે પેટા સમિતિઓ પાસેથી આંકડાઓ મેળવી શકો છો. અને અમેરિકા, બ્રિટને આપના પહેલાં સર્વે કરી લીધું છે. તથા ભારત અને ભારત બહાર ઘણા વિદ્વાનોએ દેવબંદ અને તબ્લીગી જમાઅત વિશે દળદાર પુસ્તકો લખ્યા છે. કદાચ આપના અમૂક ભૌયરાઓ અને ખૂણાં ખાંચડાઓ પણ તેને જ આધારિત હશે, પરંતુ તેમને પણ પોતાની શોધમાં કાંઈ મળ્યું નહીં.

શ્રી વસાવડા સાહેબ, આપે એક સંભવિત શંકાશીલ કારણ દર્શાવ્યું છે કે, બંધિયાર માનસનું બ્રેઈનવોશ થાય છે અને તેમાં પાછળથી ત્રાસવાદની હિંસક વાવણી આસાનીથી થઈ શકે છે. તો શું ૧૯૬૬થી લઈ ૨૦૦૮ સુધી તેની વાવણી થઈ શકી નથી ? તો હવે પછી કેમ શંકા છે ? જે ખેતરમાં દોઢસો વર્ષ સુધી આપનું સંભવિત વાવેતર થયું જ નથી, પછી હાલમાં ક્યું સ્પેશિયલ ખાતર (અભ્યાસક્રમ) નાંખવામાં આવી રહ્યું છે કે, તેનાથી શંકા ઉપસ્થિત થઈ ? અને જ્યારે કે દેવબંદનો અભ્યાસક્રમ તો આપના કથન “પરિવર્તનને બદલે પ્રાચીનતાનો જ અભ્યાસ કરવાની જૂનવાણી વૃત્તિ બદલશે નહિ, ત્યાં સુધી ધર્મની નદી પર કચ્છરવાદની લીલ બાઝતી જ રહેશે !” પ્રમાણે આધુનિક વિજ્ઞાનને પોતાના અભ્યાસક્રમમાં શામેલ કર્યું નથી. બીજા શબ્દોમાં આ અભ્યાસક્રમે આજ સુધી કોઈ વાવણી કરી નથી, તો હવે પછી પણ કેવી રીતે આતંકવાદી પેદા કરી શકશે.

દેવબંદના અભ્યાસક્રમમાં શ્રી વસાવડા સાહેબે કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ અને ધાર્મિક, સામાજિક કાયદા કાનૂનનો ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે. પરંતુ કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ અને કાયદા કાનૂનમાં કેટલી આધુનિક બાબતોનો સમાવેશ થયો છે તથા તે સિવાય બીજા કેટલા વિષયોનું શિક્ષણ અપાય છે, તેની વિગત દર્શાવી નથી. તો એ બાબતે જાણવું જરૂરી છે કે, કુર્આન શરીફ અને હદીષ શરીફના શિક્ષણનો એક ઘણો મોટો ભાગ ઉચ્ચ સંસ્કારો અને નૈતિક મૂલ્યોનો છે. જેમાં વ્યક્તિગત તથા સામાજિક મૂલ્યોનું

સવિસ્તાર વર્ણન છે. તેમાં મુખ્ય બિંદુ ભલાઈ, માણસાઈ અને નેકીના કામોમાં નાતજાતનો ભેદભાવ રાખ્યા વગર આગળ ધપવું અને બુરાઈ, લડાઈ, સંકુચિતતા તથા આંતકવાદ વગેરેથી દૂર રહી બીજાઓને પણ તેની નસીહત અને સલાહ સૂચનો કરવાની પ્રેરણા બલ્કે આજ્ઞા કરવામાં આવી છે. મદ્રસાના ૨૪ કલાકના દૈનિક કાર્યક્રમોમાં શિક્ષણ સાથે જીવનના સઘળા પાસાઓને આવરી લેતા સંસ્કારો અને શિષ્ટાચારોનું અમલી સિંચન થાય છે. અને વધુથી વધુ આત્મશુદ્ધિ (તકવા) અલ્લાહ તઆલાને રાઝી કરવાના પ્રયત્નો, તેની મખ્લૂક (સૃષ્ટિના પ્રત્યેક જીવ) સાથેના સબંધો વગેરે આધ્યાત્મિક બાબતો ઉપર પૂરતું ધ્યાન અપાય છે. ત્યાં શાંતિ અને પ્રેમની ભાવનાઓનો વિકાસ થાય છે.

કુર્આન શરીફ હદીષ શરીફ ઉપરાંત ઉર્દૂ, પર્શિયન અને અરબી ભાષાનું વ્યાકરણ સાહિત્ય (ગદ્ય-પદ્ય) અને લેખન કૌશલ્ય સાથે ઇસ્લામિક ફિક્હ જેમાં સ્વાસ્થ્ય, સામાજિક પ્રશ્નો, વારસા વહેંચણી તથા આર્થિક પ્રશ્નોમાં ધંધા રોજગારના નિયમો, વર્તમાન વ્યાપાર વાણિજ્યને લગતી બાબતો વગેરે સંખ્યાબંધ વિષયોની ચર્ચા થાય છે. સાથે ભૌતિક વિજ્ઞાનમાં પદાર્થવિજ્ઞાન, બ્રહ્માંડને લગતી બાબતો, ખગોળશાસ્ત્ર, પ્રાણીજીવન અને મનોવિજ્ઞાનને લગતી બાબતો તથા તર્કશાસ્ત્રને લગતી બધી જ બાબતોનું દલીલબદ્ધ રીતે જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. તે સાથે ઇસ્લામી ઉસૂલે ફિક્હના વિશાળ નિયમો અનુસાર બારીકથી બારીક કાયદાકીય ભેદરેખાઓ સમજાવી દષ્ટાંતો સાથે કાયદાશાસ્ત્ર સમજાવવામાં આવે છે. ઇસ્લામી ઉસૂલે ફિક્હની વિશાળ કાયદાકીય માહિતી વાંચી ફ્રાન્સીસી પ્રો. કાઉન્ટ સ્ટ્રોરોગે (Ostorrog) પોતાના પુસ્તક Angora Reformમાં તેને Root of Low (કાયદાનું મૂળ) ઉપનામ આપી કહ્યું છે કે, આ કાયદાનું મૂળ જગતમાં ફક્ત મુસ્લિમો પાસે જ છે. તેમના સિવાય બીજી કોઈ કૌમ પાસે નથી. જેને લઈ મુસ્લિમ કાયદા કાનૂનના જાણકારોને કાયદા બનાવવા બાબતે કોઈ મુળ શોધવાની જરૂર નથી. જ્યારે કે બીજી કૌમના લોકો પાસે આ પ્રકારનો કોઈ જ્ઞાનભંડાર ન

હોવાને લઈ કાયદાના મુળ શોધવામાં તેમને ઘણી જ નિષ્ફળતાઓ મળી છે.

આ ઉસુલે ફિક્કલ, ક્વાઈટે ફિક્કલ, ભૌતિકજ્ઞાન અને તર્કશાસ્ત્ર સાથે સાથે વર્તમાન યુગને લગતા રોજીંદા પ્રશ્નો તથા નવી શોધખોળો અને શિક્ષિત લોકોને સ્પર્શતા આધુનિક પ્રશ્નોની રોજ દારૂલ ઉલૂમોમાં છણાવટ કરવામાં આવે છે. અને વિદ્યાર્થીઓ તથા મૂંઝતી સાહેબો તેનાથી માહિતગાર થઈ મોડર્ન યુગ સાથે કદમ મિલાવી આગળ ધપી રહ્યા છે. સાથે હવે દારૂલ ઉલૂમ દેવબંદ સહિત બધા જ મદ્રસાઓમાં અંગ્રેજી, કોમ્પ્યુટર, જનરલ નોલેજ અને નાના મોટા હુન્નર ઉદ્યોગો પણ શિખવાડવામાં આવે છે.

મદ્રસાઓની કોશિશોને લઈ ભારતમાં પૂર્વિય સંસ્કૃતિના આધારસ્થંભો સુલેહશાંતિ, શાંતિપ્રિય નાગરિકતા, બંધુત્વભાવના તથા અન્યોના દુઃખ-દર્દમાં સહભાગી થવું વગેરે ઉચ્ચ સંસ્કારો જીવિત છે. સમાજમાંથી અભણતા, બેકારી, ખોટા વિચારો, દારૂ, જુગાર, જડતા, રૂઢિવાદ, ગુંડાગીરી, દાદાગીરી, ખોટા ભપકાઓ વગેરે કુરિવાજો ત્યજી સુલેહ સમાધાન, ધીરજ, નમ્રતા, સાદગી, સદાચાર અને શિષ્ટાચારદર્શક ભદ્ર સમાજ વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવામાં મદ્રસાઓ તથા તબ્લીગી જમાઅતનો સિંહફાળો છે. મદ્રસાઓ તથા તબ્લીગી જમાઅતની આવી ભવ્ય સિદ્ધીઓને લઈને જ સમાજના બહોળા શિક્ષિતવર્ગની કુણી લાગણીઓ એમની સાથે છે.

સાથે આ વાત પણ કહીશ કે પરિવર્તન અને પ્રાચિનતા ફક્ત અભ્યાસ-ક્રમ સાથે જ લાગુ પડતી નથી. માનવીની માન્યતાઓ, શ્રદ્ધાઓ, સામાજિક, શૈક્ષણિક અને ધાર્મિક વિચારધારાઓ સાથે પણ તેનો સબંધ છે. અને તેમાં ઈસ્લામી માન્યતાઓ (દેવબંદી વિચારધારાવાળી સ્વચ્છ તૌહીદ)ની તુલનામાં અન્ય ધર્મોની સામાજિક, ધાર્મિક વિચારધારાઓ આજે પણ પ્રાચીન અને જડ છે. જેમાં એક પવિત્ર પાલનહાર સર્વશક્તિમાન અદ્દાહપાક સિવાય અન્યોને પોતાના ઉપાસક (ખુદા) માની તેમને પોતાના નફા-નુકસાનના માલિક સમજવામાં આવે છે. જ્ઞાન-વિજ્ઞાન અને આધુનિકતાના યુગમાં જ્યાં વિજ્ઞાને બધી જ રીતે સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જક અને સર્વશક્તિમાન તરીકે

એક જ ખુદાપાકનો સ્વીકાર કર્યો છે, ત્યાં ડગલે ને પગલે પોતાના હાથથી બનાવેલ વસ્તુઓ તથા જ્યોતિષીઓથી ભવિષ્ય બહકે રાજકારણ જેવી બાબતોનો આધાર પણ તેના ઉપર રાખવો વગેરે ઘણી બધી પ્રાચીનતાઓ જ છે. જેમણે ધર્મની નદી પર કટરવાદની લીલ બજાવી આજે પણ માનવીને પોતાના પાક પવિત્ર સર્જનહારથી દૂર ધકેલી દીધો છે. અને તે અન્યોના દરવાજાએ ભીખ માંગી પોતાના આત્માને છેતરી રહ્યો છે. જ્યારે ઇસ્લામે સાફ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ચૌદસો વર્ષ પૂર્વે પરિવર્તનની હવા ફૂંકી પ્રાચીનતાના બધા જ દ્વાર બંધ કરવાનું આહ્વાન કર્યું છે.

બહાર અબ જો દુનિયા મેં આઈ હુઈ હે
સબ પૌંદ ઉઠ્ઠીં કી લગાઈ હુઈ હે

આર્થિક મંદીથી છૂટકારા માટે ઈસ્લામી અર્થતંત્ર અપનાવો : યુરોપિયન અર્થશાસ્ત્રીઓ

અંજામે સિતમ અબ કોઈ દેખે કે ન દેખે
મેં સાફ ઈન આંખોસે મગર દેખ રહા હું
સચ્ચાઈને લૂટા થા અનાદિલકા નશીમન
સચ્ચાઈ કા લુટતે હુએ ઘર દેખ રહા હું
રહમતકા ચમકનેકો હે ફિર નય્યરે તાંબા
હોને કો હે ઈસ શબકી સહર દેખ રહા હું
જો ખ્વાબ કે શરમિંદએ તઅબીર થા અબતક
ઈસ ખ્વાબકી તઅબીર જિગર દેખ રહા હું

હાલમાં સમગ્ર માનવજગત (વિશ્વવ્યાપી) આર્થિક મંદીની ઝપટમાં આવી ગયું છે. મોટી મોટી બેંકો દેવાળું ફૂંકી રહી છે. લોકો બેંકોમાંથી પોતાના પૈસા લઈ રહ્યા છે. જેને લઈ બેંકોનું બેલેન્સ શીટ ઘણી ભૂંડી રીતે પ્રભાવિત થઈ રહ્યું છે. વીમા કંપનીઓ વેચાઈ રહી છે. વોલ સ્ટ્રીટ (અમેરીકા)ના શેર બજારમાં તોફાન મચી ગયું છે. જેનાથી દુન્યાભરના શેર બજાર તૂટી રહ્યા છે. મોટી મોટી કંપનીઓને તાળા વાગી રહ્યા છે. જેને લઈ બેરોજગારો વધી રહ્યા છે. જીવન જરૂરીયાતની વસ્તુઓના ભાવ આસમાને પહોંચી ગયા છે. હવે અમેરીકા તથા યુરોપમાં પણ બેકારીને લઈ આપઘાતના બનાવો વધી રહ્યા છે.

મૂંડીવાદના આ સંકટ પાછળના કારણો વ્યાજ, સક્રો, ધોકાબાજી, વાયદાનો વેપાર, જુઠાણુ અને ઝુલ્મ-અત્યાચાર આધારિત વ્યવસ્થા છે. આ બધામાં તાત્કાલિક કારણરૂપે અમેરીકાનું “ગિરોનું સંકટ” (Subprime martagage crisis) મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે.

મૂંડીવાદી વ્યવસ્થા લોકોમાં ખોટા ખર્ચાઓ અને ભપકાઓની ભૂખ પેદા કરે છે. અને ખર્ચા માટે પૈસા ન હોય તો વ્યાજ કર્જાઓની જાળ બિછાવે છે. પાછલા વર્ષોમાં અમેરીકામાં ફૂઝૂલખર્ચાઓ ખૂબ વધી ગયા.

૪૦% થી વધુ કુટુંબોએ પોતાની આવકના ત્રણ ટકા ફક્ત ક્રેડીટ કાર્ડના વ્યાજ પાછળ ખર્ચી નાંખ્યા. કર્જ આપવા બેંકો પાસે કેશ રકમો ન હતી, તો બોન્ડસ જારી કર્યા અને તેને બજારમાં વેચી રકમો જમા કરી. સામાન્ય સંજોગોમાં આ પ્રકારના ધોકા સફળ થઈ જતા હોય છે. પરંતુ કર્જોની ભરમાર, ડોલરના ભાવની વધઘટ, વ્યાજનું ભરણું તથા બજારોની વધઘટ વગેરેને લઈ અચાનક મંદીનો જવાળામુખી ફાટી નીકળ્યો. પહેલી હાઉસિંગ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ તબાહ થઈ, પછી તેર લાખ જાયદાદોની હરાજી થઈ, પછી બેંકો અને કંપનીઓ દેવાળું ફૂંકવા માંડી. જે હાલમાં ચાલુ જ છે. આ તબાહી એવું ભયાનક સ્વરૂપ ધારણ કરશે કે ત્યારબાદ એક આર્થિક તાકત સ્વરૂપે અમેરીકા કદાચ જ ઉભરી શકશે.

આર્થિક મંદીનું બીજું કારણ સટ્ટાબજાર છે. જેને Speculation કહેવામાં આવે છે. મૂંડીવાદી વ્યવસ્થામાં વિશ્વ માર્કેટ એક મોટા જુગારખાનાની જેમ છે. જ્યાં વિવિધ બહાનાઓથી સટ્ટાબાજી ચાલે છે. પહેલા આ સટ્ટો ફક્ત શેર, કરન્સી અને સોના ચાંદી સુધી મર્યાદિત હતો. પરંતુ હવે સટ્ટોરીઓએ જીવન જરૂરીયાતની અનાજ તથા બીજી સામગ્રીઓમાં પણ મોટા પ્રમાણમાં વાચદાના વેપારો શરૂ કરી દીધા અને બનાવટી પ્રકારની કીંમતો વધારી દીધી. ૨૦૦૭ અને ૨૦૦૮માં સટ્ટોરીઓએ પેટ્રોલના ભાવ આસમાને પહોંચાડી દીધા. એ જ પ્રમાણે પાછલા વર્ષોમાં સ્ટીલ અને અનાજના ભાવો પણ વાચદાઓને લઈને જ વધી ગયા.

અમેરીકાએ પેટ્રોલ અને અનાજના ભાવ વધવા પાછળ ભારત અને ચીનના ઉદ્યોગો તથા ભારતીઓના વધુ ખાવાની આદતનું બહાનું કાઢ્યું હતું. તો તેના જવાબમાં સાઉદી પેટ્રોલિયમ મંત્રી મીસ્તર નઈમી અને ત્યારબાદ સાઉદી શાહ અબ્દુલ્લાહે પણ કહ્યું કે વિશ્વ બજારમાં જરૂરત પ્રમાણે તેલ પર્યાપ્ત (મૌજુદ) છે. પરંતુ માર્કેટમાં સટ્ટાબાજીને લઈ તેની કીંમતો વધી રહી છે. ફંડ મેનેજમેન્ટના અમેરીકી નિષ્ણાંત માર્કલ મોર્ટરે એક કમીટી સમક્ષ સાક્ષી આપતા જણાવ્યું કે સટ્ટોરીઓની લાંબી મુદતના

સક્ટાને લઈ લગભગ ૮૪૭ મીલીયન બેરલ પેટ્રોલ ખરીદવામાં આવ્યું છે. હવે જ્યારે આટલા મોટા પ્રમાણમાં તેલ મંદીથી હટી ગયું છે અને વધુ તેલ ભવિષ્ય માટે ખરીદવાનું ચાલુ જ છે તો આટલા મોટા પ્રમાણમાં તેલની આયાત ક્યાંથી થશે ? અને આ સક્ટોરીઓ એટલા સધ્ધર તથા તાકતવર છે કે સરકારો અને મિડીયા પણ તેમના કબ્જામાં છે. જેને લઈ મિડીયા પણ તેલ કાઢનારા દેશોનો વાંક કાઢે છે.

વર્લ્ડ બેંકના આર્થિક નિષ્ણાંત મીસ્ટર મિશલના રિપોર્ટમાં દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે દુનિયાભરમાં અનાજ અને ખાદ્યતેલોની કિંમતોના વધારામાં ૭૫% કારણ અનાજો (મકાઈ)થી ઈંધણ બનાવવાને કારણે છે. પરંતુ આ રિપોર્ટને અમેરીકાના લાભ માટે દબાવી દેવામાં આવ્યો.

બ્રિટીશ ઈમ્પાઈ સંસ્થા ઓક્સફામ (Oxfam)ની તેહકીક પ્રમાણે અનાજથી ઈંધણ બનાવવાને લઈ અનાજના ભાવો વધવાથી જગતભરમાં ત્રણ કરોડ લોકો ભૂખમરા અને ગરીબીની લપેટમાં આવી ગયા છે. આ એજન્સીનું કહેવું છે કે, આને લઈને હજુ લગાતાર અનાજના ભાવો વધી રહ્યા છે. હાલ દુનિયાભરમાં ઈતિહાસનો સૌથી ઓછો અનાજ ભંડાર છે. આટલા પ્રમાણમાં કદી અનાજ ભંડાર ઓછું થયું નથી. [હવાલો રોઈટર ૨૬/૭/૦૮] અમેરીકા ૨૦૧૫ ઈ. સુધીમાં પોતાની જરૂરતના પંદર મિલીયન ગેલન ઈંધણ પેદા કરશે. તેના માટે તેને ૧૬૩ મિલીયન મેટ્રીક ટન મકાઈની જરૂરત પડશે. જેના કારણે ચોક્કસ બજારમાં મકાઈ ઓછી થઈ જશે. ગરીબ લોકોના પેટની આગ ઓલવવાની જગ્યાએ અમેરીકી ગાડીઓના ઈંધણ-તેલની ટાંકીઓ ભરાશે ! અમેરીકામાં દુનિયાની કુલ વસ્તીના ૪.૫ માણસો છે. પરંતુ દુનિયાની સાધન સામગ્રીના સ્ત્રોતોના કુલ ૩૦%નો તે વપરાશ કરે છે. એક સામાન્ય ભારતીયની તુલનામાં એક સામાન્ય અમેરીકી વીસ ઘણું તેલ વાપરે છે. (The affluent Society by J.K. Galbraith Tol) એક અમેરીકી વાર્ષિક ૯૦૯ કી.ગ્રા; યુરોપિય ૫૫૨ કી.ગ્રા; આફ્રિકી ૧૬૨ કી.ગ્રા. અને ભારતીય ૧૭૯ કી.ગ્રા. અનાજ વાપરે છે.

ફાયનાન્સિયલ ટાઈમ્સના ચીફ લેખક માર્ટન વોલ્ફ લખે છે કે ૧૪ માર્ચ ૨૦૦૮ ને શુક્રવારના દિવસે વિશ્વ ઓપન માર્કેટવાળા મૂંડીવાદનું સ્વપ્ન છિન્નભિન્ન થઈ ગયું. ત્રણ દસકાઓની અનથક મહેનત અને પરિશ્રમ પછી આપણે ખુલ્લી માર્કેટવાળા આર્થિકતંત્ર તરફ વધી રહ્યા હતા. અમેરીકાની સૌથી મોટી ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બેંક Bear Stearnsને બચાવવાનો ફેસલો કરીને ફીડરલ રિઝર્વે આ એલાન કરી દીધું કે હવે મૂંડીવાદના યુગનો અંત આવી ચૂક્યો છે.

ઈંગ્લેન્ડના વડાપ્રધાન ગાર્ડન બ્રાઉને (જે પોતે આર્થિક નિષ્ણાંત પણ છે) કહ્યાં કે આર્થિક સંકટના ઉકેલ માટે ટૂંકાગાળાના પગલા ભરવાની સાથે વિશ્વ આર્થિક વ્યવસ્થામાં લાંબા ગાળાનો ફેરફાર કરવો પડશે. આ તાત્કાલિક જરૂરત માટે હવે વધુ રાહ જોઈ શકતા નથી.

પેરિસ (ફ્રાન્સ)નું એક મેગેઝીન “પોવીસ વેન્સોન”માં “પોપ અને કુર્આન”ના શિર્ષકથી એક સનસનીખેજ લેખ પ્રકાશિત થયો છે. લેખક ચર્ચની મઝાક કરતા લખે છે કે આ આર્થિક મંદીની ગૂંગળામણથી બહાર નિકળવા માટે આપણે બાઈબલ કરતા કુર્આન શ.માં વધારે ચિંતન મનન કરવાની જરૂરત છે. કાશ ! આપણી આર્થિક નિતિઓ નક્કી કરવા માટે જો કુર્આની તઅલીમને કેન્દ્ર સ્થાને રાખવામાં આવી હોત તો આજે આપણને આ પ્રમાણે દેવાળું ફૂંકવાનો વારો ન આવ્યો હોત.

લોજોરનાડ (Logornad Finance) મેગેઝીનના પ્રમુખ તંત્રી રોલાન લાસ્કને પોતાના અગ્રલેખમાં આનાથી વધુ સ્પષ્ટ અંદાજમાં ઈસ્લામી શરીઅત લાગુ કરવાની ભલામણ કરી છે. અને સાથે મૂંડીવાદના નુકસાનોનું વિશ્લેષણ કરી ઈસ્લામી અર્થતંત્ર લાગુ કરવા ઉપર જોર આપ્યું છે. ફ્રાન્સના આર્થિક પ્રગતિ બોર્ડે ફ્રાન્સના બજારોમાં ઈસ્લામી આર્થિક નિતિઓનું પાલન કરવાનો ઠરાવ પાસ કર્યો છે. બોર્ડના સભ્યોના કથનુસાર ઈસ્લામી નિતિઓ જ જીવનના બધા જ પાસાઓમાં સાચુ માર્ગદર્શન કરી શકે છે.

ઈટાલીના પ્રખ્યાત રાઈટર લેખિકા લોરીટા નેપોલિયન (નાબ્લોની)નું

એક પુસ્તક “વરુઓની આર્થિક નિતિઓ” નામે પ્રકાશિત થયું છે. જેમાં લેખકે ઈસ્લામી આર્થિક વ્યવહારની પ્રશંસા કરતા સમગ્ર વિશ્વ માટે ફક્ત ઈસ્લામી આર્થિક વ્યવસ્થાને જ સચોટ ઉપાય તરીકે રજૂ કરી છે. અને આ પુસ્તક પહેલા જેકબ હેલ્બર્ન નામના લેખકે “અમેરીકી સ્વપ્ન” શિર્ષક હેઠળ લેખમાં અમેરીકી આર્થિક પોલીસી અને બુશની ગલત પોલીસીઓનું વિશ્લેષણ કર્યું છે. ફાન્સના માસિક મેગેઝીન ચેલેન્જ (Challenge) એક રીપોર્ટ છાપી છે. જેમાં ફાન્સીસી લોકોની એ રાય છે કે હાલમાં આપણે બાઈબલની જગ્યાએ કુર્આન શરીફની વધુથી વધુ તિલાવત કરવી જોઈએ. જો બેકોના મેનેજરો કુર્આન શરીફના વર્ણન કરેલ આદેશો અને નિયમો અપનાવે તો આ આર્થિક સંકટથી છૂટકારો મળી શકશે.

જર્મનીના નાણાપ્રધાન વેઈર શાઈને (Wear Shine) જણાવ્યું કે, હાલનું આર્થિક સંકટ અમેરીકાના સુપર પાવરવાળા દ્રષ્ટિકોણને ઘણી જ જલ્દીથી ખતમ કરી નાંખશે. આ વિશ્વ આર્થિક સંકટના અનુસંધાનમાં ઈસ્લામી અર્થશાસ્ત્રીઓએ ઈસ્લામની ઝકાત તથા સદકાની વ્યવસ્થાની ચોખવટ કરી છે. પ્રખ્યાત અર્થશાસ્ત્રી ડો. હુસૈને (અઝહર યુનિવર્સિટી કેરો) ઘણા સારા અંદાજમાં દલીલો સાથે સમજાવ્યું છે કે, વર્તમાન સંજોગોએ સાબિત કરી દીધું છે કે ઈસ્લામની બિનવ્યાજ વ્યવસ્થા જ હાલના આર્થિક સંકટને દૂર કરી શકે છે.

કેરો યુનિવર્સિટીના અર્થતંત્રમાં પ્રોફેસર ડો. અ.હમીદ ગઝાલી તથા સાદાત એકેડમીના ચેરમેન અને પ્રોફેસર ડો. હમદી અ.મજીદ તથા આર્થિક નિષ્ણાંત ડો.મુહમ્મદ અ.અઝીઝ વગેરે બધા જ નિષ્ણાંતોનો અભિપ્રાય છે કે વર્તમાન આર્થિક સંકટનું મુખ્ય કારણ વ્યાજ વહેવાર તથા સદ્કાખોરોનો જુગાર અને અમેરીકાની ખોટી આર્થિક નિતિઓ છે. આ જ પ્રમાણે દાવોસ (સ્વિઝરલેન્ડ)માં તા. ૨૯-૦૧-૦૮ના રોજ યોજાયેલી વર્લ્ડ ઈકોનોમિક ફોરમની બેઠકમાં અનેક દેશોના પ્રતિનિધિઓ અને ઉદ્યોગપતિઓએ દુનિયાભરમાં ફેલાયેલી આર્થિક મંદી માટે અમેરીકાને જવાબદાર ઠેરવ્યું

છે. ચીનના વડાપ્રધાન વેન જીઆબાઓએ અમેરીકન કંપનીઓની નફા-ખોરીની આંધળી લાલચ અને અયોગ્ય મહાકાય આર્થિકનિતિઓને જવાબદાર ઠેરવી હતી. રશીયન વડાપ્રધાન વ્લાદિમીર પુતિને જણાવ્યું કે, ગયા વર્ષે આ જ ફોરમમાં અમેરીકન પ્રતિનિધિઓએ જુદો દાવો કર્યો હતો કે અમેરિકન અર્થતંત્રના પાયા મજબુત છે.

સંસારી જીવન છોડી સન્યાસી જીવન અપનાવવાને ઈસ્લામ બિલ્કુલ પસંદ કરતો નથી. ઈસ્લામે માણસની રોઝી-રોટીની કોશીશો અને તેના માટેની ફિકરો કરવાને ફક્ત જાઈઝ નથી કર્યું, બલ્કે તેને જરૂરી અને ફર્જ પણ ફરમાવ્યું છે. માણસની આર્થિક પ્રગતિને ઈસ્લામ પસંદ કરે છે અને હલાલ કમાઈને ઈસ્લામના બીજા મહત્વના ફર્જોની જેમ એક ફર્જ ફરમાવ્યો છે. પરંતુ આ બધી બાબતો સાથે આ હકીકત પણ એટલી જ સાફ અને સ્પષ્ટ છે કે ઈસ્લામની નજરમાં માણસનો બુન્યાદી અને જરૂરી હેતુ ફક્ત રોઝી કમાવું નથી.

ઈસ્લામી અર્થતંત્ર અને બીજા અર્થતંત્રો વચ્ચે બુન્યાદી અને મહત્વનો ફર્ક એ જ છે કે બીજા અર્થતંત્રોએ રોઝી રોટી કમાવાને જીવનનો બુન્યાદી મસ્અલો બનાવ્યો છે. અને ઈસ્લામી અર્થતંત્રમાં રોઝી રોટી મેળવવા મહેનત કરવી જરૂરી છે, પરંતુ તેને જીવનધ્યેય અને હેતુ બનાવવો સહીહ નથી.

ઈસ્લામે આર્થિક મસાઈલમાં ભૌતિકતા (માદ્દીયત)ની સાથે રૂઢાનિયતનો પણ પૂરેપૂરો ખ્યાલ રાખ્યો છે. સૌપ્રથમ એ દર્શાવ્યું કે માલ-દૌલત ઉપર પહેલી અલ્લાહ તઆલાની માલિકી છે. “**વઆવુદુમ મિમ માલિલ્લાહીલ્લાહી આતાકુમ**” અને ગરીબો-નાદારોને તે માલમાંથી આપો, જે અલ્લાહપાકે તમોને આપ્યો. આ પ્રમાણેની સંખ્યાબંધ આયતો છે જેમાં માલદૌલત વિશે દર્શાવવામાં આવ્યું કે એ તમારી માલિકી નથી, બલ્કે તમારી પાસે અમાનત છે. તેનો વપરાશ શરીઅતે બતાવ્યા પ્રમાણે કરવાનો છે. કાઝુનની જેમ પોતાનો માલ કહી તેના ઉપર કબ્જો જમાવવાનો નથી, બલ્કે તેમાં અલ્લાહપાકે નક્કી કરેલ ઝકાત, ઉશર, સદકા, કુબાની,

કફકારા વગેરે હકકો અદા કરવાના છે. તે સાથે દરેક વ્યક્તિએ કોઈના ઉપર બોજારૂપ થવાને બદલે પોતાની રોજી કમાવવા માટે પરસેવો પાડીને પણ મહેનત મજદૂરી કરવી જરૂરી છે. તેને એક શરઈ જવાબદારી દર્શાવી છે. અને તેની ફજીલત પણ દર્શાવી છે. એક હદીષ શરીફમાં છે કે, “કોઈ માણસ પોતાની જાત મહેનતથી કમાઈને જે ખાવા ખાય છે, તેનાથી વધુ સાડુ કોઈ ખાણુ નથી. ખરેખર મજબૂરી સિવાય ભીખ માંગવાની સખ્ત વઈદ દર્શાવવામાં આવી છે. ધંધો કરવામાં સચ્ચાઈ અને નિષ્ઠા જરૂરી છે. પોતાનું વેચાણ વધારવા જુઠી કસમો ખાવી મોટો ગુનોહ છે. ખામીવાળો કે બગડેલો માલ ચોખવટ કરી વેચવો જોઈએ. હદીષ શરીફમાં છે કે જેણે ઘોઠો આપ્યો તેનો મારી સાથે કોઈ સંબંધ નથી. [તિરમિઝી શરીફ] ધંધામાં બધા જ વ્યવહારો વ્યાજ તથા જુગારથી સંપૂર્ણ પાક હોવા જરૂરી છે.

ઈસ્લામી અર્થવ્યવસ્થામાં વ્યાજ તથા સદ્કાને હરામ ઠેરવવામાં આવ્યો. વ્યાજુ વ્યવહાર માટે ઈસ્લામે કોઈપણ પ્રકારની છૂટછાટ આપી નથી. કુર્આન શરીફમાં વ્યાજખોરોને અલ્લાહપાક તથા તેના રસૂલ (સલ.) તરફથી ખુલ્લી જંગ-લડાઈનું એલાન કરવામાં આવ્યું છે.

આપ (સલ.)એ વ્યાજને અલ્લાહ તઆલાના અઝાબનું કારણ દર્શાવ્યું અને ફરમાવ્યું કે, જે વસ્તીમાં વ્યાજ તથા ઝીના (વ્યભિચાર) ફેલાય છે, તો તે લોકો અલ્લાહપાકના અઝાબને દઅવત આપે છે. આપ (સલ.)એ વ્યાજુ વ્યવહારને પોતાની માં સાથે ઝીના કરવા કરતાં પણ સિત્તેર ઘણો મોટો ગુનોહ બતાવ્યો છે. [હાકિમ, ઈબ્ને માજહ]

એ જ પ્રમાણે સદ્કો પણ ઈસ્લામમાં બહુ મોટો ગુનોહ છે. કુર્આન શરીફમાં તેને હરામ દર્શાવ્યો છે. [માઈદહ-૯૦] એ જ પ્રમાણે ભવિષ્યના વાયદાના સોદાની આપ સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમે મનાઈ ફરમાવી છે. આપે ફરમાવ્યું કે, જે માણસ અનાજ ખરીદે, તે તેને ત્યાં સુધી ન વેચે, જ્યાં સુધી તેના ઉપર કબ્જો ન કરી લે.

જુગાર, સદ્કો, દાડુ, સ્વાર્થ, દગો, છેતરપિંડી, શોષણ, મિલાવટ,

ખોટી અફવાહો, જૂઠ, સંગ્રહખોરી, ઘોકાબાજી, ખિયાનત તથા વેચાનારી વસ્તુ ઉપર કબ્જો કર્યા વગર બીજાને વેચવાની (Forward) મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે. એ જ રીતે કોઈ એક પક્ષનો નફો ચોક્કસ નિશ્ચિત કરવો, અને બીજાનો નફો અનિશ્ચિત તથા શંકાશીલ હોય તો તે પણ વ્યાજી વ્યવહાર ગણાશે. એક આયતમાં ફરમાવ્યું કે, તમો અંદરો અંદર એકબીજાનો માલ ખોટી અને નાજાઈઝ રીતે ન ખાઓ. હાં, વેપાર કરી પરસ્પર એકબીજાની રાજીખુશીથી લઈ શકો છો. આ આયતમાં લાંચ, રૂશવત, ચોરી, ઘાડ, લૂંટ, અત્યાચાર, મજબૂરીનો સોદો તથા અનિતિના બધા જ પ્રકારના સોદાઓથી મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે.

હાલની મૂંડીવાદી વ્યવસ્થાના જે નિયમો ઈસ્લામની વિરુદ્ધ છે, તેમાં વ્યાજ, સફો, ઘોકાબાજી તથા જુઠ પ્રથમ ક્રમે છે. ૧૯૩૧ની વિશ્વ આર્થિક મંદી બ્રિટીશ સામ્રાજ્યની પડતીનું કારણ બની. ૨૦૦૮નું આર્થિક સંકટ અમેરીકી સામ્રાજ્યના અંતની આગાહી કરી રહ્યું છે.

ઈસ્લામી આર્થિક વ્યવસ્થામાં “આખલા” અને “રીંછ”ની કોઈ આવશ્યકતા નથી. અહિંયા તો ફક્ત મૂંડી રોકવાવાળા હોય છે. જે લાંબા-ટુંકા ગાળા માટે મૂંડી રોકાણ કરે છે. જેનો મકસદ આર્થિક સફળતા પ્રાપ્ત કરવાનો તથા રાજકીય અને સામાજિક રીતે શાંત વાતાવરણ બાકી રાખવાનો છે. જ્યારે યુરોપિય વ્યવસ્થામાં સફોરીઓ માટે “આખલા” અને “રીંછ”ના ઉપનામો રાખવામાં આવ્યા છે. પોતાની પાસે કોઈ વસ્તુ ન હોવા છતાં બનાવટી રીતે વેચવા (રીંછ) અને પોતાની પાસે રકમ ન હોવા છતાં બનાવટી ખરીદારી (આખલા) દ્વારા શેર માર્કેટ અને બીજી વસ્તુઓના ભાવમાં ઉતાર ચઢાવ કરવો.

ઈસ્લામી આર્થિક નિતિનો સૌથી જરૂરી હેતુ એ છે કે તેનાથી એક એવી વ્યવસ્થા સ્થાપવામાં આવે જે સાદી, સરળ અને કુદરતી (નેચરલ) હોય. જેમાં દરેક વ્યક્તિ કોઈપણ દબાણ વગર કુદરતી રીતે પોતાની લાયકાત, સમજ અને અનુભવથી કામ લે. અને આ બાબત બજારમાં

આવતી વસ્તુ (સપ્લાય) અને તેની માંગ (ડીમાન્ડ)ના વ્યવસ્થિત વપરાશ વગર શક્ય નથી.

બીજો હેતુ એ છે કે હકદારને તેનો હક પૂરેપૂરો મળવો જોઈએ. જેમાં ધંધા રોજગારમાં ભાગીદાર કે કર્મચારી વર્ગ સિવાય સમાજના અમૂક તે ગરીબ, નાદાર, બેવા, યતીમ વ્યક્તિઓ પણ સામેલ છે, જેમની લીસ્ટ કુર્આન શરીફ તથા હદીષ શરીફમાં મૌજુદ છે.

ત્રીજો હેતુ જેનું ઘણું મહત્વ છે. તે એ કે માલદૌલત ઉપર અમુક ઉદ્યોગપતિઓ કે કંપનીઓની મોનોપોલી ન હોય. બલ્કે રૂપિયો સમાજમાં વધુથી વધુ ફરતો રહેવો જોઈએ. જેથી સમાજના બધા જ વર્ગો તેનાથી લાભ ઉઠાવે. એટલા જ માટે જંગલ, ખાણ, ઉજ્જડ જમીન અને સમુદ્રના શિકાર, ઘાસ, સમુદ્ર, નદીઓ વગેરે જે પેદાઈશના અસલ સ્ત્રોતો છે. તેના ઉપર કોઈની ઈજારદારી બાકી ન રાખતા બધા માણસોને તેનાથી લાભ ઉઠાવવાની પરવાનગી આપી. લાયસન્સ અને પરમીટ સિસ્ટમમાં મોટા ઉદ્યોગપતિઓ જ ફાયદો ઉઠાવી લે છે. એ જ પ્રમાણે બેંકોની લોન તથા વિમા કંપનીઓની મૂંડીથી માલદારો જ વધુથી વધુ ફાયદો ઉઠાવે છે. અને નાના વેપારીઓ વંચિત રહે છે.

સાથે પ્રાઈવેટ ભાગીદારી (પૈસા આપી કે પૈસા અને ધંધામાં શરીક થઈ)ના ધંધાઓમાં નફા-નુકસાનની ભાગીદારી સાથે ધંધો જાઈઝ ફરમાવ્યો. જેથી વ્યાજની બુરાઈથી બચી શકાય. અને વ્યાજખોરો વધુથી વધુ ફાયદો ન ઉઠાવે તેનો ખાસ ખ્યાલ રાખ્યો. તથા મજૂરવર્ગને પસીનો સુકાતા પહેલા મજૂરી અને યોગ્ય વળતર આપવાની તાકીદ કરી. તથા મજૂર કે કર્મચારી માટે કામચોરી કે ટાઈમચોરીથી બચવાને જરૂરી ઠેરવ્યું. તેમાં ઉણપ રાખવાથી કમાઈ હરામ થઈ જશે. અને સખ્ત ગુનેહગાર થશે.

સંગ્રહખોરીને પણ સખ્ત નાપસંદ ફરમાવી છે. તેનું કારણ પણ એ જ છે કે, અમૂક લોકો વધારે નફો કમાઈને બીજા લોકોને નુકસાન પહોંચાડે છે. ઈસ્લામી આર્થિક નિતિમાં સમાજના કચડાયેલા વર્ગને ઉપર ઉઠાવવાના

હેતુસર લોકોને સમજાવવામાં આવ્યું છે કે તમારા માલદૌલત ઉપર હકીકતમાં તમારી માલિકી નથી, બલકે તેના અસલ માલિક અલ્લાહપાક છે. તેની તૌફીક અને ફઝલોકરમથી જ તમે માલના માલિક થયા છો. માટે તેણે જે લોકો માટે ખર્ચ કરવાનું કહ્યું છે, તેમના ઉપર ખર્ચ કરવામાં આવે.

સમાજના વધુથી વધુ નાદાર ગરીબ લોકો સુધી માલ પહોંચે એ હેતુસર અમૂક વસ્તુઓ ફર્જ તથા વાજિબ કરી દીધી.

(૧) જેમાં સૌ પ્રથમ ઝકાત છે. દરેક તે વ્યક્તિ જે સોનું, ચાંદી, પશુઓ અને વેપારનો માલ, જાયદાદ વગેરેનો ઈસ્લામી નિસાબ પ્રમાણે માલિક હોય. તેને વર્ષે પુરૂ થયા બાદ પોતાના માલમાંથી અઠી ટકા ઝકાત આપવી ફર્જ છે. જેમને આપવાની છે, તે આઠ પ્રકારના લોકો બધા જ નાદાર અને મુફલિસ હોવાને લઈ હકદાર સાબિત થાય છે.

(૨) ઉશર : જે જમીનો શરઈ દ્રષ્ટિએ ઉશરી છે, તેમાં ખેતીવાડીની કુલ પેદાઈશનો દસમો ભાગ ગરીબોને આપવો જરૂરી છે. ઉશર હકીકતમાં જમીનથી પેદા થતી વસ્તુઓની ઝકાત છે.

(૩) સદકઓ ફિત્ર : શરઈ દ્રષ્ટિએ દરેક માલદાર વ્યક્તિ દીઠ પોણા બે કીલો ઘઉં અથવા તેની કિંમત ગરીબો, બેવાઓ, યતીમો ઉપર ખર્ચ કરવામાં આવે છે. આ રકમ પોતાના તરફથી તથા પોતાની નાબાલિગ (નાના બાળકો) અવલાદ તરફથી પણ આપવામાં આવે છે. આના માટે પૂરા વર્ષ (ઝકાતની જેમ) માલદાર હોવું પણ જરૂરી નથી. માટે ઝકાતથી વધુ આનો વિસ્તાર ફેલાયેલો છે.

(૨) કુર્બાની : એ જ પ્રમાણે કુર્બાનીના ગોશ્ત, ચામડા વગેરેથી પણ ગરીબોને ઘણો મોટો લાભ થાય છે.

(૫) કફ્ફારો : કોઈ વ્યક્તિ કારણ વગર રમઝાનના રોઝા તોડી નાંખે અથવા કોઈ મુસલમાનને ઈરાદા વગર કતલ કરી દે, અથવા પતિ પોતાની પત્નીથી “ઝિહાર” કરે (પત્નીને પોતાની માંની જેમ

હરામ કહે) અથવા સોગંદ (કસમ) ખાઈ તેને પૂરી ન કરે. આ બધા સંજોગોમાં તેણે ગરીબ, નાદારોને રૂપિયા અથવા ખાવા-કપડાંના રૂપમાં અમૂક રકમ કે ખાવા ખવડાવવાનું હોય છે.

(૬) નફકહ (ખાધા ખોરાકનો ખર્ચ) : પોતાના નાદાર સગા-સબંધીઓ અથવા જેમની જવાબદારી આપણા શિરે જરૂરી છે. એવા લોકોનો સંપૂર્ણ ખર્ચ ઉઠાવવો ફર્જ છે. જેમકે પત્ની-બાળબચ્ચાં વગેરે. અને અમૂકનો ખર્ચ માલદાર હોવાની શર્તે કે સગાઈનો સબંધ વધુ નજીક હોવાની શર્તે પણ જરૂરી થઈ જાય છે. આની વધુ વિગત ફિક્કહની કિતાબોમાં સવિસ્તર રજૂ થયેલ છે.

(૭) વારસા વહેંચણી : આ મહત્વનો વિભાગ છે, જેના દ્વારા ઈસ્લામે દરેક સબંધીનો હક્ક ફરજિયાત નક્કી કરી દીધો છે. યુરોપના આર્થિક નિષ્ણાંતોએ પણ ઈસ્લામના આ વિભાગને અર્થતંત્ર માટે ઘણો લાભકારક અને સમાજમાં સમાનતા તથા માલદૌલતની બરાબર વહેંચણી માટે ખૂબ ફાયદાકારક ગણ્યો છે. દરેક નજીકના સબંધીને તેનો હક્ક મળે છે. સ્ત્રી વર્ગ પણ ખાસ મોટો હિસ્સો મેળવે છે. કારણકે એક જ સ્ત્રીને માં, પત્ની, બહેન, પુત્રી અને અમૂક સંજોગોમાં દાદી તરીકે પણ અલગ અલગ રીતે હિસ્સાઓ મળે છે. નાની મોટી અવલાદનો કોઈ ફર્ક નથી થતો. કોઈ વારિસને વંચિત (મહરૂમ) નથી કરી શકતા. કોઈ વારિસ માટે તેના ભાગ સિવાયની વસીયત કરવાની મનાઈ છે. મૃત્યુ પામનાર પોતાના માલમાંથી $\frac{1}{3}$ માલની વારસદારો સિવાય માટે વસીયત કરી શકે છે. આ પ્રમાણે માલ સમાજના બધા જ સભ્યો સુધી પહોંચાડવામાં આવે છે.

* ઝકાત બાબતે ગેરમુસ્લિમોના મંતવ્યો *

પ્રો. શ્રી થોમસ ઓર્નલ્ડ પોતાના પુસ્તક “ઈસ્લામી દઅવત”માં ઈસ્લામી શિક્ષણની વિશિષ્ટતા દર્શાવતા લખે છે કે, આપણે જોઈએ છીએ કે હજની વ્યવસ્થા સાથે એક બીજી વ્યવસ્થા “ઝકાત” અદા કરવાની પણ

છે. જે મુસ્લિમોને કુર્આની આદેશ “મુસ્લિમો આપસમાં ભાઈ-ભાઈ છે” ની યાદ તાજી કરાવે છે. આ એક દીની (ધાર્મિક) દૃષ્ટિકોણ છે. જે ઘણી જ આશ્ચર્યજનક રીતે ઈસ્લામી સમાજમાં ઘણી સારી રીતે પ્રગટ થઈ રહ્યો છે. અને નવમુસ્લિમ માટે અમલી હમદદીનો સૌથી વધુ પ્રેરક છે. અને ચાહે તેનો સબંધ કોઈપણ કૌમ, રંગ અને વંશથી હોય તેને મુસ્લિમોના સમૂહમાં તરત કબૂલ કરી લેવામાં આવે છે. અને બંધુત્વભાવનાના આધારે તેને બીજા મુસ્લિમોના સમકક્ષ દરજ્જો પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

ડો. લ્યુડરૂશ લખે છે કે, મને ઈસ્લામમાં બે એવા સામાજિક પ્રશ્નોનો હલ (નિરાકરણ) મળી ગયો, જેણે વિશ્વને પરેશાન કરી નાંખ્યું છે. એક કુર્આન શરીફનો આ આદેશ જેમાં ફરમાવ્યું કે, “મુસલમાન આપસમાં ભાઈ-ભાઈ છે” આ સામ્યવાદનો શ્રેષ્ઠ નિયમ છે.

અને બીજી દરેક માલદાર વ્યક્તિ ઉપર ઝકાત ફર્જ કરવાનો કાયદો જે સમાજમાંથી ગરીબી દૂર કરવામાં ઘણો અસરકારક પુરવાર થયો છે.

એક બીજા ગેરમુસ્લિમ લેખક લખે છે કે, માનવ ઇતિહાસમાં ઝકાતની આ અનોખી વ્યવસ્થાની બુન્યાદ સૌપ્રથમ ઈસ્લામે નાંખી. ઝકાતની વ્યવસ્થાએ ગરીબ અને વિકલાંગ લોકો માટે ઘણી મોટી રાહત કરી દીધી અને ન્યાયિક સામૂહિકતાના રસ્તામાં જે રૂકાવટ હતી, તેને દૂર કરી દીધી. એક જ દેશના વિવિધ વર્ગો દરમિયાન માનવ એકતા કાયમ કરી સાબિત કરી દીધું કે ઈસ્લામની બુન્યાદ કુસંપ અને નફરત આધારિત નથી.

પ્રખ્યાત ફ્રાન્સીસી લેખક મોસીન્યુન લખે છે કે, ઈસ્લામની ખૂબી આ છે કે, તે સમાનતા અને બંધુત્વભાવનાને સખી સાથે અમલમાં લાવવા માંગે છે. આ હેતુ માટે તેણે ઝકાત ફર્જ કરી દીધી છે. ઈસ્લામ વ્યાજ કર્જની વિરૂધ્ધ છે. સાથે પ્રાથમિક જરૂરતની વસ્તુઓ ઉપર દેશ લગાડવાનો પણ વિરોધી છે. સાથે તે પ્રાયવેટ માલિકી હક્કો અને રોકાણકારી કરવાનો સમર્થક છે. આ પ્રમાણે તે મૂડીવાદ અને સામ્યવાદ બન્નેના દૃષ્ટિકોણથી વિપરિત એક ન્યાયિક સમાનતાના આધારે ચાલે છે.

વસ્તી વધારો આર્થિક પ્રગતિ કે અવરોધ ?

પાછલા દિવસોમાં સમગ્ર દેશમાં મુસ્લિમ વસ્તી વધારો અને ત્યારબાદ આ પ્રશ્ને અમુક ઉલમાએ કિરામના દ્રષ્ટીકોણ વિશે વાદવિવાદ અને હંગામાનું વાતાવરણ સર્જીને કોમવાદી પરિબળોએ પોતાનો હેતુ પુરો પાડવા માટે મિડિયાનો ભરપૂર ઉપયોગ કર્યો. જો કે ત્યાર બાદ કેન્દ્ર સરકારે તટસ્થ તપાસ કરીને ટેકનિકલ ભૂલ પકડી પાડી અને સ્વિકાર કર્યો કે પાછલા દસ વર્ષમાં મુસ્લીમ વસ્તીમાં વધારો નહી, બલ્કે ઘટાડો થયો છે. છતાં પણ મિડિયાને એક વિષય મળી ગયો. અને મુસ્લિમોના આર્થિક, સામાજિક અને શૈક્ષણિક પછાતપણાનું બુન્યાદી કારણ વસ્તી વધારો દર્શાવવામાં આવ્યો. મુસ્લિમોના સામુહિક ઈબાદતના કે બુરખા-ધારી સ્ત્રીઓના અમુક ફોટાઓ મિડિયાવાળા સ્ટોકમાં રાખી મુકે છે, જેથી આવા સંજોગોમાં તેને રજૂ કરી વસ્તી વધારાનું પ્રદર્શન કરી શકાય.

આ બધા તમાશા અને નાટકોમાં સૌથી વધુ અફસોસ, ખેદ અને ચિંતાજનક બાબત એ છે, કે પોતાને મુસલમાન કહેવાવાળી એક જમાઅતે પણ તરત જ પોતાને ગુનેહગારોની લીસ્ટમાં શામેલ કરી દીધા. અને આ બાબતે શરઈ દ્રષ્ટકોણ ઉપર ચર્ચા કરવા માંડ્યા તથા કુર્આન શરીફ અને હદીષ શરીફના ખોટા અર્થઘટન કરી કુર્આન શરીફ અને હદીષ શરીફથી કુટુંબ નિયોજનને જાઈઝ ઠેરવવાની કોશિશો પણ કરવામાં આવી.

હાંલાકે ઈસ્લામના કાયદા મુજબ આ વિષય ઉપર ૧૪૦૦ વર્ષથી એના સઘળા પાસાઓ ઉપર વિસ્તૃત ચર્ચા થઈ ચૂકી છે. અને કુર્આની પરિભાષામાં આ (કુટુંબનિયોજન) ફીલોસોફીને જાહિલિય્યતનું ઉપનામ આપવામાં આવ્યું છે. કુટુંબ નિયોજનના હિમાયતીઓ એવું સમજી રહ્યા છે કે, તે સમસ્ત જગતને પોતાની બુદ્ધિ અને શક્તિબળથી ચલાવી રહ્યા છે, માટે રોજી રોટી અને જન્મ-મરણની બાબતો પણ એમણે જ હલ કરવાની છે.

નઉત્તુબિલ્લાહ આ જગતનો કોઈ ખુદા અને ચલાવવાવાળો જ નથી. અને કોઈ છે, તો તે હિસાબ અને સર્વેક્ષણ જાણતો જ નથી. નાની સરખી (લિમિટેડ) બુધ્ધિ ધરાવનાર માનવીની હિંમત તો જુઓ કે તે સર્વશક્તિમાન એક અલ્લાહપાકના જ્ઞાન, મર્મો અને ભેદોનો ઈન્કાર કરી, તેની અપાર શક્તિ અને તાકતમાં દખલગીરી કરવા માંડ્યો છે. જ્યારે કે કુર્આન શરીફમાં ફરમાવ્યું છે કે, તેણે દરેક વસ્તુ વ્યવસ્થિત અંદાજથી બનાવી છે. તેની બનાવટમાં લેશમાત્ર પણ અવ્યવસ્થાને સ્થાન નથી, દરેક વસ્તુ તેના ઠેરાવેલા હિસાબથી જ ચાલે છે.

જે અપાર સર્વશક્તિમાન અલ્લાહપાકે આટલી વિશાળ પૃથ્વી, આકાશ, સુર્ય, ચંદ્ર, નદીઓ અને સરોવરોને પેદા કરી દરેકને માનવીની સેવાના કામમાં લગાડ્યા. અને તે દરેક પાબંદીથી પોતપોતાની ડ્યુટી રજ માત્ર પણ ઉણપ કે સુસ્તી વગર સંપૂર્ણ જવાબદારી સાથે નિભાવી રહ્યા છે. આ બધા જ અનાજ અને પાણીની વ્યવસ્થામાં લાગેલ છે. આ સમસ્ત મોટી તાકતોને કામે લગાડી માણસને ઘંઉનો દાણો અને પાણીનું ટીપુ પ્રાપ્ત થાય છે. અલ્લાહ તઆલાના હુકમ વગર માનવી પોતાની બધી જ શક્તિઓ કામે લગાડે છતાં એક દાણો કે પાણીનું ટીપુ પેદા કરી શકતો નથી, વરસાદ સિવાય પહાડો ઉપર બરફ જમાવી તેનો સ્ટોર કરી, ગરમીમાં બરફને પીગાળી નદીઓ મારફતે પાણી પહોંચાડે છે. તથા જમીનના અંદર પાણીનો સ્ટોક જમા કરી દીધો, જેથી માનવીને જરૂરત હોય ત્યારે કુવો ખોદી પાણી કાઢી શકે છે.

જે ખુદાવન્દે કુદુસે હવા અને પાણી જેવી અત્યંત જરૂરી વસ્તુઓને મફત કરી આપી. જેણે બાળકના જન્મ પહેલાં જ માતાના પેટમાંથી દૂધની બબ્બે નહેરો જારી ફરમાવી તેની રોઝીની વ્યવસ્થા કરી આપી.

મતલબ કે બ્રહ્માંડ અને કાયનાતની વ્યવસ્થા અલ્લાહપાકના સંપૂર્ણ કંટ્રોલ હેઠળ છે, અને તેણે ચેલંજ કર્યું છે કે દરેક જીવની રોઝીની વ્યવસ્થા મારે ઝિમ્મે છે. અને તેનાથી વધારે વાયદાનો પાબંદ કોઈ નથી થઈ

શક્તો, કારણ કે તેના ઈરાદા અને અમલની વચમાં કોઈ રૂકાવટ આવી શકતી નથી. તે સર્વ શક્તિમાન છે, પરંતુ સાથે હિકમત અને ભેદોનો જાણકાર છે. કોને ક્યારે અને કેટલી રોઝી આપવી તેની તેના સિવાય કોઈને ખબર નથી.

અગર માનવીઓની જનસંખ્યા વધી છે, તો તેનો મતલબ એ કે અલ્લાહપાક પોતાની અપાર શક્તિ વડે તેને વધારવા માંગે છે. જો તે પોતાની કુદરતથી કંટ્રોલ અને સમતોલ બાકી ન રાખે તો તેની અમુક મખ્લુક એવી છે કે, તેનાથી જ સમગ્ર પૃથ્વી ભરાઈ જાય. જીવશાસ્ત્રીઓનું કહેવું છે કે એક માછલી (Star Fish) એક જ વખતમાં વીસ કરોડથી વધુ ઈંડા આપે છે. જો અલ્લાહપાક તેની વસ્તી ઉપર કંટ્રોલ ન કરે તો થોડા જ વર્ષોમાં માનવીને પૃથ્વીથી હિજરત કરવી પડે.

યુનોના ખાદ્ય પ્રોગ્રામની કમિટી દર વર્ષે એક વિશ્વ રિપોર્ટ બહાર પાડે છે. ૧૯૯૭ના રિપોર્ટની સૂચી (ઈન્ડેક્સ)માં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં બતાવવામાં આવ્યું છે, કે વિશ્વના બધા જ દેશોમાં વસ્તીની તુલના અને પ્રમાણમાં ખાદ્યખોરાકની વસ્તુઓમાં ઝડપથી વધારો થઈ રહ્યો છે. આ રિપોર્ટમાં લખ્યું છે, કે હોલેન્ડમાં ભારતની તુલનામાં ઘઉં એક એકરે પાંચ ઘણા વધારે અને ચોખા ચાર ઘણા વધારે પેદા થાય છે. તેનું કારણ સુંદર વ્યવસ્થા અને મોર્ડન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ છે. જ્યારે ભારત બન્ને બાબતે હોલેન્ડથી પછાત હોવાને લઈ અનાજની બાબતમાં એક એકર દીઠ પાંચ ઘણું પાછળ છે. અમેરીકા દર વર્ષે પોતાને ત્યાં ફાઝલ બટાટા અને અનાજને દરિયામાં નાંખવા માટે કરોડો ડોલર ખર્ચ કરે છે. વધુ પડતા દેશોમાં અવ્યવસ્થાના કારણે ગોડાઉનોમાં અનાજ પડ્યું પડ્યું સડી જાય છે.

જમીનમાં અલ્લાહપાકના ફઝલો કરમથી અનાજ ઉગાડવાની ખૂબ સલાહિયતો છે. હજુ તો ધરતી ઉપર ખેતી લાયક જેટલી જમીન છે તેના ફક્ત પાંચમાં ભાગમાં જ ખેતી થાય છે.

ફારસીમાં કહેવત હતી : “યક અનાર વ સદ બિમાર.” એટલે કે એક દાડમ અને સો બિમાર. અને હવે માર્કેટમાં દાડમ સાથે દરેક પ્રકારના ફળો અને શાકભાજીઓની ભરમાર છે.

ખુદાપાકનો નિઝામ છે, કે જે વસ્તુ માનવજાત માટે ફાયદાકારક છે, તેને વધુ પ્રમાણમાં પેદા કરે છે. ઘેંટા બકરા માનવીની જરૂરતને લઈ રોજ કરોડોની સંખ્યામાં કપાવા છતાં આપણને વધુ સંખ્યામાં મળી આવે છે. અને કુતરા જેની પ્રજનન સંખ્યા (એક જ વખતમાં ૬ થી ૮) હોય છે, ઘેંટા-બકરાના પ્રમાણમાં વધુ હોય છે, છતાં ઘેંટા-બકરા કરતાં તેની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી લાગે છે. એ જ પ્રમાણે ઘોડાનો વપરાશ વધુ હતો, તો તેની સંખ્યા વધુ હતી, પરંતુ માનવીએ તેની જરૂરત ઓછી કરી આપી, તો અલ્લાહ તઆલાએ તેની નસલ ઓછી કરી આપી. એની તુલનામાં વીસ પચીસ વર્ષ પહેલા મરઘાની સંખ્યા મર્યાદિત હતી, પરંતુ જરૂરત વધી તો હવે મશીનોથી એક-બે મહિનામાં મોટા મોટા મરઘા ઉત્પન્ન કરવામાં આવી રહ્યા છે.

ભારતની આઝાદીથી લઈ આજ સુધી વસ્તી વધારો અને આર્થિક સુધારાનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવે તો સ્પષ્ટ માલૂમ પડશે કે, વસ્તી વધારો ત્રણ ઘણો અને આર્થિક સુધારાને લઈ ચાર ઘણો આવકમાં વધારો થયો છે.

ડૉ. એમ. અજમલ ફારૂકી સાહબ લખે છે કે, ભારતમાં ૧૯૫૫માં વ્યક્તિગત વાર્ષિક ૧૫૭ કિલો અનાજ મળતું હતું, આજે તે વ્યક્તિગત ૧૭૭ કિલો વાર્ષિક થઈ ગયું છે. ૧૯૪૭માં વાર્ષિક અનાજનો દર ૫૦ લાખ ટન હતો. જે ૧૯૯૮માં ૧૯૮ લાખ ટન છે, જે લગભગ ચાર ઘણો વધારો છે. જ્યારે કે વસ્તી વધારો ફક્ત ત્રણ ઘણો છે.

પ્રોફેસર હેનરી જ્યોજ લખે છે કે, ન્યાયિક વહેંચણી હોય તો વસ્તી-વધારો માલદારીનું કારણ છે.

પ્રોફેસર મોહનરાયના કહેવા પ્રમાણે એક એશિયાઈ નાગરિકની

તુલનામાં એક અમેરિકી નાગરિક જમીનના સાધનો અને સ્ત્રોતો ઉપર ત્રીસ ટકા વધારે બોજ નાંખે છે.

નોબલ ઈનામ પામેલ પ્રો. અમૃતસિનનું કેહવું છે કે જમીનના સ્ત્રોતો અને પૈદાવાર તેની વસ્તીના પ્રમાણમાં પૂરતા છે. પરંતુ તેની ન્યાયિક વહેંચણી ન હોવી, બધા જ પ્રોબ્બેલો અને પ્રપ્નોનું મૂળ કારણ છે. તેમણે કહ્યું કે વસ્તી વધારાથી ભય નથી, પરંતુ ફૂગૂલ ખર્ચોથી ભય જરૂર છે. ભારતમાં ૩૦ ટકા લોકો પર ટકા ખાદ્ય ખોરાકો તથા બીજી રાહતો પ્રાપ્ત કરે છે અને ૩૦ ટકા ગરીબ લોકો ફક્ત ૧૦ ટકા જ ફાયદો ઉઠાવે છે.

છ વર્ષ પહેલા એશિયન પ્રગતિ બેંકના એક સર્વે “એશિયા પ્રગતિના પંથે - ફેરફારો અને ચેલેન્જો”માં ભારતની આર્થિક પ્રગતિનું કારણ એ દર્શાવ્યું કે, મહેનત મજૂરી કરવાની ઉંમરના (૨૫ વર્ષથી ૫૯ વર્ષની વયના) લોકોની વસ્તી વધી રહી છે. તેનાથી એ તારણ કાઢ્યું કે, ૧૯૬૫ થી ૧૯૯૦ ના દરમિયાન દેશની આવકનો ૧.૩ વધારો આ ઉંમરની વસ્તી વધારાના લઈને થયો છે. અને હજુ આવતા ૨૫ વર્ષો સુધી વધારો થશે. જો બીજા દેશોમાં વસ્તી વધારો અટકી ગયો, તો તેનો પૂરો લાભ વસ્તી વધારાના તોહફા સ્વરૂપે ભારતને મળશે. પરંતુ આ બધું આમ જ થશે નહીં, એના માટે આપણે પ્રોગ્રામ બનાવવા પડશે. આ રીપોર્ટને બુન્યાદ બનાવી “ગોલ્ડમેન સીય” સંસ્થા કે જે ન્યૂયૉર્કમાં છે, તેણે કહ્યું કે ભારત ૨૦૫૦ માં દુન્યાની ત્રીજી સૌથી મોટી આર્થિક શક્તિ બની જશે અને તે વખતે વસ્તીના પ્રમાણમાં દુન્યામાં સૌથી મોટો દેશ હશે, આ રીપોર્ટને લઈ બધા જ એન.આર.આઈ. ખુશ થઈ ગયા હતા. ખાસ કરીને માજી નાયબ વડાપ્રધાન શ્રી લાલકૃષ્ણ અડવાણીએ ત્યાર પછી જ “ઈન્ડિયા શાઈનીંગ”નો નારો લગાવ્યો હતો.

યુરોપમાં સૌ પ્રથમ પ્રખર અંગ્રેજ અર્થશાસ્ત્રી રોબર્ટ માલ્થસે “વસ્તી નિયમો” વિષેના પોતાના પુસ્તકમાં આ દ્રષ્ટીકોણ રજૂ કર્યો છે કે, વસ્તી વધારો જમીનકલ (રેખાક્ષિત)ના દરે વધે છે, જ્યારે અનાજ

અને ખોરાક ફક્ત (અર્થ મેટીકલ) દરે વધે છે. Population when anchecked in creases in a geometrical ratio subsistence only increases in an arithmetical ratio. આનો અર્થ એ કે માનવ વસ્તીનો વધારો ૧-૨-૪-૮-૧૬-૩૨-૬૪ના દરે થાય છે, જ્યારે ખોરાકીય વસ્તુઓ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ના દરે વધે છે. એટલે માનવ વસ્તી ઘણી જ ઝડપે વધી રહી છે, તેની તુલનામાં ખોરાકી પદાર્થો અને અનાજ ઘણી ધીમી ગતીએ વધે છે. માટે થોડાક વર્ષો બાદ માનવજીવન ખોરાકની દ્રષ્ટિએ ઘણી મુશ્કેલી અને સંકટમાં મુકાય જશે. જેનો ઈલાજ ફક્ત વસ્તી નિયંત્રણ જ છે. માલ્થસની આ વિચારધારાએ વિશ્વભરમાં જબરદસ્ત અસર કરી. બધી બાજુએથી અવાજ ઉઠ્યો કે, બર્થ કંટ્રોલ અને ફેમીલી પ્લાનિંગ સમયની તાતી જરૂરીયાત અને અનિવાર્ય પગલુ છે.

પરંતુ ત્યાર બાદ હાલના સમયમાં વૈજ્ઞાનિકો અને અર્થશાસ્ત્રીઓએ આ દ્રષ્ટિકોણને સદંતર જુઠાણુ બતાવ્યું અને માલ્થસને જુઠા પયગમ્બરથી (Malthus : the false Prophet) સંબોધિત કર્યા છે.

મિ. ગ્વાઈન ડાયર (Gwynee dyer) આ વિષય ઉપર લખતા જણાવે છે, કે માલ્થસના મરણને ૧૫૦ વર્ષ થઈ ગયા. માનવ વસ્તી જ્યુમીટરી હિસાબથી ૮ આઠ ઘણી વધી ગઈ, પરંતુ ખોરાકનું ઉત્પાદન પણ તેની સાથે તેટલા જ પ્રમાણમાં વધતુ રહ્યું, અને હાલના માનવીને મધ્યમકક્ષાનું અનાજ વગેરે (પાછલા ઇતિહાસથી પણ સૌથી બેહતર અને શ્રેષ્ઠ પ્રમાણમાં) મળી રહ્યું છે.

રોબર્ટ માલ્થસ એવા યુગમાં પેદા થયા, જ્યારે માનવી જુની પધ્ધતિથી ખેતી કરતો હતો. તેમને ખબર ન હતી કે થોડાક જ વર્ષોમાં વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિથી માનવી કેટલુ ઝડપી અને કેટલુ વધુ પ્રમાણમાં અનાજ પકવી શકશે. નવા નવા ખાતરો, મશીનરી અને વાવેતરની નવી નવી પધ્ધતિઓએ માનવ જગતના ખોરાકનો પ્રશ્ન હલ કરી આપ્યો. વિકાસશિલ દેશો વિશે (F.A.O.) એ અંદાજ લગાડ્યો છે કે, તેમની વસ્તી અનિયમિત રીતે વધીને

ઈ.સન બે હજાર ચારમાં બીલીયન વધી જાય તો પણ તેને ખોરાક વિશે ચિંતાની કોઈ જરૂરત નથી. તે સમયની વસ્તીથી દોઢ ગણુ અનાજ અને ખોરાકની ક્ષમતા તે દેશો ધરાવતા હશે. મીસ્ટર ગ્વાઈન ડાયર પોતાનો રીપોર્ટ આ સાથે સમાપ્ત કરે છે કે માલ્થુસે (Malthus) પોતાના હિસાબમાં ગણતી અને ભૂલ કરી છે. આપણે એટલા અભાગ્ય નથી કે આપણી આવતી પેઢી દુષ્કાળના યુગમાં જન્મ પામે.

કુર્આન શરીફમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે, “નાદારી, ગરીબાઈ અને ભૂખમરાના ડરને કારણે પોતાના બચ્ચાઓને કતલ ન કરો, હમે તેમને અને તમોને બન્નેવને રોજી આપીએ છીએ.” આ એઅલાન એક પ્રકારનો પડકાર હતો કે, ભવિષ્યમાં વસ્તી વધારાને કારણે ખોરાક (ખાદ્ય પદાર્થો) અને અનાજની તંગી તથા અછતનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત નહી થાય, મુસ્લિમો દરેક યુગમાં અકીદા (માન્યતા) અને શ્રદ્ધા રૂપે આ એઅલાનની સચ્ચાઈ ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખતા હતા. આ જ કારણસર તેમને બર્થ કંટ્રોલ (કુટુંબ નિયોજન)નો વિચાર કદાપી આવ્યો નથી.

ખુદાઈ કાનૂનમાં જે વાત ૧૪૦૦ વર્ષ પૂર્વે બતાવવામાં આવી હતી, આજના વૈજ્ઞાનિકો અને અર્થશાસ્ત્રીઓ તેને પુરાવાઓ સાથે સાચી પુરવાર કરી રહ્યા છે. ઘણા બધા હવાલાઓ અનુભવો અને સર્વે રિપોર્ટથી આ વાસ્તવિકતા સમજમાં આવે છે કે, વસ્તી વધારો એક આર્થિક પૂંજી (Asset) છે. આર્થિક બોજ (Liability) નથી.

યુરોપમાં Colin clark YL, Demographic Economicના નિષ્ણાતો એ (અનુભવી સાક્ષીઓ અને સઘન સર્વેક્ષણ મુજબ) વસ્તી વધારો આર્થિક પ્રગતિ માટે લાભદાયક સાબિત કર્યો છે. એમના અભ્યાસ અને સર્વેક્ષણ મુજબ આર્થિક રીતે મેહનતુ વધુ વસ્તી (Economically Active population (EAP)) માનવિય સમાજ અને દેશની આર્થિક પ્રગતિ માટે ઘણી ફાયદાકારક અને Productive હોય છે.

જગતનો મોટો ફિત્નો : પેટ

આજકાલ દુન્યામાં જાતજાતના ફિત્નાઓ ઉભા થઈ રહ્યા છે. તે બધા ફિત્નાઓમાં એક મૂળભૂત તથા મોટો ફિત્નો “પેટ”નો છે. પેટ ભરવું જીવનનો મહત્વપૂર્ણ હેતુ બનીને રહી ગયો છે. દરેક માણસનો શોખ એ છે કે, ચટાકેદાર ભોજન વડે તેના મોઢાનો સ્વાદ જળવાયેલો રહે. આ ફિત્નો (દૂષણ) એટલો વ્યાપક છે કે બહુ ઓછા લોકો આનાથી બચી શક્યા છે. વેપારી હોય કે નોકરિયાત, સ્કૂલના માસ્તર હોય કે કોલેજના પ્રોફેસર, દીની મદ્રસાના ઉસ્તાદ હોય કે મસ્જિદના ઈમામ, બધા જ આ મુસીબતમાં ફસાયેલા છે. હા, માત્રામાં ફર્ક જરૂર છે.

આજે સમગ્ર જગત સાધનોની વિપુલતા હોવા છતાં લોભ લાલચની ભદ્રીમાં શેકાય રહ્યું છે. અશાંતિ તથા અજંપાનો ધૂમાડો ચારેકોર ફેલાયેલો છે. આ ફિત્નાનું બુન્યાદી કારણ તે જ છે, જેની તરફ અલ્લાહના રસૂલ (સલ.)એ આંગળી ચીંધી છે. મૃત્યુ પછીના જીવન પર વિશ્વાસ અત્યંત કમજોર થઈ ગયો છે. અને આખિરતની રાહતોનો વિચાર જ લગભગ ખત્મ થઈ ચૂક્યો છે. ભૌતિક (માદી) નેઅમતો અને તેનો વિચાર એટલો પ્રભાવી બની ગયો છે કે, અધ્યાત્મિક (રૂહાની) મૂલ્યોનો ઢ્રાસ થઈ ચૂક્યો છે. આ જ કારણ છે કે, આજે માનવીની મહાનતા તથા વામનતા, તેના માન-અપમાનની માપણી તકવા (ખુદાપાકનો ખૌફ)થી નથી થતી, બલકે તેના પેટ તથા ખિસ્સાની માપણીથી થાય છે. ભૌતિકવાદના આ પૂરમાં પહેલાં વિશ્વાસ (ઈમાન) તણાય ગયું, પછી સદાચાર વહી ગયો, પછી અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ.) સાથેનો સંબંધ કમજોર થઈ નેક કામોનું વાતાવરણ બગડ્યું, પછી આર્થિક, સામાજિક વ્યવહારની ગાડી પાટા પરથી ઉતરી પડી, પછી સિયાસત (રાજનીતિ) તથા સંસ્કૃતિ બરબાદ થઈ અને હવે ભૌતિકવાદનું આ તોફાન માનવતાને પાશવતાના ખાડામાં ધકેલી રહ્યું છે. વ્યક્તિગત તથા સામૂહિક ગુમરાહીનો એવો દોર છે કે, અલ્લાહપાકની પનાહ !

સારાંશ કે, આ પેટના ફિત્નાએ આખી દુન્યાની કાયાપલટ કરી નાંખી

છે. વિશ્વભરના બૌદ્ધિકો પેટના ફિત્તા સમક્ષ વિવશ દેખાય છે. અને તેઓ આ ફિત્તાના ખતરનાક પરિણામોથી બચવા પણ માંગે છે. પરંતુ અકસોસ કે ઈલાજ માટે બિલ્કુલ તે જ વસ્તુ સૂચવવામાં આવે છે, જે ખુદ રોગનું કારણ છે. વાસ્તવમાં પયગમ્બરો જ માનવજાતના નાડીપારખુ છે. અને તેમણે સૂચવેલો ઉપચાર જ આ રોગી માટે હિતકારી નીવડે છે. અલ્લાહના રસૂલ (સલ.)એ આ ખતરનાક બીમારીનું સાચું નિદાન બહુ પહેલાં કરી દીધું હતું. આપ (સલ.)નો ઈર્શાદ છે કે, “ખુદાની કસમ ! મને તમારા માટે ગરીબીનો બિલ્કુલ ડર નથી, બલ્કે ડર એ છે કે તમારી સામે દુન્યા ફેલાવી દેવામાં આવે, જેવી રીતે તમારાથી પહેલાં લોકો સામે દુન્યા ફેલાવી દેવામાં આવી હતી, પછી તમે પહેલાના લોકોની જેમ એકબીજાથી આગળ વધી તેને પ્રાપ્ત કરવાની કોશિશ કરો, પછી તેણે તેઓને જેવી રીતે બરબાદ કર્યા, એવી રીતે તમને પણ બરબાદ કરી નાંખે.” (બુખારી શરીફ, મુસ્લિમ શરીફ)

લો ! આ હતું તે પ્રારંભબિંદુ, જ્યાંથી માનવજાતમાં બુરાઈ જન્મી. મતલબ દુન્યાને મૂલ્યવાન સમજવી, એકબીજાથી આગળ વધી તેને પ્રાપ્ત કરવી. પછી આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ માત્ર નિદાન જ નહીં કર્યું, બલ્કે તેના માટે એક સંપૂર્ણ ઉપચાર પણ સૂચવ્યો, જેનો એક ભાગ વૈચારિક છે અને બીજો વ્યવહારિક.

વૈચારિક ભાગ એ છે કે, એ હકીકત હંમેશા ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે કે આ દુન્યામાં આપણે થોડીક પળોના મહેમાન છીએ. અહીંનો એશો-આરામ ફાની (નાશવંત) છે, અહીંની દરેક તકલીફ પણ ખતમ થવાવાળી છે. અહીંની નેઅમતો આખિરતની કિંમતી નેઅમતોની તુલનામાં કંઈ નથી. આખું કુરઆન શરીફ આ જ વિચાર સ્વીકારવા માટે આહ્વાન કરે છે. અને ઠેકઠેકાણે આ વાસ્તવિકતા દર્શાવવામાં આવી છે. સૂરએ અમ્લામાં અત્યંત ટૂંકા પરંતુ અર્થસભર શબ્દોમાં આ જ તથ્ય કહેવાયું છે. “(એવું નથી) બલ્કે તમે (આખિરત-પારલૌકિક જીવનના મુકાબલે) વર્તમાન જીવનને અગ્રતાક્રમ આપો છો. જો કે આખિરત દુન્યાથી સારી

તથા હંમેશા રહેવાવાળી છે.” (સૂરએ અબ્લા : ૧૬-૧૭)

વ્યવહારિક ભાગ એ છે કે, અહીં રહેતાં આખિરતની તૈયારીમાં લાગી જવું જોઈએ. અને પરેજી તરીકે હરામ તથા શંકાસ્પદ ચીજોને ઝેર સમજી તેનાથી પૂરેપુરું બચવામાં આવે. અહીંની મજેદાર ચીજોમાં ગળા-ડૂબ થવાથી દૂર રહેવામાં આવે. દુન્યાની માલોદૌલત, પતિ-પત્ની-સંતાન તથા સગાઓ આ બધાને જીવનની એક અનિવાર્ય જરૂરત સમજવામાં આવે. અને જરૂર પુરતાં જ તેમાં વ્યસ્ત રહેવામાં આવે. આમાંથી કોઈ પણ વસ્તુને દુન્યામાં એશ-આરામનું જીવન જીવવા માટે અપનાવવામાં ન આવે અને ન તો અહીંના એશભર્યા જીવનને હેતુ-મકસદ બનાવવામાં આવે. અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, “ભોગવિલાસથી દૂર રહો, કારણ કે અલ્લાહ તઆલાના બંદા વિલાસી નથી હોતા.” આશ્ચર્ય છે કે, જો કોઈ ડોક્ટર કહે કે તમારા માટે દૂધ-ધી, માંસ, ચાવલનો ઉપયોગ હાનિકારક છે, તો તેની સલાહ-સૂચન મુજબ બધી નેઅમતો છોડી શકાય છે, પરંતુ અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ.)ના સ્પષ્ટ આદેશો મુજબ નાનામાં નાની નેઅમતો પણ છોડી દેવી પસંદ નથી.

અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.) તથા આપ (સલ.)ના માનવંત સાથી-ઓના જીવન તથા જીવનધોરણને પહેલાંથી છેલ્લે સુધી જોવામાં આવે તો જણાય આવશે કે, દુન્યાની નેઅમતો સાથે મન લગાવવું બિલ્કુલ પાગલપન છે. બુખારી શરીફમાં એક રિવાયત છે કે, હઝરત અબૂ હુરૈરહ (રદી.) સંભવતઃ પ્રવાસ દરમિયાન અમુક લોકો પાસેથી પસાર થયા. તેમની સામે શેકેલું માંસ પીરસાયેલું હતું. તેઓએ હઝ. અબૂ હુરૈરહ (રદી.)ને ખાવા માટે બોલાવ્યા. આપ (રદી.)એ ઈન્કાર કરી દીધો અને ફરમાવ્યું : “હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)એ આ વિશ્વમાંથી એવી રીતે વિદાય લીધી કે, જવની રોટલી પણ પેટ ભરીને ન આરોગી. મહિનાઓના મહિનાઓ પસાર થઈ જતા, પરંતુ નબી (સલ.)ના ઘરમાં રાત્રે ન દીવો પ્રગટતો, ન દિવસે ચૂલો સળગતો. પાણી અને ખજૂર પર એ લોકો જીવતા. તે પણ ક્યારેક મળતી, ક્યારેક નહીં મળતી. ત્રણ-ત્રણ દિવસ ભૂખ્યા રહેતા. કમર સીધી (ટકાર)

રાખવા માટે પેટ પર પથ્થર બાંધવામાં આવતા. અને તે સ્થિતિમાં પવિત્ર જિહાદ પણ થતા.”

સારાંશ કે, સંયમ તથા સંતોષ આપ (સલ.)ના જીવનને અન્યથી જુદું પાડે છે. આપ (સલ.)ના પવિત્ર જીવન સાથે આપણાં જીવનને સરખાવવાથી આપણને શરમ આવવી જોઈએ. આપણે ત્યાં આખો મામલો રોટી અને પેટનો છે, અને ત્યાં મૂળતઃ આ કોઈ સમસ્યા જ ન હતી. દેખીતી વાત છે કે, આવું જીવન ઈરાદાપૂર્વક અપનાવવામાં આવ્યું હતું, જેથી માનવજાત સમક્ષ દલીલ પૂરેપૂરી આવી જાય અને બચવા માટે તેની પાસે કોઈ બહાનું નહીં રહે. નહીંતર આપ (સલ.) જો ચાહતે તો આપને અલ્લાહપાક તરફથી શું શું આપી શકાય એમ ન હતું? પરંતુ દુનિયાનો આ સામાન જેના માટે આપણે મરી-ખપી રહ્યા છીએ, તે અલ્લાહ તઆલાની નજરમાં એટલો તુચ્છ છે કે તે પોતાના નેક બંદાઓને તેનાથી ગંદા કરવા નથી માંગતો. અમુક પયગમ્બરોને દુન્યાનું વિશાળ સામ્રાજ્ય આપવામાં આવ્યું, (દા.ત. હઝ. સુલયમાન અલૈ.ને) પરંતુ તેમના સંયમ તથા સંતોષ પર કોઈ આંચ ન આવી. તેમની પાસે જે કંઈ હતું, તે બીજાઓ માટે હતું. ખુદ પોતાના માટે કંઈ ન હતું.

ટૂંકમાં કહો તો પેટના ફિત્તાનો જે ઈલાજ અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ દર્શાવ્યો, માનવી તેને અમલમાં લાવી તે ફિત્તાથી બચી જાય, તો ઈન્શાઅલ્લાહ જાતિય આવેગોના ફિત્તાથી પણ બચી જશે. કારણ કે જાતિય આવેગો પેટ ભરેલા માણસમાં જ બહુધા ઉત્પન્ન થાય છે. ભૂખ્યો માણસ ક્યાં તેની ઈચ્છા રાખશે? આ બંનેથી બચવાનું નામ જ ઈસ્લામી પરિભાષામાં “તકવા” (સંયમ-ડર) છે, જેને અપનાવવા ઉપર મોટી મોટી ખૂશખબરીઓ આપવામાં આવી છે.

સારાંશ કે, જેવી રીતે કમજોર દર્દીને જીવન બચાવવા માટે પચવામાં જે સરળ હોય એવા ભોજનની ભલામણ કરવામાં આવે છે, અને ચટાકેદાર વાનગીઓથી બચવાની સખત તાકીદ કરવામાં આવે છે. જેથી ઈચ્છીત સ્વાસ્થ્ય મળે. આ જ હેસિયત ઈસ્લામની નજરમાં દુન્યા (સંસાર)ની છે.

દેશ પ્રત્યે મુસલમાનોની વફાદારી

જાન ગુલિસ્તાંકો ખૂલકી જરૂરત પળી, સળસે પેઢલે હી ગરદન હમારી કઢી ફીર ભી કેઢલે હેં હમસે અઢલે ચમન, ચે ચમન હેં હમારા, તુમહારા નહીં

પાઠ્યપુસ્તકનું કોઈ પણ પાનું ખોલો, સાહિત્યની અધ્યાય તપાસો, દેશની આઝાદીની ચળવળમાં જોડાનાર બહુધા હિંદુ, પારસી વગેરે મળશે. મુસલમાનોના નામો તો જવલ્લેજ જોવા મળે. જાણે મુસલમાનોનો દેશની આઝાદીમાં કોઈ હિસ્સો જ ન હોય !

આઝાદીના વાતાવરણમાં જન્મ લેનાર કોઈ અબૂધ બાળકને પુછો કે દેશની આઝાદીમાં કોણ ભાગીદાર હતા ? બિચારું બાળક, તે બધાના નામો લેશે, પરંતુ મુસલમાનનું નહિ.

શું ખરેખર દેશની આઝાદીમાં મુસલમાનો નિષ્ક્રિય હતા ?

શું ખરેખર દેશની આઝાદી માટે તેમણે કોઈ કામ કર્યું જ નથી ?

આજે જે લોકો સેવાના મેવા ખાવામાં ગળાડૂબ છે તેમણે કદી વિચાર્યું છે ખરું કે આઝાદીના આ ચમનને સિંચનારા અન્ય કોઈ નહિ, મુસલમાનો જ હતા. તો વાંચો મુસલમાનોની યશગાથા !

ઈ.સ. ૧૮૦૩ની વાત. ઈસ્ટ ઈન્ડીયા કંપનીએ એલાન કર્યું : ખલ્ક ખુદાકી, મુલ્ક બાદશાહકા ઔર હુકમ કંપનીકા.

ઈમામે હુરિયત શાહ અ.અઝીઝ દહેલ્વી (રહ.)એ તે વેળા કહ્યું કે, “અમારો દેશ ગુલામ થઈ ચૂક્યો છે. આઝાદી હાંસલ કરવી એ આપણી ફરજ છે.”

ઉળાએ કુછ વરક લાલાને, કુછ નરગીસને, કુછ ગુલને
ચમનમેં હર તરફ ખિખરી હય દઈલરી દાસ્તાં મેરી.....

શાહ અ.અઝીઝ (રહ.)નું દિલ પોકારી ઉઠ્યું : “દેશની આઝાદીનો એકમાત્ર માર્ગ એ જ છે કે દુશ્મનોના સર્વ નિઝામની ધજજી ઉડાડી દેવામાં આવે. એક ઈન્કિલાબ ફેલાવી દેવામાં આવે.”

એમણે કહ્યું : “આની બુનિયાદ મહેનત જ છે. પોતાની જાન, માલ, ઈસ્મત અને ઈઝઝતની રક્ષા કરવી સૌની ફરજ છે.”

આ ઈન્કિલાબ (ક્રાંતિ)માં જોડાનાર હતા : શાહ અ.અઝીઝ, સયિદ અહમદ શહીદ, શાહ મુહમ્મદ ઈસ્હાક, હાજી ઈમદાદુલ્લાહ, મવ. કાસિમ નાનોત્વી, મવલાના રશીદ અહમદ ગંગોહી, મવલાના મહમૂદુલ હસન, મુફતી કિફાયતુલ્લાહ, મવલાના હુસયન અહમદ મદની, મવ. અબુલ કલામ આઝાદ, મવ. હિક્મતુર્રહમાન (રહ.).

ઉપરના બુજુર્ગોએ આ માટે જમિયતે ઉલમાએ હિંદને પ્લેટફોર્મ બનાવ્યું. સૌપ્રથમ ૧૭૯૯માં ‘સરંગા પટ્ટમ’ના મેદાનમાં ટીપુ સુલતાન દેશની આઝાદી માટે શહીદ થયા. લોહીમાં લથપથ તેમની લાશને જોઈ લોર્ડ હારસને કહ્યું : “આજે હિંદુસ્તાન અમારું છે.”

સયિદ અહમદ શહીદ (રહ.)એ જશવંત રાવના લશ્કરમાં જોડાઈ દેશની આઝાદીમાં સાથ આપ્યો. ૭મી મે ૧૮૩૧ના રોજ બાલાકોટની લડાઈમાં સયિદ અહમદ અને મવ. ઈસ્માઈલ શહીદ થયા.

૧૮૫૭માં દિલ્હીના ૩૪ આલિમોએ ભેગા મળી જેહાદનો ફત્વો આપ્યો. આ લડતમાં હારી જવા પાછળ અંગ્રેજો માનતા કે આ ઉલેમાઓ જવાબદાર છે. કંપનીએ હુકમ કર્યો કે, જ્યાં પણ દાદીવાળા અને લાંબા કુર્તાવાળા મળે તેમને ફાંસી આપો. બે અઠવાડિયા સુધી કત્લેઆમ ચાલી ઓછામાં ઓછા બે લાખ મુસલમાનો શહીદ થયા. જેમાં ૫૧૫૦૦ આલિમો હતા. જે પકડાયા તેમાંથી અમુકને ફાંસી થઈ અને અમુકને કાળા પાણીની સજા કરી.

હઝરત મવલાના મહમૂદુલ હસન સાહેબે એક અંજુમન ‘ધમરતુત તરબિયત’ સ્થાપી. તેનો હેતુ આઝાદી માટે માણસો તૈયાર કરવાનો હતો.

ઈ.સ. ૧૮૮૫માં કોંગ્રેસની સ્થાપના થઈ તેમાં લગભગ ૩૦૦ ઉલમા ભળી ગયા. સને ૧૯૦૯માં એક અન્ય અંજુમન ‘જમીઅતુલ અન્સાર’

અસ્તિત્વમાં આવી. તેના સ્થાપક હતા હજરત મવલાના શયખુલ હિંદ. આ અંજુમનનો હેતુ અંગ્રેજોને દેશની ધરતી પરથી નષ્ટ કરવાનો હતો.

સને ૧૯૧૨માં 'અલ હિલાલ' પેપર શરૂ થયું. તેના સંપાદક હતા મવ. અબુલ કલામ આઝાદ. તેનું કામ લોકોનો જોશ ઉભારવાનો હતો.

૨૩મી નવેમ્બર ૧૯૧૯ના રોજ જમિય્યતે ઉલમાએ હિંદની સ્થાપના થઈ. ૮ જુલાઈ ૧૯૨૧ના રોજ મવલાના મદની (૨૬.)એ એલાન કર્યું કે, બ્રિટાનીયા રાજને મદદ કરવું, તેની નોકરી કરવી હરામ છે.

૧૪ માર્ચ ૧૯૨૬ના રોજ પૂર્ણ આઝાદીનો ઠરાવ જમિય્યતે ઉલમાએ હિંદે કર્યો. ૫મી ડિસેમ્બર ૧૯૨૭ના રોજ સાઈમન કમિશનનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો. આ મિશનનો હેતુ માત્ર દેશવાસીઓને ખુશ કરી પોતાની પકડ મજબૂત કરવાનો હતો. ૧૯૨૮માં ગાંધીજીએ દાંડીકૂચ કરી. જેમાં મવલાના હિફઝુરહમાન અને મવલાના અતિકુરહમાને સાથ આપ્યો.

૧૧ માર્ચ ૧૯૩૨ના રોજ લગભગ ૩૦ હજાર મુસલમાનો પકડવામાં આવ્યા અને જેલમાં પુરવામાં આવ્યા.

આ છે દેશની આઝાદીનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ. એમાં મોખરે છે મુસલમાનો. આજે ઇતિહાસના પાનાંઓ પર અમિટ છાપ છોડનાર મુસલમાનો અને તેમની કુર્બાનીઓ વિશે કોઈ જાણતું નથી. ગણ્યાગાંઠ્યા નેતાઓના નામો જ ઇતિહાસમાં જોવા મળે છે.

ખૂનથી સિંચેલા ચમન પર પાનખરનો એવો સપાટો વાગ્યો કે બાગબાન (માળી)ની નિયત બગડી ગઈ. હકીકતમાં દેશની આઝાદીનો પ્રથમ અને છેલ્લો શહીદ મુસલમાન જ છે. અને ભવિષ્યમાં પણ દેશ કાજે જાનની બાજી લગાડવામાં મુસલમાન આગલી હરોળે હશે, ઈન્શાઅલ્લાહ.

દેશની આઝાદી ખાતર સર્વપ્રથમ શહીદ થનાર અશફાકુલ્લાહ ખાનનો પયગામ :

સ્વાતંત્ર્ય સેનાની, શહીદ મુહમ્મદ અશફાકુલ્લાહખાન હસરત

વારિષીનો જન્મ ૧૯૦૦ ઈ.સ.માં શાહજહાંપુર (યુ.પી.)ના અયમનઝઈ મહોલ્લામાં થયો. આપના પિતાનું નામ મુહમ્મદ શફીકુલ્લાહખાન અને માતાનું નામ મઝહબ્નિસા હતું. તેમણે સિલસિલએ વારિષીમાં બચત કરી હતી. વીસમી સદીની શરૂમાં દેશમાં અંગ્રેજો વિરુદ્ધ ક્રાંતિકારી ઝુંબેશ શરૂ થઈ, તેમાં અશફકુલ્લાખાંએ આગળ પડતો ભાગ લીધો. રામપ્રસાદ બસ્મલ, રોશન સિંઘ, રાજેન્દ્ર લાહરી સહિત જે (૨૧) માણસોની કાકોરી કેસ સંબંધિત “ટ્રેન રોબરી”માં ધરપકડ કરવામાં આવી હતી, તેમાં અશફકુલ્લાખાન ટોચના આરોપી હતા. ૧૯ ડિસે. ૧૯૨૭ ના દિવસે આ કેસના લીધે અશફકુલ્લાખાનને ફૈઝાબાદની જેલમાં અને રામપ્રસાદ બસ્મલને ગોરખપુર જેલમાં અને રોશનસિંઘને નૈની(ઈલ્હાબાદ) જેલમાં ફાંસી આપવામાં આવી. આ બાબતમાં ચંદ્રશેખર આઝાદને પણ અંગ્રેજ સરકાર શોધતી હતી. પરંતુ પોલીસ તેમની ધરપકડ ન કરી શકી. બે આરોપીઓ બન્વારીલાલ અને ભૂપેન્દ્ર સાનિયાલે રાજના સાક્ષી બનીને પોતપોતાની જાન બચાવી લીધી હતી. અન્ય પંદર આરોપીઓને પાંચથી પંદર વર્ષ સુધી જેલવાસ ભોગવવો પડ્યો હતો.

ફાંસીથી ચાર દિવસ પહેલા અશફકુલ્લાખાને પોતાની દુખિયારી માંને જે પત્ર લખ્યો હતો, તેના એક એક શબ્દથી શહીદ અશફકુલ્લાખાનનો દેશપ્રેમ તથા તેના માટે મરી મીટવાની ભાવના છલકાય છે. આખો પત્ર આ મુજબ છે :

ફાંસીના ત્રણ દિવસ તથા ચાર રાત પહેલાં અશફકુલ્લાહખાને દેશબાંધવોના નામે જે સંદેશ લખી મૂક્યો હતો, તેનાથી પણ તેમના રાષ્ટ્રપ્રેમની પ્રતીતિ થાય છે. તે સંદેશ આ મુજબ હતો :

દેશબાંધવોની સેવામાં તેમના ભાઈના સલામ પહોંચે. આજે આ સંદેશ હું દેશબાંધવોને મોકલી રહ્યો છું. ત્યાર પછી મારે ત્રણ દિવસ અને ચાર રાત્રિઓ વિતાવવાની છે, અને ત્યાર પછી હું માતા સમાન દેશના ખોળામાં હોઈશ.

દેશબાંધવો ! હું આ પાક-પવિત્ર રાષ્ટ્રના સોગંદ લઈને કહીશ કે આપણે આપણા માન સન્માન પર કુર્બાન થઈ ગયા છીએ. શું એ શરમની વાત નથી કે આપણે આપણી આંખોથી જોઈ રહ્યા છીએ કે (અંગ્રેજો દ્વારા) જાતજાતના જુલમો ગુજારવામાં આવે છે અને બાપડો હિન્દુસ્તાની દેશ દુનિયાના દરેક ખૂણામાં બેઈજજત થઈ રહ્યો છે, ક્યારેય કોઈ ઠેકાણું નથી, ક્યાંય કોઈ આધાર નથી.

હે (મારી) તે (ભારતીય) પ્રજા ! જેનો કોઈ ધ્વજ નથી, હે (ભારતીય) પ્રજાજનો ! તમારો દેશ, તમારો દેશ નથી. હે પ્રજાજનો ! તમે બીજાની સામે (કશુંક માંગવા માટે) હાથ ફેલાવો છો, બીજાથી રહેમની દરખાસ્ત કરો છો, તમે ગુલામ છો, આ બધું તમારી જ ભૂલોનું પરિણામ છે.

હે ખુદાવંદે કુદૂસ ! શું કોઈ એવી સવાર નહીં થશે, જે સવારના તારો સૂર્ય સ્વતંત્ર ભારતમાં ઉદય પામે અને ભારતની ફિઝા (વાતાવરણ) આઝાદીના નારાઓથી ગૂંજી ઉઠે.

કોંગ્રેસવાળા હોય કે સ્વરાજવાળા હોય, તબ્લીગવાળા હોય કે શુધ્ધિ-વાળા હોય, કોમ્યુનિસ્ટ હોય કે રિવોલ્યુશનરી (ક્રાંતિકારીઓ) હોય, અકાલી હોય કે બંગાલી, હું પ્રત્યેક માણસને તે ઈજજત-આબરૂ તથા ધર્મનો વાસ્તો આપુ છું, અને અપીલ કરું છું કે, કાકોરી કેસમાં મરી જવાવાળા અમારા જેવા યુવાનો પર દયા કરો અને ભારતને ફરી ૧૯૨૦-૨૧વાળો “સંપ તથા એકતાવાળો” દેશ બનાવી દો, બલ્કે તેનાથી આગળ વધી સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની ઘોષણા કરીને આ ગોરા આકાઓ (સાહેબો, માલિકો)ને બતાવી દો કે, આ કાળાઓ હવે કાંચલી ઉતારી ચૂક્યા છે, અને હવે તેઓ કોઈ મંતરથી કાબૂમાં આવવાના નથી.

તબ્લીગ અને શુધ્ધિવાળાઓ ! ખુદાના વાસ્તે આંખો ખોલો ! આજે એવો કયો હિંદુ-મુસ્લિમ છે, જે એટલી ધાર્મિક સ્વતંત્રતા ધરાવતો હોય જેટલી સ્વતંત્રતા ધરાવવાનો તેને અધિકાર છે ? શું ગુલામ પ્રજાનો પણ કોઈ ધર્મ હોય છે ?

ખુદાના વાસ્તે, અરસપરસ હળીમળીને રહો અને સંગઠિત થઈ જાઓ. નહીંતર સમગ્ર ભારતની કમનસીબીનો ભાર તમારી ગરદન પર હશે.

મિત્રો ! હું ભારતની એવી સ્વતંત્રતા ઈચ્છતો હતો, જેમાં એક ગરીબ નાગરિક પણ ખુશી તથા આરામથી રહેતો હોય, અને બધા નાગરિકો વચ્ચે સમાનતા હોય.

ખુદાપાક મારા મૃત્યુ પછી એ દિવસ જલ્દી લાવે, જ્યારે છત્ર મંજિલ (લખનઉ) ખાતે અબ્દુલ્લાહ મિસ્ત્રી, ધનિયા ચમાર અને ગરીબ ખેડૂત પણ મિ. ખલીફુઝ્ઝમા, જગત નારાયણ અને નવાબ મહમૂદની સાથે એક જ કુર્સી પર બિરાજમાન હોય.

હું બહુ ખુશ છું. શું મારા માટે તેનાથી વધારે કોઈ સન્માન હોય શકે છે કે, હું સૌથી પહેલો મુસલમાન છું, જે દેશની આઝાદીની ખાતર ફાંસી પર ચઢી રહ્યો છું ? મારા ભાઈઓ ! મારી (આખરી) સલામ લઈ લ્યો અને અમારાથી જે કાર્ય અધૂરું રહી ગયું છે, તે તમારે પુરું કરવાનું છે.

ફાંસી આપતા પહેલાં જ્યારે અશફુલ્લાહખાનથી તેમની અંતિમ ઈચ્છા પૂછવામાં આવી, તો તેમણે પોતાની જ ગઝલના શેર દ્વારા પોતાની આખરી આરઝુ દર્શાવી :

કુછ આરઝુ નહીં હૈ, હૈ આરઝુ તો ચહ હૈ,
રખ દે કોઈ ઝરાસી, ખાકે વતન કફનમેં.

એક મસ્જિદ કેવી રીતે મંદિર બની ગઈ ?

“૨૨ અને ૨૩ ડિસેમ્બર ૧૯૪૮ની વચલી રાત્રે બાબરી મસ્જિદ ઉપર કેવી રીતે કબ્જો કરવામાં આવ્યો, તેની ઉપર ચૌકાવનારું પુસ્તક સમયસર બહાર પડ્યું છે. તે પુસ્તકના લેખકોની દલીલ કરવાનું કૌશલ્ય તે પ્રશ્નોથી ઝળકે છે, જે તેમણે પોતાના પુસ્તકમાં ઉઠાવ્યા છે. અને જેણે આપણા રાજકીય જીવનમાં ફાટફૂટ પાડી દીધી છે.” -એ. જી. નૂરાની

મજદૂર પુસ્તકનું શિર્ષક : “અયોધ્યા : એક અંધારી રાતની કહાની”

(Ayodhya : The Dark Night Story) છે. તેના લેખકો છે : કિષ્ના ઝા અને ધીરેન્દ્ર કે. ઝા. અને તેને હાર્પર કોલિન્સે પ્રકાશિત કર્યું છે. મુખપૃષ્ઠ પર પેટા મથાળા તરીકે લખ્યું છે કે, “બાબરી મસ્જિદની અંદર રામના પ્રાગટ્યની છૂપી કહાની” (The Secret Story of Rama's appearance in Babri Masjid).

એ. જી. નૂરાની એક પીઠ પત્રકાર છે. તેમણે મજહૂર પુસ્તક પર લાંબી સમીક્ષા, પાશ્વિક ફ્રન્ટ લાઈન (૮ માર્ચ ૨૦૧૩)માં કરી છે. જેનો અહીં ભાવાનુવાદ રજૂ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

સંઘ પરિવારે ફરી એક વખત અયોધ્યા વિવાદનો મધપૂડો છંછેડવા માટે કમર કસી લીધી છે. અને તે જ હેતુસર તેણે ૨૦૧૪ની ચૂંટણીમાં નરેન્દ્ર મોદીને ચાવીરૂપ ભૂમિકા આપવાનો ઈરાદો કરી લીધો છે. તે આ મામલામાં મજબૂર છે. કારણ કે તેને કોઈ બીજો વોટ મેળવી આપનારો દેખાતો નથી. અડવાણીના ઈરાદાઓ પણ હવે ઠંડા પડી ચૂક્યા છે. અને તેઓ પણ વોટ અપાવી શકવાની સ્થિતિમાં નથી. તેમનું નામ સાંભળતાં જ ખુદ સંઘ પરિવારે બગાસું ખાવા માંડ્યું છે. રાધિકા રામ શેષાન કે જેઓ સંઘ પરિવાર વિશે ઘણા જાણકાર છે, એ ૩૧મી જાન્યુઆરી ૨૦૧૩ની એક મિટીંગ વિશે, જે પદીસવ નાયક (એમ.પી.)ના ઘરે થઈ હતી, જેઓ આર.એસ.એસ.ના કાયદેસરના સભ્ય છે, મહત્વપૂર્ણ માહિતી આપી છે. તે મિટીંગમાં અડવાણી, મુરલી મનોહર જોષી, રાજનાથસિંહ અને સુષ્મા સ્વરાજે ભાગ લીધો હતો. વી.એચ.પી.ના નેતાઓ અશોક સિંઘલ, પ્રવિણ તોગડિયા, ચંપક રાય અને દિનેશકુમારે પણ યેનકેન પ્રકારે તેમાં ભાગ લેવાનો રસ્તો કાઢી લીધો. (ધ ટેલિગ્રાફ : ૧/૨/૨૦૧૩) ત્યાર પછી ૭ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૩ના દિવસે વી.એચ.પી.ની એક મિટીંગ જે કુંભ મેળા દરમિયાન ઈલ્હાબાદ ખાતે થઈ, તેમાં એક ઠરાવ મંજૂર કરવામાં આવ્યો, જેમાં બાબરી મસ્જિદ (ખટલો ૬ ડિસેમ્બર ૨૦૧૩)ના ખંડેર પર રામ મંદિરના નિર્માણના સંકલ્પનો પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો. રાધિકા રામ શેષાનના

અહેવાલ મુજબ વી.એચ.પી.ના સુત્રોએ એ સ્વીકાર્યું છે કે, આ એજન્ડો રાજકીય છે. અને ૨૦૧૪ની ચૂંટણીને ધ્યાનમાં રાખીને જ તેને એક કાર્ડ તરીકે ફરી ફેંકવામાં આવ્યો છે. જેથી હિન્દુ મતદાતાઓને પ્રભાવિત કરી શકાય. એક કારણ વિદેશમાં વસતા હિન્દુઓનું પણ ધ્યાન ખેંચવાનું છે. તે જ સુત્રો મુજબ આ સમગ્ર યોજનાની રૂપરેખાને આર.એસ.એસ.નું જબ્બર સમર્થન પ્રાપ્ત છે. ૩૧મી જાન્યુઆરી ૨૦૧૩ની મિટીંગનો એક હેતુ એ પણ હતો કે, હિન્દુત્વના નારાને ફરી ગજવવામાં આવે, જેથી નરેન્દ્ર મોદીને રાષ્ટ્રીય સ્તરે ઉભારવા માટે માર્ગ મોકળો થાય.

આ પુસ્તક સમયસર બહાર પડ્યું છે, અને અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. તે ભારતીય રાજકારણના નવનિર્માણ માટે એક વિશાળ યોજનાને જાહેર કરે છે. જેનો પ્રારંભ ૨૨-૨૩ ડિસેમ્બર ૧૯૪૯ના દિવસે એક પેટા યોજના તરીકે થયો હતો. આ તે મહત્વપૂર્ણ ધૂપી યોજના પરથી પડદો ઉંચકતું એક મહત્વપૂર્ણ પુસ્તક છે. આના લેખકો દિલ્હીના પત્રકારો છે. જેમણે વરસોની મહેનત પછી તેનું મટિરિયલ એકત્ર કર્યું છે. તેમણે પુરાતન દસ્તાવેજોના ઢગલા (આર્કાઈવ્ઝ)માંથી મળી રહેતી દસ્તાવેજી ચીજો પર સંશોધન કરીને જે મહાન કારનામું અંજામ આપ્યું છે, તે કોઈ પણ સત્યપ્રિય સંશોધકનું માથુ ગર્વભરે ઉંચું કરી દેશે. તે અસત્યો, જે મસ્જિદને તોડી પાડવાના ગુનાહિત કાર્યને છાવરવા માટે ઘડવામાં આવ્યા હતા, તેનો પડદો ચીરી નાંખવામાં આવ્યો છે. પહેલું જૂઠું એ હતું કે, રામચંદ્રજીની મૂર્તિ તે રાતે (૧૯૪૯) મસ્જિદની અંદર “પ્રગટ થઈ”, અને જેનો દાવો અડવાણીએ ૧ ઓગષ્ટ ૨૦૦૩ના દિવસે કર્યો હતો, તેમણે રીતસર એવી ગેરમાર્ગે દોરતી વાતો પણ વહેતી કરી કે, બાબરી મસ્જિદમાં વરસોથી કોઈ નમાઝ અદા કરવામાં આવતી ન હતી.

આર.એસ.એસ.ના મુખપત્ર ઓર્ગેનાઈઝરે ૨૯ માર્ચ ૧૯૮૭ના અંકમાં લખ્યું હતું કે, રામની મૂર્તિ ત્યાં અત્યંત હૈરતભરી રીતે પ્રગટ થઈ હતી. લેખકોએ બાબરી મસ્જિદના છેલ્લા મુઅઝિઝન (અઝાન પોકારનાર)

મુહમ્મદ ઈસ્માઈલનું નિવેદન પુરાવા તરીકે રજૂ કર્યું છે. જેણે એકલે હાથે તે લોકોનો સામનો કર્યો હતો, જે મસ્જિદની દીવાલ કૂદીને અંદર ધૂસી આવ્યા હતા. અને જેઓ પોતાની સાથે મજકૂર મૂર્તિ લઈને આવ્યા હતા તથા તેને મસ્જિદમાં સ્થાપિત કરવાના હતા. મુઅઝિઝનને એટલો માર મારવામાં આવ્યો કે, તે જાન બચાવી ભાગી નીકળ્યા. તેમણે પોતાનું શેષ જીવન ફૈઝાબાદની બહાર પહાડગંજ વિસ્તારમાં આવેલી ગૌધાનિયા મસ્જિદમાં મુઅઝિઝનની જવાબદારી અદા કરતાં કરતાં વિતાવ્યું. મુઅઝિઝનનું કામ અઝાન આપવાનું અને મસ્જિદની સાફ-સફાઈ તથા દેખરેખ રાખવાનું હોય છે, જ્યારે ઈમામનું કામ એ હોય છે કે, તે પાંચ વખત નમાઝ પઢાવે છે. હાજી અબ્દુલગફ્ફાર કે જેઓ અયોધ્યાના કાઝિયાના મોહલ્લામાં રહેતા હતા, તેઓ ૧૯૩૦ થી ૧૯૪૯ સુધી બાબરી મસ્જિદના રીતસરના ઈમામ હતા. તેમના વાલિદ (પિતા) મહૂમ મૌલાના અબ્દુલકાદિર પણ ૧૯૦૧ થી ૧૯૩૦ સુધી બાબરી મસ્જિદના ઈમામ રહ્યા હતા. હાજી અબ્દુલગફ્ફાર સાહેબે “ગુમગશ્તા હાલાતે અયોધ્યા” (અયોધ્યાનો ખોવાયેલો ઇતિહાસ) નામી પુસ્તક લખ્યું છે, જે માહિતીનો ભંડાર છે. અને એ યોગ્ય છે કે, અંગ્રેજીમાં તેનો અનુવાદ પણ પ્રગટ કરવામાં આવે. લેખકોએ તે લોકોને પણ શોધી કાઢ્યા છે, જેઓ ૧૯૪૯માં બાબરી મસ્જિદમાં મૂર્તિ રાખવા માટે દોષી હતા. લેખકોની લેખનશૈલી રસપ્રદ, માહિતીપ્રચુર તથા અસરકારક છે. તેમણે ઘટી ચૂકેલી ઘટનાઓનો જાણે કે આંખે દેખ્યો અહેવાલ આપ્યો છે. તેમણે કેટલાક નજરે જોનાર સાક્ષીઓનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

અડવાણીના ઈરાદાઓ અને ભાજપનું અભિયાન :

આ કોઈ ધાર્મિક મામલો ન હતો, બલ્કે તેનો રાજકારણ સાથે ઊંડો સંબંધ હતો. અધૂરામાં પુરું અડવાણીની મહત્વાકાંક્ષાઓએ અને વડાપ્રધાન બનવાની તેમની ખ્વાહિશે ભાજપને ઉભાર્યું. ૧૯૯૦માં તેઓ લોહિયાળ દેશ્યોથી ભરપૂર રથયાત્રા લઈને ગુજરાત સ્થિત સોમનાથ મંદિરથી

મંદિરોની નગરી અયોધ્યા તરફ નીકળી પડ્યા. હિમાચલ પ્રદેશના પાલમપૂર ખાતે ભાજપે કહ્યું કે, આ યાત્રાથી ભાજપના મતોમાં વધારો થશે. ૩ ડિસેમ્બર ૧૯૮૮ની સફળતાઓએ આ મુદ્દા પર ઊંડો પ્રભાવ પાડ્યો છે. અને તેઓ આ સફળતાઓથી સંતુષ્ટ છે. ૨૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૧માં જ્યારે ભારત ફરી લોકસભાની ચૂંટણી યોજવા માટે વિવશ બન્યું, ત્યારે તેમણે કહ્યું : “આ મુદ્દો ચોક્કસ ચૂંટણીના પરિણામો પર પ્રભાવ પાડશે અને તે ભાજપની તરફેણમાં હશે.”

૧૮ જૂને (૧૯૮૧) અડવાણીએ સ્પષ્ટપણે કહ્યું કે, જો તેમણે રામનો મુદ્દો ઉઠાવ્યો ન હોતે, તો તેઓનું નવી દિલ્હી સંસદીય વિસ્તારમાંથી જીતવું શક્ય ન હતું. ૬ ડિસેમ્બરે (૧૯૮૨) બાબરી મસ્જિદની શહીદી પછી તરત લોહિયાળ રમખાણોનો જે સિલસિલો શરૂ થયો, તેની ઉપર ટિપ્પણી કરતાં અડવાણીએ સાફ શબ્દોમાં કહ્યું કે, “જો મુસ્લિમો હિન્દુત્વના વિચારને સ્વીકારી લે, તો રમખાણો નહીં થાય તેની પૂરી શક્યતા છે.”

(ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા : ૩૦, જાન્યુ.૮૩)

જુલાઈ (૧૯૮૨)માં તેમણે લોકસભા સ્પીકરના ચેમ્બરમાં ચર્ચા દરમિયાન તેઓને સંબોધતાં કહ્યું કે, “તેઓ આ ગૃહમાં ૧૯૮૫માં માત્ર બે સભ્યો ધરાવતા હતા, જ્યારે ૧૯૮૧માં તેઓની સભ્ય સંખ્યા ૧૧૭ પર પહોંચી સશક્ત બની ગયા. આ એટલા માટે શક્ય બન્યું કે, અમે અયોધ્યા મુદ્દો અમારા હાથમાં લીધો.” ભાજપના મહિલા નેતા સુષ્મા સ્વરાજે ૪, એપ્રિલ ૨૦૦૦માં ભોપાલ ખાતે સ્પષ્ટપણે એકરાર કર્યો કે, “રામ જન્મભૂમિ ચળવળ શુદ્ધપણે એક રાજકીય પ્રકારની ચળવળ છે, અને તેને ધર્મ સાથે કાંઈ લેવાદેવા નથી.” (ધ ટેલિગ્રાફ : ૧૬ એપ્રિલ ૨૦૦૦)

લેખકો યાદ અપાવતાં લખે છે કે, જે હાથોએ મહાત્મા ગાંધીની છાતીમાં ગોળીઓ ધરબી દીધી હતી, તે નથ્યુરામ ગોડસે હતો. પરંતુ જેવી રીતે પછી પુરવાર થયું કે, હત્યાની પાછળ હિન્દુ મહાસભાનું ષડયંત્ર કાર્યરત હતું, જેનું સંચાલન વી.ડી.સાવરકર કરી રહ્યા હતા. જેનો પહેલો

હેતુ કોંગ્રેસના હાથોમાંથી રાજકીય સત્તા ઝૂંટવી લેવાનો હતો. અને દેશમાં બિનસાંપ્રદાયિકતાના પ્રયત્નોને અસ્થિર રાખવાનો હતો. ગાંધીજીની હત્યાનું કાવત્રું વધારે દિવસો સુધી રહસ્ય રહી શકવાનું ન હતું. એ વાત જુદી કે જે કેસ હત્યા પછી તત્કાળ કરવામાં આવ્યો, તે પેલા ષડયંત્રની પૂરેપૂરી વિગતો પરથી પડદો ઊંચકવામાં નિષ્ફળ રહ્યો.

બાબરી મસ્જિદ પર ચોરીછૂપીથી કબ્જો કરી લેવાની ઘટના પણ લગભગ તે જ લોકોએ બે વર્ષ પછી ૨૨ ડિસેમ્બર ૧૯૪૮ના દિવસે પાર પાડી, જેમણે ગાંધીજીની હત્યા કરી હતી. આ ઘટના કેટલાય પાસાંઓથી તે પાશવી વાતાવરણનું પ્રતિબિંબ હતું, જેણે ગાંધીની હત્યા જોઈ હતી. આ ષડયંત્ર રચનારા અને તેના હેતુઓ આ બન્ને ઘટનાઓમાં કોઈ રીતે જુદા ન હતા. હત્યાનું ષડયંત્ર રચનારા હિન્દુ મહાસભાના આગેવાનો હતા. અને આમાં પ્રથમ પ્રેરકો એ લોકો પણ હતા, જે બાબરી મસ્જિદમાં મૂર્તિ રાખવાની યોજનામાં શામેલ હતા. આ વખતે પણ તેમનો હેતુ કેન્દ્રમાં કોંગ્રેસ પાસેથી સત્તા આંચકી લેવાનો હતો. અને તેના માટે હિન્દુ લાગણીને મોટા પાયે સાનુકૂળ કરવા માટે રામના નામનો ઉપયોગ કરવાનો હતો.

છતાં હિન્દુવાદીઓએ બન્ને ઘટનાઓમાં જે કાર્યપદ્ધતિ અપનાવી, તે કોંગ્રેસની પ્રતિક્રિયાને અનુલક્ષીને જુદી જુદી હતી. મહાત્મા ગાંધીની હત્યા, લોક નજરની સામે, દિન-દહાડે કરવામાં આવી. જ્યારે બાબરી મસ્જિદને અંધારી રાત્રે છૂપી રીતે મંદિરમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવી. એવી જ રીતે મહાત્મા ગાંધીની હત્યાના ષડયંત્રને પ્રત્યેક ઔલથી તપાસ પ્રક્રિયામાંથી પસાર કરાવવામાં આવ્યું અને તેના માટે ભારત સરકારે એક કમીશનની રચના પણ કરી. પરંતુ વીસ વર્ષો પછી પણ બાબરી મસ્જિદને મંદિરમાં પરિવર્તિત કરનારી યોજના અને યોજનાકારોની શોધ કરવા માટે કોઈ તપાસ કરવામાં ન આવી. આમ, એક ઘટના જેણે ભારતનો રાજકીય સિનારિયો બદલી નાંખ્યો. તેને એવી રીતે રજૂ કરવામાં આવી કે, આ તો સ્થાનિક સ્તરની એક ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ હતી, જે લોકોએ ક્ષણિક આવેશમાં

આવી જઈ કરી લીધી હતી. કદાચ એક સાધુ અભયરામદાસની ઉશ્કેરણીથી તે લોકો આમ કરવા પ્રેરાયા હશે. જો કે આ ઘટના એક યોજનાબદ્ધ ષડયંત્રનો ભાગ હતી, જેમાં હિન્દુ મહાસભાના સ્થાનિક તથા રાષ્ટ્રીય સ્તરના નેતાઓ સહભાગી હતા. અને તેનો હેતુ એ સંગઠનની કિસ્મત ચમકાવવાનો હતો, જે ગાંધીજીની હત્યા પછીના ધૂંધકારમાં ઝાંખી પડી ગઈ હતી.

રસપ્રદ વાત એ છે કે, કોઈ મોટા અખબારે આ ઘટનાની નોંધ ન લીધી. જ્યારે સંશોધનાત્મક પત્રકારત્વની જવાબદારી અદા કરવાનું કાર્ય દેખીતી રીતે માત્ર નાના અખબારોના ભાગે આવ્યું.

એફ.આઈ.આર. :

૨૩ ડિસેમ્બર ૧૯૪૮ની એક એફ.આઈ.આર. જે રામમૂર્તિ સ્થાપિત કરવાના કલાકો પછી સવારે ૯-૦૦ વાગ્યે દાખલ કરવામાં આવી. તે સ્વયં દર્શાવે છે કે, “પંડિત રામદેવ દૂબે (ઓફિસર ઈન્ચાર્જ અયોધ્યા પોલીસ સ્ટેશન-ફૈઝાબાદ, ઉત્તરપ્રદેશ)એ આ એફ.આઈ.આર. અભયરામદાસ, સુદર્શન દાસ અને પચાસથી સાઈઠ બીજા લોકો, જેમના નામ જાણી નહીં શકાયानी વિરૂદ્ધ કલમ ૧૪૭ (રમખાણ), કલમ ૪૪૮ (બીજાની જમીનમાં ગેરકાનૂની પ્રવેશ) અને કલમ ૨૯૫ (એક ધાર્મિક સ્થાનનો અનાદર) હેઠળ કેસ ફાઈલ કર્યો છે કે, સવારે સાત વાગ્યે આ લખનાર (રામદેવ દૂબે) જન્મભૂમિ પહોંચ્યો. તેને માતાપ્રસાદ (કોન્સ્ટેબલ ૭૦ અયોધ્યા પોલીસ સ્ટેશન) દ્વારા જાણવા મળ્યું કે, પચાસથી સાઈઠ લોકોનું ટોળું બાબરી મસ્જિદના પ્રાંગણના તાળા તોડી અંદર પ્રવેશ્યું અને કેટલાક લોકો કંપાઉન્ડની દીવાલ ફૂટી અંદર ઘૂસ્યા અને શ્રીરામ ભગવાન (નકલે કુફ, કુફ ન બાશદ)ની મૂર્તિ અંદર રાખી દીધી. અને બહારની દીવાલો પર સીતારામજી વગેરેના ચિત્રો કેસરી તથા પીળા રંગથી દોરી નાંખ્યા. હંસરાજ (કોન્સ્ટેબલ ૭૦) જે ઘટનાસ્થળે ડ્યુટી પર હતો, તેણે તે પચાસ-સાઈઠ લોકોને રોકવાની કોશિશ કરી, પરંતુ એ લોકોએ તેની દરકાર ન કરી.”

પી.એ.સી. (Provincial Armed Constabulary)ના ગાર્ડ્ઝ જે તે સમયે ત્યાં મૌજૂદ હતા, તેઓને સહાય માટે પોકારવામાં આવ્યા, પરંતુ ત્યાં સુધી ટોળું મસ્જિદમાં પ્રવેશી ચૂક્યું હતું. Senior District Officerએ ઘટના સ્થળનું નીરિક્ષણ કર્યું અને ત્યાં ભેગા થયેલા લોકોને હટાવી દીધા. ત્યાર પછી પાંચથી છ હજાર લોકોનું એક નિરંકુશ ટોળું ત્યાં ભેગું થઈ ગયું અને મસ્જિદમાં પ્રવેશવાની કોશિશ કરવા લાગ્યું. એ લોકો ધાર્મિક સુત્રોચ્ચાર કરતાં કરતાં કિર્તન કરી રહ્યા હતા. પરંતુ કાયદેસરના બંદોબસ્તના કારણે કોઈ અવ્યવસ્થા ન સર્જાઈ. પરંતુ તેની પહેલાં પાપ આચરનારાઓ અભયરામદાસ, રામસકલદાસ, સુદર્શન અને બીજા પચાસ-સાઈઠ લોકો, જેમના નામો જાણી નહીં શકાયા, મસ્જિદને અપવિત્ર કરી ચૂક્યા હતા અને છમકલુ કરાવી તેમાં પ્રવેશીને મૂર્તિ સ્થાપિત કરી ચૂક્યા હતા. ડ્યુટી પરનો અધિકારી અને બીજા કેટલાય લોકો નજરે જોનાર સાક્ષી છે. એટલે જ્યારે આખા કેસની છણાવટ કરવામાં આવી ત્યારે ઉક્ત વિગતો સાચી નીકળી હતી.

રામચંદ્રદાસ પરમહંસ જેમણે ન્યુયોર્ક ટાઈમ્સ (૨૨, ડિસે. ૧૯૯૧)ને કહ્યું હતું કે, “તેઓ ઘટના વખતે ત્યાં હાજર હતા. એટલું જ નહીં, તેમણે પોતે મસ્જિદમાં મૂર્તિ રાખી હતી.” જો કે કેટલાક લોકો એમ સમજે છે કે તેઓ તે વખતે અયોધ્યામાં ન હતા, બલ્કે કલકત્તા ખાતે હિન્દુ મહાસભા દ્વારા આયોજિત કોન્ફરન્સ (૨૪ ડિસે. ૧૯૪૯)માં ભાગ લેવા ગયા હતા, જેણે મૂર્તિ રાખી તે અભયરામદાસ હતો.

અંકુશ મેળવવા માટેનો વિવાદ :

મસ્જિદની અંદર બળજબરીપૂર્વક ઘૂસી જનારાઓ વચ્ચે વિવાદ ઉભો થઈ ગયો. અભયરામદાસનો હેતુ એ હતો કે અયોધ્યા ઉપર તેના અખાડાની પૂરી સત્તા સ્થપાય જાય. કારણ કે એ વાત સર્વમાન્ય હતી કે, હનુમાન ગદ્દી સ્થિત હનુમાન મંદિર પર નિર્મોહી અખાડાનો જ કબ્જો હતો. આનો અર્થ એ હતો કે, તે મંદિરને મળનારી ભેટસોગાદો જે ભક્તો તરફથી મળતી હતી,

તેની ઉપર નિર્મોહી અખાડાનો અંકુશ રહેશે. રામ ચબૂતરો તે વખત સુધી “રામચંદ્રજી”ના જન્મ સ્થાન તરીકે પૂજાતો હતો. અને આ કારણે તે સ્થાને મળનારી બધી ભેટસોગાદો નિર્મોહી અખાડાના ખાતામાં જતી હતી.

જો એ પૂરવાર થઈ જાય કે બાબરી મસ્જિદની અંદર રામચંદ્રજીની મૂર્તિ રાખનાર નિર્વાણી અખાડાનો અભયરામદાસ છે, જેણે રામ ચબૂતરાથી પચાસ ફૂટ (૧૫-૨૦ મીટર) દૂર મજકૂર મૂર્તિ રાખી છે, તો જન્મભૂમિ પર નિર્મોહી અખાડાનો દાવો આપોઆપ ઉડી જતે, અને “જન્મભૂમિ”ની હકીકત શું હતી, તે કેવી રીતે મસ્જિદમાં પ્રગટ થઈ, એના વિશે નિર્મોહી અખાડાનો એ દાવો કે “તે એકસો વર્ષથી તેની ઉપર કબજો ધરાવતો હતો”, નિરર્થક બની જતે. અને જન્મભૂમિના ઉધ્ધારક હોવાનો અભયરામદાસના દાવાનો મામલો અયોધ્યાનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન હોવાથી ઉકેલાય જતે. અભયરામદાસ જ્યારે મસ્જિદની દીવાલ પર ચઢવાની કોશિશ કરી રહ્યો હતો ત્યારે તેણે મૂર્તિને મજબૂતીપૂર્વક પકડી રાખી હતી અને જે માણસ આ ટોળાની આગેવાની કરી રહ્યો હતો, તે પાક્કો મહાસભાઈ હતો અને તે મહંત દિગ્વિજયનાથનો વફાદાર માણસ હતો. જેઓ હિન્દુ મહાસભા (ઉત્તરપ્રદેશ શાખા)ના પ્રમુખ હતા. રામચંદ્રદાસ પરમહંસ અયોધ્યા શાખાના પ્રમુખ હતા. પુસ્તકના લેખકો વી. ડી. સાવરકરને ક્લિનચીટ આપે છે કે તેઓ ષડયંત્રમાં શામેલ ન હતા, પરંતુ મજકૂર સંગઠનનું સર્વોચ્ચ નેતૃત્વ આ વાતથી અજાણ નહીં રહી હશે કે, અયોધ્યામાં શું થઈ રહ્યું હતું. કારણ કે હિન્દુ મહાસભાએ પૂણે ખાતે આયોજિત વિશેષ સેશનમાં એક ઠરાવ મંજૂર કર્યો હતો. એમાં દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે, “હિન્દુ મહાસભાએ અયોધ્યાના રામ-જન્મભૂમિ મંદિરને ફરી પ્રાપ્ત કરવાનું કામ શરૂ કરી દીધું છે.” મહંત દિગ્વિજય જે હિન્દુ મહાસભાના રાષ્ટ્રીય સ્તરના જનરલ સેક્રેટરી અને યુ.પી. શાખાના પ્રમુખ હતા, તેમના સિવાય વી. જી. દેશપાંડે (રાષ્ટ્રીય સ્તરના નાયબ પ્રમુખ) અને તેજનારાયણ (યુ.પી. શાખાના વર્કિંગ પ્રમુખ)એ અયોધ્યાનો પ્રવાસ કરી પક્ષને એ દર્શાવ્યું

હતું કે, રામજન્મભૂમિ મંદિર હવે હિન્દુ મહાસભાઈઓના કબજામાં છે.

પુસ્તકના લેખકોએ એ પણ લખ્યું છે કે, ડિસેમ્બર ૧૯૪૮ના બીજા સપ્તાહમાં હિન્દુ મહાસભાની ૨૮મી કોન્ફરન્સ માટે બનેલી સ્વાગત સમિતિની મીટીંગમાં વી. ડી. સાવરકરે દિગ્વિજયનાથ (સંગઠનની નાની શાખાના પ્રમુખ)ને સૂચના આપી હતી કે, “અયોધ્યાની રામજન્મભૂમિને મેળવવા માટે પુરૂ ધ્યાન લગાવી દો, જેથી હિન્દુ મહાસભાના કલકત્તા સેશનથી પહેલાં ત્યાં બાંધકામ શરૂ કરી શકાય.”

મજકૂર મીટીંગમાં મહંત દિગ્વિજયનાથ, નિર્મલચંદ્ર ચેટરજી, ડો. એન. બી. ખરે (જેમને પક્ષપ્રમુખ બનાવવામાં આવ્યા) તથા મામારાવ ડાટેએ ભાગ લીધો હતો. આ મીટીંગ દિલ્હી સ્થિત પાર્ટીના હેડક્વાર્ટરમાં થઈ. આ માહિતી ઓલ ઈન્ડિયા હિન્દુ મહાસભાના પ્રમોદ પંડિત જનરલ સેક્રેટરીથી લીધેલા ઈન્ટરવ્યુ પર આધારિત છે, જે ૧૦ ડિસેમ્બર ૨૦૧૦માં લેવામાં આવ્યું.

ગાંધીજીની હત્યા (૩૦ જાન્યુઆરી ૧૯૪૮) પછી મહાસભાના માજી પ્રમુખ ડો. શ્યામપ્રસાદ મુખરજી (જેઓ તે વખતે નહેરૂ સરકારમાં કેબિનેટ પ્રધાન હતા)એ પક્ષ સમક્ષ દ, ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮એ કેટલાક વિકલ્પો રાખ્યા હતા. પહેલો એ કે, રાજકીય પ્રવૃત્તિઓથી દૂર થઈ જાઓ અને પોતાની પ્રવૃત્તિઓને ધાર્મિક, સામાજિક તથા સાંસ્કૃતિક હેતુઓ સુધી સીમિત કરી દો. બીજો એ કે, સંગઠનના દરવાજા દરેક તે માણસ માટે ખોલી દેવામાં આવે, જે તેના હેતુઓ સાથે સંમત હોય. મહાસભાએ પહેલો વિકલ્પ અપનાવી લીધો અને રાજકીય ગતિવિધિઓને થોડાક સમય પુરતી શિથિલ કરી દેવા માટે ખૂશી દર્શાવી. (જો કે હંમેશ માટે ત્યજવાની વાત નહીં કરી.) ૮, ઓગષ્ટ ૧૯૪૮ની મીટીંગમાં કાર્યકારણી સભાએ પોતાની રાજકીય ગતિવિધિઓની સમીક્ષા કરવા માટે મીટીંગ કરી. જેની પુષ્ટિ ૬-૭ નવેમ્બર ૧૯૪૮એ કરવામાં આવી. ભારતની કેન્દ્રિય બંધારણ સમિતિએ એક ઠરાવ પસાર કર્યો હતો, જેમાં કોમવાદી, રાજકીય પક્ષો સાથે કોઈ

સંબંધ નહીં હોવાની વાત કહેવામાં આવી હતી. શ્યામપ્રસાદ મુખરજી સામે પણ બે વિકલ્પો મૂકવામાં આવ્યા. કેબીનેટ છોડી દો, ક્યાં તો હિન્દુ મહાસભા છોડી દો. તેમણે ૨૩, ડિસેમ્બર ૧૯૪૮એ બીજી માંગણી સ્વીકારી લીધી. પરંતુ જો પક્ષને બીજી વખત રાજકીય ગતિવિધિઓ શરૂ કરવાની હતી, તો તેના માટે કોઈ આકર્ષક સૂત્રની જરૂર હતી. એ રામમંદિરનું સૂત્ર હતું. ભાજપે આ માર્ગ ૧૯૮૮માં અપનાવ્યો અને હવે ૨૦૧૪માં પણ એ જ માર્ગ અપનાવશે.

પરંતુ આ મામલાનો આધાર અમલદારશાહી અને સત્તાધારી પક્ષ કોંગ્રેસ પર હતો. એ વિચાર જેણે ભારતીય રાજકારણની દિશા બદલી નાંખી. શરૂમાં ત્રણ મિત્રોના મનમાં ઝબૂક્યો હતો. તેમાં મહારાજા પટેશ્વરીપ્રસાદસિંહ (બલરામપુર રાજ્યના આગેવાન), મહંત દિગ્વિજયનાથ અને કે.કે.કે. નાયર શામેલ હતા. ત્રણેયની અંદર બે બાબતો એકસમાન હતી. હિન્દુ કટ્ટરવાદની ભાવના અને લોન ટેનિસની રમત. કે.કે.કે. નાયર સી.એસ.ગોંડાના ડિસ્ટ્રીક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ હતા. પહેલી જૂન ૧૯૪૮થી ૧૪મી માર્ચ ૧૯૫૦ના વચ્ચેના સમયગાળા માટે તે ફૈઝાબાદના ડેપુટી કમિશનરની સાથોસાથ ડિસ્ટ્રીક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ પણ હતા. ત્યાર પછી તે લોકસભામાં જનસંઘની ટિકીટ પર ચૂંટાય આવ્યા હતા. તેના ખાસ મિત્રોમાં ગુરૂદત્તસિંહ (સીટી મેજિસ્ટ્રેટ, ફૈઝાબાદ) શામેલ હતા. આ બંને અધિકારીઓને બાબરી મસ્જિદ પર હિન્દુવાદી પરિબળોના કબ્જા પછી સરકારી નોકરીઓ પરથી બરતરફ કરી દેવામાં આવ્યા હતા.

મહાયજ્ઞનું આયોજન :

૧૯૪૮માં મહારાજા બલરામપુરે રામરાજ્ય પરિષદનો પાયો નાંખ્યો. કે.કે.કે.નાયર આ પ્રસંગે તેમના મહેમાન હતા. તેમણે કેટલાય ખેતરોની ઉપજના ઢગલા ભેગા કરી લીધા હતા. મહારાજા તરફથી એક મહાયજ્ઞનો વિચાર પરિષદ બનાવવાની શરૂઆતમાં ઉભર્યો હતો. આ યોજનાને ૧૯૯૧માં મહાસભાના સાપ્તાહિક “હિન્દુ સભા વાર્તા”માં પ્રગટ કરવામાં

આવી હતી. જેને પુસ્તકના લેખકોએ હવાલારૂપે રજૂ કરી છે.

યજ્ઞના છેલ્લા દિવસે શ્રી દિગ્વિજયનાથે શ્રી વિનાયક દામોદર સાવરકરના વિચાર મુજબ કે હિન્દુઓના જે ધર્મસ્થાનો વિદેશીઓના કબ્જામાં છે, તેને હવે છોડાવવાના છે. યજ્ઞના બીજા દિવસે જ્યારે નાયરે દિગ્વિજય-નાથથી વિગતો જાણવા માંગી, તો મહંત દિગ્વિજયનાથે રામજન્મભૂમિ (અયોધ્યા) કાશી વિશ્વનાથ મંદિર વારાણસી અને કૃષ્ણ જન્મભૂમિ મથુરાને પાછી મેળવવાની વ્યૂહરચનાની વિગતો બતાવી. નાયરે વાયદો કર્યો કે આ યોજનાને પાર પાડવા તેઓ યથાશક્ય બલિદાન આપશે. દિગ્વિજયનાથે કેટલાક લોકોને ઉશ્કેર્યા કે તેઓ ૨૭ જાન્યુઆરી ૧૯૪૮એ ગાંધીજીની હત્યા કરી નાંખે. અર્થાત્ આ યોજના ત્રણ દિવસ પહેલાની જ હતી. તેઓ એ મત પણ ધરાવતા હતા કે, મુસ્લિમોને પાંચ કે દસ વર્ષ સુધી મતદાનના અધિકારથી વંચિત કરી દેવામાં આવે. ભાજપ આ મામલામાં મુત્સદ્દીગીરી-પૂર્વક પોતાના વિચારો પ્રગટ નથી કરતું.

૧૯૯૮માં યુ.પી.ના માજી હોમ સેક્રેટરી રાજેશ્વર દયાલે “લાઈફ ઓફ અવર ટાઈમ્સ” નામી પોતાના સંસ્મરણોમાં એક અત્યંત ચોંકાવનારો ઘટસ્ફોટ કર્યો છે. સરકારી હોદ્દદારો પેટીઓ ભરીને દસ્તાવેજો લાવ્યા, જેમાં એક મહાવિનાશ (Holo Caust)ની યોજના હતી. આ દસ્તાવેજો સંઘના કાર્યાલયોમાંથી હાથ લાગ્યા હતા. જેના કારણે તેમણે મુખ્ય મંદોરા ગોલવલકરની ધરપકડ પર ભાર આપ્યો, જે તે જ વિસ્તારમાં હતા. પરંતુ પંતએ તેમાં જાણી જોઈને વિલંબ કર્યો અને આમ કરી ગોલવલકરને નીકળી જવાની તક આપી. આર.એસ.એસ.ના સમર્થકો ખુલ્લમખુલ્લા તથા ધૂપી રીતે ખુદ કોંગ્રેસમાં મૌજૂદ હતા, બલ્કે તેઓ કેન્દ્રિય કેબિનેટમાં પણ હતા. આ મામલામાં ઝડપી કાર્યવાહી ગાંધીજીની જાન બચાવી શકતી હતી.

કોંગ્રેસ એક વહેંચાયેલું ઘર :

યુ.પી.માં કોંગ્રેસ એક વહેંચાયેલું ઘર બની ગઈ હતી. પટેલના સમર્થકોનું નેતૃત્વ પંત અને નહેરૂના સમર્થકોમાં રફીઝ્ અહમદ કિદવાઈ

આગળ-આગળ હતા. પરંતુ પાર્ટી પર પંતનો દબદબો બહુ હતો. કારણ કે તે વખતે પણ સંસદમાં યુ.પી.ના સભ્યો મોટી સંખ્યામાં હતા. કોંગ્રેસનું આંતરિક સોશ્યલિસ્ટ ગ્રુપ માર્ચ ૧૯૪૮માં જ પાર્ટીથી અલગ થઈ ગયું હતું. તે ગ્રુપના ૧૩ સભ્યોએ બંધારણ સભામાંની પોતાની બેઠક પરથી રાજીનામાં ધરી દીધા હતા અને નવેસરથી ચૂંટણી જીતવા માટે પ્રયત્નશીલ હતા. પેટા ચૂંટણીઓ જૂનથી થવાની હતી. આચાર્ય નરેન્દ્રદેવ જેઓ એક સોશ્યલિસ્ટ હતા, ફૈઝાબાદના મતક્ષેત્રથી ચૂંટણી લડી રહ્યા હતા, તેઓને હરાવવાનો હેતુ હતો. પંતના સમર્થકોએ સુધેશ્વરી પ્રસાદની જગ્યાએ બાબા રાધવદાસને ઉભા કરી દીધા અને ખુદ પંતે કેટલીય વખત ફૈઝાબાદની મુલાકાત લીધી. એક ચૂંટણી સભાને સંબોધન કરતાં તેમણે કહ્યું : “મુસ્લિમો, જમીનદારો અને બીજા સ્થાપિત હિતો એ વાત માટે પ્રયત્નશીલ છે કે કોંગ્રેસને નીચું દેખાડે. તેઓને નરેન્દ્રદેવરામ પર ભરોસો નથી.”

વાતાવરણ એટલું કલુષિત થઈ ગયું હતું કે, નહેરુએ પોતાના કેબિનેટ સાથી મોહનલાલ સક્સેનાને સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૮માં લખ્યું : “યુ.પી. મારા માટે એક અજાણી ભૂમિ બની ગઈ છે. હું ત્યાંના વાતાવરણને મારા માટે પ્રતિકુળ નથી અનુભવી રહ્યો. યુ.પી. કોંગ્રેસ કમિટી જેની સાથે મારો ૩૫ વર્ષથી ઘરોબો છે, હવે એવી રીતે કામ કરી રહી છે કે આશ્ચર્યચકિત છું. હવે કોંગ્રેસનો તે સાદ મને ક્યાંય સાંભળવા નથી મળતો, જેનાથી મારા કાન પરિચિત છે. બલકે જે અવાજ સંભળાય રહ્યો છે, તે એ છે જેનો જીવનભર હું વિરોધ કરતો આવ્યો છું. કોમવાદનું ઝેર હવે તે દિલ્હી-દિમાગમાં પણ ફેલાય ગયું છે, જે ક્યારેક કોંગ્રેસના સ્તંભ સમજવામાં આવતા હતા.” આ ઈશારાઓ દલીલના ઓશિયાળા નથી. મહાસભાઈ-ઓએ પરિસ્થિતિનો તાગ મેળવી લીધો. જ્યારે નરેન્દ્રદેવ હારી ગયા. દિગ્વિજયનાથે આ પરિણામને એમ કહી ફગાવી દીધું કે, “કોંગ્રેસી નેતાઓએ હિન્દુઓની ભાવનાનો વિચાર કરી મતદારોથી અપીલ કરવી જોઈતી હતી.”

સિલસિલાવાર ઘટનાક્રમ :

પુસ્તકના લેખકોએ ૨૮મી ઓક્ટોબર ૧૯૪૯ પછીની સ્થિતિની ઝિણવટપૂર્વક સમીક્ષા કરી છે. જ્યારે એક મોટા ટોળાએ રામ ચબૂતરા પર ૨૪ નવેમ્બર ૧૯૪૯એ એક પ્રોગ્રામનું આયોજન કર્યું. તેમના કહ્યા મુજબ તે વખતે રામ ચબૂતરાને રામજન્મભૂમિ કહેવામાં આવતી હતી, બાબરી મસ્જિદ નહીં. આ સ્થિતિમાં માત્ર એક માણસ હતો જે દરેક ઘટનાને જોઈ રહ્યો હતો અને ઊંચા અવાજે સત્ય દર્શાવી રહ્યો હતો. અર્થાત્ અક્ષય બ્રહ્મચારી, એક ગાંધીવાદી, ફૈઝાબાદ ડિસ્ટ્રીક્ટનો સેક્રેટરી. કોંગ્રેસના મંતવ્ય મુજબ ફૈઝાબાદ અને અયોધ્યામાં જે ઘટનાઓ ઘટી, તે કોઈ મસ્જિદ કે મંદિરનો સાદો પ્રશ્ન ન હતો. ન તે હિન્દુઓ-મુસ્લિમો વચ્ચે કોઈ વિવાદ હતો. આ અંતિમવાદીઓનું એક કાવત્રુ હતું. જેના વડે તેઓ મહાત્મા ગાંધીના સિદ્ધાંતોને બરબાદ કરીને ચૂંટણી જીતવા માટે કોમવાદી ભાવનાઓ ભડકાવવા માંગતા હતા. સ્થાનિક હોદ્દેદારો પણ આ કાવત્રામાં શામેલ હતા.

ષડયંત્ર રચનારાઓએ કે. કે.નાયરની સલાહ મુજબ એ નક્કી કર્યું કે, મસ્જિદ પર કબ્જાથી વધારે સારું એ છે કે, ટોળુ ભેગું કરી મૂર્તિ બેસાડી દેવી જોઈએ. આ હેતુ માટે ૨, ડિસેમ્બરે એક મીટીંગ યોજવામાં આવી હતી, જેમાં નાયરની સાથોસાથ હિન્દુ મહાસભાના નેતાઓએ હાજરી આપી હતી.

રામદાસે જે કાણે હુમલાનું નેતૃત્વ લીધું, તે જ કાણે મુઅજ્જિઝન મુહમ્મદ ઈસ્માઈલ ગાઢ નિંદ્રામાંથી જાગી ઉઠ્યો અને તેણે અભયરામદાસને પાછળથી પકડી લીધો, અને તે લગભગ મૂર્તિને છીનવી ચૂક્યો હતો. પરંતુ જે ટોળુ મસ્જિદમાં પ્રવેશી ચૂક્યું હતું, તેણે તેમને એટલો ખરાબ માર માર્યો કે તે બિચારો જાન બચાવવા ખાતર ભાગી નીકળ્યો. આમ, એક મસ્જિદને ધોકાબાજીથી બળજબરીપૂર્વક મંદિરમાં પરિવર્તિત કરી દેવામાં આવી. મસ્જિદમાં સુંદર અક્ષરોમાં લખાયેલી ઈસ્લામી સુલેખનકળાની

શીલાઓને વિકૃત કરી નાંખી અને પહેલાંથી નક્કી કર્યા મુજબ સવારે એક બહુ મોટું ટોળુ ત્યાં ભેગું થઈ ગયું. પુસ્તકના વાચકોએ તે પુસ્તકમાં જે દસ્તાવેજો દર્શાવવામાં આવ્યા છે, તેનો ઝિણવટપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ. જેથી તે રાજકીય ઘટનાઓની કડીથી કડી મેળવી શકાય, જે મસ્જિદ પર કબ્જા પહેલાં ઘટી હતી. અને તે કાનૂની ચાલબાજીઓનું પણ પૃથક્કરણ કરવું જોઈએ, જે આ ગુનાને કાનૂની યોગ્યતા (જસ્ટીફિકેશન) અપાવવા માટે ચાલવામાં આવી હતી. આ સંદર્ભે તે પત્રવ્યવહાર જે કે.કે.કે.નાયર અને ઉચ્ચ હોદ્દેદારો તેમજ નહેરૂ અને પંત વચ્ચે થઈ. અને એવી જ રીતે સરદાર પટેલનો વિશ્વાસ અપાવતો તે પત્ર, જે પંતને લખવામાં આવ્યો હતો. એ બધા દસ્તાવેજ પુરાવાઓથી વાસ્તવિક ચિત્ર સારી રીતે ઉપસી આવે છે.

નહેરૂનું નરમ વલણ :

ઓગષ્ટ ૧૯૫૦ સુધી પાણી માથાથી ઊંચું થઈ ગયું હતું. જ્યારે પુરુષોત્તમદાસ ટંડને આચાર્ય કૃપલાનીને પ્રમુખપદ માટેની ચૂંટણીમાં હરાવી દીધા. ટંડને નાસિક સેશન પછી પોતાના અપમાનના કારણે રાજીનામું ધરી દીધું. ડિસેમ્બર ૧૯૫૦માં પટેલનું અવસાન થઈ ગયું. પુસ્તકના લેખકોએ અત્યંત ચોકસાઈપૂર્વક જે પ્રશ્નો ઉઠાવ્યા છે, તેનાથી આપણી રાજકીય સ્થિતિમાં પડેલી ઉભી ફાંટની હકીકત સ્પષ્ટ થાય છે. તેમણે પોતાના પૃથક્કરણનો સાર આ રીતે રજૂ કર્યો છે.

શું નહેરૂ માટે એ જરૂરી હતું કે, તેઓ યુ.પી.માં પોતાના હરીફોને હરાવવા માટે ગોવિંદ વલ્લભ પંત અને પુરુષોત્તમદાસ ટંડનને કોમવાદનો કાર્ડ રમવાની ખુલ્લી છૂટ આપી દે અને પોતે ખામોશ તમાશો જોવાવાળા બની રહે. ખાસ કરીને આચાર્ય નરેન્દ્રદેવ માટે અને એવી જ રીતે મહાસત્માઈઓ માટે અયોધ્યામાં માર્ગ મોકળો થઈ જાય ? શું આ પરિસ્થિતિથી બચવું શક્ય હતું ? શું આ સ્થિતિમાં પણ કોમવાદી તત્વો બાબરી મસ્જિદ પર કબ્જો કરવામાં સફળ થઈ જતે ? અને ત્યાર પછી

ખાસ્સા શોરબકોર થવા છતાં પોતાનો કબ્જો યથાવત્ રાખવામાં સફળ થતે ? જો નહેરૂએ તે સમયે સખત વલણ અપનાવ્યું હોતે, તો શું મહાસભાઈ તત્વો ક્યારેય પોતાની યોજનાઓમાં કામિયાબ થતે ? નહેરૂના નરમ વલણ વગર શું હિન્દુ મહાસભા પોતાની અયોધ્યા સ્ટ્રેટેજી પર અમલ કરી આટલી આગળ વધી કાર્યવાહી કરી શકતી હતી ? સંપૂર્ણ આનંદજીએ પોતાના સંસ્મરણોમાં લખ્યું છે કે, નહેરૂએ ક્યારેય પોતાનો વજન કોંગ્રેસના પલ્લામાં ન નાંખ્યો. વિશેષ કરીને સોશયલિસ્ટ ગૃપના સમર્થનમાં. એના વગર મોડર્ન સોશયલિસ્ટ ઈન્ડિયાનું તેમનું સ્વપ્ન સાકાર થવું શક્ય હતું ? નહેરૂ કોંગ્રેસમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલથી વધારે સશક્ત હતા, નહેરૂની લોકપ્રિયતા પણ પટેલથી વધારે હતી, પરંતુ પાર્ટી મશીનરી પર સરદાર પટેલનો અંકુશ હતો. આ કામમાં વિખ્યાત કોમવાદીઓ દા.ત. રાજેન્દ્રપ્રસાદ, ગોવિંદ વલ્લભ પંત અને રવિશંકર શુક્લા, બી.સી.રાય અને ટંડન જેવા તેમના સહાયક હતા. મુસ્લિમોને ૧૪ જૂન ૧૯૪૮એ ટંડને સલાહ આપી હતી કે, “મુસ્લિમોએ ભારતીય સંસ્કૃતિ અપનાવી લેવી જોઈએ.” પછી આ જ ટંડન કોંગ્રેસના પ્રમુખ બની ગયા.

દેશની આઝાદી પછી જે રમખાણો ફાટી નીકળ્યા, તેમાં મુસ્લિમોને સુરક્ષા પ્રદાન કરવામાં પણ નહેરૂ નિષ્ફળ નીવડ્યા. નહેરૂએ પરિસ્થિતિ સાથે બાંધછોડ કરી લીધી હતી. તેઓ પ્રવચન કરવામાં અને રાજ્યના મુખ્યમંત્રીઓને પત્રો લખવામાં માહેર હતા. (પરંતુ જ્યાં મુસ્લિમ હિતની વાત આવતી, તો આનાકાની કરવા માંડતા.) ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૪એ અંજુમન તરક્કીએ ઉર્દૂના એક પ્રતિનિધિમંડળે રાષ્ટ્રપતિ ડો. રાજેન્દ્ર પ્રસાદથી મુલાકાત કરી એક દરખાસ્તમાં ઈચ્છા વ્યક્ત કરી કે, ભારતીય બંધારણની કલમ ૩૪૭ મુજબ ઉર્દૂને ઉત્તરપ્રદેશની સ્થાનિક ભાષાની હેસિયત આપવામાં આવે. આ દરખાસ્ત ડો. ઝાકિરહુસૈનના પ્રમુખપદ હેઠળ આપવામાં આવી હતી. તેના પર પંડિત હૃદયનાથ કન્ઝર્વ, મિસિઝ ઉમા નહેરૂ, પંડિત સુંદરલાલ અને કિશનચંદ્રના હસ્તાક્ષર હતા. આ દરખાસ્ત પર નહેરૂનો અજોડ તુચ્છકારભર્યો જવાબ તે છે, જે તેમણે

મૌલાના આઝાદના નામે લખેલ પત્ર (૧૨ માર્ચ ૧૯૫૪)માં આપ્યો હતો કે, “અરજી કરનારાઓએ આ મામલામાં ઉત્તરપ્રદેશ સરકારથી સંપર્ક સાધવો જોઈતો હતો. કેન્દ્ર સરકારની સૂચનાથી કોઈ બંધારણીય કટોકટી સર્જવાનો ભય છે.” પરંતુ એક બંધારણીય ગુંજાઈશથી લાભ ઉઠાવવામાં કોઈ બંધારણીય કટોકટી ઉભી નથી થતી. હા, કોઈ રાજકીય હલચલ જરૂર મચી શકતી હતી. જેનો ડર નહેરૂને તે વખતના સામાન્ય વાતાવરણને જોઈ પેસી ગયો હતો. (ધી મુસ્લિમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા : એ.જી.નૂરાની, પેજ-૨૯૯/૩૦૫)

બાબરી મસ્જિદ જ્યારે તોડી પાડવામાં આવી ત્યારે એક રાજકારણીએ આ ઘટનાને સખત શબ્દોમાં વખોડી કાઢી હતી. તેમણે કહ્યું હતું કે, “ભારત ફરી અંધકાર તરફ પાછો ફરી રહ્યો છે. અને તેને પાછળ લઈ જવામાં હિંસક મૂળભૂતવાદીઓ અને ફાસિસ્ટ પરિબળો જોર લગાવી રહ્યા છે. તેમની પ્રસંશા કરવાના લીધે તેમને આ બળ મળ્યું છે કે, તેઓ રાષ્ટ્રના પાયાઓને હચમચાવી નાંખે.” (સન્ડે ઓબ્ઝર્વર : ૧૪ ડિસેમ્બર ૧૯૯૩) પરંતુ ૧૩ નવેમ્બર ૧૯૯૩એ તેમણે જ ભાજપની કંઠી બાંધી લીધી. ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયાને તેમણે પોતાના પરસ્પર વિરોધાભાસી વલણનો ખુલાસો આપતાં કહ્યું કે, “પાછલા નિવેદન સુધી કોમવાદ તથા સેક્યુલરિઝમ બાબતે મારા વિચારો અસ્પષ્ટ હતા.” (૨૪ જૂન ૨૦૦૭) મજકૂર રાજકારણી કોઈ બીજા નહીં, બલકે ખુદ યશવંત સિંહા છે.

આ બધી ગુલાંટો માત્ર સત્તા હસ્તગત કરવા માટે મારવામાં આવે છે. જેની આવડત તેમના વડીલ ચંદ્રશેખર પાસે ન હતી. તેઓ ભાજપ સરકારમાં ફાયનાન્સ મિનિસ્ટર હતા, અને ખુદ તેમની કબૂલાત મુજબ તેમણે ૧૯૯૮ના બજેટને સંઘના નેતાઓના સલાહ-સૂચન પછી આખરી ઓપ આપ્યો હતો. (ક્લેફેશન ઓફ એ સ્વદેશી રિફોર્મર : પેજ-૧૮૩)વાસ્તવિકતા એ છે કે, યશવંત સિંહા કોઈ વાદમાં નથી માનતા. એ તકવાદી છે અને એમના જેવા ઘણા છે. જો ભાજપને સત્તા મળવાના ઔધાણ વર્તાશે, તો તેઓ બધા ભાગી-ભાગીને ફરી તેના તંબુમાં આવી જશે.

આ આખા મામલામાં બધા સેક્યુલરિસ્ટો ખાસ કરીને ભારતીય મુસ્લિમો માટે બધું મોટું પાઠ છે. તે પોતાના અધિકારોની માંગણી તથા યોગ્ય ફરિયાદો માટે ચળવળ ચલાવે, પરંતુ એક સેક્યુલર દેશના નાગરિક હોવાના નાતે, આ ભાગેડું વૃત્તિનું ઘોતક હશે કે માત્ર પોતાના અધિકારોની પ્રાપ્તિ અને ફરિયાદોના નિકાલ માટે રાજકારણમાં ભાગ લેવામાં આવે. સેક્યુલરિઝમ અલગાવવાદનું નામ નથી, બલ્કે ઉમળકાભેર પ્રવૃત્તિનું નામ છે, બધી રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યસ્ત થઈ જવાનું નામ છે. પછી તે આર્થિક હોય કે સામાજિક, રાજકીય હોય કે બંધારણીય. પરંતુ આજ સુધી મુસ્લિમોએ જે માર્ગ અપનાવ્યો છે, તેનાથી નવી દિલ્હીમાં માત્ર ઠગ રાજકારણીઓને ફાયદો થયો છે. જે તેઓના હિમાયતી બની માત્ર થોડાક લાભો આપી તેમને કોરાણે હડસેલી મૂકે છે. ભાજપે આજ સુધી જે પ્રવાસ ખેડ્યો છે, તે એની પાત્રતા ધરાવતું ન હતું, ન જ બાબરી મસ્જિદ તોડી શકાય એમ હતી, જો મુસ્લિમોએ પોતાનો ભાર સેક્યુલરિઝમના પલ્લામાં નાંખ્યો હોતે. સમય બહુ વેડફાય ગયો છે. જો આવતી કાલની ઘટનાઓના ચિહ્નોની અવગણના કરવામાં આવશે, તો એ મૂર્ખતા હશે. કારણ કે દેશનું વાતાવરણ બહુ ઝડપથી ખરાબ થઈ રહ્યું છે.

કરોડો મુસ્લિમો ક્યાંથી આવી ગયા ?

આપણા કેટલાક બિનમુસ્લિમ મિત્રોને આશ્ચર્ય છે કે, હજાર વર્ષ પહેલાં ભારતમાં જ્યાં કોઈ એક પણ મુસલમાન ન હતો, વીસ કરોડ મુસ્લિમો ક્યાંથી આવી ગયા ? પરંતુ તેઓને ક્યારેય એ વાત ઉપર પણ આશ્ચર્ય થયું છે કે ભારત જ્યાં વૈદિક ધર્મના અનુયાયીઓ બિલ્કુલ ન હતા, અહીંની હજારો વર્ષ જૂની કૌમો કેવી રીતે તે ધર્મમાં આવી ગઈ ?! પછી તેઓ એ પણ ભૂલી ગયેલા છે કે, બૌદ્ધ ધર્મ આ ભૂમિમાં વૈદિક ધર્મને કેવી રીતે પરાજય આપ્યો અને ત્યાર પછી વૈદિક ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મને શસ્ત્રો તથા શાસ્ત્રો વડે કેવી રીતે નામશેષ કરી દીધો ? આ બધી જૂની વાતો છે, તેને જવા દો. થોડીક સદીઓ પૂર્વે અહીં એક પણ ખ્રિસ્તી ન હતો, પરંતુ અહીં

કરોડથી વધારે ખ્રિસ્તી વસ્તી થઈ ગઈ છે અને દિવસે દિવસે ખ્રિસ્તીઓની સંખ્યા વધતી જઈ રહી છે. આ કેમ થઈ રહ્યું છે ?

ખ્રિસ્તી મિશનરીઓએ આખા વિશ્વમાં એવું જુદાણું ફેલાવી રાખ્યું છે કે, મુસ્લિમોએ તલવારના જોરે પોતાનો ધર્મ ફેલાવ્યો. જો કે સ્વયં ખ્રિસ્તીઓને એ વાત સારી રીતે ખબર છે કે, રોમન રાજાઓએ ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રચાર-પ્રસાર માટે શું કર્યું ન હતું ? સ્પેન, પોર્ટુગલ, હોલેન્ડ અને ખાસ કરીને અન્ય યુરોપના સામ્રાજ્યોએ ખ્રિસ્તીમતના પ્રચાર માટે ક્યા ક્યા માર્ગો અપનાવ્યા ? તે સિવાય ખુદ હિંદુ રાજાઓ ધર્મ ખાતર શું નહીં કરી ગયા ? આવી જ રીતે જો કેટલાક મુસ્લિમ રાજાઓથી આવી હરકતો થઈ પણ ગઈ હોય તો માત્ર તેઓ જ સજા તથા ટીકાને પાત્ર કેમ ઠરાવવામાં આવ્યા ?

વિશ્વના બધા ધર્મોમાં માત્ર ઈસ્લામ જ એક એવો ધર્મ છે, જેણે એવો વિચાર વિશ્વ સમક્ષ પ્રગટ કર્યો કે, ધર્મ વિશ્વાસનું નામ છે. અને વિશ્વાસ તલવારની ધાર અને ભાલાની અણીથી ઉત્પન્ન નથી કરી શકાતો. કુરઆને કરીમમાં છે : “ધર્મની બાબતમાં કોઈ બળજબરી નથી.” અલ્લાહપાકે પોતાના પ્રિય પયગમ્બર હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ને ટકોર કરી કે, “તમે લોકોને મજબૂર કરશો કે તેઓ ઈમાનવાળા બની જાય ?” કુર્આન શરીફમાં છે કે, “પયગમ્બરનું કામ બળજબરી નથી, બલ્કે પ્રેમપૂર્વક અલ્લાહપાકની વાત પહોંચાડી તેને સ્વીકારવા માટે આમંત્રણ પાઠવવાનું છે.” આગળ છે : “હે પયગમ્બર (સલ.) ! તમને લોકો માટે શાસક (પોલીસ) બનાવીને મોકલવામાં નથી આવ્યા. તમારી ઉપર માત્ર લોકોને સત્ય પહોંચાડી દેવાની જવાબદારી છે.” પછી કુરઆને એ પણ સંભળાવ્યું છે કે, ધર્મનો પ્રચાર વિશ્વમાં કેવી રીતે કરવામાં આવે. ફરમાવ્યું કે, “તમે તમારા પાલનહારના માર્ગ તરફ ડહાપણથી અને બોધવ્યનોથી બોલાવો. અને તેમની સાથે એવી રીતે વાદવિવાદ કરો, જે સુંદર હોય.” અર્થાત્ સ્વસ્થ ચર્ચા કરો.

જો એ સાચું હોય કે ઈસ્લામ માત્ર તલવારના જોરે ફેલાયો છે, તો

વિખ્યાત ઈતિહાસવિદ કાર્લઈલના તે પ્રશ્નનો શું ઉત્તર છે કે, “હજ. મુહમ્મદ (સલ.)એ હથિયારધારી સૈનિકોને કઈ તલવારથી મુસલમાન બનાવ્યા હતા?” આ નિયમ પ્રમાણે તો એમ થવું જોઈતું હતું કે, તે દેશો પર ઈસ્લામનો પડછાયો પણ પડવો ન જોઈતો હતો, જ્યાં તલવારે તેમનો સાથ ન આપ્યો. જો કે બધાને ખબર છે કે, હબ્શા (ઈથોપીયા) પર મુસ્લિમોએ તેના એ ઉપકારના કારણે હથિયાર નહિં ઉઠાવ્યા કે, હબ્શાના રાજાએ એક વખત ઈસ્લામના અત્યંત કપરા કાળમાં મુસ્લિમોને આશ્રય આપ્યો હતો. છતાં ત્યાંની અડધી વસ્તી આજે પણ મુસ્લિમ છે. આફ્રિકાના તે વિસ્તારોમાં જ્યાંથી કોઈ મુસ્લિમ સૈનિક પસાર પણ નહીં થયો હતો, ત્યાં ઈસ્લામના અનુયાયીઓની આટલી મોટી સંખ્યા કેમ નજર આવે છે ? ચીન ઉપર મુસ્લિમોએ ક્યારેય આક્રમણ નહીં કર્યું, પરંતુ સાત કરોડ મુસ્લિમો ત્યાં કેવી રીતે આવી ગયા ? અલ્જીરિયા, મલાયા અને ઈન્ડોનેશિયા મુસ્લિમ શાસકોના હુમ્લાથી હંમેશ સુરક્ષિત રહ્યા, પરંતુ ત્યાંની ઘણીખરી વસ્તી મુસલમાન કેવી રીતે બની ગઈ ? તેમજ દૂર પૂર્વના અન્ય દેશો તથા ટાપુઓમાં જ્યાં કોઈ મુસ્લિમ સૈનિકે કદમ સુધ્ધાં નહીં મૂક્યો, ઈસ્લામ તેમની ઉપર કેવી રીતે છવાય ગયો ? તુર્કો તથા તાતારીઓએ સ્વયં મુસ્લિમો ઉપર તલવાર વીંઝી હતી અને મુસ્લિમ સામ્રાજ્યને તોડ્યું હતું, તેમની ઉપર કોણે તલવાર ઉગામી ? અને તેઓને કોણે મુસલમાન બનાવ્યા ?

બીજા દેશોને જવા દો, ખુદ ભારતને લઈ લો. અહીં મુસ્લિમોનો વિજયી પ્રવાહ ખયબર ઘાટથી પ્રવેશ્યો અને પંજાબથી પસાર થઈ આસામ સુધી પહોંચી ગયો. પરંતુ વાસ્તવમાં તેમની શક્તિનો સ્રોત દિલ્હી, આગ્રા, અવધ અને દખ્ખણ જેવા સૂબાઓ રહ્યા. વિચારણીય મુદ્દો એ છે કે, આ જ કેન્દ્રીય સ્થાનો પર મુસ્લિમોની સંખ્યા સૌથી ઓછી રહી છે. અર્થાત્ આઠસો વર્ષ પછી પણ ત્યાં મુસ્લિમોની વસ્તી પંદર ટકાથી વધારે વધી ન શકી. તેનાથી વિપરિત જ્યાં મુસ્લિમો વધારે સશક્ત ન હતા, ત્યાં તેઓ

આશ્ચર્યજનક ઢબે બહુમતિમાં છે. દા.ત. બંગાલ, કાશ્મીર અને સિંધ જેવા કેન્દ્રથી દૂરના સ્થાનો પર તેમની વસ્તી બહુ વધારે છે.

દક્ષિણ ઉપર મુસ્લિમોનો હંમેશ કબ્જો રહ્યો. બહમની શાસન પૂરી તાકાતથી તેમની ઉપર રાજ કરતું રહ્યું. ત્યાર પછી પણ પાંચ મુસ્લિમ રાજ્યો ત્યાં એકી સમયે સ્થપાયેલા રહ્યા. પછી કેટલાય સમય સુધી દક્ષિણના ઘણા ખરા વિસ્તારો પર દક્ષિણના નિઝામનો પ્રભુત્વ રહ્યો. છતાં ત્યાં મુસ્લિમોની સંખ્યા બહુ જ ઓછી છે. તેનાથી વિપરિત બધા જ ઈતિહાસવિદો એ વાત માને છે કે, રાજપૂતોના હિંદુ રાજ્યોને સંપૂર્ણપણે કોઈ મુસ્લિમ રાજા પણ નમાવી ન શક્યો. અંગ્રેજોના કાળ સુધી ત્યાંના હિંદુઓના હાથમાં મુસ્લિમો માટે તલવારો રહી છે, પરંતુ તે છતાં રાજપૂતાનાનું કોઈ હિંદુ રાજ્ય એવું નથી, જ્યાં મુસ્લિમોની નોંધપાત્ર વસ્તી ન હોય.

સીલોન અને બર્મા પર ક્યારેય મુસ્લિમોએ વિજયધ્વજ ન ફરકાવ્યો, પરંતુ ત્યાં પણ મુસ્લિમોની સારી એવી સંખ્યા છે. આ પાછલા કાળની ઘટનાઓને પણ જવા દો, અંગ્રેજ શાસનકાળમાં જ્યારે મુસ્લિમોની તલવાર બુઢી થઈ ચૂકી હતી અને અંગ્રેજો મુસ્લિમોને દબાવવા તથા નામશેષ કરવામાં લાગેલા હતા. ૧૮૫૭ પછીની પહેલી વસ્તીગણતરીથી લઈ ૧૯૨૧ની વસ્તીગણતરી સુધી દર દસ વર્ષના આંકડા તપાસો તો જણાય આવશે કે, મુસ્લિમોની સંખ્યા સતત વધતી જ રહી છે. અર્થાત્ ૭૦-૮૦ વર્ષોમાં મુસ્લિમોની વસ્તી ચાર કરોડથી સાત કરોડ સુધી કેવી રીતે પહોંચી ગઈ ? અર્થાત્ ૧૮૮૧ ઈ.સ.ની વસ્તીગણતરી મુજબ મુસ્લિમોની વસ્તી પાંચ કરોડ સિત્તેર લાખ હતી. પરંતુ ૧૯૦૧માં ૬ કરોડ પચ્ચીસ લાખ થઈ ગઈ. અને ૧૯૨૧ની વસ્તીગણતરીમાં ૬ કરોડ સિત્તેર લાખ થઈ ગઈ. જરા વિચારો ! માત્ર ત્રીસ વર્ષના ટૂંકા ગાળામાં એક કરોડ મુસલમાન ક્યા મહમૂદ અને ઔરંગઝેબની તલવારના જોરે વધી ગયા. પછી આજે પણ ભારતના દરેક ખૂણે મુસ્લિમ વસ્તીમાં જે હેરતભર્યો વધારો નોંધાય રહ્યો છે, તે આખરે કઈ અત્યાચારી શક્તિનું પરિણામ છે ?

અમારા બિનમુસ્લિમ મિત્રોને ભારતમાં ઈસ્લામના પ્રસાર પર બહુ જ આશ્ચર્ય છે અને તેઓ પોતાની અજ્ઞાનતા કે દ્વેષના લીધે આનું કારણ ક્યારેક ગઝનવીની તલવારને અને ક્યારેક ઔરંગઝેબના અત્યાચારને ઠરાવે છે. પરંતુ એ વાત ક્યારેય નથી વિચારતા કે, વિશ્વના દૂરસુદૂરના વિસ્તારોમાં અહીં સુધી કે યુરોપ તથા અમેરિકામાં પણ ઈસ્લામનો જે ફેલાવો થઈ રહ્યો છે, તે આખરે ક્યા મુસલમાન વિજયી (કાતિહ)ની તલવારનું પરિણામ છે ? ખરેખર વાસ્તવિકતા એ છે કે, ઈસ્લામ પોતાની ખાસિયતોના કારણે ફેલાયો છે. અને આ કારણ ઈસ્લામ ધર્મ પ્રકૃતિ સંમત (મુવાફિકે ફિતરત) છે, એ કારણે પણ ફેલાય રહ્યો છે અને ફેલાતો રહેશે અને બિનમુસ્લિમો તેના ફેલાવા પર આશ્ચર્યચકિત થતા રહેશે.

સૌથી વધારે હૈરતભરી વાત એ છે કે, વિશ્વના તે ભાગો જે બેદીનીના સૌથી મોટા કેન્દ્રો છે, ત્યાં પણ ઈસ્લામને અસામાન્ય લોકપ્રિયતા સાંપડી રહી છે. દા.ત. પેરિસમાં મુસ્લિમો લાખોની સંખ્યામાં છે. યુ.કે.માં ઘણી ઝડપથી ઈસ્લામનો ફેલાવો થઈ રહ્યો છે. ઉત્તર અમેરિકામાં ઈસ્લામ પ્રસારની ગતિ અસામાન્ય છે. વિચારવાની વાત છે કે, બેદીનીના આ કેન્દ્રોમાં આખરે કઈ તલવારના ભયથી ઈસ્લામ પ્રસરી રહ્યો છે. આ હકીકતો ઉપર વિચાર કરવો જોઈએ.

ભારતીય ઉપખંડમાં મુસ્લિમ શાસનના સ્થાપકો (ગુલામવંશ)

આ અંક આપના હાથમાં આવતા સુધીમાં નવી સરકાર રચાવાના કાવાદાવાઓ ચાલી રહ્યા હશે કે પછી સરકાર રચાય ગઈ હશે. તેવા સંજોગોમાં ભારતીય ઉપખંડ ઉપર રાજ કરનાર ગુલામવંશના રાજાઓનો થોડો ચિતાર રજૂ કરું છું, જેનાથી ખ્યાલ આવે કે ભારત જેવા વર્ણભેદવાળા બ્રાહ્મણવાદી દેશ ઉપર મુસ્લિમોએ સર્વપ્રથમ એક ગુલામને રાજા તરીકે નિયુક્ત કર્યો અને તેણે કુતુબમિનારની ઈમારત ઉપર એક આયત “લા

ઈસ્લામ ફિદીન" અર્થાત્ ધર્મમાં કોઈ બળજબરી નથી. લખી પોતાની કરણી અને કથનીમાં કોઈ પણ જાતનો ફેરફાર કર્યા વગર સમગ્ર ભારતવાસીઓને એક તાંતણે બાંધી મોંગોલો જેવી બરબર, ફૂર અને ઘાટકી કૌમથી ભારતને બચાવ્યું તથા પ્રજાલક્ષી કામો કરી દેશને એવી શાંતિ અને સમૃદ્ધિ અર્પણ કરી કે તે સમયના એક હિન્દુ વિદ્વાન પંડિત યોગેશ્વરે આ પ્રમાણે લખવા મજબૂર થવું પડ્યું કે, બંગાળથી ગજની સુધી અને દક્ષિણમાં રામેશ્વર સુધી દરેક જગ્યાએ હરિયાળી છે. દરેક વ્યક્તિ શાંતિ અને રાહતથી જીવે છે. જ્યારથી આ બાદશાહે (બલ્બન) જગતનો બોજ પોતાના સિરે લીધો છે, ત્યારથી ધરતીને સહારો આપનાર શીશનાગ ધરતીના બોજથી મુક્ત થઈ ગયા છે. અને વિષ્ણુ ભગવાન રક્ષાનો ખ્યાલ છોડીને શાંતિથી દોદાના સમુદ્રમાં આરામ કરે છે.

(દિલ્હી પુરાતત્વ ખાતાના અજાયબી ઘરમાં મૌજૂદ સંસ્કૃત શિલાલેખનો ભાવાર્થ)

ઈસ્લામી ઇતિહાસની આ બહુ મોટી વિશેષતા છે કે, મુસ્લિમોએ જેવો સદ્વર્તાવ ગુલામો સાથે કર્યો, બીજી કોઈ કૌમે આવો વર્તાવ કર્યો નથી. ઇતિહાસની જો વાત કરવામાં આવે તો પ્રાચીનકાળ અર્થાત્ રોમનકાળમાં ક્યાંય તેનું ઉદાહરણ નથી મળતું. તેમજ અર્વાચીન અર્થાત્ પાછલી સદી સુધી પશ્ચિમી દેશોમાં પણ તેના દૃષ્ટાંત નથી મળતા. બલ્કે ઈસ્લામ સિવાય બધા ધર્મોનો દંષ્ટિકોણ લગભગ એવો હતો, જાણે કે ગુલામો માનવી જ નથી. તેઓને જાનવરોથી પણ તુચ્છ નજરે જોવામાં આવતા હતા. તેનાથી વિપરિત ઈસ્લામનો એ દંષ્ટિકોણ કે “ગુલામ સાથે સારો વર્તાવ કરવામાં આવે અને તેઓને સમાજની દરેક પ્રકારની સગવડો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે” ગુલામોની પ્રગતિમાં ઘણો સહાયક પુરવાર થયો. આ જ કારણ છે કે, મુસ્લિમ ગુલામોએ વિશ્વના વિવિધ પ્રદેશો પર સફળતાપૂર્વક શાસન કર્યું અને ધર્મ ક્ષેત્રે પણ કેટલાક ગુલામોને અગ્રણી હેસિયતથી સ્વીકારવામાં આવ્યા.

જે કાળમાં ઈજીપ્ત તથા સિરિયામાં ગુલામોના શાસન સ્થપાયા તેનાથી

લગભગ ૫૦ વર્ષ અગાઉ ભારતમાં ગુલામોનું શાસન સ્થપાય ચૂક્યું હતું. અને તે શાસનના સ્થાપક શિહાબુદ્દીન ઘોરીના એક ગુલામ કુત્બુદ્દીન ઐબક હતા. કુત્બુદ્દીન ઐબક પણ યોગાનુયોગે મિસ્રી ગુલામોની જેમ તુર્ક વંશ સાથે સંબંધ ધરાવતા હતા. મિસ્ર (ઈજિપ્ત)ના ગુલામ શાસકો અને ભારતીય ઉપખંડના ગુલામ શાસકો વચ્ચે કેટલીય બાબતોમાં દિલચસ્પ સામ્યતા જોવા મળે છે. દા.ત. મિસ્રી ગુલામ શાસકો અને ભારતના ગુલામ રાજાઓનો સંબંધ તુર્કવંશ સાથે હતો. બંનેના સંસ્થાપકોના નામ ઐબક હતા. બંને સામ્રાજ્યોમાં એક એક સ્ત્રીએ શાસનની બાગડોર સંભાળી હતી. મિસ્રમાં શજરતુદ્દુર અને ભારતીય ઉપખંડમાં રઝિયા સુલ્તાના.

કુત્બુદ્દીન ઐબકે ૧૨૦૬ થી ૧૨૧૦ સુધી ભારતમાં ઘણી શાનશૌકત સાથે શાસન કર્યું. ઐબક એક તુર્ક ગુલામ હતા અને ઈરાનના વિખ્યાત શહેર નીશાપુરમાં તેમણે શિક્ષણ તથા સંસ્કાર મેળવ્યા હતા. પ્રાચીનકાળની જેમ તે વખતે ગુલામોની લે-વેચનો સિલસિલો જારી હતો. એટલે એક વખત શિહાબુદ્દીન ઘોરીએ કેટલાક ગુલામો ખરીદ્યા, પરંતુ કુત્બુદ્દીન ઐબકને નહીં ખરીદ્યા. કારણ કે ઐબક દેખાવે કુરૂપ હતા. એટલે ઐબકે શિહાબુદ્દીન ઘોરીથી વિનંતી કરી કે, “બધા ગુલામોને તમે તમારા માટે ખરીદ્યા, પરંતુ મને ખુદા ખાતર ખરીદી લો.” શિહાબુદ્દીન ઘોરી આ વાત સાંભળી બહુ ખુશ થઈ ગયા અને તેમને પણ ખરીદી લીધા.

ઐબક પોતાની ખુદાદાદ ક્ષમતા તથા બુધ્ધિના કારણે બહુ જલ્દી સફળતાના ઉચ્ચ શિખરો પર બિરાજમાન થઈ ગયા. ખુરાસાનમાં જ્યારે ખ્વારઝમ શાહ સાથે શિહાબુદ્દીન ઘોરીનું યુદ્ધ થયું, તો ઐબકે બહુ બહાદુરીનું પ્રદર્શન કર્યું. એ જ કારણે શિહાબુદ્દીન તેમનાથી બહુ પ્રેમ કરતા હતા. તે ભારતના યુદ્ધોમાં પણ શિહાબુદ્દીનની સાથોસાથ હતા. દિલ્હીથી બનારસ સુધીના વિસ્તારો ઐબકે જ જીત્યા હતા. ૧૧૯૨ ઈ.સ.માં શિહાબુદ્દીને ઐબકની કાબેલિયતના લીધે તેમને ભારત ખાતે પોતાના નાયબ તરીકે નીમ્યા. ઐબક શિહાબુદ્દીન ઘોરીના ઈન્તેકાલ (અવસાન) પછી ૧૨૦૬માં

એક સ્વતંત્ર શાસક તરીકે રાજસિંહાસને બિરાજમાન થયા અને તેમનું પાટનગર લાહોર નક્કી થયું.

કુતબુદ્દીન ઐબકે બાદશાહની હેસિયતથી માત્ર ચાર વર્ષ શાસન કર્યું. તેમજ શિહાબુદ્દીનના શાસનકાળમાં લગભગ ૧૪ વર્ષ સુધી સૂબેદારના (ભારત ખાતેના સૌથી ઉંચા) હોદ્દે બિરાજમાન રહ્યા હતા. તે વખતે તેમનું પાટનગર દિલ્હી હતું.

ઐબક એક ન્યાયી તથા સખી બાદશાહ હતા. તેમની સખાવતના કારણે પ્રજા તેમને “લખબખ્શ” કહ્યા કરતી હતી. આ જ તે બાદશાહ છે, જેમણે દિલ્હીના મહરોલી વિસ્તારમાં એક મસ્જિદ બંધાવી. જેનું નામ “કુવ્વતુલ ઈસ્લામ” રાખવામાં આવ્યું. કુતુબ મિનાર તે જ મસ્જિદનો મિનારો છે. આજે પણ તે મસ્જિદના અવશેષો મૌજૂદ છે. અને કુતુબ મિનાર તેના બાંધકામ વખતે વિશ્વની સૌથી ઉંચી ઈમારત સમજવામાં આવતી હતી. તે મિનારાનું બાંધકામ કુતબુદ્દીન ઐબકે ૧૧૯૯ ઈ.સ.માં શરૂ કર્યું હતું. પરંતુ તેની પૂર્ણાહુતિ તેમના અનુગામી સુલ્તાન અલ્તમશે કરી હતી. અને તેનું નામ કુતુબ મિનાર રાખવામાં આવ્યું. તેની ઉંચાઈ ૨૩૮ ફુટ છે અને તેને મુસ્લિમ સ્થાપત્યકળાના સર્વોચ્ચ નમુનાઓમાં ગણવામાં આવે છે.

કુતબુદ્દીન ઐબકની વફાત પછી અલ્તમશ (૧૨૧૧-૧૨૩૬) તખ્ત પર બિરાજમાન થયા. તેમણે લગભગ ૨૬ વર્ષ સુધી દબદબાભેર તથા શાંતિપૂર્વક રાજ કર્યું. કુતબુદ્દીન ઐબકે ભારત-પાક ખાતે મુસ્લિમ શાસનનો પાયો નાંખી દીધો હતો, પરંતુ તેને વધારે સુદૃઢ બનાવનાર અલ્તમશ છે.

તેનું એક કારણ તો એ છે કે, કુતબુદ્દીન માત્ર ચાર વર્ષ સુધી રાજાપદે રહ્યા. ત્યાર પછી તેમની વફાત થઈ ગઈ. અને કોઈ પણ વસ્તુને દૃઢતા અર્પવા માટે થોડોક સમય જોઈએ છે અને તે સમય અલ્તમશને મળ્યો.

અલ્તમશે પોતાના નેતૃત્વમાં દક્ષિણમાં ભસ્પલા તથા ઉજ્જૈનને પણ જીતી લીધા અને સામ્રાજ્યને વિસ્તાર્યું. અલ્તમશનો કાળ તે જ કાળ છે,

જ્યારે આદિવાસી મંગોલ ચંગેઝખાને ઈરાન તથા મધ્ય એશિયા પર આક્રમણ કર્યું અને તે વિસ્તારોને મંગોલોએ બરબાદ કરી નાંખ્યા. પરંતુ ચંગેઝખાન સિંધુ નદી પાર કરી ભારત-પાક પર આક્રમણ કરવાની હિંમત કરી ન શક્યો. કારણ કે અહીં એક સશક્ત રાજા અલ્તમશ મૌજુદ હતા. જેમણે પોતાના શાસનને બહુ મજબૂત બનાવી લીધું હતું.

અલ્તમશ પણ કુત્બુદ્દીન ઐબકની જેમ નેકદિલ તથા ન્યાયપ્રિય બાદશાહ હતા. તેમણે અત્યાચાર પીડિતોને એ સૂચના આપી હતી કે, તેઓ પીળા રંગના વસ્ત્રો ધારણ કરે, જેથી બાદશાહ જોતાં જ ઓળખી જાય કે આ પીડિત છે. અને તેને તત્કાલ ન્યાય અપાવવામાં આવે. તદુપરાંત તેમણે પોતાના મહેલના દરવાજાઓ પર ઘંટડીઓ લગાવી રાખી હતી. જેની ઉપર અત્યાચાર થતો, તે પેલી ઘંટડી વગાડતો અને અલ્તમશ તરત તેની ફરિયાદ સાંભળી ન્યાય તોળતા. અલ્તમશ ભાષા-સાહિત્યમાં પણ રસ ધરાવતા હતા. તેમણે બહુ વિશાળ હૃદયથી ભાષા-સાહિત્યને છત્રછાયા પૂરી પાડી અને વિદ્વાનો, સાહિત્યકારો અને કલાકારોને ભેટ-સોગાદ આપતા. આ જ કારણ છે કે, તેમના કાળમાં રાજ્ય બહારના કેટલાક વિસ્તારોમાંથી પણ વિદ્વાનો-કલાકારો આવીને તેમના દરબાર સાથે જોડાય ગયા. ૧૨૩૬ ઈ.સ.માં અલ્તમશ ફાતી દુન્યા છોડી ચાલ્યા ગયા.

અલ્તમશની વફાત પછી તેમની પુત્રી રઝિયા સુલ્તાનાએ કુલ ત્રણ વર્ષ સરકાર ચલાવી. અલ્તમશના ૧૯ પુત્રો હતા. પરંતુ રઝિયા સુલ્તાના તેમની લાડલી પુત્રી હતી. તે ઘણી વખત કહ્યા કરતા હતા કે, “મરદ (બહાદુર) તો માત્ર રઝિયા છે.” આ જ કારણે અલ્તમશે પોતાની વફાત પૂર્વે રઝિયાને રાજકુંવરી તરીકે ઘોષિત કરી દીધી હતી. ઈસ્લામી ઈતિહાસમાં આ પહેલી ઘટના હતી કે, કોઈ સ્ત્રી સ્વતંત્ર રાણી તરીકે નીમાઈ હોય. જો કે ત્યાર પછી શજરતુદ્દુરે મિસ્રમાં આઠ મહિના સુધી શાસન કર્યું.

એ વાતમાં શંકાને કોઈ સ્થાન નથી કે, રઝિયા સુલ્તાના એક બહાદુર

બાપની બહાદુર પુત્રી હતી, પરંતુ ઈસ્લામે સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું રાખ્યું છે. અર્થાત્ ઘરનું શાસન સ્ત્રીઓના શિરે અને બહારનું શાસન પુરુષોને ખભે છે. એટલે સરકારી અધિકારીઓએ તેમની સરકારને પસંદ ન કરી અને તેમની વિરુદ્ધ મોરચો મંડાવ્યો. અંતે પોતાના જ ભાઈઓથી યુદ્ધ કરતાં ૧૨૪૦ ઈ.સ.માં તે મૃત્યુ પામી.

રઝિય્યાની વફાત પછી કેટલાક વર્ષો સુધી ભારતીય ઉપખંડમાં ઉથલ-પાથલ મચેલી રહી અને તે દરમિયાન અલ્તમશના બે પુત્રો બહેરામ અને મસૂઉદ એક પછી એક રાજસિંહાસને બિરાજમાન થયા. ત્યાર પછી સરકારી અધિકારીઓએ સર્વાનુમતે અલ્તમશના ત્રીજા પુત્ર નાસિરુદ્દીન મહમૂદને ઈ.સ. ૧૨૪૬માં પોતાના રાજા તરીકે સ્વીકારી લીધા.

નાસિરુદ્દીન મહમૂદ અત્યંત શરીફ અને નેક બાદશાહ હતા. બયતુલમાલ (રાજકોષ)ના ખજાનાને પ્રજાજનોની અમાનત સમજતા હતા. એટલે સરકારી ખજાનાનો એક રૂપિયો પણ પોતાના માટે ખર્ચ કરતા ન હતા. અને કુરઆને કરીમ લખીને (લહિયાગીરી કરીને) તેની મજૂરી પેટે મળેલી રકમથી પોતાની જરૂરિયાત પૂરી કરતા હતા. તે સૂફી ગુણો ધરાવતા, રાત્રે ઈબાદતમાં લીન રહેતા રાજા હતા. અને સામ્રાજ્યને પોતાના માટે બોજારૂપ સમજતા હતા. પોતાની સજ્જનતાના કારણે તેઓ ઈચ્છતા હતા કે, સરકાર સારી રીતે ચાલે. એટલે તેમણે અલ્તમશના એક ગુલામ ગયાષુદ્દીન બલ્બનને પોતાની સરકારમાં વડાપ્રધાન નિયુક્ત કરી સરકાર ચલાવવાની પૂરી સત્તા આપી દીધી અને પોતે અલ્લાહપાકની ઈબાદતમાં પોતાનો સઘળો સમય પસાર કરતા રહ્યા. નાસિરુદ્દીન મહમૂદે બલ્બનને તાકીદપૂર્વક કહ્યું હતું કે, “તમે કોઈ એવું કાર્ય ન કરતા જેનાથી માંડું ખુદાપાક સામે અપમાન થાય.”

ગયાષુદ્દીન બલ્બન, જેઓ વડાપ્રધાનપદ મેળવ્યા પહેલાં પંજાબના સૂબેદાર રહી ચૂક્યા હતા. સરકાર ચલાવવાના બધા ગુણો તેમની અંદર પૂર્ણપણે મૌજૂદ હતા. આ જ કારણ છે કે, નાસિરુદ્દીનના કાળમાં તેમણે

વીસ વર્ષ સુધી વડાપ્રધાનનું પદ શોભાવ્યું અને નાસિરુદ્દીન મહમૂદના ઈન્તેકાલ પછી અધિકારીઓએ તેમને રાજા તરીકે સ્વીકારી લીધા. રાજા બન્યા પછી બલ્બને બીજા ૨૦ વર્ષ સુધી શાસનધુરા સંભાળી. અર્થાત્ કુલ મળી તેમણે ૪૦ વર્ષ સુધી શાસન કર્યું અને પોતાના કબ્જા હેઠળના વિસ્તારોમાં શાંતિ સ્થપાયેલી રાખી.

બલ્બન ઈજ્જતના ગુલામવંશના રાજા બેબરસ અને મોરક્કોના રાજા યઅકૂબ મરીનીના સમકાલીન હતા. આ ત્રણેય શાસકોને તે કાળની દુન્યાના સૌથી મોટા શાસકો ગણવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં બલ્બન ગુલામવંશના સૌથી વિખ્યાત તથા મહાન શાસક હતા. તેઓ તહજજુદની નમાઝ સુદ્ધાંને કસમચે પઢવાને (કઝા કરવાને) પસંદ કરતા ન હતા. તેઓ આલિમો અને નેક લોકોની સોહબતમાં રહેવા લાગ્યા.

બલ્બનના શાસનકાળમાં ઈરાન અને તેની સાથે સંલગ્ન વિસ્તારોમાં મોંગોલોનો પ્રભાવ વધતો ગયો. મોંગોલોએ કેટલીય વખતે ભારત-પાક પર હુમલા કર્યા, પરંતુ બલ્બન અને તેમના પુત્ર મુહમ્મદ સુલ્તાન અને મુલ્તાનના ગવર્નર શેરખાને તે આક્રમણોને ખાળવામાં બહુ નામ મેળવ્યું.

એક બાજુ મિસ્રના ગુલામવંશના રાજાઓએ મોંગોલોથી મિસ્રને બરબાદ થતાં બચાવી લીધું, તો બીજી બાજુ દિલ્હીના ગુલામવંશના રાજાઓએ ભારતીય ઉપખંડને મોંગોલો તરફથી થતી સંભવિત બરબાદીથી બચાવી લીધું અને તેનો શ્રેય ખાસ કરીને બલ્બનને જાય છે.

બલ્બનકાળમાં દિલ્હીમાં તે નિરાશ્રિતોની સંખ્યા હજારોમાં હતી, જે મુસ્લિમ દેશોથી મોંગોલોના હુમલા પછી ચાલ્યા આવ્યા હતા. તેઓમાં પંદર (૧૫) તો રાજાઓ અને રાજકુવરોએ આશ્રય લીધો હતો.

બલ્બન એક પ્રજાપ્રેમી અને ન્યાયી રાજા હતા. તેમના કાર્યકાળ દરમિયાન ઘણી જ શાંતિ હતી. અને તે અત્યાચારીઓ સામે સખત પગલાં લેતા હતા. આ જ કારણ હતું કે, કોઈ સરકારી હોદ્દદાર ભયના માર્યા પ્રજાજનો પર જુલમ કરતો ન હતો.

એક વખત બદાયુના ગવર્નરે એક નોકરને કોઈ પણ ગુના વગર મારી નાંખ્યો. મરનારની પત્નીએ રાજાને આ ઘટનાની જાણ કરી. રાજાએ પેલા ગવર્નરને બોલાવી દંડપેટે મારી નાંખ્યો અને તેની લાશને બદાયુના કોટના દરવાજે લટકાવી દીધી. જેથી લોકો તેનાથી બોધ ગ્રહણ કરે. આવી જ રીતે હેબતખાન જે બલ્બનનો બહુ સારો મિત્ર હતો, તેણે એક ગરીબ માણસને મારી નાંખ્યો. બલ્બનને જ્યારે આની જાણ થઈ, તો તેણે હેબતખાનને બોલાવી પાંચસો કોરડાઓ વીંઝ્યા અને પછી મૃતકના વારસોના સુપરદ કરી દીધો કે તેના ભાનમાં આવ્યા પછી જેવી રીતે ચાહો તેવી રીતે બદલા રૂપે મારી નાંખો. અંતે હેબતખાનના ઘરવાળાઓએ મૃતકની પત્નીને માલ વડે દંડ આપી તેની જાન બચાવી. આ કડકાઈનું પરિણામ એ આવ્યું કે, ઉંચામાં ઉંચો સરકારી અધિકારી પ્રજા પર અત્યાચાર કરતો ન હતો.

તેઓ શરીરતની સર્વોપરિતાને માનનારા હતા અને પ્રજાની ખૂશી તથા વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરવો તેમના મતે બહુ જરૂરી હતું. તે ઈચ્છતા તો પોતાના સામ્રાજ્યને હજુ વિસ્તારી શક્યા હોત, પરંતુ તેમનું માનવું હતું કે, “બીજાના દેશ પર કબ્જો કરવા કરતાં સાચું એ છે કે, પોતાના જ દેશને મજબૂત બનાવવામાં આવે અને શાસનના કર્તવ્યોને સારી પેઠે અદા કરવામાં આવે.” તેમણે સરકારી અધિકારીઓમાં ફેલાયેલી બદીઓ ભ્રષ્ટાચાર, શરાબ, જુગાર ઉપર સખત પાબંદી લાદી દીધી. એકંદરે બલ્બન એક નેક, બહાદુર, ન્યાયી અને સખી રાજા હતા. બલ્બને ૨૦ વર્ષ શાસન કર્યું અને પછી ૧૨૮૬માં વફાત પામ્યા.

બલ્બનની વફાત પછી તેમનો પુત્ર મુઈઝુદીન કચકબાદ જે માત્ર ૧૭ વર્ષનો હતો, દિલ્હીના તખ્ત પર બિરાજમાન થયો. પરંતુ કચકબાદ પોતાના પિતાના પદચિહ્નો પર ચાલી ન શક્યો. તે બહુ જલ્દી અધ્યાશ બની ગયો. જ્યારે દેશની સ્થિતિ બગડવા લાગી તો પંજાબના ગવર્નર જલાલુદીન ફિરોજ ખીલજીએ ૧૨૯૦માં દિલ્હીના તખ્ત પર કબ્જો કરી લીધો અને

બીલજી પરિવારના શાસનનો પાયો નાંખ્યો. અને ભારતીય ઉપખંડમાંથી ગુલામ વંશનું શાસન ખત્મ થઈ ગયું. કુલ મળીને ગુલામવંશના રાજાઓએ ૮૪ વર્ષ દિલ્હી પર શાસન કર્યું.

મુસ્લિમ શાસનની ઝાંખી હિંદુ વિદ્વાનોની કલમે

પ્રથમ વિશ્વ યુદ્ધની સમાપ્તિ પર (૧૯૧૮) બિલાફત ચળવળ શરૂ થઈ તેના લીડરો સ્વતંત્રતા સંગ્રામમાં પણ અગ્રેસર હતા. જેના પ્રતાપે હિંદુ મુસ્લિમ એકતામાં વધારો થયો અને અંગ્રજો વિરુદ્ધની ચળવળ નવા જોમ જુસ્સા સાથે સમગ્ર દેશમાં પ્રસરી ગઈ. અંગ્રેજ બહાદુર સમજી ગયા કે હિંદુ મુસ્લિમ એકતા ગણતરીના દિવસોમાં જ તેમને ભારત છોડવા મજબૂર કરશે, માટે તેમણે બન્નેવ કોમો વચ્ચે વૈમનસ્ય અને નફરતના બીજ વાવવા માંડ્યા. મુસ્લિમ શાસકો વિરુદ્ધ ખોટો મનઘડત ઈતિહાસ ચીતરી તેમને મંદિરો તોડનારા, જુલ્મી, અત્યાચારી અને કટ્ટરવાદી સાબિત કરવાની કોશીષ કરી, જ્યારે કે વાસ્તવિકતાથી એને કોઈજ સંબંધ નથી.

મધ્યયુગની લડાઈઓ ફક્ત વધુથી વધુ પ્રદેશ ઉપર કબ્જો કરવા માટે જ હતી. ધર્મથી એને કોઈ જ સંબંધ ન હતો. એનો જીવંત પુરાવો છે કે મહમૂદ ગઝનવી જેવા બદનામ બાદશાહની ફૌજમાં ઘણા હિંદુ સિપાહીઓ હતા, જે ગઝનવી સાથે રહી મધ્ય એશિયા સુધી પહોંચી લડ્યા હતા. ગઝનવીના ફોજી કમાન્ડર તિલકે મુસ્લિમ બળવો પણ રોક્યો.

(ડૉ. તારાચંદ્રનું પુસ્તક ભારતીય કલ્ચર)

એજ પ્રમાણે પૃથ્વીરાજની ફૌજમાં અફઘાન સિપાહીઓ અને મુહમ્મદ ઘૌરીની ફૌજમાં રાજા જમ્મુનનો પુત્ર પોતાના સહ ધર્મીઓની વિરુદ્ધ લડવા માટે આવ્યો હતો. (પ્રો.વાસ્તવ, આગ્રા કોલેજ) ગઝનવી મહત્વાકાંક્ષી જરૂર હતા. જેથી ગઝની આજુબાજુના બાદશાહ અને રાજાઓ સાથે તેમની લડાઈ રહેતી હતી. તેમણે જેમ હિંદુઓ સાથે જંગ ખેલ્યો, તેમ મુસ્લિમ બાદશાહો સાથે પણ યુદ્ધ લડ્યા. તે છતાં રાજા હોવાની હૈસિયતથી પોતાની હિંદુ પ્રજા સાથે ઘણો જ સારો સંબંધ રાખ્યો. ગઝની શહેરમાં હિંદુઓના

મહોલ્લા હતા, જેમાં તેઓ આઝાદીથી પોતાની ધાર્મિક વિધિઓ અને રિવાજો કરતા હતા. ગઝનવીના સિક્કા ઉપર સંસ્કૃત ભાષાના શબ્દો કોતરેલા હતા. તે જ્ઞાન પ્રેમી હતા. તેમની સાથે સંસ્કૃત અને હિંદીના અનુભવી પંડિતો પણ હતા. યુદ્ધ દરમિયાન મથુરાના મંદિરોની કલા અને સૌંદર્યથી પ્રભાવિત થઈ પોતાની નોંધપોથીમાં (બાબરની જેમ) તેના ઘણા વખાણ કર્યા છે. અલ્બેરૂની જેવા ભારત પ્રેમીનું તેમના દરબારમાં પ્રોત્સાહન પામવું જ તેમની ધાર્મિક સહિષ્ણુતાની નિશાની છે. (સી.વી. વૈદ્યા-મુંબઈ યુનિવર્સિટી)

શહાબુદ્દીન ઘૌરી ગુજરાતથી હારીને ગઝની પાછા ફર્યા ત્યારે કોઈએ પત્ર લખ્યો કે અણહિલવાડના હિંદુ વેપારી(વિશાલ)નો દસ લાખ રૂપિયાનો માલ ગઝનીમાં પડ્યો છે, તેના ઉપર કબ્જો કરવાથી યુદ્ધની આર્થિક ખોટ દૂર થશે, તો પત્રની પાછળ ઘૌરીએ લખી આપ્યું કે વિશાલના માલ ઉપર કબ્જો કરવો 'હરામ' છે.

નાસિરુદ્દીન ઘણા જ ન્યાયી, રૈયતનું ભલું ચાહનાર રાજા હતા. પોતાના હાથથી કુર્આન લખી પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા. સરકારી ખજાનામાંથી એક પણ પાઈ લેતા ન હતા. તેમની પત્નીએ ઘરકામ માટે નોકરની માંગ કરી, તો જવાબ આપ્યો કે સરકારી ખજાનામાં લશ્કર, ગરીબો, વિધવાઓ અને અનાથોનો હક્ક છે, માટે ધીરજથી કામ લે. આજના પ્રજ્ઞા ભોગે વૈભવ અને વિલાસ અતિ ખર્ચાળ પ્રધાનો પાઠ લે. (પ્રો. વાત્સવ)

દિલ્હીથી ૧૨ માઈલ દૂર (પાલમ પાસે) એક ગામના કુવા ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં પથ્થર કોતરેલો હતો, જે હાલ દિલ્હીમાં પુરાતત્વ ખાતાના અજાયબી ઘરમાં મૌજુદ છે, જેમાં પંડિત યોગેશ્વરે મુસ્લિમ શાસકો (કુતબુદ્દીનથી બલ્બન સુધી) વિશે લખ્યું છે કે, બંગાળથી ગઝની સુધી અને દક્ષિણમાં રામેશ્વરમ સુધી દરેક જગ્યાએ હરિયાળી છે. દરેક વ્યક્તિ શાંતિ અને રાહતથી જીવે છે. જ્યારથી આ બાદશાહે(બલબન) જગતનો બોજ પોતાના સિરે લીધો છે, ત્યારથી ધરતીને સહારો આપનાર શીશનાગ ધરતીના બોજથી મુક્ત થઈ ગયા છે. અને વિષ્ણુ ભગવાન રક્ષાનો ખ્યાલ

છોડીને શાંતિથી દોદાના સમુદ્રમાં આરામ કરે છે. (એ.યુસુફ અલી)

અલાઉદ્દીને પોતાની હુકુમતને સંપૂર્ણ બિનસાંપ્રદાયિક અને સેક્યુલર બનાવી હતી. તેમની સખ્તી હિંદુઓ કરતા મુસ્લિમ અમીરો ઉપર વધારે હતી. તે ફક્ત દેશમાં શાંતિ અને મજબુત વહીવટ ચાહતા હતા. દરેક સરકારી ક્ષેત્રની જાતે દેખરેખ રાખતા. મોંગલોના સખ્ત હુમલાઓથી તેમણે ભારતીય સરહદોની રક્ષા કરી, જેમણે મધ્ય અને પશ્ચિમ એશિયામાં ખુનામરકી મચાવી હતી.

જીવન જરૂરિયાતની પ્રત્યેક વસ્તુ ઘણી જ સસ્તી મળતી. નશાબંધી, બળાત્કાર અને વેશ્યાવૃત્તિ તેમણે સખ્ત હાથે ડામી. તે પ્રથમ શાસક છે, જેમણે દક્ષિણના રાજ્યોને કેન્દ્ર સરકારમાં ભેળવી “અખંડ ભારત”નું સ્વપ્ન સાકાર કર્યું.

મુહમ્મદ તઘલકે હિંદુઓને મોટા હોદ્દાઓ આપ્યા. સતી થવા પર પાબંદી લગાવી.

ફીરોજશાહ તઘલકે ભારતમાં પ્રથમ સરકારી હોસ્પિટલો ખોલી, તેમણે ૧૫૦ કુવા, ૧૦૦ પુલ, ૫૦ બંધો, ૨૦૦ શહેરો, ૧૦૬ મહેલો, ૧૦૦ વિશ્રામ ગૃહો અને સંખ્યાબંધ નહેરો ખોદાવી અને સંખ્યાબંધ બાગ બગીચા લગાડ્યા.

પ્રો. ઈશ્વરી પ્રસાદી લખે છે કે, મધ્યયુગના મુસ્લિમ શાસકોએ પોતાની હુકુમતને સેક્યુલર બનાવવામાં ઘણી બહાદુરીના પગલાં ભર્યા. એવા કાયદાઓ અમલમાં મુક્યા જેનાથી સામાન્ય પ્રજાને (જેમાં બહુમતિ હિંદુઓની હતી) વધુથી વધુ રાહત પહોંચે. જીવન જરૂરિયાતની પ્રત્યેક વસ્તુ છુટથી મળતી. તેમણે ખેતી અને વેપારને ખુબ પ્રગતિ આપી. હિંદુઓને ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક આઝાદી આપી હતી, તેમના પર્સનલ લોને માન્યતા આપી. અને તેને અમલમાં મૂકવા સરકારી અદાલતોમાં પંડિતો નિયુક્ત કર્યા. તેમણે ધર્મને રાજકારણથી દૂર રાખી પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિ પ્રજાહિત કાર્યોમાં લગાડી. પ્રથમ મુસ્લિમ ઈમારત કુતુબમિનારના પહેલા

માળે આયત : 'લા ઈકરાહ ફીદીન' (એટલે કે ધાર્મિક બાબતમાં કોઈ જ બળજબરી નથી) લખી. જેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, મુસ્લિમ શાસન પહેલાથી જ બિનસાંપ્રદાયિક હતું.

મુસ્લિમ શાસનમાં હિંદુ સંસ્કૃતિ એટલા માટે સલામત રહી કે હુકુમતની વ્યવસ્થા હિંદુઓના હાથમાં જ રહી. ઘણા ઉંચા હોદ્દાઓ ઉપર હિંદુઓને બિરાજમાન કરવામાં આવ્યા. ધાર્મિક સંતો, મહંતો અને બ્રાહ્મણોનું સન્માન કરવામાં આવતું હતું. અલાઉદ્દીન જેવા શક્તિશાળી રાજા આચાર્ય મહાસેનને કર્ણાટકથી પોતાના દરબારમાં બોલાવી ધાર્મિક ચર્ચા કરાવતા હતા.

દિગમ્બર પંથના આચાર્ય પોરનીચંદ્ર અને શ્વેતાંબર યોગી રામચંદ્ર સુરીનું અલાઉદ્દીનના દરબારમાં ઘણું જ માન હતું. ગ્યાસુદ્દીન તઘલકના બે ગવર્નરો જૈન હતા. રત્નશિખર ફીરોજ શાહના માનીતા દરબારી કવિ હતા.

મુસ્લિમ શાસકો પોતાની સાથે દરેક ક્ષેત્રને લગતા અનુભવી માણસો લઈને આવ્યા ન હતા, જેથી હિંદુઓને દરેક ખાતામાં નિયુક્ત કર્યા, નહિ તો દેશનો વહીવટ ખોરવાઈ જતે. હિંદુ કારીગરોએ મુસ્લિમ ઈમારતો બાંધી, ટંકશાળોમાં સિક્કા છાપ્યા, હિસાબો લખ્યા, પંડિતોએ હિંદુ લૌ પર અમલ કરાવવા બાદશાહોને સલાહ સૂચનો આપ્યા.

મુસ્લિમ શાસકોની બિન સાંપ્રદાયિકતાનો પુરાવો એ છે કે જ્યાં જ્યાં એમની સત્તા હતી, ત્યાં આજે પણ મુસ્લિમોની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી છે. ઉત્તર ભારતમાં ૭૦૦ વરસના લગાતાર શાસન બાદ પણ મુસ્લિમો ૧૫ ટકાથી વધી ન શક્યા. એ જ પ્રમાણે મહારાષ્ટ્રમાં બહમનીવંશ અને હૈદરાબાદમાં નિઝામનું રાજ હોવા છતાં પણ મુસ્લિમો લઘુમતીમાં છે. એની તુલનામાં બંગાળ, કાશ્મીર અને દક્ષિણની પૂર્વ-પશ્ચિમ સમુદ્રપટ્ટી મલબાર, કેરાલા, મદ્રાસ, વગેરે જગ્યાઓ જ્યાં હિંદુ શાસન હતું, ત્યાં મુસ્લિમોની સંખ્યા સારા પ્રમાણમાં છે.

પંડિત સુંદરલાલ લખે છે કે આ ખ્યાલ સદંતર ગલત છે કે ઈસ્લામ તલવારના ઝોરે ફેલાયો, કારણ કે જગતનો ઈતિહાસ સાક્ષી આપે છે કે કોઈ ધર્મ તલવારના ઝોરે ફેલાય શકતો નથી. (કારણ કે ધર્મનો સંબંધ આત્માની શ્રદ્ધાથી છે, બાહ્ય શરીરથી નથી.) ઈસ્લામનો ઉદય એવા સંજોગોમાં થયો જ્યારે પેગમ્બર (સલ.)ની મદદ કરનાર કોઈ જ ન હતો, તો પછી તલવાર ચલાવનાર ક્યાંથી લાવ્યા ? અસલ વાત એ છે કે તે માણસના અંતરમાં પોતાનું સ્થાન મેળવી લે છે. ભારતમાં બહારથી આવનાર મુસ્લિમોની સંખ્યા આંગણના વેઢે ગણી શકાય છે. વધુ પ્રમાણ અહિયાના અસલ વતનીઓનું જ છે, જે ઈસ્લામથી પ્રભાવિત થઈ મુસલમાન થઈ ગયા. તેમાં ઈસ્લામની સાદગી અને સમાનતાના નિયમોએ મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી છે. હઝરત ખ્વાજા અજમેરી (રહ.)ના હાથે જ લગભગ એક કરોડ વ્યક્તિઓએ ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો. રાજપુતોના પ્રદેશો ઉપર મુસ્લિમોનો સંપૂર્ણ કબ્જો કદાપી થઈ શક્યો નથી છતાં ત્યાં મુસ્લિમોની વસ્તી ઓછા વત્તા અંશે જરૂર છે. સિલોન અને બર્મા ઉપર મુસ્લિમોએ કદી કબ્જો કર્યો નથી. છતાં ત્યાં મુસ્લિમો સારા પ્રમાણમાં છે.

૭૦૦ વર્ષના શક્તિશાળી શાસન છતાં મુસ્લિમોની વસતી ઓછી હોવું એ જીવંત પુરાવો છે કે આ અરસામાં હિંદુ ધર્મ સલામત રહ્યો, બલ્કે આ સમય દરમિયાન હિંદુ ધર્મગુરુઓએ ધાર્મિક પ્રગતિ માટે વખતોવખત જરૂરી સુધારાઓ પણ કર્યા.

દક્ષિણ ભારતમાં ઈસ્લામના જલ્દીથી પ્રસરવાનું કારણ ત્યાંના દલિતો સાથે સુવર્ણ જાતિઓનો અધૂતનો વર્તાવ હતો. પોતાના કુવાથી પાણી ન પીવા દેવું અને તેમની સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન સંબંધો ન બાંધવા વિગેરે. જ્યારે મુસ્લિમો તેમનાથી હળી મળી ગયા. તેમને પોતાના ઘરોમાં આવવા દીધા. તેમની સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન વહેવાર સ્થાપ્યો. આ પ્રકારના સમાનતાના વહેવારથી પ્રભાવિત થઈ તેઓ મુસલમાન થવા માંડ્યા.

હિંદુ મુસ્લિમ એકતા સાધવામાં અલ્ખૈરૂની અને અમીર ખુર્રૂ જેવા

ભારત પ્રેમીઓને કદી ભૂલી શકાય એમ નથી. વિદેશીઓમાં બૈરૂની પ્રથમ વ્યક્તિ છે, જેમણે ભારતીય જ્ઞાન ભંડારોથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી જગત સમક્ષ હિંદુ ફિલોસોફી અને તર્કશાસ્ત્ર રજૂ કરી, તેને જીવનદાન આપ્યું. ભારતીય જ્ઞાનનું ફારસી અરબીમાં રૂપાંતર કર્યું. ભારતના શહેરોનું અક્ષાંશ-રેખાંશ પણ નક્કી કર્યું. ભારતની જમીનની માપણી કરી. પોતાના પુસ્તકોમાં હિંદુઓની બુદ્ધિ, ચિંતન મનન, તર્કશાસ્ત્ર, વૈદશાસ્ત્ર, ન્યાય પદ્ધતિ, તેમનાં સંપ્રદાયો, મુખ્ય રીતરિવાજો વિગેરે બાબતોની ઘણી જ રસપ્રદ માહિતી આપી, તેમના ગુણ ગાયા છે. મુસ્લિમોએ ભારતના બધા જ ધર્મોનો ઉડાણથી અભ્યાસ કર્યો, અને પ્રત્યેક વસ્તુઓના વખાણ કરી જગત સમક્ષ ભારતીય સંસ્કૃતિનો પરિચય કરાવ્યો.

અમીર ખુસ્રૂએ હિંદી, ફારસી તથા અરબીમાં ભારતીઓ અને ભારતીય સંસ્કૃતિના ખૂબ વખાણ કર્યા છે. ભારતીય ફુલોની રંગત, રેશમી કપડાંની શણગારતા, હિંદી ભાષાની મીઠાશ, ભારતીય સૌંદર્ય, આબોહવા, પક્ષીઓ તથા ખગોળ, તર્ક અને વૈદિકશાસ્ત્રના પણ પોતાની શાયરીમાં ખુબ જૂમી જૂમીને ગુણ ગાયા છે. ફારસીમાં પ્રથમ ભારત પ્રેમની અવાજ ખુસ્રૂએ ગુંજતી કરી. “બેહિશ્તી ફરઝ કુન હિંદુસ્તારા—કઝ આંઝા નિસ્બસ્ત ઈબોસ્તારા.” વગરના આદમો તાઉસઝ આંજા કુજા ઈ ‘શુદન્દે મંજીલ આરાઈ — એટલે કે ભારત ધરતીનું સ્વર્ગ છે. એટલા જ માટે હઝરત આદમ (અલૈ.) અને મોર (સ્વર્ગીય પક્ષી) ભારતમાં ઉતર્યા.

મુસ્લિમ સુફી—સંતો અને હિંદુ ભક્તિપંથે પણ હિંદુ મુસ્લિમ સંબંધોને ધનિષ્ઠ બનાવવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે.

ધાર્મિક બાબતોમાં બન્નેવ કૌમો પોતાની વિભિન્ન માન્યતાઓને લઈ સંગમ પેદા ન કરી શકતી હતી, તો બાંધકામ, નૃત્ય અને કલાકારીગીરી વિગેરેમાં તેમનો વૈચારિક અને કલાત્મક મેળાપ થઈ ગયો, ઈમારત બનાવવાનો જે પ્લાન મુસ્લિમ બાદશાહોના વિચારમાં આવતો તેને ઈમારતનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માટે હિંદુ મિસ્ત્રી અને કારીગરોની બુદ્ધિમાં

ફિટ થવું જરૂરી હતું. મુસ્લિમ ઈમારતોમાં હિંદુ કલા અને હિંદુ ઈમારતોમાં મુસ્લિમ કલા અને આર્ટનો નમૂનો જોવા મળતો. ગ્વાલિયરના રાજા માનસીંઘનો કિલ્લો, જોધપુર રતનપુરનું મંદિર, અજમેરની જામેઅ મસ્જિદ, અમદાવાદ, જોનપુર વિગેરે જગ્યાઓના મંદિરો, મસ્જિદો અને શાહી મહેલો, હિંદુ-મુસ્લિમ કલા આર્ટ અને કોમી એકતાના શાનદાર નમૂના છે.

માટે ફક્ત હિંદુ કલા જોઈ કોઈ મસ્જિદને મંદિર કહેવું યોગ્ય નથી. બધ્દે વિચારવાનું છે કે, જે સંસ્કૃતિને આપણા પૂર્વજોએ હિંદુ-મુસ્લિમ એકતા સ્વરૂપે અપનાવી, આપણે તેને જ બન્નેવ કોમો વચ્ચે નફરત અને વૈમનસ્યનું બિંદુ સમજી તેનું ઘોર અપમાન કરી રહ્યા છે.

અંકુશ વગરની જીભ અને કલમના નુકસાનો

હે ઈમાનવાળાઓ ! ઘણી ખરી ધારણાઓથી દૂર રહો, કેમકે કેટલીક ધારણાઓ પાપ હોય છે. [સૂરઅ હુજૂરાત-૧૨]

હઝરત અબૂ હુરૈરહ રહી.થી રિવાયત છે કે, રસૂલુલ્લાહ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, ધારણા, અટકળ અને પાયા વગરના અનુમાનો કરવાથી બચો. કેમકે અનુમાન મોટું જૂઠ છે. [મિશકાત-૪૨૭]

મુનાફિકો તેમજ કેટલાક કાચા મુસ્લિમોની ટેવ હતી કે કોઈપણ સારી માઠી ખબર સાંભળતાં જ તેને મશહૂર કરી દેતા. કાચા મુસ્લિમો નાદાનીથી, પણ મુનાફિકો તો ઈજા પહોંચાડવાના આશયે જ તેમ કરતા હતા. તેમાં મુસલમાનોને નુકશાન પહોંચવાનો વિશેષ સંબંધ હોવાથી પ્રત્યેક બાબતે પ્રથમ સરદારો અને જવાબદાર વ્યક્તિઓ સમક્ષ રજૂ કરવાનો હુકમ થયો, કે જેથી તેની તપાસ કર્યા પછી જાહેર કરવા જેવી બાબત હોય તો જાહેર કરવાનો હુકમ આપે અથવા કંઈ યોગ્ય હોય તેવો હુકમ આપે. તો તેના ઉપર સૌ મુસ્લિમો અમલ કરે. એક આયતમાં તેના અનુસંધાનમાં ફરમાવ્યું છે કે....

“અને જ્યારે તેઓની પાસે સલામતી અથવા ખૌફની કોઈપણ નવી

ખબર પહોંચે છે તો તેઓ તેને તરત જ મશહૂર કરી દે છે. પણ તેમ ન કરતાં જો તેઓ તે વાતને રસુલુલ્લાહ (સલ.) સુધી અને તેઓ માંહેના અધિકારવાળા લોકો સુધી પહોંચાડી આપત તો તેઓમાંથી જે લોકો ચોકસાઈ કરનારા છે તેઓ તેની ચોકસાઈ કરી લેત.” [નિસાઅ-૮૩]

એક હદીસમાં છે કે જૂઠ બોલવું ન તો હકીકત (વાસ્તવ)માં જાઈજ છે, ન તો અમસ્તા મજાકમાં. તેમજ આ પણ યોગ્ય નથી કે તમારામાંથી કોઈ પોતાના બાળક સાથે કોઈ વસ્તુનો વાયદો કરી લે અને પછી તે પુરો ન કરે.

સૂરએ કહફ આયત નં. ૪૯માં છે : “અને હિસાબના આમાલનામા ખુલ્લા મૂકવામાં આવશે, ત્યારે તું ગુનેહગારોને જોઈશ કે તેમાં જે કાંઈ (લખાયેલું) હશે તેનાથી તેઓ ડરતા હશે અને કહેતા હશે કે હાય અમારી કમબખ્તી ! આ આમાલનામાની અજીબ હાલત છે કે એણે ન કોઈ નાની વાત છોડી, ન કોઈ મોટી વાત છોડી, પરંતુ સૌને લખી રાખી છે. અને તેઓએ જે કંઈ દુનિયામાં કર્યું હશે તે સઘળું (નોંધ થયેલું) પોતાના સામે જોશે અને તારો પરવરદિગાર કોઈના ઉપર ઝુલ્મ કરશે નહિ.”

આપે (સલ.) ઝુબાનની હિફાઝત કરવાની ખાસ તાકીદ ફરમાવી છે. ઝુબાન અને શર્મગાહની હિફાઝત કરવાની ગેરંટી આપનારને જન્મતની ગેરંટીનો વાયદો કર્યો છે. એક હદીષ શરીફમાં છે કે, સારા મુસલમાન હોવાની નિશાની એ છે કે, તે બેકાર અને વ્યર્થ વાતોથી પરહેઝ કરે. એક હદીષ શરીફમાં છે કે, શયતાન માનવીનું રૂપ ધારણ કરી લોકો પાસે જાય છે અને તેમને જૂઠી અફવાઓ સંભળાવે છે, ત્યારપછી લોકો વિખરાઈ જાય છે. તેમાંથી એક કહે છે કે, મેં એવા માણસને વાત કરતાં જોયો હતો જેનો દેખાવ તો મને ખબર છે, પરંતુ તેના નામની મને ખબર નથી. આ હદીષ શરીફથી માલુમ પડે છે કે, ખોટી અફવાઓ ફેલાવવી અને તપાસ કર્યા વિના અફવાઓ ઉપર વિશ્વાસ કરી લેવો બંનેવ શયતાની કામ છે.

જે લોકો ડાયરેક્ટ જૂઠ બોલવાથી ડરે છે, તે પણ બેબુનિયાદ અને તહકીક વગર વાતો બીજાના માથે ચઢાવી દે છે “લોકો આમ કહે છે” લોકો

આવી વાતો કરે છે. આ પ્રમાણેના શબ્દો પોતાના ઉપર જૂઠના આશોપથી બચવા માટે કહે છે. અને જૂઠ લોકોમાં ચાલી શકતું ન હતું, તેને આ પ્રમાણેના સારા શબ્દો ઉપર સવાર કરીને ફેલાવવામાં આવે છે. એટલા માટે આપે (સલ.) આ પ્રમાણેના ફકરાને “જૂઠની સવારી”થી સંબોધ્યો છે.

આ જ વાતને સાદા શબ્દોમાં આપ (સલ.)એ આ પ્રમાણે દર્શાવી છે કે, “માણસના જૂઠા હોવા માટે એટલી વાત કાઢી છે કે તે બધી જ વાતો જે તેણે ગમે ત્યાંથી સાંભળી હોય, તેને તહકીક વગર બીજી વ્યક્તિ સમક્ષ વર્ણન કરી દે.”

ઉપરોક્ત બંને હદીષોનો ભાવાર્થ એ છે કે, એક સાચા મુસલમાન માટે જાઈઝ નથી કે તે દરેક કાચી પાકી વાત ગમે ત્યાંથી સાંભળી તેને લોકોમાં પ્રચલિત કરી દે. આ પ્રમાણે અફવાઓ ફેલાય છે, જુઠી વાતો સમાજમાં વહેતી થાય છે. કુર્આન શરીફમાં આ પ્રમાણે તહકીક વગરની વાતો વહેતી કરવાને મુનાફિકોની આદત (નિશાની) બતાવી છે. જે આપના સમયમાં મુસ્લિમ સમાજમાં જુઠી અફવાઓ ફેલાવવામાં નિષ્ણાંત હતા.

ઉપરોક્ત નસીહતોથી ઈસ્લામનો ઉદ્દેશ એ છે કે, દરેક મુસલમાન સમાજનો જવાબદાર અંગ બની જીવન ગુઝારે. તેના મોઢાથી જે વાત નીકળે તે સાચી અને ખરી હોય. તે પોતાની કથની અને કરણીથી બેજવાબદાર સાબિત ન થાય. કુર્આન શરીફમાં છે કે, માણસ જે વાત પણ ઉચ્ચારે છે તેને રેકૉર્ડ (સુરક્ષિત) કરનાર એક ફરિશ્તા હર વખત તૈયાર છે. સારાંશ કે, માણસ એમ ન સમજે કે, તે જે વાત ઝબાનથી બોલી રહ્યો છે તે વાતાવરણમાં ફના થઈ જાય છે, બલકે તેનો રેકૉર્ડ થાય છે. અને આખિરતમાં તેનો દરેક વ્યક્તિએ જવાબ આપવો પડશે.

ઝબાનની જેમ કલમ પણ એક અમાનત છે. જેમની પાસે કલમ છે, તેમની જવાબદારીઓ વધી જાય છે. આપણે એમ સમજીએ છીએ કે, આપણે જે કાંઈ કહ્યું કે લખ્યું તે હવામાં ઓગળી ગયું અને નામશેષ થઈ ગયું તો તે બરાબર નથી. બોલતી કે લખતી વખતે જિંમ્મેદારીની ભાવના

હોવી જોઈએ. આપણાં શબ્દો આપણી કર્મપોથીના દાગ ન બની જાય તેની કાળજી લેવી જોઈએ. હઠીધ શરીરમાં છે કે, જે વધારે બોલે છે તે વધારે ભૂલો કરે છે. [અલ હિલ્લ : ૫/૧૬૭] કલમકાર જ્યારે પણ તેની પર કલમ ઉપાડે તો સંતુલન જાળવી રાખે. કલમકારે લખતી વખતે પોતાના વ્યક્તિગત અભિગમના વહેણમાં તણાઈ ન જવું જોઈએ.

હઠીધમાં છે કે, સચ્ચાઈ નેકી તરફ લઈ જાય છે અને નેકી જન્મત તરફ લઈ જાય છે. માણસ સાચુ બોલતો રહે છે, અહીં સુધી કે તે ખુદાપાકના દરબારમાં “સાચાના” સ્થાને બિરાજમાન થઈ જાય છે અને ચોક્કસ જ જૂઠું બુરાઈ તરફ લઈ જાય છે અને માણસ જૂઠું બોલતો રહે છે, અહીં સુધી કે ખુદા પાકના દરબારમાં તેને “જુઠો” લખી દેવામાં આવે છે. [બુખારી શરીફ]

આ બધી જ નસીહતો અને તઅલીમ હોવા છતાં આજે આપણી ઝુબાન અને કલમ એટલી બેકાબૂ થઈ ગઈ છે કે તેને કાતરની જેમ ચલાવવામાં જવાબદારીનો કોઈ એહસાસ જ બાકી રહ્યો નથી. જે કોઈ ઉડતી વાત જ્યાંથી સાંભળી લીધી હોય તેની તેહકીક કર્યા વગર બીજાઓ સુધી પહોંચતી કરવામાં કોઈ જ શર્મ-સંકોચ અનુભવતા નથી. અને બેધડક તેનું વર્ણન કરવામાં આવે છે.

આમ તો દરેક પ્રકારની જૂઠી ખબરમાં સાવચેતી અને જવાબદારીની જરૂરત છે, પરંતુ જે ખબરથી કોઈના ઉપર આશ્વેષ લાગતો હોય, કોઈની ઈઝત-આબરૂનો પ્રશ્ન હોય ત્યારે વધુ સાવચેતીની જરૂરત છે. દરેક વ્યક્તિ પોતાની રીતે એ ઈરાદો અને નિર્ધાર કરી લે કે, બીજા લોકો ચાહે ગમે તેવી વાતો વહેતી કરતા રહે, મારે તો આનાથી બચવું જ છે. અને બેજવાબદાર વ્યક્તિ નથી બનવું. તો ઈન્શાઅલ્લાહ ઉમ્મીદ છે કે, સમાજમાંથી બુરાઈઓ થોડી ઓછી થશે. સમાજમાં પ્રસરેલી બદીઓ અને બુરાઈઓના સામાન્ય પ્રચલિત હોવાનું બહાનું કાઢી માયુસ થઈ બેસી રહેવાથી કામ ચાલશે નહિ. પોતાના અમલ અને ઈરાદાને વધુ મજબૂત રાખી બુરાઈઓનો મુકાબલો કરીશું તો જ સુધાર થશે, ઈન્શાઅલ્લાહ.

ઈસ્લામમાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય

વિચાર તથા વાણી સ્વાતંત્ર્ય વર્તમાનકાળનું એક સર્વોચ્ચ અને મહાન મૂલ્ય છે. આધુનિક દૃષ્ટિકોણ મુજબ દરેક માનવીને વિચાર સ્વાતંત્ર્યનો બિનશરતી અધિકાર છે. હા, માત્ર એટલી શરત છે કે, તે સ્વાતંત્રતા અન્યો માટે હાનિકારક ન બનતી હોય. આ વિચાર-વાણી સ્વાતંત્ર્યના ચોક્કસ જ હકારાત્મક તેમજ નકારાત્મક બંને પાસા છે. નકારાત્મક પાસાની ટીકા કરવાની સાથોસાથ આપણે તેના હકારાત્મક પાસાને વધાવવા જોઈએ. આધુનિક કાળની આ વિચાર સ્વાતંત્રતા ઈસ્લામનું જ ઉપસર્જન છે. તેના કારણે જ એ શક્ય બન્યું કે, વિશ્વમાંથી તે ધાર્મિક ત્રાસ હવે સમાપ્ત થઈ ચૂક્યો છે, જે ઈતિહાસના દરેક કાળમાં જારી રહ્યો.

વર્તમાનકાળમાં પહેલી વખત એવું થયું કે, ધાર્મિક સ્વાતંત્ર્ય તથા પોતાના વિચારોના પ્રચાર-પ્રસારને ઓછામાં ઓછો સૈધ્ધાંતિક ધોરણે ઉચિત માનવ અધિકાર માની લેવામાં આવ્યો. અલબત્ત, અહીં એ કહેવું અનિવાર્ય છે કે, ગ્લોબલાઈઝેશન અને મોડર્નિઝમના આ કાળમાં વિચાર સ્વાતંત્ર્ય ઉપર પણ પશ્ચિમે પોતાની ઈજારાદારી ઉભી કરી લીધી છે અને કંઈક મુસ્લિમ જગત અને પૂર્વની પોતાની કમીના કારણે અને કંઈક વિશ્વમાં પશ્ચિમી વિચારના પ્રભાવના લીધે વિચારોનો આખો પ્રવાહ પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ જ વહે છે, તેનાથી ઉલ્ટુ થતું નથી, અથવા થવા દેવામાં આવી નથી રહ્યું. પશ્ચિમી લેખકો, નવલકથાકારો, કલાકારોને નિરંકુશ વિચાર સ્વાતંત્ર્યના બધા અધિકારો આપી દેવામાં આવ્યા છે. જેનાથી સમગ્ર વિશ્વમાં અનિષ્ટ (બુરાઈ) ફેલાઈ જવાની સ્થિતિ સર્જાય જાય છે. છતાં પશ્ચિમની સરકારો તેનો બચાવ કરે છે અને આ ધાંધલ વિરૂદ્ધ જો એકલદોકલ વિરોધનો સૂર ઉઠે છે, તો તેને કોઈ સાંભળનાર નથી.

વાદવિવાદ-વિરોધ ખુદાપાકની નિશાની છે. તે આ સૃષ્ટિની એક સામાન્ય વાસ્તવિકતા છે. કોઈ પણ બે વસ્તુનું સ્વરૂપ તથા ગુણધર્મો એકસરખા નથી. એક માનવીની માત્ર હાથની રેખાઓ જ જુદી જુદી નથી

હોતી, તેની વિચારશૈલી પણ અલગ-અલગ હોય છે. વિચારશૈલી વિવિધ હોવાના કારણે જ વિચાર-વિરોધ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલે જ ઈસ્લામ મતભેદને હકારાત્મક દૃષ્ટિએ જુએ છે. ઈસ્લામ દરેક વ્યક્તિને પોતપોતાનું મંતવ્ય ધરાવવાનો તથા વ્યક્ત કરવાનો અધિકાર આપે છે. અલબત્ત તે મતભેદ જે હદ વટાવી જાય, જે દુશ્મની અને વાડાબંધીમાં પરિણમે તેની શરીઅતે મનાઈ ફરમાવી છે. આ પ્રકારના વાદવિવાદે જ ઉમ્મતનું પતન નોતર્યું છે.

વિચાર-વાણી સ્વાતંત્ર્યની ઈસ્લામે બહુ જ કાળજી રાખી છે. અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ.) તેમજ ખલીફાઓ (ખુલફાએ રાશિદીન)ના જીવનમાં તેના ઝળહળતા ઉદાહરણો ડગલેને પગલે મળે છે. અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)ના કાળમાં ગુલામો, સ્ત્રીઓ તથા ગરીબોને માનવીય અધિકારો મળ્યા. સ્ત્રી જે દરેક દેશકાળ તથા ધર્મ-સંસ્કૃતિમાં ઉપેક્ષિત હતી, ઈસ્લામે તેને એટલી ઉંચાઈ આપી કે એક સ્ત્રીની વાતો આકાશમાં સાંભળવામાં આવી. સૂરએ મુજદિલહમાં છે કે, “અલ્લાહપાકે તે સ્ત્રીની વાત સાંભળી લીધી, જે તમારી સાથે પોતાના પતિ બાબતે દલીલ કરી રહી હતી.” બીજા શબ્દોમાં કહો તો એક સ્ત્રીનો આપની સાથે વાર્તાલાપ અમર બની ગયો.

ગુલામોને પણ સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત હતું. હઝરત ઉમર (રદી.) પાસે જ્યારે એક ગુલામ હઝરત અમ્ર બિન આસ અને તેમના પુત્ર વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરવા પહોંચ્યો, તો ન્યાયપ્રિય ખલીફાએ તેઓને બોલાવીને સજા આપી અને પોતાનું વિખ્યાત કથન કહ્યું કે, “તમે ક્યારથી લોકોને બંદીવાન બનાવી લીધા, જો કે તેમની માતાઓએ તેઓને આઝાદ (સ્વતંત્ર) જન્મ આપ્યો હતો.” એક વખત હજ. ઉમર ફારૂક (રદી.) પ્રવચન આપી રહ્યા હતા. કોઈ મુસ્લિમે તેમની ઉપર કોઈક વાંધો ઉઠાવ્યો અને સખત શબ્દોમાં વાત કરવા લાગ્યો. હાજરજનોએ તેને આમ કરતાં અટકાવવાની કોશિશ કરી, તો હઝરત ઉમર (રદી.)એ તેમને રોકી દીધા અને ફરમાવ્યું : “એને બોલવા દો. જો તમે આવી વાતો નહીં કરશો તો તમારામાં ભલાઈ નહીં રહેશે. અને જો અમે આવી વાતોને નહીં સાંભળીશું તો અમારામાં કોઈ

ભલાઈ નહીં રહેશે.” આવી જ એક ઘટના ઈસ્લામી ઇતિહાસમાં ઘણી મશહૂર છે કે, જ્યારે મદીનામાં મુસ્લિમોએ પોતાની પુત્રીઓ માટે વધારે મહેર લેવાનો રિવાજ શરૂ કર્યો, તો હઝરત ઉમર (રદી.)એ એવો આદેશ આપ્યો કે, “કોઈ પણ માણસ ચાર હજાર સોનામહોરથી વધારે મહેર ન માંગશે, ન આપશે. નહીંતર વધારાનો માલ જત્ત કરી લેવામાં આવશે અને બચતુલ-માલમાં જમા કરી દેવામાં આવશે.”

આ આદેશ જારી કર્યા બાદ જ્યારે હઝ. ઉમર (રદી.) મિમ્બર પરથી નીચે ઉતર્યા, તો એક વૃદ્ધ સ્ત્રી ઉભી થઈ અને વિશ્વાસપૂર્વક બોલી : “આ મામલામાં કુરઆને કોઈ હદ રાખી નથી. ઉમરને કોઈ અધિકાર નથી કે એ મહેરની સીમા બાંધે.” પોતાની વાતના સમર્થનમાં તેણીએ બુલંદ અવાજે કુરઆનની એક આયત તિલાવત કરી, જેનો અર્થ થાય છે : “જો તમે એક પત્નીને છોડી બીજી પત્ની કરવા માંગો અને તેઓમાંથી કોઈને તમે ભંડારને ભંડાર (મહેર પેટે) આપી રાખ્યા હોય, તો પણ તેમાંથી કાંઈ પણ પાછું નહીં લેશો.” તરત જ ખલીફા હઝરત ઉમર (રદી.)ને પોતાની ભૂલ સમજાઈ ગઈ અને તેમણે કહ્યું : “એક સ્ત્રીએ ઉમર સાથે વાદવિવાદ કર્યો અને તેમાં તે જીતી ગઈ.”

ઈસ્લામ અભિવ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યનો ઝંડાધારી બનીને આવ્યો. ઈમાન, ઈસ્લામી વર્તુળમાં માનવ મનની સ્વતંત્રતાનું સૌથી મોટું નિમિત્ત બન્યું. ઈમાનના કારણે જ માનવ બુદ્ધિને અંધશ્રદ્ધા તથા વહેમથી આઝાદી મળી અને ઈમાની બુદ્ધિ સ્વતંત્રતાપૂર્વક સ્પષ્ટતા કરવાવાળી બુદ્ધિ બની. સ્વતંત્રતાની આ ભાવના આપ (સલ.)ના બધા સાથીઓમાં ઉતરી ગઈ હતી. તેઓ તેની શક્તિને સમજતા હતા. એ કારણે જ જ્યારે રૂસ્તમે હઝ. રિબૂઈ બિન આમિર (રદી.)થી એમ પૂછ્યું કે, તમે અહીં કેમ આવ્યા ? તો હઝરત રિબૂઈ (રદી.)એ જવાબ આપ્યો કે, “અમને અલ્લાહપાકે મોકલ્યા છે. એટલા માટે ખુદાપાકના બંદાઓને બંદાઓની ગુલામીમાંથી આઝાદ કરી અલ્લાહપાકની બંદગી સુધી લઈ જઈએ અને અન્ય ધર્મોના

અત્યાચારમાંથી મુક્ત કરી ઇસ્લામી ન્યાયની શીતળ છાંયમાં લઈ જઈએ.” બીજા શબ્દોમાં કહો તો અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા ઇસ્લામનું લક્ષ્ય તથા તેનું હાર્દ છે. વિચાર સ્વાતંત્ર્યના આધારે જ તો સમગ્ર માનવીય સમાજ બધી બાબતોમાં સહભાગી હતો. એટલે જ ત્રીજા ખલીફા હઝરત ઉઘ્માનની ખિલાફત સંબંધી ૬ સદસ્યની ચૂંટાયેલી કમિટીએ લોકમતનો મામલો હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ (રદી.)ને હવાલે કરી દીધો, તો હઝરત ઈબ્ને કધીર (રહ.)ના કહ્યા મુજબ તેમણે મદીનામાં રહેવાવાળા બધા લોકો યુવાનો, વૃદ્ધો, બાળકો, ત્યાં સુધી કે પરદાધારી સ્ત્રીઓ, ગામડા-વાસીઓ અને મુસાફરોનું પણ મંતવ્ય લેવાની કાળજી લીધી. હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફે લોકમત લેવા માટે ત્રણ દિવસ-રાત સખત પરિશ્રમ કર્યો. તેઓને એક માણસ પણ એવો ન મળ્યો, જે હઝરત ઉઘ્માન (રદી.)ને ખિલાફતને લાયક સમજતો ન હોય.

મુસ્લિમોના પ્રારંભિક કાળમાં વિચાર-વાણી સ્વતંત્રતા પૂરી રીતે અમલમાં હતી. જ્યારે હઝરત ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.) જેવા એક મહાન કાયદાશાસ્ત્રીને એમ કહેવાની તક સાંપડી કે, “અમે કુરઆન-હદીથ અને સહાબાએ કિરામના મંતવ્યોને તો અનુસરીશું, પરંતુ વિવાદ જો તાબિઈન વચ્ચે અર્થાત્ અમારા જેવા સમકાલીનો વચ્ચે હશે, તો અમે આંખ બંધ કરીને માની નહીં લઈશું. કારણ કે તેઓ પણ સામાન્ય માનવી છે, અમે પણ સામાન્ય માનવી છીએ.” જ્યારે ચાર કાયદાકીય વિચાર-શાળાઓ (હનફી, માલિકી, શાફિઈ, હંબલી) વિકસી રહી હતી, ત્યારે જ ઈમામ અવઝાઈ અને દાવૂદ ઝાહિરી (રહ.)નું કાયદાશાસ્ત્ર (ફિકહ) પણ ફૂલી-ફાલી રહ્યું હતું. બધા પોતપોતાના મંતવ્યને સાચું સમજતા હતા, પરંતુ એ સંભાવના સહિત કે તે ખોટું પણ હોય શકે. ખલીફા મન્સૂરના કાળમાં ઈમામ માલિક (રહ.)એ પોતાની કિતાબ “મુઅત્તા”ને સમગ્ર મુસ્લિમ સમાજ માટે બંધારણ/કાનૂન બનાવવાનો ઈન્કાર કરી દીધો હતો. કારણ કે તેઓને એ વાતનો બરાબર અંદાજો હતો કે, આમ કરવાથી જ્ઞાન

તથા સંશોધનના સતત આગળ ધપી રહેલા કાફલાને બ્રેક લાગી શકતી હતી. (હુજુતુલ્લાહિલ બાલિગહ)

ઈસ્લામમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યને આટલું મહત્વા આપવા પાછળ કારણ શું છે ? એનો જવાબ એ છે કે, માનવીય સમાજનો ઐતિહાસિક તથા માનસિક અભ્યાસ એ દર્શાવે છે કે, માનવી જેવી રીતે એકસમાન લાગે છે, તેવી જ રીતે તે જુદો પણ છે. તે પોતે એક લઘુ વિશ્વ (આલમે અસ્ગર) છે. દરેક માનવી પોતાનું એક આગવું વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે. તે પોતે એક નાની દુનિયા છે. તેની ખુદની એક રાય (મત) છે. શરઈ આદેશોનું સંબોધન પણ વ્યક્તિને જ કરવામાં આવ્યું છે. ખુદાપાકને ત્યાં પણ વ્યક્તિ જ જવાબદાર છે. બીજા શબ્દોમાં જેવી રીતે માનવી-માનવી વચ્ચેની સામ્યતા એક હકીકત છે, તો ભિન્નતા પણ એક વાસ્તવિકતા છે. વિચાર વૈવિધ્ય જ જગતને સુંદર બનાવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહો તો મતભેદ વગર છૂટકો નથી. તેનાથી એ ફાયદો થાય છે કે, મામલાના બધા પાસા સામે આવી જાય છે. બીજાના વિચારને પ્રેરણા મળે છે. અર્થાત્ માનવીય મતભેદ સમાજનો એક ગુણ પણ છે, અને તેની પ્રગતિ માટે એક અનિવાર્ય બાબત પણ. એટલે જ માનવીના વૈચારિક ઇતિહાસમાં વાદવિવાદ જોવા મળે છે. આનો અર્થ એ કે મતભેદ જો સીમામાં રહે, તો અનિચ્છનીય નથી. પરંતુ તેણે કેટલાક નિયમોનું પાલન કરવું પડશે.

- કુરઆન શરીફમાં છે કે, “આ ઈન્કારીઓ ખુદાપાક સિવાય જેની પૂજા કરે છે, તેમની નિંદા ન કરો. કારણ કે પછી તેઓ અજ્ઞાનવશ સીમા વટાવી અલ્લાહપાકની નિંદા કરશે.” (અન્આમ : ૧૦૮) આ આયતથી જાણવા મળે છે કે, કોઈ ધર્મની પવિત્ર હસ્તીઓની નિંદા ન કરવી જોઈએ. જો કે અહીં નિંદાની મનાઈ છે, સૈધ્ધાંતિક ચર્ચાની નહીં. અર્થાત્ ટીકાની મનાઈ નથી.
- જ્યાં સુધી કોઈ માણસ ફર્જ અકીદા તથા ફર્જ અઅમાલ (જેને જરૂરિયાતે દીન કહેવામાં આવે છે)નો ઈન્કાર નહીં કરે, ત્યાં સુધી

કોઈને કાફિર ન કહે. માત્ર આંશિક કે ગૌણ બાબતોમાં મતમતાંતરના લીધે કુફ્રા બાણ છોડવા ન જોઈએ. અલ્લામા ઈબ્ને આબિદીન શામી (રહ.) લખે છે કે, જો કોઈને કાફિર કહેવાના અનેક કારણો હોય, પરંતુ એક કારણ તેના ઈમાન તરફ નિર્દેશ કરતું હશે, તો મૂફતી માટે એ જરૂરી છે કે, તેના વિશે સારું અનુમાન રાખી તેને કાફિર કહેવાથી બચે. તેને મુસલમાન જ સમજે.

- કોઈ પણ વાદવિવાદ વખતે નિયત પર હુમલો ન કરે. કોઈના ઈબ્લાસ પર પ્રશ્નાર્થચિહ્ન ન લગાવે.
- વ્યક્તિગત આક્ષેપો ન કરે.
- મુનાઝિરાની ભાષા ન વાપરે. ફતવો આપવાની શૈલીમાં વાત ન કરે.
- દલીલ તે જ માન્ય હશે, જે બન્ને પક્ષોના મતે સ્વિકૃત હોય. જો પ્રતિ-પક્ષના મતે દલીલ માન્ય સ્ત્રોતની નહીં હશે, તો એ તેની નજરમાં દલીલ જ નહીં હશે.

અત્રે સ્પષ્ટતા કરી લઈએ કે, મતભેદ કરવો દરેક સંજોગોમાં ખરાબ નથી, બલ્કે જો એ હદમાં રહે તો પ્રસંશનીય છે. હદમાં રહે તો વાદવિવાદ એક સકારાત્મક ઘટના છે. તે ખંડનમાં નહીં, મંડનમાં પરિણમે છે. વાણી સ્વાતંત્ર્ય સ્વસ્થ સમાજ માટે બહુ જરૂરી છે. સ્વાતંત્ર્યની સ્થિતિમાં વિરોધી મત પણ સપાટી પર આવશે. શંકા-કુશંકાઓ દૂર થશે, જે સત્ય તથા સશક્ત મત હશે તે બચશે, બાકી બધું ખરી પડશે. ઈસ્લામમાં જોહુકમી (સરમુખત્યારશાહી)ની કોઈ ગુંજાઈશ નથી. પછી તે રાજકીય હોય કે વૈચારિક હોય.

મુસ્લિમોના પ્રારંભિક કાળમાં જે આટલા મોટા વૈચારિક (કલામી) અને વ્યવહારિક (ફિકહી) સંપ્રદાયો જોવા મળે છે, તેનું એક કારણ એ પણ હતું કે, તેઓ વિચાર-વાણી સ્વાતંત્ર્યના બહુ આગ્રહી હતા. તેઓ એકબીજાનો આદર કરતા હતા, તો એકબીજાના મત-વિચાર પર કોઈ પણ ખચકાટ વગર ખુલ્લી ટીકા પણ કરતા હતા. હું જ સાચો અને બીજા

બધા ખોટા એ વલણ એમનું ન હતું. હઝરત ઈમામ શાફિઈ (રહ.)એ તે કાળનું પ્રચલિત વલણ આ શબ્દોમાં રજૂ કર્યું છે કે, “મારો મત સાચો છે, પરંતુ તે ગલત હોય શકે છે. અને સામેવાળાનો મત ગલત છે, પરંતુ તે સાચો હોય શકે છે.” હનફીઓના એક મોટા ગજાના ઈમામ, અલ્લામા અલાઉદ્દીન હસ્કફી (રહ.)એ પણ આવી જ વાત કરી છે.

પ્રશ્ન એ છે કે, સદીઓ સુધી ઈસ્લામ સમગ્ર વિશ્વના દરેક ક્ષેત્રે નેતૃત્વ પુરૂ પાડતો રહ્યો. તેનું રાજકીય પતન તો હમણાં કાલની વાત છે. (યાદ રહે કે ઉષમાની તુર્કોની સેનાઓ ૧૭૮૨માં વિયાનાના દરવાજાઓ પર ટકોરા મારી રહી હતી.) તેની પહેલાં સદીઓ સુધી તે સર્જનાત્મક ભૂમિકા નિભાવતો રહ્યો અને ત્યાર પછી જે પતનની શરૂઆત થઈ, તે આજ સુધી થોભવાનું નામ નથી લેતું. આવું કેમ થયું ? જવાબ એ છે કે, સદીઓ સુધી વિચાર-વાણી સ્વાતંત્ર્યના લીધે સર્જનાત્મક પ્રક્રિયા ચાલુ રહી, પરંતુ ત્યાર પછી એ સ્થિતિ ન રહી. ત્યાર પછીના લોકોએ યોગ્ય ટીકાને પણ નિષિધ્ધ કાર્ય બનાવી દીધું. ઈમામ મુહમ્મદ (રહ.) અને ઈમામ અબૂ યૂસુફ (રહ.) બન્ને ઈમામ અબૂ હનીફા (રહ.)ના શાગિર્દ, શિષ્ય હતા. તે છતાં પણ લગભગ બે તૃતિયાંશ બાબતોમાં તેઓ એકબીજા સાથે મતભેદ ધરાવે છે.

જ્યારે ઉમ્મતમાં વાદવિવાદ પોતાની મર્યાદામાં રહ્યો, ત્યાં સુધી ઉમ્મતનું જતન થતું રહ્યું. પરંતુ જ્યારે તે મતભેદ મનભેદમાં પરિણમ્યો, ત્યારે તેણે પતન નોતર્યું. ઘણી વખત જીતેલી બાજી અંદર-અંદરની ફાટફૂટના કારણે પરાજયમાં પરિવર્તિત થઈ ગઈ. જ્યારે ઉમ્મત પર ચંગેઝખાન અને હલાકુખાન આફતના ઓળા બની ત્રાટક્યા હતા, ત્યારે પણ ઉમ્મતના કેટલાક લોકો અંદર-અંદરના અયોગ્ય ઝઘડાઓમાં લાગેલા હતા. જ્યારે હલાકુખાનની સેનાઓ બગદાદના દ્વાર બખડાવી રહી હતી ત્યારે ત્યાંનો ધાર્મિક વર્ગ “અલ મામૂન ચોક” ખાતે શાઆર્થ (મુનાઝિરો) કરી રહ્યો હતો. ભારતીય ઉપખંડમાં પણ પરિસ્થિતિ કાંઈ સારી નથી. બીજાઓના

અનેક હુમલાઓ છતાં આપણે આપણા બેકારના વાદવિવાદને પડતા મૂકી એક પ્લેટફોર્મ પર ભેગા થવા માટે તૈયાર નથી.

વાણી સ્વતંત્રતા મુદ્દે યુરોપના બેવડા માપદંડો

વિચાર-વાણી સ્વતંત્રતા (Freedom of Speech) તથા વ્યક્તિની આઝાદી માનવજીવનનો બુન્યાદી હક્ક છે. ઈસ્લામ પૂર્વે સમયના અત્યાચારી જાલિમ સત્તાધીશોની ધાકધમકી અને ધર્મગુરુઓના એકચક્રી શાસનને લઈ માનવી પોતાના આ બુન્યાદી જન્મસિધ્ધ હક્કોને વ્યક્ત કરી શકતો ન હતો. માનવ ઇતિહાસમાં સર્વપ્રથમ ઈસ્લામ તે ધર્મ છે, જેણે દરેક બાબતમાં માનવીની આઝાદી અને સ્વતંત્રતાની ઘોષણા કરી અને અમલી સ્વરૂપે તેને વધુથી વધુ પ્રોત્સાહન આપ્યું.

સર્વપ્રથમ કુર્આન શરીફમાં ઘોષણા કરવામાં આવી કે “લા ઈફરાહ ફીદીન” અર્થાત્ ધર્મ બાબતે કોઈ બળજબરી નથી. આ બાબતને સંખ્યાબંધ આયતોમાં વિવિધ દાખલાઓ અને કિસ્સાઓ ટાંકી સ્પષ્ટ કરી, માનવીને પોતાની બુદ્ધિ, સમજદારી અને વિવેકથી કામ કરવાની પ્રેરણા આપવામાં આવી તથા બાપદાદાઓનું આંધળું અનુકરણ કરવાને સખ્ત શબ્દોમાં વખોડવામાં આવ્યું.

આ ઉપદેશોનું એ પરિણામ આવ્યું કે, લોકો અલ્લાહપાકના પ્યારા રસૂલ (સલ.) પાસે આવીને દરેક પ્રકારના સવાલો કરવા લાગ્યા, અને આપ (સલ.) વિના સંકોચે તેમને સંતોષકારક જવાબો આપતા હતા. આ વિષયના અનુસંધાનમાં હાલમાં એક પુસ્તક પણ છપાયું છે, જેનું નામ “સહાબાએ કિરામકે સવાલાત ઔર આપ (સલ.)કે જવાબાત” છે. આ પુસ્તક વાંચવાથી વિચાર-વાણી સ્વતંત્રતાનો વ્યાપક સ્વરૂપે ઘણી સારી રીતે ખ્યાલ આવી શકે છે.

બુખારી શરીફમાં છે : હઝરત અનસ (રહી.) ફરમાવે છે કે અમો રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) સાથે મસ્જિદમાં બેઠા હતા.

એક ઊંટ સવાર આવ્યો અને પોતાનું ઊંટ મસ્જિદ પાસે બાંધી જોરથી બૂમો પાડવા માંડ્યો કે, “તમારામાં મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) કોણ છે ? હમો લોકોએ આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) તરફ ઈશારો કરી કહ્યું કે, આ અલ્લાહપાકના રસૂલ છે. ત્યાર બાદ તેણે કહ્યું કે, હું આપનાથી અમુક પ્રશ્નો પૂછવા માંગુ છું, અને પ્રશ્નો પૂછવામાં સખ્તી કરીશ. તમો મારા ઉપર ગુસ્સે ન થશો. તો આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ જવાબમાં ફરમાવ્યું કે, તમારે જે પૂછવું હોય તે વિના સંકોચે પૂછી શકો છો. ત્યારબાદ તેણે ઘણી સખ્તાઈ અને કડકાઈથી પ્રશ્નો પૂછ્યા અને આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ ઘણા ઠંડા કલેજે જવાબો આપ્યા.

મદીના શરીફમાં એક બાંદી અને ગુલામ (પતિ-પત્ની) હતા. પત્નીના આઝાદ થવાને લઈ તેને પતિથી છૂટાછેડા લેવાની પરવાનગી મળી ગઈ. પરંતુ પતિ પત્નીને છોડવા માંગતા ન હતા. પતિ તરફથી આપ (સલ.)એ બાંદીને દરખાસ્ત કરી કે તે પોતાના પતિની સાથે જ રહે. તો બાંદીએ અર્જ કરી કે અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) ! શું આપ મને હુકમ કરો છો ? આપે ફરમાવ્યું કે હું તો ફક્ત ભલામણ કરું છું, તો બાંદીએ કહ્યું કે મને ભલામણ મંજૂર નથી.

૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાંનો આ કિસ્સો વાંચો અને વિચારો કે તે સમયે બાંદી ગુલામને જાનવરો જેટલા હક્કો પણ પ્રાપ્ત ન હતા. અને એક બાંદી તે સમયના બાદશાહ (શહેનશાહે દો આલમ) મહાન નબી (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ને એમ કહેવાની હિંમત ધરાવતી હતી કે, આપની ભલામણ હું કબૂલ કરતી નથી. જે બાંદીને આઝાદ કરવા માટેની રકમ પણ આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ની પવિત્ર બીવી હઝરત આયશા (રદી.) એ આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના મશ્વેરાથી પોતાના તરફથી આપી હતી. છતાં કોઈ દબાણ કે ઉપકાર કરવાનું મહેણુ માર્યા વગર તેનો ફેસલો માન્ય રાખવામાં આવે છે.

આ એક બનાવ નથી. આ પ્રમાણેના સંખ્યાબંધ બનાવો હુઝૂરે અકરમ (સલ.) અને આપના માનવંત ખલીફાઓના યુગમાં બન્યા છે. લોકોને ધાર્મિક, સામાજિક તથા રાજકીય દરેક બાબતોમાં એટલી હદે સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત હતી કે લાખો ચો.કિ.ના ક્ષેત્રફળ ઉપર મહાન સલ્તનત ધરાવતા ખલીફા હઝરત ઉમર (રદી.)ને મિમ્બર પરથી પ્રવચન કરતી વખતે પણ બે રોકટોક પ્રશ્નો પૂછવા કે ટીકા-ટીપ્પણી કરવાને દરેક સામાન્ય સ્ત્રી-પુરૂષ પોતાનો સ્વતંત્ર અધિકાર સમજી તેનો ઉપયોગ કરતા હતા.

આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ આ અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને પોતાના આ શબ્દોમાં વધુ સ્પષ્ટ કરી કે “મારી ઉમ્મત (એક રિવાયત પ્રમાણે સહાબાએ કિરામ)નો વાદ-વિવાદ (ઈખ્તલાફ) રહમત છે. આ હદીષ શરીફના અનુસંધાનમાં કુર્આન શરીફ, હદીષ શરીફ અને ઈસ્લામી ફિક્હનો વિશાળ ઈલ્મીભંડાર સાક્ષી આપે છે કે મુસ્લિમ વિદ્વાનો (સ્કોલરો) અને જ્ઞાન પ્રેમીઓએ દરેક વિષયમાં ખુલ્લા મને વાદ-વિવાદ અને વિવરણીય મતભેદોને સ્વિકાર્યા. જેના ફળસ્વરૂપે ઈસ્લામમાં વિભિન્ન જ્ઞાનોના દરવાજા ખૂલ્યા. તફસીર, ઉસૂલે હદીષ, ફિક્હ, અકાઈદ વગેરે વિષયો વ્યવસ્થિત (પારિભાષિક શબ્દો સાથે) સંપાદિત થયા.

ત્યાર બાદ અબ્બાસી ખિલાફતયુગમાં તેમાં ઘણો વધારો થયો. મુસ્લિમ સલ્તનત એશિયા, આફ્રિકા અને યુરોપ સુધી વિસ્તરી. જેના પરિણામે મુસ્લિમોનો વૈચારિક વાદ-વિવાદ ઈજ્ઞત, ઈરાન, શિક વગેરે દેશોની ફિલોસોફી અને સંસ્કૃતિઓ સાથે થયો. જેને લઈ મુસ્લિમોમાં ફીલોસોફી, ડોક્ટરી, ગણિત-ભૂમિતિ, ખગોળશાસ્ત્ર વગેરેના નિષ્ણાંતો પેદા થયા. બલ્કે મુસ્લિમો તે સમયના ધાર્મિક તથા સૈકયુલર જ્ઞાન ભંડોરોમાં શ્રેષ્ઠ અને પારંગત થઈ ગયા. આ શૈક્ષણિક પ્રગતિને લઈ મુસ્લિમો ઈટાલી, સ્પેન, સિસલી અને ફ્રાન્સ પહોંચ્યા, જેના પરિણામસ્વરૂપે નવા વૈજ્ઞાનિક યુગનો પ્રારંભ થયો. યુરોપને વૈજ્ઞાનિક અને ટેકનીકલ ક્રાંતિ મુસ્લિમોની અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને લઈને જ પ્રાપ્ત થઈ. જો કે મુસ્લિમોની તુલનામાં

યુરોપને વૈચારિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવામાં ઘણી સખ્ત અને આકરી સજાઓ વેઠવી પડી, કારણ કે મુસ્લિમોને કુર્આન શરીફ અને હદીષ શરીફ મારફતે વાણી સ્વતંત્રતા માટે ઉત્તેજન અને આધ્યાત્મિક બળ મળતું હતું. જ્યારે યુરોપના વૈજ્ઞાનિકોને તે સમયના પાઠરીઓ અને ચર્ચ તરફથી વૈચારિક સ્વતંત્રતાના વિરોધમાં સખ્ત ધમકીઓ મળતી હતી, બલ્કે વૈજ્ઞાનિકોના નવા આચાર-વિચાર જ્યારે ચર્ચની ધાર્મિક માન્યતાઓના વિરુદ્ધ જવા માંડ્યા, તો ચર્ચ તરફથી ધર્મગુરુઓની અદાલતો (Courts of Inquisition) કાયમ કરવામાં આવી. સંખ્યાબંધ વૈજ્ઞાનિકોની ધરપકડ થઈ. ત્રણ લાખ વ્યક્તિઓને સજા થઈ. જેમાં બત્રીસ હજારને જીવતા સળગાવી દેવામાં આવ્યા, એમાં પદાર્થ અને ખગોળવિદ્યાના પ્રખર વિદ્વાન બ્રુન્ડે (Brunde)નો પણ સમાવેશ થયો છે.

ચર્ચ સમક્ષ તેમનો ફક્ત આ એક જ અપરાધ હતો કે તે પૃથ્વી સિવાય બીજા ગ્રહો અને વસ્તીઓને માનતા હતા. આ જ પ્રમાણે મહાન વૈજ્ઞાનિક ગેલેલિયો (Galilio)ને પણ ફક્ત એટલા માટે જ મોતની સજાનો ઓર્ડર ફટકારવામાં આવ્યો કે તે પૃથ્વીને સૂર્યની ચોતરફ ફરવાની માન્યતા ધરાવતા હતા, જે ચર્ચની માન્યતા મુજબ ન હતી. જો કે પછી ૮૦ વર્ષની ઉંમરે ગેલેલિયો પોતે ચર્ચમાં ગયા અને પાઠરીઓ સમક્ષ ઘૂંટણીએ પડી પોતાની આ વૈજ્ઞાનિક માન્યતાનો ઈન્કાર કરી માફી માંગી, ત્યારે ફાંસીની સજા માફ કરવામાં આવી. આ અદાલતો જે કેથોલિક ચર્ચ તરફથી મધ્યયુગમાં ઈટાલી, સ્પેન, જર્મની અને ફ્રાન્સમાં સ્થાપી હતી, જે સ્પેનથી આરબોની હુકૂમતના પતન સાથે ઈ.સ. ૧૪૮૦માં કાયમ કરવામાં આવી. ઈ.સ. ૧૮૦૮માં નેપોલિયને તેને બંધ કરવાની કોશિષ કરી, પરંતુ ઈ.સ. ૧૮૨૦માં ફરીથી કાયમ થઈ. અને ઈ.સ. ૧૮૩૫ સુધી કોઈને કોઈ રીતે વૈજ્ઞાનિકોને સતાવવામાં આવ્યા. ચર્ચની આ અદાલતોના ગુલ્મ અને અત્યાચારના ભોગ બનેલા લોકોની કુલ સંખ્યા એક કરોડ વીસ લાખ સુધી પહોંચી છે. (John Devenport)

અમેરિકી લેખક મીસ્ટર ડ્રેપર (Draper)નું પુસ્તક "History of Conflict between Religion & Science" આ પ્રમાણેના ઐતિહાસિક દસ્તાવેજોથી ભરપૂર છે, જેમાં ચર્ચના વિચાર-વાણીને લગતી સ્વતંત્રતા વિરૂધ્ધ થયેલા અમાનુષિ વર્તનની કહાણી વાંચી આજે પણ રૂવાંટાં ખડાં થઈ જાય છે. (આ પુસ્તકનો ઉર્દૂ અનુવાદ 'મઅરકએ મઝહબો સાયન્સ' મૌલાના ઝફરઅલી સા. એડીટર "જમીનદાર" લાહોર તરફથી થઈ ચૂક્યો છે.) મુસ્લિમ વૈજ્ઞાનિકોને અભિવ્યક્તિ સ્વતંત્રતાની રાહમાં આ પ્રમાણેની કોઈ પણ અડચણ નહીં આવી. કારણ કે ઈસ્લામી તઅલીમ પ્રમાણે તેમને પ્રોત્સાહન મળતું હતું. બીજી મહત્વની બાબત એ છે કે ઈસ્લામે વાણી સ્વતંત્રતાને બિલકુલ બેલગામ કરી ન હતી, બલકે તેની અમુક મર્યાદાઓ નક્કી કરી દીધી હતી. માનવજ્ઞાન જ્યારે પણ આકાશી વહીથી ઉપરવટ જઈ પોતાની બુદ્ધિને સર્વેસર્વા સમજી લે છે, ત્યારે તે જ્ઞાનની મર્યાદાઓ અને ભેદરેખાઓની સીમા વટાવી દે છે. અભિવ્યક્તિને લગતી સ્વતંત્રતામાં પણ તેણે મર્યાદાઓ ઓળંગી દીધી છે. ક્યાં તો તેને સંકુચિત વિચારોમાં એટલો બાંધી દીધો હતો કે, તે પોતાના મનના વિચારો રજૂ કરી શકતો ન હતો. ધાર્મિક અને રાજકીય પાબંદીઓમાં જકડાયેલ હતો (અમુક ધર્મોમાં આજે પણ સંકુચિતતાના દર્શન થાય છે.)

હવે જ્યારે ઈસ્લામની બરકતથી વાણી સ્વતંત્રતાની છૂટ મળી, તો ઈસ્લામે દર્શાવેલ મર્યાદાઓ ઓળંગી જવાને લઈ લોકોમાં સ્વચ્છંદતા આવી ગઈ, માન-મર્યાદા ન રહી. આઝાદીના આ અપયાને લઈ સામાજિક જીવનનું સંતુલન ન રહ્યું. યુરોપમાં ઘણા એવા વિદ્વાનો છે, જે આ સામાજિક અસંતુલનનો સ્વિકાર કરી હાલની લગામ વગરની આઝાદીને નિરર્થક અને ખતરાવાળી માને છે.

શ્રી B. F. Skinnerનું કહેવું છે કે આપણે આઝાદી પચાવી શકતા નથી. આઝાદી કોઈ સર્વોચ્ચ કલ્યાણ નથી. માનવીએ કાયદાના નિયંત્રણમાં રહેવું જોઈએ.

ઈસ્લામે પોતાના અનુયાયીઓને અન્ય ધર્મો અને તેમના ધર્મગુરુઓ, ઉપદેશકો વિશે અપમાનજનક શબ્દો વાપરવાની સખ્તીથી મનાઈ કરી છે.

દરેક વસ્તુની એક હદ અને મર્યાદા હોય છે. તેટલી હદમાં તે વસ્તુ ફાયદાકારક હોય છે, અને મર્યાદા ઓળંગવાથી તે નુકસાનકારક નીવડે છે. માણસ કોઈની વિરૂધ્ધ કોઈ પણ જાતની વાત કરે તો પહેલાં જરૂરી છે કે તેની સંપૂર્ણ તેહકીક કરે. સાંભળેલી વાત ઉપર ભરોસો ન કરે. હદીષ શરીફમાં તહકીક વગરની (ફક્ત સાંભળેલી) વાતોનું વર્ણન કરવાને જૂઠ કહેવામાં આવ્યું છે.

આપ (સલ.)ની વિરૂદ્ધ આક્ષેપો તથા આપની બેઈઝાતી અને આપની તઅલીમને વિકૃત રીતે રજૂ કરવી વગેરે બાબતો આપ (સલ.)ના નબુવ્વતના એલાન કરવાની સાથે જ શરૂ થઈ ગઈ હતી. તેમાંથી કુર્આન શરીફમાં ઘણા આક્ષેપોનો ઉલ્લેખ પણ કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે કે મક્કા શરીફમાં આપ (સલ.)ના નુબૂવ્વતના એલાન પહેલાં આપને સાદિક (સાચા), અમીન (અમાનતદાર) અને સદાચારી વગેરેના ઈલ્કાબોથી નવાઝવામાં આવ્યા હતા. લોકોના ઝઘડાઓમાં આપને ફેસલો કરનાર (લવાદ) બનાવવામાં આવ્યા હતા. આ ઐતિહાસિક હકીકતથી આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે આપ (સલ.)ની વિરૂધ્ધ આક્ષેપો અને વિકૃત રજૂઆતોનું અસલ કારણ આપની જાત મુબારક નથી, બલકે આપની ઈસ્લામની દઅવત અને માનવતા પ્રત્યેની રહમદિલી છે. જે લોકો માનવતા વિરૂધ્ધ પોતાના નાપાક હેતુઓ પાર પાડવામાં ઈસ્લામી તઅલીમને અવરોધરૂપ સમજતા હતા, તેમણે આપના વિરૂધ્ધ ષડયંત્રો રચ્યા, આપને બદનામ કરવા ખોટા આક્ષેપો ઠોકી બેસાડ્યા. આ પ્રમાણે ૧૪૦૦ વર્ષથી લગાતાર દુશ્મનો આપ (સલ.)ની પાક તઅલીમ અને આપના પવિત્ર જીવન મુબારકને વિકૃત રીતે રજૂ કરવાની લગાતાર કોશીષો કરી રહ્યા છે.

ખ્રિસ્તી મત અને ઈસ્લામ વચ્ચે ભાષાની રૂકાવટ સૌપ્રથમ ઈ.સ. ૧૪૧૧માં ત્યારે દૂર થઈ, જ્યારે ફ્રાન્સમાં કુર્આને પાકનું લેટિની ભાષામાં

ભાષાંતર થયું. ત્યાર બાદ ૧૬૪૯માં Sieur du Ryer નામના વિદ્વાને (જે ઈસ્કન્દરિયામાં ફ્રાન્સીસી કાઉન્સીલર હતા) આ ભાષાંતરની મદદથી ફ્રાન્સીસી ભાષામાં કુર્આન શરીફનું ભાષાંતર કર્યું. કુર્આન શરીફનું પ્રથમ અરબીથી અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર ૧૭૩૪માં જ્યોર્જ સેલ (George Sale) નામી વ્યક્તિએ કર્યું.

યુરોપમાં ઈસ્લામ વિશે સાચા અને વાસ્તવિક વિચારોની શરૂઆત અઢારમી સદીથી થઈ, જ્યારે યુરોપના પ્રવાસીઓ અને વેપારીઓ અરબ જગત વિશે સારા અભિપ્રાયો લઈને યુરોપ પાછા ફર્યા તથા યુરોપના સફીરો અને મિશનરીઓએ પણ ઈસ્લામ વિશેની જાણકારીમાં વધારો કર્યો. જેમાં સૌપ્રથમ નામ કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટીના અરબીના પ્રોફેસર સાઈમન ઓકલે (Simon Ockley) તથા એડવર્ડ ગીબોન (Edward Gibbon) જે મોર્ડન અંગ્રેજી ઈતિહાસના સર્જક છે. તેમણે પણ ઈસ્લામ તથા આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) વિશે ઘણી જૂઠી વાતો અને દુષ્પ્રચારને રદિયો આપ્યો. આ જ પ્રમાણે ફ્રાન્સીસી લેખક વોલીટર તથા જર્મન કવિ ગેટે વગેરેએ પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે.

ઓગણીસમી સદીના મધ્ય સુધીમાં કાર્લોઈલ જેવા લેખકો પેદા થયા જેમણે આપ (સલ.)ને ‘પયગમ્બરોના હિરો’ કહ્યા. માર્ઈકલ હાર્ટે ૧૦૦ મહાન વિભૂતિઓમાં આપને પ્રથમ નંબર આપ્યો.

૧૪૦૦ વર્ષ પછીનો આ પ્રમાણેનો ઐતિહાસિક વણાંક એ વાતનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ આપે છે કે આપના વિરોધીઓની બધી જ કોશિશો વ્યર્થ ગઈ. આ લોકોના જબરજસ્ત વિરોધ છતાં આપ (સલ.)નું જીવનચરિત્ર, આપનું શિક્ષણ અને કુર્આન શરીફનું સંપૂર્ણ સુરક્ષિત હોવું, એ હકીકતમાં આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના અંતિમ નબી હોવાની જબરજસ્ત સાબિતી છે. રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ) ફક્ત નબૂવ્વતને અંતિમ સ્વરૂપ આપવાવાળા ન હતા, બલ્કે સાથે આપના વિરોધીઓ માટે આ મોકો પણ ખત્મ કરવાવાળા હતા કે તેઓ આપની પવિત્ર સીરત અને

આપના શિક્ષણને મીટાવવામાં સફળ થઈ શકે. ખત્મે નબૂવ્વત સ્વાભાવિક રીતે નબૂવ્વતની સુરક્ષાનો તકાજો કરે છે. અને નબૂવ્વતની સુરક્ષા ઉમ્મતની સુરક્ષાની ગેરંટી આપે છે. આ બધાની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા અલ્લાહપાક તરફથી કરી દેવામાં આવી છે.

યહુદીઓના રાજકીય પ્રશ્ન “હોલોકોસ્ટ” માટે યુરોપનો જ એક દેશ ઓસ્ટ્રીયા જે યુરોપિય યુનિયનનો પ્રમુખ દેશ હતો, ત્યાં ઈંગ્લેન્ડના એક વયોવૃદ્ધ નાગરિક અને પ્રખ્યાત ઇતિહાસકાર મિસ્ટર David Irvingની ફક્ત એ ગુનાહને કારણે ધરપકડ કરી છે કે તે યહુદીઓની આ રાજકીય માન્યતા ‘હોલોકોસ્ટ’ને બેબુનિયાદ ગણાવે છે. મિસ્ટર ડેવિડને પોતાની વિચાર-વાણીની સ્વતંત્રતાનો કોઈ હક્ક નથી તથા યૂરોપને આમાં વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની પવિત્ર માન્યતા ઉપર તરાપ દેખાતી નથી. નવેમ્બર ૨૦૦૮ સુધીમાં હોલોકોસ્ટનો ઈન્કાર કરનાર લગભગ સાત યુરોપિય વિદ્વાનોને જેલમાં મોકલી આપવામાં આવ્યા છે. જેમાં જૈન મેરી લીપીન, રાજર ગારોડી, જર્જન ગ્રાફ, ગ્રહાટ ફાસ્ટર, ફેડરિક કોબન, જૈન પ્લાટીન અને ગેસ્ટન આરમન શામેલ છે.

દિવ્ય ભાસ્કરમાં શ્રી સુપાર્શ્વ મહેતા લખે છે કે, મુહમ્મદ (સલ.)નું અપમાન કરતી અમેરિકામાં બનેલી ફિલ્મને કારણે દુનિયાના અનેક ભાગોમાં તોફાનો ફાટી નીકળ્યા છે. જેમાં અત્યાર સુધી અમેરિકાના લિબિયા ખાતેના રાજદૂત સહિત આશરે ૫૦ લોકોના જાન ગયા છે. આટલા તોફાનો છતાં આ ફિલ્મને યુ-ટ્યુબ ઉપરથી હટાવવા અમેરિકા તૈયાર નથી. તેમાં મુસ્લિમો વિરુદ્ધના કોઈ ઊંડા કાવતરાની ગંધ આવે છે. અમેરિકાની સરકાર એવું ઈચ્છે છે કે, આ ફિલ્મ જોઈને ઉશ્કેરાયેલા મુસ્લિમો અનેક દેશોમાં તોડફોડ કરીને અળખામણા થાય. અને તે દેશોમાં તેમના વિરોધનું વાતાવરણ પેદા થાય. અમેરિકાએ મુસ્લિમો માટે બુધ્ધિપૂર્વકનું છટકુ ગોઠવ્યું છે અને મુસ્લિમો તેમાં સપડાઈ રહ્યા છે. જાણીને નવાઈ લાગશે, પણ જે “ઈજીપ્શિયન ઓફ મુસ્લિમ્સ” ફિલ્મને

કારણે આ વિવાદ સળગી રહ્યો છે, તેનું દિગ્દર્શન એલન રોબર્ટ્સ નામના ૬૫ વર્ષના ડિરેક્ટરે કર્યું છે. જેઓ અગાઉ અશ્લીલ ફિલ્મો પણ બનાવી ચૂક્યા છે. આ ફિલ્મનું નિર્માણ અમેરિકાના ‘મીડિયા ફોર કાઈસ્ટ’ નામના ધર્મઝનૂની જૂથે કર્યું છે. આ નિર્માણ પાછળ અમેરિકામાં રહેતા એક મૂળ ઈઝરાયેલના યહૂદી અને બીજા મૂળ ઈજિપ્તના ખ્રિસ્તી નાગરિક છે. આ ફિલ્મનું પ્રોડક્શન તદ્દન કંગાળ છે. તેમાં જે હિરોઈન પાસે કામ કરાવવામાં આવ્યું તેને ખબર નહોતી કે તે મુહમ્મદ સાહેબનું અપમાન કરતી ફિલ્મમાં કામ કરી રહી છે. તેનું કારણ એ હતું કે, આ ફિલ્મના સંવાદો પાછળથી ડબ કરવામાં આવ્યા હતા. આ ફિલ્મનો વ્યાપક વિરોધ થયો તે પછી તેના નિર્માતાઓ ઘર છોડીને નાસી ગયા છે.

અમેરિકામાં “હેટ સ્પીચ” (ધિક્કાર પેદા કરે તેવા ભાષણ)ની વિરૂદ્ધમાં કાયદાઓ છે, પણ કોઈના ધર્મની ટીકા કરે તેવા ભાષણો ઉપર કે ફિલ્મો બનાવવા ઉપર કોઈ પ્રતિબંધ નથી. તેમ છતાં લિબિયામાં મુસ્લિમોના ઉશ્કેરાયેલા ટોળાએ અમેરિકી એલચી કચેરી ઉપર હુમલો કર્યો ત્યારે અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ બરાક ઓબામાએ અમેરિકનોની સહિષ્ણુતાની દુહાઈ દેતાં આ ફિલ્મની ટીકા કરી હતી. અમેરિકાના પ્રમુખ ધારે તો સેકંડમાં યુ-ટ્યુબ ઉપરથી આ ફિલ્મને હટાવી લેવાનો આદેશ કરી શકે છે, પણ તેઓ આગને જલતી જ રાખવા માંગે છે.

જગતભરના મુસ્લિમો અસહિષ્ણુ છે અને અશાંતિપ્રિય છે, એવું સિદ્ધ થાય તે જરૂરી છે. માટે ઈરાદાપૂર્વક આવી ફિલ્મો, કાર્ટૂનો, લેખો અને પુસ્તકો દ્વારા મુસ્લિમોની ઉશ્કેરણી કરવામાં આવી રહી છે અને મુસ્લિમો પણ અમેરિકાની ચાલબાજીનો ભોગ બની રહ્યા છે.

આજે આરબ જગતમાં અને ખાસ કરીને સિરિયામાં જે કાંઈ ચાલી રહ્યું છે તેનાથી જગતભરના મુસ્લિમો વિશુબ્ધ છે. આ ઘટનાઓ પાછળ અમેરિકાનો છૂપો હાથ છે, તેમાં કોઈ શંકા નથી. આ પરિસ્થિતિમાં નાનો પણ તણખો ભડકો બની શકે છે ત્યારે અમેરિકાએ આ ફિલ્મ ઉપર

તાત્કાલિક પ્રતિબંધ મૂકવો જોઈએ. (દિવ્ય ભાસ્કર)

યુરોપને પોતાની સામાજિક વ્યવસ્થા (Civility) ઉપર ગર્વ છે તો બીજા સમાજો અને ધર્મોને પણ પોતાની સામાજિક વ્યવસ્થા અને ધાર્મિક આસ્થાઓ ઉપર ગર્વ છે, યુરોપ જે પોતાને બુદ્ધિ અને વિવેકવાળો સમાજ કહે છે, ત્યાં શું એક વ્યક્તિ એક અબજથી વધુ લોકોના દિલોને ઝખ્મી કરે, તથા તેમની આસ્થાઓની મજાક કરે તેની કોઈ મર્યાદા જ નથી ? અને હોલોકાસ્ટની ઐતિહાસિક વાત તેમનાથી બરદાસ્ત થઈ શકતી નથી, બ્રિટનમાં રાણી વિરૂદ્ધ બોલવું ગુનો ગણાય છે. આવા બેવડા ધોરણો અને માપદંડો યુરોપ કેવી રીતે હજમ કરે છે. તથા પોતાના વિચાર-વાણી સ્વતંત્રતાના દાવામાં તે કેટલા સાચા છે, તેનો પણ ખ્યાલ આવી જાય છે.

માનવહક્કોનું રક્ષણ-તુલનાત્મક અભ્યાસ

ન્યુ વર્લ્ડ ઓર્ડર (આધુનિક જગતની પ્રણાલિકા)ના ઝંડાધારી અમેરીકા તરફથી બગદાદના કેદીઓ (જેમાં મહિલા કેદીઓ પણ શામેલ છે) સાથે થયેલ અત્યંત શરમજનક અને અમાનવીય વર્તાવ તથા અફઘાનિસ્તાન અને ગ્વાન્ટાનામો (ક્યુબા)ના કેદીઓ સાથે તેનાથી પણ બદતર વ્યવહારની ઘણી સત્ય હકીકતો વિશ્વ સમાજ સમક્ષ આવી, અને તેનાથી પણ વધુ ચોંકાવનારી વિગતો તલસ્પર્શી તપાસ પછી આવી શકે છે, જેનાથી પોતાને આધુનિક સંસ્કૃતિના જનેતા કહેનારાઓ, માનવ હક્કોના રક્ષણના પોકળ દાવેદારો અને યુદ્ધ કેદીઓ વિશે કરારો (Resolutions) પાસ કરવા-વાળાઓની નગ્ન તસ્વીર અને કલંકિત સંસ્કૃતિનો ભાસ થયો.

એની તુલનામાં શાંતી અને રહમતના સાગર સમા ઈસ્લામ (જેને આતંકવાદ સાથે જોડવાની ફેશન થઈ ગઈ છે) ની એક સાફ અને સ્પષ્ટ છબી ચૌદસો વર્ષથી સમસ્ત માનવ જગત સમક્ષ ખુલ્લી કિતાબ સમાન છે. જેમાં માનવતાના આઈડીયલ (નમૂના) હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)નો ઈસ્લામના સર્વ પ્રથમ કેદીઓ (બદ્દના યુદ્ધ) સાથેનો સદવર્તાવ

આજે પણ ઈતિહાસના પાનાઓમાં સૂવર્ણ અક્ષરે અંકિત થયેલ છે. આ કેદીઓમાંથી એક અબુ અઝીઝ પોતાની આપવીતી સંભળાવે છે કે, જ્યારે મને બદ્દની જગ્યાએથી કેદી બનાવી લાવવામાં આવ્યો, તો મદીનાના એક અન્સારી કુટુંબમાં રાખવામાં આવ્યો. તે લોકો પોતાના ખાણામાંથી મને રોટી આપતા અને પોતે ખજુરથી ગુજરાન ચલાવતા. એમને રોટીનો ટુકડો કોઈ જગ્યાએથી મળી આવતો, તો એ લોકો તે રોટીનો ટુકડો મને આપતા. અને પોતે ખજુરથી પેટ ભરી લેતા. મને શર્મ-સંકોચ થતો, અને હું પાછો આપતો તો પણ તે લોકો જબરદસ્તી મને રોટીનો ટુકડો પાછો આપી દેતા હતા.

આપ (સલ.)એ આ કેદીઓ સાથે માફી અને દરગુજરનો વર્તાવ કર્યો. માલદાર કેદીઓ પાસેથી મામૂલી રકમ (ફિદિયો) લઈ તેમને છોડી મૂક્યા. ગરીબ કેદીઓની રકમ (ફિદિયો) પોતાના તરફથી આપી દીધી. અમૂક કેદીઓ જે લખવા વાંચવાનું જાણતા હતા, તેમને ફિદિયામાં મુસલમાનોના બાળકોને શિક્ષણ આપવાનું નક્કી કર્યું. ત્યાર બાદ તેમને છોડી મૂકવામાં આવ્યા. હઝરત ઝૈદ બિન સાબિત (રદી.)એ આ પ્રમાણે જ શિક્ષણ મેળવ્યું હતું.

માનવ હક્કોના દાવેદારો જે ઈસ્લામી તઅલીમને હુમલો રાઈટસના વિરોધી સમજે છે, અને મુસ્લિમ દેશોમાં હુમલો રાઈટસના બહાના હેઠળ તેમના ઉપર આર્થિક તથા સામાજિક દબાવ નાંખે છે. શું તેઓ પોતાની સોસાયટીમાં બદ્દના કેદીઓ સાથેના વર્તાવનો દાખલો રજૂ કરી શકે છે ? જે કેદીઓએ પંદર વર્ષ સુધી લગાતાર આપ (સલ.) અને આપના સહાબાએ કિરામને શારીરિક, માનસિક અને ધાર્મિક પીડાઓ આપી સામાજિક બહિષ્કાર કર્યો. અને છેવટે પવિત્ર વતન મક્કા શરીફ છોડવા ઉપર મજબૂર કર્યા હતા.

શ્રી સર વિલિયમ મ્યુર આ સત્ય હકીકતનો સ્વિકાર કરતા લખે છે કે, આ યુદ્ધ કેદીઓમાંથી એક મુસલમાનોના આ વર્તાવથી પ્રભાવિત થઈ

કહેવા માંડ્યો કે, મદીના વાસીઓ ઉપર રહમતની વર્ષા થાય, તેમણે હમોને ઉંટ ઉપર સવાર કર્યા અને પોતે પગપાળા ચાલતા હતા. તે હમોને ઘઉંની રોટી ખવડાવતા હતા. અને પોતે ખજૂરથી પેટ ભરતા હતા.

(લાઈફ ઓફ મુહમ્મદ સલ. : ભાગ-૩, પૃષ્ઠ-૧૨૨)

હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ના આ ઉચ્ચ અખ્લાકનો નમૂનો હુજૂરે અકરમ (સલ.)ને માનનારા બાદશાહોએ દરેક યુગમાં અપનાવ્યો, અને હંમેશા દુશ્મન કેદીઓ સાથે સારો વર્તાવ કર્યો.

મિસ્ટર લીનપોલ સુલતાન સલાહુદ્દીન ઐયુબી વિશે લખે છે કે, સલાહુદ્દીનના કામોમાં ફક્ત આજ કામની લોકોને ખબર પડે કે તેમણે કેવી રીતે યેરૂશલમ (૪ જુલાઈ ૧૧૮૭) ને ફતહ કર્યું, તો આજ મહાન કારનામું એ વાત સાબિત કરવા માટે પૂરતું છે, કે તે ફક્ત પોતાના યુગના જ નહીં બલ્કે, બધાજ યુગના સૌથી રહમ દિલ, ઉચ્ચ સંસ્કારિક અને ચારિત્ર્યવાન બાદશાહ છે.

હાલાંકે આજ યેરૂશલમ શહેરને પાછું મેળવવાના નેવું વર્ષ પહેલાં (ઈ.સ. ૧૦૯૯) યુરોપે જયારે આ શહેરને ફતહ કર્યું હતું, ત્યારે જે ખુનામરકી, અત્યાચાર અને જૂલ્મનું વાતાવરણ સર્જાયું હતું, તેની સુલ્તાન સલાહુદ્દીનને ખુબ સારી રીતે ખબર હતી. પરંતુ સુલતાને તેનો બદલો ન લઈ પોતાના પ્યારા આકા હઝરત મુહમ્મદ (સલ.)ની ફત્હે મક્કાની યાદ તાજી કરી, જેમાં આપ (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)એ પોતાના ખુનના પ્યાસા દુશ્મનોને માફ કર્યા હતા.

પ્રખ્યાત અંગ્રેજ ઇતિહાસકાર Stanley Lane Poel ખ્રિસ્તીઓના જુલ્મ અને બર્બરતાની દાસ્તાનમાં લખે છે કે, યેરૂશલમમાં મુસ્લિમોની કત્લેઆમને લઈ સલીબીઓ (ખ્રિસ્તી આતંકવાદીઓ)ના ઘોડાઓ મસ્જિદે ઉમરમાં ઘૂંટણ સુધી ખૂનમાં ડૂબેલા હતા. નાના બાળકોની જાંગ પકડીને દીવાળથી અથડાવી તેમને મારી નાંખતા હતા.

(Encyclopaedia Britannica Vol, art Crusades)

માનવ હક્કોના રક્ષણનો દ્રષ્ટીકોણ કોઈ નવો નથી, પરંતુ યુરોપિય મિડિયાએ લોકોના માનસમાં આ વાત ઠસાવી દીધી છે કે, માનવ હક્કોના રક્ષણનો સૌ પ્રથમ ખ્યાલ અને તેનું અમલીકરણ યુરોપની જ ભેટ છે, હાલાંકે માનવ ઇતિહાસના પ્રમાણિક આધારભૂતોથી આ વાત સ્પષ્ટ છે કે, યુરોપમાં આસ્માની પયગામ અને હિદાયતની તઅલીમ પણ પાછલી અમૂક સદીઓથી (સેન્ટપોલ અને ત્યાર બાદ રાજા કોન્સ્ટોનટિનોપલના હાથે ભષ્ટ થયેલ) ખ્રિસ્તી ધર્મ મારફતે જ આવી. ત્યાર પહેલા કોઈ પણ જાતના અખલાકી નિઝામ (સંસ્કારિક વ્યવસ્થા)વાળા સમાજનું ત્યાં અસ્તિત્વ ન હતું. વધુ વિગત માટે H. W. Leckynના પુસ્તક "Histry of Eeuro-pean Morols"માં વાંચી શકાય છે.

માનવહક્કોના વિષયને યુરોપે એક રાજકીય હથિયાર બનાવી દીધું છે. તેને બુન્યાદ બનાવી વિભિન્ન દેશો અને સમાજો ઉપર આર્થિક પ્રતિબંધો અને પાબંદીઓ લગાડવામાં આવે છે, બલકે ઘણા દેશો ઉપર પોતાનો સામ્રાજ્યવાદી પંજો જમાવવાની કોશીષો થાય છે.

માનવહક્કોની દુહાઈ દેનારાઓનો પાછલા

ત્રણસો વર્ષનો ઇતિહાસ

આજે માનવ સમાજના બુદ્ધિશાળી અને ઇતિહાસનું સામાન્ય જ્ઞાન ધરાવનાર દરેક વ્યક્તિ જાણે છે કે, માનવહક્કોના રક્ષણની દુહાઈ દેનારા તે જ દેશો અને સામ્રાજ્યવાદી તાકાતો છે જેમણે પાછલી ત્રણ ચાર સદીઓથી સમગ્ર માનવ જગતને પોતાના સામ્રાજ્યવાદી તથા સામ્યવાદી ઝુલ્મ અને અત્યાચારના લોખંડી પંજા વડે કચડી નાંખ્યું હતું.

આ માનવતા પૂંજારીઓ કોના હક્કોના રક્ષણની વાતો કરી રહ્યા છે ? શું આફ્રીકાના કાળા માનવીઓના હક્કોની વાતો કરે છે ? જેમને રંગભેદને લઈ ગોળાઓની વસ્તીથી દૂર રહેવાનો આદેશ હતો. અને જેમની પાસે જીવનભર મજૂરી કરાવી અથવા અમેરીકાના Red Indian તથા ઓસ્ટ્રેલીયાના અસલી વતનીઓને, જેમને આજ સુધી તેમના દેશોમાં

સતાવવામાં આવ્યા છે ?

બગદાદની જેલના ઈરાકી કેદીઓની તકલીફો અને પરેશાનીઓ ઉપર તો રડવું આવવું સ્વભાવિક છે જ, પરંતુ તેનાથી વધારે રહમ તો જીનિવા કરાર ઉપર સંઘી કરનારા, માનવ હક્કોના જુઠા રક્ષણવાદીઓ તથા પોતાની સંસ્કૃતિને ઉચ્ચ સંસ્કૃતિ દર્શાવી સમગ્ર વિશ્વમાં સાંસ્કૃતિક લડાઈનું રણશિંગું ફૂંકનાર યુરોપ અને અમેરીકાના આકાઓની અક્કલ ઉપર હમોને વધુ રહમ આવે છે, જે ઈસ્લામના ચમકતા અને ઝળહળતા સુર્યથી આંખો બંધ કરી પોતાને આધુનિક યુગના વૈચારિક અને બૌદ્ધિક કેદી બનાવી નફસ અને શયતાનની માયાજાળમાં ફસાઈ ગયા છે. કાશ કે, આ રસ્તો ભૂલેલા હઝરત મુહમ્મદ (સલ્લલ્લાહુ તઆલા અલયહિ વસલ્લમ)ની તઅલીમથી પોતાને ઝળહળિત કરી સહીહ અને સાચા માનવતાના રસ્તા ઉપર આવી જાય અને સમગ્ર વિશ્વને પણ શાંતીથી જીવન પસાર કરવા દે.

* માનવ અધિકારો *

ઈન્સાયકલોપીડીયા ઓફ બ્રિટાનિકા (૧૯૮૪)માં માનવીય અધિકારો [Human Rights] પર એક વિગતવાર નિબંધ છે. તેના પહેલા પેરેગ્રાફમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, માનવ અધિકારોનો વિચાર જો કે પ્રાચીનકાળથી કવિઓ, દાર્શનિકો તથા રાજપુરુષોને ત્યાં જોવા મળતો રહે છે, પરંતુ વ્યવહારિકરૂપે તે માત્ર અઢારમી સદીના અંતે અમેરિકી તથા ફ્રાન્સીસી ક્રાંતિ પછી પ્રગટ થયો. [૮/૧૧૮૩]

એક માણસ જો માત્ર આ શોધ નિબંધને વાંચે, તેનાથી વધારે જાણકારી મેળવવાની તેને તક નહીં મળી શકે તો તે આ વિષય સંબંધે બહુ મોટી ગેરસમજનો ભોગ બનેલો રહેશે. કારણ કે હકીકતમાં માનવ અધિકારોની ક્રાંતિ પશ્ચિમી ક્રાંતિના પ્રાગટ્યથી એક હજાર વર્ષ પૂર્વે અરબસ્તાનમાં પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપે અમલીરૂપ ધારણ કરી ચૂકી હતી. પશ્ચિમી દેશોમાં માનવ અધિકારોનો સ્વીકાર તે ઈસ્લામી ક્રાંતિનું પરિણામ હતું.

ખુદ પશ્ચિમી વિદ્વાનોમાં એવા લોકો છે, જેમણે સ્પષ્ટપણે આ ઘટનાને

સત્ય સ્વરૂપે સ્વીકારી છે. દા.ત. વિખ્યાત અંગ્રેજ લેખક એચ. જી. વેલ્સ (૧૮૬૬-૧૯૪૬)એ હુઝૂર (સલ્લલ્લાહુ અલયહિ વસલ્લમ)ના વિદાય હજજ વેળાના પ્રવચન (ખુતબાએ હજજતુલ વિદાઅ)ના હવાલાથી લખ્યું છે કે, આ વાંચનારને પ્રતીતિ થશે કે, તેનો પહેલો પેરેગ્રાફ મુસ્લિમો વચ્ચે માલ તથા લોહી સંબંધી બધા ઝઘડાઓને નિર્મૂળ કરે છે. તેનો અંતિમ ભાગ એક શ્યામવર્ણ હબ્શીને ખલીફાની તોલે દરજ્જો આપી રહ્યો છે. તેમણે (મુહમ્મદ સલ.એ) વિશ્વમાં ન્યાયી વ્યવહારની મહાન પરંપરા સ્થાપી. તેમણે લોકોને વિશાળ હૃદયતા શીખવી. તેમણે એવો સમાજ ઘડ્યો, જે ઈતિહાસના કોઈપણ પાછલા સમાજથી વધારે કુરતા તથા સામુહિક અત્યાચારથી પાક હતો.

આ વિશ્વમાં હકીકતથી ઈન્કારની મિસાલો પણ છે. સાથો સાથ હકીકત સ્વીકારવાના દાખલાઓ મોજૂદ છે.

* યુનોનું ઘોષણાપત્ર *

વીસમી સદીનો પ્રારંભકાળ અત્યંત પીડાદાયક તથા ભૂલી ન શકાય એવો કાળ રહ્યો છે. જેમાં ઈતિહાસના બે મોટા યુધ્ધો થયા. જેને વિશ્વ-યુધ્ધોના નામે યાદ કરવામાં આવે છે. આ યુધ્ધે નવી દુનિયા અમેરિકાથી લઈ દૂર પૂર્વના જાપાન સુધીને પોતાની લપેટમાં લઈ લીધું હતું. યુધ્ધનો આ દૈત્ય ભૂત ત્યાં સુધી શાંત નહીં થયો, જ્યાં સુધી તેણે લાખો લોકોનું લોહી નહીં પી લીધું. એમ કહેવામાં આવે છે કે જ્યારે કોઈ વસ્તુ અંતિમ હદે પહોંચી જાય છે, તો તેની પડતી શરૂ થવા માંડે છે. આ કારણે જ જ્યારે યુધ્ધનું આ ગાંડપણ પોતાની અંતિમ હદે પહોંચી ગયું અને માનવતા ચિત્કારી ઉઠી તો પાશવતાની તે જ અંધકારભરી રાત્રો પછી માનવતાના એક કિરણનો ઉદય થયો. અને તે એ કે વિવિધ દેશોમાં માનવીય અધિકારો સંબંધે કાનૂન ઘડવાની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ. અને વિશ્વભરના ન્યાયપ્રિય લોકોએ એવો અવાજ ઉઠાવ્યો કે કેટલાક એવા પાયાના માનવીય અધિકારો હોવા જોઈએ, જેમનો આદર યુધ્ધ કે શાંતિ બન્ને સ્થિતિમાં થવો જરૂરી

હોય. આખરે આ સ્વપ્ન એવી રીતે સાકાર થયું કે ૧૦ ડિસેમ્બર ૧૯૪૮ના દિવસે સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની જનરલ એસેમ્બલીએ માનવીય અધિકારોનું ઘોષણાપત્ર બહાર પાડ્યું, જે વ્યવહારતઃ એક રમકડાં કરતાં વધારે હેસિયત નથી ધરાવતું. કારણ કે સર્વપ્રથમ તો સત્ય દેશો આ ઘોષણાપત્ર પર હસ્તાક્ષર કરવા માટે બંધાયેલા નથી. બીજું કે આ ઘોષણાપત્ર કોઈ સભ્યને એટલો અધિકાર નથી આપતો કે તે આ સબંધે પોતાના કેસને આંતરરાષ્ટ્રીય અદાલતમાં લઈ જઈ શકે. પરંતુ આ પણ એક બહુ મોટી સફળતા છે. અને આશા રાખી શકાય એમ છે કે એમાં જે કાંઈ ખામીઓ રહી જવા પામી છે તે ધીરે ધીરે દૂર થઈ શકશે.

આ ઘોષણાપત્રમાં ત્રીસ કલમો છે. જેમાં જીવન અધિકાર, સ્વતંત્રતા, સન્માનનો અધિકાર, અધિકારોની બાબતે સમાનતા, વંશ, વર્ણ, ભાષા તથા ધર્મ આધારે ભેદભાવ નહીં રાખવાનો અધિકાર, અદાલતી કાર્યવાહીનો અધિકાર, કારણ વગર ધરપકડ અથવા તડીપારની મનાઈ, આરોપ વિરૂદ્ધ સફાઈ આપવાનો અધિકાર, ખાનગી બાબતોમાં સ્વતંત્રતાનો અધિકાર, દેશની અંદર અંદર આવવા જવાનો અધિકાર, પોતાના દેશમાં પાછા ફરવાનો, નાગરિકતા મેળવવાનો, પોતાની મરજીથી લગ્ન કરવાનો, મિલકત ધરાવવાનો, વિચાર તથા વાણીનું સ્વાતંત્ર્ય, રાજકારણમાં ભાગ લેવાનો, પોતાની પસંદનો ધંધો કરવાનો, શિક્ષણ લેવાના અધિકારનો ઉલ્લેખ છે. તે સિવાય અવારનવાર સ્ત્રીઓ તથા બાળકોના અધિકારો તદુપરાંત વંશીય ભેદભાવ તથા ગુલામી પ્રથા રોકવા માટે રાષ્ટ્રસંઘે વિવિધ ઠરાવો મંજૂર કર્યા છે, જે એમ કહો કે તે જ ઘોષણાપત્રની પૂર્તિ છે.

જો પ્રમાણિકતાપૂર્વક આ ઘોષણાપત્ર પર અમલ થતો હોત તો તે માનવજાત માટે રહેમતની વર્ષા સમાન પુરવાર થઈ શક્યો હોત. પણ અફસોસ, આમ નહીં થઈ શક્યું. એક તો આ ચળવળ સ્વેચ્છીક છે, બીજું વિવિધ દેશોએ માનવીય અધિકારોના જુદા જુદા ધોરણો નક્કી કરી લીધા છે. સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની વિવશતાનો ખુલ્લો પુરાવો નજીકના ભૂતકાળમાં

યુરોપના હાર્દસમા “બોસ્નિયા”માં સમગ્ર વિશ્વે જોયો છે. ૩૦ નવેમ્બર ૧૯૭૩ના દિને જ્યારે સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની જનરલ એસેમ્બલીએ વંશીય ભેદભાવને શિક્ષાપાત્ર ગુનો ઠરાવવા માટે એક સૂચના પસાર કરી, તો અમેરિકા તથા બ્રિટને તિવ્રપણે તેનો વિરોધ કર્યો હતો. આનાથી અંદાજો મળે છે કે સ્વયં કાનૂન ઘડનારાઓની નજરમાં આ કાનૂનોની શું હેસિયત છે. વાસ્તવિકતા એ છે કે આજકાલ આ વિકસીત રાષ્ટ્રો તરફથી વિકાસ-શીલ કે પછાત રાષ્ટ્રોને ડરાવવા ધમકાવવા તથા તેમનું શોષણ કરવાનું એક સાધન છે, બસ !

વર્તમાન યુગની સૌથી મહત્વની જરૂરત : શાંતિ

બાહ્ય ચમકદમક, પ્રગતિના દાવાઓ, ટેલિકોમ્યુનિકેશનની હેરતભરી વ્યવસ્થા, ઉપચારની અજોડ સુવિધાઓ, વિજ્ઞાન તથા ટેકનોલોજીની આશ્ચર્ય-જનક આગેકૂચ છતાં આજનો માનવી પરેશાન છે. યુરોપ તથા અમેરિકાની પરેશાનીઓ જુદી છે. એશિયા તથા આફ્રિકાની સમસ્યાઓ જુદી છે. માનવતા અને માનવીય મૂલ્યો બધું સસ્તું થઈ ગયું છે. માનવીય જાનની કોઈ કિંમત ન રહી. માનવીય લાગણીઓ, સંવેદનાઓ, મુહબ્બત-પ્રેમ, મુરુવ્વત-શરમ, બધું મૂલ્યવિહિન સિક્કાઓ બની ગયું છે. બેહયાઈ, નિર્લજ્જતા, લૂંટમાર, બળજબરી ચલણી સિક્કા સમાન બની ગઈ છે. અને આ બધા દૂષણોના પરિણામે વિશ્વભરના માનવસમાજનો સર્વપક્ષીય વિનાશ થઈ રહ્યો છે. નવા વર્લ્ડ ઓર્ડરના ઈજારાદારો હેરાન પરેશાન છે કે, તેમની આર્થિક વ્યવસ્થાનો પરપોટો કેવી રીતે ફૂટી ગયો ??

શું સમગ્ર વિશ્વની ૩૦૦ વર્ષની મહેનતનું ફળ આ જ લડાઈ-ઝઘડાઓ, જુગાર તથા શરાબ છે ? શું આ જ માનવજાતની સિધ્ધિનું શિખર છે ?

- યુરોપમાં દરેક ૩૦ સેકન્ડમાં એક ગર્ભપાત કરાવવામાં આવે છે. દર વર્ષે ૧૪૨ મિલિયન ગર્ભપાત કરાવવામાં આવે છે. દર ૩૦ સેકન્ડ પછી એક લગ્ન તૂટે છે. દર ત્રણ ઘરોમાંથી બે ઘરમાં બાળકો નથી.

(Institute for family policy, London)

- ભારતમાં એક તૃતીયાંશ માર્ગ અકસ્માતો શરાબ પીવાના કારણે થાય છે. વિશ્વભરના ૩.૭% મૃત્યો શરાબના કારણે થાય છે.

- કુટપાથ પર રહેતા ૨૦% બાળકોને પોતાના નજીકના માણસોના શોષણનો ભોગ બનવું પડે છે. ભારતમાં દર વર્ષે વીસ લાખ બાળકો-ઓની ગર્ભમાં જ હત્યા કરી નાંખવામાં આવે છે. જેના પરિણામે પંજાબ, હિમાચલપ્રદેશ, ચંદીગઢ અને ગુજરાતમાં સ્ત્રી-પુરૂષનું પ્રમાણ ખતરનાક હદ સુધી ખોરવાય ગયું છે. પંજાબના એક કૂવામાં એકી સાથે ગર્ભપાત કરીને ફેંકી દેવામાં આવેલ ૩૫ સ્ત્રીબુણ મળી આવ્યા હતા. (૧૧-૮-૦૬)

- કાઈમ કલોક ૨૦૦૫ માં દર ૧૭ સેકન્ડમાં એક ગુનો નોંધાયો. દર પંદરમી મિનિટે એક છેડતીની ઘટના, દર ૭૭ મિનિટે એક દહેજ મૃત્યુ, દર ૨૯ મિનિટે એક વ્યભિચાર, દર ૧૭ મિનિટે એક હત્યા, દર ૬૧ મિનિટે એક લૂંટ અને દર ૩૧ મિનિટે એક જાતિય હિંસાની ઘટના ઘટે છે. (NCRB Delhi)

ઉપરોક્ત અહેવાલો અને આંકડાઓ તો માનવસમાજનું એક નાનું સરખું ચિત્ર દર્શાવે છે. હકીકત એ છે કે, આજના ભૌતિકવાદ અને ફેશનેબલ યુગમાં સમગ્ર વિશ્વના પ્રત્યેક સમાજ અને વર્તુળના માણસો ઘણી જ બેચેની, પરેશાની, ટેન્શન અને ડીપ્રેશનમાં સપડાયેલા છે. માનવસમાજનો એક વર્ગ જીવનથી કંટાળીને આપઘાત કરી રહ્યો છે. દરરોજ સવારમાં આવતા સમાચારપત્રોમાં ખૂન, લૂંટ, ચોરી, બળાત્કાર વગેરે ભય તથા અસલામતીની બબરો અને ટી.વી.ની ચેનલો માનવજીવનનો સમગ્ર ચિતાર આપણા સમક્ષ રજૂ કરે છે.

પ્રખ્યાત ઈતિહાસકાર ફ્રન્કલીન બુમરે વર્તમાનયુગને પરેશાનીઓ (Age of Anxiety)નો યુગ કહ્યો છે. વિજ્ઞાને ભૌતિક પ્રગતિ તો ઘણી જ કરી, પરંતુ તે માનવીને આધ્યાત્મિક અને રૂહાની શાંતિ ન અર્પણ કરી શક્યું. તેણે માનવીને ટેકનોલોજી આપી, તો માનવીએ તેનો ઉપયોગ બે

વિશ્વયુદ્ધોમાં કર્યો. જેણે દુનિયામાં એવી ખૂનામરકીઓ મચાવી કે જેનું ઉદાહરણ માનવ ઇતિહાસમાં આ પહેલાં કદી નથી જોવા મળતું.

✽ શાંતિ-શાંતિ-શાંતિ ✽

આજનો માનવી શાંતિ, સુરક્ષા અને પ્રેમ-સ્નેહને શોધી રહ્યો છે. આજે માનવતા, સંસ્કાર અને ભલાઈ ફેલાવનાર લોકોની જરૂરત છે. લોકોના દુઃખ-દર્દમાં સહભાગી અને સાંત્વના આપનારાઓની જરૂરત છે. તેના માટે લોકો વિવિધ ધાર્મિક, સામાજિક, સેવાભાવી સંસ્થાઓ તરફ મીટ માંડીને બેઠા છે. પરંતુ આપણે જેમની પાસે શાંતિ-સુરક્ષાની અપેક્ષા રાખી રહ્યા છે, તે ધર્મગુરુઓ, ધાર્મિક પુસ્તકો અને સેવાભાવી તથા માનવહક્કોની દાવેદાર સંસ્થાઓના ચાર્ટર અને નિયમો કે પોલીસીઓનો અભ્યાસ કરીએ છીએ અથવા વહેવારિક રીતે તેમનાથી મળીએ છીએ, તો તેમની સંકુચિત વિચારધારાઓ અને મર્યાદિત વર્તુળોને લઈ સમગ્ર માનવજાત માટે તેમને ફાયદાકારક કે અસરકારક નિવડતા જોઈ શકતા નથી. તે સમગ્ર માનવજાતના લાભ માટે કામ કરતા નથી, બલ્કે પોતાના મર્યાદિત હેતુઓ માટે જ કામ કરતા દેખાય છે.

અશાંતિ અને આતંકવાદ બાબતે પણ ઈસ્લામ તેના કારણો શોધી તેના મારણો (ઈલાજ) બતાવે છે. માટે પ્રથમ શાંતિની વ્યાખ્યા, જરૂરત અને શાંતિ સ્થાપવાની કાર્યપદ્ધતિ વિશે વિવિધ ધર્મોની ચર્ચા કરવા માંગુ છું.

✽ શાંતિની વ્યાખ્યા વિવિધ ધર્મોમાં ✽

અરબીમાં “અમન” શબ્દ છે, જેનો ભાવાર્થ ચૈન, શાંતિ, સુકૂન, આરામ વગેરે શબ્દોથી થઈ શકે છે. અરબી ભાષાના પ્રખર કોષશાસ્ત્રી ઈમામ રાગિબ લખે છે કે, “અમન”નો અર્થ આત્માને આરામ અને બીક-ડર ન હોવું છે.

અંગ્રેજીમાં તેના માટે “પીસ” (Peace)નો શબ્દ છે. ઈંગ્લીશ ડિક્શનરી પ્રમાણે પીસનો અર્થ લડાઈ-ઝઘડાઓથી સ્વતંત્રતા, આંતરરાષ્ટ્રીય સબંધોમાં

સંપ અને દોસ્તીભર્યા સબંધો. કોઈ ક્રોમની તે હાલત, જેમાં તે બીજી ક્રોમથી યુધ્ધની હાલતમાં ન હોય. વિવિધ ડિક્શનરીઓ અને ઈ-સાયક્લોપીડિયાઝના અનુસંધાનમાં શાંતિ-પીસનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે નક્કી કરી શકાય છે.

આત્માને ઠંડક, આંતરિક શાંતિ, ગભરામણથી મુક્તિ, સામાજિક દૃષ્ટિએ આપસમાં મદદરૂપ થવું, હક્કો અને ફરજોની સમતુલન બજાવણી અને સામાજિક સુહાર્દભર્યું વાતાવરણ વગેરે શામેલ છે.

પૂરાતન ગ્રિક (Ancient Greece) : પુરાતન ગ્રિક લોકોને ત્યાં અમનનો ભાવાર્થ લડાઈ ન હોવું હતો.

યહુદીઓ : પુરાતન હિબ્રુઓને ત્યાં અમનનો અર્થ ફક્ત લડાઈનું સમાપ્ત હોવું ન હતો, બલકે શાંતિ અને સુહાર્દભર્યું વાતાવરણ પણ તેમાં શામેલ હતું.

ખ્રિસ્તીઓ : ચર્ચના ઇતિહાસમાં અમન (શાંતિ) રૂહાની (આત્મિક) સુકૂનની સાથે સામાજિક, રાજકીય શાંતિ અને ન્યાયિક વ્યવસ્થા સ્થાપવાને પણ સમજવામાં આવતું હતું.

હિંદુ મત : હિંદુઓનો શાંતિનો દૃષ્ટિકોણ વ્યક્તિગત પણ છે, અને સામૂહિક પણ છે. રચનાત્મક પણ છે, અને નકારાત્મક પણ છે. સંસ્કૃતમાં શાંતિના દૃષ્ટિકોણમાં ખામોશી, મનની શાંતિ, મનેચ્છાનું ન હોવું અને દર્દ તથા તકલીફનો એહસાસ ન હોવો પણ શામેલ છે.

ભગવદ્ ગીતામાં રજૂ કરેલ શાંતિના દૃષ્ટિકોણ પ્રમાણે પરિણામથી બેપરવા રહી જવાબદારીઓ બજાવવાથી મનની (આત્મિક) શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેને પરિભાષામાં “નરવાન” કહે છે.

જૈન મત : જૈન મત પ્રમાણે અહિંસા સૌથી ઉચ્ચ ધર્મ છે. જૈન શિક્ષણ પ્રમાણે “નરવાન” વર્ણન ન કરી શકાય તેવી અને મનેચ્છાઓથી ઉપરવટ કેફીયતને કહેવામાં આવે છે. જે ઘણી તપસ્યાઓ કર્યા બાદ પ્રાપ્ત થાય છે.

બૌદ્ધ મત : જૈન લોકોની જેમ બૌદ્ધ ધર્મમાં પણ “નરવાન”નું શિક્ષણ અપાયેલું છે. પરંતુ બૌદ્ધ મત પ્રમાણે “નરવાન” એક અતિ ઉચ્ચ અને અટલ કૈફીયતનું નામ છે, જે ખુશી અને રોશની પ્રસરાવે છે.

ખુલાસો એ કે, દરેક ગુનાહથી બચો અને દરેક ખૂબી (શાંતિ-સલામતી)ને પ્રાપ્ત કરો. આત્મા અને દૃષ્ટિને પાક કરો.

ઈસ્લામ : ઈસ્લામનો શાંતિનો દૃષ્ટિકોણ “ઈન્સાયક્લોપીડિયા ઓફ રીલીજન” પ્રમાણે બીજા બધા જ ધર્મોથી વિગતવાર અને પરિપૂર્ણતા ધરાવનાર છે. જેની સંપૂર્ણ વિગત આગળ આવે છે. ખુલાસો એ કે ઈસ્લામે શાંતિને વ્યક્તિની બાહ્ય તથા આંતરિક શાંતિ અને માન્યતા પુરતી જ મર્યાદિત રાખી નથી. જેમકે હિંદુ, જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મોમાં છે. બલ્કે તેમાં આંતરિક બાબતો સાથે સામાજિક અને રાજકીય ખ્યાલો પણ સ્પષ્ટ નજર આવે છે. અને તેમાં પણ યહુદી તથા ખ્રિસ્તી ધર્મની જેમ ધાર્મિક અને સામાજિક વિચારોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

યહુદીયત અને ખ્રિસ્તીમતની તુલનામાં ઈસ્લામે શાંતિ અને સલામતીની ભાવના અને તેના ઉપાયોને એટલા વિશાળ પ્રમાણમાં વર્ણન કર્યા છે કે, તે માનવીય જીવનના બધા જ ક્ષેત્રો અને પાસાઓને આવરી લે છે. ઈસ્લામ ધર્મની પ્રણાલિકા એ છે કે, તે કાયમી પરેશાનીઓના મુખ્ય કારણો શોધે છે અને અસલ બીમારી પારખીને તેના ઉપાય તરફ સર્વપ્રથમ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

*** શાંતિ માટે વિવિધ ધર્મોની કાર્યપદ્ધતિ ***

ધાર્મિક રીતે સૌપ્રથમ યહુદી ધર્મને જોઈએ. યહુદી ધર્મમાં શાંતિ સ્થાપવા માટે જે કાર્યપદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે, તેને તૌરાત (જૂના કરાર)ના પાંચ પ્રકરણોમાં વર્ણન કરવામાં આવી છે. હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામ યહુદીઓમાં માનીતા અને ઉચ્ચ રસૂલ (દૂત) સમજવામાં આવે છે. અને આપનું મહાન કામ એ હતું કે, આપે યહુદીઓને તે સમયના અત્યાચારી, દમનકારી અને મહાઘાતકી રાજા ફિરઓનથી છૂટકારો

અપાવ્યો. અને તેમને માનવતાના સન્માનભર્યા પદે બિરાજમાન કર્યા. અને આ એક મહાન કારનામું હતું, પરંતુ હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામના જીવનચરિત્રના અભ્યાસથી માલુમ પડે છે કે, યહુદીઓ સિવાય તે સમયના બીજા લોકો માટે આપને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા ન હતા.

હઝરત મૌલાના અલીમીયાં નદવી (રહ.) લખે છે કે, યહુદી ધર્મનો પ્રચાર કોઈ પણ યુગમાં સમગ્ર માનવજાત માટે ન હતો, બલકે એવા ધાર્મિક કથનો મળે છે. જેનાથી એમ માલુમ પડે છે કે, યહુદીઓને બીજા લોકોમાં યહુદી ધર્મના પ્રચાર-પ્રસારથી રોકવામાં આવ્યા છે.

તવરાત (જૂના કરાર)ના કિતાબે ખુરુજના ત્રીજા ભાગ (ફકરા નં. ૬ થી ૧૦) અને કિતાબે ઈસ્તિસ્ના (પ્રકરણ-૩૩, ફકરા નં. ૪)માં પણ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે, હઝરત મૂસા અલયહિસ્સલામની શરીઅત ફક્ત યહુદીઓ માટે જ છે. અને હવે આ તવરાત (જૂનો કરાર) પણ પોતાની અસલી સુરતમાં સુરક્ષિત નથી. જેનો એકરાર જયુશ ઈન્સાયકલોપીડિયા (૫૮૯/૯)માં પણ કરવામાં આવ્યો છે.

આ જ પ્રમાણેનો એકરાર વિલિયમ મ્યુરે પણ કર્યો છે કે, હમોને જાણકારી છે કે જગતભરમાં કોઈ પણ ધાર્મિક પુસ્તક એવું નથી, જે કુરઆન શરીફની જેમ સંપૂર્ણ રીતે પરિપૂર્ણ અને સદીઓ સુધી સુરક્ષિત રહ્યું હોય. એની એક દલીલ એ પણ છે કે, હાલના જૂના કરારમાં પાંચ પુસ્તકો છે, જ્યારે કે અસલ જૂના કરારમાં આ પ્રમાણે પાંચ પુસ્તકો ન હતા. અને હઝ. મૂસા અલયહિસ્સલામ પછી હઝ. ઈસા અલયહિસ્સલામ સુધી જેટલા પણ નબીઓ આવ્યા, તે બધા જ ફક્ત યહુદીઓ માટે જ આવ્યા છે.

ખ્રિસ્તીમતમાં શાંતિ વિશે : હઝરત ઈસા અલૈહિસ્સલામ યહુદીઓના છેલ્લા નબી છે. આપના સંખ્યાબંધ ઉપદેશોમાં આપે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે, હું યહુદીઓના ખોવાયેલા ઘેટાં-બકરાઓ માટે આવ્યો છું. મત્તાની બાઈબલમાં છે કે, એક કન્ઝાની સ્ત્રી (યહુદીઓ સિવાયના કબીલાની) આપની પાસે

પોતાના બીમાર બાળકને ચમત્કારથી સારો કરાવવા માટે આવી હતી. આપે ફરમાવ્યું કે, હું યહુદી ધરોના ખોવાયેલ ઘેટાં-બકરા સિવાય કોઈના પાસે મોકલવામાં આવ્યો નથી.

મત્તાની બાઈબલમાં એક જગ્યાએ છે કે, હઝ. ઈસા અલયહિસ્સલામે પોતાના બાર શિષ્યોને ધર્મ પ્રચાર માટે રવાના કર્યા તો કહ્યું કે, “બીજી કૌમો પાસે ન જશો, અને સામરીઓના કોઈ શહેરમાં ન પ્રવેશશો, યહુદી ધરોના ખોવાયેલ ઘેટાં-બકરાઓ પાસે જશો.

ઉપરોક્ત કથનોથી સાબિત થાય છે કે, હઝ. મૂસા અલયહિસ્સલામની જેમ હઝ. ઈસા અલયહિસ્સલામ પણ ફક્ત યહુદીઓની સુધારણા માટે જ મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ સાથે બાઈબલ (નવા કરાર)ની સુરક્ષાની પરિસ્થિતિ પણ તેવી જ છે, જે તવરાત (જૂના કરાર)ની હતી.

એક ભરોસાપાત્ર સાવચેતીપૂર્ણ અહેવાલ મુજબ નવા કરાર અને જૂના કરાર બન્નેવમાં થઈને ઓછામાં ઓછા ત્રીસ હજાર (૩૦૦૦૦) વિવિધ વિરોધાભાસો માલૂમ પડ્યા છે.

હિંદુ મત : મનુશાસ્ત્રમાં છે કે, મૃત્યુદંડની સજામાં બ્રાહ્મણનું ફક્ત માથું મુંડવામાં આવશે, પરંતુ બીજી જાત-જાતિના માણસને મૃત્યુદંડ આપવામાં આવશે. સજા માટે કોઈ બ્રાહ્મણને મૃત્યુદંડ આપવાની આવશ્યકતા નથી. ચાહે તેણે ગમે તેટલો મોટો ગુનોહ કર્યો હોય.

જો કોઈ બ્રાહ્મણ કોઈ શુદ્રને જાનથી મારી નાંખે તો તેનો કોઈ ગુનોહ નહીં ગણાશે, પરંતુ તેણે કફકારો (અમૂક રકમ) આપવો પડશે. આ રકમ તેટલી જ હશે, જે કોઈ પ્રાણી જેમકે સબકલી, ઉંદર અને સાપ વગેરેને મારવા માટે સજારૂપે છે.

ફ્રાન્સીસી ઇતિહાસકાર ડો. ગુસ્તાવ લેબોન “ભારતીય સંસ્કૃતિ”માં લખે છે કે, ગુનાહ અને તેની સજાની મહત્વતા તેના નુકસાન પ્રમાણે ન હતી, બલકે ગુનેહગારની જ્ઞાતિ પ્રમાણે સજાઓ નક્કી થતી હતી.

યુરોપિય દેશોની લડાઈઓની શરમનાક કહાણી

ઈંગ્લેન્ડ અને ફ્રાન્સ વચ્ચે ૧૩૩૮ ઈસ્વીથી ૧૪૫૩ ઈસ્વી સુધી લગાતાર ૧૧૫ વર્ષ સુધી માનવજગતનું અત્યંત લાંબુ યુદ્ધ થયું.

૧૬૧૮ ઈસ્વીથી લઈ ૧૬૪૮ ઈસ્વી સુધી લગાતાર ચાલેલા યુદ્ધમાં જર્મની, ફ્રાન્સ, ઓસ્ટ્રીયા અને સ્વિડને ભાગ લીધો હતો. જેમાં ફક્ત જર્મનીના એક કરોડ વીસ લાખ માણસો મૃત્યુ પામ્યા. આ લાંબુ યુદ્ધ બે ખ્રિસ્તી સંપ્રદાયો રોમન કેથોલિક અને પ્રોટેસ્ટન્ટ વચ્ચે થયા હતા.

મૌલાના અબૂલ્કલામ આઝાદ (રહ.) લખે છે કે, અમેરીકી ગૃહયુદ્ધ ૧૮૬૧ ઈસ્વીથી ૧૮૬૫ ઈસ્વી સુધી જારી રહ્યું. જે ઉત્તર અને દક્ષિણ અમેરિકનો વચ્ચે ચાલ્યું. તેનું કારણ ગુલામીની પ્રથા હતું. તેમાં ઉત્તર અમેરીકાના ૩ લાખ અને દક્ષિણ અમેરીકાના પાંચ લાખ માણસો મૃત્યુ પામ્યા. તેમાં ૭૪ કરોડ પાઉન્ડ ખર્ચાયા. આટલી રકમથી જગતના બધા જ ગુલામો એક લોહીનું ટીપુ વહાવ્યા વગર આઝાદ કરાવી શકાતા હતા.

૧૭૦૦ ઈસ્વીથી ૧૮૭૨ ઈસ્વી સુધી યુરોપમાં ૧૨૦ યુદ્ધો થયા. યુરોપમાં ૧૮૫૪ ઈસ્વીથી ૧૯૦૫ ઈસ્વી સુધી જે યુદ્ધો થયા તેમાં જાની-માલી નુકસાનનો અંદાજ આ પ્રમાણે છે :

લડાઈનું નામ	જાની નુકસાન	માલી નુકસાન
કરીમ્યાનું યુદ્ધ ૧૮૫૪ ઈ.	૭૮૦૦૦૦	૩૪૦ મિલીયન અશરફી
અમેરીકી સિવિલ વોર ૧૮૬૧ થી ૧૮૭૧ ઈ.	૮૦૦૦૦૦	૧૪૦૦ મિલીયન અશરફી
ફ્રાન્સ અને જર્મનીનું યુદ્ધ ૧૮૭૦ થી ૧૮૭૧ ઈ.	૮૫૩૦૦૦	૫૬૦ મિલીયન અશરફી
અમેરીકા અને સ્પેન યુદ્ધ ૧૮૯૮ ઈ.	---	૨૫૯ મિલીયન અશરફી
ટ્રાન્સવાલનું યુદ્ધ (દ.આ.) ૧૮૯૯ થી ૧૯૦૨ ઈ.	૮૮૭૦૦	૨૭૦૦ મિલીયન અશરફી
રશિયા અને જાપાનનું યુદ્ધ ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૫ ઈ.	૪૮૫૦૦૦	૫૦૩ મિલીયન અશરફી

પ્રથમ વિશ્વયુધ્ધની મૃત્યુ સંખ્યા

દેશનું નામ	મૃત્યુ સંખ્યા
રશિયા	૧૭૦૦૦૦૦ (સત્તર લાખ)
જર્મની	૧૬૦૦૦૦૦ (સોળ લાખ)
ફ્રાન્સ	૧૩૭૦૦૦૦ (તેર લાખ સિત્તેર હજાર)
ઈટાલી	૪૬૦૦૦૦ (ચાર લાખ સાઈઠ હજાર)
ઓસ્ટ્રીયા	૮૦૦૦૦૦ (આઠ લાખ)
ઈંગ્લેન્ડ	૭૦૦૦૦૦ (સાત લાખ)
તુર્કી	૨૫૦૦૦૦ (બે લાખ પચાસ હજાર)
બેલ્જિયમ	૧૦૨૦૦૦ (એક લાખ બે હજાર)
બલ્ગારિયા	૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)
રુમાનિયા	૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)
સરોયા, મોન્ટીનીગ્રો	૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)
અમેરિકા	૫૦૦૦૦ (પચાસ હજાર)
કુલ	૭૩૩૨૦૦૦ (તોત્તેર લાખ બત્રીસ હજાર)
માલી નુકસાન એક ખર્ચ ૮૬ અબજ ડોલર	

બીજા વિશ્વયુધ્ધની મૃત્યુ સંખ્યા

દેશનું નામ	મૃત્યુ સંખ્યા
રશિયા	૨૧૦૦૦૦૦૦ (બે કરોડ દસ લાખ)
જર્મની	૧૬૦૦૦૦૦ (સોળ લાખ)
પોલેન્ડ	૯૦૦૦૦૦ (નવ લાખ)
ચીન	૩૦૦૦૦૦૦ (ત્રીસ લાખ)
જાપાન	૨૭૫૦૦૦૦ (સત્તાવીસ લાખ પચાસ હજાર)
ઓસ્ટ્રીયા	૭૦૦૦૦૦ (સાત લાખ)
રુમાનિયા	૭૦૦૦૦૦ (સાત લાખ)
ફિનલેન્ડ	૧૮૩૦૦૦ (એક લાખ ત્યાસી હજાર)

ચક્રોસ્લાવિયા	૬૦૦૦૦ (સાઈઠ હજાર)
સલોવિકીયા	૩૦૫૦૦૦૦ (ત્રીસ લાખ પચાસ હજાર)
અમેરિકા	૧૦૭૦૦૦૦ (દસ લાખ સિત્તેર હજાર)
હંગ્વેન્ડ	૧૪૩૦૦૦૦ (ચૌદ લાખ ત્રીસ હજાર)
ફ્રાન્સ	૧૦૦૦૦૦૦ (દસ લાખ)
ઈટાલી	૧૧૦૦૦૦૦ (અગિયાર લાખ)
યુગોસ્લાવિયા (સર્બિયા)	૧૬૮૫૦૦૦ (સોળ લાખ પંચાસી હજાર)
હંગરી	૬૦૦૦૦૦ (છ લાખ)
હોલેન્ડ (નેધરલેન્ડ)	૨૭૫૦૦૦ (બે લાખ પંચોતેર હજાર)
બેલ્જિયમ	૬૦૦૦૦ (સાઈઠ હજાર)
ફિલિપાઈન	૩૦૦૦૦ (ત્રીસ હજાર)
કુલ	૪૧૧૬૩૦૦૦ ચાર કરોડ અગિયાર લાખ ત્રણ હજાર
ચાર ખંડોના ૫૯ દેશો વચ્ચે ખેલાયેલ યુદ્ધમાં ફક્ત અમેરિકાના ૩ ખર્ચ ૬૦ અબજ ડોલરનો ખર્ચો થયો.	

- રશિયાએ સામ્યવાદી પંજો જમાવવા માટે શરૂના દિવસોમાં જ ૧૯ લાખ માણસોને મોતને ઘાટ ઉતાર્યા અને ઓગણત્રીસ લાખ માણસોને વિવિધ પ્રકારની સજાઓ કરી. પચાસ લાખ માણસોનો દેશ નિકાલ કર્યો. ફક્ત કઝાકિસ્તાનમાં જ દસ લાખ મુસ્લિમો શહીદ કર્યા.
- કોરિયાની નાની જંગમાં બે વર્ષમાં પચાસ લાખ પુરૂષો, સ્ત્રીઓ અને બાળકો મૃત્યુ પામ્યા, અને એક કરોડ ઈજાઓ પામ્યા.
- ચીનમાં સામ્યવાદીઓએ પોતાનો પંજો જમાવવા દોઢ કરોડ જમીનદારોને ફાંસીની સજા આપી.
- યુરોપમાં કોમ્યુનિસ્ટોના હાથે મૃત્યુ પામેલ લોકોની સંખ્યા ગણતરી કરી એક સંગઠને (Inter Denominational Service) તેના આંકડા આ પ્રમાણે બહાર પાડ્યા છે :

- ✓ રશિયાના હુમલાથી પાંચ લાખ
- ✓ ક્રાંતિ વિરોધીઓ અને લઘુમતિઓનું સામૂહિક નિકંદન વીસ લાખ
- ✓ રશિયાના કેમ્પોમાં યુરોપી કેદીઓનું મૃત્યુ એક લાખ
- ✓ કુલ છઠ્વીસ લાખ લોકો મૃત્યુ પામ્યા

ઈરાક ઉપર ૧૯૯૦ ઈ.માં યુનોના વેપારી પ્રતિબંધોને લઈ પાંચ વર્ષમાં પાંચ લાખ ઈરાકી નાગરિકોના મૃત્યુ થયા. પાંચ વર્ષથી નાની વયના સાડા ત્રણ લાખ બાળકો મરણ પામ્યા.

દિવ્ય ભાસ્કર દૈનિકના ૦૨-૦૪-૦૮ના સમાચાર પત્રમાં કાઈમ મીટરના શિર્ષક હેઠળ લખ્યું છે કે, ઈરાક યુદ્ધને માર્ચ મહિનામાં પાંચ વર્ષ પુરા થયા છે ત્યારે અમેરિકન અખબાર “ન્યુયોર્ક ટાઈમ્સે” પ્રસિદ્ધ કરેલા યુદ્ધના ખૌફનાક આંકડાઓ જોઈએ :

- ૨૦૦૩માં ઈરાક યુદ્ધ પાછળ ૬૦ અબજ ડોલરનો ખર્ચ થશે એવો અંદાજ લગાવવામાં આવ્યો હતો. પેન્ટાગોને રજૂ કરેલા બિલ પ્રમાણે યુદ્ધ પાછળ અત્યાર સુધીમાં ૬૦૦ અબજ ડોલરનો ધુમાડો થઈ ચૂક્યો છે અને ઉંબાડિયાં હજુ ચાલુ જ છે.
- અમેરિકન કોંગ્રેસે આ યુદ્ધને કારણે લાંબે ગાળે ૧ થી ૨ ટ્રિલિયન ડોલરનો ખર્ચ થવાનો અંદાજ લગાવ્યો છે. તો નોબેલ પ્રાઈઝ વિજેતા અર્થશાસ્ત્રી જોસેફ ઈ. સ્ટિગલીટ્ઝે કહ્યું છે કે યુદ્ધની પડતર ૪ ટ્રિલિયન ડોલર કરતાં ઓછી નહીં હોય !
- યુદ્ધને કારણે પાંચ વર્ષમાં કુલ ૬ લાખ જેટલા ઈરાકી નાગરિકો મરાઈ ચૂક્યા છે. ૪ હજાર અમેરિકી સૈનિકો મર્યા છે. ૩૦૮ બિન અમેરિકી સૈનિકો મરાયા છે. ૮૦૦૯ ઈરાકી પોલીસ અને સૈનિકો હોમાયા છે.
- યુદ્ધના પાપે(કે અમેરિકાના પાપે ?) ૨૨,૫૫,૦૦૦ લોકોએ ઈરાકમાં જ અંદરોઅંદર સ્થળાંતર કરવું પડ્યું છે. ૨૨.૫ લાખ ઈરાકીઓ સિરિયા અને જોર્ડનમાં રેફ્યુજી તરીકે જીવે છે.

- હા, અને પાંચ વર્ષમાં એકસો સત્તાવીસ (૧૨૭) જેટલા પત્રકારો પણ યુદ્ધમાં સ્વાહા થઈ ગયા છે.

✽ ત્રીજા વિશ્વાયુધ્ધના ભણકારા ✽

એક અત્યંત સાવચેતીપૂર્વક અંદાજ પ્રમાણે જગતમાં ઓછાવત્તા લગભગ પચાસ હજાર જોડરી (જૈવિક) હથિયારો છે. જેમાંથી સત્તાવીસ હજાર ભૂતપૂર્વ સોવિયેત યુનિયન પાસે, ઓગણીસ હજાર અમેરિકા પાસે, છસો ફ્રાન્સ પાસે, ચારસો બ્રિટન પાસે, બસો પચાસ ચીન પાસે અને દોઢસો ઈઝરાઈલના કબ્જામાં છે.

✽ દુનિયાને રંજાડતો દેશ અમેરિકા ✽

અમેરિકાનો પૂરો ઇતિહાસ ખૂનામરકી, તબાહી, બરબાદી, આતંકવાદ અને પ્રગતિશિલ દેશોના આંતરિક મામલામાં દખલગીરીના કિસ્સાઓથી ભરેલો છે. બીજા દેશોમાં દખલગીરીના ૧૦૦ થી વધુ કિસ્સાઓનો ઇતિહાસ સાક્ષી છે. પોતાની સ્વતંત્રતા બાદથી આજ સુધી આંતરરાષ્ટ્રિય કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને પોતાની ફૌજોને બસો સોળ (૨૧૬) વખતે જગતના વિવિધ દેશોમાં ઉતારી આતંકવાદ ફેલાવ્યો છે.

૧૯૪૫ ઈ.બાદ અમેરિકાએ વીસ દેશો સાથે કાયદેસરનું યુધ્ધ કર્યું છે. અને ત્રેવીસ દેશો ઉપર ખતરનાક શસ્ત્રોથી બોમ્બમારો કર્યો છે.

તે દેશોમાં ચીન (૧૯૪૫-૪૬), કોરિયા અને ચીન (૧૯૫૦-૫૩), ગોઈટે માલા (૧૯૫૪), ઈન્ડોનેશિયા (૧૯૬૫), ક્યુબા (૧૯૫૯-૬૦), કોન્ગો (૧૯૬૪), પેરુ (૧૯૬૫), વિયેટનામ (૧૯૬૪-૭૩), લાઉસ (૧૯૬૪-૭૩), કંબોડિયા (૧૯૬૯-૭૦), ગોઈટેમાલા ઉપર બીજી વખતે (૧૯૬૭-૬૯), ગ્રિનાડા (૧૯૮૩), લેબનોન (૧૯૬૨), લીબીયા (૧૯૮૬), અલ્સાલ્વાડોર (૧૯૮૦), નિકારાગોવા (૧૯૮૦), પનામા (૧૯૮૯), ઈરાક (૧૯૯૦-૯૧), સુદાન (૧૯૯૯), અફઘાનિસ્તાન (૧૯૯૯), અફઘાનિસ્તાન ઉપર બીજી વખતે (૨૦૦૧ થી ૨૦૧૨ સુધી),

ઈરાક ઉપર ફરી બીજી વાર (૨૦૦૩ થી ૨૦૧૧ સુધી).

અમેરિકાએ જગતભરમાં ભાડાના કાતિલો (Mercenaries)ની વ્યવસ્થા કરી લોકોને બ્લેકવોટર જેવી ખતરનાક અત્યાચારી ફોજી કંપનીઓથી વાકેફ કર્યા. આજે જગતના ઘણા દેશોમાં આ અત્યંત અત્યાચારી કૂર ફોજીઓની સહાય લઈ સામાન્ય નાગરિકોને રહેંસી નાંખવામાં આવે છે.

* શાંતિ કરતાં વધારે દાડગોળા પર ખર્ચ *

હથિયાર ઘટાડવા અને શાંતિ વધારવા ગમે એટલી વાટાઘાટો ભલે થાય, પણ હકીકત તો એ છે કે, દુનિયામાં સૈન્ય પર થનાર ખર્ચની સામે શાંતિ અને વિકાસને લગતા પ્રયત્નો ઘણા ઓછા છે. શાંતિ અને સુરક્ષાની ઘેલછામાં આપણે દાડગોળા પર રૂપિયા વેરી રહ્યા છીએ.

1735 અબજ ડોલર
દુનિયામાં સૈન્ય
પાછળ થતો ખર્ચ

જ્યારે શાંતિ અને વિકાસ ઉપર 175.35
અબજ ડોલર એટલે કે સૈન્યના ખર્ચનો
ફક્ત 10.10% ખર્ચ થઈ રહ્યો છે.

128 અબજ ડોલર વિકસિત દેશો તરફથી વિકાસશીલ દેશોને આર્થિક વિકાસ અને કલ્યાણકારી યોજનાઓ માટે મળનારી રકમ.

44 અબજ ડોલર પછાત દેશોને આર્થિક મદદ, આવા દેશોની વૈશ્વિક જીડીપીમાં ભાગીદારી બે ટકા કરતાં ઓછી.

2.7 અબજ ડોલર શાંતિ, સુરક્ષા, વિકાસ, માનવાધિકારો અને આંતર-રાષ્ટ્રીય કાયદા જેવા મુદ્દા માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘનું નિયમિત બજેટ.

0.65 અબજ ડોલર આઈએઈએ, ઓપીસીડબ્લ્યુ, યુએનઓડીએ અને સીટીબીટીઓ જેવા નિઃશસ્ત્રીકરણ અને શસ્ત્રોની જાળવણી કરતી સંસ્થા પાછળ થતો ખર્ચ.

સેના પર સૌથી વધારે ખર્ચ કરનારા મુખ્ય દસ દેશો :

દેશ	ખર્ચ (અબજ ડોલર)	હુકીપીની ટકાવારીમાં	વૈશ્વિક ભાગીદારી ટકાવારીમાં
અમેરિકા	711.0	4.7	41
ચીન	143.0	2.0	8.2
રશિયા	80.7	3.9	4.1
બ્રિટન	62.7	2.6	3.6
ફ્રાન્સ	62.5	2.3	3.6
જાપાન	59.3	1.0	3.4
સાઉદી અરબ	48.2	8.7	2.8
ભારત	46.8	2.5	2.7
જર્મની	46.7	1.3	2.7
બ્રાઝિલ	35.4	1.5	2.0

“શાંતિ માટે સામાન્ય ખર્ચની સરખામણીમાં હથિયાર બનાવવા ઉપર અઢળક ખર્ચ થઈ રહ્યો છે. હથિયાર ઘટાડવા એ વૈશ્વિક શાંતિ અને વિકાસ બન્ને પક્ષમાં છે.”

(બાન કી મૂન, યુએનના સેક્રેટરી જનરલ)

* અશાંતિના મહાન સર્જક : યુરોપ-અમેરિકા *

પાછલા ત્રણસો વર્ષનો ઇતિહાસ દર્શાવે છે કે યુરોપીય સામ્રાજ્યએ સમગ્ર વિશ્વના લોકોને પોતાના ગુલામ બનાવ્યા. હોલેન્ડ, ઈટાલી, ફ્રાન્સ અને ઈંગ્લેન્ડ વગેરે દેશોએ મળીને પૂરા જગતને ખૂંદી નાંખ્યું, અનેક દેશોને ગુલામ બનાવ્યા. ખેતીઓ વેરાન કરી દીધી, કારખાનાઓ બરબાદ કર્યા, માનવ વસ્તીઓ પર ગુલમો-સિતમ અને અત્યાચારનો વિક્રમ સર્જ્યો.

મુસ્લિમ દેશો પાછલા ચારસો (૪૦૦) વર્ષથી વિજ્ઞાન અને ટેકનો-લોજીમાં પાછળ છે, માટે લડાઈના બધા જ મોર્ડન શસ્ત્રો તથા તેના પાર્ટસ તે યુરોપ, અમેરિકા પાસેથી ખરીદી રહ્યા છે, કારણ કે શસ્ત્રોના

બધા જ સ્ત્રોતો ઉપર યુરોપનો સંપૂર્ણ કબજો છે. માનવતાની બરબાદીના બધા જ શસ્ત્રો બનાવનાર, વાપરનાર તથા સમગ્ર વિશ્વમાં એનો વેપાર કરી નફો ખાનાર પણ ફક્ત યુરોપ-અમેરિકા જ છે. સાથે તેમનામાં એટલી લુચ્ચાઈ તથા પથ્થરનું કાળજું છે કે જો શસ્ત્રોના કારોબારમાં મંદી આવી જાય તો કોઈ પણ દેશમાં લડાઈની આગ ભડકાવવાના બધા જ કાવત્રાં અને ષડયંત્રો રચવામાં પણ તેઓ ઘણા પાવરધા છે. છેલ્લે સુલેહના બહાના હેઠળ પણ યુદ્ધ કરાવવામાં નિષ્ણાંત છે.

પાછલા ૪૦૦ વર્ષની લડાઈઓનો રેકૉર્ડ એક યુરોપીય મનોવૈજ્ઞાનિક એરકફર્મે પોતાના પુસ્તક 'The Anatomy of destructiveness'માં લખ્યો છે, ઈ.સ. ૧૪૮૦ થી ૧૪૯૯ સુધી ૯ લડાઈઓ, ૧૫૦૦ થી ૧૫૯૯ સુધીમાં ૮૭ લડાઈઓ, ૧૬૦૦ થી ૧૬૯૯ સુધીમાં ૨૩૯ લડાઈઓ, ૧૭૦૦ થી ૧૭૯૯ સુધીમાં ૭૮૧ લડાઈઓ, ૧૮૦૦ થી ૧૮૯૯ સુધીમાં ૬૫૧ લડાઈઓ, ૧૯૦૦ થી ૧૯૪૦ સુધીમાં ૮૯૨ લડાઈઓ, આ કુલ ૨૬૫૯ લડાઈઓ છે, જે યુરોપીય દેશોમાં આપસમાં થઈ. તે સિવાય સામ્રાજ્યવાદ ફેલાવવા વિશ્વભરના દેશો સાથે લડાઈઓ થઈ તે અલગ છે. આજે પણ જગતના કોઈપણ ખૂણામાં લડાઈ થઈ રહી હશે ત્યાં શસ્ત્રો તો યુરોપ-અમેરિકાના જ હશે. આતંકવાદથી લડવા માટે આ બધા દેશોએ પોતાના દેશોમાં જે સખ્ત કાયદા ઘડ્યા છે, તેમાં દરેક પ્રકારની સ્વતંત્રતાઓ છીનવી લેવાઈ છે. ત્રીજી દુનિયાના દેશોના પ્રધાનોને પણ અમેરિકાના એરપોર્ટ પર નગ્ન કરી તેમનો સ્વમાનભંગ કરાયો છે. જ્યોર્જ બુશની ભારત યાત્રાના સમયે પણ ભારતીય સંસ્કૃતિનો જે છેડ ઉડાવાયો છે તે આપણા સૌની સમક્ષ છે. ઈરાક-અફઘાનિસ્તાનની લડાઈ વખતે (C.N.N. B.B.C.) વિગેરે ઉપર કેવી સેન્સરશીપ લાગી હતી, તથા પ્રેસની સ્વતંત્રતા ઉપર તરાપ મારી હતી, તેનો અંદાજો ન્યુઝ વાંચનાર-જોનાર બધાને થયો હતો.

“ધ ઈકોનોમિસ્ટ” મુખપત્ર (૨૨મી સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૫)ના લેખમાં “લડાઈનું ઈનામ” શિર્ષક હેઠળ લખે છે કે બીજા વિશ્વયુદ્ધે વૈશ્વિક મંદીની

અસરો ખતમ કરી દીધી હતી. કોરિયા તથા વિયેટનામના યુદ્ધો પણ બજારમાં ઉછાળો આણ્યો હતો. અમેરિકી સરકારે વૈશ્વિક મંદી અને આર્થિક નુકશાનો છતાં સૌથી મોટો મિલેટરી ઓર્ડર “લોક હેડ માર્ચન” ૩૦૦ અબજ ડોલરનો કર્યો, જેની સપ્લાય ૨૦૦૬થી શરૂ થવાની છે. એટલા માટે અમેરિકી શેર માર્કેટમાં મિલિટરી ઈન્ડસ્ટ્રીના શેરોમાં સૌથી વધુ તેજી છે. આને કારણે વિશ્વભરમાં ઈ.સ. ૨૦૦૦માં ૪૦ અબજ ડોલરના શસ્ત્રો વેચાયાં. ફક્ત અમેરિકાના હિસ્સામાં ૧૮.૪ બિલિયન ડોલર આવ્યા. બાકી ફ્રાન્સ, ઈંગ્લેન્ડ, રશિયા અને ઈઝરાઈલના ભાગે આવ્યા. ૨૦૦૪માં સૌથી વધુ શસ્ત્રોનું વેચાણ ૩૭ અબજ ડોલર થયું. જેમાં ફક્ત અમેરિકાનો હિસ્સો ૧૨.૪ અબજ ડોલર હતો. આ શસ્ત્રો ખરીદવામાં પ્રથમ ચીન, બીજે નંબરે ભારત અને ત્રીજો નંબર સઉદી અરબનો હતો. વિશ્વભરમાં બધા જ આતંકવાદી ગૃપો પોતાના શસ્ત્રો આ દેશો પાસેથી ખરીદે છે, જેની આ દેશોને સારી રીતે ખબર પણ છે.

લડાઈ અમેરિકા અને પશ્ચિમી ઔદ્યોગિક દેશોની આર્થિક જરૂરત છે. અમેરિકાનું ત્રીજા ભાગનું ઉત્પાદન શસ્ત્રો અને લશ્કરી સરંજામમાં થાય છે. તે રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય લશ્કરી જરૂરતોને પૂરી કરે છે. જો દુનિયા શાંતિ અને સુખ-ચેનની જગ્યા બની જાય તો ઘણા દસકાઓ અને અગણિત ડોલરોના ખર્ચથી પેદા થયેલ આ ઉત્પાદનોનું શું થાય ? પહેલાં તો ત્રીજા વિશ્વના દેશોને સોવિયેત યુનિયનનો ખૌફ ખતાવીને હથિયારો ખરીદવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવતા હતા, હવે આ ગરીબ દેશોને પરસ્પર એકબીજાની વિરૂદ્ધ ઉશ્કેરણી કરવામાં આવે છે. અમેરિકા અને અન્ય પશ્ચિમી દેશોમાંથી હથિયારોની ખરીદી સૌથી વધારે મધ્ય-પૂર્વના દેશો કરે છે.

ઈસ્લામને ‘રૂઢિવાદ’ અને મુસલમાનોને ‘રૂઢિવાદી’ ચિતરવાના અનેક કારણો પશ્ચિમ તરફથી વહેતા કરવામાં આવે છે અને પવનની દિશા તેને જે તરફ લઈ જાય ત્યાં પણ લોકોમાં એ ભ્રમણા વ્યાપ્ત થઈ જાય છે કે,

ઈસ્લામ કટ્ટરવાદ અને રૂઢિવાદનું બીજું નામ છે. અને દુનિયાના તમામ મુસલમાનો 'કટ્ટરવાદી' અને 'રૂઢિવાદી' છે.

ફન્ડામેન્ટાલિઝમ શબ્દ : ખ્રિસ્તી ધર્મની અંગત લક્ષણની પરિભાષા

ધર્મમાં અડગ આસ્થા રાખનારાઓને સામાન્ય રીતે 'ફન્ડામેન્ટલિસ્ટ' (રૂઢિવાદી) કહેવામાં આવે છે. જો કે આજે ઘણી વખત કંઈ પણ સમજ્યા વિના શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાનું ચલણ થઈ પડ્યું છે. તેનું કારણ એ હોઈ શકે છે કે, મોટાભાગના લોકો વિચારધારા અને આસ્થાને સમાનાર્થી સમજે છે. વિચારધારા પરિવર્તનશીલ હોઈ શકે છે, પણ આસ્થામાં કોઈ પરિવર્તન સંભવિત નથી. કેમકે આસ્થા કોઈ પણ ધર્મનો પાયો હોય છે. તેથી મહદઅંશે આધુનિક પશ્ચિમી વિચારધારા અને તેના અનુયાયીઓનું લક્ષ્ય આસ્થા હોય છે. અહીં એ સ્પષ્ટતા પણ કરી લેવી જરૂરી છે કે, 'ઈસ્લામી ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની આધુનિક પરિભાષા કેવળ પશ્ચિમી પરિભાષા છે અને શેષ વિશ્વમાં તેનું ચલણ માત્ર પશ્ચિમી માધ્યમો અને સંદેશા વ્યવહારને આભારી છે. મુસલમાનો માટે 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષાના ઉપયોગના પુરાવાઓ વીસમી સદીના અંતિમ ત્રણ દસકાઓ પહેલાં ભાગ્યે જ મળે છે. હવે આપણે જોઈએ કે આ પરિભાષાનો ઉપયોગ ક્યારે અને કોના સંદર્ભમાં થયો અને તેનો ખરેખર અર્થ શું છે ?

'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષા મૂળેથી એક ખ્રિસ્તી-પશ્ચિમી પરિભાષા છે. જેનો ઉપયોગ ૧૯મી સદીના અંતમાં અને ૨૦મી સદીના આરંભમાં અમેરિકામાં કેટલાક પ્રોટેસ્ટન્ટ ખ્રિસ્તીઓના જૂથો માટે કરવામાં આવ્યો હતો. અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દકોષ, પરંપરાઓ અને અન્ય માધ્યમોથી 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ' અંગે જે માહિતી આપણને મળે છે, તેનો સાર એ છે કે, 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'નું નામ પશ્ચિમી દેશોમાં તે પ્રોટેસ્ટન્ટ અમેરિકી ખ્રિસ્તી આંદોલનને આપવામાં આવ્યું, જેના માનવાવાળા જૂથો બાઈબલમાં ઉલ્લેખિત તમામ લખાણો અંગે તેને શબ્દસઃ ઐતિહાસિક તથ્ય હોવા ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે.

અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દકોષ "Oxford"માં 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'નો અર્થ આ પ્રમાણે છે : ફન્ડામેન્ટાલિઝમ અર્થાત્ (૧) ખ્રિસ્તી દૃષ્ટિકોણ અનુસાર એ આસ્થા કે તે દરેક બાબત જે બાઈબલમાં છે, દુરૂસ્ત છે અને તેને ધાર્મિક દૃષ્ટિકોણ અને કર્મનો આધાર હોવું જોઈએ અને (૨) કડક રીતે કોઈ પણ ધર્મની શિક્ષાનું અનુસરણ કરવું.

અંગ્રેજી ભાષાના બીજા શબ્દકોષ "Webster"માં 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ' ઉપર આ પ્રમાણે પ્રકાશ પાડેલ છે : ફન્ડામેન્ટાલિઝમ એટલે (૧) એ આસ્થા કે બાઈબલના તમામ લખાણો શબ્દસઃ યોગ્ય છે, (૨) યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકામાં પ્રોટેસ્ટન્ટ ખ્રિસ્તીઓનું એક આંદોલન, જે આ પ્રકારની આસ્થાઓને ખ્રિસ્તી ધર્મ માટે જરૂરી ઠેરવે છે અને આધુનિકતાવાદનો વિરોધ કરે છે.

Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of English Language (Published by Germany Books, New Jersey, USA, 1994)માં ઉલ્લેખ કર્યા મુજબ 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ' એટલે અમેરિકામાં પ્રોટેસ્ટન્ટ ખ્રિસ્તીઓનું એક આંદોલન, જેનો આરંભ વીસમી સદીની શરૂઆતમાં આધુનિકતાવાદની પ્રતિક્રિયારૂપે થયો, જે બાઈબલની Innerrancyને માત્ર આસ્થા અને નૈતિકતાના મામલાઓ રૂપે જ નથી લેતું, બલકે તેને ઐતિહાસિક સનદનો દરજ્જો પણ આપે છે અને તેને ખ્રિસ્તી આસ્થા માટે જરૂરી ઠેરવે છે.

જો કે Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World (Editor, John L. Esposito, Oxford University Press, 1996, Vol. 2, P.33)માં સ્પષ્ટતા છે કે, એક લાંબા ગાળા સુધી 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષાનો ઉપયોગ એક વિશિષ્ટ ખ્રિસ્તી પરંપરાના નિર્ધારણ માટે થતો રહ્યો. અલબત્ત, ૧૯૭૦ ના દસકાના શરૂના વર્ષોમાં, જ્યારે બુદ્ધિજીવીઓ અને પ્રજાના જૂથોમાં દરેક સ્તરે ધાર્મિક જાગૃતિ વધી અને દુનિયાના વિભિન્ન સમાજોમાં ધાર્મિક પુનરુત્થાન થયું તો તે વખતે 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષાનો

વ્યાપક પરિગ્રેક્ષ્યમાં ધાર્મિક પુનરુત્થાનના આંદોલનો માટે ઉપયોગ શરૂ થયો. આ જ કાળમાં 'હિન્દુ ફન્ડામેન્ટાલિઝમ' અને 'યહૂદી ફન્ડામેન્ટાલિઝમ' જેવા શબ્દો પણ સંભળાવા શરૂ થયા. અલબત્ત, ૨૦મી સદીના અંતિમ ચતુર્થાંશમાં મહદ્અંશે 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષાનો ઉપયોગ જ્યારે કે તે બિનખ્રિસ્તી સંદર્ભમાં થયો હોય, તે ઈસ્લામી પુનરુત્થાન આંદોલન માટે થયો છે.

આ કોષમાં ઉલ્લેખ છે કે, જ્યારે 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'ની પરિભાષાનો ઉપયોગ બિનખ્રિસ્તી પરિગ્રેક્ષ્યમાં કરવામાં આવે છે, તો તે મોટાભાગે ઈસ્લામી પુનરુત્થાનથી સંબંધિત તે લોકો અને તે સંગઠનો માટે થાય છે, જે ૨૦મી સદી ઈસ્વીના અંતિમ ચતુર્થાંશથી સંબંધિત છે. ઈ.સ. ૧૯૯૦ના દસકા સુધી મુસ્લિમ ફન્ડામેન્ટાલિઝમ (કે ઈસ્લામી ફન્ડામેન્ટાલિઝમ)ની પરિભાષા વ્યાપક પ્રમાણમાં બૌદ્ધિક અને પત્રકારત્વ બન્ને પ્રકારના સાહિત્યમાં ઉપયોગ થવા લાગ્યો હતો.

આમ તો પરિભાષાનો ઇતિહાસ ખૂબ લાંબો છે અને તેના ઉપર ઘણું લખાયું છે. આ અંગે પશ્ચિમી દેશોમાં કેટલાયે ખટલાઓ ચાલ્યા અને તે અનુસાર કાનૂનોમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યા તથા આધુનિકતાવાદને માનવાવાળા અને ખ્રિસ્તી ધાર્મિક જૂથો વચ્ચે લાંબા સમય સુધી સંઘર્ષ ચાલતો રહ્યો. અહીં 'ફન્ડામેન્ટાલિઝમ'નો અર્થ અને તે કોના માટે ઉપયોગમાં લેવાયો તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે. વ્યાખ્યાઓ જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે, તેનો સંબંધ ખ્રિસ્તીઓ સાથે છે અને પછી જ્યારે ધાર્મિક જૂથો અને આધુનિકતાવાદીઓ વચ્ચે સંઘર્ષ થયો તો આ શબ્દ એક ધાર્મિક પરિભાષા હોવાની રીતે એક જૂથના ઉપયોગમાં આવવાની સાથે તે ઐતિહાસિક પરિભાષા બની ગઈ. મુસલમાનો કે ઈસ્લામ માટે તેનો ઉપયોગ ૧૯૭૦ પછી અને વ્યાપક રીતે તો ૧૯૯૦ પછી શરૂ થયો અને તેના પાછળના કારણો આગળ દર્શાવવામાં આવ્યા છે. હવે એક વિશિષ્ટ કૌમ, બહુ જૂથ માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલ એક પરિભાષાનો ઉપયોગ બીજા ધર્મ કે ધર્મો અને તેના અનુયાયીઓ માટે માત્ર વૈમનસ્ય, નાપસંદગી અને અવમાનનાના પ્રદર્શન માટે કરવો કેટલે અંશે યોગ્ય છે ?

ઈસ્લામ અને યુરોપ વચ્ચે સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષની હકીકત

પાછલા અમુક વર્ષોથી પ્રચાર માધ્યમોએ ઈસ્લામ અને યુરોપ દરમ્યાન સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષના નામે એક નવું યુધ્ધ છોડ્યું છે. યુરોપના બુદ્ધિજીવીઓએ આ વિષય ઉપર ઘણી લાંબી ચર્ચા-વિચારણા અને ઘણો ઝિણવટભર્યો તથા બહોળો અભ્યાસ કરી સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષના બધા જ પાસાઓની ચર્ચા કરી છે. અમુકે ઉપરછલ્લી નજરે મુસ્લિમો અને યુરોપ વચ્ચે સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષનો દાવો કર્યો છે. અને પોતાના દાવાની સાબિતીરૂપે અમુક બામિક સર્વેક્ષણોના ખોટા આંકડાઓ અથવા આકસ્મિક સંજોગોને હકીકતનું સ્વરૂપ આપી એકબીજા સાથે તાર્કિક દલીલના આધારે જોડીને પોતાના દાવાને સમર્થન પુરૂ પાડ્યું છે. જેમકે શ્રી Hsntingtonએ લખ્યું છે કે, આ કોઈ આશ્ચર્યજનક બાબત નથી કે ઈરાનની ક્રાંતિ પછી પશ્ચિમ અને ઈસ્લામ દરમ્યાન સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષનો આરંભ થઈ ચૂક્યો છે.

[Clash of Civilization, P. 216]

અમુકે રશીયન સામ્યવાદનો અંત અને ઈરાનમાં આયતુલ્લાહ ખોમેનીની ગર્વમેન્ટ બન્નેવને સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષ માટે કારણરૂપ દર્શાવી છે. અમુકે મુસ્લિમદેશો અને યુરોપમાં બનેલા અમુક બનાવોને ઉદાહરણમાં રજૂ કરી તેના કારણોનું અવલોકન કરતાં સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષ સાબિત કર્યો છે. જો કે આ લોકો ફક્ત મધ્યપૂર્વના આરબ દેશોના બનાવોને ધ્યાનમાં રાખીને જ ફેસલા કરે છે. દૂર પૂર્વ તથા દક્ષિણ એશીયાના મુસ્લિમ દેશોને તે (ભૂલીને) નજર અંદાજ કરી દે છે.

હકીકત એ છે કે યુરોપમાં ધાર્મિક આતંકવાદનો ઈતિહાસ ઘણો જુનો છે. સલીબી (ક્રુસેડ) જંગો પણ ધાર્મિક ઝનૂન અને કટ્ટરવાદ હેઠળ જ લડાઈ હતી. માટે ધાર્મિક કટ્ટરવાદનો ઈસ્લામ સાથે કોઈ જોડ નથી. ખરેખર તો ધાર્મિક આતંકવાદ યુરોપની જ સમસ્યા છે. જે તેમના ધાર્મિક સંપ્રદાયો દરમ્યાન મહદઅંશે લડાઈ રહી હતી. હકીકતમાં ઈસ્લામ શાંતિ અને સલામતીનો ધર્મ છે. પશ્ચિમી દેશો પોતે આ બાબતે એકમત નથી કે

ઈસ્લામ હકીકતમાં વૈશ્વિક ખતરો છે. ઘણા પશ્ચિમી બુધ્ધિજીવીઓ તેને માત્ર ભ્રમ માને છે. છતાં સામાન્ય બિન મુસ્લિમોના માનસમાં જે માન્યતા ઘર કરી ગઈ છે. તથા પ્રસાર માધ્યમો પણ સતત પ્રચાર કરે છે કે, ઈસ્લામ એક જબરદસ્ત ખતરો છે. અને ઈસ્લામી દુનિયા તથા પશ્ચિમી જગત વચ્ચે નજીકના ભવિષ્યમાં ભયાનક યુદ્ધ થવાનું છે. આ પ્રકારની માનસિકતા તૈયાર કરવામાં અમુક ચોક્કસ જૂથના લોકોએ ખાસ ભાગ ભજવ્યો છે. તેમના કંટ્રોલમાં વિશ્વભિડીયા છે. માટે ખોટા વિશ્લેષણો, ભ્રામક આંકડાઓ, તાર્કિક જૂઠી દલીલો, કોઈ એક નાની ઘટનાને ઘણું મોટું સ્વરૂપ આપીને તથા અમુક લોકો પાસે પત્રકારત્વ અને વાકપટુતાના માધ્યમથી નિબંધો તથા પુસ્તકો લખાવીને એ દ્રષ્ટિકોણને વધુથી વધુ પ્રચારિત કરવામાં આવે છે, કે ઈસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મ હંમેશા એકબીજાના પ્રતિસ્પર્ધી રહ્યા છે.

ઈસ્લામી જગત અણુશક્તિથી વંચિત છે. જે દેશો પાસે અણુશક્તિ છે, તે બધા મહદઅંશે ઈસ્લામ વિરુદ્ધ વલણ ધરાવે છે. છતાં શ્રી હેન્ડીન્ગને આંકડાઓની માયાજાળમાં એ સાબિત કરવાની કોશીશ કરી છે કે પશ્ચિમમાં અણુશક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની દોડનું મુખ્ય કારણ ઈસ્લામ છે. હાલાંકે ઈસ્લામને પરમાણુ શક્તિમાં વૃદ્ધિનું કારણ સાબિત કરવું માત્ર અને માત્ર એક માનસિક ભ્રમ અથવા લોકોને બેવકૂફ બનાવવાની વાત છે. હકીકત એ છે કે સાંસ્કૃતિક સંઘર્ષનો ખ્યાલ જ સહીહ નથી. સભ્યતાઓ એકબીજા સાથે મળીને રહે છે. એ ટકરાતી નથી. હાં, અસભ્યતાઓ અને ઝનૂન કે જંગલિયતો ટકરાય છે. આપસના સ્વાર્થો કે અહમ ટકરાય છે. સભ્યતાઓ મોટેભાગે સમજણ અને કલ્યાણકારી નિતિ આધારિત વલણ અપનાવે છે. ઈસ્લામી ઈતિહાસ અને બીજી કૌમોના ઈતિહાસ આ વાતનો સાક્ષી છે. એક મોટા યહુદી બુધ્ધિજીવીએ લખ્યું છે કે યહુદીઓના પૂરા ઈતિહાસમાં એમને જેટલી શાંતિ-ચૈન અને રાહત તથા ઉચ્ચ હોદ્દાઓ મુસ્લિમ શાસનમાં મળ્યા છે, એટલી શાંતિ એમને કોઈ યુગમાં પ્રાપ્ત થઈ નથી.

મુસ્લિમો વિશે યુરોપના બુધ્ધિજીવીઓ મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારના વિચારો ધરાવે છે :

- [૧] બુધ્ધિજીવીઓની એક મોટી સંખ્યા ઈસ્લામ અને મુસ્લિમ જગતને યુરોપિય સંસ્કૃતિ માટે ખતરો સમજે છે.
- [૨] બુધ્ધિજીવીઓનો એક વર્ગ યુરોપ માટે ઈસ્લામ તથા મુસ્લિમોને કોઈપણ પ્રકારનો ખતરો અથવા ચેલેન્જ સમજતો નથી. અને એમ સમજે છે કે મુસ્લિમો પોતાની સમસ્યાઓ અને પ્રશ્નોમાં જ ઘણા ગુંચવાયેલા છે. અને તે એટલા વેરવિખેર છે, કે કદી એક થઈ શકતા નથી. અને એક થઈ પણ જાય (જે શક્ય નથી) તો પણ તેમની લશ્કરી તાકત એટલી નથી કે તે યુરોપનો કોઈપણ રીતે સામનો કરી શકે. પરંતુ તે છતાં ઈસ્લામી રૂઢિવાદને આ વર્ગ પણ એક સમસ્યાના રૂપમાં જુએ છે. કારણ કે તેમના ખ્યાલમાં ખ્રિસ્તી રૂઢિવાદની જેમ ઈસ્લામી રૂઢિવાદ પણ મધ્યકાલિન અંધકારયુગ (ડાર્કએજ) તરફ લઈ જનાર છે.
- [૩] મોર્ડન યુરોપમાં બુધ્ધિજીવીઓનો ત્રીજો વર્ગ એવો છે જે ઈસ્લામ તથા મુસ્લિમોને યુરોપ માટે ખતરો સમજતા નથી. પરંતુ તે ઈસ્લામને (આઉટ ઓફ ડેટ) ઉતરી ગયેલ પણ નથી સમજતા. તેમના મતાનુસાર યુરોપ જો પોતાની સંસ્કૃતિ (Unique) અને કલ્ચરની રક્ષા કરવા માંગે છે, તો તેના માટે અત્યંત જરૂરી છે કે તે ઈસ્લામને એક જીવનનિતિ અને સંસ્કૃતિના રૂપમાં કબૂલ કરે. અને તેને ખતરો સમજવાની જગ્યાએ એક ચેલેન્જ સમજે. અને પછી તેના પ્રમાણે જ્યાં પોતાના યુરોપિય સામાજિક જીવનમાં કમી લાગતી હોય ત્યાં પોતાની નિતિમાં ફેરફાર કરી ઈસ્લામી નિતિથી ફાયદો ઉઠાવે.

યુરોપના પ્રોટેસ્ટન્ટ અને કેથોલિક ચર્ચના સંસ્થાનો (CCE & KEN)એ “Islam in Europe Committee”ની સ્થાપના કરી. જેણે ૧૯૯૪માં જીનીવામાં આ વિષય ઉપર પરિસંવાદ પણ યોજ્યો. તેમાં

પણ આના કારણો અને તેની યુક્તિઓની સમીક્ષા કરવામાં આવી. જેના પર અમલ કરીને ઈસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ધર્મ વચ્ચે તંદરૂસ્ત સમરસતા પેદા થઈ શકે. આ પ્રમાણે સૌહોદ અને પરસ્પર સહકારના બીજા પણ ઘણા ઉદાહરણો છે.

આ પ્રકારની ચર્ચાઓને કારણે એક ફાયદો એ થયો કે, યુરોપના અમુક તટસ્થ બુદ્ધિજીવીઓએ આના ઊંડાણમાં જઈ બન્નેવ સંસ્કૃતિઓની ખૂબીઓ અને ખામીઓનું સર્વેક્ષણ કર્યું. અને યુરોપને પણ સમજાવ્યું કે ફક્ત મુસ્લિમોનો દોષ કાઢવાથી બન્નેવ સમાજો વચ્ચેની ખાઈ પૂરાવાની નથી. આમાં યુરોપની જે બેવડી નિતિ અને ધોરણોવાળી ચાલ છે, તે પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. જેમાં આ લેખકોએ પેલેસ્ટાઈન તથા ઈઝરાઈલ વિશે અમેરીકાની પોલીસી અને મુસ્લિમ દેશોમાં યુરોપ-અમેરીકાની સામ્રાજ્યવાદી નિતિ તથા લોકશાહી ઢબે ચૂંટાયેલ સંગઠનોને સરકાર રચવાથી દૂર રાખી, તેની જગ્યાએ ડેક્ટીટરશીપ અને રાજાશાહીને સમર્થન આપવું. પોતાના હાથા બનતા રાજાઓને પ્રજા વિરૂદ્ધ ઉશ્કેરવા વગેરેનું વર્ણન કરતાં અલ્જીરિયા, તુર્કી, ટયુનિસીયા વગેરેને જીવંત ઉદાહરણરૂપે રજૂ કર્યા છે.

આ લેખમાં હું આપના સમક્ષ આ ત્રીજો વર્ગ જેનું પ્રતિનિધિત્વ શ્રી જહોન એલ. સ્પોઝીટો (John L. Esposito) કરે છે, તેમના વિચારો રજૂ કરવા માંગુ છું.

શ્રી જહોન એલ. સ્પોઝીટો અમેરીકાની જ્યોર્જ ટાઉન યુનિવર્સિટીના “ધર્મ અને આંતરરાષ્ટ્રીય સબંધો”ના પ્રોફેસર તથા મુસ્લિમ-ખ્રિસ્તી સબંધો વિભાગના ડાયરેક્ટર છે. તેમણે અમેરીકાના વિદેશ મંત્રાલયમાં પણ સેવાઓ બજાવી છે. તથા ઓક્સફોર્ડ ઈન્સાયક્લોપિડિયા ઓફ મોર્ડન ઈસ્લામિક વર્લ્ડ (જે ચાર ભાગમાં મોર્ડન ઈસ્લામી જગતની માહિતી માટે સનદનો દરજ્જો રાખે છે) તેના લેખક છે.

શ્રી જહોન સ્પોઝીટો યુરોપની ભલાઈ અને પ્રગતિના ફક્ત ચાહક

જ નથી, બલ્કે તેમનો હાથ ઈસ્લામી સંસ્કૃતિથી ઉપર જોવા માંગે છે. પરંતુ જે વાસ્તવિકતા છે કે લોકો ઈસ્લામથી પ્રભાવિત થઈ રહ્યા છે. મુસ્લિમ દેશોમાં લોકશાહીને નિષ્ફળતા યુરોપના પ્રતાપે જ મળી રહી છે. જેને લઈ મુસ્લિમ દેશોના એજ્યુકેટેડ લોકો પણ નિરાશ થઈ ગયા છે. અને સાથે સાથે યુરોપિય દેશોમાં પણ ઈસ્લામી વાંચન પ્રત્યે લોકોમાં જાગૃતિ બલ્કે ભૂખ ઉઘડી રહી છે અને ઈસ્લામી તાલીમની વ્યાપકતા, વિશાળતા બલ્કે જીવનના પ્રત્યેક સંજોગોમાં પ્રત્યેક વ્યક્તિને લગતા બધા જ પ્રશ્નોની છણાવટ ઈસ્લામમાં છે. શ્રી જહોન સ્પોઝીટોના શબ્દોમાં ઈસ્લામ એ જીવન માર્ગદર્શક (Way of Life) છે. એમના ખ્યાલમાં ઈસ્લામ એક શાનદાર જીવન વ્યવસ્થા હોવાની સાથે યુરોપ માટે કોઈ જ ખતરો નથી. હાં, તેની તુલનામાં એક ચેલેન્જ જરૂર છે. અને એવા સંજોગોમાં યુરોપ માટે મુનાસિબ એ છે કે તે ટકરાવનો રસ્તો છોડી ઈસ્લામી વ્યવસ્થાને ચેલેન્જ સમજી તેની રોશનીમાં પોતાની રાજકીય વ્યવસ્થાની કમીઓ દૂર કરી તેને વધુ વ્યવસ્થિત કરે. આ વિષયમાં તેમણે અમાનતદારીપૂર્વક એ રાય આપી છે કે, જો યુરોપે ભવિષ્યમાં પણ પોતાની સંસ્કૃતિને ઉચ્ચ સ્થાને બિરાજમાન રાખવી હોય તો તેણે ઈસ્લામી ચેલેન્જને કબૂલ કરવો પડશે.

શ્રી જહોનનો યુરોપને આ મશ્વરો ઈસ્લામથી હમદર્દીને લઈને નથી બલ્કે યુરોપની હાલની સેક્યુલર લોકશાહીથી લોકો વિમુખ થઈ રહ્યા છે. અને તેની ખરાબ અસરો ત્રીજી દુન્યાના દેશોમાં ખરાબ પરિણામો લાવી રહી છે. શ્રી જહોન એવું વિચારી રહ્યા છે, કે આની દુરગામી અસરોના સ્વરૂપે યુરોપિય સેક્યુલર વ્યવસ્થા પણ સામ્યવાદની જેમ નિષ્ફળ નિવડી ભાંગી ન પડે. અને એક દિવસ તેનો પણ તે ભૂંડો હાલ ન થાય, જે સોવિયેત રશિયાનો થયો. આ ડરને કારણે તે ઘણી બધી બાબતોમાં બીજા લેખકોથી આગળની વાત કરી રહ્યા છે.

શ્રી જહોનનું કહેવું છે કે ઈસ્લામી બુન્યાદ પરસ્તી (રૂઢિવાદ)ને નાઝીઈઝમ તથા કોમ્યુનિઝમની જેમ સમજવું ભૂલ ભરેલું છે. આ પહેલા

પણ આપણે થાપ ખાય ગયા હતા કે, સોવિયેત રશિયાના એકદમ તૂટવાની યુરોપિય સરકારી એજન્સીઓ અને જાસૂસી નિષ્ણાતોને માહિતી ન મળી શકી. અને અચાનક તે તૂટી પડ્યું. આજે જ્યારે સોવિયેત ખતરો ખતમ થઈ ચૂક્યો છે, તો મુસ્લિમ દેશોમાં થઈ રહેલ પરિવર્તનને સમજવામાં પાછા ભૂલ ન કરીએ એ જોવાનું છે. આપણે કોઈ પણ પગલું ભરતાં પહેલા તેના સાચા કારણો શોધવા જરૂરી રહેશે. ફક્ત ગલત પ્રોપેગન્ડા કે ખોટી અફવાઓથી પ્રભાવિત થઈ કોઈ પગલું ન ભરીએ તેની સાવચેતી રાખવી પડશે.

તેમનું આ પણ કહેવું છે કે યુરોપમાં રહેતા બધા જ નાગરિકોના સમાન હક્કો છે. માટે આ ક્યાંની સમજદારી અને બુદ્ધિ છે કે, યુરોપના કેથોલિક અથવા પ્રોટેસ્ટન્ટ ખ્રિસ્તી પોતાની ધાર્મિક વિધિઓ ઉપર અમલ કરે, અથવા અમલ કરવા માટે આઝાદી ચાહે, તો તે તેમનો બુન્યાદી અધિકાર કહેવાય. અને જ્યારે કોઈ આફ્રિકી કે એશિયાઈ પોતાની ધાર્મિક વિધિઓ અને ઈબાદતો ઉપર અમલ કરવા માંગે તો તે રૂઢિવાદ કહેવાય. ત્રીજી દુન્યાની વાત આવે છે, ત્યારે યુરોપનો માપદંડ બદલાય જાય છે. ત્યાં યુરોપ ફક્ત પોતાના સ્વાર્થને જ જુએ છે. જો તેમનો સ્વાર્થ લાગેલો હોય, અને કોઈ ખતરો ન હોય તો લોકશાહી અને માનવહક્કોનું ગમે તેટલું ઉલ્લંઘન થતું હોય છતાં યુરોપ ચૂપ બેસી રહે છે.

શ્રી જહોન લખે છે કે જે મુસ્લિમોને તમે બુન્યાદપરસ્ત (ફેન્ડામેન્ટલ) કહો છો, તે ફક્ત મોલ્લી મુલ્લાં અને દીની મદ્રસાઓ સાથે જ સંકળાયેલ નથી. બલ્કે તેમાંથી મોટો વર્ગ યુરોપની યુનિવર્સિટીઓ અથવા તેમના પોતાના દેશોમાં ઉંચી ડીગ્રીઓથી પાસ થયેલ લોકો છે. તેમણે મોર્ડન દુન્યાને ઘણી સારી રીતે સમજી છે. અને આ લોકોને પબ્લીકમાં લોકપ્રિયતા પણ પ્રાપ્ત છે. કારણકે આ લોકો એન્જનીયરીંગ, વિજ્ઞાન, મેડિકલ, કાનૂન, શિક્ષણ અને મિલિટરીની ઉચ્ચ ડીગ્રીઓની સાથે સામાજિક કામોમાં ઘણા આગળ રહે છે. અને તેમના બહોળા અનુભવથી સામાન્ય નાગરિકોને

ઘણો લાભ મળે છે. તેમણે પોતાના વર્તુળમાં શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ કાયમ કરી તેનો સકુશળ વહીવટ પણ કર્યો છે. અને જ્યાં એમને મોકો મળ્યો ત્યાં રાજકારણમાં સક્રિય ભૂમિકા ભજવી છે. એ અલગ વાત છે કે, યુરોપિય સરકારોએ તેમને સત્તા પ્રાપ્ત કરવાથી રોકવાની કોશીષો કરી છે. અને તેમની રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓને ખોટા આક્ષેપો તથા બહાના હેઠળ બદનામ કરવાની ભરપૂર કોશીષો કરી છે.

શ્રી જહોન લખે છે કે ઈસ્લામમાં ખ્રિસ્તી ધર્મની જેમ પોપનો કોઈ હોદ્દો નથી. માટે મુસ્લિમ જગતમાં બનેલ કોઈ એક બનાવ અથવા કોઈ એક વ્યક્તિના વિચારોને જેમકે ખૌમેની અને સદામહુસૈન (અહમદી નઝાદ, ઉસામા કે જવાહીરી)ના ચશ્માથી જોવાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે, અમેરીકા ઈસ્લામ અને મધ્યપૂર્વના મુસ્લિમ દેશોના હાલાત અને સંજોગોને સાચી રીતે સમજી શકતો નથી.

ઈસ્લામ અને લોકશાહીના હવાલાથી યુરોપમાં જે પ્રોપેગન્ડો ચાલી રહ્યો છે કે, બન્નેવ એકબીજાથી વિરોધાભાસ સંસ્કૃતિ અને વિચારધારાઓ છે. તેનો આંશિક સ્વીકાર કરતા શ્રી જહોન લખે છે કે, આ પ્રોપેગન્ડો જેટલા જોરશોરથી ચાલી રહ્યો છે અને તેને લઈ ઈસ્લામી રૂઢિવાદ (બુન્યાદ પરસ્તી)નો આક્ષેપ મુસ્લિમ સમાજ અને ઈસ્લામ ઉપર થઈ રહ્યો છે તેની હકીકત અને હાલનું ચિત્ર તથા મુસ્લિમોનો પાછલા હજાર વર્ષોનો ઇતિહાસ તથા ઈસ્લામી કાયદા કાનૂનમાં જે વિશાળતા, વ્યાપકતા અને સમયની માંગ પ્રમાણે કાયદાના અમલીકરણની પ્રક્રિયા છે. તે બધું જોતાં ઈસ્લામ અને લોકશાહીમાં લાંબો વિરોધાભાસ શ્રી જહોનને દેખાતો નથી. તે ઈસ્લામી કાયદા કાનૂનની વિશાળતાને કબૂલ કરતા લખે છે કે, લોકશાહીનું ઈસ્લામીકરણ આ પ્રમાણે થઈ શકે છે કે, ઈસ્લામી શાસન તથા કાયદા વ્યવસ્થાના આધારસ્થંભો શુરા (પાર્લામેન્ટ) ઈજમાઅ (બુધ્ધિજીવીઓના મોટા વર્ગની સહમતી) અને ઈજતેહાદ (કાયદા કાનૂનના નિષ્ણાતોનો અભિપ્રાય) વગેરે ઈસ્લામી પરીભાષાઓનો આજના

રાજકારણના સંદર્ભમાં ઉપયોગ કરી બન્નેવ વચ્ચે તાલમેલ બેસી શકે છે.

એ જ પ્રમાણે યુરોપનો આ આક્ષેપ કે ઈસ્લામ મોડર્ન યુગના તકાદાઓ સાથે ચાલી શકતો નથી. કારણ કે તે રૂઢિવાદી અને સ્થિર ધર્મ છે. શ્રી જહોન આ આક્ષેપ સાથે સહમત નથી. તે આને યુરોપિય પ્રોપેગન્ડો ગણે છે. તેમના કહેવા પ્રમાણે ઈસ્લામના ચૌદસો વર્ષના ઇતિહાસમાં કદી પણ ઈસ્લામ સ્થિર રહ્યો જ નથી, બલ્કે તે સમયાનુસાર દરેક યુગમાં પ્રચલિત રહ્યો છે.

ઈસ્લામી જગતમાં રાજકીય આઝાદીની ઉણપ છે, બલ્કે હુકૂમત નાલાયક બિનજવાબદાર હાકેમોના કબ્જામાં છે. વધુ પડતા મુસ્લિમ દેશોમાં રાજકીય પાર્ટીઓ ઉપર સખ્ત પાબંદીઓ છે. ચૂંટણીઓ થતી જ નથી અને જો થાય તો ગેરરીતીઓના કારણે અર્થ વગરની રહે છે.

મુસ્લિમ જગતમાં આઝાદી અને લોકશાહીની ચળવળે બિન અનુભવી અધ્યાશ હાકેમો અને તેમના યુરોપિય આકાઓ બન્નેવ માટે ઘણી સમસ્યાઓ અને પેચીદા પ્રશ્નો પેદા કર્યા છે. મુસ્લિમ હાકેમો વિરોધપક્ષથી ડરે છે. જ્યારે યુરોપિય સરકારો વિરોધપક્ષને લોકશાહીની તંદરૂસ્તી ગણે છે. પરંતુ તે છતાં એમને ખતરો છે કે જો મુસ્લિમ દેશોમાં લોકશાહીનો પવન વાયુવેગે પ્રસરી જશે. અને ચૂંટણીઓમાં યુરોપના જુના ભરોસાપાત્ર પિટ્ટુઓની જગ્યા બીજા લોકો લઈ લેશે. અને તે હાલના હાકેમોની જેમ યુરોપિય દબાણ પણ ન સ્વીકારે, કારણકે તેમની ગાદી યુરોપ અમેરીકાના હાથમાં નહીં હોય, બલ્કે પોતાના દેશોની પબ્લિકના હાથમાં હશે. તો પરિણામે મુસ્લિમ દેશોના તેલ અને કુદરતી ભંડારો સુધી તેમની પહોંચ સલામત રહી શકતી નથી. એટલા જ માટે યુરોપ-અમેરીકા મધ્યપૂર્વમાં શાંતિના બહાના હેઠળ રાજકીય સ્થિતીને જેવી રીતે ચાલે છે, તે જ પ્રમાણે યથાવત્ રાખવા માંગે છે. અફઘાનિસ્તાનની તાલિબાન સરકાર સાથે આ જ વાંધો પડ્યો હતો કે ગેસ અને કુદરતી ભંડારોને અમેરીકા-યુરોપ પોતાના નિયંત્રણમાં બાકી રાખવા માંગતા હતા.

અને તાલિબાન નેતાઓએ તેનો ઈન્કાર કર્યો હતો.

શ્રી જહોન આ પ્રશ્ન પણ ઉપસ્થિત કરે છે કે શું આઝાદી અને સ્વતંત્રતા માટે તાકત અને શક્તિનો ઉપયોગ અવૈધ (નાજાઈઝ) અને ખતરાનું સ્વરૂપ બને છે ? ખાસ કરીને જ્યારે કે આ તાકાત અને જોર ઝબરદસ્તીનો વપરાશ ધર્મ, જાતિવાદ, જૂથવાદ તથા પક્ષપાતના નામે થતો હોય. સાથે આ સવાલ ઉઠાવે છે કે શું યુરોપિય સેક્યુલર (લિબરલ જાતિવાદ) દ્રષ્ટિકોણ એટલો જરૂરી છે કે તેના વગર આંતરરાષ્ટ્રીય માનવસમાજમાં બીજો દ્રષ્ટિકોણ કબૂલ કરી જ શકાતો નથી ?

શ્રી જહોન આ વાતનો પણ સ્વીકાર કરે છે કે અમેરીકા તથા યુરોપે સાઉદી અરબિયા અને કુવૈતને સદામથી સ્વતંત્રતા અપાવવાના બહાને “ઓપરેશન ડીઝાર્ટ સ્ટ્રામ” શરૂ કર્યું તે ફક્ત સદામને હટાવવા પુરતું મર્યાદિત ન રહેતાં ઈરાકની આર્થિક, સામાજિક, રાજકીય અને ફૌજી બરબાદી સાથે સમાપ્ત થયું. અને હજુ ત્યાંથી અમેરીકા ફૌજી અદ્દા હટાવવાની જગ્યાએ પોતાની તાકાત વધારી રહ્યું છે. જેથી અરબ-ઈઝરાઈલ ફૌજી તાકાતના સમીકરણો બદલાઈને ઈઝરાઈલને ફાયદો પહોંચાડે. બીજી મહત્વની વાત શ્રી જહોન લખે છે કે સાઉદી અને કુવૈતને સદામથી બચાવવા ઘણી જ જલ્દી અમેરીકી-યુરોપી ફૌજ કુવૈતમાં આવી ગઈ. જ્યારે ઈઝરાઈલે પેલેસ્ટાઈન, જોર્ડન અને સિરિયાના પ્રદેશો ઉપર વર્ષોથી ગેરકાયદેસર કબ્જો બાકી રાખ્યો છે. તેના ઉપર આ પ્રમાણેનું ઓપરેશન તો ઘણું દૂર રહ્યું, યુનોમાં તેની વિરૂદ્ધ વીટો વાપરી અમેરીકાએ હંમેશા ઈઝરાઈલનો પક્ષ લીધો છે. [બલ્કે અમેરીકાએ યુનોમાં ઈઝરાઈલના પ્રશ્ને જ સૌથી વધુ વીટો વાપર્યો છે.] શ્રી જહોન પૂછે છે કે બન્નેવ (સદામ+ઈઝરાઈલ) જગ્યાએ ગેરકાયદેસર કબ્જો હતો. છતાં અમેરીકાના આવા બેવડા વલણ શા માટે ? અને જ્યારે કે હાલમાં પણ પેલેસ્ટાઈનીઓ ઈઝરાઈલનો ઝુલ્મ સિતમ વેઠી રહ્યા છે ? છતાં અમેરીકા ઈઝરાઈલને આર્થિક તથા લશ્કરી મદદ શા માટે કરી રહ્યું છે ?

એક મહત્વનો પ્રશ્ન શ્રી જહોન કરે છે કે, ઈસ્લામી જાગૃતતાને કટ્ટરવાદ બલ્કે આતંકવાદની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જ્યારે કે કટ્ટરવાદ, અન્યાય અને આતંકવાદ તો મુસ્લિમ જગતની જેમ અન્ય દેશો, કૌમો અને સંપ્રદાયોમાં જગતના વિભિન્ન દેશો અને પ્રદેશોમાં પણ ચાલી રહ્યો છે.

ઈસ્લામમાં ધર્મ અને રાજકારણ બન્નેવના મિશ્રણ હોવાને અમુક યુરોપિય બુદ્ધિજીવીઓ કટ્ટરવાદનું કારણ દર્શાવે છે. શ્રી જહોન તેનો જવાબ આપતા લખે છે કે, હાલના સંજોગોમાં યુરોપમાં ધર્મ અને રાજકારણ એકબીજાથી અલગ છે. પરંતુ યુરોપનો પાછલો લાંબો ઇતિહાસ જુઓ કે તે ધર્મ અને રાજકારણના સંપૂર્ણ મિશ્રણવાળો હતો અને ચર્ચની હુકુમત તથા સત્તા રાજાઓની સત્તાઓથી પણ વધુ હતી. (બલ્કે ચર્ચ અને રાજાઓ તથા ચર્ચ અને વિજ્ઞાન વચ્ચે વૈમનસ્ય અને લડાઈની વિગત દર્શાવતું એક પુસ્તક અમેરીકી લેખક મિ. ડ્રેપરનું છે. તેનો ઉર્દૂમાં અનુવાદ થઈ ચૂક્યો છે.)

યુરોપમાં તો ઈસ્લામથી પણ વધુ ધર્મ અને રાજકારણનું મિશ્રણ હતું. બધી જ સલીબી (ક્રુડેઝ) લડાઈઓ ધાર્મિક આધારે લડવામાં આવી હતી, પરંતુ તેના સેનાપતિઓ ઈંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ અને જર્મનીના રાજાઓ જ હતા. શ્રી જહોન લખે છે કે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ અકીદા અને રાજકારણ વચ્ચેની ભેદરેખાઓ ઈબ્રાહીમી ધર્મોમાં (યહુદી, ખ્રિસ્તી અને ઈસ્લામ) હંમેશા અસ્પષ્ટ રહી છે. ચાહે ખ્રિસ્તી બાદશાહોનો યુગ હોય કે યહુદીઓની આરંભિક બાદશાહતનો હોય અથવા સલીબી યુધ્ધો હોય.

માટે જે બુદ્ધિજીવીઓ મુસ્લિમોના ઈસ્લામી અકીદા અને રાજકારણના મિશ્રણને જોઈ ગભરાય જાય છે અને મુસ્લિમોને કટ્ટરવાદી કે આતંકવાદીનું લેબલ આપે છે તેમણે પોતાના પાછલા અને હાલના ઇતિહાસને જોવો જોઈએ. [નાઈન ઈલેવન પછી અફઘાનિસ્તાન ઉપર હુમલો કરવા માટે બુશના ધાર્મિક ઉન્માદવાળા શબ્દોએ સલીબી જંગોની ધાર્મિક કટ્ટરતા અને આતંકને યાદ કરાવી દીધા. જેમાં જંગલી ખ્રિસ્તી કબીલાઓએ

મુસ્લિમો ઉપર અત્યાચાર અને આતંકનો નગ્ન ખેલ ખેલ્યો હતો. જેનો સ્વીકાર યુરોપિય ઈતિહાસકાર મિલ્ઝ (Mills) અને વોન સુબલે (Vonsyble) કર્યો છે કે મુસ્લિમોને જીવતા સળગાવી દેવામાં આવતા હતા. અને તેમનો ગોશ્ત આગ ઉપર શેકીને ખાવામાં આવતો હતો. હાલના અમેરીકી સૈનિકોએ અફઘાનિસ્તાન તથા ઈરાક અને ગ્વોન્ટોનામોબેની જેલમાં તેનું જ અનુકરણ કર્યું હતું. (તંત્રી)]

શ્રી જહોનના મત મુજબ હાલના ઈસ્લામ અને મુસ્લિમ સમાજને સમજવા તથા તેનું સચોટ વિશ્લેષણ કરવામાં એક ઘણી મોટી રૂકાવટ વાંચન અને અભ્યાસનો અભાવ (Secular Elite orientation) છે. એટલે કે મુસ્લિમ સરકારો, અને ઉચ્ચ વર્ગના મુસ્લિમ સમાજને ધ્યાનમાં રાખીને જ મુસ્લિમ સમાજ વિષે કોઈ રાય કાયમ કરી લેવામાં આવે છે. અને તેના આધારે મુસ્લિમ સમાજ વિષે વિશ્લેષણો અને અનુમાનો લગાડવામાં આવે છે. અ વર્ગ મુસ્લિમ સમાજનું કોઈપણ રીતે પ્રતિનિધિત્વ નથી કરતો. એની જગ્યાએ મુસ્લિમ સમાજના અગ્રગણ્ય આલિમો, સામાજિક કાર્યકરો, હોદ્દદારો, ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલા સમાજના ભેખધારીઓ, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ, અંજુમનો અને પાયાના કાર્યકરો વગેરે બહોળા મુસ્લિમ સમાજમાં જઈ તેમના આચારવિચારો સાંભળવા નિહાળવા જોઈએ. તેમની રહેણીકરણી, સામાજિક પ્રશ્નો હલ કરવાની ક્ષમતા વગેરે બાબતોનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરવો જોઈએ. અને પછી મુસ્લિમ સમાજ વિશે કોઈ વાત લખવી જોઈએ.

શ્રી જહોનનું એ પણ કહેવું છે કે, યુરોપિય સરકારો અને બુદ્ધિજીવીઓ નાના-નાના મુસ્લિમ સંગઠનો અને કટ્ટરવાદી ગૃપોના કોઈ બયાનને કે એલાનને મિડીયામાં વધુ પડતુ સ્થાન આપે છે. તેમને વધારે હાઈલાઈટ કરે છે. તેની જગ્યાએ બહુમતિ મુસ્લિમ સમાજ જે શાંતિપ્રિય અને વ્યવહારુ વિચારો ધરાવે છે તે લોકોની અવાજ મિડીયા સુધી પહોંચતી નથી. અથવા જાણી જોઈને મુસ્લિમોના રચનાત્મક પ્રોગ્રામોને દબાવી દેવામાં આવે છે.

જેથી મુસ્લિમ સમાજની સાચી છબી લોકો સમક્ષ ઉપસીને આવતી નથી. જેમકે આયતુલ્લાહ ખૌમેનીના રશ્દી વિરુદ્ધ કત્લના ફત્વાને ખૂબ ઉછાળવામાં આવ્યો. પરંતુ અઝહર યુનિવર્સિટીના મૂફતી સાહેબના ફત્વાને જાણી જોઈને દબાવી દેવામાં આવ્યો. જેમાં જણાવ્યું હતું કે, ઇસ્લામી કાનૂન પ્રમાણે પ્રથમ સલ્માન રશ્દીના અદાલતી ટ્રાયલ થાય અને તેને પોતાની વાતની સ્પષ્ટતા કરવાનો મોકો આપવામાં આવે. એ જ પ્રમાણે રશ્દી વિશે સત્ય હકીકત રજૂ કરતા અમેરીકી નાયબ પ્રમુખ શ્રી ક્વાલેનું આ બયાન કે “રશ્દીનું પુસ્તક એક હુમ્લો છે.” તેને પણ યુરોપિય મિડીયામાં ખાસ સ્થાન ન મળ્યું.

દાખલારૂપે શ્રી જહોન તબ્લીગી જમાઅતને રજૂ કરે છે કે, મુસ્લિમોનું સૌથી મોટું ગેરસરકારી, ગેરરાજકીય સંગઠન છે. જેના સભ્યો લાખોની સંખ્યામાં છે. તેને યુરોપિય મિડીયામાં તે સ્થાન મળતું નથી, જે અલ-જિહાદ જેવા નાના ગૃપો જેમના સભ્યો સો-બસો હોય છે, તેને મળે છે. અને તેમના ઉપર લાંબા નિબંધો લખાય છે. એ જ પ્રમાણે ઈજીપ્તની ઈખ્વાનુલ-મુસ્લિમીન, પાકિસ્તાનની જમાઅતે ઇસ્લામી, કુવૈતની જમ્હૂરિયતુલ્લ-સ્લાહ અને ટયુનિસની ઇસ્લામિક ઉત્ક્રાંતિ પાર્ટી વગેરેની સેવાઓ, પ્રવૃત્તિઓનો પણ તેમના પ્રમાણમાં ઉલ્લેખ થતો નથી. આ પ્રમાણેની ઘણા રચનાત્મક કાર્ય કરતા મુસ્લિમ સંગઠનો વિશે આપણી જાણકારી બિલ્કુલ નથી, અથવા મર્યાદિત સંકુચિત કે પૂર્વગ્રહવાળી હોય છે. માટે ઇસ્લામી સંગઠનો વિશે ફક્ત અનુમાન અને તર્ક તથા ફક્ત અખબારી (ન્યુઝ) રિપોર્ટોને આધાર ન બનાવીએ.

શ્રી જહોનને યુરોપ ખાસ કરીને અમેરીકાથી આ શિકાયત છે કે, અમેરીકી વહીવટીતંત્ર અમુક ખ્રિસ્તી તથા યહુદી કટ્ટરવાદી ગૃપો અને ખ્રિસ્તી તથા યહુદી ધર્મને એક નજરથી નથી જોતું. બલ્કે બન્નેવ વચ્ચે ફર્ક કરે છે. એ જ રીતે ઈઝરાઈલ, પોલેન્ડ અને પૂર્વિય યુરોપના દેશોમાં તથા લેટીન અમેરીકાના દેશોમાં ધર્મ અને રાજકારણના ભેગસેળથી અમેરીકાને

કોઈ વાંધો નથી આવતો, અથવા તેનો વિરોધ કરવામાં આવતો નથી. તો પછી ઈસ્લામ અને મુસ્લિમો વિશે પણ આ રીતે કેમ વિચાર કરવામાં આવતો નથી. ઈસ્લામ અને મુસ્લિમો વિશે માપદંડ કેમ બદલાય જાય છે?

શ્રી જહોન પોતાના પુસ્તકમાં સૌથી વધુ ધ્યાન આ બાબતે દોરે છે કે, મુસ્લિમ જગતમાં થઈ રહેલ ફેરફારોને યુરોપમાં ખતરો ન સમજવામાં આવે, બલ્કે ચેલેન્જ સમજવામાં આવે. છેલ્લે લખે છે કે શું કોઈ ઈસ્લામી ખતરો છે ? એક રીતે જવાબ હકારમાં છે-જી હાં. ઠીક એ પ્રમાણે જ જેવી રીતે કે કોઈ યુરોપિય ખતરો કે યહુદી ખ્રિસ્તી ખતરો. સાચી વાત એ છે કે યહુદી અને ખ્રિસ્તી ધર્મની જેમ ઈસ્લામે પણ એક જીવન વ્યવસ્થા પૂરી પાડી છે. અને તેનાથી ઘણા લોકોના જીવન બદલાય ગયા છે. અને જે રીતે અમુક ખ્રિસ્તીઓ કે યહુદીઓ પોતાના ધર્મોને, પોતાની રહેણીકરણી, ઇતિહાસ તથા યુદ્ધો અને ફતેહને પાછલા યુગોમાં અને આજે પણ સાચા સાબિત કરવાની કોશીશ કરે છે, તેમ અમુક મુસલમાન પણ આ પ્રમાણે કરે છે. રાજકીય ઈસ્લામ કોઈપણ ધર્મ અથવા દ્રષ્ટિકોણની જેમ હકારાત્મક કે નકારાત્મક ભૂમિકા ભજવી શકે છે. જેમકે બિનસાંપ્રદાયિક દ્રષ્ટિકોણ તથા લોકશાહી વ્યવસ્થાએ પણ લોકોનું શોષણ કર્યું જ છે, અને કરી રહ્યા છે.

છેવટે શ્રી જહોન યુરોપ-અમેરીકાને સંદેશ આપવા માંગે છે કે, તે મુસ્લિમોની દરેક બાબતોમાં દખલ અને વિશ્લેષ પાડવાનું બંધ કરે. યુરોપ જે કાયદાકાનૂન અને જીવનનિતિથી જીવી રહ્યું છે, જો કોઈ બીજો પણ તેને અપનાવે તો તેમને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. તેની જગ્યાએ જે લોકો (મુસ્લિમ શાસકો) લોકશાહી, બિનસાંપ્રદાયિકતા અને વાણી વિચાર સ્વતંત્રતાના ઘોર વિરોધી છે, તેમને જ યુરોપ પ્રોત્સાહન આપી પોતાની નિતિ અને કાનૂનને પોતાના અમલથી જ ગેરવ્યાજબી ઠેરાવી રહ્યા છે. આ પ્રમાણેના બેવડા ધોરણો અને માપદંડો યુરોપ-અમેરીકાને નુકસાન કરશે.

ગ્લોબલ વોર્મિંગ અને ઈસ્લામી દૃષ્ટિકોણ

અત્યંત ઝડપથી પ્રગતિ કરતી તથા વૈજ્ઞાનિક શોધોથી સુશોભિત દુનિયા સમક્ષ આજકાલ ગ્લોબલ વોર્મિંગની સમસ્યા મોં ફાડીને ઉભી છે. તાપમાન વધતું જઈ રહ્યું છે. વૈજ્ઞાનિકો ચિંતિત છે તથા બુધ્ધિશાળીઓ માટે આ ચર્ચાનો મુદ્દો બનેલો છે. અહીં સુધી કે કેટલાક લોકોએ ભવિષ્યવાણી પણ ઉચ્ચારી નાંખી છે કે, ૨૦૧૨ સુધી પૃથ્વી પ્રલય (ક્રિયામત)ની ઝપટમાં આવી શકે છે, જે સમગ્ર જીવસૃષ્ટિ માટે પ્રાણઘાતક નીવડશે, વિગેરે. રોજબરોજના વાતાવરણના પરિવર્તનોના લીધે લોકો માટે પણ ચિંતાનો વિષય બનતો જઈ રહ્યો છે.

વાસ્તવમાં અદલાહ તઆલાએ ઋતુચક્રની જે કુદરતી વ્યવસ્થા ગોઠવી છે, તે બહુ હેતુપૂર્ણ (હકીમાના) છે. ઉનાળામાં બાષ્પીભવનના કારણે જે પાણી ઉપર જાય છે, તે વાદળાં બની જાય છે. જેમ જેમ જમીન સુકાતી જાય છે, તેમ તેમ તેનું તાપમાન પણ વધતું જાય છે. તેના કારણે અંતે એ વાદળો ભૂમિ પર વરસી પડે છે. વરસાદ પછી ખેતીવાડીના કારણે જમીન ખીલી ઉઠે છે. ત્યાર પછી શિયાળાની મોસમ શરૂ થઈ જાય છે. આમ, આ ચક્ર ચાલતું રહે છે. ઋતુઓના આ બદલાવ પાછળ કાંઈ કેટલાય કુદરતી પરિબળો કામ કરતા હોય છે. કૃષિક્ષેત્રમાં વિવિધ પાકો આ ઋતુચક્ર પર આધારિત હોય છે, પરંતુ પાછલા કેટલા વર્ષોથી આ ઋતુચક્ર ખોરવાય ગયું છે. વાસ્તવમાં વિજ્ઞાન ટેકનોલોજીનો ગલત વપરાશ આની પાછળ કારણભૂત છે. કુર્આન શરીફમાં છે કે, “લોકોના કસ્તૂતોના કારણે જળ તથા થળમાં દૂષણ (ફસાદ) જાહેર થઈ ચૂક્યું છે.” વિશ્વનો દરેક સમજદાર માણસ સારી રીતે જાણે છે કે, આ વિશ્વમાં રહેવું હવે શક્ય નથી. દરિયા કે નદીનું પાણી પાણીના જીવો માટે અમૃત નહીં, ઝેર બની ચૂક્યું છે. આકાશમાં ઉડતા પક્ષીઓ તથા જમીન પર વસતા માનવી માટે શ્વાસ લેવાનું દુષ્કર થઈ ગયું છે. જાનવરોની અનેક જાતિઓ-પ્રજાતિઓ નષ્ટ થતી જઈ રહી છે. માનવી પણ આ સમસ્યાથી ઘેરાયેલો છે.

પરંતુ આ બધી જ સમસ્યાઓ માનવીની કારસ્તાનીનું પરિણામ છે. અણુશક્તિ મેળવી લીધા પછી વિશ્વ બહુ ઝડપથી બરબાદીના માર્ગે આગળ વધી ગયું છે. સુક્ષ્મદર્શક યંત્રથી દેખાતો એક મામૂલી કણ “એટમ” જે કોઈક કાળે “અવિભાજ્ય” સમજવામાં આવતો હતો, વર્ષો પહેલાં તેને “વિભાજ્ય” બનાવીને તેનાથી હેરતભરી શક્તિ મેળવવામાં આવી. અને પછી એ ક્ષેત્રે એટલી પ્રગતિ સાધવામાં આવી કે, તેની મદદથી વિનાશક હથિયારો બનાવવામાં આવ્યા. પછી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિએ બળતામાં ઘી હોમ્યું. ફેક્ટરીઓ નાંખવામાં આવી, સુખ-સુવિધાના સાધનો બનાવવામાં આવ્યા. રસ્તાઓ પર શક્તિશાળી ગાડીઓ દોડવા લાગી. મર્સીડીઝ ૩૦૦ હોર્સ પાવર ધરાવતી ગાડી છે. અર્થાત્ ત્રણસો ઘોડાઓ એક કિલોમીટર દોડવામાં જેટલી ગરમી બહાર કાઢે છે, એટલી ઉષ્ણતા (કાર્બન ડાયોક્સાઈડ) માત્ર એક મર્સીડીઝ એક કિલોમીટર ચાલે છે ત્યારે કાઢે છે. ટ્રેનો પાતળા પાટાઓ પર દોડવા લાગી. વજનદાર જહાજો હવામાં ઉડવા લાગ્યા કે પાણીમાં તરવા લાગ્યા. ઉદ્યોગો નાંખવા માટે જંગલો કાપવા પડ્યા, પછી જ્યારે કારખાનાઓમાં કામ શરૂ થયું તો હવા દૂષિત થઈ ગઈ અને કારખાનાઓના કચરાથી દરિયાનું પાણી પણ ખરાબ થઈ ગયું. જો કે અણુ પ્રયોગોના કારણે દરિયાઓ તો પહેલાંથી જ “ગંદા” થઈ ગયા હતા, કચરો ઠાલવવાના કારણે પ્રદૂષણ હદ વટાવી ગયું. જે જંગલોથી માણસને તાજુ ઓક્સીજન મળતુ હતું, તે હવે ઝેર ઓકી રહ્યું છે.

જો કે, અલ્લાહપાકે બધી જ વસ્તુઓનું પ્રમાણસર સર્જન કર્યું હતું અને માણસને ચેતવ્યો પણ હતો કે, પ્રકૃતિ સાથે કોઈ છેડછાડ નહીં કરજે કે “જમીનમાં દૂષણ નહીં ફેલાવશો.” (અઝરાફ : ૫૬) તથા “તેનું સંતુલન ખોરવશો નહીં.” (અરહમાન : ૭/૮) પરંતુ માનવી ખુદાઈ આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરતો જ રહ્યો, બલકે તેને સામાન્ય બનાવી દીધું. પરિણામ એ આવ્યું કે, પર્યાવરણ બગડી ગયું, પાણી ઝેરીલું થઈ ગયું. ઓક્સીજનની અછત વર્તાવા લાગી. કાર્બન ડાયોક્સાઈડ તથા ગ્રીન હાઉસ ગેસિસમાં વધારો થઈ ગયો.

અહીં સુધી કે માતાના ઉદરમાં પોષાતો ગર્ભ પણ તેનાથી સુરક્ષિત ન રહ્યો અને જ્યારે દુનિયામાં અવતર્યો તો વિવિધ ખામીઓ સહિત !

પછી માનવીમાં વૈભવી જીવનની લાલસા જાગી. જેના માટે ફૂલર, ફીજ અને એરકંડિશન અસ્તિત્વમાં આવ્યા. જે ખાસ્સી માત્રામાં ગરમી (ઉષ્ણતા), ક્લોરો ફ્લોરો, કાર્બન ડાયોક્સાઈડ રૂપે બહાર કાઢે છે. પરંતુ અમીરોની સુખસાહ્યબીના આ સાધનો ગરીબો માટે બોજ બની ગયા. જે વાતાવરણને વૈભવ-વિલાસના સાધનોએ પ્રદૂષિત કરી નાંખ્યું, તેમાં જ તે ગરીબ શ્વાસ લઈ રહ્યો છે. જે પાણી કારખાનાના કચરાના કારણે ગંદુ થઈ ગયું તે જ તેને પીવા માટે મળી રહ્યું છે. જ્યારે માલદારો એવા વિસ્તારમાં વસે છે, જ્યાં પ્રમાણમાં પ્રદૂષણ ઓછું હોય છે, તથા તેઓ એવું પાણી પીએ છે, જે મશીનો દ્વારા શુદ્ધ કરેલું હોય છે.

વૈજ્ઞાનિકો એમ કહે છે કે, સૂર્યમાંથી રોશની સાથે જે પારજાંબલી કિરણો (Ultra Violet Rays) નીકળે છે, તેનાથી જીવજગતની સુરક્ષા માટે અલ્લાહપાકે ઓઝોન નામી એક પડળની રચના કરી હતી, એ ઓઝોનમાં માનવજાતના કરતૂતોના કારણે ગાબડાં પડી ચૂક્યા છે. ખાસ કરીને તેમાં ગાબડાં આપણાં સુખ-સાહ્યબીના સાધનોથી નીકળતાં કાર્બન ડાયોક્સાઈડથી પડે છે. યાતા-યાતના સાધનોમાં વધારાના લીધે પેટ્રોલ-ડીઝલના વપરાશમાં વધારો થયો, પાકા ઘરો તથા પાકી સડકો બનાવવાના કારણે પણ તાપમાનમાં સતત વધારો નોંધાય રહ્યો છે. કારણ કે પાકા મકાનો કે માર્ગો તાપ કાઢે છે, તેમાં તાપ શોષાતો નથી. અને પાકા માર્ગોથી એક બીજી મોંકાણ એ થાય છે કે, પાણી પણ જમીનમાં નથી ઉતરતું. એના કારણે દિવસેને દિવસે પાણીનું સ્તર નીચે જઈ રહ્યું છે.

ઉપરોક્ત બધી સમસ્યાનો એક ઈલાજ છે. અને તે છે સાદું જીવન. અલ્લાહપાકના રસૂલ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, “સાદગી ઈમાન(વાળી બાબતો)માંથી છે.” (અબૂ દાવૂદ) બીજી એક હદીષ શરીફમાં છે કે, “તમે દુનિયામાં એવી રીતે રહો, જેમકે તમે પરદેશી હોવ અથવા વટેમાર્ગુ.”

અર્થાત્ જીવનના વૈભવી સાધનોના ચક્કરમાં બહુ નહીં પડો.

આજના યુગમાં કારખાનાઓ બંધ કરવા એ એક અઘરી વાત છે. સુખ-સાહ્યબીના સાધનોને સંપૂર્ણપણે ત્યજી દેવાનું શક્ય નથી. હથિયારોની દોડના લીધે અણુપ્રયોગો પણ અનિવાર્ય બની ગયા છે. તે છતાં પણ આપણે આ બધી વસ્તુઓને ઓછી તો જરૂર કરી શકીએ છીએ. આધુનિક ચીજ-વસ્તુઓનો ઉપયોગ પેટ્રોલ-ડીઝલથી ચાલતા વાહનોનો ઉપયોગ આપણે ઓછો તો કરી જ શકીએ છીએ. ખુશીના મોકાઓ પર આતશબાજી પણ ઓછી કરી શકીએ છીએ. બીજી બાજુ મોટાપાયે વૃક્ષારોપણ પણ કરવું જોઈએ. દરેક માણસે વ્યક્તિગત જવાબદારી સમજી આ કરવું જોઈએ. કુરઆને કરીમમાં અનેક જગ્યાએ ઈમાનવાળાઓ માટે નેઅમતરૂપે બાગ-બગીચા હોવાની વાત કહેવામાં આવી છે. આ બાગ-બગીચા મુઅમિન બીજ નાંખશે તો ઉગશેને ? ઈસ્લામે વૃક્ષોને એટલું મહત્વ આપ્યું છે કે, જ્યારે અલ્લાહપાક રસૂલ (સલ.) કોઈ લશ્કરને યુધ્ધ કરવા મોકલતા તો તેને એક સુચના ભારપૂર્વક આપતા કે, “શત્રુના બાગ-બગીચા, ખેતરને નુકસાન નહીં પહોંચાડશો, બલ્કે જરૂરત વગર પશુધનનો પણ વધ ન કરશો.”

અત્રે અમે એક હદીષ શરીફનો ઉલ્લેખ કરીશું. એનાથી ફલિત થાય છે કે, ઈસ્લામમાં વૃક્ષારોપણની કેટલી અહમિયત છે. અલ્લાહ તઆલાના રસૂલ (સલ.)એ ફરમાવ્યું કે, “જો તમારામાંથી કોઈના જીવનનો અંતિમ સમય પણ હોય અને તેના હાથમાં છોડ હોય, તો તેણે એ છોડ રોપી દેવો જોઈએ.” બીજી એક હદીષમાં છે કે, “જો કોઈ મુસ્લિમ છોડ રોપે છે કે ખેતી કરે છે, પછી તેમાંથી પક્ષીઓ કે જાનવરો કંઈક ખાય જાય છે, તો એ પેલા શખ્સ માટે સદકો છે.” (ખુખારી શરીફ) અલ્લાહપાક આપણને સાચી સમજ આપે, આમીન.